

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
ANABİLİM DALI

XIII. YÜZYIL DOĞU TÜRKÇESİYLE YAZILMIŞ

ANONİM KUR'AN TEFSİRİNİN

SÖZ VE ŞEKİL VARLIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

DANIŞMAN

Prof.Dr. HAMZA ZÜLFİKAR

HAZIRLAYAN

HALİL İBRAHİM USTA

680

ANKARA 1989

10886

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I-II
BİRİŞ	III-X
KAYNAKÇA	XI-XV
METİN	1-386
SÖZLÜK	387-460
ÖZEL ADLAR DİZİNİ	461-475

ÖNSÖZ

Türk dili çalışmaları arasında Kur'an'ın Türkçeye olan tercüme ve tefsirleri önemli bir yer tutar. Bu tür eserler üzerinde yapılmış çalışmalar fazla olmamakla birlikte nazım ve nesir türündeki öteki eserlere göre bu tercüme ve tefsirlerin çok daha sağlam sonuçlara ulaşılacak kaynaklar oldukları bilim çevrelerince kabul edilmektedir. Kur'an'ın kutsallığı gözönünde tutularak gerek ilk yazılışlarında gerek istinsahları sırasında bu tercüme ve tefsirler büyük bir itina ile hazırlanmışlardır. Bu bakımdan Kur'an'ın Türkçe tercüme ve tefsirleri Türk dilinin hem çeşitli dönemlerini hem de gelişmesini aksettirmesi bakımından herhangi bir yorum gerektirmeyecek kadar itina ile hazırlanmış önemli kaynaklar arasında yer almaktadır.

Kur'an'ın en eski tercümeleri gösterdiği niteliklere göre iki başlık altında toplanır. Tefsir şeklinde olanlar ve satır arası tercümeler. Üzerinde çalıştığımız eser bu ikinci sınıfa girmektedir. Bu tür tercümelerde her Arapça kelime Türkçe bir kelimeyle karşılanmaya çalışılmış bu yolla Arapçadan geri kalmayan zengin bir Türkçe kelime hazinesi ortaya çıkmıştır. Öte yandan söz konusu eserler, Kur'an ayetlerine sadık kaldığı ve anlam büyük bir titizlikle korunduğu için anlam bilgisindeki tarihî gelişmeleri yansıtmaları bakımından da dikkate değer eserlerdir.

Üzerinde çalıştığım "Anonim Kur'an Tefsiri"nin ilk tercümelerden biri olması sebebiyle bütün bu Türkçe Kur'an tercüme ve tefsirleri arasında çok daha ayrı bir yeri vardır. Bu özelliği ile eser Batı âleminde ve Sov-

yetler Birliği'nde büyük ilgi toplamıştır. Kelime hazinesi ve çeşitli dil özellikleri üzerinde yapılmış olan birkaç çalışma dışında üzerinde çalıştığımız bu Anonim Kur'an Tefsiri'nin çevriyazılı metni ortaya konamamış, gerçek kelime ve ek hazinesi tespit edilememiştir.

Büyük bir merak ve iştihakla, bu çalışmada çevriyazılı metnini ortaya koyduğum Anonim Kur'an Tefsiri, belki on yıldan fazla bir süre daha üzerinde çalışmayı gerektirecektir. İki yıl süreyle çalışarak ve hocalarımla da destek ve yardımları ile eserin ancak çevriyazısını, sözlüğünü, özel adlar dizinini hazırladım. Böyle bir dil hazinesinin ses, yapı ve anlam özelliklerinin ele alınması konusu ise, zamanın yetmemesi dolayısıyla sınırlı kalmıştır. Bundan sonraki çalışmalarımda uzun araştırmaları gerektiren bu hususların aydınlatılmasına çalışılacaktır. Türk dili araştırmalarına olduğu kadar Türk kültürüne de büyük katkılar sağlayacak olan bu eseri aydınlığa çıkarmaya ve bilim adamlarının istifadesine sunmaya çalıştığım için kendimi son derece mutlu hissediyorum.

Çalışmalarımda bana yön gösteren, yardımcı olan, cesaretlendiren danışman hocam Prof. Dr. Hamza Zulfikar'a ve eserin değerlendirilmesi aşamasında bana yardımcı olan, bilgi ve tecrübesinden yararlandığım hocam Prof. Dr. Mustafa Canpolat'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Ankara, 1989

Halil İbrahim Usta

GİRİŞ

Çalışmamıza kaynak olan eser Türkoloji sahasında, Anonim Tefsir, Orta Asya Tefsiri ve Müellefi Meçhul Kur'an Tefsiri gibi adlarla tanınmaktadır. Eser ilk olarak Ahmed Zeki Velidi ^{tarafından} 1914 yılında Buhara Emâreti'nin Karşı şehrinde ele geçirilerek, Sovyet ilimler Akademisinin Asya Müzesi adına satın alınmıştır. 1917'deki siyasi değişikliğe kadar eser, Asya Müzesi yazmaları arasında "Cod. Mus. As. 332 co-Walidow; 1914, Nr. 2475" kaydıyla saklı tutulmuştur. Şu anda ise, Institut Narodov Azii kitaplığı Cod. 332'de kayıtlı bulunmaktadır. Eserin fotoğrafları Türk Dil Kurumu kütüphanesine getirilmiş böylece Türkiyedeki araştırmacıların da istifadesine sunulmuştur (Fot./20).

ESERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Eser 147 varaktan ibarettir. özellikle son iki varak (146a,b; 147a,b) ve eserin 1a sayfası kısmen okunamayacak kadar yırpalanmıştır. Ayrıca 53a ve b sayfaları tamamen kopmuştur. Eserin 1a sayfası Kehf suresinin beşinci ayetiyle başlar. Satır arası tercüme 8b/11'e kadar devam eder. Bundan sonra ise 11b/4 sayfasına kadar Ashab-ı Kehf ve Musa ile Hızır peygamber kıssaları anlatılır. 11b/4'te başlayan Meryem suresi satır arası tercüme olarak 16a/10'a kadar devam eder. 18b/37'ye kadar Meryem suresi hakkında tefsir, Zekeriyya ve Yahya kıssası, Meryem ve İsa kıssası anlatılır. Buradan başlayan Taha suresi satır arası tercüme olarak 26a/10'a kadar devam eder. Enbiya suresi buradan başlar ve satır arası tercüme

şeklinde 37b/7'ye kadar sürer. Buradan itibaren, bu surenin iniş sebepleri, İbrahim (a.s.) ve Nemrud kıssası, Davud (a.s.) ve Süleyman kıssası anlatılır. 39b/25'ten başlayan Hacc suresi 11. ayetle kesilir ve 40a/1'den itibaren Feth suresiyle tercüme devam eder. Burada eser, 23. sureden 47. sureye kadar eksiktir. 47. sureden itibaren satır arası tercüme 44b'de Hucurat suresine kadar devam eder. Bundan sonra Kur'ân'ın sonuna kadar olan sureler tam olup herhangi bir eksiklik yoktur. Ancak, buradan itibaren eserin düzenlenişinde bir değişiklik görülür. Az miktarda satır arası tercüme ile daha çok izahlar, hadisler ve kıssalarla genişletilmiş olarak ayet ayet yazılan tefsirle karşılaşırız.

Burada hemen belirtmeliyiz ki, izahlarla genişletilmiş bälümlerde dahi, önce ayetin bir tek cümle halinde Türkçeye tercümesi verilerek hemen ardından "ya'nî..." denilerek tefsir ve izahlara geçilir.

Diğer taraftan eserin 76. ve 77. varaklarından itibaren bazen birkaç kelime bazen de birkaç cümle ile Türkçe tefsirin arasına girmiş Farsça izahlara rastlıyoruz. Bu şekilde araya girmeler 77. varaktan başlar ve 147. varakın sonuna kadar devam eder. Daha önceki varaklarda yer alan Arapça kısımlar ile burada zikredilen Farsça ilâveler tezimizde eski harflerle verilmiştir.

ESER HAKKINDA DEĞİŞİK GÖRÜŞLER

Anonim Kur'ân Tefsiri üzerinde kısa bir değinmeyi içine alan en son yazı 1977 yılına aittir [Türk Kültürü, 176 (1977), s. 493.]. Bu yazıda Dr. Osman F. Sertkaya, "Karahanlı Türkçesi Üzerine Yeni Neşriyat" başlığı altında J. Eckmann'ın "Middle Turkic Glosses of the Rylands Interlinear Koran Translation" eserinden söz ederken Doğu Türkçesiyle yazılmış Türkçe Kur'ân tercüme ve tefsirlerine de yer vermiş, bu arada Anonim Kur'ân Tefsirinden

söz etmiştir. Burada verilen bilgi Eckmann'ın söz konusu eserine koyduğu önsözünden alınmış, dili ve dolayısıyla eserin tarihlendirilmesi hususunda Eckmann'ın zikrettikleri aynen tekrar edilmiştir. Bu konudaki bazı görüş ve değerlendirmelerimi daha sonra vermeye çalışacağım.

Eser üzerindeki ilk yazı Ahmed Zeki Velidî'ye aittir [ZVO, 1916, T. XXIII, s. 249.]. Burada yazar, Melioransky'nin yayımladığı Rabgûzî'nin Kisasü'l-enbiyâ parçası ile Anonim Kur'ân tefsirini karşılaştırmış ve tefsirin daha eski bir döneme ait olduğunu ileri sürmüştür.

Anonim Kur'ân Tefsiri ile ilgili ikinci yazı W. W. Barthold'a aittir [Barthold, V., Ein Denkmal aus der Zeit der Verbreitung des Islâms in Mittelasien, Asia Major II/1, (1925), s. 125-127 (Türkçesi: Orta Asya'da İslâmiyetin İntişar Ettiği Zamana Ait Bir Âbide, Türkiyat Mecmuası II (1928) s. 60-74.]. Barthold, doğrudan eseri temel alan kısa bir inceleme yapmış, Maveraü'n-nehr civarında yazılmış olabileceğini söylemiştir.

Konuya dolaylı olarak değinen üçüncü yazı A. N. Samoyloviç'e aittir [Çevirisi: DTCF Yıllık Çalışmaları Dergisi, I (1942), s. 93-94.]. Samoyloviç, Anonim Kur'ân Tefsirinin Karahanlı ile Harezmi Türkçesi arasındaki dönemde yazıldığını ve Karahanlı Türkçesine Kisasü'l-enbiyâ'dan daha çok yaklaştığını belirtir. 1963 yılında Borovkov da bu görüşlere katılır [Leksika sredneaziatskogo tefsira XII-XIII vekov Moskva 1963].

1949 yılında iki ayrı makale [Çenniy istoçnik dlya istorii uzbekskogo yazıka, Izvestia Akademii Nauk SSSR, Otd. lit. i yaz. VIII/1 (1949) s. 67-76; Dçerki istorii uzbekskogo yazıka II (Opıt grammatičeskov harakteristiki yazıka sredneaziatskogo "tefsira" XIV-XV vekov, Sovetskoe Vostokovedenie VI (1949), s. 24-51.] yayımlayan A. K. Borovkov, 1951 yılında Anonim Kur'ân Tefsirinde geçen Ashab-ı kehf bölümünü bugünkü özbek şivesine göre okuyarak yayımlar. Bir yıl sonra ülkemizde Abdulkadir İnan tarafından

arka arkaya üç makale yazılır. Bu yazılarda İnan, Borovkov'a değinir ve istinsaha temel alınan tercümenin XI. yüzyılda yazılmış olabileceğini ve fakat Anonim Kur'an Tefsirinde yorum ve kıssaların XIV. yüzyılda eklenmiş olduğunu ve eserin istinsah tarihinin XIV. yüzyıldan önce olamayacağını ileri sürer [Eski Türkçe üç Kuran Tercümesi, Türk Dili 6; Eski Kuran Tercümelerinin Dili Meselesi I-II, Türk Dili 7, 91. 1961 yılında yayımlanan yazısında [Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercümeleri Üzerinde Bir İnceleme] Abdulkadir İnan, önceki görüşünü devam ettirerek eserdeki kısımların ve uzun cümlelerle yapılan tefsirlerin istinsaha temel olan nüshada olmadığını ve sonradan eklendiğini ileri sürer. Eserin muhtemelen XIII.-XIV. yüzyıllarda Harezm bölgesinde istinsah edildiğini ileri sürer.

1963 yılında A. K. Borovkov eserin sözlüğünü yayımlar [Leksika sredneaziatskogo tefsira XII-XII vekov, Moskva 1963.J. Giriş kısmında Samoyloviç'in görüşlerine katılarak, eserin XII.-XIII. yüzyıllar arasında yazılmış olabileceği üzerinde durur. Burada hemen belirtelim ki, sözlük tam değildir. Birçok Türkçe kelime sözlüğe girmemiş, sözlüğe alınanlardan bazıları ise yanlış okunmuştur:

"kırbağa" diye okunan şekil konu da göz önüne alınırsa kanaatimizce "karınça" (95a/5) şeklinde okunmalıdır. Bunun gibi "bu çak" değil "buçak < buçgak" (34a/7); "çamalığ" değil "cemällığ" (129a/17); "bu çok" değil "buçuk" (136b/9); "kökünül" değil "köküngüzdin" (21b/7); "yaramağı" değil "yaramağay" (16a/4); "buğrul-" değil "yoğrul-" (132a/18); "bağlağan" değil "yığlağan" (127a/4) olmalıdır. Bu yanlış okuyuşlara şimdilik birkaç örnek vermekle yetinelim.

1964'te yayımlanan kitabında A. Caferoğlu [Türk Dili Tarihi II, I.Ü. Ed. Fak. Yay. No: 1072, İstanbul 1964.] Anonim Kur'an Tefsiri'ni, "Müşterek Orta-Asya Türkçesi'nin Kaşgar şivesinde yazılmış diğer eserleri" başlığı

altında değerlendirmeye almış ve Ashab-ı kehf kıssasındanda çevriyazılı kısa bir örnek vermiştir. Değerlendirmesinde yazar, bilhassa Anonim Kur'an Tefsiri üzerinde durmuş (s. 90, 91, 92) fakat Barthold'un 1925'te yayımlanan yazısındaki görüşlere aynen katılarak fazla bir ilâvede bulunmamıştır.

1965 yılına geldiğimizde Muhammed Hamidullah "Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Yazma Tercümeleri" adlı yazısında [Türkiyat Mecmuası XIV] ikinci sırada Anonim Kur'an Tefsirine yer vererek, Barthold ve Ahmed Zeki Velidî'nin görüşlerine katılmakla yetinmiştir.

1967 yılında yayımlanan yazısında Janos Eckmann, [Doğu Türkçesinde Bir Kuran Çevirisi (Ryland nüshası) TDAY Belleten (1967)] Anonim Kur'an Tefsiri hakkındaki görüşlerini ilk defa olarak zikreder ve metinde Çağatayca özelliklerin bulunduğunu ileri sürerek eserin XV. yüzyıldan daha eski bir tarihte istinsah edilmiş olamayacağını söyler.

Buraya kadar yapılan çalışmalardan edindiğimiz bilgilere göre eserin çevriyazılı metni tam olarak ortaya konmadığı için varılan sonuçlar gerçeği yansıtmaktan çok, birinin düşüncesini ötekisinin tekrar etmesinden öteye gidememiştir. Eser hakkında ayrıntılı bir çalışma yapılamasının bir sebebi de üzerinde uzun çalıştırmayı gerektiren okuma güçlüklerinin bulunmasıdır.

Prof. Dr. Zeynep Korkmaz da Türkoloji Dergisi V. ciltte (1973) ve aynı yıl yayımlanan Marzubân-nâme Tercümesi adlı eserinde Samoyloviç'in görüşlerine katılarak Oğuzca ve Türkmençe ile Orta Asya Türkçesinin bağlantısını kurmada Anonim Kur'an Tefsirinin önemine işaret eder.

Çağatayca bir Kur'an Tefsiri üzerinde doktora çalışması yapmış olan Dr. Hamza Zulfikar 1974 yılında çıkan yazısında [Türkoloji Dergisi VI/1, s. 153-195.] o güne kadar eser üzerinde en ayrıntılı bir şekilde duran kişi

olmuş ve çeşitli kısımlarından örnekler vererek eserin dili, yazıldığı yer ve tarihine açıklık getirmeye çalışmıştır. Yazar, Barthold ve Fuad Köprülü'nün görüşlerine katılmayarak eserin müstensihinin ana dili Türkçe olan ve fakat Farsça ve Arapçayı çok iyi bilen bir kişi olabileceği üzerinde durmuştur.

Üzerinde çalıştığımız Anonim Kur'an Tefsirinin çeşitli özellikleri arasında önemli bir özelliği de uzun ünlüleri belirtmesidir. Nitekim Talat Tekin, Borovkov'un sözlüğündeki bu uzunlukları görerek [Ana Türkçede Aslı Uzun Ünlüler, Arkara 1975.] adlı eserinde zikretmiştir.

ANONİM KUR'AN TEFSİRİNİN DİL ÖZELLİKLERİ

Eserde görülen dil özellikleri başlıca şu gruplar altında incelenebilir:

đ sesi eserin tümüne hakim olmakla birlikte d)z ve d)y değişiminin örneklerine de sık sık rastlanmaktadır. ağak~ayak; kōđ-~kōz-~kōy-; id-~iz-; edgü~ezgü~eygü; uğur-~üyür-; ağır-~ayır-.

Çift dudak ünsüzü olan w sesi, metnimizde harfiyle gösterilmiştir: iw; suw; aw; kiwūr-; sew-.

Diğer taraftan w)v değişimi de seyrek olmakla birlikte görülmektedir: yava~yavı kıl-; avıñ; suv; suvar-; tive.

Kelime ortasında ve sonunda k)ğ)b değişimi bir iki örnekte görülmektedir: alçab; yahşı; obşa-.

g/ğ sesinin kelime ortasında veya sonunda düştüğü müstesna örneklerle rastlanmaktadır: açığ>açı; bitig>biti; sarıg>sarı; tarıg>tarı; ilgerü>ilerü; tirig>tiri.

Metinde kelime başı t- sesi korunmuştur. Bunun yanısıra* münferit örneklerde t->d- değişimi görülmektedir: telwe>delü; tarıg>darıg; tam>

dam; tegre > degre; tegül > degül; ten- > den-; tirilt- > dirilt-.

bol- fiili metnimizde tamamen bol- şeklinde görülür.

Ad durumu ekleri:

Yönelme durumu: Çoğunlukla -ğa/-ge ekinin kullanıldığını bazen de -a/-e ekine yer verildiği görülmektedir: tuşmakğa; ortasınga; idige; işimge; sizlere; etöze; aşaka; arasına.

Ayrılma durumu: Metinde -dın/-din ayrılma durumu eki nadir olarak -dan/-den şeklinde görülmektedir. armağdın; sözlerindin; andan; ömerden.

Bulunma durumu: -da/-de bulunma durumu eki çok az olarak -ta/-te şeklinde de karşımıza çıkar: yatdukta; Beytu'l-mukaddastakı.

Belirtme durumu: Metnimizde belirtme durumu -nı/-ni şeklinde görülmektedir. Yine nadir örneklerde -ı/-i şekline rastlanmaktadır: buları.

Tamlayan durumu: Tamlayan durumu eki -ning/-ning, -ing/-ing şekillerinde görülür. Ayrıca ekin vokalinde de metnin sonlarına doğru yuvarlaklaşmanın olduğunu fark ediyoruz: atamning; Tengrinüng; bularning; çirang; äyethüng; elinüng; kimüng.

Araç durumu: Çok farklı fonksiyonları kendisinde toplayan bu ek metnimizde oldukça sık kullanılan işlek bir ektir: vaktın (vaktinde); biligin (bilgiden); işin (işle birlikte); tilin (diliyle); öwken (öfkeli).

Fiillerin çekiminde gelecek zaman eki -ğay/-gey (bazen -ğa/-ge); geniş zaman eki -r(-ır, -ir, -ur, -ür, -ar, -er); belirli geçmiş zaman eki -dı/-di (çok az olarak -tı/-ti); belirsiz geçmiş zaman eki -mış/-miş (nadiren -muş/-müş) şeklinde görülmektedir.

Diğer taraftan eserde fonetik bakımdan ikili kullanımlara da dikkati çekmektedir. telwe ~ delü; adak ~ ayak; kod ~ koy-; öldür ~ öltür-; acun ~ ajun; yalawaç ~ yalavaç; uştmañ ~ uştmañ ~ uçmañ ~ uçmak.

Anlam açısından dikkati çeken ikili kullanımlara da şunlar örnek

verilebilir: yalawaç~rasül~ilçi~ilçü; Tengri~İdi~Uğan~Bayat; tamuğ~
cehennem; uştmah~cennet~behişt; örkür~örge~örget-.

Yukarıda kısaca vermeye çalıştığımız dil özellikleri daha sonraki çalışmalarımızda genişletilmeye çalışılacaktır. Böylece Türk dilinin tarihi gelişmesinde birçok karanlık noktaya ışık tutacağını umuyoruz.

TEZİN DÜZENLENİŞİ HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Anonim Kur'an Tefsiri üzerinde yaptığımız bu çalışmada Kur'an-ı Kerim'in sure ve ayet düzenini esas aldık. Buna göre her sure ayrı başlıklar altında ele alınmış ayetler de yine asıl numaralarıyla belirlenmiştir. Böylece, çalışmadan yararlanacak olanlara büyük bir kolaylık sağlamış olduğumuzu umuyoruz.

Diğer taraftan, Arapça cümle kuruluşunun etkisi altında kalınmış, çoğunlukla da ona uyulmuş olduğu için, ayetlerin anlaşılmasını kolaylaştıracığına inandığımız bazı noktalama işaretlerini kullandık.

DiĞER İŞARETLER

[ ] içinde yazılan her türlü harf, kelime ve numara, bunların metinde olmayıp da sonradan eklenmiş olduğunu ifade eder.

[28a] şeklinde gösterilen ibare, eserin varak numarasını; [5] şekli ise sayfalardaki satır numarasını göstermektedir.

KAYNAKÇA

Arat, R. Rahmeti, Kutadgu Bilig III, -İndeks-; T.K.A.E. Yay.: 47 İstanbul
1979, 565 s.

Arberry, Arthur J., The Koran Illuminated A Handlist of the Korans in the
Chester Beatty Library, Dublin 1967.

Asım (Mütercim), Kâmûs Tercemesi, c. I-IV, İstanbul 1304-1305.

Atalay, Besim, Arap Alfabesine Göre Divânü Lûgati't-Türk Dizini, Ankara
1957.

Atalay, Besim, Divânü Lûgati't-Türk Dizini -Endeks-, Ankara 1943.

Barthold, V., Ein Denkmal aus der Zeit der Verbreitung des Islâms in
Mittelasien, Asia Major II/1, (1925), s. 125-127 (Türkçesi: Orta
Asya'da Islâmiyetin İntişar Ettiği Zamana Ait Bir Âbide, Türkiyat
Mecmuası II (1928) s. 60-74.).

Bilmen, Ömer Nasuhi, Tefsir Tarihi, c. I-II, Ankara 1987.

Borovkov, A. K., Çenniy istoçnik dlya istorii uzbekskogo yazıka, Izvestia
Akademii Nauk SSSR, Otd. lit. i yaz. VIII/1 (1949) s. 67-76.

" " , Oçerki istorii uzbekskogo yazıka II (Opıt grammatičeskov
harakteristiki yazıka sredneaziatskogo "tefsira" XIV-XV vekov,
Sovetskoe Vostokovedenie VI (1949), s. 24-51.

" " , Iz materialov dlya istorii uzbekskogo yazıka, Turkologi-
çeskiy Sbornik I (1951), s. 73-80.

" " , Oçerki istorii uzbekskogo yazıka III (Leksika srednea-
ziatskogo tefsiria XII-XIII vekov), Uçenie Zapiski Instituta Vos-
tokovedenia AN SSSR XVI (1952), s. 138-219.

" " , Leksika sredneaziatskogo tefsiria XII-XIII vekov, Moskva
1963, 366 s.

Caferoğlu, A., Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, T.D.K. Yay., İstanbul 1968.

Canbulat, Cevdet, XVI. Yüzyıla Ait Türkçe Bir Kuran Tercümesi, Türk Dili
14 (1952), s. 85.

Clauson, Sir Gerard, An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century
Turkish, Oxford 1972.

Cunbur, Müjgân, Türkçe Kuran Tefsir ve Çevirileri Bibliyografyası (Basılmış
Eserler), Yeni Yayınlar (Nisan) 1959, c. IV, s. 111-124.

" " , Kur'an-ı Kerim'in Türk Dilinde Basılmış Tercüme ve Tefsir-
leri, Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi, (1961) Ankara 1962, s.
123-142.

Deny, Janos, Eine ostmittel-türkische Interlineare Koran-übersetzung, Ural-
Altaische Jahrbücher (Wiesbaden) XXXI (1959), s. 72-85.

Eckmann, Janos, Doğu Türkçesinde Bir Kuran Çevirisi (Ryland Nüshası), TDAY
Belleten (1967), Ankara 1968, s. 51-69.

" " , Two fragments of a Koran Manuscript with with Interlinear
Persian and Turkic Translations, CAJ XIII/4 (1969) s. 287-290.

" " , Eastern Turkic Translations of the Koran, Studia Turcica,
Budapest 1971, s. 149-159. (Türkçeye çevirisi: Ekrem Ural, Kuran'ın
Doğu Türkçesine Çevirileri, TDİD XXI, İstanbul 1975, s. 15-24).

" " , Middle Turkic Glosses of the Rynalds Interlinear Koran
Translation, Bibliotheca Orientalis Hungaria XXI, Akademiai Kiado,
Budapest 1976, 359 s. 8 .

el-Azzûzî, Muhammed el-Arabî, (terc.: M. Emin Es'adoğlu) Mevzularına Göre
Hazırlanmış Kur'an-ı Kerim Fihristi, İstanbul 1971.

Erdoğan, Abdulkadir, Kuran Tercümelerinin Dil Bakımından Değerleri, Vakıf-
lar Der. I, Ankara 1938, s. 47-51.

Hamîdullah, Muhammed, Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Yazma Tercümeleri, Türkiyat

Mecmuası XIV, İstanbul 1964, s. 65-80.

" " , Kur'an-ı Kerim Tarihi ve Türkçe Tefsirler Bibliyografyası, İstanbul 1965, s. 1-90.

Hartmann, Richard, Ein altosmanischer Kor'anzKommentar, Orientalistische Literaturzeitung XXI, Berlin 1924, s. 497.

Huart. Cl., Un commentaire du Qarân en dialecte turc du Qastamonu (XV. siecle), Journal Asiatique II. serie, c. XVIII, Paris 1921, s. 161-216.

Inan Abdulkadir, Eski Türkçe Üç Kuran Tercümesi, Türk Dili 6(1952) s. 12-15

" " , Eski Kuran Tercümelerinin Dili Meselesi, Türk Dili 7 (1952), s. 119-123.

" " , Eski Kuran Tercümelerinin Dili Meselesi II, Türk Dili 9, (1952), s. 14-17.

" " , Kur'an'ın Eski Türkçe ve Oğuz-Osmanlıca Çevirileri Üzerine Notlar, TDAY Belleten (1960), s. 79-94.

" " , Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercümelere Üzerinde Bir İnceleme Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1961.

" " , Şeybanlı özbekler Çağına Ait Bir Çağatayca Kuran Tefsiri, TDAY Belleten (1962), s. 61-66.

iz, Fahir, Uygurca Kuran Tercümesi (1936-1937) 47 s. (Basılmamış doktora tezi) Türkiyat Enstitüsü, No: 11.

Kadri, Hüseyin Kâzım, Büyük Türk Lûgati, c. I-IV, İstanbul 1927-1928.

Keskioğlu, Osman, Kuran Tarihi, İstanbul (Tarihsiz).

" " , Fatih Devrine Ait İki Kur'an-ı Kerim Tercümesi, Vakıflar Dergisi IV, Ankara 1961, s. 91-103.

" " , Vakıflar Genel Müdürlüğü İhtisas Kitaplığındaki Kur'an Tercümelere, Vakıflar Dergisi V, Ankara 1962, s. 157-160.

- Korkmaz, Zeynep, Prof.Dr., Sadru'd-dîn Şeyhoğlu, Marzubân-nâme Tercümesi, DTCF Yay. No: 219, Ankara 1973.
- Menges, Karl H., Zum Türkistanischen Tafsir des 12/13 Jh. s., Ural-Al-taische Jahrbücher XXXVI, Wiesbaden 1965, s.
- Meredith-Owens, G.M., Notes on an Old Ottoman Translation of the Kur'an, Oriens X/2, (1957), s. 258-276.
- Muhammed Fuad Abdülbâkî, el-Mu'cemü'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim, Beyrut 1378.
- Nadalyev, V. M. (ve komisyon üyeleri), Drevnetyurskiy slovar', Leningrad 1969, 676 s.
- Radloff, W., Versuch eines Wörterbuches der Turk-Dialecta I-IV, Petersburg 1893.
- Rasanen, Martti, Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türkssprachen, Helsinki 1969.
- Schacht, Joseph, Zwei altosmanische Kor'an-Kommentare, Orientalistische Literaturzeitung XXX, Berlin 1927, s. 747.
- Sertkaya, Osman F., Karahanlı Türkçesi Üzerine Yeni Neşriyat, Türk Kültürü 176 (1977), s. 193-497.
- Seybold, C. F., Ein anonymes alter türkischer Kommentar zum letzter Drittel des Korâns in drei Handschriften zu Hamburg Breslau und im Britischen Museum, Festschrift Eduard Sachau, Berlin 1915, s. 326-332.
- Steingass, F., A Comprehensive Persian-English Dictionary, London 1930.
- Şeyh Süleyman Buharî, Lugat-i Çagatay ve Türkî-yi Osmanî. Istanbul 1298.
- Thury, Jozsef, Török nyelvemlekek a XIV. szazad vegeig, Ertekezese a nyel- ves szetudományok köréböl XVIII, 7, Budapest 1903, s. 23-26 (Tercümesi: XIV. Asır Sonlarına Kadar Türk Dili Yedigârları, Millî Tetebular Mecmuası II/4 (1331), s. 103-105.

- Togan, Zeki Velidî, Harezmde Yazılmış Eski Türkçe Eserler, Türkiyat Mecmuası II (1928), s. 315-345.
- " " , Londra ve Tahran'daki İslâmî Yazmalardan Bazılarına Dair, İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi III (1959-1960) s. 138.
- " " , The Earliest Translation of the Qur'an into Turkish, İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi IV (1964) s. 5-8.
- " " , Manchester Hs.der Quran Übersetzung als Quell ersten Ranges für die Kunde des Morgenlandes LXII, Wien 1969, s. 280-283.
- Topaloğlu, Dr. Ahmet, Muhammed bin Hamza, XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış "Starı-arası" Kur'an Tercümesi, Birinci Cilt (Giriş ve Metin), Kültür Bak. Yay.: 227, İstanbul 1976, XXIV+99+551 s. ; İkinci Cilt (Sözlük) İstanbul 1978, 855 s.
- Türk Dil Kurumu, Derleme Sözlüğü, c. I-XII, 1963-1982.
- " " " , Tanıklarıyla Tarma Sözlüğü, c. I-VIII, 1963-1977.
- Yaşaroğlu, Macit, Kur'an-ı Kerim Tarihi ve Türkçe Tefsirler Bibliyografyası, İstanbul 1965, s. 91-170.
- Yazır, Muhammed Hamdi (Elmalılı), Hak Dini Kur'an Dili, c. I-IX, İstanbul 1935-1938.
- Zülfikar, Dr. Hamza, Çağatayca Kuran Tefsiri (Basılmamış Doktora Tezi).
- " " , Çağatayca Kuran Tefsiri, Türkoloji Dergisi VI/1, Ankara 1974, s. 153-195.

METİN

[SDRATU' L-KEHF]

[Bismi' llāhi' r-raḥmāni' r-raḥīmi]

5. [1a] Uluĝ boldı bir söz çıkar ağızlarındın. Aymaslar meger yalĝan.
6. [2] Andaĝ bolĝay-sen öldürdeĝi özünĝni olarıĝ izleri üze, eger kirtünmeseler, bu [3] söz birle.
7. Biz kıldımız yir üzekini, etdük bezek angar, sınamak üçün anları; [4] olarda kayusı ezgürek işlig.
8. Biz kıldaĝımız ne kim anıĝ üzekini, suw tegmedük kovak yir yüzi
9. [5] Azu sizindiĝiz kim [ünĝür] idileri, bitig idileri, erdiler biziĝ [6] belgülerimizdin, taĝ?
10. Ançada kim sıĝundılar yigit[ler] ünĝürge, aydılar: İdimiz bêrgil bizge üskünĝdin [7] yarlı[kamak]; etgil mizge işimizde könilik.
11. Urdımız kulakları üze [8] ünĝür içinde yıllar sanın.
12. Yana koparurmız anları körüp belgürtmek, iki gürüh [9] [saĝan-raĝ] anı kim örkürdiler; tarlatmış.
13. Biz sanlarım seniĝ üze, anlarıĝ sanı, yaraş birle [10] kim [anlar] yigitler erdiler; bütdiler idileriĝe. Ap tärütdimiz anlarka köni yol.
14. Bağladımız köngülleri üze [1b] ançada kim kop[dılar], aydılar: İdimiz kökler yirler idisi turur. Okımazuz anda adın [2] idi. Aymış bolurmız andaĝ erse artuĝluk.
15. Bular, boğunumuz tutdılar anıĝda adın idiler. [3] Nelük keltürmesler anlar üze bir huccat, belgölüg? Kim-ol küçkeyrek andın kim yaratsa Tengri üze yalĝan?
16. [4] Kaĝan kim siĝardın kitse-senler olardın, ol kim tapnurlar

meger Teŋrige; sığınınıŋlar üngürge, yığay sizlerni İdingiz [5] yarlıkamakındın. İtgey sizlerge işleriniŋizde yumşaklık.

17. Körgey-sen künni kaçan [6] toŋsa kışar, meyl, üngürlerindin onŋ sınıŋar; kaçan kim batsa kün keser erdi anlarını [7] sol sınıŋar-dın; anlar künlik içinde [8] andın. Ol, Teŋri belgülerin-din-ol. Kimni yolğa ködürse Teŋri, ol ködürülmüş-ol; yana kimni yoldın azıtsa [9] bulmaŋay-ok-sen anŋar bir dost, ködür-rügli.
18. Sakınur-sen anlarını odaŋ; anlar uduŋlılar-ol.[10] Ewremiz anlar-nı onŋ yan, sol yan. İtleri yađıŋlı iki karısını kapuŋ ileyinde. [2a] Eger köz kemişse-sen anlar üze, yüz ewürgey-sen anlardın, kaça. Tolaŋay-sen anlardın korkunç birle.
19. [2] Andaŋuk kopardımız anlarını, aytsalar olarlı ara. Aydı aytıŋ-lı anlardın: Niçe kaldınıŋızlar? [3] Aydılar: Biz örgedimiz bir kün yā bir küninŋ bir ançası. Aydılar: İdingiz bilgenrek ança kim kaldınıŋızlar, uyudınıŋızlar.[4] İduŋlar biregünŋüzlerni yar-maklarınıŋız birle bu kendge. Körsün, kayısı [5] arıŋrak aş erse keltürsün sizlerge rüzi ya'ni yemlik aş andın. Yumşaklansun; bilmesün-ök sizlerni [6] biregü.
20. Olar eger erklig bolsalar sizler üze, taşlayu öldürgey sizlerni yā yandurŋay sizlerni [7] olar öz dınleri içinŋe. Kurtulmaŋay-sizler anda, tutaşı.
21. Andaŋuk koparŋaymız gürlerindin anlar üze, [8] bilsünler tiyü kim Teŋrininŋ üze yüz urmak kün-ol kim kıyāmat bolur; yok sizik anınŋ içinde. Ançada kim çandıştılar [9] anlarınıŋ ara işlerini. Aydılar: Yapunŋlar anlar üze tamlar. İdileri bilgenrek anlarını. Aydı anlar kim [10] ötdiler işleri üze: Tutŋay-ok-mız anlar üze

bir mezigit, menü.

22. Ayurlar-ok: Üç, [2b] törtünç it; yeme ayurlar: Biş, altınç anlar-
rınġ itleri. Sizikin [2] örtüglük. Nime ayurlar: Yiti, sekizing
itleri birle. Aygıl: İdim bilgenrek anlarınġ sanlarını; [3] bil-
mes anlarını meger az. Üsterişmegil anlar içinde meger açuġluk
üsterişmek tileyü. Ayıt yanut bulmaġıl anlarınġ içinde [4] an-
lardın biregü.
23. Aymaġıl bir nerseni: Men kıldaġı-men anı yarın, tip.
24. Meger kim[5] tilese Tengri. Yād kılgıl İdingni kaçan unutsa-sen;
aygıl: Bolġay kim yolġa köndürgey meni İdim, [6] munġda yakınrak
könilikke.
25. örgetdiler ya'nı uzatdılar üngür içinde üç yüz [7] yıl; arturdı
tokuz yıl.
26. Aygıl: Tengri bilgenrek anda kim kaldılar. Angar-ol kökler [8]
yirler örtüglüki. Yeme körgen turur, eşitgen turur. Yok anlarka
anda adın bir dost. [9] Ortak katmas anınġ hükmi, kudratı içinde
biregüni.
27. Okıġıl anı kim yarlıġ idildi seninġ tapa yā Muhammed, bir bitig
ya'nı Kur'ān, İdingdin. [10] Tegşürügli yok anınġ sözlerini.
Bulmas-ok-sen anda adın sığınçu.
28. Sabr kılgıl etözünġni [3a] anlar birle kim okırlar İdilerini
tanġda, kiçe; tilerler anınġ boşnüdlükini. Kitermegil [2] iki
közinġni anlardın, tiler-sizler dünyäninġ etinġ bezekini ya'nı
bu acunı. Boyun bermegil angar kim osanuk kıldımız könglini [3]
bizinġ yādımızdın; uzu berdi etöz tilekinġge, erür anınġ işi yok
bozun bolġuluk.
29. Aygıl: Yaraklık İdingizdin; [4] kim tilese kirtünsün yana kim

tilese tensün. Biz anutdımız küç kılığlılarğa [5] ot, tegre kap-sar anlarını anıñ serây-perdesi. Eger feryād tegü kolsalar, feryād teglürler bir suw birle, bakır ergürmiş teg. Soylur yüzler terisi. [6] Yeme yawuz içkü, yawuz tayanğu.

30. Anlar kim kirtündiler, kıldılar [7] edgülükler; biz žay'ı kilmaz-mız edgülük kılığlılarınñ sevābını.

31. Anlar-ol kim anlarka bostānlar [8] erüklüg, akar anıñ altındın arıklar. İletür-biz, alurlar anıñ içinde bilezükler [9] altundın, kederler keğimlerini tonları yaşıl. Töleniğliler [10] anıñ içinde tahtlar üze. Nime edgü yanut, nime körklüg tayanğu.

32. Tokığıl ya'nı tokıdı anlarğa [3b] bir meşel iki er birle. Kıldımız ikide birisiñge iki bostān. Üzümlerdin tegre kapsadımız ol ikini. [2] Ğurmā yığaçı birle kıldımız anlar iki ara darığlar.

33. İkiğün bostānlar berdi kazğançını; eksütmedi andın [3] nerse. Akit[t]ımız anlar iki ara arıklar.

34. Erdi anıñ yimişi. Aydı eyesiñge ol utru sözleşür anıñ birle: [4] Men üküşrek tawarlıg, mälliğrak-men sendin; üküşrek gürühi.

35. Kirdi bostānıñga ol küç kıldaçı-ol, ol öziñge. [5] Aydı: Sizinmes-men anı kim alkınsa bu ol, tutaşı.

36. Yana sizinmes-men kıyāmat adakın koparuğlı-ol. Eger yandurulsamen [6] [6] İdim tapa, bulğay-ok-men anda yigrek, tapladıñ mu, yanış.

37. Aydı anğar apası ya'nı içisi, ol utru sözleşür anıñ birle: [7] Tendiñ mü ol idige kim yaratdı seni toprağdın yana aka[r] suwindın. Yana tüz kıldı seni, bir er.

38. [8] Yok kim ol Tengri turur, yarat[t]ı. Ortak katmas-men idime biregüni.

- 39-40. Nelük aymadıñ ançada kim kirdiñ [9] bostanıñge; aydıñ anı kim tilese Teñgri; küci yok meger Teñgri birle. Eger körse-sen meni, men azrak sendin [10] tawarlıg, oğul kızdın; bolğay kim idim kim bergey mañga yigrek, seniñ bostanıñdın. Idğay anıñ üze [4a] bir kının yañı ot, kökdin. Bolğay tayıg toprak.
41. Azu bolğay anıñ suwı soğulmuş. [2] Uymağay-sen anı, bir tileyü.
42. Tegre kapsadı anıñ yimişi, irtte köpti. Ownur iki ayasın anıñ üze kim ziyāmladı [3] anıñ içinde, ol tüşmiş bağıçları, örtmenleri üze. Aydur erdi: Kāški men ortak katmadım erse idime [4] biregüni.
43. Bolmadı anğar bir gürüh kim basut berseler anğar, Teñgride adın. Ermedi yarı tilep buluglı.
44. [5] Anda erklik Teñgrige-ol, yaraglık. Ol yigrek yanut, edğürek iş sonğı.
45. Tutğıl [6] anlarğa yakınrak tiriglikniñ meşeli: Bir suwıng kim indürdimiz anı kökdin. Katıldı anğar önmiş ot [7] yirdin; yana boldı uwunmuş , sawurur anı yiller. Erür Teñgri tegme nerse üze [8] uğan-ol.
46. Tawa[r]llar, oğlanlar yakınrak tiriglikniñ etiñ bezeki. Kaldağı-lar [9] ezgüler, yigrek idiniñ üskünde yanut, edğürek ümid.
47. Ol kün kim yoritürmiz [10] tağlarını, kergey[sen] yirni, çıkıgılı. Yumdargaymız anlarını, kozmağaymız anlardın biregüni.
48. [4b] Arza kılğay idiniñ üze, şaf. Keldiniğizler-ök biziñge, neteg yaratdımız sizlerni, ilki [2] yolu. Yok kim aydıniğizlar kim kılmağay-ok-men sizlerge bir öz.
49. Urılur ködulup, berülür bitig. Kergey-sen [3] yazukluklarını, kerktaçılar ne kim anıñ içinde. Ayurlar: Katıgılık bizge. Ne-ol

bu bitigge [4] koğmas bir kiçig yazuk ap yeme uluğ yazuk; meger sanar anı. Bulđaylar anı kim [5] anuk. Kúç kılmás iding biregúge.

50. Ançada kim aydımız ferishtelerge: Yúknúngler [6] buğday onđluđ Adamđa tip. Yúkindiler meger rahmatdın nevmid bolmuş Şeytán; erdi perridin, çıkdı idi yarlıgındın. [7] Tutar mu sizlerni oğlı kızını dostlar, munda onđdın. Anlar sizlerge yağı-ol. [8] Yawuz, ol kúç kılıđlılarđa, tańsuk.
51. Anutmadım anlarnı ya'nı tanuk tutmadım anlarnı, yaratdı kóklerni yirlerni [9] ap yeme ózlerni yaratmakđa. Ermes-men tutuğlı, yoldın azıtığlılar[nı] yarıçı.
52. [10] Ol kún kim ayur: Okınglar ortaklarımını, anlar kim aydıngızlar. Okığaylar anlarnı, [5a] yanut bermegeyler anlarka. Kıldımız anlarlı ara yok boğunluk.
53. Kergeyler yazukluklar, siziksiz yananlar. [2] Anlar túşúđlıler angar. Bulmaslar andın yanış.
54. Bütünlükün kim [3] ewúrdimiz bu okıđu içinde kişilerge, tegme meńgzekdin. Erúr kişi úküşrek [4] nersede üstergen.
55. Yıgmadı kişilerni kim kirtünseler, ançada kim keldi anlarka kóni yol, [5] yarlıkatu kólsalar idilerindin; meger kelse anlarka aşnukılar urukı, azu kelse anlarka kın, [6] utruşu.
56. Idmadımız idilmiş yalawaç, meger sewinç beriglıler, korkıtığlılar. Ústeşür [7] anlar kim tendiler bāıl neń birle; yok kılsa anıń birle yarağlıkını. Tutdılar belgülerimni [8] anı kim korkutdılar, kelāplamak.
57. Kim kúç kılığlırak, ol neńdın, pend berildi idisi belgüleri birle; yüz ewúrdi [9] andın. Unıtdı anı kim aşundurdı iki elgi.

Kıldımız köngülleri üze [10] örtügler kim uksalar anı; kulak-
ları içinde ağırlık-ol. Eger okısa-sen anlarını [5b] köni yolğa,
kändürülgeyler andağ erse, tutaşı.

58. Sening iding yazuk telim örtgen, yarlıkamak idisi-ol. [2] Eger
tutsa anlarını, aning birle, kağdandingizlar; ewtürgey erdi an-
larını, kın. Yok kim anlar berilmiş öd-ol; [3] bulmağaylar-ok an-
da adın sığınçu.
59. Ol ulusları kıldımız yok, kaçan kim [4] küç kıldılar erse. Kıl-
dımız yokaru turmaqları, yir üze urmak.
60. Ançada kim aydı Mūsā yalawaç Yuşa'ka: [5] Tepremes-men tegginge-
ge tegrü iki tengiz katlışınga. Azu keçer-men seksen yıllar.
61. Kaçan kim [6] tegdiler erse ol sunning katlışığa, unutdılar ba-
lıklarını. Tutdı yolını olar, deryā içinde [7] bir iw.
62. Kaçan kim keçtiler erse aydı Mūsā Yuşa'ka: Bergil bizge taᅇgdaki
aşımızni ya'ni balıknı. Kördimiz-ok safarımızdin [8] bu, emgek.
63. Aydı: Ne körer-sen ançada kim sığındımız ol korum taşğa kim men
unıt[tlım] [9] balıknı. Unutdurmadı meger yek ya'ni iblis kim yād
kıl[samen] anı. Tutdı yolını [10] tengiz içinde, taᅇgsuk.
64. Aydı: Ol kim tiler erdimiz. Kadra yandılar idleri üze [6a] ulaş-
mak.
65. Buldılar bir kulnı, kullarımızdin ya'ni Hızr yalawaçnı. Berdimiz
angar yarlıkanmak, uskümüzdin [2] öğretdimiz anğar uskümüzdin
bilig.
66. Aydı anlarka Mūsā yalawaç ya'ni Hızrga: Eyā udu bereyin mü
saᅇnga, itüg üze, öğretse-sen maᅇnga [3] aningdin, öğretilding
köni yol.
67. Aydı Hızr Mūsāka: Sen uymağay-sen mening birle, şabrlanu.

68. Neteg [4] sizingey-sen anıñg üze kim kapsamadıñg angar, biligni.
69. Aydı: Menü bulğay-ok-sen meger, eger tilese Tengri, [5] sizinü. Yazmay-men sañga, bir işka.
70. Aydı Hızr yalawaç: Eger mañga udu berse-sen, aytağıl mañga [6] nersedin; yinği söz açmağınçaka tegi sangar, andın yād kılıu.
71. Bardılar. Kaçan kim kirdiler erse [7] kimi içinğe, Hızr yalawaç atürdi kimini. Aydı Mūsā yalawaç: ötürdüñg mü anı; suwğa çomur-sa-sen buzunnı. Keltürdüñg-ok [8] uluğ tañsuk nerse.
72. Aydı Hızr 'a.: Aymadım mu kim sen, Mūsā uymağay-sen meniñg birle sizinü.
73. Aydı Mūsā: [9] Tutmağıl meni anı kim unuttım. Küçemegil meni menim işimdin, terslik birle.
74. ötrü bardılar. [10] Kaçan kim kördi erse Hızr yalawaç bir oğlannı, öldürdi anı. Aydı Mūsā: öldürdüñg mü bir etözni, arıg, et [6b] özsüzün. Keltürdüñg-ok tilemedük nerse.
75. Aydı Hızr: Aymadım [m]u sangar kim sen [2] uymağay-sen yā Mūsā meniñg birle, sizinü.
76. Aydı Mūsā: Eger aytsa-men sañga nersedin, anda kiñin işlengil meni [3] ya'nı koldaş bolmağıl benim birle. Yetgerdiñg-ok benim üskümdin bir 'özi.
77. Ewre bardılar. Kaçan keldiler erse [4] bir ulus bozun[ı]lga, aş koldılar anıñg boğunındın. Unamadılar kim konuk tutsalar olarnı. Buldılar [5] anıñg içinde bir tam, tiler kim yıkılsa. Kıparsa anı. Aydı: Eger tilese-sen alğay erdiñg [6] anıñg üze müzd.
78. Aydı Hızr: Bu ağrılmaklık turur menli senli ara. Ukturayın mu yā Mūsā anıñg yörükini kim [7] uymadıñg anıñg üze, sizinü.
79. Ol kim kimi, erdi bir çığay za'ifniñg, [8] işler deryā içinde.

Tiledim kim sayblig kılsa-men. Erdi anlarıñg utruda, bir kiğin ulu melik. [9] Alur erdi tegme kimini küceyü.

80. Ammā oğlan: Erdi anıñg atası anası kirtügliler-ol. [10] Korkut- [tılmız yaşka yetse fermānlađay ol ikige boynağuluk, tenmeklik.
81. Tilerimiz tegsürse anlarǵe idileri [7a] yigrek andın, arıǵlık; yakınrak yawukluk ulamaklıkǵa.
82. Ammā ol tam kim erdi iki atasız [2] ođlanıñg, kend içinde. Erdi anıñg altında bir genc, ol ikegüge. Erdi [3] ataları ezgü kiđi. Tiledi idıñg kim tegse küçleriñge ya'ni yaşka, çıkarsalar [4] genclerini; yarlıkamak idıñgdin. Kılmadım anı kendü fermānımdın. Ol, [5] yörüki kim uymadıñg anıñg üze, sizinü.
83. Aytđaylar yā Muhammed sañǵa iki gürüh idisindin. [6] Ayđıl: Ebre okığay-ok-men sizler üze, andın yād kılı.
84. Biz olrlnat[tılmız anı yir içinde. [7] Berdimiz angar tegme nersedin bu yol yarağı.
85. İzerdi yol yarağını.
86. Ançağa tegi kim tegdi erse kün [8] batıñǵa, buldı anı batar anıñg yulı içinde; yana buldı anıñg üskünde [9] buzun. Aydıımız: Ey Zü'l-karneyn, azu kınar mu-sen azu tutar mu-sen anlarıñg içinde [10] edgülük.
87. Aydı: Kim küç kılsa ebre kınağay-ok-mız anı. Yana yandurulđay idisi tapa. [7b] Kınağay, katığ kın.
88. Yana kim kirtüninse, kılsa edgülük angar-ol [2] körklük. Ebre ayđay-ok-mız angar, işimizdin onđaylık.
89. Yana iderdi yol yarağını.
90. Kaçan [3] kim tegdi erse kün tođuşıñǵa, buldı anı toğar buzun üze; kılmadukmız anlarǵa [4] anda adın örtüğ, perde.

91. Andağuk; bütünlükün kim bildimiz anı kim üskünde, biligin.
92. Yana iderdi [5] yol yarağını.
93. Kaçan tegdi erse iki tağ arasında, buldı olar ikide açın bir bu-
dun; [6] uka yazmaslar aytunı.
94. Aydılar: Ey iki gürüh idisi, bütünlükün kim Ye'cüc [7] takı
Me'cüc ortaklık kılığlılar-ol, yir içinde. Nek kılalım [mlu-biz
saŋga, çıkmış; [8] anıŋg üze kim kılsa-sen bizli anlarlı ara
tutuğ.
95. Aydı: Ol kim küç berse anıŋg içinde idim [9] yigrek. Yanut be-
riŋgler manga, küç birle. Kılayın sizlerli olarlı ara [10] bir
tam.
96. Keltürüŋgler maŋga temür keseklerin. Kaçan kim tüzdi erse iki
tağ arasında [8a] aydı: Körüki ürüŋg. Kaçan kim kıldı erse ot,
aydı: Keltürüŋg manga, koyayın anıŋg üze sızgurmuş bakır.
97. [2] Uymadılar kim belgürtdü anı yıllar angar. Yana uymadılar
anıgar ötürü.
98. Aydı: Bu, [3] yarlıkamak idimdin. Kaçan kelse idim urmuş özi,
kılğay anı keş keş. Erdi idimiŋg [4] öz urmuşı, köni köni.
99. Koğımız emerileri, ol kün kim bulğaşur bir ança içinde. Ürilür
borğu [5] içinde. Tirgeymiz anlarını tirmek.
100. Kerkütü kergeymiz tamuŋı ol kün [6] teniglilerge, kerkütü ke-
çürmek.
101. Anlar kim erdi anlarıŋg közleri içinde örtüg, meni yād kılmak-
dın. [7] Erdiler uymaslar, eşitü.
102. Sizindiler mü anlar kim tendiler kim tutunsalar [8] kullarımız
mende açın dostla[r]. Biz anutdumuz tamuŋı teniglilerge [9]
turğu.

103. Aygıl: Nek ukturalım [m]u sizlerge, bor kılğanrak işleri içinde.
104. Anlar kim yitdi, azdı [10] katıglangan amellerini yakınrak tiriğlik içinde. Anlar sizinürler kim anlar edgölük kılurlar [8b] işin.
105. Anlar, anlar kim tendiler idileri belgüleringe, anğar tuşmaqğa. Yok buğun boldı [2] işleri. Köndürüp adaqın, kılmağaymız anlarka kopmaq küni, tartmaqni.
106. Ol, anlarınğ yanıtı tamuğ-ol. [3] Anın kim tendiler, tutdılar belgülerimni, yalawağlarımni, kelâblamak.
107. [4] Bütünlükün anlar kim bütdiler, kıldılar edgölükler, erdi anlarka bostānlar ni°metlig kamug türüg, [5] turğu.
108. Mengü kalıglı anınğ içinde. Tilemesler andın köçmeklik.
109. Aygıl: Eger bolsa deryā [6] medidler idim sözleriñge, alkingay tengiz alkinmasda aşnu idim sözleri. [7] Niçe kim keltürsemiz anğar mengzer ulam, artukluk.
110. Aygıl: Bütünlükün kim men bir yangluk-men sizlerge mengzer. Yarlıg idlur [8] mening tapa kim Tenğringiz bir Tenğri-ol. Yana kim umanur erse ma°ni idisine tuşmaqni, [9] kilsun iş edgü, ortak kılmasun kullarını, idisine tapunmaqğa biregüni. [10] Didār körmek bolur ya°ni Tenğri te°ālā [yarlıkadı]: Ol kün didārımni körküzgey-men. Barça uçmaq ehli mu°minler benim didārımni körgeyler. [11] Taqı yalawağlar yüzini körgeyler. Taqı dostlar dostlarını körgeyler. Va°llāhu a°lem. Bu sūra içinde Aşhābu°l [12] kehf kışşası turur; Zü°l-karneyn kışşası turur; iki bā-zergān kadaşlar kışşası turur; Mūsā yalawağ Yuşa° birle [9a] Hızr yalawağ birleki kışşası turur. Barça aytilğay. İnşā° a°llāhu te°ālā.

KISSA-I ASHABU'L-KEHF

Yunāni ilinde bir il erdi, Efsos [2] atlıg. Ol ilning meliki bar erdi, Dakyanus atlıg. Bu Dakyanus melik, Zülkarneynden kidin erdi. Ashābu'l-kehf kişileri [3] Efsos kendi içinde Teṅri te'ālāğa tapnur müsümān erdiler. Teṅri te'ālā anlarını cūmerd tip atadı. Andaḡ kim yarlıkadı:

(XVIII: 13) انهم فتية [4] امنو برهم وزدناهم هدى

Bularning müsümānlikindin ol ildeki melikke aydılar. Ol [1] buḡunı melik birle burḡağa tapnur erdiler. [5] Dakyanus anlarını üskünde okıdı. Aydı: Sizler kimge tapnur-sizler; kayudın tutar-sizler? tip. Teṅri te'ālā anlarının [6] köngülleringe kemişti. Adakın turdılar. Öz dīnlerini 'arza kıldılar. Aydılar: Bizing dīnimiz müsümānlik dīni turur, tip. [7] Biz Teṅrigige tapnurmız, kamuḡın yaratḡan Teṅrigige; adın Teṅri bilmesmız, tip aydılar. Andaḡ kim Teṅri te'ālā yarlıkadı:

اذ قاموا فقالوا [8] ربنا رب السموات والارض ان ندعو من دونك لانا كاشطوا

(XVIII: 14) Anlar müsümānlikḡa muḡırr keldiler erse Dakyanus [9] melik anlarını öldürgeli kaşd kıldı. Katıḡ kın birle kızguşa kılmak tiledi. Ol ilning kızısi nime yaşru müsümān bolmış [10] erdi. Anlarını tiledi kim ölmeseler. Dakyanus melikke aydı kim bular mīr-zādeler tururlar; ata ana oḡlı kıızı tururlar. Bularnı bu sā[11] 'atda öldürse bolmaz, tip. Anlar kim bu sözni sözlerler biligsizlikin sözlerler. Bir kaç kün bularḡa zamān bergü kerek. [12] Anlar bolḡaylar kim bu sözlerindin ewre yanḡaylar. Eger yanmasalar anda kidin kın 'ukūbat meḡer kılsa melik erklig turur, tip

aydı. [13] Dakyanus melik ol hakim sözini aldı; anlarğa üç kün zamān berdi. Anlar altı baş kişi erdiler. Bu altı kişi tirilip kenğestiler, [14] kaşğınga. Ol ildin kaçıp tağka yüzlenip bardılar. Bir koyçı üskünge tegdiler. Koyçı anlarğa aydı: Sizler kimler-sizler? Kıgaru [15] barur-sizler, tip. Anlar aydılar: Biz nime dīnimiz adın turur. Bu il budunıng dīnini tutmasmız. Biz yirni kākni törüdeği Tenğrige tapnur [16] mız. Burhangā bütmez-miz. İmdi İdi 'azze ve celle hoşnūdlıkını tileyü barurmız, tip aydılar. Koyçı aydı: Maŋga nime destūr berür mü-sizler, [17] sizniŋ birle barsa-men? Sizlerni ol yirge başlağay-men kim hiç kimerse bilmegey, tip. Bu tağ içinde bir üngür bar turur. Anga[r] hiç [18] kimerse kirümes. Bizge yağı böri bolsa biz koylarını anda kizlermiz, tip aydı. Anlar aydılar: Revā bolğay, tip. Ol koyçı anlar birle [19] bardı. Ol koyçınıng itni bar erdi. İt nime baru başladı. Koyçıkā aydılar: Bu itni yandurğıl, tip. Kayda erse bu it ürgey, [20] bizni tapğaylar, tip. Ol itni yandurğalı niçe sürdiler, urdılar. Ol it nime yanmadı erse bir yığaçğa bağlap urdılar. Tenğri [21] te'ālā kudratı [birle] ol it faşih til birle sözge keldi. Aydı: Ol Tenğrige kim sizler bütmiş turur-sizler, men yeme tönmiş turur-men angar. [22] Meni munda kođmaŋlar, iltü beringler tip faşih til birle sözledi erse 'aceb tutdılar. İtning bağıni yazdılar. İltü berdiler. [23] üngürge yüzlenip bardılar. Tenğri te'ālā anlarını cūmerd tip atadı. Tağı bir yirde Aşhābu'l-kehf tip atadı. Andağ kim yarlıkadı: [24] اذأوى لفتية إلى الكهف فقالوا ربنا اتنا من لدك رفة وهي النامون امرنا شراً (XVIII: 10) Tenğri te'ālā İbrāhīm yalawaçnı cūmerd tip atayu yarlıkadı. [25] İkinç Aşhābu'l-kehfni ewre yād kılı yarlıkadı:

(XVIII: 13)

الهم فتية امنوا برستم وزدناهم حدى

Bu cümerdler gārğa yüzlendiler. [26] Yiti baş kişi erdiler. Bir it adın anlarıñ birle. Olarñ uluğlarıñ atı Sekina erdi. İkinç Muḥliṣa erdi. Üçünç Şeliḥa [27] erdi. Törtünç Baṭrus erdi. Bişinç Yemliḥa erdi. Altınç Kırnaş erdi. Ol koyçı yitiñ, atı Saris erdi. Ol itniñ atı [28] Kıtımır erdi. "Ulemālar andağ ay-mışlar kim kayu yirde ot tüteşse, andağ kim Semerḳand[da] ya Bu-ḥārada tütşür erse Māverāū'n-nehr nime tütşür [29] erse otu açürü bilmeseler, "āciz bolsalar; otu ozıtmak açürmek için Aş-hābu'l-kehf atlarını manşūrī [30] kağıd üze bitip ol otğa kemiş-se ot açgey, Tenğri te'ālā kudratı birle tip aymışlar. Ol it ay-tını, bu atları kemişmeklikni [31] kitāb koşğucu muşannif yād kılmak ve İkin kiḍin el-hākk kılmışlar kim tip bitildi. Aşhā-bu'l-kehf yigitleri bardılar; [32] üñğürge tegdiler, üñğürge kirdiler. Ol taḳı birle kirdi. Olar olturdılar. it yatdı. İki kolını kesüldi, başını kolı üze urdı. [33] Andağ kim itler "āde-ti bolur. Tenğri te'ālā ol it yatmakını yād kılı yarlıkadı:

(XVIII: 18)

وكلهم باسط ذراعيه بالو صيد

[34] Anlar kaçtılar erdi. Melik Dakyanus yarın bildi kaçmışları-nı. İstedü iddılar, bulmadılar. Üñğür içinde yatdılar uḍdılar [35] erse Tenğri te'ālā yarlıkadı. Anlarıñ cānını kötürdi. Üñ-ğür içinde kaldılar, üç yüz yıl tükel. Tenğri te'ālā tegme kün içinde bir ferişteni [36] izu yarlıkadı. Anları bir yandı bir yanğa ewrür erdi. Andağ kim yarlıkadı, İdi te'ālā:

(XVIII: 18)

ونقلبم ذات اليمين وذات الشمال

Kāynügli [37] kün toğsa erdi, ol üñğürge oñ yarudın kün tüşer erdi. Kaçan kün batsa sol yarudın batar erdi. Andağ kim yarlıka-

dı [9b] İdi te'ālā:

(XVIII: 17) وترى الشمس اذا طلعت تراور عن كنفهم ذات اليمين واذ اغربت تقرضهم ذات الشمال

Üç yüz yıl bu şıfat [2] üze ol üngürde kaldılar. Dakyanus kâfır, äldi. Ol milket Yunānilerdin bardı, Rümilarğa tüşdi. Rüm tersā- larındın bir tersā kelip [3] anda biglik milketke olturdı. Tengri te'ālā anlarıñg cānını yandura yarlıkadı; ewre tirildiler.

Andağ sakındılar kim bir kün boldı bu [4] üngür içinde tururmız, tip. Andağ kim Tengri te'ālā yarlıkadı:

(XVIII: 19) قالوا البشايوما أو بعض يوم قالوا ربكم اعلم بما البشتم

Dakyanusdın korkar [5] erdiler. Karınlarını nime açtı. Aydılar: Bizinğde birimiz barmış kerek. Yarmak eltse yigüğe aş azuk alıp kelse tip. Yemlihanı ihtiyār [6] kıldılar, ızdılar. Aydılar: Yā Yemliha zīnhār sen ağuğ bargıl. Seni kâfırlar bilmesünler tip.

Andağ kim Tengri te'ālā yarlıkadı:

فابعثوا [7] احدكم بورقكم هذه الى المدينة فليسطي اليها اركي طعاما فليأتكم برزق

منه وليتلطن ولا يشعرون بكم احدا انتم ان [8] يظهر واعليكم برجموكم

Eger bilseler seni, taşın soğa öldürgeyler. [9] Yā kendü öz kâ- fırlıklarına kiwürgeyler, ikile. Hergiz kurtulmas-sizler, tip aydılar. Yemlihağa yarmak berip ol yalñuz [10] Efosos kendinge bardı. Niçe kim bardı erse hergiz bilişi körşi tuşmadı. Ol ki- şiler barça öñin bolmışlar; ol ilinğ iwleri [11] barkları tür- lüg türlüğ bolmışlar. Yemliha ol Dakyanus melikdin korkar erdi. Ol ilinğ bigi açın kişi bolmış erdi. Dakyanus [12] älmüş erdi. Kend kapuğınğa kirdi erse bir avvaldağı kişilerni körmedi. öt- mekçi kebütinğde bardı. Yarmak çıkardı, berdi. ötmekçi [13] ötmek çeke berdi. ötmekçi ol yarmakğa bakdı, kördi erse Dakyanus atı üze tokınmış. ötmekçi Yemlihanı tutdı, aydı: Sen [14] kişi-sen.

Kimünġ oġlı-sen; kayuluġ-sen? tip. Bu yarmaknı kayda buldınġ-sen? Genc bulmuş turur-sen tip. Yemliġa aydı: [15] Bir kaç kişilerimiz. Bu ildin dün çıkdımız tip. Ötmekçi aydı: Bu Daqyanus melik yarmakı turur. Daqyanus melik keçgeli [16] iki üç yüz yıldın] artuġ bolmuş turur tip. Yemliġa aydı: Yatmış uzımış erdimiz, bu künġe tegi. İl buğunu tirildiler. Yemliġa ġabarını [17] ol melikke iltidiler kim ol il bigi erdi. Andaġ aydılar kim biregü kelmiş turur. Mundaġ söz sözler tip. Melik [18] Yemliġanı algalı ıddı. Anlarınġ kişşasını aydı. Yemliġa aydı: Biz yiti başlarımız Daqyanusdın kaçtıımız. Bir tünli [19] künli bir ünġür içinde yatdımız, uğıdımız. Bu kün turdımız erse ġoldaşlarımız meni aş etmek algalı ıddılar. Bu [20] yarmaknı iltü berdimiz erdi tip. Melik aydı: Bu ilde üze sen iwingi bilür [mü]-sen tip. Cevāb berdi: Bilür-men tip. Menim munda [21] kişim oġlum kızım bar tip aydı. Melik üç tört baş kişini bile ızdı. Munı iwinge iltinġler tip. Yemliġa [22] bardı. İwinge tegdi erse bir kapuġ tokdı erse iwdin ġoca çıkdı. Yemliġa aydı angar: Atınġ ni turur, atınġ atı [23] ni turur tip. ġoca cevāb berdi kim törtünç uluġ atam atı Yemliġa erdi tip. Yemliġa aydı: Uluġ atınġ Yemliġa menmen turur [24] tip. Kişiler 'aceb tutup tañladılar. Ol vaktde bu il buğunu barġa 'İsā yalavaġ dīni üze erdiler. Aşġabu'l [25] kehf kişşasını İncil içinde okımış erdiler kim Aşġabu'l-kehf çıġgaylar; dünyā terkin yok bolġaylar [26] tip. Ol vaktdeki melik kitāb-ġon erdi. Melikke dürüst ma'lūm boldı kim İncil içinde yād ġıllınlmış Aşġabu'l [27] kehf bular tururlar tip. Melik turdı. Bir anġa kişiler birle Yemliġanı başlatıp olarnı körgeli ünġürge bardılar. [28] Ünġürge yakın tegdiler erse Yemliġa aydı:

Sizler mundağ yığılu barur-sizler. Mening koldaşlarım andağ sa-
kıngaylar [29] kim Dakyanus keldi erki tip korkarlar. Sizler me-
ning uzu akrurak kelingler tip. Men yalnguz barıp bu kışsa[30]-
larnı olarka aytayın. Anda kiğin sizler kelgeysizler tip. Anlar
korkmasun tip. Melik kişileri birle kiğin [31] kaldılar. Yemliha
bardı. Olarka aydı: Bizge üç yüz yıl artuğrak bolmuş kim biz
munda ermişiz. Dakyanus ölmüş. Olda [32] adın kişi ornamış.
Sultān nime özge bolmış turur. [11 buğunı] barça özge yañlığ
bolmuş. Biz körmiş kişilerdin bir kimerse [33] yok; barça ölmüş-
ler, üç tört öte. Yeme oğulları kızları kalmışlar. İmdi buğunı
barça meni uğu keldiler. Sizlerni [34] kergeli keldiler tip. An-
lar kağguluğ boldılar. Közlerini kärke tikdiler. ötündiler: İlā-
hı, Kādir erdiñg, biziñg cānımıznı [35] aldiñg. Ewre tirgüzdüñg.
Üç yüz yılda kiğin ewre cānımıznı berdiñg. İmdi yana öz fažlıñg,
rahmatıñg birle cānımıznı kötürgil. [36] Rüsivā kılmağıl bizni
tip ötündiler. Teñgri te'ālā ol sā'at olarıñg cānını kötürdi. Ol
melik bayli haşemi birle [37] ol üñgür kapuğınğa tegdiler. Kir-
güğe yol bulmadılar. Yırakdın bakar erdiler. Anlarnı körer erdi-
ler. Tegme yarudın bakıp nezzāre kılur [10a] erdiler. Ol bir ya-
rukıdın bakaçılarka üçegü körindi, it birle. Aydılar kim üçegü
tururlar; biri it birle törtüñg [2] tip. Bir ançaları aydılar
kim bişegü turur, altıñg it birle. Ba'zı aydılar kim yiti turur-
lar, sekiziñg itleri turur tip [3] ihtilāf kıldılar. Andağ kim
Teñgri te'ālā yarlıkadı: *سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةً رَّابِعِمْ كَلِمَةٍ وَيَقُولُونَ خَمْسَةً*
(XVIII: 22) *سادسهم كَلِمَةٍ [4] رَّبْعًا بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةً وَثَامِنِمْ كَلِمَةٍ*
Ol gār kapuğınğa kelmiş kişiler iki gürüh erdiler. Biri 'İsā ya-
lawaç [5] dīni üze müsülmān erdiler. Tağı bir gürühı kāfir erdi-

ler. Daqyanus kişileri erdiler. Bildiler kim Aşhābu'l-kehf kişileri [6] ölmüşünü. Ol üngür kapuğunu sıvadılar. Ol gürüh Yunānîler, kāfırlar erdiler; aydılar kim bular biziñ kişimiz turur. Bizdin [7] kaçtılar. Ol gürühler kim 'İsā yalawaç dīni üze erdiler. Olar aydılar: Biziñ dīnimiz üze Tengriğe sığınıǵı erdiler tip. [8] Bu iki gürühniñ sözleri azǵıstı. İş tokuşǵa tegdi. Tokuşdılar. Telim kişiler öldi. Telim kan tüküldi. Ol [9] kişiler kim 'İsā yalawaç dīni üze erdiler, anlar gālib boldılar. üngür kapuǵın anlar berklediler. Anda bir mezgit kopardılar. [10] Şavma'alar turǵuzdılar. Kimerseniñ bir hācatı bolsa anda barıp namāz kılur erdi. Hācat kolar erdiler. [11] Ol sā'atda hācatları revā bolur erdi. Bir ançalar aymışlar kim 'İsā yalawaç işleri havārīyyinlerdin erdiler. [12] Bireǵü ol yerde tüşmiş; bir kaç rüzgār anda turmış. Andaķı kişiler anıñdın 'acā'ibler körmişler. Bu altı baş kişiler [13] mīrzādeler ermişler. 'İsā yalawaç dīnin tutmışlar, müsülmān bolmışlar. İncil okımışlar. Tengri te'ālāka bütmişler. Anda kiñdin Daqyanus [14] bigdin kaçmışlar tip. Ol üngürge kirmişler, anda kalmışlar. Kıyāmatǵa tegi çıkmaslar tip. Bu erdi Aşhābu'l-kehf kışşası yād kıldımız. [15] Tengri te'ālā yalawaçǵa yarlıǵ yarlıqadı erdi:

(XVIII: 18) *لو اطلعت عليهم لوليت منهم فرارا" ولملت منهم وعبا"*

KIŞŞA-I MÜSĀ BIRLE HİZR YALAWAÇ [16] şalavātu 'aleyhimā

Mūsā yalawaç Yuşa'ka aydı: Men yanmas-men anda tegmeginçege tegi kim iki deryā katılışınǵa; niçe telim rüzgār barur keçer erse [17] tip. Bu āyetniñ ma'nisi turur kim Tengri te'ālā yād kılı

yarlıkadı:

(XVIII: 60) *واذ قال موسى لقيه لارج حتى ابلغ مجمع البحرين او امضي حقاً*

[18] Ol vaktde kim Tengri te'ālā Mūsā yalawaçnı Tūr tağınğa okı-yu yarlıkadı. Angar bî-vāşita yarlıglar yarlıkadı erse Mūsā yalawaç ötüğ ötüdi: [19] ilāhî, yir yüzinde meniñdin 'ālimrağ hiç kimerseñg bar mu tip. Yarlıg yarlıkadı: Yā Mūsā meniñg bir kulum bar, Hızr atlıg. Ol [20] sendin 'ālimrağ turur tip aydı. ilāhî, meni anıñg üskünge iltgil tip. Yarlıg yarlıkadı: Yā Mūsā anıñg ornı iki deryā [21] arasında turur tip. Mūsā yalawaç aydı: Men ol iki deryā arasıñğa tegmeginçe yanmağay-men tip. Andın 'ilm öğreneyin tip. Hızr yalawaç [22] üskünge barayın, tip. Bu iş ol vaktde erdi kim Benî İsrā'îl Mışırda barça ornamış erdiler. Mūsā yalawaç oğradı, Hızr yalawaçğa barguğa. [23] Anda kim Hızr Yalawaç turuğlağı erdi, iki deryā arasında. Tenğri te'ālā yarlıkemiş erdi. Hızrniñg yalawaçlıkı içinde ibtilāf turur. [24] Ba'zılar aymışlar kim yalawaç turur tip. Ba'zılar aymışlar kim yalawaç ermes tip. Andağ kim Tenğri te'ālā yarlıkemiş turur:

(XVIII: 65) *فوجدنا عبداً من [25] عبادنا آتينا رهمةً من عندنا وعلمناه من لدنا علماً*

Bu rahmatdın tilek, yanut-ol; ya'nî yalawaçlık. Körmes mü-sen kim Tenğri te'ālā [26] yarlıkadı; Ez-Zuhruf sūrası içinde:

(XLIII: 31,32) *وقالوا لانزل هذا القرآن على رجبٍ من القرينين عظيمهم يقسمون رجباً*

Ya'nî nübüvete [27] rabbike. Bu rahmatdın nime tilek yalawaçlık turur. Ba'zılar aymışlar kim yalawaç ermedi ve likin edğülerdin erdi tip. Angar 'ilm bermiş erdi [28] tip. Anıñg üçün Hızr atandılar. Eger kuruğ taş üze oltursa erdi, anıñg kuvvatı katıgındın kuruğ taş üze kök ot yaşarur [29] erdi. Ba'zılar aymışlar: Ol yalawaç erdi. Anıñg atı Elyesa' erdi tip. Tenğri te'ālā yarlıka-

dı: (VI: 86) ^{واسماعيل واليسح} Bu Hızr yalawaç [30] turur tip. Teñgri te'ālānıñ iki edgü kılı bar turur. Biriniñ atı Hızr taķı biriniñ atı İlyās turur. Teñgri te'ālā anlarķa kıyāmatķa [31] tegi tiriglik bermiş turur. İsrāfil borġunı ürse, dünyā ħalkı barķa ölseler olar yeme ol vaķtda ölürler. Teñgri te'ālā Hızrnı deryālar üze gümār [32] lamış turur. Kayu kişi deryāda ġarķa bolsa, anıñ tirigliki taķı bar bolsa, açlı yetmedük bolsa Hızr anġar özini kerküzür, anı deryādın çıkarur. [33] Abadānlıķķa çıkarur, yolġılar. Yana kim açlı tükenmiş bolsa, suwda ġarķa bolup ölse Hızr anı yur; ol kişi üze namāz kılur; kayuda erse [34] kömir. Yana İlyāsın Teñgri te'ālā beyābānlarda gümārlamış turur. Kayu kul beyābānda yol yitürse anı, yolġa yolayur. Eger kimerse beyābānda ölse, İlyās [35] anı yur, namāz kılur, kömir. Eger kimerse kişini bulmasalar bu ikeġün tirig tururlar. Kıyāmatķa tegi tirig bolurlar. Tegme yılda ħac vaķtı bolsa [36] kelip ħac kılurlar. Ka'be iwiñge tavāf kılurlar. Hiç kimerse olarnı bilmes. Olar yeme hiç kimersege özini bildürmesler. Meger ol kişi [37] lerge özlerini kerkütürler kim kōñġulleri bolsa arıġ edġülerdin. İkeġün tünle kündüz mu'minlerġa du'ā kılurlar. Müsülmānlarnı [10b] Teñgri te'ālādın yarlıķatu kolarlar. Adın yeme iki yalawaç turur, mürsel. İkeġün tirig tururlar kim ölmesler. Olar yeme tünle kündüz mu'minlerġa [2] edġü du'ā kılurlar. Yazuķluk mu'minlerni Teñgri te'ālādın yarlıķatu kolarlar. Birisi 'İsā bin Meryem turur kim cühüdlar öldürgeli kaşd kıldılar. [3] Teñgri te'ālā 'İsā yalawaçnıñ kerkünü cühüdlarnıñ uluġraķıñģa berdi. 'İsāġa oħşar boldı. 'İsānı kōkke aġdurdı. Cühüdlar 'İsānı [4] sakınıp öz uluġlarını dār tokıp dārda astdılar. 'İsā yalawaç bu

kün tãrtũnç kat kãkde turur. Kaçan kim azarr-ı zamãne bolsa ‘Isã yalawaç [5] yirge inülür. Bu ajunni tutar. Ye’cücni ve Me’cücni, Deccãlnı bu dünyãdın sürer. Dünyã halkını anların belãsındın kutgarur. İkinç [6] İdris yalawaç turur, tirig-ol. Yeme uçmak içinde turur. İdris yalawaç ävãzında, kamuğ halâyıkñıñ tã’atı kãkke niçe yoklasa İdris [7] yalawaçñıñ ança teñglig yoklar erdi. Taķı artukrak. İdris yalawaç ança teñglig Teñgri te’ãlãge tapınu tã’at kılur erdi kim kãk [8] ferishteleri aņgar raħim kılur erdiler. Meleku’l-mevtğa rağbat tüşdi kim İdris yalawaç birle dostlık tutsa. Tutdı. Birer birer [9] Meleku’l-mevt İdris yalawaçka ziyãratka kelür erdi. İdris yalawaçka ayur erdi kim nerses hãcatıñ bar mu? Kõlgıl, revã kılayın tip. [10] İdris Meleku’l-mevtğa aydı kim kerek kim sen kãkke yoklamışda meni iltu berseñg] kãkke ‘acã’ iblerni kãrse-men tip. ‘Azrã’ il özi birle [11] İdrisni kãkke yoklatdı. Ne kim kãkdeki ay kün yulduzlar bar erse yörir yörimes barçasını kãrdi, bildi. Yirse iltı erse [12] nücüm ‘ilmin kişilerge õgretdi. Yulduz ‘ilmini kişiler andın õgrenip bildiler, Nũh yalawaç vaķtıñga tegi. Kaçan tũfãn keldi erse [13] yulduz ‘ilmin bilgüçi kişiler kitãbları birle ğarka boldılar. Kişilerde ol kitãbdın hiç nerses kãlmadı. Bu kün kim bu kişiler [14] elginde bar bu yulduzlar kitãbı haķ ermes, meger azķına. Bir ança rüzgãr keķti erse İdris yalawaç Meleku’l-mevtdın hãcat kãldı. [15] Aydı: Kerek kim uçmakñı tamuğñı maņga kãrkütse-sen tip aydı. Meleku’l-mevt aydı: Revã bolğay tip. ‘Azrã’ il ‘a. aydı: Teñgridin [16] destür kolayın [tip]. Destür kãldı erse kelip İdris yalawaçñı kãkke yoklatdı. Avval tamuğka iltı. Kãrdi. Tamuğñıñ kınını ‘ukubatı birle [17] barçanı aņgar kãr-

ketdi. Anda kiğin uçmaqğa iltı. ‘Azrā’ il İdrīs birle uçmaqğa kirdiler. Tezgindiler. İdrīs uçmaq ortasınga [18] tegdi erse ol-turdu. ‘Azrā’ il niçe aydı erse kim turğıl, çıkgıl. Cevāb berdi kim hiç kimersenı körđing mü kim uçmaqğa kirdi, ewre yana çıkgı tip. [19] Uçmaq va’dası mengülüg turur tip. habar boldı kim İdrīs uçmaqda eglenmişini. Rızvān İdrīs yalawaçını çıkargalı [kaşd] kıldı. Ün [20] keldi: Yā Rızvān kozgıl, katılmağıl. Uçmaq içinde kalsun tip. Uçmaq içinde kaldı, Tengri te’ālā yarlığı birle. Bu ol āyet erdi kim [21] yarlıkadı:

(XIX: 57)

و رفعاه منا عليا

Yana Mūsā yalawağ sözini Hızr yalawağ sözini yād kıldımız. Mūsā yalawağ Yuşa’ka aydı: Azuk kötürgil, baralım tip [22] Mecma’u’l-bahreynge. Bolğay kim Tengri te’ālāning edgü kulını bulğaymız; andın ‘ilm öğrengemiz. Yuşa’ bir zenbil ketürdi. Bir büzruk balık [23] ketürdi. Söklidi, zenbilka urdı. Ikegün baru başladılar. Mecma’u’l-bahreynka tegdiler. Anda iki deryā akar erdi. Birisi Aron yaru [24] dın, tağı birisi Filistin yarudın. Bu iki deryā anda birle akar erdi. Deryā katılışınga tegdiler erse yavlağ ardılar. Olturdılar. [25] Mūsā yalawağ uykuğa tüşdi. Ol söklünmiş balıknı çıkardı. Deryā kargında kozdı. Andağ ayurlar kim ol yirde hayvān yulı [bar] erdi. [26] Bir tamım suw ol söklinmiş balıkgā tamdı. Ol balık tirildi. Tengri kudratı birle ol deryāka kirdi. Deryā suwı ol yarudın yığıldı. [27] Balık suw içinde baru başladı. Ikegün ozandılar. Baru başladılar. Balıknı unutdılar, armağdın. Andağ Tengri te’ālā yarlıkadı: [28]

(XVIII: 61)

صمغ سينم نسيا و تماقا تحذ بسيله في البحر كربا

Yana bir ança bardılar. Deryā kargınga tegdiler erse Mūsā yala-

waçnıñ [29] karnı açtı. Yuşa°ka aydı:

(XVIII: 62) *اتنا عذراءنا لقد لقينا من سفرنا هذا نصبا*

Yuşa°ka aydı: Keltürgil tañgdaki aşımızni. Ardımız, açtımız [30]

ta°ām yiyelim tip. Yuşa° cevāb berdi kim: *قالا رأيت اذا وينا الى الصخرة فأتى*

(XVIII: 63) *نسيت الحوت وما انسا فيه الا الشيطان ان اذكره [31] واتخذ سبيله في البحر*

Yuşa° balıknı ançada angdı kim Mūsā yalawaç aş koldı erse aydı:

Yā Mūsā, kelimu°llāh, kördiñgiz mü, ol [32] taşğa tegdimiz, anda

yatdımız. Ol balık anda tirildi, suw ortasıñğa kirdi. Men unut-

muş-men sizge ayğalı tip. Mūsā yalawaç ol vaktıda [33] münācāt

Hzır söziñge tegdi erse-Mūsā yalawaç ötündi: llāhī, meni Hzır

yalawaç üskünge kim başçılar tip? Tengri te°ālā yarlıkadı: Se-

ning [34] yigü aşınğ seni yolçılağay Hzır üskünge tip yarlıkadı.

Yuşa° balık tirilmişini aydı erse Mūsā yalawaçka, ol yarlıg yā-

dınğa keldi. [35] Ol taşğa yandı. Bu ol yarlıg ma°nisi erdi kim

Tengri te°ālā yarlıkamış erdi kim seninğ yigü aşınğ seni Hzır

yalawaç taparu başlağay [36] tip. Yuşa°ka aydı:

(XVIII: 64) *قال ذلك ما كنا نبغ فاتداعى اتارعا قصصا*

Ol erdi kim biz anı tilerimiz tip. Ewre yandılar. Kelmiş yolla-

riñğa yandılar [37] sözleşü. Ol uğımış taş üskünge tegdiler. Ol

taş üze ot yaşarmış erdi. Anınğ için kim Hzır yalawaç ol taş üze

[11a] namāz kılmış erdi. Hiç kimersenı bulmadı. Ol balıknı kör-

diler deryā içinde. Balık uğusunda kördiler, deryā içinde kuruğ

yol [2] belgürmiş. Mūsā yalawaç Yuşa° birle balık uđusunda der-

yāka kirdiler. Ol balıknı niçe bardı erse uzusunda kuruğ yol

belgürdi. [3] Mūsā yalawaç Yuşa° birle ol [balık] uzusunda ku-

rflug] yirde bardılar. Bir cezirege çıkdılar. Hzır yalawaçnı kör-

diler. Ağakın turmış [4] namāz kılor. Namāzdın fāriğ boldı erse

Mūsā yalawaç selām kıldı: Es-selāmu ‘aleyke yā ‘Abdu’ llāhi’ ş-şā-
lih. Hızr yalawaç aydı: ‘Aléykümü’s-selām, [5] yā nebiyy-i Benī
İsrā’ il, [Benī İsrā’ ilniñg yalawaçı tip. Mūsā aydı: Sizge kim
aydı kim men Benī İsrā’ ilniñg yalawaçı tip? Hızr yalawaç aydı:
Mañga ol kim [6] aydı, seni mañga yolçıladı tip. Mūsā yalawaç
[aydı]:

(XVIII: 66) قال له موسى هل اتبعك على ان تعلمن مما علمت رشداً

Mūsā aydı Hızrğa: Men sañga udu bereyin [7] şakirtlik kılayın.

Mañga ögretü bergil ol ‘ilmdin kim sañga bermiş turur tip. Hızr

yalawaç aydı Mūsāka: قال انك لن تستطيع معي صبراً

(XVIII: 67,68) [8] ولكن تصبر على ما لم تحط به صبراً

Hızr aydı Mūsāka: Sen benim birle turumağay-sen. Ol kim men kı-
sa-men sen anı bilmegey-sen. Şabr kılu [9] mağay-sen tip. Mūsā
yalawaç aydı:

(XVIII: 69) قال سبحانني ان شاء الله صبراً ولا اعصى لك امراً

Mūsā aydı Hızrka: Sen meni şabr kılganlardın [10] bulğay-sen

tip, eger tilese Tengri. Kayu iş içinde sañga hiç yazmağay-men

tip. Hızr birle bardılar. Yuşa‘, Mūsā birle üçegü. Mūsāga [11]

huccat kıldı. Barur erdiler. Bir kimi utru keldi. Olarka kimi

hācat kelmes erdi. Mūsānı sınağı ücn üçegün kimi [12] üskünge

keldiler. [Aydılar]: Biz ğarīblerimiz. Bizni kimige kiwrünğler

tip. Kirdiler. Yañğı kimi erdi. Hızr olturmuş ornında iki yerde

[13] kimini teldi, ötürdi. Bu āyet ma’nisi turur kim [Tengri te-

‘ālā] yarlıkadı:

(XVIII: 71) فانطلقا فني اذ اركبان السفينة فارقهما

Hızr ol kimini [14] teldi erse kimige suw kirdi. Hızr ewre ol

kimini yamadı. Telükini berkledi. Mūsā aydı:

(XVIII: 71) افرتما لتغرق اهلها لقد ثبت شيئا امرا

[15] Mūsā aydı: Bu kimini teldiñg. Kişiler ğarka bolurlar. Yawuz iş kıldıñg. Hızr aydı: Yā Mūsā (XVIII: 72) صبرا [16] استطيع معي

Hızr aydı: Aymadım [m]ju kim sen benim birle şabr kılumağay-sen tip. Mūsā aydı: (XVIII: 73) لا توافيني عما نسبت ولا ترهقني من امري عسرا

[17] Ya'nī Mūsā yalawaç aydı: Yā Hızr unit[t]im. Keçürgil tip.

Ewre bir ança bardılar. Bir ulusğa tegdiler. Ol ulusniñ başında

tüşdiler. [18] Ol ulusdaki oğlanlar ulus taşınğa çıkmış erdiler.

Oynayur erdiler. Hızr oğlanlar üskünge bardı. Ol oğlan [19] lar

arasında bir oğlanı tutdı. Taş birle başınğa urdı. Ol oğlan öi-

di. Mūsā yalawaç aydı:

(XVIII: 74) [20] بغير نفسي اقلت نفسا ركيبة لقد جئت شيئا نكرا

Mūsā aydı Hızrka: Yazuksız nā-resideni öldürdüñg. Yawuz iş kıl-
ding tip. Hızr [21] Mūsāğa aydı:

(XVIII: 75)

الم اقل لله انك لن تستطيع معي صبرا

Hızr aydı: Aymadım [m]ju, sen benim birle şabr kılumağay-sen tip.

Mūsā aydı:

(XVIII: 76) [22] عن شئ بعد لها فلا تصا جنبي
قد بلغت من قال ان سالتك لوني عذرا

Mūsā aydı Hızrka: Munda kiñin sañğa nerse aytsa-men, öziñge iş

kılmağıl. [23] Ma'zūr bolur-sen benim yarudın. Yana bir ança

bardılar deryā karığı tuta. Bir ulusğa tegdiler. Andaki kişiler-

din ta'ām koldılar. Ol kişiler [24] nerse bermediler. Ol ulusdin

ewre çıkdılar. Ol ulus taşında bir tam [bar] erdi. Yıkılğu teg

egri bolmış erdi. Hızr yalawaç ol tam [25] üskünge tegdi. Ol

tamı tüzetdi. Mūsā yalawaç aydı Hızrka: Mundaki kişiler bizge

nerse bermediler. Sen anlarıñ tamını köñgerdiñg. [26] Eger ti-

lesenğ alğay erdiñg tam köñgermiş üçün tip. Bu äyetniñ ma'nisi

فانطلقا حتى اذا اتيا اهل قرية » turur kim [Teŋgri te'ālā] yarlıqadı:
استطعا [27] اعلمنا فابوا ان يصيفوهما فوجوا فيها جدرا "يريد ان
يتقضى فاقامه قال لو شئت لآخذت عليه اجرا" (XVIII: 77)

Hzır yalawaç aydı [28] Mūsā yalawaça:

(XVIII: 78) هذا فراق بيني وبينك سانبك بتأويل ما لم تستطع عليه صبرا "

Aydı: Adırılmaklık turur menli senli ara. [29] İmdi saŋga ayu be-
reyin ol işlerdin kim sen şabr tutmadıŋ. Men kılmişlarımđın

اما السفينة فكانت [30] لسالكين يعملون. maŋga ayt[tluŋ] tip.
في البحر فاردت ان اعينها وكان درآء هم ملكه يافذ كل سفينة غضبا" (XVIII: 79)

Aydı Hzır yalawaç: Men ol kimini anıŋ [31] üçün ötürdim kim ol
kimi çıĝaylarıŋ erdi. Deryā içinde iş kılur erdiler. özlerini
ektiler erdiler. Bir melik bar erdi kim [32] kimilerini küçep a-
lur erdi. Men tiledim kim kimi 'ayblig bolsa. Ol sultān kimidin
tama' tutmasa tip.

واما الغلام فكان ابواه
[33] مؤمنين فخشيان ان يرهما طغيانا وكفرا" (XVIII: 80)

Hzır yalawaç aydı Mūsā yalawaça: Ol nā-resideni anıŋ üçün öl-
dürdim kim [34] büdrük bolsa oĝrı, zekkārçı, asız, yawuz işlig
kõpar erdi. Atası anası edĝü kişiler erdiler. Du'ā kılur erdi-
ler. Teŋgri [35] te'ālā anlarıŋ du'āsını müstecāb kıldı. Men

öltürdim. Teŋgri te'ālā anlarka edĝü oĝul bergey tip. واما الجدار فكان لغلامين

[36] يتيمين في المدينة وكان تحته كنز لهما وكان ابوهما صالحا"
(XVIII: 82) فارد ربه ان يبلغا اثرهما ويستخرجا كنزهما رعه من ربه'

[37] Hzır yalawaç aydı Mūsā yalawaça: Ol tam iki nā-reside oĝ-
lannıŋ erdi. Ol tam altında olarıŋ kızlençü gencleri bar er-
di. Teŋgri te'ālā [11b] kıldı kim ol kızlençü genclerini olarĝa
teĝürse-men. öz elgin kızlençü genclerini çıkarsalar. özleri
keltürseler. Ataları [2] edĝü kişi erdi tip aydı. Bu erdi ol iş-
lerinĝ yoruĝı kim sen şabr kılumadıŋ tip. Hzır yalawaç derhāl

Mūsā yalawaç [3] közindin gāyib boldı. Mūsā yalawaç niçe ceħd kıldı erse hiç tapumadı. Va'llāhu a'lem bi's-şevāb.

[SÜRATU'L-MERYEM]

[4] Meryem sūrası Mekkede inmiş turur. Toksan sekiz āyet turur. Yiti yüz altmış iki kelime turur. Üç miñg sekiz yüz iki ħarf [5] turur. Bu sūranıñg fażlı şevābını yalawaçımız 'aleyhi's-selām yarlıkamış 'Alīka, rażiya'llāhu 'anhu: Yā 'Alī kimerse كهي sūrasını bir kıata okısa [6] Teñgri te'ālā angar Eyyüb yalawaç şevābını bergey. Meryem-i şiddīka şevābını bergey. Bu sūra içindeki tegme bir āyet okımışı üçün Bedr tokuşında [7] tüşmüş şehid şevābını bergey tip yarlıkamış. Taķı bu sūranı kırk kıata okısa baħt devleti kavī bolğay [8] kağgulardın fāriğ bolğay.

[9] سورة مريم همان تسون ايه وهي ملكية

[10] Bismi'llahi'r-rahmāni'r-rahīm

Başladım ol İdi atı birle kim Zekerıyyā yalawaç du'āsını icābet kılu yarlıkadı. Bağırsak kim Yahyā yalawaçnı Zekerıyyāğa 'atā kılu yarlıkadı. Bağışlağuçı turur kim Yahyā yalawaçnı kamuğ yazukdın közezü yarlıkadı.

1. [11] [ك] Tāb kelğüçi turur, boynağularğa mu'minlerge; [د] ħās yol körkütğüçi; [س] nidā turur, sır içinde 'aşı yazukluklarını mağfıratğa; [ع] 'ilm turur, kamuğ ħalāyıkniñg ahvālinı bilgen; [ف] çın kılgan turur va'dasını, mu'min muvabhidlerge.
2. Üşürmek, açık yarlıkamak İdiñgdin öz kulına, [12] Zekerıyyāge.

3. Kaçan kim okıdı erse İdisini, yaşru okımak.
4. Aydı: İdimā, men küwredim, süngüküm ya'nī za'if boldı süngüküm.
[13] Kirdi başka ürünglük. Bolmadım seni okımakda, aydı: Menim İdim, umuñsız korkısuz ermes-men.
5. [14] Men korkdum yak yawuqlarda mende kidin. Erür benim hātūnum oğulsız karı. Bağışlağıl mañga [15] sening üsküñdin bir dost.
6. Ança mīrāş alsun mendin, mīrāş alsun Ya'kūb oğuşlarındın. Kılığıl anı ey İdim, tilemiş.
7. [16] Ey Zekerıyyā biz beşāret berürmiz sañga bir oğul birle, anıñ atı Yahyā. Kılmadımız anğar anda öngdin [12a] at taşı.
8. Aydı: Ey İdim kayda bolur manga oğul? Erür benim hātūnum oğulsuz, çınuk [2] men tegdim uluğlukğa ya'nī karılıkğa, kurılıkğa.
9. Aydı: Andağuk turur. Aydı sening İding: Ol benim üze āsān turur. Yaratdum, [3] tarütdüm sañga anıñdın aşnu. Ermes İding hiç nersege hācatlıg.
10. Aydı: Ey İdim kılığıl mañga bir nişān. Aydı: Sening nişānıñ ol turur [4] kim sözlemegil kişilerge uç tünle kündüz.
11. Çıktı öz boğunu üze namāz kılığı şam'adin. [5] İmledi anlar tapa, kaşın közin. Tesbīh kılıñlar erte, kiçe.
12. Ey Yahyā tutğıl bitigni ya'nī Tavrītni, [6] küç birle. Berdimiz anğar hikmet, kiçig erken ya'nī.
[Kenarda:] Çün Yahyā anasındın toğdı, peyğambarlık derecesi yetlişdi. Hitāb keldi: Yā Yahyā
13. Bağırsaklıkdın, bizing üskümüzdin arıglık. Erdi [7] korkğan Tengriğe.
[Kenarda:] Ya'nī şevāb iş ve şevāb söz: 'ilm-i nübüvvet.
14. Edgü tapuğ kılığan atasına anasına. Ermes boyun kötürügli, yarlıg

sığan.

15. Esen aytmaq anıñg üze ol kün kim togruldı, [8] ol kün kim ölür, yana ol kün kim koparulur, tirig.
16. Yād kılğıl bitig içinde ya'ni Kur'ānda Meryemni. Kağan [9] yırak boldı erse öz kişilerindin, bir yirde kün toğşuķı tapa.
17. Kıldı anlarıñg yüzi utru [10] bir perde. İddımız anıñg tapa öz feriştemizni ya'ni Cebrā'ilni; yüzi utru anga bir kişi teg tüz boyluk.
18. Aydı: [12b] Men sığınur-men Tenğrige seningdin. Eger erse sen sakınuk.
19. Aydı: Bütünlükün kim men yalawaç-men İdingdin. [2] Ançık bağışlar sañga bir arıç oğul.
20. Aydı Meryem: Kayda bolur mañga oğul, yawnamaduk katılmaduk bolsa mañga bir kimerse. [3] Ermes-men yawuz işlig.
21. Aydı: Mundağuk. قال İding: Ol benim üze āsānet turur. Ya'ni kādır benim. Er tegmedin sendin oğul yaradur-men. Ançık kıla kim anı bir nişān kişilerge, [4] yarlıkamaklık bizdin. Erür bu bir iş keçrülmiş yük.
22. Kötürdi anı; bir sığardın elti [5] anı bir yirge, yırak.
23. [5] Keltürdi anı toğku ağırı, keç oğrı, bir ħurmā yığaçı tapa. Aydı: Ey kāsķi men öldüm erse munda öngdin; bu [6] erdim erse unutilmiş, unutuğlı.
24. Ön berdi angar anıñg altındın ya'ni 'İsā kim, kağgurmağıl; meni kıldı-ok sening İding [7] ya'ni sening altın ya'ni arık.
25. İngatğıl yā Meryem sening tapa ħurmā yığačını, ançuk tüşün sening üze [8] yaş ħurmā iwülmiş.
26. Yigil ħurmā, içgil suwını yarutğıl iki közüñni. Eger körse-sen

kişilerde [9] biregüni aygıl meni: Men neyr kıldım Tengriğa tek turmaq. Söz sözlemes-men bu kün kişiler birle.

27. [10] Keltürdi anı öz bozunı tapa. Kätürü elt[ti] anı. Aydılar: Ey Meryem, keltürdüng-ök neerse uluğ körksüz iş, ya'nı atasız oğul.
28. [13a] Ey Härüning tişi kazaşı, ermedi sening atang yawuz kişi nime ermezdi sening anaň yawuz işlig avret. Nidin keldi sanga oğlan, atasız?
29. Ertegin i[m]ledi [2] aning tapa ya'nı İsa tapa. Erdi İsa uşol kün toğrulmuş. Aydılar: Neteg sözlermiz kim erse bişik içinde kişig oğlan.
30. Aydı İsa: Men Tengri kuli-men. [3] Berdi manga bitig ya'nı incil. Kıldı meni şawçı.
31. Kıldı manga kutluğ bereketlig kayda kim bolsa-men. [4] Fermānladı manga namāznı, arıqlıknı men tirig bar erken.
32. Edgü bolğay-men öz anam birle. Kılmadı [5] meni boyun kerigli kutsuz.
33. Esenlik etmek benim üze, ol kün kim toğuruldum, ol kün kim ölsem, ol kün kim [6] kopsa-men gürdin, tirig.
34. Ol İsa erdi Meryem oğlu, köni söz-ol. Ol kim aning içinde sizliklik ya'nı.
35. [7] Boldingızlar yaramas Tengriğe kim tutsa oğul kız. Arıg turur Ol. Kazā kılsa bir işni bütünlükün kim ayur [8] angar: Bolgıl tip. Bolur.
36. Hakikatda Tengri benim idim turur, sizlering idingiz turur. Tapınuglar angar. Bu turur köni müsülmānlık [9] yolu.
37. Yaraşumadılar boğunlar anlar arasında. Vāy tamuğ ol kişilerge

turur, tendiler; [10] kelgü uluğ künde.

38. Eştür anlarka körkütgil, ol kün kim kelseler bizinge. [13b] Yok kim küç kılmaslar bu kün yolsızlık içre belgölüg.
39. Korkütgil anlarnı öküngü kün. Kağan [2] odalsa iş; anlar osanukluk içinde, anlar bütmesler.
40. Biz olımız kim mirās alurmız [3] yirni, ol kim anıñ üzekini. Bizing tapa yanduru[lur]lar.
41. Yād kılğıl bitig içinde [4] İbrāhimi kim ol erdi köni sözlüg yalawaç.
42. Kağan aydı erse atasınga: Ey benim atam, nelük tapnur-sen ol nersege kim eşitmes [5] körmes, yawumas sendin nerseni.
43. Ey benim atam, men, keldi maŋga biligdin [6] ne kim kelmedi saŋga. Uzğıl maŋga, köndüreyin saŋga köni yolını.
44. Ey benim atam, tapunmağıl yekke. [7] Haqıkatda İblis erür Tenğrige fermān kılmağıl.
45. Ey benim atam, men korkar-men kim yetgey saŋga [8] kın, Tenğridin. Bolğay-sen yekke iş.
46. Aydı: Taplamağıl mu-sen [9] benim tenğrilerimni, ey İbrāhim? Eger yığılmasa-sen, seŋg-sār kılmağay-men seni. Kitgil munda bir ançağa tegi.
47. [10] Aydı: Esiz tegmesün sangā. Yarlıkamak tilegey-men sangā İdimdin kim ol erür maŋga bağırsak.
48. Adrulur-men sizlerden, [14a] andın kim okır-sizler Tenğridin özgege. Okır-men öz İdimni. Bolğay kim bolmağay-men yā bolsa-men okımaklık birle [2] öz İdimni, orunsuz.
49. Kağan kim adrıldı erse anlardın, ol neŋg kim tapnurlar erdi Tenğridin özgege. [3] Bağışladımız anğar İshāknı taqı Ya'kübnı.

Tegme birin kılduk-mız sawçı.

50. Bağışladımız anlarka [4] bizing yarlıkamakımızdın. Kıldımız anlarka til, köni ya'ni köni sözlüg, yüksek.
51. Yād kılğıl bitig içinde [5] Mūsānı kim ol erdi karışığsız; erdi yalawaç, peygāambar.
52. Okıdımız anı tağ buçğakındın [6] onğ kolça. Yawuk kıldımız anı rast sözlegli.
53. Takı bağışladuk anğar yarlıkamakımızda, [7] anıñ kaşaşı Hārūn peygāambar.
54. Yād kılğıl bitig içinde ismā'İlni kim ol erdi [8] köni va'dalig. Erdi yalawaç peygāambar, sawçı.
55. Erdi fermānlağan öz boğunınga namāznı [9] arıglıknı. Erdi üskünde İçisi, tilemiş.
56. Yād kılğıl bitig içinde [10] İdrİsni kim ol erdi köni sözlüg sawçı.
57. Kätürdimiz anı yüksek orunğa.
58. [14b] Anlar tururlar anlar, eğgölük kıldı Tengri anlar üze sawçılardın: Adam oğlı kızlarındın. [2] Andın kim kätürdimiz Nūh birle, İbrāhım oğlı kızı birle, Ya'kūbdın; [3] anda kim yol karkütüdimiz, uzurdımız. Kaçan okulsa anlar üze anlar, Tengri nişānları, [4] tüşerler; secde kılığlılar, tikdi.
59. Yangıldı anlardın soñra oğullar kızlar. zāyi' kıldılar [5] namāznı, uzu berdiler tilekleriñge. Terk bolğay kim tüşgeyler gayy atlığ tamuğka.
60. Meger ol kim tevbe kılrsa [6] kirtünse, kılrsa eğgölük, anlar kirkülgöyler uçmakğa. Küç kılmağaylar [7] nerse.
61. Bostānlar erüklüg, ol kim va'dasını kıldı keldeçi; ol Tengri

- kullarına, belgüsüzün. Kim ol erür anıñ [8] va'dası keldeçi-ol.
62. Eşitmesler anıñ içinde kereksiz söz meger ileşmek. Anlarğa bolğay rüzıları [9] anıñ içinde erte, kiçe.
63. Ol uçmaq, ol turur [kim] mirās kılurmız kullarımızğa; kimerse [10] sakınuk bolsa.
64. Biz kodı idmazmız meger idıñ yarlığı birle. Anğar-ol biziñ utrumızda nime biziñde kiğin, ne kim [15a] bu iki araqı-ol. Ermes senıñ idıñ unutğan.
65. Kökler yirler idisi, ne kim [2] bu iki araqı erse. Tapunğıl anğar; şabr kılğıl anğar tapunmaqlıqğa. Nek hiç bilür mü-sen anğar at taşı?
66. Ayur [3] kişiler: Kağan öldürülsemiz yana mu çıkarılğay gürdin tirig?
67. Yād kılmas mu kişiler kim biz [4] yaratıtımız anı munda öñdin; ermes erdi hiç nerse.
68. Ant, senıñ idıñ tuta yā Muhammed, tirgey-ök anlarını yekleriñ. Yana anuk kılğaymız anlarını [5] tamuğ tegre, tizin çöküp.
69. Yana çıkarğay-ök-mız tegme gürühdin; kayu kim erdi katıgrak [6] Tengri üze boyunağı, keseşliki.
70. Yana bilgenrekmiz ol kişilerni kim anlar yaraşırak-anlar, otğa kirmeklikke.
71. Yok [7] sizlerde kimerse meger kirmiş kerek angar. Erür idıñ üze vācıb, hükm kılmış, keçrülmiş.
72. Yana kurtarğaymız [8] ol kişilerni, sakınuk kıldılar. Kozğaymız küç kılğanlarını tamuğ içinde, tizin çöküp.
73. Kağan okulsa anlarıñ üze [9] biziñ äyetlerimiz, belgülüg; aydı

anlar kim tendiler, anlarka kim kirtündiler: Kayusı iki gürühdä edgürek, [10] adakın edgürek; edgürek yirge ey meclisge.

74. Niçe helāk kıldımız anlarda öngdin uluslarını. Anlar [15b] edgürek erdiler iw tonındın ekin tonındın.
75. Aygıl yā Muhammed: Kim bolsa yolsuzluk içre koğu bergey anı Tengri, [2] koğu bermek. Tā kaçan körseler ne kim va'da kılmaşların yā kın yā uluğ kün; ebre bilgeyler [3] kim turur ol. yawuzrak orunluk, küçsüzrek sözlüg.
76. Arturğay Tengri anlarını kim köni yol [4] tutdılar. Kalmaşları edgü işlerde yigreki İding katında şevāb yanmak anda.
77. Nigü körer-sen yā Muhammed [5] ol kişi kim tendi belgülerimizge. Aydı: Bergeyler manğa tawar, oğul kız.
78. Bildi mü belgüsiz; tutdı mu Tengri hazretinde bağığ ya'ni [6] İmān, şehādet keltürdi.
79. Mundağ aymuş kerek, terkin bitilgeymiz ne kim aymışınğa.
80. Kelgeymiz yalnguz.
81. Tutdılar [7] Tengridin özgeni tengriler. Ançak bolmaşları üçün anlarğa 'aziz.
82. Bolmağay mundağ. Herāyine *حقامنو* kāfır bolğaylar anlar, tapunmaşları tuta; [8] bolğaylar anlar üze obşaşmağan.
83. Körmes mü-sen yā Muhammed, biz idükdımız yeklerni tenigililer üze; [9] tepretürler anlarını, tepretmek.
84. Iwmeğil anlarınğ üze. Bersemiz anlarını samak.
85. Ol kün tirermiz sakınıqlarını [10] Tengri tapa, 'azizlik ağırılık birle iltmek.
86. Sürgeymiz yazukluklarını tamuğ tapa borlayu.
87. Erksiz tururlar [16a] şefā'at kolmakda, meger ol kişi kim tutmaş

bolsa idi hazretinde bağı ya'nî şehadet.

88. Aydılar: Tutdı [2] Tengri oğul kız.
89. Keltürdingizler nerse, ol iş.
90. Kökler kesek kesek bolu yazdı, [3] bu sözde yarılı yazdı yir; tüşe yazdı tağlar, sınıp.
91. Anıñ kim okıdılar Tengri oğul kız.
92. [4] Yaramağay, yaraşmağay Tengri kim tutunsa oğul kız.
93. Yoğlar kamug kökler [5] yirler; meger kim kelgeyler Tengri kullukları birle.
94. Sağış bolmış turur anlarka, samak; anlarka samak.
95. [6] Kamug kelgeyler anlar kıyamat küni, yalnguz yalnguz.
96. Butünlükün kim anlar butdiler ya'nî kıldılar edgülükler. [7] Heräyine kılğaylar anlarka Tengrileri köngüli üze dostlık.
97. Butünlükün kim äsän kıldımız sening tilingde; sewinç bermek için [8] anıñ birle saqınuklarğa. Korkutsa anıñ tapa da'viçi bodunlarka.
98. Niçe heläk kıldımız [9] anlardın uza uluslardın. Nek körer müs-en anlarda hiç bir kimerse, yä eştür müs-en anlarda ün?
- [10] Bu Meryem sūrası Mekke de inmiş turur. Bu sūrānıñ avvalı on hurūf-ı mu'cemdin turur. Andağ kim yarlıkadı *بیت عیسیٰ* [11]
- كسيف* Bu hurūflar içinde 'ulemālar ihtilāf kılmış tururlar. Ba'zı aymış tururlar: Kur'ān içindeki hurūf-ı mu'cem [16b] kim sūralar avvalında turur, cümle sağışı keltürse Kur'ān içindeki kamug hurūflar sağışı belgürür. Tengri te'ālā bu dünyānı kim yaratdı [2] ewre ol kün kim vīrān kılur, buzar. Kıyamat bolur. Niçe ming yıl sağışı erdüki turur. Ba'zı aymışlar kim dünyānıñ bekāsi müddeti on [3] tärt ming yıl turur tip. Yiti ming yıl ya-

ratmak üze keçti; yana yiti miñg yıl dünyānı ābadān tutmaq içi-
de keçer tip. Kamuğ on tört [4] miñg yıl bolur, rast. Yana ki-
merse tilese kim bu dünyānıñ beķāsı niçe erdükin, sakışın bile-
yin tiseñg, sūra avvalındaķı hurūf-ı [5] mu'cemlerni yād kılı
yarlıkamış turur, الم ذلك sūrasından El-Abkāf sūrasına tegi
barçanı sakışı kılrsa bu dünyā[6]nıñ müddetini bilgey tip aymış-
lar. Cümle sakışı bu turur: ا bir bolur. ب iki bolur. ج üç bo-
lur. د dört bolur. ه biş bolur. [7] و altı bolur. ز yiti bolur. ح
sekiz bolur. ط tokuz bolur. ی on bolur. ك yigirmi bolur. ل otuz
bolur. م kırk bolur. [8] ن ellig bolur. س altmış bolur. ع yitmiş
bolur. ه seksen bolur. ص tokısan bolur. ق yüz bolur. ر iki yüz
bolur. [9] ش üç yüz bolur. ت dört yüz bolur. ث biş yüz bolur. خ
altı yüz bolur. ذ yiti yüz bolur. ظ sekiz yüz bolur. [10] ض to-
kuz yüz bolur. غ ming bolur. Bu كعيس bu hurūflardın. Ba'zi ay-
mışlar kim sūralar avvalındaķı harflar sūralı[11]larınġ atı ayağı
turur. Bir ança aymış kim kase m turur. Tenġri te'ālā ol hurūflar
birle kase m yād kılı yarlıkamış turur. Ba'zi aymışlar kim Tenġri
te'ālā [12] atı şifātı turur tip. Andağ kim ك Kāfidin turur. ه
Hādīdin turur. ی Hakīmdin turur. ع 'Alimdin turur. ص Sādıkdın
turur. Bu işāret [13] kamuğ bālkāga hidāyet berdi ya'nī kōni yol
kōrkütdi. Tā'atnı müsülmānlar üze āsān kıldı. Tefkik berdi. Ba-
'zi aymışlar kim ع 'ālemler [14] turur tip. Tenġri te'ālānıñ
yüz yigirmi miñg 'ālemi turur; yiti kat kōkde, yiti kat yirde,
deryā içinde tip. ه balāyıkınġ törütmeki turur. [15] Tegmesini
cüft cüft törütdi tip. Yana cüftsüz şüret hiç nersege yaramas.
Bilingiz bir Tenġri turur جل جلاله رب العالمين [16] Andın özge bar-
ça cüft turur. Andağ kim yarlıkadı: (XI: 49) ومن كل شيء خلقنا
زوجين لعلمكم تذكرون

Aşnu Ādamnı yaratdı, topraqdın. Andağ [17] kim yarlıkadı:

ومن آياته ان فللقم من تراب ثم اذا انتم بشر تنتشرون (XXX: 20)

Meniñ nişānlarım turur kim sizlerni törütdüm [18] topraqdın.

Kişiler boldıñızlar tegme bir yirde perākende. Atam Ādamnı tö-
rütüdi, yarlıkadı erse kırk karı içinde; kırk karı toprak kötürü
yarlıkadı, [19] kamuğ yir yüzündin. Anıñ için Ādam atandı.

اديم الارض Bir karını Tāziçe لاله خلق من آدم الارض

Cānını Ādam [20] teniñge cüft kıldı. Cān Ādam teniñge örklenmes
erken Ādam hiç nerse ermedi. Andağ kim yarlıkadı:

هل اتى على الانسان [21] حين من الدهر لم يكن شيئا مذكورا (LXXV: 1)

Kırk yıl Ādamnıñ kelbedi bir kesek balçık kurıp çınğrayu yatdı,
cānsız. Mekkeli [22] Tā'ifli ara nersege yarağsız erdi. Kağan
kim cān Ādam teniñge kirdi erse anda kiñin Ādam kişi boldi. Bu
munda yād kılındı. [23] Ādamnıñ törütmekindin turur. Ba'zı ay-
mişlar kim bu Tenğriniñ sıfatlarındın bir sıfat turur. Ol şā-
dıq turur. [24] Bu kışşa uzun turur. Fātiha sūrasınıñ tefsirin-
de şerh birle tükel yād kılınmış turur. Bu yirde munça tenğlig
yād kıldımız. [25] Va' illaāhu a'lem.

KIŞSA

Zekeriyyā ve Yahyā kışşasını Tenğri te'ālā biziñ yalawaçımız

Muhammed-i Muştafāğa yarlıkadı. Bu كهيعص [26] birle yarlıkadı:

Men sening törüt[ti]çiñ, yarat[ti]çiñ-men. Takı soyurgadım ku-
lum Zekeriyyānı 'a. ötündi manğa, mendin oğul kız koldı. [27]

ötündi:

قال رب انى وهن العظم منى واشتعل الرأس شيباً ولم اكن بدعائك رب شقياً (XIX: 4)

ötündi: İlāhî, benim [28] sınıñ süngüküm közerdi. Başımka ürünğ

kirdi. Men sendin qolup hergiz umunqsız yaşım yok erdi, seninġ kapuġındın [29] tip. İllāhī, maŋga oġul bergil. Ol oġul benim ha-
lifetim bolsun. Dīn řerī'at idisi bolsun. Seninġ yarlıġınġ Tev-
rītni [30] seninġ kullarınġka yetġürsün. Men kórkar-men, bu dün-
yādıń barsa-men benim kavmum bu dünyānı zāyi' kozġaylar. Dīn[ni]
ıçġınġaylar [31] tip. Zekerıyyānıġ mālı kālesi yok erdi. Anıġ
uġun oġul kıız bolmadı kim mālı kālesi aŋgar kalsa; bilgil, dīn
řerī'at [32] uġun koldı. Andaġ Teŋgri te'ālā yarlıkadı:

وانى نخت الموالى من ورائى وكانت امراتى عاقراً فهبلى من لذل وليلأى رثنى
[33] ورت من ال يعقوب واجعله رب رضياً
(XIX: 5,6)

Zekerıyyā Teŋgri te'ālānıġ bir tapuġsak kullarındın erdi. Bey-
tu' l-muqaddasda Teŋgri [34] te'ālāġa tapnur erdiler. Teŋgri te'-
ālā anlarınġ arasındın Zekerıyyānı uğurup yalawaçlık berdi. 'Im-
rān yeme ol cümledin Meryemni [35] neġr kıldı erdi. Beytu' l-mu-
kaddasda tört yüz baş kişi erdi. Muharrar analarındın toġup Bey-
tu' l-makaddaska kirdiler. Anlarınġ [36] üze hiç yazuk yörimedük
erdi. Muharrar ya'nī yazukdıń āzād bolur. Muharrar ařlı ol erdi
kim Tevrīt içinde andaġ bolmış [37] erdiler kim yalawaç Teŋgri
te'ālā birle münācāt kıldı, ötügler ötündi, bī-vāsıta yarlıġlar
eşit[t]ti. Ol yarlıġlarda biri bu erdi [17a] kim yarlıkadı: Yā
Mūsā kullarımda yigreki sewügreki maŋga ol kul turur kim anasın-
dıń toġsa, bu dünyā atlıġ sarāyġa kirse, [2] bu dünyāġe arsızkma-
sa, İblīs atlıġ dūřmān anıġ üze erklig bolmasa, ol kulnı yoldın
iltümese, ol kul muharrar [3] bolsa ya'nī yazukdıń āzād bolsa,
anlar üze yazuk yörümese, bu kul maŋga barçadıń sewügrek turur
tip yarlıkamış. [4] Bu muharrarlıknı anlar bize yarlıġdıń tutdı-
lar. Meryem atası 'Imrān Beytu' l-muqaddasda erdi. Bu cümle mu-

barrarlardıñ erdi. ‘İmrān[5]nıñ kişisi bar erdi. Yüklüg boldı erse ‘İmrān nezr kıldı kim Teñgri te‘ālā bizge oğul berse biz anı muharrar kılğaymız [6] tip. Beytu’l-muqaddasda anı Teñgri kapuğınğa kiwürgey-men, hergiz çıkarmay-men tip. Andağ Teñgri te‘ālā yād kılıu yarlıkadı: [7] از قالت امرات عمران رب انى منذرت لك ما فى بطنى محرراً فتقبل منى انى الله انت السميع العليم (III: 35) ötündi: [8] Bu benim karnım içindeki ‘ıyālim turur. Men anı sening tapuğınğğa muharrar kıldım. Mendin kabül kılğıl kim eşitgen kergen [9] bilgen erür-sen tip ötündi. ‘İmrān ewluki andağ sakındı kim oğul toğurğay-men tip. Kaçan kız toğurdı erse [10] ötündi: انى وضعتها انثى والله علم بما وضعت وليس الذكر كالانثى وانى كيتها مريم وانى عيضا [11] بله وذريتها من الشيطان الرجيم (III: 36) ötündi: İlāhî, andağ sakındım kim mañğa oğul bergey-sen. Sañğa tapuğay sakındım. [12] Yarağlık bolğay sakındım. İmdi kız toğurdum. Kız oğul teg tapuğka yaramas. Men bu küñni Meryem atadım. Men anı sañğa [13] sığındurdım. Men seniñdin közezü kolar-men, yek atlığ düşmāndın tip ötündi. Teñgri te‘ālā yarlıkadı: Men Meryemni [14] pezirledim, körklüg pezirledim. Men anı kurtarğay-men, körklüg kurtarmaklık. Andağ kim Teñgri te‘ālā yarlıkadı: فتقبلها ربها [15] بقبول حسن وانبتها نباتاً حسناً وكنها زكريا كلما دخل عليها زكريا المحراب وجد عندها رزقاً (III: 37) Kaçan [16] Zekerıyyāka bu yarlığ keldi erse Beytu’l-muqaddastaki zühhād, ‘ibādıların tama‘ tutdılar. Tegme bir kişi kim Meryemni biz alalım, ektilelim [17] tip. Biz tutalım tip. Zekerıyyā kişisi Meryem anası birle eke baldız erdiler. Biri Zekerıyyānıñ kişisi erdi. Zekerıyyā aydı: Bu kızını [18] ektilemeklik mañğa hakrak turur. Anıñ üçün kim yarlığ mañğa keldi. İkinç benim kişim

Meryemning hālası turur. Zāhidler unamadılar, aydılar: Sizde köre atası hakrak erdi. Elig kıska kıldı. [19] Barça tüptüz bolduk tip aydılar. Zekerıyyā aydı: Neteg kılmak tiler-sizler tip? Aydılar: Biz kur'a kemişelim tip. Anlarning kalemeleri [bar] [20] erdi, Tevrıt bitigü. Bu tört yüz baş kişi tegmesi kalemelerini keltürüp kalem üze atların bitidiler. Bu kalemeleri cem' kıldılar, [21] bulğaşturdılar. Destārları altına koddılar. Bir nā-reside oğlannı iddılar, bir kalem algıl tip. Ol nā-reside [22] oğlan bir kalem aldı. Zekerıyyā kalemi çıkdı. Ewre ol kalemeleri bulğaşturdılar, koddılar. Ewre ol nā-reside oğlan üç [23] ağırlık alıp keltürdi. Zekerıyyā kalemi çıkdı erse barça tama' kesdiler. Meryemni Zekerıyyāğa usbarladılar. Bu āyet ma'nisi [24] turur kim yarlıkadı:

(III: 44)

وما كنت لديهم اذ يلقون اقلامهم ايهم
يكفل مريم وما كنت لديهم اذ يختصون

Zekerıyyā Meryemge bir hücre etdi. [25] Kiliti äzi tutar erdi. Meryem ol hücre içinde Tengriye tapnur erdi. Bir kün Zekerıyyā Meryemning üskünge yaykı yimiş [26] kördi, aruğluğ; kadır kışda. Zekerıyyā aydı: Yā Meryem sanğa bu yimiş kayudın turur, kim ızıtdı tip. Meryem cevāb berdi kim töredeçi [27] yaradaçı idim üskündin turur. Ol iddi tip. Andag kim Tengri te'ālā yarlıkadı: قال يا مريم اني لك هذا قالت هو [28] من عند الله ان الله يرزق من يشاء بغير حساب (III: 37) Meryem mundağ cevāb berdi erse Zekerıyyā yaqın bildi kim Meryemge bu hurmetlik [29] idisindin turur. Anıng üçün hiç kimersege taqı yaykı yimiş kiş tonluğda bolmas, meger Tengri te'ālā bermeğincege tegi. [30] Zekerıyyā bir ança du'ā kılmış erdi. Tengridin oğul kolmuş erdi. Du'āsınğa icābet kelmedi erse umunç kesmiş erdi. [31] Kaçan kim Meryemning üskünge yaykı yimiş kördi erse

kāngülünde tefekkür kıldı. Aydı: Ol Tengri kim qadır kışda yaykı

[32] yimiş bergüçi bolsa kudratı kim maŋga tirlikde oğul berse

tip. Ewre du'ā kıldı oğul qoldı erse Tengri te'ālādın, andağ

[33] bir [ü] bar Tengri yarlıqadı: هنالك دعا زكريا به قال رب

هب لي من لدنك ذرية طيبة انك سميع الدعاء (III: 38)

Tengri [34] te'ālā Zekeriyā du'āsını müstecāb kıldı. Anğar se-

winç izdi, Yahyā atlığ oğul birle. Andağ kim yarlıqadı: فنادته الملك وهو

[35] قائم يلقى في الحراب الله يبشرك بيخى صدقاً بكملة من الله وسيداً وصواً ونبياً (III: 39)

Bu [36] ferişte Cebrā'il erdi. Zekeriyāge sewing eştürdi. Zeke-

riyyā mihrābğa yüzlenip namāz kılar erdi. Cebrā'il 'a. kelip be-

şāret eştürdi [37] kim aydı. Tengri bir yirde yarlıqadı:

(III: 45) ان الله يبشرك بكلمة منه اسماء المسيح عيسى ابن مريم

Yana Ya'kūbğa āyet Tengri te'ālā [17b] azu yarlıqamış turur, is-

hākğa andağ-oğ andağ yarlıqadı: (XI: 71) فبشرناها بالحق ومن وراء الحق يعقوب

Yahyā, 'Isā [2] Ishāk, Ya'kūb 'aleyhimu's-selāmu ecma'in. Yana

Yahyāni seyyid tip atayu yarlıqadı. Tengri te'ālā hiç kayısı ya-

lawaçlarını seyyid [3] tip atamadı. Meger Yahyā yalawaçını atadı.

Yana haşūr tip yarlıqadı Yahyāni. Ol ki- والحصور الذي هو المواقى صلبه

şini [4] 'arab-ı haşūr tip ayur kim ol erniñ 'avretlerğa hācatı

bolmasa, anıñ şehveti anğar 'azāb tutmasa, 'azāb kılmasa hiç.

[5] Zekeriyā ötündi: قال رب انى يكون لى غلام

(XIX: 8) وكانت امراتى عاقراً وقد بلغت من الكبر عتياً

ötündi: ilāhī, maŋga oğul kayudın bolur? [6] Menim kişim kurtka

turur, 'özri kesilmiş turur. Yana men awınça-men, seksen yaşlık.

Cebrā'il Zekeriyāge aydı: Bu iş Tengriye āsān [7] turur. Seni

törütmedi mü? Yok erdüñ bar kılmadı mu? Andağ kim yarlıqadı:

قال كذلك قال ربك هو على هين وقد [8] خلقتك من قبل ولم تك شيئاً (XIX: 9)

Zekeriyyā aydı: Ya Cebrā' il maŋga nişān kerek tip. Cebrā' il aydı: Ya Zekeriyyā saŋga nişān ol turur [9] kim üç kün kimersege sözlemese-sen. Andağ yarlıkadı:

قال رب اجعل لي آيةً
قال ايتك الاتكلم الناس [10] ليال سويتاً (XIX: 10)

Zekeriyyā Beytu' l-mukaddasda imāmlık kılur erdi. Kimerse[ge] sözleyümedi. Zekeriyyānı Teŋgri te'ālā kınayu yarlıkadı kim üç kün [11] kimersege sözlemegil tip. Anıŋ üçün kim Zekeriyyā aydı:

قال رب اجعل لي آيةً قال ايتك

Cebrā' il aŋga[r] sewing [12] eştürmiş tip katılmadı. Aydı: Maŋga belgü nişān kerek tip. Teŋgri te'ālā Zekeriyyānıŋ tilini üç kün bağlayu yarlıkadı. [13] Zehresi bolmadı kim kimersege sözlese.

Hergiz Zekeriyyā belgü nişān kolmak birle iş yok erdi. Cebrā' il sewing bermiş [14] erdi. Zekeriyyā namāzdın fāriğ bolsa ornındın kiter erdi. Bodunıŋga ayur erdi kim namāz kılıŋlar tip. Ol ummat üze erte [15] kiçe iki namāz'farīza erdi. Andağ kim yarlıkadı:

فخرج على قومه من المحراب فاوحى اليهم ان سبحوا بكرة وعشيّاً (XIX: 11)

[16] Teŋgri te'ālā iki yaşı yetilmiş awıŋcadın, iki 'özri kesilmiş kurtğadın oğul törütü yarlıkadı. Ewige emeŋge [17] senā ayu yarlıkadı:

وسلام عليه يوم ولد ويوم يموت ويوم يبعث حياً (XIX: 15)

Yarlıkadı oldı: Yana esenlik Yahyā üze bolsun ol [18] kün kim anasındın toğdı, ol kün kim dünyādın çıkar tip yarlıkadı. Bu Yahyā kışşası uzun turur. Al-i 'Imrān sūrası içinde [19] tükel şerb yād kıldımız. Munda yeme aysamız kitāb uzun bolğay, okığuçığa melāl tutğay tip bu kadar yād kıldımız. Ayet tefsiri [20] ülgüsiz kalmasun tip. Eger kim tükel okımak tilese [Al-i] 'Imrān sūrası içinde baksun. Va' llāhu a' lem.

KIŞSA-I MERYEM [21] 'İSA

واذكر في الكتاب مريم إذ انتبذت من اهلها مكاناً شرقياً (XIX: 16)

Aydın yirde yarlıkadi:

ومريم ابنت عمران التي اهدت [22] فرمها فنحننا فيه من روف (LXVI: 12)

Yarlıkadi: Meryem öz fercini közezdi. Biz urdımız arıg esindin. Munuñ sebebi ol erdi [23] kim Zekeriyā Meryemni hücrege ornatmış erdi. Tünle kündüz Tengriğe tapnur erdi. Büdrük boldı erse bir yolu hayz kördi. Arıdı [24] erse başın yumak tiledi. Zekeriyādın suw köldi. Meryemge tegme kata nerse kerek bolsa Zekeriyā özi kiwürür erdi. Meryem anasınıñ [25] toğma erkek kaşaşı bar erdi. Anıñ oğlı bar erdi, Yūsuf atlıg. Yıgaç[ç]lik kılur erdi, Beytu'l-mukaddas mezgiti içinde. [26] Yana Yūsuf yıgaç[ç]li muharrarlardan erdi. Zekeriyānıñ bir erinçi bolmasa Meryem hücre kilitini Yūsuf yıgaç[ç]liğa berür erdi. Meryemge nerse [27] kerekini ol kiwürür erdi. Anıñ üçün Zekeriyādın 'ilm öğrenmiş erdi. Meryem ikinç hayzdın arınıp baş yuğığa suw [28] köldi erse Zekeriyā aydı Yūsuf yıgaç[ç]liğa. Aydı: Meryemge suw kiwürgil tip. Suw kiwürdi. Küneş yirde köddi. Ewre çıkıp [29] hücre kapuğını berkleledi. Meryem baş yuğalı küneş yirke çıktı. Anda perde turdı. Hücre kapuğı berklig, kilit Zekeriyāda erdi. [30] Meryem perde içinge kirdi. Başın yudı. Tünin kezdi. Bu āyetniñ ma'nisi turur kim yarlıkadi:

فالتخذت من دونهم حجاباً (XIX: 17)

[31] فارسلنا اليها روحنا فتمثل لها بشراً سوياً

Yarlıkadi: Ferdege kirdi erse biz ıddımız Cebrā' ilni. özini anğar [32] körkütüdi, köni bodluğ erge mengzep. [Er] mengzeklig Cebrā' il 'a. Yūsuf yıgaç[ç]li süreti üze Meryemge yakın keldi.

Perde [33] kütürdi, kirdi. Meryem andağ sakındı kim kaşağı [oğ-
11] Yūsuf yığaç[ç]ı turur. Meryem aydı: (XIX: 18) انى اعوذ بالرحمن منه
ان كنت نقيماً

[34] Aydı: Teñgrige sığınur-men. Teñgri közezü kılur meni se-
ningdin; eger sen sakınuk erse-sen tip. Meryem korktı. Cebra' il

[35] bildi kim Meryem korkmışını. Cebra' il 'a. aydı: Korkmağıl
ey Meryem, men yalawaç kelmiş turur-men ögülgen idindin sangā.

[36] Belgürtgey-men sangā bir arıg, pākize oğul birle ya'nī arıg
esindin. Meryem bildi erse ol ferişte ermişini, ādamī [37] ermes
kōngli amruldı. Cebra' ilka ayur: Kayudın bolur mañga oğul? Hiç
er mañga tegmiş yok. Men yawuz işlig ermes-men [18a] tip. Andağ
kim Cabbār Teñgri te'ālā yarlıkadı:

(XIX: 20)

قالت انى يكون لى غلام ولم يمسنى بشر ولم اله بغياً

Cebra' il 'a. [2] aydı: Ey Meryem, bu iş Teñgri üze yawlak āsān
turur. Teñgri te'ālā sening oğlungıni kişilerge belgü nişān kıl-
mak, huccat [3] kılmak tiler. Halkğa rahmat kılmak tiler. Bolgu-
luk iş turur. Andağ kim Teñgri te'ālā yarlıkadı: قال كذلك قال

(XIX: 21)

[4] ربك هو على هين ولنجعله آية للناس ورحمة منا وكان امراً مقضياً

Cebra' il 'a. Meryemning nikingē urdı. [5] Ol sā'at Meryem yüklüg
boldı. 'İsānı kizleyü tutdı. Kurtulgu vaktı boldı erse toğrur
ağrıgı kirdi erse [6] Meryem käh tutdı. Yazı[ğa] çıktı. Bir tüp
kurımış ħurmā yığaçı kördi. Aning tüpinde olturdı. Ayur: Kāşki
men älse [7] erdim, munda öngdin. Unutulır erdi erse. Bu āyet-
ning ma'nisi turur kim yarlıkadı: فا جاءها المنحاص الى

(XIX: 23)

[8] جزع النخلة قالت ياليتنى مت قبل هذا وكنت نسياً مسياً

Toğurğu ağrıgı bolur ol yirde kim 'İsā toğdı. [9] Aning altında
ün keldi hiç kağurmağıl yā Meryem. Teñgri te'ālā akar arık ber-
di. Meryemning ħarnı açtı. [10] Yigü nerse tiledi. Ün eşitildi

kim turğıl. Bu qurımış qurmānı ırğağıl. Arıq, pākize, tatlı qur-
mā tüşgey. [11] Andağ kim yarlıqadı:

(XIX: 25) وهزى اليك بجمع النخل و تساقط عليك رطبا جنيا

Meryem ol qurmānı ırğamaqı birle ol [12] sâ'atda qurmā yığaçı
yaşardı. Çiçeklendi. Qurmāsı boldı, bişti. Meryemning üskünge
töküldi. Meryem yiyü [13] başladı. Qarnı toydı. Bu ehl boldı kim
'avretlerge oğlan toğurğu vaktında qurmā berürler. Iqleri āsānet
[14] bolur. Meryem ötündi: ilāhī, men oq Meryem-men. Mañga kışkı
ni'metni yay berür erding, yaykı miveni kış berür erding. [15]
imdi yarlıqar-sen: Qurmānı ırğağıl, tüşsün, yigil tip. Ün eş-
tildi: Yā Meryem imdige tegrü sening [16] könglüng benim şevkim-
ga başlıq [erdi]. İmdi 'İsā sewüglüki ara kirdi. Köngülüng dün-
yāge bağlandı. Lā-cerem qurmānı [17] ırğağı häcat tüşdi. Meryem
'İsānı toğurdı erse Beytu'l-mukaddas kişileri Zekeriyāğa yüz
urdılar. [18] Aydılar: Biz bu kızını sañga ısbarladımız. Sen anı
koğu berding, yawuz iş kıldı. Uşda oğul toğurdı tip. [19] Zeke-
riyyā cevāb berdi kim hiç ādamining elgi Meryemge tokunmadı,
tegmadi. Hiç aning üskünge kimerse barmadı [20] tip. Anlar cevāb
berdiler: ötrü, oğul kaydın keltürding tip? Bu āyetning ma'nisi
turur kim Tengri te'ālā [21] yarlıqadı kim:

(XIX: 28) يا فتى هرون ما كان ابول امراسو وما كانت امله بغيا

Aydılar: Yā Hārūnning [22] қадаşı tip. Meryemning қадаşı bar er-
di, Hārūn atlıq, Aning üçün aydılar Hārūn қадаşı tip. Ma'nisi
[23] yeme: Ol Hārūn menğizlig, yawuz işlig-sen tip. Meryemka bu
söz sözlediler [erse] cevāb bermadi. Özini rüze [24] dar bel-
gürtdi. 'İsāka işāret kıldı. Anğar ayutınglar tidi. Tengri te'ā-
lā Meryemge yarlıq ızmış erdi: فكلى [25] واشهرى وقرى عينا

فاما ترى من البر اصداً فقولى انى نذرت الرحمن يوماً فلن اظلم اليوم انسياً (XIX: 26)

[26] Yarlıkamış erdi kim bu ħurmā kurımış erdi. Saᅅga yaşırtdu-
ru berdim. Anıᅅg yimişini yigil. Bu aķar arık [27] kim saᅅgar
berdim. Andın suw iągil tip. Eger kimerse sendin aysa bu oąulnı
ķaydın keltürdiᅅg tip: [28] ‘İsāķa işāret kıląıl. Ayąıl: Men rü-
ze tutmış turur-men. Hią ādamıąa sōzlemes-men tip. Ol vaktde
[29] rüzeleri sōz sōzlemeslikdin erdi. Aşdın ermez erdi. Sōz
sōzlemesler erdiler. Kör[30]mes mü-sen kim Teᅅgri te‘ālā yarlı-
ķadı: (XIX: 26) فكلى واشربى وقربى عينياً

Yarlıkar kim yigil tip iągil tip. Yana yarlıkadı: [31] Anlarķa
sōzlemegil. Rüzē tutmış-men tip ayąıl tip. Anlar Meryemķa aydı-
lar: (XIX: 27) لقد جئت شيئاً فريباً

Uluą [32] nerse keltürdiᅅg tip. Meryem ‘İsāķa işāret kıldı. An-
lar aydılar: (XIX: 29) كينى نكلم من كان فى المهد صبياً

Anlar aydılar: [33] Neteg sōzleşelim bişik iąinde sūt emer keᅅ
birle tip. Teᅅgri te‘ālā ķudratı birle ol sā‘atda ‘İsā bişik

قال انى عبد الله اتانى الكتاب: [34] iąinde faşih tilin cevāb berdi. Aydı: واجعلنى نبياً و جعلنى مبارکاً اين ماكنت [35] واوصانى بالصلوة والزکوة
مادمت حياً وبرا بوالدتى ولم يجعلنى جباراً شقياً والسلام

على يوم ولدت [36] ويوم اموت ويوم ابعث حياً (XIX: 31, 32, 33)

Aydı: Men-men Teᅅgri ķulı. Manga incil atlıą kitāb açınu yarlı-
ķadı. Yana aᅅga yalawaąlık [37] ħil‘ati berdi. Mürsel, yalawaą-
lık ķılu yarlıkadı. [18b] Ķayuda kim bolsa-men yana maᅅga tutşu
yarlıkadı: Namāz, zekāt tirig bar erąinąe enāmąa ħızmat kılmaq,
edąülük kılmaqlık. [2] Yana Cabbār neteg bedbaht ķılu yarlıkama-
dı. Yana selām dūrüz oądi. Alķış esenlik bolsun benim üze ol ķün
kim toądum [3] anamdın, ol ķün ölür-men, ol ķün tirilip ķopar-

men tip kişilerge cevāb berdi erse ol sālātda kişil[er] üç [4] tarīkīn boldılar ya'nī üç gürūh boldılar. Avval gürūh aydılar kim 'Isā Tenḡrining oḡlı turur. Ağızlarına topraq. İkinç gürūh [5] aytdılar kim 'Isā kendü Tenḡri turur tip. Nime ağızlarına topraq. Kökdin inip Meryem karnına kirmiş. İmdi ewre çıkdı tip [6] aydılar. 'Isā habarı cihān içinde yayıldı kim bir oḡul toḡdı, atasız. Yaş kenç erke bişik içinde sözledi. Andaḡ [7] ayur kim men yalawaç-men tip. Kişiler barça aning taparu yüzlendiler. Anḡar toḡru tapuḡlar 'atālar iltü barurlardılar. [8] Beytu'l-muqaddas yirinde bir melik bar erdi. Kişiler 'Isāka yüz urdılar, baru başladılar erse ol melik tepsedi öwkeledi. [9] 'Isānı öldürgüğe oḡradı. Kişiler bildiler erse Meryemge habar berdiler. Meryem 'Isānı kätürdi. Ağın kaçḡuḡa oḡra[10]dılar, bardılar. Hicret-i 'Isā ibn Meryem. Beytu'l-muqaddas meliki 'Isānı öldürmek[11]e oḡradı erse Meryem yeme kaçḡuḡa oḡradı. [11] Bu 'Isānı alıp eşgek münüp 'Isānı utru tutup, kağası Yūsuf yıḡaç[ç]ını alıp [12] iltü bardı. Şāmka bardılar. Şām taşında bir ulusda tüşdiler. Bir ança rüzgār anda turdılar. 'Isādın telim [13] nişānlar belgürdi. Birer ança rüzgār keçmişde kiğin Beytu'l-muqaddas meliki öldi. 'Isā yaşka kūrḡa tegdi. Tenḡri te'ālā [14] yarlıḡ ıdu yarlıkadı. Beytu'l-muqaddaska ewre bardı. Kişilerni Tenḡri kapuḡına okıdı. Yalawaçlık tegürdi. Aydı: Ey kişiler [15] manḡa idimdin yarlıḡ turur. Halknı benim tapuḡımğa okıḡıl tip. Aydılar: Yā 'Isā huccatıḡ bar mu, mu'cizātıḡ bar mu? Ne turur [16] tip. 'Isā aydı: Menim mu'cizātım ol turur kim balçık birle kuş eter-men. Anḡar urar-men. Tenḡri te'ālā kudratı birle ol kuş teniḡe [17] cān kirip uça başlar. Ağın toḡa közsüzni kö-

rer kılur-men. Alalığını emler-men, ölügni tîrgüzür-men, Teᅅgri te'ālā fermānı [18] birle. Yana iwiᅅgizde yigü aş yimişᅅgizni yarınka yigü kođmışᅅgizni sizlerge habar berür-men. Andaᅅ kim Teᅅgri te'ālā [19] yarlıkadı, Al-i 'ımrān sūrası içinde:

انى خلق لكم من الطين لهيئة الطين فانغ فيه فيكون طيرا باذن الله و [20] رى الامك
والابصر وا عين الموتى باذن الله وابشكم بما تاطلون وما تدمرون في بيوتكم (III: 49)

Beytu' l-muᅅaddas [21] kişileri ol sâ'atda balçık keltürdiler.

'İsā 'a. yarasa şüreti et[ti]liler. 'İsā apa bülsegü şüreti men-
gizlig it[ti]li. [22] Anᅅar urdı. Cān kirdi, uçtı. Yana telim köz-
süzlerni körer kıldı. Telim alalarnı emledi erse edᅅü boldı. Ay-
dılar: [23] İmdi ölügni tîrgüzgil tip. 'İsā aydı: Kimni kolar-
sizler, tîrgüzeyin tip. Aydılar: Sām ibn Nūhı tîrgüzgil tip.

[24] 'İsā aydı: Sām gürinᅅe meni başlaᅅlar tip. Kamuᅅ halk ti-
rilip Sām gürinᅅe bardılar. Tegdiler erse 'İsā gür [25] üskünde
iki rek'at namāz kıldı. Du'ā kıldı. ötündi: İlāhı, sen bilür-sen
bu eᅅünler mendin ne kolarların bilür-sen tip. [26] Sāmı okıdı.

Aydı: Yā Sām قم باذن الله Ol sâ'atda Sām güri yarıldı. Sām

başını güridin çıkardı. 'İsā [27] aydı: Sen kim-sen, atıᅅ ne
turur tip? Sām aydı: Nūh oᅅlı Sām men-men tip. 'İsā aydı: Men
kimmen tip. Sām aydı: Sen [28] 'İsā-sen, Rūᅅu' llāh tip. Teᅅgri
te'ālānıᅅ yalawaᅅı-sen. Teᅅgriniᅅ kılı-sen. 'İsā aydı: Yā Sām
ol vaktde kim sen [29] öldünᅅ, ol vaktde saᅅ saᅅal ürnᅅermes er-
miş. İmdi saᅅıᅅ saᅅalıᅅ nelük ürnᅅerdi tip? Sām aydı: [30] Yā
Rūᅅa' llāh çın aydıᅅiz. Menim saᅅım saᅅalım ürnᅅermedi. Men öl-
müşde siz meni okıdıᅅiz erse sakındım kim kıyāmat mu koᅅtı [31]
erki tip. Korkunᅅındın saᅅım saᅅalım ürnᅅerdi. Bu saᅅ saᅅal ürnᅅ-
ᅅermeki İbrāᅅim yalawaᅅ vaktındın berü kaldı. 'İsā [32] yalawaᅅ

aydı: Yâ Sâ̄m tiler mü-sen kim Tengri te'âlâdın bir ança tiriglik kolayın, benim birle tirigil tip? Sâ̄m aydı: Yâ Rûha'llâh kolmasmen [33] tip. Men älgeli ming yıl bolmış turur. Cân tartmaq açığı benim tamağında henüz bar tip. Du'â kıling ewre ornıma yanayın tip. [34] 'İsâ yalawaç du'â kıldı. Ol sâ'atda Sâ̄m gürinçe kirdi. Gûri türüldi. Körünmes boldı. 'İsâ yalawaç bu mu'cizât-larnı [35] körkütdi erse boğunu aydılar: 'İsâ cādülük kıldı tip. Kimerse bütmediler, müsülmân bolmadılar. Bu kıssa yeme tükel [36] şerh birle yâd kılınmış turur, Al-i 'İmrân sūrası içinde. Munda munça teŋlig yâd kıldımız äyet tefsiri ülgüsiz kalmasun [37] tip. Va'llâhu a'lem.

[SÜRATU TÂHÂ]

Tâhâ sūrası Mekkede inmiş turur. Yüz otuz iki äyet turur. Ming üç yüz kırk bir kelime turur. [19a] Altı ming iki yüz kırk iki harf turur. Bu sūraning fazlı şevâbını yalawaçımız 'a. yarlıkamış: Kimerse Tâhâ sūrasın bir kıta okısa [2] Tengri te'âlâ anğar Mūsâ yalawaç, Hârûn yalawaç şevâbın bergey. Taķı bir habarda andağ yarlıkamış: [3] Kimerse Tâhâ sūrasın okısa Tengri te'âlâ ol kulğa benim birle ğariblikda barmış yârânlarımning şevâbını bergey. Taķı bir [4] habarda andağ yarlıkamış kim yâ ummatlarım sizlerinĝ üze bolsun Tâhâ sūrâsını okımaq taķı Yâsîn sūrasını [5] okımaq. Tengri te'âlâ bu dünyanı yaratmasdan yiti ming yılda burun kendü okıyu yarlıkadı. Okıyu mu yarlıkamış [6] ol okımaq tuta and yâd kılu yarlıkadı: Kimerse hakikat mu'min bolğay kim bu iki sūranı okısa men ol kulumnı [7] Hazretü'l-kuds uçmaķında ornatğay-men tip yarlıkamış. Şiddik şehidler birle bolur

tip. Taķı kimerse [8] haķikat mu'min bolmağınca bu iki sūranı okımas öğrenmes tip yarlıkamış. Taķı Sūra-i Tāhānı yigirmi kata [9] okısa düşmānlardın kuvvat[lığ] bolgay. Taķı kız ođlanlarıń bahtı üçün okısa bahtı açılđay, kamuğ murād bāşıl bolđay.

سورة طه مائة وخمسة وثلاثون آية وهي ملكية [10]

[11] Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rahīm

Ol idı atı birle kim andın özge idı yok. Bağırsak kim kullarığa rūzı berür. Bağışlağuğı kim ölügleriń yazuķın [yarlıkar].

1. [12] Artuķ kıldımız, yol körkütdimiz Muhammed atı birle. idı yād kılı yarlıkadı: *أي يارجل وقيل طه أي طه بالهمزة فابدلت الهاء مكان الهمزة ومعناه يا محمد بوقت قيام نماز قدم. برزمين نه قيل سبب نزوله اسلام عمر سببه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يصلي بالليل على راس اصابعه ليزيد في التذلل والتواضع الله تعالى فالكفار طعنوا فيه وقالوا شق محمد فنزل قوله تعالى طه أي محمد بوقت قيام نماز راست برزمين ونه زمين را بسير بقدم نويش.*
2. Kozi idđımız seniń üze yā Muhammed okığunı ya'nı Kur'ānı sen emgenmek üçün.
3. Meger pend turur [13] ol kişige kim korksa.
4. Kozi idmak-ol, Ol kim yaratdı yirni taķı köklerni, yüksek.
5. [14] Rūzı bergen Tengri 'arşda üstün turmış turur, yaratmak üze.
6. Anđar [ol] ne kim kökler taķı yirler içinde [15] ne kim kökler yirler ara ne kim yiti kat yir altıńkı; barça idige turur.
7. Eger açuķluk büzruk ün birle okısa-sen kim ol bilür, rāzı [16] yaşrunı.
8. Tengri, yok idı meger Ol bar. Anđar-ol körlüg atlar.

9. Tanğ keldi mü saña [19b] Mūsā sawı.
10. Kaçan kördi erse otnı aydı iwi bođunıǵa, munda turunǵlar tip.
Men kördüm [2] ot. Bolǵay kim keltürgey-men sizlerge andın bir
kısm ot; yā bulǵay-men ot üze köni yol.
11. [3] Kaçan kim keldi erse otǵa ündediler: Ey Mūsā.
12. Men-men seniñ idinǵ. Suçulǵıl na' lınǵnı [4] kim sen arıǵ arı-
tılmış orunda-sen kim anıñ atı Tuvā turur.
13. Kim men uzurdım seni. Eşitgil [5] ne vaħy keltürür-men.
14. Kim men-men Tenğri-men. Yok idi meger men bar-men. Tapunǵıl
maña. Adakın tutǵıl namāznı [6] meni yād kılmaqǵa.
15. Kim ulu kün kelǵüsü turur. Tiledim örtüglüg tutayın anı, yanıt
bergü tegme [7] bir etöze ne kim kılmiş erse.
16. Yıǵmasun seni andın ol kim kirtünmes angar; uzu berse [8] öz ti-
lekinǵe, helāk bolǵaylar.
17. Nigü turur ong-elgindeki ey Mūsā?
18. Aydı: Ol benim tayakım turur. [9] Tayanur-men anıñ üze. Bu ta-
yak birle tokır-men benim koylarım üze. Maña bu tayak içinde
adın tileklerim [10] bar.
19. Aydı: Kemişgil tayakınǵnı ey Mūsā.
20. Kemişdi anı. Ol oǵurda oq ol yılan boldı, yügrügli.
21. [20a] Aydı: Tutǵıl anı, korkmaǵıl. Terkin yana yandurǵay-men aş-
nuķı menǵzekinge.
22. [2] Yawuķ iltgil elginǵnı koltuķunǵ tapa. Fıķǵay ürünǵlüg kim
alasız, nişān taķı bir adın [3] ançak.
23. Kerkütelim saña kim biziñ belǵülerimizde uluǵraq.
24. Barǵıl Fir'avn tapa. Ol boyun [4] kermiş boynaǵu turur.
25. Aydı: Ey idim aça bergil benim kǵnǵlümni,

26. Asān kılğıl maᅇga benim işimni,
27. Çişe bergil [5] tügenini benim tilimdin.
28. Uksun benim sözimni.
29. Kılğıl maᅇga yarıçı [6] benim kişilerimde,
30. Hārūn, benim kaᅇaşım.
31. Katıᅇ küçlig kılı bergil anıᅇg birle benim arkamni.
32. Ortak kılıᅇg anı [7] benim işimge.
33. Ançak tesbīᅇ kılalım saᅇga, üküᅇ.
34. Takı yād kılalım saᅇga, üküᅇ.
35. [8] Kim sen erür-sen bizni körgen.
36. Aydı: Berildiᅇg-ök-sen, sening tilekiᅇgni ey Mūsā.
37. [9] Aysa-sen uᅇururumuz seniᅇg üze bir yolu, adın takı bir yolu.
38. Kaᅇan yarlıᅇ iddimiz erse ananıᅇ tapa [10] ne kim vahy idildi,
39. Kim kemiᅇgil anı tābūt içinde; tābūtnı kemiᅇgil teᅇgiz içinde.
Ançak kemsür anı [20b] teᅇgiz, buᅇgakᅇa. Tutsun anı benim yaᅇım
anıᅇg yaᅇısı. Kirse [2] seniᅇg üze sewüglük mendin. Edᅇü tutsun-
lar benim közim üze.
40. Kaᅇan bardılar erse seniᅇg tiᅇi kaᅇaᅇıᅇgni sanga [3] yolçılayın
mu sizlerge ol kiᅇige kim bezerlese anı. Yandururumuz saᅇga a-
nang, ançak yarusā anıᅇg közi, [4] kaᅇgurmaᅇıl. öldürdiᅇg bir
etözni, kurtarᅇaymız seni kaᅇgudın. Sınadımız seni sinamaklık.
[5] Turduᅇg yıllar Medīne illig kişiler içre. Yana keldiᅇg endā-
ze üze ey Mūsā.
41. [6] Uᅇurdımız seni yā Mūsā, özümge.
42. Barᅇıl sen takı kaᅇaᅇıᅇg Hārūn, benim niᅇānlarım birle, sustlık
[7] kılmaᅇg benim zikrim içinde.
43. Barıᅇglar Firʻavn tapa kim ol boynaᅇu turur.

44. Aydınglar anğar söz, yağşı [8] yumşak. Bolğay [kim] ol pend tutğay yā korkğay tip.
45. Aydılar: İdimizā, biz karkarmız [9] kim asız tillig bolsalar bizing üze ya'ni artuk eksük sözleseler bizing üze yā artukluk kılip bütmeşe.
46. Aydı: Korkmanglar, men sizing birle-men. [10] Eştür-men, körer-men.
47. Barınglar Fir'avn tapa ikegün. Aytunglar: Biz sening İding yalawaçlarımız. İdgil bizing [21a] birle Ya'küb yalawaç oğlanını. Kınamağıl alarnı. Keltürdimiz sağa bir nişān İdingdin [2] esenlik dürüd, ol kişi üze kim köni yola udu berse.
48. Biz, vahy idildi bizing tapa [3] çınuk kim kın ol kimerse üze kim yalğan tutsa, yüz ewürse.
49. Aydı: Kim turur sizing İdingiz ey Mūsā?
50. [4] Aydı: Bizing İdimiz ol Tengri turur kim berür kim tegme nersse yaratmaqı, yana yol körkütüdi.
51. Aydı: Ne erdi [5] uzakı keçmiş boğunlar hālı?
52. Aydı: Anıng bilmeki İdim üsküngde turur, bitig içinde ya'ni Levhu' l-mahfūzda. [6] Yayturmas benim İdim, unıtmas.
53. Ol İdi kim kıldı sizlerge yirni [7] yazım, belgölüg kıldı sizlerge anıng içinde yollar, koğı iddi kökdin [8] suw. Çıkardımız anıng birle türlüg türlüg otlardın öngin öngin.
54. Yiğler [9] otğarunglar yilkılarınğızını. Bütünlükün kim munung içinde nişānlar turur, ukuş idilerinğe.
55. Ol yirdin [10] yarat[t]ımız sizlerni, yana anıng içinde yandıruruz sizlerni, yana andın çıkargaymız sizlerni [21b] tağı bir yolu.

56. K rk tdimiz- k anġar niġānlarımıznı, barġanı; yalġan tutdı taġı unamadı.
57. Aydı: [2] Keldiġ m  bizge  ıkarġalı bizni yirimizdin yalġanġı- lıġıġ birle ey M s ?
58. Kelt rgeymiz saġa [3] yalġanġılıġ andaġuġ. Kılġıl biziġ ara senli ara belg l g bir va'da. Hıl f kılmayalım [4] biz, arıma- sen, s zleġmiġ yirde adın yir, orun.
59. Aydı: Sizleriġ va'da kılmiġıġızlar itiġg  bezeġg  'iyd k ni turur [5] kim tirilgeyler kiġiler kuġluk orunda.
60. Y z ew rdi Fir'avn, tirdi alını, h le Şer iġini yana [6] keldi.
61. Aydı anlarka M s : V y sizlerge, yalġan koġmaġlar Tenġri  ze yalġan. [7] K k ng zdin tutġay sizlerni kın birle.
62.  ġin  ġin boldı [8] anlarnıġ iġleri, anlar ara yaġru tutdı- lar.
63. Aydılar:  ın bu iki, yalġanġılar s hirler; [9] tiler kim  ıkar- salar sizlerni yirleriġizdin yalġanġılıġ birle. İlt r-sizler [10] yoliġızlar menġizlig.
64. Tiriġler  z alıġızlerni yana [22a] keliġler bizge Şaf tutup. Tilekiġge tegdi bu k n kim  st n kelse.
65. Aydılar: Ey M s  y  [2] sen m  kemġ r-sen y  azu biz m  bolalım aġnu kemġigililerdin.
66. Aydı:  ın kemġiġler-sizler. Ol oġurda oġ anlariġ [3] arvaġları tayaġları ġay l k rin r angar. Sihrlerindin ya'n  yalġanġı, kim anlar y gr rler.
67. Kizledi اى ضمير [4]  zi iġiġge korkıġ, M s niġ.
68. Aydıımız: Korkmaġıl kim sen y ksekrek-sen.
69. [5] Kemġiġ  ġ elġiġizdekini siġurs n, yis n ol kim kıldılar.

- Kim kıldılar anıñ ol [6] yalğançılık. Kurtulmağaylar yalğançılar kayuda kim kelseler.
70. Kemşingler, yalğançılar [7] secde kılu aydılar: Kirtündimiz Hārūn Mūsā idisinge.
71. Aydı: Kirtün[di]ngizler anğar [8] aşnu destūr bermese sizlerge. Ol turur uluğlarıñız sizleriñ; ol kim ögretti sizlerge [9] cādūlık. Kesgey-men elleriñizni adaqlarıñızni öñgin öñgin *بوت*. [10] Aşğay-oq-men sizlerni burmā yığaçı üze. Ançak bilgey-sizler, kim turur bizde katıgrak [22b] kınlık, kiçrek kalğanrak.
72. Aydılar: Edürmegeymiz seni ol neng üze kim keldi bizge belgülüg birle; [2] ol kim yarat[it]tı bizni. Sürgil ve kim sürse-sen ya'nı tilese-sen, bütünlükün kim sürgey-sen bu ajun tirigliki [3] içre.
73. Biz kirtündimiz idimizka; yarlıkasa bizni, batālarımızni, ne kim küçün keltürdimiz [4] anıñ üze cādūlıkdın. Tengri yigrek, kiç kalğanrak turur.
74. Kayu kişi kim kelse idisi tapa [5] yazuqluq, bütünlükün kim bolğay anğar tamuğ; ölmegey anıñ içinde ap yeme tirilgey anıñ içre.
75. Kayu kişi kim kelse Bayat tapa [6] kirtgünüp, kılmiş bolsa edgülük; anlar erürler, anlarğa bolğay dereceler yüksekrek.
76. [7] Uştmañ turguluk arıñu, akar anıñ altındın arıklar, mengü anıñ içinde. Bu erür [8] yanut, ol kim arıq bolsa.
77. Bütünlükün kim yarlık idimiz Mūsā yalawaş tapa: Tünle eltgil menim kullarımni; [9] urğıl anlarğa yol tenğiz içinde, kuruğ; kórkmagıl yitmekdin ap yeme gark bolmakdın.
78. [10] Udu keldi anlarğa Fir'avn süsi birle ya'nı leşkeri birle,

örttdi anlarını uluğ tengizde örttdi erse anlarka.

79. [23a] Yitürdi Fir'avn bozunını, yol körkütmedi.
80. Ey Ya'küb yalawaç bozunı, kutğardımız-ok sizlerni [2] öz yağı-
larınğızdın. Va'da kıldımız sizlerge tağning buçaqında onğ sı-
ngardın; qodı iditdımız sizlerinğ üze [3] yandaq şekeri, buldur-
cın eti.
81. Yıngler arıqlardın ne kim rüzı berdimiz sizlerge; boynağulıq
kılmanglar [4] aning içinde. Qodı tüşgey sizlerinğ üze benim öw-
kem. Kimgе tüşse, aning üze benim öwkem [5] tönğterilür, barğay,
heläk bolğay.
82. Men yarlıkağay-men ol kişi kim tevbe kılsa, kılsa edğulük [6]
yana köni yolğa kirse barsa.
83. Nigü iwtürür seni yā Mūsā, bozunungdın ey Mūsā?
84. Aydı: Anlar [7] kelişürler benim izim tapa. Iwdim sening tapa ey
idim ançaq sewinçlig bolğıl.
85. Aydı: Biz sinadımız [8] bozunungni sendin song. Yolda azıturdı
anlarını Sāmiri, *ای اسم رجل*.
86. Yandı [9] Mūsā yalawaç bozunı tapa, öwken, kağulük. Aydı: Ey
bozunum kılmadı mu erdi va'da sizlerge [10] idingiz, va'da küni
körklüg. Uğadı mu sizlerinğ üze va'da, baçığ; yā tiledinizler mü
[23b] kim qodı idsa sizlerinğ üze evlā öwke, idingizdın. Hılāf
kıldingizlar benim va'damnı.
87. [2] Aydılar: Hılāf kılmadımız sening va'dangni bizing erkligli-
kimiz birle. Biz ayru kötürdimiz yüklerni [3] itüglerde Fir'avn
bozunlarındın. Ata berdimiz anı, mundağuk kemişti Sāmiri.
88. [4] Çıkardı anlarga bir buzağı et yanlıg, angar anda möngregü.
Aydılar: Bu sizlerinğ idingizler, Mūsā tengrиси turur; [5] unut-

dı.

89. Körmesler mü kim yandurmas anlar tapa söz, erki yetmes anlarka zıyān ap yeme [6] asiğ.
90. Çın aydı anlarka Hārūn munda öngdin: Ey kavm, sina[n]dınğızlar [7] mundın kim sizing İdینگiz rüzı bergen Tengri turur. Udu kelingler maᅅga, boyun beringler benim fermānımka.
91. Aydılar: Barmağay[8]mız, aning üze turu qalıglılar, ançak yangay bizing tapa Mūsā.
- 92-93. Aydı: Ey Hārūn, [9] nigü yıgdı seni kaçan körding erse anlarnı, yolsız boldılar maᅅga udu kelmekdin? Yazding benim fermānımga.
94. [10] Aydı: Ey benim anam oğlu, tutmağıl sakalımını ap yeme başımını; men korktum [24a] kim ayğay-sen: Tarding Ya'küb oğlanları ara; közezmeding sözümini.
95. Nigü uluğ [2] iş keltürding ey Sāmiri?
96. Aydı: Kördüm, ol kim körmediler anı. Kaptım, aldım [3] bir awuğ toprak, Cebrā'il atı adakındaki. Atdım anı buzağı ağızınga. Mundağık iti bezedi maᅅga mening [4] etözüm.
97. Aydı: Barğıl kim sanga turur tiriglik içinde kim aysa-sen: Yıtmaq yok. [5] Bütünlükün kim saᅅga va'da kılınmış turur, bılāf kılmağaylar saᅅga anı. Körgil ya'nı ümid tutğıl iding tapa, ol kim bolding [6] aning üze turmış; köydürelim anı yana yilge sawuralım anı tengiz içinde, sawurmak.
98. Herāyine [7] sizlering Tengringiz Allāh turur. Ol kim idi, yok idi meger Ol. Kapsayu bilür tegme nerseni biligi.
99. Mundağık [8] belgürtdimiz sening üze müsinnlerdin ne kim uza keçmişde. Biz berdimiz saᅅga bizing üskümüzdin [9] eşkürgü ya'nı

Kur'ân.

100. Kim yüz ewürse andın, ol kötürgey kıyâmat küni ağır yük.
101. [10] Mengü kalıglılar anıñ içinde. Asız turur anlarka ol orunda, ağır yük.
102. Ol kün ürülgey borğu içre. [24b] Tirgeymiz yazukluklarını ol kün kim çakır közlüg.
103. Yaşru sözleşgeyler biri biri ara anlar. Turmanıǵızlar meger [2] on kün tün.
104. Biz bilgenrekimiz ne kim ayurlar. Kaçan aysa anlar, uluǵları bir yol, [3] turmanıǵızlar meger kün.
105. Ayturlar sañǵa yâ Muhammed taǵlardın. Aygıl: Kõngurgay menim İdim [4] kõngurmak.
106. Kõzgay anı yazı, tüptüz.
107. Kõrmegey-sen anıñ içinde egri ap yeme kol, kaş.
108. [5] Ol kün uzu barǵaylar okıdaçığa, egrilik bolmaǵay anǵar. Ünler uçuk[gey], akru bolǵay أَوْفِيهِ [6] Teñgrige. Eşitmegey-sen meger akru; kayda ün sufsamak.
109. Ol kün asıǵ kılmaǵay yazuk keçürü kólmak [7] meger ol kişige kim destür berse anǵar Teñgri, tilese anıñ aytu sözini: لا اله الا الله
110. Bilür ne kim anlarıñ yüzi utru bolsa [8] ne kim anlarda kiğin. Ukımaǵaylar kapsamaslar anǵa, biligin.
111. Uçuz أَيَّ صِلَاتٍ ya'nı borlık bolǵay yüzler, tutşu tiriglig idige. [9] Umunçsız bolǵay, kim kötürse küç kılmak ya'nı kafırlık.
112. Kayu kişi kılssa eǵülükler eksümekde, ol [10] kirtünmiş bolsa; kórmaǵay küç kılmakda ap yeme eǵülükki.
113. Mundaǵuk kızı idimiz Kur'ânı Tâziçe; [25a] ewürdimiz anıñ içinde okımakdın; bolǵay kim anlar sakınuklar, yâ yingı kılı ayu-

- sa anlarka [2] pend yād kılmak.
114. Yüksek Tengri erklig, kənilig dād. İwmeğil okımağdın ötelmesde aňğdin [3] saňğa anıň vahy ya'nî Cebrā'ildin aşnu. Yā Muhammed ayğıl, okığıl: Ey İdım arturu bergil maňğa bilig.
115. Bütünlükün kim baçığ kıldımız [4] Adam birle munda aňğdin; unuttı. Bulmadımız aňgar bütünlük eli.
116. Kaçan aydımız erse feriştelerge: [5] Secde kılınğlar Adamka. Secde kıldılar meger İblīs secde kılmadı, unamadı.
117. Aydımız: Ey Adam [6] bütünlükün kim bu yağı turur saňğa tağı sening cüftüňge. Ançağ çıkarmasun sizlerni uçmağdın. [7] Emgek tüşgey-sen kim.
118. Saňğa turur kim açmağay-sen anıň içinde, yalıň bolmağay-sen.
119. Kim sen, suwsamağay-sen [8] anıň içre küngerü kalmağay-sen.
120. Çawsadı akru, aňgar yek. Aydı: Ey Adam neteg [9] yolçılayın mu seni mengülüg yığaç üze, erklig Tüba üze, alkınmağay devlet.
121. Yidiler ya'nî Adam ve Havvā andın إلى من الشجر. Belgürdi [10] Adam tağı Havvānıň uwut yanları ya'nî avretleri. Yalmuru başladılar ya'nî uwut yanın örtdiler ikegü üze, uçmağ yapurgaklarındın. Yarlıg sıdı [25b] Adam öz İdisiňge yolsız boldı.
122. Yana uđurdu anı İdisi tevbe berdi anıň üze; tağı aňgar yol.
123. Aydı: [2] Koğı ininğler andın, kamuğ yumğı. Emerinğizler emerige yağı. Kaçan kelse sizlerge [3] mendin köni yol ya'nî yalawaç, kim uğu berse benim yalawaçımğa yolsız bolmağay ap yeme emgekke tüşmegey.
124. Kim [4] yüz ewürse benim yādımdın kim aňgar bolğay tiriglik, tar. Koparğaymız anı [5] kıyāmat küninde karağı, közsiz.
125. Aydı: Ey benim İdım nelük kopardıň meni közsüz, erdim-ök [6]

kârgen.

126. Aydı: Mundağuk turur. Keldi sanğa belgülerimiz kođtuñg anı. Andağuk bu kün [7] koğğaylar seni.
127. Andağuk yanut bergeymiz kim ortak, iş kılsa kirtünmese Tengrining nişānlarına. [8] Kın ol ajunda katıgrak kiç kalğanrak.
128. Yol körkütmedi mü anlarğa, niçe helāk kıldımız [9] anlarda burun uluslar boğunların, yörürler anlar üze orunları içre. Bütünlükün kim anıñ içinde belgüler [10] ukuş idileringe.
129. Eger söz yok erdi erse kim uğarmış turur idingdin, bolğay erdi kın tutaşı; zamāne telmiş [26a] belgürtmiş.
130. Şabr kılğıl ol neng üze kim ayurlar; tesbih kılğıl iding hamdı birle toğmasdın burun [2] kün, bitmesden burun; tünler sā'atında tesbih kılğıl ya'ni namāz kündüz buçaklarında [3] kündüz; bolğay kim sen hoşnūd bolğay-sen.
131. Uzanu bakmağing iki közingni *الحيد* berdimiz anı ol neng tapa kim ering [4] koş koş, cüft anlardın, bu ajun tiriglik etiñgi, ançak kim sinalım tiyü anlarını anıñ içinde. Rüzısı seniñ iding [5] yigrek, kalğanrak.
132. Fermānlağıl iwiñ bođunıñ namāznı, şabr kılğıl anıñ üze. [6] Sendin tilemezmiz rüzı; biz berürmiz sanğa. İş songı sakınuklarğa turur.
133. Aydılar Mekke kâfırları: [7] nelük keltürmez-sen bizge bir belgü nişān idingdin? Kelmedi mü anlarğa bütünlükün, ol kim uzakıların Şuhuf bitigleri.
134. [8] Eger biz helāk kıldımız erse anlarını bir kın birle, munda öngdin, ayğay erdiler: idimiz nelük idmaz erding [9] bizing tapa

bir yalawaç? Uđu bergey erdimiz sening belgüleriňge ħor bolmasda aşnu ya'ni kınğa tüşmesde aşnu.

135.

Aygıl: Kamuğ [10] köz tutarlar. Sizler yeme köz tutung. Menü bergil bilgey-sizler taķı tiz bilgey-siz, kimer turur köni yol idileri [26b] yana kim köni yolğa könmişler.

[2] Tāhā sūrası avvalī Mekkede indi. Ol vaķtda kim müsülmānlık yingi āşkäre bolu turur. Ebū Bekr eš-Şiddīķ, 'Osmān, 'Alī [3] müsülmān bolmış erdiler rażiya' llāhu 'anhum ecma'in. Cümlesi otuz tokuz baş kişiler müsülmān bolmış erdiler. Dāru'n-nedve [4] atlıg iw içinde yaşru müsülmānlık kılur erdiler. Dāru'n-nedve keňgeşgü sarāy erdi. Yalawaç 'a. Teňgri [5] te'ālādın ħācat kılur erdi. Aytur erdi: ilāhī, sen bu müsülmānlık dīnini Ebū Cehl ibn Hişām birle yā 'ömer ibnū' l-Ĥattāb [6] birle āşkäre kılıu bergil tip. Anıňg üçün kim Ebū Cehl Mekke içinde big erdi. Anıňg sözi yorıķ erdi. [7] Atı Ebū' l-ħakem erdi. Yalawaç 'a. Ebū Cehl atadı. 'ömer ibnū' l-Ĥattāb rażiya' llāhu 'anhu er erdi, yürekliğ 'ayyār alp erdi. [8] Kamuğ Mekke bozunı 'ömerdin ħorķar erdiler, anıňg alplıķındın. Anıňg üçün Yalawaç 'a. biregünd[e] birini ħācat [9] kolu yarlıķadı. Bildi kim bu ikide biri müsülmān bolsa müsülmānlık dīni artar, āşkäre bolur. Teňgri te'ālā müsülmānlıķnı [10] 'ömerķa berü yarlıķadı. Ebū Cehlge yarlıķamadı. Maşrıķ mağrıb ħalkı müsülmānlık birle küwenürler yana müsülmānlık 'ömer birle [11] küwenür tip. 'ömerniňg bir siňgili bar erdi, küdeğülig. 'ömerden yaşru müsülmān bolmışlar erdiler. Ebū Cehlge bir kün aydılar kim [12] Muħammed bir yingi dīn ıķı-ķarmış turur. Bir ança kişiler Muħammedge bütip anıňg dīniňge ķirmişler. Ebū Cehl aydı: Eger Muħammed, ataları dīnindin [13]

adın yingī dīn çıkarmış erse fermānlağay-men kim Muhammedning başını yılan başı sokar teg soqğaylar tip. Aydılar: [14] Yā E-bi'l-hakem, bu söz çin turur tip. Ol, adın dīn keltürmiş turur tip. Ol sā'atda Ebū Cehl 'aleyhu'l-la'ne 'ömerni alğalı [15] izdi. 'ömer keldi erse aydı: Yā 'ömer men eştür-men kim Muhammed adın dīn çıkarmış. Bir ança kişiler anğar kirtünmişler. [16] Barğıl. Eger anlar Hübel atlığ burbandın adınge tapnur erseler Muhammedning başını, Muhammedge bütgenlering başını yılan başını [17] sokar teg soqğıl tip. 'ömer turdı. Kılıç hamā'il kılıp baru başladı. Yolda singilining kapuğınğa tegdi erse [18] kirip kaşaşımğa tüseyin tip sakındı. Kapuğ üskünge tegdi erse ün eşitdi. Kulak tutup tıngladı. [19] Qur'an ünin eşitdi erse singili küdegüsi birle Tāhā sūrasını okır erdiler. 'ömer ança turup tıngladı. [20] Tengri te'ālāning yarlıgını eşitip köngli yarıyu başladı. Anlar Tāhā sūrasını okır erdiler: Bismi'llāhi'r-rahmāni'r-raḥīm [21]

(XX: 1, 2, 3)

طه ما انزلنا عليه القرآن لتسقى الا تذكرة لمن ينشى

Bu Tāhā iki harf turur. Yalawaç 'a.ning atı turur. Tāhā sūrası [22] inmesde burun

يا ايها المرمل sūrası ılmış erdi. Yalawaç 'a.

kilim örtünüp başını içkerü tartıp yatmış [23] erdi. Cebra'il

'a. kelip yarlıg tegürdi kim

يا ايها المرمل ol kişi kim başını

içkerü tartıp [24]

قرال الا قليلا نصفه او انقص منه قليلا

اورد عليه ورتل القرآن ترتيبا انا سنلتى عليه قولا

(LXXIII: 2, 3, 4, 5)

ثقيلا

Yarlıkadı. Ya'nî: Turğıl tünle adakın. Meger azrak tündin yat-

ğıl. Yana azu yarlıkadı: اورد عليه. Yarlıkadı: [26] Ol yarım

üze arturğıl. Bu äyetde hakikat baksa andağ bolur kim tünle ozak

yatmağı kerek. Üküşreki [27] tündin t̄ā°at içinde keçürgü kerek. Bu āyet keldi erse Yalawaç °a. özini ança emgetdi kim t̄ā°at içinde tünle [28] ađakın turdı, namāz içinde ađakları űiűinçe. İki ađakı űiűti. Terkin turmas erdi. Tenğri te°ālā [29] bu sūranı yarlıg yarlıkadı: Bismi°llāhi°r-rahmāni°r-rahīm

(XX: 1, 2, 3) طه ما انزلنا عليه القرآن لتشقى الا تذكرة لمن يخشى

[30] Yarlıkadı: Yā Muhammed, biz sanğa anıñg üçün idmadımız kim sen özünğni tapuğ t̄ā°at içinde emgetip helāk [31] kılsa-sen. Bu Kur°ān bir pend turur ol kiűilerge kim Tenğridin korksalar. Azu yarlıkadı:

(XX: 4) تنزيلاً ممن خلق الارض والسماوات العلى

Yarlıkadı: Bu kaller kim bar köklerni yirlerni tärütiglining izmişindin turur. Yana azu [33] yarlıkadı:

(XX: 6, 7) له ما فى السموات وما فى الارض وما بينهما وما تحت الثرى
وان تجهر بالقول فانه يعلم السر واخفى

[27a] °ömer siñgili küzegüsi birle bu āyetlerni bu yirge tegi okıdılar. °ömer tükel eşitdi erse űabrı kararı kalmadı. Tākati [2] yitildi. Siñgilining kapuğını öwke birle tokıdı. Kāñglinde andağ mundağ kim uluğ Tenğri Muhammedning Tenğrиси turur. Yirler [3] kökler idisi; °arű-ı kürsi anıñg, tahte°ű-űerā anıñg, yir kök arasındaki kamuğ vilāyetler anıñg. Lāt, Hübel kim biziñg [4] but burhanımız turur, olarıñg hiç nersesi yok. °ömer kapuğ tokıdı erse anlar bu sözni kizlediler. °ömer ermişini bilip [5] kapuğ açtılar. °ömer kirdi, aydı: Nigü okır erdiñgizler? Menim katiında ewre okıñglar tip. Anlar aydılar: Yā °ömer seniñg [6] katiında okımazmız tip. Aydılar: Yā °ömer bizge zinhār [mühlet] bergil tip. °ömer anlarğa zinhār mühlet berdi. Anlar anda kiğin

Tāhā sūrasını [7] okıdılar. Aydılar: (XX: 8)

Bu cādū teŋgri sening, yir kök aŋgar bolsa bizing [8] teŋgrile-
rimizing nerseleri bolmasa, yok tip. Anlar aydılar: Yā ‘ömer,
Muhammed cādū ermes tip. Teŋgrining çın yalawaçı [9] turur, Ol.
Bu burhanlarğa kim tapnur-sizler, anlar hiç nerse ermesler tip.
‘ömer könglinde bu endişe tüşdi [10] tefekkür tüşdi, Anlarğa ay-
dı: Men Muhammedni öldürgeli barur-men tip. Anlar aydılar: Yā
‘ömer, Muhammed birle saŋga nerse iş yok. [11] Haq üze turur a-
ning idisi, kavî turur. ‘ömer turdı. Küdegüsini siŋgilini alıp
Dāru’ n-nedvege iltü bardılar. Dāru’ n[12] nedve[ge] tegdiler erse
Yalawaç ‘a. yārānları birle kamuğı anda erdiler. ‘ömerning katıg
ökkesi kelmiş erdi. Dāru’ n-nedvening [13] kapuğini berklep oltu-
rur erdiler. ‘ömer ökkesi birle kapuğini katıg tokıdı erse bildi-
ler kim ‘ömerning kapuğ tokıması turur. [14] Yalawaç ‘Alîka aydı
ve yarlıkadı: Turgıl, kapuğ açgıl tip. Yalawaç ‘a. yārānları
korkdı. Aydılar: ‘ömer er turur, şulb [15] yürekli. Kerek, siz
kim aning birle çoğı tokuş bolsa-siz tip. ‘Alî, taķı kapuğka
tegmes erken Yalawaç ‘a. özi [16] kopa yarlıkadı. Kapuğka yakın
tegdiler erse ‘Alî kapuğ açdı. Yalawaç ‘a. kapuğdın, onğ elgin ka-
puğdın taşkaru [17] idip ‘ömerning yakasını tutup katıg ırğatdı.
‘ömer aydı: Yā Muhammed meni adın emgetmeng, silkmeng tip. Eger
meni [18] bir adın silkse-siz kamuğ endāmım, etim süngükündin
adırlur tip. Yalawaç yarlıkadı: Yā ‘ömer rast aygıl. Nigü [19]
işke kelding tip? ‘ömer aydı: Men aning için keldim kim dīni-
ngizni manga ‘arza kılsa-siz. Men müsülmān bolsa-men- [20] tip.
Sizge bütüp imān keltürse-men. ‘ömer kirdi olturdı. Taķı ötündi:
Tāhā sūrasını okıyu yarlıkang tip. [21] Tāhā sūrası avval inmiş

erdi. Oķındı. ʿömer aydı: Uluĝ Teĝri kim anıĝ munĝa vilāyeti
bolsa tip. Lāt [22] Hübel ʿUzzāka nerse yok ermiş. Yir kāk,
ʿarş-ı kürsī, tahteʿş-şerā anĝar bolsa, Ol törütmiş bolsa, Teĝri-
riniĝ [23] bolsa, Lāt Hübel ʿUzzāniĝ nersesi yok ermiş. Anlar
hiĝ nerse ermes ermişler. İmdi ne ayĝu kerek [24] ne kılĝu kerek
yarlıkaĝ tip ötündi. Yalawaĝ ʿa. ʿömerka imān ʿarza kıldı. Mü-
sülmān boldı erse Yalawaĝ ʿa. yarlıkadı: [25] Yā ʿömer elĥamdü-
liʿllāh kim müsülmānlık dīnini bu ikide biri birle āşkāre kılĝıl
tip. Anıĝ için kim Yalawaĝ ʿa. Teĝri teʿālā[26]dın kolar erdi
kim müsülmānlık dīnini bu ikide biri birle āşkāre kılĝıl tip.
ʿömerka yarlıkadı: Siziĝ müsülmān[27]lıkıĝız maĝa sewügrek
Ebu Cehl müsülmānlıkında köre tip. Ebū Cehl melʿün, Yalawaĝka
telim cefālar kılmış erdi; [28] bī-bıredlikler birle nā-sezālar
sözlemiş erdi. Yana ʿömerdin nerse cefā tegmişi yok erdi. Anıĝ
üçün kim [29] yarlıkadı kim siziĝ müsülmān bolmışıĝız maĝa
sewügrek turur tip. ʿömer raż. ötündi: Yā Rasūlaʿllāh imdi bizge
ni [30] kılĝu kerek turur tip. Yalawaĝ ʿa. yarlıkadı: Biz yaĝı-
la Kaʿbe iwinge barmış kerek, namāz anda kılmış kerek, kılsamız
[31] tip. ʿömer ötündi: Nelük barmadımız, baralım tip. Kāfırlık-
nı āşkāre kılurlar. Müsülmānlık haĝ turur. Müsülmānlıknı yaşru
[32] kılurmız. Rasūl ʿa. yarlıkadı yārānlariĝa: Turuĝlar, ʿö-
mer birle Kaʿbege baralım tip. Müsülmānlıknı, namāznı anda āşkā-
re kılalım tip. [27b] ʿömer kılıĝ tartıp oĝdın barur erdi. Kā-
fırlar ʿömerni andaĝ kördiler erse kimerseniĝ zehresi bolmadı
nerse [2] söz aytĝuĝa. Kaʿbege tegdiler. Kirip Kaʿbe içinde na-
māz kıldılar. Ol kün müsülmānlık āşkāre boldı. Ol künde [3] ki-
din hiĝ yaşru bolmaĝay kıyāmatka tegi, taķı artĝay inşāʿaʿllāhu

te'ālā. Ebū Cehl mel'ūn, 'ömer müsülmān bolmışın eşitdi [4] erse 'āciz mütebayyir kaldı, 'ömer öwkesinde. Anıñg üçün kim kamuğ 'Arab içinde taqı 'ömer teg alp er yok erdi. Hiç kim[5]erse-ning zehresi taqı bolmas erdi kim 'ömer üskünde sö[z]lese. Ebū Cehl mel'ūn kāfırlarge aydı: Kayuda erse Muhammedni [6] yalıñgız bulsa-sizler öldürüñgler. Anıñg cevrendin kurtılalım tip. Yalawaç 'a. gāh gāh tağ tepesinge yoklap [7] anda namāz kılur erdi. Yana erdi. Bir kün Yalawaç 'a. tağ tepesinge yalguz yoklamış erdi. Anda Ebū Cehl yārānları [8] birle tuydusız yalawaçğa oğradılar. Yalıñguz bulup öldürgeli kaşd kıldılar. Yalawaç 'a. yalıñguz erdi. On biş [9] yigirmiçe kişi tirilip Yalawaç yanını yirge tegrümediler. Dürüst isnād birle habar kelmiş turur kim Tengri te'ālā tegme bir yalawaçka [10] kırk er küçiçe küç bermiş erdi, artuğrak tip. Kāfırlar tağ tepesinde kamuğı damlaşıp ne kim kılıp yalawaç [11] yanını yirge tegrümediler. Üç yirde başını yarıdılar. Kan akıtdılar. Yalawaçnıñ yārānları eşitdiler erse [12] Yalawaç taparu bardılar. Kāfırlar müsülmānlarnı kördiler erse kaçtılar. Müsülmānlar Yalawaç üskünge tegdiler erse kördiler: [13] Üç yirde başı yarılmış, kanğa bulğanmış, öksüz bolup yatur. Yalawaçnı kätürüp Hadıcetü'l-kubrā iwiñge iltitiler, [14] başını yudılar, em sem kıldılar. Bu sebebdin Yalawaçnıñ 'ammesi Hamza müsülmān boldı. Hamza ibn 'Abdi'l-Muttalib [15] Yalawaç 'a. nıñ içisi erdi. Mādām kim Mekkede erdi, hiç kayu kimerse kāfırlar Hamza haşmetindin yalawaçka katulmas [16] erdiler; Hamzadın korğar erdiler. Ebū Tālib Mekke bigi erdi. Hamzanıñ 'ādeti andağ erdi kim awğa barur [17] erdi. Birer haftada kelür erdi. Bu rüzgār içinde kim yalawaçnıñ başını yarıdılar. Hamza Mekkede

yok erdi. Awğa [18] barmış erdi. Hamza utrusında bir keyik çık-
dı. Hamza ok tuşturup ol keyikni kowdı. Ol keyik ewrülip
[19] Hamzage faşih til birle sözledi. Aydı: Yā Hamza meni nelük
andarur-sen? Sening iwiñgde bir katıg iş tüşmiş [20] turur. Ham-
za ol keyikniñ sözindin ‘aceb tutup tañgladı. Ol keyikni koğup
iwiñge keldi. Tawratıp iwiñge [21] tegdi erse kapuğ tokıdı. Ham-
zaniñ Temriyye atlıg karabaşı bar erdi. Yıgılayu utru çıkdı. Ka-
puğ açdı. [22] Hamza aydı: Yā karabaş nigü hāl tüşdi tip. Kara-
baş aydı: Yā hoca ayutma ol hālka kim Muhammedge tegdi. Ebū
Cehl, [23] öldürü yazdı. Başını üç yirde yardılar. İmdi Hadice
iwinde iglig yatur tip aydı erse Hamzaniñ [24] ‘ādeti andağ er-
di kim awdın kelse erdi yigü nerse kolar erdi. Koldı erse kara-
başı ħurmā talkanı utru [25] keltürdi, koğdı. Yimedi. Hamza öw-
kesinde yimedi; men, Ebū Cehldin Muhammed öçini, öz öçümni
almağınça olturmağay-men [26] tip. Ol sâ’atda Hamzaniñ köñg-
liñge keldi kim müsülmân bolsa, ol keyik sözindin. Ol keyikniñ
sözlemeki Yalawaç[27]niñ uluğ mu’cizâtı erdi. Hamza yanı okı
kim keyikke kezkemiş erdi, aldı. Ebū Cehl kapuğınğa bardı. Ebū
[28] Cehl kapuğında olturmuş erdi, kâfırlar birle. Yırakdın Ham-
zani kördiler erse bir ança kâfırlar kaçtılar. Bir ançası [29]
Ebū Cehl birle kaldılar. Hamza yakın tegdi erse aydı: Yā muhan-
nes, nigü koldiñ ol benim kadaşımdın tip. Ol ya kim [30]
elginde erdi. Ol ya birle Ebū Cehl ni yaşra yaşra urdı. Tört yir-
de başını yardı. Kişiler meyāñçılık [31] kılıp Ebū Cehl ni Hamza
elgindin aldılar, adırdılar. Ebū Cehl iwiñge kirdi. Kâfırlar
Hamzage hamle kıldılar, [28a] uruşğa. Ebū Cehl aydı: Zinhār Ham-
zage katılmanglar tip. Eger katılssa-sizler Hamza bu sâ’atda ba-

rur, Muhammed dīninga kirür, [2] müsülmān bolur. Anda kiğin Muhammed dīni kavī bolur. Hamza iwiŋge yandı, bardı. Iwinde bir kesek ħurmā talkanı içti. Turdı, [3] Ĥadīcetü'l-kübrā iwiŋge bardı. Kördi: Yalawaç töşekde yatur erdi. [Aydı:] Yā Muhammed, dostum ‘ammım, ol cefā kim saŋga tegdi, ol [4] Ebū Cehl-i ĥızdın hiç kağurmağıl. Men barıp anıŋ yanutını kıldım. Tört yirde başını yardım. Mendin kaçtı. Eger kaçmasa [5] öldürür erdim tip. Yalawaç ‘a. yarlıkadı: Yā ‘ammım yā içim, bu sözni kim siz sözler-siz maŋga asıg kılmas. Men bu sözge [6] edgü bulmas-men.

Hamza aydı: Yā dost, ‘amm, saŋga nigü asıg kılur tip. Yalawaç ‘a. yarlıkadı: Maŋga ol asıg kılur kim [7] siz benim dīninge

kirse-siz. Aysa-siz: *اشهدان لا اله الا الله واشهدان محمدا عبده ورسوله*

Hamza aydı [8] yā dost ‘amm, aŋga: Anda kiğin maŋga nigü bolur, men bu sözni aysa-men tip. Yalawaç ‘a. yarlıkadı: Yā içim, bu sözni aysa-siz [9] Teŋgri te‘ālā sizge mengü uçmak berür. Ka-muğ ĥaşmlarıŋızni boşnüd kılur. [10] Eger aymasa-siz mengü ta-muğda kalur-siz. Katıg kın birle sizlerni kınarlar tip aydı.

Hamza aydı: Yā Muhammed eger men müsülmān [11] bolsa-men meni sewgey mü-siz? tip. [Yalawaç ‘a.] yarlıkadı: Yā ‘amm, men bu sâ‘atda ten-dürüst bolur-men. Bu ağıg mendin kiter tip. [12] Ol sâ‘atda Hamza elig kötürüp şehādet keltürdi. Aydı:

اشهدان لا اله الا الله واشهدان محمدا عبده ورسوله

[13] tip. Hamza müsülmān boldı. Müsülmānlık küçlendi, kavī boldı. Ağın kişiler nime müsülmān bolu başladılar. Meger Mekke uluğ[14]ları müsülmān bolmadılar. Ebū Cehl teg Velid ibn Muğire teg ‘Utbe [bin] Şeybe teg ağın yeme uluğlar teg müsülmān boldılar. [15] Yalawaç ‘a.ning bir ‘amm, içisi bar erdi. Ebū Leheb

atlıg. Ol, yalawaçka barçadın düşmānrak erdi. Tengri ta'ālā [16] bu yarlıgını ıddı erse kim:

وانذر عشيرتک الاقربین وافضض جناحہ لى اتباعہ من المؤمنین (XXVI: 214, 215)

Bu āyet [17] keldi erse Yalawaç 'Alıka yarlıkadı kim aş suw etgil. Kap, kaşaşımını mihmān okıgayın. Anlarğa pend bereyin, yarlıg [18] tegürüp tamuğ kınındın korkıtayın tip. 'Alı ibn Ebı Tālib raž. bir kızı söklünçi kıldı. Yalawaç 'a. kamuğ kaşa[19]ş-larını Ebū Tālib ve 'Abbās ve Ebū Leheb barçanı mihmānka okıdılar. Ellig altmış baş kapı kaşaşını tirdi. [20] Keldiler erse körklüg koğşı urdurdı. ötmek azrak urdı. Ol kızı söklünçisini bütün koğşı [21] üze urdı. Bir ança süd burmā keltürdiler. Süt içdiler, burmā aş yidiler toygınca. Hiç kayusı [22] [yidi] erse aş eksümedi. Andağuk tükel aş kaldı. Ebū Leheb anı kördi erse adakın kopa keldi. Aydı: Bilinğler [23] kim Muhammed bizni ni üçün okımış turur tip. Ebū Aydılar: Biz bilmedimiz nelük okıdı tip. Leheb aydı: Ey Muhammed, [24] öz cādūlığını bizge körkütğü üçün kim bilsemiz Muhammed yawlak üstād cādū bolmış tip. Yalawaç 'a.ka Ebū Lehebning [25] sözi yawlak katıg keldi. Ol kün kaşaş-larına hiç nerse sözlemedi. Yarını kün ewre yana aş suw [26] itdürdi. Kaşaşlarını okıdı. Ebū Lehebni okımadı. Aş yidiler erse Yalawaç 'a. yarlıkadı: Yā atamning toğmaları [27] yā kaşaşlarım hiç bilür mü-sizler kim men kayu erse vaktde yalğan sözlemişim bar mu tip. Aydılar: Körmüşimiz [28] eşitmişimiz yok tip. Men ayur-men kim Tengriñing hak yalawaçı-men. Bu āyet yarlıgı turur, mañga ıdu yarlıkadı:

(XXVI: 214)

وانذر [29] عشيرتک الاقربین

tip yarlıkadı: Korkıtğıl kaşaşlarınğnı yak yağukınğnı tip mañga

yarlıg yarlıkamaş turur. [30] Bu müsülmānlık dīni kün künge artar, künden künge kavirak bolur, kıyāmatka tegi. Eger ol cihān milketi devleti tiler [31] erse-sizler, mānga bütün imān keltürse-sizler, men öz halifetim kıılır-men tip. ‘Alī ötündi: Yā Rāsūla’llāh men bārī bütüp [32] müsülmān bolmaş turur-men tip. Yalawaç ‘a. ‘Alīka üküş edgü yarlıglar yarlıkadı. Ebū Tālib aydı: Ey oğul sen aydıng [33] biz eşitdimiz. İmdi tedbīr kengeş kıılalım nigü şavāb kelür körelim tip. Bir kaç kün keçti erse tiledi kim Mekke boğunınga [34] müsülmānlık ‘arza kılsa. Tağ tepesinge yokladı. Büdrük ünin çağırdı. Aydı: Yā ehl-i Mekke; Mekke boğunu kamuğ [35] yığılınglar tip. Tirildiler erse: Barça benim taparu yoklanglar. Barça tağ tepesinge yokladı, yalawaç üskünge [36] tirildiler erse yarlıkadı:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مَلِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يُحْيِي [37] وَيُمِيتُ فَاْمُنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ
(VII: 158)

tip yarlıkadı: Ey kişiler, men andağ ayur-men kim Tengri yalawaçı-men. Sizler taparu andağ yarlıkadı. [28b] Sizlerni yaratguçı, törütguçı bir Tengri ‘azze ve celle yir kök mülki anıng turur. Andın özge Tengri yok. Sizlerge tiriglik bergüçi Ol turur, ölüm [2] bergüçi Ol turur. Anıng birlikiñge barlıkiñge bütüñler. Men anıng yalawaçı-men, bütüñler tip. Ebū Leheb kopa keldi. Aydı: Yā Muhammed sen bizni bu işge mü [3] okıdıng tip. Yalawaç ‘a. yüziñge tüwkürdi. Aydı: Tüwü sanğa, seniñ dīniñge takı ol kişi kim seniñ dīniñge kirse tip aydı. Takı yandı [4] bardı. Yalawaç ‘a. Ebū Leheb sözindin katıg kağgulik boldı. Ol sē’atda Cebrā’il ‘a. yarlıg keltürdi kim:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ [5] إِلَى آخِرَةِ جَبَلٍ مِنْ مَسَدٍ
(CXI: 1-5)

Yarlıkadı: Tüwü Ebü Lehebge, Ebü Lehebning dīninge, mālinga, kā-
lesinge. Anı yalınlık otğa kiwürgeyler. Anıng kişisi [6] otun
yütgüçi turur, tamuğ içinde. Anıng boyunında otun birle bir asıg
bolğay tip. Anıng üçün yarlıkadı kim Tēngri te'ālā anıng kişisi-
ni: [7] Otunğ yütgüçi *حالة الخطب* tip. Anıng üçün yar-
lıkadı kim ol 'avret yazıka barıp tiken yüdüp keltürür erdi. Ol
tikenlerni [8] päre päre kılıp mezgit yolında kemşür erdi. Yala-
waç 'a. yārānları namāzka kelseler erte qarāngkuda adaqlarına
tiken kirür erdi. Anıng üçün [9] yarlıkadı kim: *في جدها جل من مسد*
tip. Andag ayurlar kim tamuğ içinde bir tağ turur, otdın. Ol
tağning atı Veyl turur. Ebü Cehl kişisi [10]ning kını tamuğ için-
de bolğay kim bir yüdüm tamuğ otını yüdüp bir otdın yipke bağ-
lap, ol yip uçı ol 'avret boynında bolğay. Ol yüdüm [11] tamuğ
otını yüdüp ol tağ tepesinge yoklağay. Tağ tepesinge tegse ol
bir yüdüm ot birleki asıg uçı kim anıng boynında bağığ bolğay,
[12] ol tağdın koğı atunğ; yuwunğay. Ebü Leheb kişisi birle yuw-
lungay, ebedü l-ebed. Mundağuk kınanğay tip aymışlar. Va'llāhu
a'lem.

KIŞŞA-I [13] MOSA BĀ FIR'AVN-I LA'IN

Ammā ol āyet kim yarlıkadı: *وعل اتيك حديث موسى اذ اناراً فقال
لاعله امكثوا انى انست ناراً لعل اتيكم منها [14] بقبسى وادعوى النار هي (XX: 9, 10)*
Ol vaktıda kim Mūsā yalawaç kayın atası Şu'ayb yalawaç kızını ko-
lup çıkarıp rüzgārda kiğin kişisini [15] Şu'ayb yalawaçdın des-
tür kolup kişisini kālesi, koynı yilkısı birle Şu'ayb yalawaç
katındın çıkıp Mısrka barmak tiledi. Ol tayağ [16] birle kim

yılan Şu'ayb yalawaç ol tayağını Mūsāka bermiş erdi, Şu'aybning koyçılığın kıılır erken. Teŋgri te'ālā ol, Mūsāka törütmiş erdi.

[17] Andağ ayurlar kim Tūr-ı Sīnā tağında bir tıp yığaç turur

kim Teŋgri te'ālā yarlıkadı: (XXVIII: 30)

من الشجرة المباركة ان يا موسى

Ayurlar: Teŋgri te'ālā ol tayağını [18] ol yığaçdın törütmiş erdi tip. Bu tayağını, bir ferişte ādamī şüreti üze bolup bu tayağını keltürüp Şu'ayb yalawaçka bermiş erdi tip. Ferişte [19] aydı: Yā Şu'ayb, bu tayağını sende emānet koyar-men. Kimersege bermegil. Meger kim idisiñge bergil tip. Şu'ayb yalawaç iwinde adın telim tayaqlar [20] bar erdi. Bu tayağını ol tayaqlar birle köd-di. Şu'ayb yalawaç Mūsāni koyçılığğa tutdı erse koyka tayaq kerrek bolur boldı. Mūsā tayaq köldi. [21] Şu'ayb yalawaç Mūsāğa aydı: Kaznaq[k]la kirgil. Anda telim tayaqlar turur. Kayusı kim koyçılığğa yarağlıg erse alğıl tip. Kirdi erse kaznaq[k]la [22] tayaq alğay, ol tayaq Mūsā elginge keldi. Ol tayağını keltürüp Şu'ayb yalawaçka berdi. Közi za'if erdi. Elgi birle yokaru közi sığadı. [23] Ol tayağını bildi. Mūsāka aydı: Bu tayaq kişining emānet[i] turur. Bolğay kim idisi kelgey, kolğay tip. Bu tayağını kirgüzgil, ornında [24] kozğıl. Adın tayaq alğıl tip. Mūsā ol tayağını ornında közdı. Adın tayaq alğalı kaşd köldi. Ewre bu tayaq-ok Mūsāning elginge kirdi. [25] Çıkarıp ewre Şu'ayb yalawaçka berdi. Şu'ayb yalawaç ewre ol tayağını alıp elgi birle yokaru közi sığadı. Tanğladı, bildi. Aydı: Bu tayaq hem ol tayaq turur [26] kim öngdin çıkardıñg erdi tip. İmdi bu tayağını iltgil ewre keltürgeysen tip. Adın tayaq alğay-sen tip. Mūsā tayaq [27] aldı. Koyçılıq Şu'ayb yalawaçning sözlemiş şartları tüketip Medīne ilindin Mişrka anası taparu bargalı oğradı. Destürı kolup [28]

kişisi, koy yolkısı birle ol tayaknı eltü bardı. Şu'ayb yalawaç bir künde kidin anğladı kim Mūsāğa ol tayaknı elttti tip. Ol tayaknıng [29] idisi kelse, mendin ol tayaknı kolsa nigü cevāb bergey-men tip. Mūsānı iderü bardı. Mūsāka yolda yetdi. Aydı: Yā [Mūsā] bilgil kim ol tayaknı [30] saŋga berdim. Kişiniŋ erdi. Tayak idisi kelse tayaknı kolsa anğar nigü cevāb bereyin tip iderü keldim tip aydı. Mūsā aydı: [31] On yıl berü bu tayak me-nim birle turur. Kimerse idisi kelmedi. Men tayaknı yandura ber-mes-men tip aydı. Mūsā ol tayakdın telim türlüg [32] 'acā'ibler körmiş erdi. Bermedi. Üküş ilhāb kıldılar erse anlariŋ arasında huşumat tüşdi. Baktılar yırakdın biregü kelür kördiler. [33] Ol keligli ferişte erdi. Adamī şüreti üze keldi. Ol keligli kişini Şu'ayb yalawaç Mūsā yalawaç birle özleri üze hākim kıldılar. [34] Aydılar: Ol kişi neteg hükm kılsa biz ol kişiniŋ hükmini revā tutalım tip. Ol kişi yakın keldi erse ol tayak kişsasını [35] ol kişiğe aydılar. Ol ferişte erdi. Aydı: Sizler ikegü bu tayaknı yirge kemşingler. Birin birin bu tayak üskünge baring-lar. [36] Kayuŋgız kim bu tayaknı yirdin kötürse bu tayak anıŋ turur tip aydı. Şu'ayb taķı Mūsā ol ferişte şalavātullāhi 'aley-him ecma'in tayaknı yirge [37] kemişdiler. Şu'ayb yalawaç tayak üskünge bardı. Ne kim kıldı erse kötürmedi. Yana Mūsā barıp ya-ķın tegdi erse tayaknı yirdin [38] kötürdi aldı. Ol ferişte [ay-dı]: Bu tayak Mūsāniŋ turur tip. Şu'ayb Tengriŋiŋ yalawaçı er-di. Bildi kim bu işniŋ altında nerse bar tip, [39] tayaknı Mū-sāka berdi, koğdı. Şu'ayb yalawaç ewre yanıp iwiŋge bardı. Nime Mūsā yolına baru başladı. Tün karardı erse yağmur yağa başladı. Yol [29a] yütürdiler. Karaŋķu boldı. Tūr-ı Sinā taģına yakın

erdiler. Yol yangılıp yolsızın bardılar. Mūsā baktı: Tağ tepesinde ot [2] köründi. Kişisinge aydı: Men bu tağ üze ot körer-men. Sizler munda turunğlar. Men ot üskünge barayın. Sizlere ot keltüreyin. [3] Bolğay kim yol tapğaymız tip. Mūsā kişisini koy-ları birle kozdı. özi ot üskünge bardı. Ol ot yığaç tepesinde [4] erdi. Yaşnar erdi. Ol yaruqluğdın ol tegreki yirler barça rüşen körinür erdi. Mūsā ol yığaçka yakın tegdi erse ün [5] eşitdi:

(XX: 12)

انی اناربه فاخل نعلیه انک بالوارالمقدسی طوی *

Yarlıg yarlıkadı: Yā Mūsā men-men sening iding. [6] Adakiñgdaki na'liñni suçulğıl kim sen bu arıg aritılmış orunda-sen kim anıñ atı Tuvā turur. Yana yarlıkadı: [7]

(XX: 17, 18)

وما تلك بيمنك يا موسى قال هي عصاى

Yarlıg yarlıkadı: Niğü turur onğ elginde tutar-sen, yā Mūsā? Mūsā ötündi:

(XX: 18)

هي عصاى [8] اتوكوا اعليها واهش بها على غنى ولي فيها ما رب اخرى

ökündi: Bu benim tayakım turur tip. Eger arsa-men angar tayanur-men. Bir ança [9] ayurlar:

Ol tayak budakları

bar erdi. Bu budaklar üze nerse asar-men.

واهش بها على غنى

koylarıña [10] yapurğak tokır-men. Menim nime adın işlerim bar tip bu tayak içinde.

ماریب اخرى ning ma'nisi telim turur tip

aymışlar. Avval ol [11] erdi kim Mūsā-i Kelim ol tayakdın telim 'acā'ib körmiş erdi. Bir ol erdi kim Mūsā yabanda suwsasa erdi niçe teriñg kuğuğ bolsa [12] ol tayaknı idsa miğl ol kuđuğniñ suwı yüz karıdan altın bolsa bu on arşun tayak ol kuğuğ tüpiñge teger erdi. Mūsā [13] suw tutar erdi. Yana kayda erse yığaç kim utru kelse, anıñdın beyükreğ yığaç bolmasa erdi, Mūsā ol tayak-

nı kötürse ol [14] büyük yığaç tepesinge teger, yapurğak yıkıp
koylarınğa kemşür erdi. Taķı adın, Mūsā isig küneş yirde yatsa
erdi, tayakın [15] başında yirge tiker erdi. Tayak budaklanur
erdi. Mūsāka kölege bolur erdi, Mūsā udıp oyğanğınça. Adın, kay-
da erse [16] Mūsāka yitig koylarınğa düşmān belğürse, ol yılan
bolup ol düşmānlar birle tokışur erdi. Üni düşmānı helāk kılur
[17] erdi. Yana uzakı teg yığaç bolur erdi. Ol tayakdın üküş ‘a-
cā’ibler körmiş üçün aydı: *ولى فيها ما رب امرى* Ammā [18] ol yarlıg
kim yarlıkadı: *فاذبح نعليك* Ba’zı aymış kim Mūsāning na’linı
edletmedük, yülüşmedük erdi. Anıng üçün yarlıkadı [19] kim a-
dakıngı suçulğıl tip. Bir ança ayurlar kim edeb üçün yarlıkadı
tip. Uluğ üskünde na’leyn birle yörimek ‘ayb bolur. [20] Bu töre
ançadın berü kalmış turur. Uluğ üskünde samda birle yörimek ‘ayb
bolur. Tengri te’ālā yarlıkadı Mūsāka: Ol ne turur onğ [21] el-
gindeki tutar-sen tip. Mūsā yalawaç ötündi: *عصاي* tayakım tu-
rur. Yarlıkadı: *يا مūsā* eger sening erse yirge kemişgil
[22] tip. *فالقيا* Kemişti erse yarlıkadı: *فاذهي صية تسي*
Kemişti erse yılan bolup yöriyü başladı. Tengri te’ālā yarlıka-
dı: *يا مūsā* [23] tayakıngı algıl tip. Mūsā korktı, almadı. Yar-
lıkadı: *لا تخن* korkmağıl algıl tip. Mūsā elig uzatdı. Yılan teg
[24] oldukını tutdı erse uzakı teg tayak boldı. Andag kim yarlı-
kadı: *سعيها سيرتها الاولى* Yarlıkadı: *يا مūsā* elingni küngü
[25] küngü sokğıl tip. Sokup kayra çıkardı erse elgindin nūr ko-
miyur erse yana yarlıkadı: (XX: 24) *اذهب الى فرعون انه ظنني* [26] Barğıl
Fir’avn taparu; idu yarlıkadı. Mūsāning köngli imrıldı, kavı
boldı. Tengri te’ālādın hācatlar koldı. Andag kim Kur’ān [27]
içinde yād kılı yarlıkadı: *رب اترح لي صدى ويسر لي امرى واحلل عقدة*

من لسانى يفقهوا قولى واجعل وزيراً من [28] اهلى هرون افى اشدر
به ازرى واشركه فى امرى (XX: 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32).

ötündi: ilāhī, benim tar könglimni kingütü bergil. Könglüm ārā-
mide bolsun. Bu kün [29] turayın tip. ötündi: Menim işlerimni
menim üze āsān kılu bergil tip. Bu tilimdeki tügünni tutçılığını
yaza bergil. Ne kim men sözlese [30] men, kişiler anı uqsunlar
tip. Ammā ol ötüg kim ötündi: Könglimni kingütü bergil tip. Mūsā
şabrsız, iwge erdi. Delil [31] anıñg üze kim ol waқта kim Teng-
ri te'ālā birle münācāt kıılır erdi. ötündi: ilāhī, eger buzağunı
Sāmiri kıldı erse anı sözge sen [32] keltürding tip. Andağ kim
yarlıkadı: (VII: 155) انهى الافتتنك تفضل بها من تشاء وتمهلى من تشاء
Ermes bu fitne meger seningdin [33] tip. Ammā tügün Mūsā yalawaç
tili üze erdi. Ol kiçigde bolmış erdi. Fir'avn hātūnı Āsiye Mū-
sānı Fir'avn koyninga [34] okurmış erdi. Mūsā elgi birle Fir'-
avning yakasın tutdı. Tağı bir elgi birle Fir'avn[ın] yangak-
ladı. Fir'avn ol sā'atda Mūsānı [35] öldürgeli kaşdı. Koy-
nındın çaldı. Āsiye hātūn aydı: Bir kiçig nā-resideni öldürüp
sañga ne kelgey [36] tip; biligsizlikdin kıldı tip. Fir'avn ay-
dı: Bu kaşdı kılğalı kıldı. Men anı öldürür-men tip. Āsiye [37]
hātūn aydı: Zamān bergil. Men sınavın kim işni ol bilip mü kıldı
yā azuda biligsizlikin mü kıldı tip. [29b] Āsiye fermānladı: İki
taşdı keltürdiler. Birsinde tolu köz ot urdılar. Tağı birsinde
kıızıl ot teg yāqūt urdılar. [2] Bu iki taşdı Mūsā utrusında
kozdılar. Mūsā yāqūt tapa elig uzatğalı meyl kıldı. Cebrā'il 'a.
Sidretü'l-müntehādın kanat [3] tokıp keldi. Ol sā'atda Mūsāning
elgini yāqūtdın yandurdı, ot taparu ilt[ti]. Mūsā bir köz[ni]
tiz elgin alıp ağızına [4] urdı. Tili köydi. Ünün yığladı. Āsiye

hātūn aydı Fir'avnğa: Kördiñg mü? Biligsizlikin kılmiş tip. Anda kiñin Fir'avn koğdı [5] tip aymışlar. Ol köymişi tilinde tügen boldı. Anıñg üçün faşih sözleyümes erdi tip. ötündi kim:

(XX: 27) *واملا عقدة [6] من لسانى*

Tenğri te'ālā Mūsā häcatını revā kıldı. Ol tügenni anıñg tilin-
din kötürdi. Ammā ol ötüg kim ötündi:

(XX: 29, 30) *واجعل لى [7] ويرا من اهل هرون افسى*

tip. Sebeb ol erdi: Mūsā yalawaç Kıbtılerdin biregünü öldürmiş erdi. Mışrdın kaçıp Medine iline [8] barmış erdi. Korçar erdi. Tiledi kim anğar yalawaç içinde Hārūn yār bolsa. Tenğri te'ālā yarlıqadı: Fir'avn taparu barğıl tip. [9] ötündi: ilāhī, benim kaçaşım Hārūnnı benim vezirim kılğıl. Menim arkam basa tursun. Ikegün namāz kılalım; üküş yād kılalım. Herāyine [10] sen körig-
li biligli-sen. Andağ kim Tenğri te'ālā yarlıqadı

(XX: 33, 34, 35) *كى نسجه كثيرا ونزكته كثيرا انه كنت بنا بصيرا*

Tenğri te'ālā yarlıqadı: [11] Yā Mūsā häcatınıñni revā kıldım

tip. Andağ kim yarlıqadı: (XX: 24)

اذهب الى فرعون انه طغى

Yana yarlıqadı: (XX: 44)

فقولا له قولا لينا لعله

tip. [12] Yarlıqadı: Barğıl, kaçaşınğ Hārūn birle kim ol mu'ci-
zätler kim sañğa berdim. Sust bolmañlar benim yarlıgım, yādım
içinde. [13] Ikegün bariñlar Fir'avn taparu, yalawaçlar. Fir'-
avn yolsuz turur. Mūsā Hārūn ötündiler kim ilāhī, biz korçarmız.
Ol bizge boyun [14] bermegey tip. Yarlıqadı:

(XX: 46) *لا تخافا اننى معكما اسمع وارى*

Yarlıqadı: Men sizler birle-men. Ne kim Fir'avn sözlese eşitür-
men, ne kim kılssa [15] körer-men. Andağ aymışlar kim ol vaқта

kim Tenğri te'ālā Mūsāka yarlıqadı:

وما تالك بيمينك يا موسى

Tengri te'ālā özi, kendü yigrek [16] bilür erdi kim Mūsā elginde ne ermişin. Ol vaktde Mūsā öksiz menğizlig erdi. Anıñğ için nerses kördi, öngdin körmüşü yok [17] erdi. Anı eşit[ti] kim öngdin eşitmişü yok erdi. Tengri te'ālā Mūsānı meşğul kılıu yarlıkadı. Köngli arāmlasa, heybet kitse, yalawaç[18]lik bil'atı berse, köngül imrülse tip. Bir ança aymışlar: Anıñğ için yarlıkadı: Tayaqnı ejdehā kılmak tiledi. Eger adın nerse [19] kılsa, Mūsā korkğay erdi. Andag aymışlar: Ol vaktde tayaq yılan boldı erse yarlıkadı Mūsāka: *هذا* Tutğıl tayaqnı. Mūsā [20] korkdı. Yıñğı birle yılanı tutdı. Ol vaktin berü kaldı kim kimerse nersedin korksa ol nerseni yıñğı birle tutar olarka tip. [21] Mūsāka Hārūnka yarlıkadı erse Fir'avn taparu barıñlar tip, ötündiler kim bizge huccat mu'cizāt kerek, bürhān kerek kim bizinğ [22] sözimizge bütseler, bezerleseler. Andag kim Tengri te'ālā yarlıkadı: *فذلك برهان من ربك الى فرعون وملائه*
انهم كانوا قومًا فاسقين [23]
(XXVIII: 32) Yarlıkadı: Bu tayaq sañga mu'cizāt turur. Elgin küñküñğ içinğ kiwrüp ewre çıkarsa-sen nūr kopar, yaşnayu çıkğay. [24] Bu iki mu'cizātler sizlerge berdim. Fir'avnning boğunı yarlığın çıkıgıllar tururlar. Mūsā ötündi: *انى قتلت نفساً فافان [25] يقتلون وانى هرون هو افصح منى لساناً فارسله معى ردأبيدقنى انى افاف ان يكدبون*
(XXVIII: 33, 34) Mūsā ötündi: İlāhî men olarıñğ [26] kişisindin biregünü öldürmiş turur-men. Korğar-men kim meni öldürgeyler tip. Kaşaşım Hārūntili mendin faşihrak turur. Anı benim [27] birle idğil. Ne kim men sözlese-men aysun kim rast sözler tip. Fir'avn boğunı meni yalğan tutğaylar anda tip. Yarlıkadı: *قال سئد عضله بايك و*

نَجْعَلُ لَكُمْ سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمْ أَبَا تَنَا انْتَمَا وَمِنْ اتَّبَعَكُمْ الْغَالِبُونَ (XXVIII: 35)

Yarlıkadı: Seniñ elgiñni [29] üstün kıldımız kadaşınıñ Hārūn birle. Sizlerge kavī huccat berdim, mu'cizāt berdim. Anlar sizlerdin kōrkarlar. Utğuçılar [30] sizler. Mūsā Mısrka bardı. Mısr kapuğınğa tegdi erse kişisi koy yılqısını bir yirde kōddı. ōzi yalñuz kendge kirdi. Ana kapuğınğa [31] bardı. Anası kapuğını tokıdı. İçre din aydılar kim-sen tip. Mūsā cevāb berdi kim men bir ğarīb-men. Manga bu kün kiçe konuķı berinğler [32] tip. Bu iwde yatayın tip. Mūsā anası Hārūnğa aydı: Turğıl kapuğ açğıl. Ol ğarībka bu kün orun berğıl. Munda yatsun [33] kazaşınıñ Mūsā ğarīblikda turur tip. Hārūn kapuğ açtı. Kirgil tidi. Mūsā kirdi. Anası birle ikegün Mūsānı bilmediler. [34] Mūsā yalawaç olturdı. Teğaşşı keltürdi. Mūsā atmek yidi. Hiç sözlemedi. Teğaşşı kätürdiler erse Mūsā sözledi. Anda kiğin [35] bildiler, aytıştılar. Anda kiğin Mūsā yalawaç Hārūnka aydı: Tenğri yarlığ tegürdi. Hārūn bezerledi. Sipās tutayın, Fir'avnka baralım [36] tip aydı. Mūsā anası unamadı. Fir'avn taparu barmaklarını bezerlemedi. Aydı: Men hendistān ermes-men sizle[r] Fir'avn [37] taparu barmakınığızlarka tip. Eger sizler Fir'avn taparu barsa-sizler, ikiñizni Fir'avn aldürür tip aydı. Mūsā aydı anasıñğa: [30a] Hiç siz korkmañ tip. Tenğri te'ālā Hārūnnı imin kılmiş turur Fir'avn belāsındın tip. Yarın tañda irte turup [2] ikegün Fir'avn karişı kapuğınğa bardılar. Bir ança 'ālimler aymişlar kim Fir'avn kapuğınğa bardılar erse ol sātada oķ Fir'avnka [3] yol buldılar. Tenğri te'ālā yarlığın tegürdiler tip. Bir ança aymişlar kim yok. Bir yıl tutaşı ħalknı Tenğri kapuğınğa okıdılar. [4] Bir yılda kiğin yol buldılar. Bir yıl keçti erse Fir'avnnıñ

bir maşarası bar erdi, Şamrül atlıg. Bu maşara Fir'avn [5] öngünde maşaralık kılur erdi. Ol iki kişiler kim Fir'avn katında erdiler, ayur erdiler kim Fir'avnnı teŋgri turur tip. [6] Bu maşara [aydı]: İki kapuğda iki koygı kelmiş tururlar kim Fir'avndın adın teŋgri bar tip ayurlar. Fir'avn aydı: Barğıl, olarnı benim taparu [7] keltürgil tip. Bu maşara keldi. Mūsānı Hārūn birle ikegünü Fir'avn öngünge kiwürdi. Fir'avn Mūsāka Hārūnka [8] baqtı. Mūsānı bildi. Mūsāka aydı: *الم نربك فينا وليداً ولبثت فينا من عمرك سنين وفعلت فعلتك التي فعلت [9] وانت من الكافرين* (XXVI: 18-19)

Fir'avn aydı: Yā Mūsā sen ol ermes mü-sen kim biz seni ni'met birle ektilledimiz. Sen kiçig yaş kenç erke [10] bizing üskümüzde anı kıldıŋ kim olarnı öldürdiŋ. Bizingdin kaçtıŋ tip aydı. Mūsā cevāb berdi kim sizlerdin [11] korktum, kaçtım tip. Yir kök Teŋgrişi maŋga 'ilm-i hikmet berdi. Yalawaçlık hil'atı [berdi] tip aydı. Andağ kim Mūsādın hikāyet kılı [12] yarlıkadı:

(XXVI: 21) *فغرت منكم لما تفتكهم فوهب لي بربك حكماً وجعلني من المرسلين*

İmdi Teŋgri te'ālā maŋga yarlıg yarlıkamaş turur. Seni [13] ol Teŋgri kapuğınğa okır-men. Fir'avn aydı: Yā Mūsā sening Teŋgriŋ kim turur tip. Mūsā aydı: Menim Teŋgrim Rabbu'l-'ālemīn turur.

[14] Fir'avn aydı: Rabbu'l-'ālemīn kim turur tip. Mūsā aydı: Yir kök Teŋgrişi turur. Ne kim yir kök arasındakı bar erse barçanı Ol [15] törütmiş turur. Andağ kim Qur'ān içinde yarlıkadı:

(XXVI: 23-24) *وما رب العالمين قال رب السموات والارض وما بينهما ان كنتم موقنين*

[16] Fir'avn yüzini katındakı kişilerge ewürdi. Aydı: Sizler eşidiŋler kim bu nigü aytur tip. Andağ kim yarlıkadı:

(XXVI: 25) *قال لمن حوله [17] الاستمعون*

Mūsā aydı: Sizleriŋ Teŋgriŋiz atalarıŋiz Teŋgrişi turur, tip

aydı. Fir'avn öngündeki kişilere aydı: [18] Bu yalawaç kim siz-
lerge idılmış turur, dīvāne turur, telwe turur tip aydı. Andağ
kim yarlıkadı:

قال ان رسولكم الذي ارسل اليكم [19] لمجنون قال رب المشرق
والمغرب وما بينهما انكنتم تعقلون
(XXVI: 27-28)

Mūsā aydı: Maşrık mağrib Tenğrisi turur. Eger bilür erse-sizler
[20] Fir'avn Mūsā yalawaçka aydı:

قال لئن اتخذت الها غيري لا جعلتك من المسجونين
(XXVI: 29)

Fir'avn aydı: Eger mendin açın tenğri tutunsa [21] sen, men seni
zindānğa berklegey-men. Mūsā aydı:

قال اولو جنتك بشي مبین
(XXVI: 30)

Aydı: Yā Fir'avn, eger nerse huccat belgü kolsa-sen [22] sañğa
kärküteyin. [Fir'avn aydı:] (XXVI: 31) قال فات به ان كنت من الصادقين

Aydı: Keltürgil, eger çın sözlegli erse-sen tip. Andağ kim yar-
lıkadı: [23] قالقي عصاده فاذا هي ثعان مبین

(XXVI: 32-33) ونزع يده فاذا هي بيضاء لناظرين

Mūsā iwmedi, Fir'avnğa mu'cizāt kärkütüğe. [24] Anıñğ için
Tenğri te'ālā yarlıkamış erdi:

فقولاه قولاً لنا لعلة يتذكر او يخشى
(XX: 44)

Mūsā yalawaçka yarlıkadı erdi kim Fir'avnka [25] yumşak tatlığ
sözleñler tip. Bolğay kim ol pend alıñay, korkğay. Mūsā yala-
waç iwmedi mu'cizātka. Fir'avn [26] iwdi; huccat sözledi teg ay-
tur erdi kim seniñ idıñğ kim turur tip. Mūsā tayaknı kemişti.
Ol sā'atda tayak ejdehā [27] boldı. Elgini küñkükiñge soktı, ew-
re çıkardı. Ürüng yaruk bolup çıkdı. Ol ejdehā ağızını açtı. Al-
tıñğı [28] ernini Fir'avn tahtınıñğ altında urdı. Üstünki ernini
sarāynıñğ çangdası üstüninde urdı. Siñürgeli [29] [kasd] kıldı.

Fir'avn kaçtı. Tahtı altına yaşındı. Katında turuğlı tapuğğı-
[lar] yeme kaçtılar. Mūsā[ka] yaşındılar. Fir'avn Mūsā'nın emān
koldı. [30] Aydı: Yā Mūsā meni bu belādın kurtarığıl. Saŋga
büteyin, müsülmān bolayın. Mūsā elig ıddı. Ejderhānı tutdı. Ol
ejderhā [31] sökiŋge yanıp erdüki teg tayağ boldı erse Fir'avn
vezirleriŋge aydı: Bu iki, yawlağ cādūlar turur ermişler. Cādū-
luğ [32] birle sizlerni bu illeriŋizni çıkarmak tilerler. İmdi
sizler ne kılur-sizler, bularıŋ birle tip. Aydılar: **قالوا ارببه**

(XXVI: 36-37) **[33] واخاه وابعت في المدائن حاشرين ياتوه بكل حمار عليم**

Aydılar: Mūsā'nı Hārūn kađaşı birle zindāŋga berklegil. [34] A-
dın, illerge kişi ıdğıl. Cādūlar Teb tapa kelsünler. Kayusı üs-
tādrağ erse Mūsā'nı kağaşı birle galebe kılıp [35] utsunlar tip.
Fir'avn Mūsāga Hārūnğa destūr berdiler. Adın illerke kişi ıddı-
lar. Üstād cādūlarını [36] tirdiler. Fir'avn cādūlarğa aydı: Bi-
liŋler kim munda iki cādū kelmiş turur. Yığaç birle cādūlık kıl-
lurlar. Ol yığaçnı yılan kılurlar [37] tip aydı. Cādūlar aydı-
lar: Bizniŋ tarumuz ne turur, beltürtgil. Biz anlarını okısamız,
anı kahr kılısamız tip aydı[lar]. [30b] Andağ kim Tenğri te'ālā
yarlıkadı:

(XXVI: 41, 42)

**انن لنا لاجراً ان كنا نحن الغالبين
قال نعم وانكم اذا لمن المقربين**

Fir'avn aydı: Eger [2] anıŋdın utsanığızlar benim baş kullarım-
dın bolğay-sizler tip. Mūsā'nı keltürdiler. Aydılar: Biz cādūlar-
nı keltürdimiz [3] tip; seni kahr kılıp utğu üçün. Mūsā aydı:
Eger utsalar tip. Fir'avn aydı Mūsāga: Kaçan va'da kılur-sen
tip. [4] Mūsā aydı: Ol kün kim sizniŋ iydiŋiz bolur. Kamuğ il-
ler boğunu yığılur; eger anda tip. [5] Andağ kim Mūsā yalawağdın
hikāyet kılı yarlıkadı:

(XX: 59) قال موعدكم يوم الزينة وان يحشر الناس ضحى

Fir'avn özi eşitdi. [6] Ol cādūlar işini eltt[i] anuk kıldı, ol va'da urulmuş küñge. Andağ kim Teñgri te'ālā yarlıkadı:

(XX: 60) فتولى فرعون فجح [7] كیده ثم اتى

Mūsā yalawaç 'a. Fir'avn üskündin çıkdı. Ol cādūlar barça Fir'avn tapuğınğa oturur erdiler, üküş [8] kişiler birle. Mūsā yalawaç anlarını Teñgri kapuğınğa okımaq tiledi. Anıñğ için kim yalawaç erdi, yalawaçlık tegürmekdin [9] çäre bolmas. Kişiler aydılar:

(XX: 61) ويحكم لا تفتروا على الله كذبا
فيعتكم بعذاب وقد خاب من افترى

Mūsā yalawaç aydı: Vāy [10] sizlerge kim yalğan koşmanglar Teñgri üze. Ot kını birle sizlerni köydürgey tip. Kim Teñgrige yalğan koşdı [11] erse, yalğan sözledi erse ol Teñgridin umunçsız, korkutuğlılardın boldı. Kaçan kim 'iydleri keldi erse Mışır boğunı [12] tirilip yazıka çıkdı. Fir'avn cādūları keldiler. Cādūluklarını tiwege yüklep keltürdiler. Tayak, uruqlar teprenür [13] erdi. Kişiler közinde andağ erdi kim bu tayak uruqları yörir teg. Andağ kim Teñgri te'ālā yarlıkadı:

(XX: 66) واذا جبالهم وعصم [14] يخيل اليه من كرم انهم اتسى

Cādūlar Mūsāka aydılar: Siz kemşür mü-siz, yā azu biz mü kemişelim tip. Mūsā aydı: [15] Sizler kemişinğler tip. Cādūlar arvak asuqları, tayaklarını kemiştiler. Hileler kılmış erdiler, simāb birle. Yılan [16] ejderhā körinür erdi kişiler közinde. Yirge kemiştiler. Hevl heybet tüşdi. Müse yeme imendi. Andağ kim Teñgri te'ālā [17] yarlıkadı: (VII: 116)

Fir'avn kəb üze yoklap bakar erdi. Teñgri te'ālā Cebrā'il 'a.nı Mūsā yalawaç üze idu [18] yarlıkadı Mūsāğa: Tayakınğnı kemişgil

و جاؤ بكر عظيم

tip aydı. Tayakını kemişdi. Būdrük ejderhā boldı. Cādūlarınġ cādūlıkını [19] tirip, yığıp kamuġını siġürdi, yok kıldı. Anda kiġin kelip Fir'avnnıġ kâbınıġ tüpinde urdı. Fir'avnnı [20] kâbını siġürgeli kaşd kıldı. Cādūlar munı kördiler erse Mūsāka kirtünip müsülmān boldılar. Andaġ kim Teġgri [21] te'ālā yarlı-
kadı:

(XXVI: 46, 47, 48) فالتقى السمرة بجدراً قالوا من رب العالمين رب موسى وهرون

İmān keltürüp Teġgri[ge] secde kıldılar. [22] Aydılar: On sekiz miġ 'ālem Teġgrisiġe büt[tlimiz [kim] uluġ turur. Cādūlar kim bir hurmet kıldılar, Mūsāğa aydılar:

(VII: 115) اما ان تلقى [23] واما ان تكون نحن الملقين

Sen mü kemişür-sen tayakınıġnı yā azu biz kemişelim mü? Munça teġlig hurmet tutmuş üçün Teġgri [24] te'ālā ol cādūlarğa müsülmānlık rüzı kıldı. Tā'atsız uçmaklık boldılar. Taġ birle küfr, kâfırlık, cenābet birle [25] turdılar, kişe tāt kılma-dın. Uçmakka yaraġlık boldılar. Mūsā tayakı munça uluġ cādūluknı barça siġürdi, yok [26] kıldı. Ewre erdüki teg tayak boldı. Hiç nerse artmadı, eksümedi. Cādū[lar] aydılar: Eger Mūsā cādūlık kıldı [27] erse biziġ cādūlukımız bātıl erdi, bātıl boldı tip. Bu tayaklar asıġlar kayġaru bardı tip. Ma'lūm [28] boldı, Mūsā işi güzāf ermes. Çın hakikat, rast turur. Cādūluk ermes tip. Barça müsülmān boldılar. Fir'avn [29] cādūlarğa [aydı]:

(XXVI: 49) قال امنتم لا قبل ان اذن لكم انه لكبركم الذي علمكم الحرفلون تعلمون

Fir'avn aydı: Sizler Mūsāğa [30] büt[tlüġüzler mü, kirtündi-
ġizler mü, men destūr bērmes erken? Mūsā sizleriġ uluġuġuz ermiş. Sizler bu cādū[31]luknı andın öğrenmiş-sizler. Men siz-
lerge karküteyin. Onġ eligleriġizni sol adaklarıġizni birle

keseyin, [32] bıçayın. Dār tokıp asayın tip. Aydı: Sizleriñ sö-
züñgüz Mūsā birle bir ermiş. Eligleriñizni adaqlarıñızni [33]
ħurmā budakında asayın. Bilgey-sizler kim kayusı kın katıǵrak u-
zunrak turur. Andaǵ kim Teñgri te'ālā [34] anı yād kılı yarlı-
kadı:

لا قطعن ايديكم وارجلكم من خلاق ولا صلبنكم في
(XX: 71) جذوع النخل ولتعلي [35] ايناشد عذاباً وابقى

Cevāb berdiler: Ey Fir'avn, sen bizni ne kolsa kılıǵıl. Biz sañǵa
bütǵü ermezimiz. Biz añǵar [36] bütдимiz kim bizni yaratdı. Se-
niñ katıǵ 'uķūbatıñ bu dünyāda fānī turur; keçgey. Biz tarūt-
güçimizge bütдимiz. Bizniñ kalmış [37] yazuqlarımızni yarlıkaǵay
tip. Andaǵ Teñgri te'ālā anlar tilindin [yarlıkadı]: قالوا ان نؤثرل على ما
(XX: 72, 73) جاءنا من البينات والذی [38] ..... [31 a] والاخير وابقى

Fir'avn anlarıñ elgin adaqın bıçturdı. Anlarını ħurmā budakları
üze asturdı. öldiler. [2] Teñgri yigrek, anıñ
yanut bermeki anıñ rahmatı merǵü, uçmak yigrek tip. Fir'avn i-
wiñge kirdi. Kırk [3] kün kimerse bulmadı ol guşşadan kadǵu-
dan tip. Kıbtıilderdin bir arǵa kişilerni Benī Isrā'il birle Mūsā
yalawaǵka [4] bütدiler. Fir'avn, Mūsā korkunçındın olturdı. Mūsā
ħabarı cihān içinde yayıldı, fāş boldu. Kişiler Mūsā yalawaǵka
[5] kelü başladılar. Müsülmān bolu başladılar. Fir'avn kāb üze
olturur erdi. Kişiler anıñ kapuǵındın keçseler bilür [6] erdi
kim Mūsā taparu barurlar tip. Fir'avn ol kişilerni katıñǵa okır
erdi. Nersekine baħşış berür erdi. Aldar [7] erdi. Ayur erdi
kim: اليس لي ملك مصر وهذه الانهار تجري من تحتي افلا تبصرون ام انا خير
(XLIII: 51, 52) من هذا الذي هو [8] مهين ولا يكارهين

Ayur erdi: Mūsā taparu nelük barur-sen? Körmen mü-sen kim bu
Mışr mülki benim turur. Bu arıklar kim [9] kärer-sen, benim tab-

tım altında akar. Men Mūsādın yigrek turur-men. Ol ħor üçün çı-
ğay turur. Eger Mūsā çın erse erdi [10] anıñ Tengrişi anğar ne-
lük altun bilezükler bermes, nelük anıñ birle feriştelerni iz-
mas? Mundağ istibfāf[11]lar kılurlar tip. Andağ kim Tengri te-
‘ālā yarlıkadı:

(XLIII: 54)

فاستحنى قومه فاطمعو انهم كانوا قوماً فاسقين

Beni Isrā’il [12] kamuğı tirilip Mūsā yalawaç taparu keldiler.

Aydılar: Yā Mūsā sizge kelmeden burun Fir’avn bizni kınar,

emgetür erdi. [13] İmdi siz keldiñiz anı ħahr kıldıñız. Taķı

andağuk bizni kınar emgetür tip aydılar. Andağ kim Tengri

te‘ālā yarlıkadı: [14]

اودينا من قبل ان تاتينا ومن بعد ما جئتنا قال عني ربكم ان يهلك عدوكم و
يستخلفكم في الارض فينظرकिन [15] تعلمون

(VII: 129)

Mūsā yalawaç aydı: Şabr kılıñğlar tip. Tengri te‘ālā mañga va‘da

kılmış turur. Sizleriñ düşmānlarıñızni helāk [16] kılur-men

tip. Olarıñ mālları[nı] sizlerge berür-men tip. Kōr kim sizler

nigü kılur-sizler. Va‘da āvazı keldi erse [17] Fir’avnı boğunu

birle helāk kılgu, Mūsā yalawaçka yarlıkadı: Barğıl Beni Isrā-

‘ilni deryā üskünge iltgil tip aydı. [18] Cebrā’il ‘a. aydı: Men

seni anda iltgey-men. Ne kılgunı ayğay-men tip. Beni Isrā’ilka

Mūsā yalawaç aydı: Kıbtīlerdin tegmesi [19] nerse ‘āriyyet ko-

lunglar. Altun kümüşdin ton edükdin barça andağuk kıldılar. Kıb-

tılerdin ‘āriyyet koldılar. [20] Mūsā yalawaç aydı: ħātūnları-

ñızni māl, käleleriñizni barça iltü çıkiñğlar tip. İş tükel

[21] etdiler. Tünle çıkdılar. Deryā ħarğıña bardılar. Kıbtīler

tünle avval bildiler. Mūsā yalawaç kamuğ Beni Isrā’ilni iltü

[22] bardı erse kamuğ Kıbtīler Fir’avn ħapuğıña tirildiler.

Aydılar kim Benî İsrâ'îl barça kaçtılar tip. Bizing altunımızni [23] kümüş imizni yaqşı kâlelerimizni iltü bardılar tip. Fir'avnka aydılar: Bizni başlağıl. Anlarını iderü baralım tip. [24] Fir'avnka aydılar: Anlarını tutalım öz kâlelerimizni alalım tip. Fir'avnning köngli yok erdi anlarğa iderü barğuğa; [25] ve İkin Kıbtîler kozmadılar. Erksiz kılıp çıkardılar. Fir'avn çerig atğardı. İkinç kün Fir'avn süsi birle Mūsā [26] yalawaçnı iderü çıkıldılar. Mūsā yalawaç iki künli tünli yörimiş yolni Fir'avn süsi birle yarım künde yörیدiler. Mūsā [27] yalawaçka yetdiler. Fir'avn süsini kördiler kim yaqın keldi, yawlak korkıldılar. Mūsā yalawaçka aydılar: Fir'avn süsi [28] birle bizge yetdi tip. Andag kim Teᅅri te'ālā yarlıkadı:

(XXVI: 61)

قال اصحاب موسى وانا لمدركون

Aydılar: Utrumızda büdrük [29] deryā, arkamızda Fir'avn kılıç tartsa bizdin bir kimerse kozmas, barçanı öldürür. Neteg kılalım tip Mūsāka [30] aydılar. Mūsā yalawaç aydı: Sizler korkmanğlar tip. Teᅅri te'ālā benim birle turur. Meni köni yolğa köndürgey tip. Deryā karğınga [31] tegdiler erse Mūsā yalawaç Cebra'îlni kördi, 'a. Cebra'îl 'a. deryā karğında Mūsāğa aydı; niçük kim:

(XXVI: 63)

ان اضرب [32] بعضاك البحر فانطلق فطان

كل فرقي كالطود العظيم

Urğıl tayakıᅅni deryāğa. Sanga yol belgürgey. Mūsā [33] tayaknı deryağa urdı erse deryā içinde on iki yol belgürdi. Suwnıᅅ ayrılmakı uluğ tağ teg boldı. [34] Teᅅri te'ālā kudratı birle ol sâ'atda saᅅga yarlıq esnedi. Ol on iki yol astındaki çalpaᅅ balçıkıᅅ kurıttı. [35] Benî İsrâ'îl on iki oğuş erdiler. Tegme bir oğuş öz gürühı birle deryā içinde aᅅgin aᅅgin yolğa kirdi-

ler. Deryānıñ [36] içindin kargınga çıkdılar. Fir'avn deryā[nı] andağ kördi erse Mısrka ewrülgele [kaşd] kıldı. Cebrā'il 'a. uçmak bisini [37] münmiş erdi. Fir'avn ağır münmiş erdi. Cebrā'il deryāka kirdi. Fir'avnıñ ağır ol bisini kördi erse deryāka kirdi. [38] Fir'avn niçe cehd kıldı, tizginini tutdı erse yıgumadı. Fir'avn Hāmānka aydı: Nıgü tir-sen yā Hāmān? Kirelüm mü yā azu yok mu [31b] tip. Hāmān aydı: Mūsā cādülük birle deryānı keçti. Sen kim Tengri-men tir-sen, keçümes mü-sen? tidi. Fir'avn ağını [2]ıdu berdi. Deryāka kirdi. İki yüz miñ er Kıbtiler Fir'avn kavmı birle deryāka kirdiler. Deryā ortasında tegdiler [3] erse bir taraf yıkıldı. Ol yıgılmış suklar yazıldı.

Yollar tutıldı. Suw katıldı. Fir'avn kavmı birle [4] suwda garka boldı. Fir'avn kim ne hāl tüşmişini aydı:

(XX: 90)

آمنت انه لا اله
الذی امنت به بنوا اسرائيل [5] وانا من المسلمين

Fir'avn aydı: Bütüm, İmān keltürdim, ikrār kıldım kim Tengride ağın tengri yok. Ol Tengriye kim [6] Benū İsrā'il büttiler. Men nime müsülmānlardın-men tip. Cebrā'il 'a. kanatını deryā tüpiñge iddi. Kesek balçık [7] alıp Fir'avn ağızına tıkdı. Aydı:

(XX: 91)

التي وقد عصيت وكنت من المفسدين

Aydı: Mundan burun [8] tengrilik da'vi kıldıñ, ortak işliglerdin erdiñ. İmdi ayur-sen müsülmānlardın-men tip. Munuñ [9]

üçün yarlıkemiş turur kim:

(XL: 84,85)

فلما راوا باسنا قالوا امنا بالله وحده و
كفرنا بما كنا به مشركين فلم يله ينفعهم [10] ايمانهم لما راوا باسنا
سنة الله التي قد دخلت في عباده وفسر هؤلاء الكافرون

Yarlıkadı kâfırlarğa: [11] Kağan kim biziñ 'azābımıznı, kını-mıznı körseler cān tutar vaktında, ayurlar: Tengriye kirtündimiz, İmān keltürdimiz, [12] Tengri birlikine büt[t]ümüz. Kâfir-

lıkdin bî-zâr boldımız tip. Ol vaktdeki İmân, müsülmânlık olarğa asıg kılmaz. [13] Munı İmân-ı be's tip ayurlar. Fir'avn deryâ içinde garka boldı erse Mūsâ birle deryâ tüpînge tüşdiler [14] Benî İsrâ' il Mūsâğa aydılar: Tengri te'âlâdın kolunġ biz Fir'avn süsini başımız közimiz birle körelim tip [15] aydılar. Mūsâ yalawaç du'â kıldı. Kıbtîlerni suw barçanı yokaru kätürdi. Benî İsrâ' il kördiler erse İmîn boldılar. [16] Bildiler kim Fir'avn süsi birle ölmüşini. Tengri [te'âlâ] Mūsâ yalawaçnı kavmı Benî İsrâ' il birle kurtardı. Andag kim yarlıkadı: [17]

(XXVI: 65,66)

فانجيناموسى ومن معه اجمعين ثم اغرقنا الاخرين

tip. Ol vaktge tegi hiç ölüg suw üze yokaru kelmes [18] erdi. Ol kündin berü hiç ölüg suw altında kalmas, suw üzele kelür. Kıbtîlerning iwleri barkları, yirleri [19] suwları, mälları käleleri, bāg bostānları barça Mūsâ yalawaçka ve Benî İsrâ' ilka mîrās kaldı. Munda kiğin [20] Mūsâ yalawaç Tür-ı Sinâ taġınġa münâcâtka bardı. Kışşası uzun turur. El-Bakara sūrası içinde tükel yād [21] kılınmış turur. [Fir'avn]ning helāk bolmış kışşası birle A'rāf sūrası içinde tükel yād kılınmış turur. Bir kesek [22] munda yād kıldımız, āyet tefsiri ülgüsiz bolmasun tip. Va'llāhu a'lem. Kaçan Mūsâ Kılzum deryāsını [23] keçti erse bir taş kördi. Ün eşitdi Mūsâ tiyü. Mūsâ aydı: Bu kim turur tiyü tileyü bardı. Ol taşdın ün [24] çıkar: "Aşānġni urġıl tiyü. Urđı erse taş pāre [pāre] boldı. Bir yigit çıkdı. Selām kıldı. Mūsâ aydı: Kim-sen tedi. [25] Ol yigit aydı: Nūh oġlı-men. Atam sözün tutmadın, kimige kirmedin suwda garka boldum. Bir kez ahadun tidim erse [26] Tengri te'âlâ meni mununġ teg taş içinde suw içinde esen selāmet sakladı. Anıġ teg atasınġa bütmedük [27] kâfirni

bir ahadun timekidin munung teg saklasa bi-çäre Muhammed ummat-
larını yarlıkap tamuğdin āzād kılğay. İnşā'a'llāh.

[SÜRATU'L-ENBIYĀ']

[28] El-Enbiyā' sūrası Mekkede inmiş turur. Yüz on bir āyet tu-
rur. Mıng yüz seksen tokuz kelime turur. Tört mıng sekiz [29]
yüz toksan harf turur. Bu sūranıng fazlını Yalawaçımız 'a. yar-
lıkamız: Kim İkterebe sūrasını bir kata okısa [30] Tengri te'ālā
kıyāmet kün, ol kul küng birle yawlak esen saķış kılğan ol yala-
waçlar kim bu [sūra] içinde atları [31] yād kılınmış turur. Bu
sūranı okıguçı kul küng birle eligleşü uçmakğa kirgeyler tip
yarlıkamız. [32] Taķı bu sūranı yitmiş kata okısa düşmānlar maķ-
hūr bolğay tip yarlıkamız.

[33] Bismi'llāhi'r-rahmāni'r-rahīm

Ol idi atı birle kim kamuğ hācatlarını revā kıldı. Bağışlağuçı
turur kim kamuğ ma'siyetdin közezür. Bağırsak turur kim kamuğ
törlüg tē'at kılğuga tevfiķ berür.

1. [34] Yawudı hisāb vaktı taķı cezā vaktı kişilerge saķışları. An-
lar osanukluk içinde yüz ewrūgliler.
2. Kelmedi anlarka [32a] yāddin ya'nī Kur'ān kim Tengridin yingi
söz ya'nī Kur'ān, meger kulak tutarlar anğar; anlar oynarla[r].
3. Meşğül bolur köngülleri. [2] Yaşru tutarlar sözni, anlar kim küç
kıldılar: Tang bar mu bu, meger bir yanglık sizlerge mengzer.
Kelür mü-sizler [3] yalğançılıkğa, sizler körer-sizler?
4. Aygıl: Menim idim bilür sözni, kök içindekini yirlerdekini. Ol

[4] eşitgen, bilgen-ol.

5. Yok kim aydılar: Bulğaşuk tüşler turur. Yok kim yaratdı anı, şî'r koşdaçı turur. [5] Keltürsün bizge bir nişān, neteg kim aytdılar avvalkılar.
6. Bütmedi anlar d[a] uza kim ulusdın yok bozun [6] kıldımız anı. Eyā anlar bütgeyler mü?
7. İdmas-biz sende öngdin yā Muhammed, meger erenler, vahy idildi [7] anlar tapa. Soruñlar Tevrît idileringe eger erse sizler bilmezler.
8. Kılmadımız anlarını [8] etlig tenlig, yimesler aş. Bolmaslar me-ñgü kaldaçılar.
9. Yana çın kıldımız [9] anlarka va'da; kutğardımız anlarını kimni tilesemiz, helāk kıldımız ortak katıglılılarını.
10. [10] Biz kozi iddimiz sizler tapa bir bitig, anıñ içinde yar-dıñız, sizleriñ uluğluñızlar. Eyā ukmas mu-sizler?
11. Niçe [11] helāk kıldımız kendlerdin, erdiler küç kıldaçı. Ya-ratdımız anı anlarda basa adın boğunlar.
12. [12b] Kağan kim kördiler erse katıglıkımıznı, ançada-ok anlar özdin yügürdiler.
13. Yügürmeñler; yanıñlar [2] olıñ tapa, kiñlik berilmiş erdi-ñiz anın içinde ornağı yirleriñizde. Bolğay kim sizler sorul-ğay-sizler.
14. Aydılar: [3] Vāy katıglık bizge kim biz erdimiz küç kılğanlar.
15. Tutaşı-ol anlarıñ okımaqları. Ançak kıldımız anlarını [4] yan-çılmış; eskelmiş, tüşmişler, örimişler.
16. Yaratmadımız köklerni yerlerni, ne kim bular iki arakılarnı [5] oynaglılar.

17. Eger tilese erdimiz kim tutsa erdimiz oyun, tutğay erdimiz anı üskümüzdin. Eger ersemiz [6] kıldaçılar.
18. Yok kim tokıyurmız könilik birle egri üze, ançak sısun anı; an-davuk ol yok bolğay. [7] Sizlerge bolğay kın andın kim sıfat kılur-sizler.
19. Anğar-ol ne kim kökler yirler içreki. [8] Ol kim anıñg üskünde-kiler uluğsılık kılmaslar anğar tapunmaqlarında, armaslar.
20. [9] Tesbiñ kılurlar tünle күнүз. Sust bolmaslar.
21. Yä tutdılar mu tenğriler kim yirde? [10] Anlar yaraturlar mu?
22. Eger erdi erse ol iki içre tengri, meger Tenğride taşnı, arta-ğaylar erdi. Arıg erür Tenğri, idisi [33a] *arş idisi, ol Tenğri kim sıfat kılurlar.
23. Aytulmağay ne kim kılssa, anlar aytğaylar.
24. Yä tuttdılar mu [2] kim anda adınkı tenğriler? Aygıl yä Muham-med: Keltürünğler huccatlar. Bu yäd kılmaq üskürmek ol kim ol benim birle turur ya'ni Kur'ān, üskürmek munda öngdin. [3] Yok kim üküşrekleri bilmesler köni kirtülik, anlar yüz ewürmiş.
25. Izmadıımız kim sizde öngdin [4] kim hiç yalawaç meger kim yarlıg keldi anıñg tapa kim yok tenğri meger men, bütingler manğa.
26. Aydılar: Tutundı [5] Tenğri oğul kızdın. Arıg turur Ol. Yok kim kullar turur, ağırlanmış.
27. Aşunmaslar anlar aytu birle. [6] Anlar anıñg fermānı birle iş kılurlar.
28. Bilür ne kim yüzi utrukini, [takı] anlarda kizinki. Tilemesler tilek [7] meger anğar kim tilemiş erse; anlarıñg korkınçındın korkarlar.
29. Kim aysa anlardın: [8] Men Tenğri-men tiyü, anda adınkını. An-

gar, yanut bergeymiz angar, tamuğ. Mundaguk yanut bergeymiz küg kılıglılarğa.

30. [9] Eyā körmesler mü anlar kim tendiler, kökler taķı yirler erdiler bütün, yardımız ol ikini. [10] Kıldımız suwdın tegme nerse tirig? Eyā bütmesler mü?
31. Kıldımız yir içinde [33b] ağır, bekümiş tağlarını kim yakatmasun anlarını. Kıldımız anıng içinde kiñg, yançılmış yollar. Bolğay kim anlar yolğa köñgeyler.
32. [2] Kıldımız kökni kölge, közezilmiş. Anlar kök nişānlarında yüz ewürmiş tururlar.
33. Ol idi [3] turur kim yaratdı tünni kündüzni, künni aynı kamuğ tizginmek içinde [4] çaparlar. Kamuğ felek içinde çapa tizginür- [ler].
34. Kılmadımız hiç kişini sendin öngdin mengülüg. Eger ölse-sen anlar [5] mengü mü kalğay?
35. Tegme nefslig tat[ı]taçı-ol ölümni. Sınarmız sizlerni, yawuzlikni [6] sınamak. Yandurulur-sizler.
36. Kaçan kim körseler seni anlar kim tendiler kim tutmağaylar seni [7] meger ilük. Bu turur ol kişi kim yadı kılur 'ayb kılur teng-ringizlerni. Anlar üşürmek Tengrini, anlar tanıglılar turur.
37. [8] Yaratıldı kişi iwekdin. Ewre körkütülgey-men sizlerge benim nişānlarımni, iwtürmengler meni.
38. [9] Ayurlar: Kaçan bolğay bu va'da, eger erse-sizler çin sözlegliler?
39. Eger bilse anlar kim [10] tendiler, ol oğur da kim yawumağaylar
ایلابوقعون
özlerindin, yüzlerindin otnı, ap yeme arkalarındin; [34a] ap yeme yarı kılğaylar.

40. Yok kim kelgey anlarka tuydusuzun, koğı tutğay anlarnı; uymağay-
lar [2] anı yandurmakını; ap yeme zamān bergeyler.
41. İlüklendiler-ök yalawağla[r] sendin öngdin yā Muhammed; [3] koğı
indi anlar kim ilüklediler anlardın; kılur erdiler anıng birle
fusūn ya'nı kelāb.
42. Ayğıl yā Muhammed: [Kim] [4] közezür sizlerni, tünle kündüz kim
Tengridin? Çın kim anlar idilerini yād kılmakdın [5] yüz ewür-
mişler.
43. Yā azu anlariñg tenğrileri mü yığar anlarnı, bizde açın? Uyma-
ğaylar [6] yaru kılı etözleriñge ap yeme anlar bizdin yarı bu-
lingay, işleñgeyler.
44. Kim inçlik berdimiz mü anlarka, bularka atalarıñğa [7] ançak
uzadı anlariñg üze tiriglik. Eyā körmesler mü kim bize keltür-
dimiz yirni, eksütürmiz anı kim anıñg buçaklarındın, [8] yana
anlar öterler?
45. Ayğıl yā Muhammed: Men korkutur-men sizlerni vahy birle. Eşit-
mesler şağırlar okımaknı [9] kaçan anlar kor[kultulsalar.
46. Eger tegse anlarka ürmek kim iding kınındın, ayğaylar: Kāşki
[10] bizge kim biz erdimiz küç kılğan.
47. Kurgaymız terāzūnı könilik birle uluğ künde; küç kılınmağay ki-
mersege, nerse. [34b] Eger bolsa kevn içindeki zerre ağırıñça
yüzerlikdin, keltürgeymiz anı. Tap bolğay bizge sağış kıldaçı-
lar.
48. Bütünlükün kim [2] berdimiz Mūsāğa Hārūñğa adırmaçlık, yaruçluk,
pend, va'z sağınuqlarğa.
49. Anlar kim korkarlar [3] idileriñge belgüsüzün; anlar kıyāmat
kündin korkarlar.

50. Bu pend turur ya'nî Qur'ân bereketlig, [4] ködi iddimiz anı. Azu sizler mü aňgar tener-sizler?
51. Bütünlükün kim berdimiz İbrâhîm yalawaçka köni yol munda aňgıdın. [5] Erdimiz anı biligliler.
52. Kaçan aydı erse atasınga taķı boğunınga: Bu eskü bezekler [ne] turur, ol kim sizlerge aňgar [6] turmış turur-sizler?
53. Aydılar: Buldımız atalarımıznı muňgar tapunuğlılar.
54. Aydı: Ermiş-sizler, atalarıngız [7] yolsızlık içinde, belgüüg.
55. Aydılar: Kelding mü bizge könilikdin, yā sen kim oynaguçılardın mu-sen?
56. [8] Aydı: Yok kim idingiz kökler yirler idisi; Ol kim yaratdı anlarnı. Men anıng üze [9] kim tanuqlardın-men.
57. Tengri tuta ant, asız al kılğay-men-ök tapunguğuzlargā andın kim yüz ewürse-sizler, kiterü yanıglılar.
58. [10] Kıldı anlarnı kesek kesek, meger uluğraqları kim anlarka erdi; bolğay kim anlar anıng tapa yangaylar.
59. Aydılar: Kim kıldı bizing [35a] bu tengrilerimizni kim ol küç kılıglııldın turur.
60. Aydılar: Eşitimiz bir yigit, munda kaldı, ayb kıldı anlarnı. Ayurlar anı İbrâhîm tip.
61. [2] Aydılar: Keltürüngler anı kişiler közin; bolğay kim anlar tanuqluk bergeyler.
62. Aydılar: Sen mü kılding [3] bizing bu tengrilerimizni ey İbrâhîm?
63. Aydı: Yok kim kıldı anı anlaring uluğları bu. Aytuğlar [4] anlarga eger erseler sözleğliler, tidiler.
64. Kendü, yandılar kendü etözleringe. Aydılar kim sizler erdingiz

küç kılğanlar.

65. [5] Yana qođ[1] kemişdiler başları üze. Heräyine bil[mes] mü-
sen munlar sözlemesler.
66. Aydı: Tapnur mu-sizler [6] Tengridin ađıñge, asıg kılmaız sizler-
ge nerse, ziyān taķı kılmaız sizlerge?
67. *Atik tuw sizlerge, ol neñg kim tapnur-sizler [7] Tengridin a-
dıñge. Eyā uķmas mu-sizler?
68. Aydılar: örtengler anı, yarı beringler tengrileringizge eger er-
se sizler [8] kılıglılar.
69. Aydıımız: Ey ot bolgıl sowuk, esenlik bolsun ibrāhim üze.
70. Tilediler kim anı al yang hile kilsalar. [9] Kıldımız anlarını
korķuđlılar.
71. Kurtardımız anı, Lütnı yeme, ol yir teg ol kim bereket kıldımız
[10] anıñ içinde kamug cihānga.
72. Hediyye berdimiz ańgar ishāķnı Ya'kübni, artuķluk. Kamugını kıl-
dımız [35b] edgüler.
73. Kıldımız anlarını öñgdin köni yolğa başlağuğılar yolçıımız birle.
Vahy ızdıımız anlarğa edgülıkler [2] kılmaq, ađaķın tutmaq namāz-
nı, berseler zekātnı. Erdiler bizge tapunuğlılar.
74. Lütkā, [3] berdimiz ańgar hikmet, bilig. Kurtardımız anı ol
kenddin kim ol kim erdiler arıgsızlık kılıglılar. [4] Bütünlükün
kim anlar erdiler yawuz boğun, fısk kevninde.
75. Kiwürdimiz anı yarlıķamaķımız içre kim ol edgülerdin erdi.
76. [5] Nūh yalawaç, ol ođurda kim ündedi kim aşnu. Cevāb berdimiz
ańgar, kurtardımız anı, anıñ iwi ehlini uluđ kađıgu Tūfāndın,
[6] uluğ.
77. Yardımız ańgar kim ol boğundın, anlar kim yalğan tutdı bizim nı-

şānlarımıznı kim anlar erdiler yawuz boğun [7] ğark kıldımız an-
larnı kamuğın.

78. [Tercüme edilmemiştir.]

79. [9] Bir kurtğa bir enbān un satđın alıp kelürde yil katiğ boldı.
Ol za'ife kurtğanıñ enbānın yil kaptı, yirge [10] çaldı. Enbān
yırtıldı. Açın kalmadı, yil sawurdı. Kurtğa feryād kılı, ığlayu
kelürde Süleymān yalawaç utru keldi. [Aydı:] [11] Ey za'ife, ne
boldı tip. Kurtğa yildin şikāyet kıldı. Süleymān aydı: Atam Dā-
vudka kirgil, hükm tilegil. [12] Kurtğa Dāvud peyđanbarğa kirdi.
Kışşanı aydı. Dāvud yalawaç nerse berdi, za'ifeni hoşnüd kıldı.
za'ife çıkdı. Süleymān [13] yalawaç yana sordı. za'ife aydı: Dā-
vud nerse berdi tip. El-kışşa, yiti kurla kirdi. Yiti kurla Dā-
vud yalawaç za'ifeni [14] hoşnüd kıldı, çıkardı. Süleymān yala-
waç aydı: Ol bergeni hediye turur, hükm tilegil tip. Dāvud ya-
lawaç aydı: Ey za'ife [15] bu enbānlık unuñ için yiti kez kir-
ding. Hoşnüd kıldım. Bu ne hāl tidi erse kurtğa aydı: İşigde bir
[36a] oğlan turur, ol aydı: Hükm tilegil tidi. Dāvud yalawaç ay-
dı: Ol oğlannı indep keliñ. Ündediler. Aydı: Ey Süleymān nelük
[2] bu za'ifeni kaytarur-sen? Süleymān aydı: Munda bir sır bar
turur. Olnı yil erklig feriştege sorđıl. Teñgri te'ālā üskünde
bu za'ife[3]niñ enbānlıđ unı zāyi' bolmasun tip. Dāvud yalawaç
Teñgri te'ālāge ötündi. Teñgri te'ālā ol yil erkligi ferişteni
fermānladı. [4] Yil erkligini keltürüp sordı. Ol ferişte aydı:
Deryā içinde üküş mälliđ bāzergān yörirde kimisi telindi. Ne hī-
le kılıp tutumadılar [5] nerse tıķabilmediler. Ol za'ifeniñ
unun alıp ol telikke urdılar. Kimi kutıldı. Bāzergān neğr kıldı.
Teñgri bizni selāmet [6] kutğarsa mālımız 'öşrin bergeymiz tip

aydı. İmdi ol kurtğanı iltü berinġ. Ol mālınġ ‘aşrin anġar ber-
sün. Hoşnūd kılsun tip. Tamām. [7] Kamuġ berdimiz anġar hikmet,
bilig.

80. [Tercüme edilmemiştir.]

81. [9] Süleymān yalawaçka yil, katıġsıġlı sarsıġlı. Yörir anınġ
fermānı birle; ol yir yeme kim [10] ol kim bereket kılmıġ erdi-
miz anınġ içinde. Boldımız kamuġ nerseni biligliler.

82. Yeklerdin ol kim [11] tenġizge çürümlen, anġar; taķı kılurlar
‘amel kılmak munda açın. Erdimiz anlarġa közezigli.

83. Nime Eyyüb yalawaç, [12] ol oġurda kim ündedi idisi[nġe] kim
Tenġri maġa tegürdi katıġlık. Sen yarlıkaġlılarda yarlıkaġlı-
rak-sen.

84. [13] Cevāb berdimiz ya‘nī yanut kıldımız anġar. Açtımız ne kim
anda erdi kim ziyāndın. Berdimiz anġar iwi bođununġa olarka
menġzer anlar birle; yarlıkamak [14] bizimġ üskümdin, pend
erür tapunuġlılarge.

85. İsmā‘il yalawaçka, İdrīs yalawaçka Zü‘l-Kifl yalawaçka; kamuġ
[36b] şabr kılganlardın erdiler.

86. Kiwürdimiz anlarını yarlıkamamız içinġe kim anlar eğgülerdin
erdiler.

87. یادقرا [2] balıķ eşi ança kim bardı erse öwken; sizindi kim
tar kılmamıznı anınġ üze. Ündedi karaġkuluġlar içinde [3] kim
yok Tenġri[i] meġer sen. Arıġ turur-sen. Men erdim küç kılıġlı-
lardın.

88. Cevāb berdimiz anġar, [4] kurtardımız anı kim kağudın. Andaġuk
kırtarur-men mu‘min muvaħhidlerni.

89. Zekerıyyā yalawaç, ol oġurda ündedi erse idisi[nġe]: Ey benim

İdim, koğmağıl meni yalnuz. [5] Sen mirās alığlılarda yigrek-
sen; ya'ni du'āsını icābet kılur.

90. Cevāb berdimiz aňar, bađıřladuđ aňar Yahyā yalawađını. Edgü
kıldımız aňar [6] anıň cüftini kim anlar erdiler,

يعنى رغبة فيما عند به من التواب وهو الميعنة وهو فامن عذاب ربهم

iwerler ezgülekler içinde; okırlar biz[ni] umunu, korkutu; [7]
boldılar biziňge korkutuđlılar.

91. Ol Meryem kim közezdi öz uđut yanını. Urdımız anıň içre Meryem-
ge, biziň yilimizdin. [8] Kıldımız aňa[r] anıň ođlını bir ni-
řān, orunluđlarđa.

92. Bütünlükün kim bu gürühtarıňız bir-ök bodun-ol. Men siziň [9]
ıdıňız-men tapunuňlar maňga.

93. Keř keř kıldılar öz işlerin, anlar biri biri ara.Kamuđ biziň
tapa yangaylar.

94. [10] Kayı kişi kim kılsa edgülekler, yana ol mu'min erse; nā-si-
pāsılık yok aňga, anıň katıđlanıđlı bolmađıňga. Biz anı bitig-
lilerimiz.

95. [37a] Harām turur bir kend ulus üze, helāk kıldımız anı kim an-
lar yanmazlar.

96. Tā kaçan açılsa [2] Ye'cüc ve Me'cüc, anlar kim tegme kaşlar
ya'ni töpeler üze yoklağaylar.

97. Yawudı, keldi va'da [3] kirtülüg ya'ni uluğ kün. Andavuk-ol ti-
kilgey ol kiřiler közleri kim tendiler. Vāy katıđlık biziňge,
çın erdimiz gāfilluk içinde, [4] mundın kim bolmişımız küç kılıç-
lılar.

98. Kim sizler ne kim tapunduňızlar Tengriden ađıňge, tamuđ otuňı
erür [5] sizler. Aňar kirtüđliler-sizler.

99. Eger erdiler erse bular tenġriler kirmegey erdiler anıġ içre.
Kamuġ anıġ içre mengü kalġaylar.
100. [6] Anlarka, anıġ içinde eşek akırmakı; anlar anıġ içre eşit-
megeyler.
101. Bütünlükün kim anlar üze, keġtiler anlarka ol bizdin, edġurek.
[7] Anlar bolġaylar andın yırak kılı başlar.
102. İšitmegeyler tuyıšnı ya'nı ünini. Anlar tenġ arzu kılġaylar [8]
kendü özleri, anıġ içre mengülük.
103. Kaġġu kılmaġay anlarnı, kaġġu uluġrak. Utru kelgeyler anlarka
ferišteler. Ayġaylar: Bu turur künleriġiz ol kim [9] kılınmıš
erdiġiz va'da.
104. Ol kün türünġeymiz kəkni, andaġ kılġay kim bitigni bitigġi. Yana
kim ağāzımız [10] ilki tərütmeke yandurġaymız anı; va'da bi-
ziġ üze. Biz erdimiz kılıġlılar.
105. Bütünlükün kim bitidimiz-biz bitig içre ya'nı Levhu'l-Mahfūz kim
[37b] lā ilāhe illā'llāh aymakda sonra kim yirni mirāš tutunġay-
lar benim kullarım, edġuleri.
106. Bütünlükün kim anıġ içre tegürmek-ək, tapınġaylar [2] boġunlar-
ġa.
107. İdmadımız sanġa yā Muhammed, meġer rahmat yarlıkamak kamuġ ħalk-
larġa.
108. Ayġal: Herāyine vahy kelür benim tapa kim [3] Tenġrinġiz Tenġri
turur, bir. Nek sizler boyun bermek tiler mü-sizler?
109. Eger ewrülse ayġal: Ukturdum sizlerġe kənilik üze. [4] Eger bil-
mes-men yawuk mu turur yā yırak mu turur, ne kim va'da kıldılar.
110. Kim Ol bilür ağkäreni kim sözdin, [5] nime bilür ne kim kızler-
ler.

111. Bilmes-men kim meger bolğay kim sınağ bir, turur, sizlerge in-
çing özge tegi.
112. Aydı [6] Ey İdim hüküm kılğıl könilik birle. Bizing ruzı berigli
İdimiz, sut tilenğü yarı tilenmiş aning üze kim belgü ayur-siz-
ler, ol neng üze kim menfa'at kılur-sizler.
[7] Süratu'l-Enbiyâ yüz on bir âyet turur. Mekke de inmiş turur.
Kıyâmat işi içinde, mürsel yalawaçlar işi içinde kim bizing [8]
yalawaçımızdın burun erdiler. Aning içinde yalawaçımız Muhamme-
dü'l-Muştafâka aytdılar kıyâmat kopmakını kim kaçan kopar tip.
Yalawaçımız 'a. [9] umanç tutar erdi kim Tengri te'âlâ anğar uq-
tursa, kıyâmat kaçan koparını bilse, kişilerge aysa. Cebrâ' il
'a. keldi. Bu âyetni keltürdi. [10]
- يسئالونك عن الساعة ايان مرسيا فيم انت من ذكرى ما الى ربك منتيها انما انت
مذرمين ينجسها كانهم يوم يومنا [11] لم يلبثوا الا عشية او ضججها
(LXXIX: 42, 46)
- Yarlıkadı: Sañğa ayuturlar, Yâ Muhammed kıyâmat kaçan bolur tip.
Sen ne bilür-sen? Yâ Muhammed kıyâmat bolğusın sen ne [12] bi-
lür-sen. Korkutıglı yalawaç-sen. Mekke kâfırları kâfırlık içinde
haddin keçtiler. Yalawaç yârânlarını emgetdiler erse Tengri te-
'âlâ [13] bu âyetlerni ıdu yarlıkadı.
- بسم الله الرحمن الرحيم
اقترب الناس صابهم وهم في غفلة معرضون ما نادتهم من ذكر من ربهم
[14] محدث الا استمعوه وهم يلعبون لاهية قلوبهم
(XXI: 1, 2)
- Yarlıkadı: Kıyâmat küni yakın keldi kim Mekke boğunu sakış yi-
rinğe tirilse[15]ler; anlar gâfillik içinde tururlar tip. Bu sū-
ra içinde bir ança mürsel yalawaçlar kışsasını yâd kılı yarlıkâ-
dı. Anlarka kadğü [16] sakınç tegmiş İbrâhîm teg, Nûh yalawaç
teg, İsmâ'il teg, Eyyûb teg, İdrîs yalawaç teg, Mûsâ yalawaç
teg, şalavâtu'llâhi 'aleyhim ecma'in [17] tegme birinğe nigü be-

lālar mihnet tegmişini, anlar şabr kılmışını yād kılu yarlıkadı. Tengri te'ālā anlarğa ferah berdi. Biz yeme bu sūranıñ [18] tefsiri içinde bir ança bu kışşalardıñ yād kıldımız. Bu sūra içinde üküşrek kâfırlar münāzarası turur yalawaç birle. [19] Yalawaç 'a. köz tutar erdi kim yarlıg kelse kâfırlar birle tokuşguğa. Hiç yarlıg kelmedi. Şabr yarlıgı kelür erdi. Ol [20] vaktğa tegi kim Mekkedin hicret kıldı, Medīneka umandı erse Medīnede tokuşgu yarlıg keldi. Ammā ol kim bu sūra içinde [38a] İbrāhīm yalawaç kışşasındın yād kılu yarlıkadı. İsmā'il ve İshāk kışşalarındın bu āyet turur kim yarlıkadı:

ولقد اتينا ابراهيم رشده
[2] من قبل وكنابه عالين اذ قال لابيهِ وقومه ما هذه التماثيل

التي انتم لها عاكفون قالوا وابدنا آباءنا لما عابدين
(XXI: 51,52,53)

Bu iş [3] ol vaktıda erdi kim İbrāhīmniñ anası İbrāhīmniñ atası Āzerğa āgāh kıldı. İbrāhīmni üñgürdin iwinge ketürdi. [4] İbrāhīm atası Āzer burhan yonguçı erdi. Üküş burhanlar yonmış erdi. İbrāhīm ol burhanlarnı ħorlar erdi. [5] Kötürüp yirge çalar erdi. Atası körse yıgar erdi. İdmaz erdi. Ayur erdi kim nelük mundağ kılar-sen? Atası niçe [6] pend berse erdi üç takı artuqraq ingenraq kılar erdi. Burhanlar üçün atası anası birle İbrāhīm münāzara kılar erdi kim ayur erdi [7] kim bu burhanlarnı öz elgiñiz birle yonar-sizler. Ewre anlarğa yükünür-sizler. Anlardın sizge asiğları yā ziyānları bar mu tip. [8] Anlar hiç kimerseni tirgüzürler mü? Yā kimerseni öldürürler mü? Hiç kimerseni tirgürmes, hem öldürmesler. Tüwü sizlerge [9] ol tapuñularınıñız birle tip. Andag Tengri te'ālā yarlıkadı kim:

افتجدون من دون الله مالا ينفعكم شيئاً ولا يضركم افي لكم

(XXI: 66, 67)

[10] ولما تجدون من دون الله افلا تعقلون

Ibrāhīm atasına aydı: Yā ata, meni kim yaratdı, kim kəzəzür tip? Atası aydı Ibrāhīmka: [11] Seni melik yaratdı tip. Anlarıñ meliki Nemrūd erdi. Nemrūdning veziri Azer erdi. Yana aydı: Yā ata meni melik yarat[ı]t[ı] erse melikni [12] kim yaratdı tip? Atası aydı: Melik özini özi ök törüttdi tip. Aydı: Yā ata, bu ilde hiç kimerse melikdin körklügrek [13] yüzlüg bar mu tip? Azer aydı: Bar tip. Ibrāhīm aydı: Nelük melik özini barçadın körklüg törütmedi tip? Huccat [14] lāzım kıldı erse āsā üze Azerka aydı-lar: Tek turğıl, sözlemegil. Atası kim bildi Ibrāhīmdin oğulluk kelmez. Atası [15] fermānını tutmas. Azer aydı: Bu işning tedbi-ri ol turur kim men Ibrāhīmni buthānaga iltse-men. Körkütsem, burhanlarka [16] neteg tapnurlar. Bolğay kim Ibrāhīmning köñgli yumşaqay. Burhanlarğa tapungay tip. Nemrūddın destūr tiledi. Nemrūd[17]ning buthānalsına ilt[ı]tli. Ol gavrlı Ibrāhīm hiç burhanğa bakmadı. Köñglinde aydı: Men öz yaratğucu İdimni tiler-men tip. [18] Kişiler aydılar: Bu yigit telwe turur tip. Ibrāhīmğa aydılar: Bu burhanlarğa bütgil tip. Ibrāhīm cevāb berdi: Men ol nersege [19] yükünmes-men kim anı benim menğizlig maḥlūk etmiş bolsa tip. Ibrāhīm bir ança ol buthānada olturdu. Anlarıñ aydileri keldi. [20] Töreleri anlarıñ andağ erdi kim bayram kelse uluğ kiçig barça yazığa çıkar erdiler. Buthānaniñ hādım-ları buthāna [21] kapuğunu berklediler. Bardılar. Ibrāhīmni ilt-diler. Ibrāhīm bir ança bardı erse aydı: Men yulduzğa bakdım. Iğlig barumaz-men tip. [22] Turukını mübtedā kitābında andağ keltürmiş turur kim Ibrāhīm kamuğ ömri içinde üç kerret yalğan sözledi. Üç yalğanniñ ma'nisi [23] çın turur. Biri ol erdi: Men iğlig-men tip aydı. Andağ kim Teñgri te'ālā [yarlıkadı]:

(XXXVII:88, 89)

فَنظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ فَقَالَ اِنِّي سَقِيمٌ

İkiñç ol [24] erdi kim Mısr meliki İbrāhîmdin Sārānı aldı erse İbrāhîmka aydı: Bu kātūn sening neng turur tip aydı erse İbrāhîm [25] aydı: Menim siñgilim turur tip. Bu söz yeme çın erdi. İbrāhîmning kadaşı erdi, neseb içinde. Yana mu'minlerni Tengri te'ālā [26] yarlıkadı kim mu'minler biri biringe kadaş tururlar tip. Andağ kim yarlıkar:

(XLIX: 10)

انما المؤمنین اخوة

Üçinçi: Burhanların başların [27] kesti, keltürdi. Kayusınınğ kolını kayusınınğ butını sindurdi. Baltanı kätürüp burhanlarınğ uluğınınğ [28] egni üze koydı. İbrāhîmka aytdılar erse, İbrāhîm men kılmadım uluğları kıldı tip aydı. Hādımilar 'iydlegüğa bardılar. [29] İbrāhîm yanıp keldi. Buthāna kapuğını açtı, kirdi. Ne kim burhanlar bar erse barçanınğ birer birer kolını butını adakını [30] sindirdi, uşatdı. Anlarınğ töreleri andağ erdi kim türlüğ türlüğ aş keltürüp burhanlar üskünde [31] kozar erdiler. Yek kelip ol aşlarnı kätürüp iltür erdiler. Kāfırlar andağ sakınur erdiler kim bu aşlarnı [32] burhanlar yidi erki tip. İbrāhîm balta kätürüp tegme bir burhannınğ üskünge bardı. Aydı: Aş nelük yimes sizler tip? [33] Yirge çaldı, barça burhanlarnı. Buthānalar kapuğını berkledi. Atası iwiñge bardı, olturdi. Kāfırlar 'iydlegüdin [34] yangınça anda kaldı. Kāfırlar yandılar erse buthāna kapuğını açtılar. Kördiler, burhanlar tönğderülü tururlar; yatur[lar]. [35] Kayusınınğ elgi sınmış kayusınınğ butı, adakı sınmış. Nemrüdka aytdılar: Hāl mundağ tüşmiş tip. Nemrüd buthānağa [36] özi keldi. Aydı: Kim kıldı mundağ bizing Tengri-lerimiz birle tip? Andağ Tengri te'ālā yād kılı yarlıkadı:

(XXI: 59)

من فعل هذا [37] بأهتنا من الظالمين

Cevāb berdiler kim bir yigit turur, İbrāhīm atlıq. Ol sözler erdi kim mundağ kılısa-men tip. [38b] Andağ kim Tengri te'ālā anlardın hikāyet kılı yarlıkadı:

(XXI: 60)

قالو سمعنا فتق يذکرهم يقال له ابراهيم

Nemrūd aydı: Anı kişiler [2] közin kören bar mu? Keltürüngler. Kişiler bolğay kim tanuk bergeyler tip. Andağ kim Tengri te'ālā yarlıkadı: (XXI: 61) *قل قالوا اننا [3] به على اعيان الناس لعلمهم يمشدون* Nemrūd bozunı anıñ için sözledi kim İbrāhīm atası Ažer Nemrūdning veziri [4] erdi. Ažerning könglini közetdi kim oğlunu yazuksız kınamış bolmayın. İbrāhīmni keltürdiler. Kişiler yığıldılar. İbrāhīmka [5] aydılar:

(XXI: 62)

انت فعلت هذا بأهتنا يا ابراهيم

[Ey İbrāhīm] sen mü kıldıñ biziñ tenğrilerimiz birle mundağ tip. İbrāhīm 'a. cevāb berdi: [6]

(XXI: 63)

بل فعله كبير هو هذا فسالوهم ان كانوا ينطقون

Uluğları kılmış anı. Körmes mü-sizler tip? Baltanı egni üze urmış [7] turur. Anlarka ok sorınglar, sözler erse eger tip. Nemrūd aydı: Anlar sözleyümesler tip. İbrāhīm aydı: Ol neteg [8] tenğri bolur kim söz sözlegü kuvvatı bolmasa. Angar neteg tapnur-sizler tip Nemrūdka aydı. Ol üç kim İbrāhīm yalğan[1] bu erdi [9] kim yād kıldımız İbrāhīm anlar birle münāzara kıldı. Nemrūdka huccat lāzım kıldı. Kāfırlar keñgeštiler. Anıñ üze tidi- [10]ler kim İbrāhīmni otğa atsalar. Andağ kim Tengri te'ālā yarlıkadı: (XXI: 68) *قالوا مرقوة وانظروا آلهمكم ان كنتم فاعلين*

Nemrūd [11] taplamadı, İbrāhīmni ança tirigin kınasa. Atası köngli için İbrāhīmni zindānda berkletdi. Adakiñga kişen urdı. Sak-

ladılar [12] Azer ölgünçe. Atası Azer öldi erse bir büdrük dam yaptırdı. İki yüz arşun içi tağı iki yüz arşun. Ol ildeki [13] ne kim yılkılar bar erse barçanı keltürdip otun taştıdılar. Ol dam toldı. Üzesiñge yığıldı. Ol damniñg iki yüz qarı [14] büyük- lüki erdi. Andın sonğra ot kemşip, ot tutuşdırdılar. Yawlaq uluğ yalın yokladı. Teñgri te'älä Nemrüd otını [15] tamuğ tip atadı, büdrüklikindin. Andağ kim Teñgri te'älä yarlıkadı: فالقوة

(XXXVII: 97) في المحجم tip. İbrāhīmni otğa atğalı kıldı- lar. [16] Ol ot isiglikindin kimerse ot üskünge yawuq kelümedi. Ol ot isigindin ok yöreki ot tegre yirge [17] kimerse barumadı erdi. İbrāhīmni temür zencir birle tutar erdiler. İblīs mel'ün bir hoca şüretliğ üze kelip Nemrüdğa aydı: [18] Bilrgil kim men er-men. Hoca, hakim. Sening ilingde sening hevädäring-men. İşit- [t]im ol kim cādūnı otğa atmak tiler-sen. Ol [19] otğa kimerse yakın barumas, anı otğa atumaslar. Men keldim sañğa bir hile ög- reteyin, ol cādūnı aning ortasıñğa atsunlar. [20] Nemrüd aydı İblīsge: Ne hile ögretür-sen keltürgil tip. İblīs mançınık kılı berdi. Anda öngdin kimerse mançınıknı körmüş [21] yok erdi, bilmes erdiler. İbrāhīm[ni] mançınıkka urdılar erse yiti kat kāk feriştelere barça zārılık kılıp saktaştıdılar, [22] ötündiler: İlähi, İbrāhīmni Nemrüd teg düşmān otka atar. Körü idur-sen tip. Teñgri te'älä Cebra'ilni idu yarlıkadı: Bargıl [23] ol benim ku- lum İbrāhīmni, sendin yaru tilese yaru bergil tip. İbrāhīmni mançınıkka urup otğa itdılar. Hevā içinde barur [24] erken Ceb- rā'il 'a. utru keldi. [Aydı:] Yā İbrāhīm men-men Cebra'il. Hiç nerse mendin häcätiniñ bar mu tip. Yarı bereyin. Häcätiniñni, revā [25] kılı bereyin tip. İbrāhīm cevāb berdi: اما اليك فلا

Saᅅga hācatım yok. İdımge hācatım bar tip. Men kul
Teᅅgrıniᅅ tārūtmiᅅ [26] tip aydı. (III: 173) *صَبْنِي اللّٰهَ وَنِعْمَ الْوَكِيْل*
Maᅅga yarıᅅı Teᅅgri tap, yawlak kōzeᅅçi turur tip. Andaᅅ aymıᅅ-
lar kim ol sā'atda [27] İbrāhım bu söz sözledi, Teᅅgri te'ālā
anı dost yarlıkadı. Halılim tip atadı. Ol otᅅa yarlıkadı: İbrā-
hım üze [28] sowuᅅıl tip. Ot sowudı. İbrāhımni selāmet tutdı.
Andaᅅ kim Teᅅgri te'ālā yarlıkadı:
(XXI: 69) *فَقُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَسَلَامًا* tip.
Andaᅅ aymıᅅlar kim eger yarlıkamadı erse *وسلامت* otınıᅅ
hiᅅ ıssıᅅı kalmaᅅay erdi. [30] Ot, ol sā'atda ok sowudı. Ot or-
tasında bostān boldı. Yol belᅅürdi. Suw aᅅa baᅅladı. İbrāhım ol
bostān [31] üzesinde olturdı, aᅅar suw üskünde. Cebrā'il 'a. İb-
rāhım birle anda olturdılar. Andaᅅ aymıᅅlar kim ferıᅅte turur,
meleku'l-üns atlıᅅ; [32] İbrāhım birle ol bostānda iᅅ bolup ol-
turdı. İbrāhım yalawaᅅ aᅅᅅar awundı. Ol ferıᅅte erdi, Yūsufᅅa
kuᅅuᅅ iᅅinde [33] iᅅ bolmıᅅ erdi. Yūsufni awutmıᅅ erdi. Yana ol
ok ferıᅅte erdi. Hācer suw tileyü barmıᅅda İsmā'ilᅅa iᅅ bolup
[34] awutmıᅅ erdi, anası keliᅅe tip. İbrāhım yiti tünli künli
ol bostān iᅅinde ᅅaldı, olturdı. Ot ortasında yalın[35]lanur ya-
lın yōkaru yōᅅlar erdi. Yiti tün kün keᅅti erse, ot yalını ᅅarār
kıldı erse Nemrūd kāhıᅅᅅa yōᅅlap İbrāhım tapa baᅅar [36] erdi.
Bir bostān kōrdi, ᅅıᅅeklig. Aᅅar suw kōrdi. Ot ortasında bostān
iᅅinde ikeᅅüni olturur kōrdi. [37] Nemrūd aydı: Men İbrāhımni
otᅅa yalıᅅuz ıtdım. İmdi ot ortasında bostān kōrer-men, ᅅıᅅek-
lig. Aᅅar suw bostān ortasında, [39a] ikeᅅüni olturur kōrer-men
tip ᅅorktı. İbrāhım yalawaᅅᅅa ᅅaᅅurdı. Aydı: Yā İbrāhım seniᅅ
[Teᅅgrıniᅅ] nime uluᅅ Teᅅgri turur tip. Seni [2] otdın ᅅurtardı

tip. Eger kişi tili melāmeti ermese erdi, men sening Tengriñge bütgey erdim tip. Ol il boğunu [3] İbrāhīm hālını andağ kördiler erse Nemrūddın yüz ewürdiler. Barça İbrāhīmğa yüzlendiler. Müsülmān bolu başladılar. Bir ança kişiler [4] İmān keltürüp Tengriğe büttiler. Nemrūd-i la'in uwutında iwındın taşkaru çıkumadı. Käkke yoqlağuga hileler ayta başladı. [5] Käk tenğrısı birle toquşur-men tip. Ol tört kerkes kuşğa şandük etdi. Şandükğa kirip bir tünli künli yoqladı. [6] Bir ança aymışlar kim yiti tünli künli yoqladı tip. Angar hiç ziyān tegmedi. Köp türlü hileler ilti, başarumadı, bulmadı [7] erse İbrāhīmni okıdı. Aydı: Yā İbrāhīm mundağ uluğ tenğri kim bar turur. Sen kayda kim bolsa-sen seni edgü tutar tip. [8] Men seni otğa saldım. Seni otın kurtardı. Bu boğun sendin kerekmez kim bizing aramızda bir neresse tüşgey. Bolğay mu kim [9] bu ildin adın yirge barsa-sen tip. İbrāhīm cevāb berdi kim sipās tutayın, barayın tip. Hicret kıldı, bardı. Bu kışşa öz ornunda [10] turur. İbrāhīm hicret kılmasını, Nemrūd käkke yoqlamışını Süratu'l-En'ām sūrası ābırında yād kıldımız. Bir kesek azğına munda [11] yād kıldım kim āyet tefsiri ülgüsiz kalmasun tip.

HÜKM KERDEN-İ DAVUD U SÜLEYMAN ENDER KAR KEŞED

Andağ aymışlar kim [12] Dāvud yalawaç üni yawlak boş erdi tip.

Tengri te'alā angar Zebūr atlıg kitāb bermiş erdi. Andağ kim

yarlıkadı: (IV: 163) ولقد آتينا داود [13] زبوراً

Kayu vaktıda kim Dāvud yalawaç Zebūr okısa erdi uçar kuşlar kelip

eştür erdiler, üni boşluğındın. Eger Dāvud [14] yalawaç üni tağ-

da eşitilse erdi aning üninge kamuğ keyikler tirilip tınglar er-

diler. Andağ aymişlar kim kıyāmatda uçmaq içinde [15] kārī Dāvud yalawaç bolğay tip. Yana Dāvud yalawaçning ʿömri içinde ʿulemālar ibtilāf kılmişlar. Baʿzi aymişlar kim ʿömri yüz yıl [16] erdi tip. Baʿzi aymişlar [kim] ʿömri iki yüz yıl erdi tip. Ve li-kin dürüstrek kavl ol turur kim yüz yıl ʿömri erdi. İwi barkı [17] Beytuʿl-mukaddasda erdi. Dāvud yalawaç vaktında Beytuʿl-mukaddas mezgiti yok erdi. Üküş kendler uluslar bar erdi. Tengri [18] teʿālā Dāvud yalawaçka yalawaçlık hılʿatı berdi. Şalavā-tuʿllāhi ʿaleyh. Ol illerde tarlık tüşdi. Yağmur yağmadı. Nebāt önmedi. Andağı [19] kişiler tirilip Dāvud yalawaç taparu keldiler. Aydılar: Yā Tengri yalawaçı, yiti yıl turur biz tarlık ka-tıgılık içinde turur-biz. Duʿā [20] kılıng Tengri teʿālā, bu kaht tarlıkı biziñdin kötürülsün tip. Dāvud yalawaç ol yirge barıp duʿā kıldı. Bu kün [21] Beytuʿl-mukaddas mezgitiñing ornı turur. Tengri teʿālā duʿāsını müstecāb kıldı. Ol sāʿatda yawlak yağmur [22] yağdı. Ol illerdin tarlık kötürüldi. Dāvud yalawaç aydı: Bu kutlıg orun ermiş. Munda bir mezgit kılgu kerek. [23] Beytuʿl-mukaddas mezgitiñing koparkı sebebi bu erdi tip. Beytuʿl-mukaddas mezgitiñi Dāvud yalawaç ʿimāret kıldı, [24] kopardı. Beytuʿl-mukaddas tip Dāvud yalawaç atadı. Bu mezgitni tükel kılma-ğınça tip Dāvud yalawaç dünyādın bardı. [25] Süleymānı halife koğdı. Tengri teʿālā Süleymānğa yalawaçlık berdi. Ādamī, dīv, perī, uçar kuşlar yügrür keyiklerni, eser [26] esin[n]i barçanı Süleymān fermānı altın kıldı. Andağ kim yarlıkadı:

فسخرنا له الريح تجرى بامرہ رفاء حيث اصحاب والشياطين كل
[27] بناء وغواصي واخرين مقومين في الاصفاد هذا عطاؤنا

فامن اوامره بغير حساب (XXXVIII: 36, 37, 38, 39)

Süleymān ol Beytu' l-muqaddas mezzitini [28] dīvlerka fermānladı, ısbardı: İtīngler tip. Dīvler ol mezzitni taş birle kopardılar, yoklatdılar. Tamı berüsi üstünü [29] altını öreleri barça taş birle turur. Üstin örege tegdi erse dīvler bardılar taşnı kumaçı kırar teg kırıp, [30] atıp, yayıp ketürdiler. Uzunı otuz arşun az eksük artuk erdi, yoğunı iki akçay erdi. Kamuğ' ibād- [31]lar ornı boldı. Mücāvır olturtdılar. Ol mezzitniñ fazlı adın mezzitler üze artukrak turur. Teñgri te'ālā ol [32] mezzitni mübārek tip yarlıkamış turur. Andağ kim yarlıkar:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَأَ بِعِيدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ
[33] الحرام إلى المجد الأقصى الذي باركنا توبه
(XVII: 1)

Üküşrek yalawaçlar gürı anda turur. Yana biziñg Yalawaçımız 'a. mi' rācğa uma [34]nmişda Beytu' l-muqaddasın umandı. Yana atamız Ādam yalawaç şalavātu' llāhi 'aleyhim ve sellemehu anamız Havvā birle bu kün anda bolurlar. Yana [35] kıyāmat kün Teñgri te'ālā kullarındın saķış anda alu yarlıkar. Ammā Dāvud, Süleymān birle şalavātu' llāhi 'aleyhimā koylar işinde [36] yas içinde hükm kılmaqları: Bir kün iki başım da'vileşü keldiler. Dāvud yalawaç taparu bardılar. Birisi aydı: Menim bir kesek [37] tariğim erdi. Tarınmış, yetilmiş erdi. Bu er koylarını menimtarımğa ızdı. Tariğimni yidürdi tip. Dāvud aydı: Ol yirni koy [39b] idisiñge bergü kerek. Öz uruğı birle tarsa, utasa, suvarsa ol vaktğa tegi kim tariğ yetilmiş vaktı erdi. Anda kiğin tariğ [2] yirini tariğ birle idisiñge ısbarlasa tip Dāvud yalawaç hükm kıldı. Bu hükmni Süleymānğa 'arza kıldılar. Süleymān aydı: [3] Teñgri yalawaçı yawlak yahşı hükm kılmış ve ikin men öñgin türlüğ hükm kılğaymen. İke günge yahşı kelgey tip [4] yarlıkamış. Atası hükmni

yozmadı. Andağ hükümlü kim yirni koy issiñge ısbardı. Aydı: Sen [5] uruğunı birle tariğil, eğlegil, utağıl, suwarğıl. Ol vaktka tegsün kim seniñ koylarıñ yidi [6] erdi. Yana koyları yir idisiñge berdi. Seniñ tariğniñ yetilginçe bu koylarıñ sü-tini içgil, yünğlerini [7] yapılarını menfa'at ketürgil. Tariğ yetilse koylarını ewre idisiñge bergil. Öz yünğni tarımış tariğı birle [8] alğıl. Ikegünge yaqşı kelsün tip. Koy idisi tariğçilik kılsa koyunğa tegümegey, tariğniñ yetginçe; [9] sen zäyi' kalğay-sen tip hükümlü. Tengri te'älä Süleymänniñ hükümlü kılmaşını tileyü yarlıkadı. Andağ kelämi içinde [10] yarlıkadı:

وداودوسليمان اذ يحكمان في المرثه اذ نفشت فيه غنم القوم وكنا الحكمهم
شاهدين [11] فقهناها سليمان
(XXI: 78)

Bu hükümlü kesildi erse Dävd Süleymänni bälife kılmak tiledi. Yir mülkini anğar ısbardı. [12] Dävdniñ on oğı bar erdi. Ba'zi aymaşlar kim on iki oğı bar erdi tip. Kamuğ tirildiler. Atalarıñğa aydılar: [13] Yä ata, biz siziñ oğlunızımız. Siz öz tiriglikiniñizde Süleymänni bälife kıldıñız. Siziñde kiğin biz [14] tik turmağayımız tip aydılar erse Dävd yalawaç bu içinde mütehayyir kaldı. Ne kılğusını bilmedi. Közin kökke tikdi atündi: [15] İlähi sen yigrek bilür-sen. Men oğlanlarım arasında neteg kılğumen? Ol sa'ätde Cebra'il 'a. keldi. Aydı: Tengri te'älä [16] sañğa yarlıkadı. Elgiñde şahife tutar-sen, tamğalığ. Ol şahifeniñ ortasında yüzük közi turur. Dünyä içindeki [17] ne kim adamı, perri, dīv, yek, vuhüş, tuyür, şeyätin barça ol yüzük köziñge erdiler. Ol yüzük közi tärt [18] bulunğılığ erdi. Bir yarusında bitiglig erdi: el-meliki' İlähi. İkinç yarusında bitiglig erdi: el-'azameti' İlähi. Üçünç [19] yarusında bitiglig erdi:

es-sultāni'llāhi. Törtinç yarusında bitiglig erdi: Muhammedün rasūlu'llāhi. Ol şahife [20] içinde yigirmi mes'ele bitiglig erdi. Cebrā'il 'a. aydı: Oğlanlarıñnı tirgil. Bu yigirmi mes'eleni anlarğa sorğıl. Kayusı [21] cevāb berse öziñg halife anı kılğıl tip. Seningde kiğin yalawaçlık angar [turur]. Yüzükni anğar bergil tidi. Dāvud [22] yalawaç 'a. oğlanlarını tirdi. Ol yigirmi mes'eleni barça oğlanlarıñğa su'āl kıldı. Kayu erse cevāb berümediler, [23] bilmediler. Süleymān cevāb berdi. Dāvud yalawaç Süleymānnı halife kıldı. Yüzükni anğar berdi. Atasınğa kiğin yalawaçlık [24] anğar tegdi. Ammā ol şahife içinde bitiglig yigirmi mes'eleni avvalkı defter başında yād kıldımız. Hācat tüşse anda [25] bağıu kerek, ma'lūm bolğay inşā'a'llāhu te'ālā. Va'l-lāhu a'lem.

[SÜRATU'L-HACC]

El-Hacc sūrası Mekkede ılmış turur. Meger biş āyet [26] Medīnede ılmış turur, altı kişi şānında. Üçi müsülmān erdi, üçü kāfır erdi. Ammā kāfırlar: 'Atabe ibn Rubey'a erdi. [27] Ve Şeybe ibn Rubey'a erdi ve El-Velīd bin 'Ukba erdi. Bu kāfırlar Bedr tokušı kün çıktılar. Müsülmānlardın tokušğa harif [28] koldılar. En-şārīlerdin üçegü çıkdı erse unamadılar. Aydılar kim bizge harif Kureyşī kişilerindin kerek tip. [29] Bizinğ tengimiz tuşımız bolsun tip. Tokušğa müsülmānlardın 'Ubeyde ibn Hāriş, Rubey'ağa harif çıkdı, Hamza [30] ibn 'Abdi'l-Muttalib, Şeybeğa harif çıkdı, 'Ali ibn Ebī Tālib, 'Ukbeğa harif çıkdı. Tengri bu āyetni anlarıñg şānında [31] idu yarlıkadı:

(XXII: 19)

هذان خصمان اختصوا في ربهم

Āyet tūkeğinçege tegi Katāde ayıñ: Bu sūra Medīnede inmiş [32]
turur tip. Meger altı āyet Mekkede inmiş turur tip. Bu āyetdin
kim yarlıkadı:

وما أرسلنا من قبلك من رسولٍ
ولا بنى إلا إذا تمنى ألقى الشيطان في أذنيه
(XXII: 52) [33]

Altı āyet tūkel bolgınçege tegi bu sūra yitmiş biş āyet turur.
[34] Ming̃ iki yüz yitmiş bir kelime turur. Biş ming̃ yüz yitmiş
biş hurūf turur. Bu sūranıñ fażlını yalawaç ‘a. yarlıkamış:
[35] Kayu kul küng̃ bu sūrānı bir kata okısa, ol kulğa Hacc u
‘Umre şevābını bergey tip. Taķı bir ħabarda andağ yarlıkar kim
bu sūrānı [36] bir kata okısa Ka‘be iwini binā kılmış künden kı-
yāmatğa tegrū kim kim Hacc kılsa anlarka niçe şevāb berse, bu
sūrānı okıganğa [37] ança tenglik şevāb bergey tip yarlıkamış.
Taķı kim kimerse yiti kata okısa deryāda ğarka bolmaqđın Allāh
te‘ālā saķlağay. Va‘llāhu a‘lem.

[40a] Bismi‘llāhi‘r-raħmāni‘r-raħim

Başladım ol İdi atı birle; Ka‘beni tārütü yarlıkadı. Bağırsak
turur kim dostķa dūşmānğa rūzı berür. Bağışlağuçı turur [kim]
dostlarınğ ‘uķbāda yazuķını yarlıkar.

1. [2] Ey kişiler, korkunğlar İdingizge kim tepremeki uluğ kün, u-
luğ nerse-ol.
2. [3] Ol kün körgey-sizler anı, meşğül bolğaly] tegme sūt berdeçi
ne kim sūt bermiş erse kozğay; tegme yük idisi [4] yüklig, öz
yükin. Körgey-sen kişilerni esrükler teg, ermes anlar esrükler.
[5] Yok kim Tengrining̃ kını katığ-ol.

3. Yeme kişilerdin kimi üsteşürler Teñgri yarlığı içinde, [6] biligsizin. Uzu berürler tegme sürülmüş yekke.
4. Bitildi anıñg üze: Kayu kişi kim iş dost tutunsa [7] ol, yolsuz kılğay anı. Yol körkütgey anğar, köndürgey kın tapa.
5. Ey kişiler, eger [8] erse-sizler sizik içre kopmaqđın, biz tärütlimiz sizlerni kim toprakđın, yana aqar suwdın, [9] yana kandın, yana bir pärelikđin tükel kılmiş yana tükel yaratılmamış ya'nı yaratılmış, belgürtmek üçün [10] sizlerge. Karār kıldururımız oğulçuklar içre ne kim tilese-siz, atalmış vaktka tegrü. Yana çıkarurımız sizlerni [40b] kençler yana teğer-sizler küçüñgüzlerge. Yana sizlerdin kiminiñg cānı alınur, yana kiminiñg yandurur [2] kızırak tiriglikke, ançak bilmegey ya'nı bilmek üçün, bilmişde kiğin nerse. *هله ای میه باره هته ذات آراب*
- Körketmek yirni koğı alıglı [3] kağan kim indürsemiz anıñg üze suw, teprengey, yoklağay, yokaru öndürgey kim tegme bärklüđin, körklüg.
6. [4] Bu ol turur kim Teñgri ol turur köni. Ol tirtgüzür älüglerni. Haqıkatda Ol, tegme nerse üze uğan-ol.
7. [5] Kıyāmat keldeçi-ol; sizik yok anıñg içinde. Haqıkatda Teñgri koparur kim kıyāmat kün gürlerdin.
- 8-9. [6] Nime kişilerdin kimi üsteşür ya'nı cedeller Teñgri yarlığı içinde biligsizin, ap yeme köni [y]ol ap yeme yaruk bitig; [7] yolsuz kılmaq üçün Teñgri yolındın. Anğar, bu ajun içinde uçuzluk; tatdururımız anğar [8] kopmaq küni örtegen kın.

[Kenarda:]

ثانی عطفه ای لاولی عنقه عن ایمان و هو علی جهتہ الکفایه و معناه عدل
فی الله بعبیر علم منه ای و یقال ثانی عطفه ای معناه عنه یفضل عن سبیل الله و تفسیرہ ای البیرت

10. Bu ol turur, aᅅgdin aᅅundurdu seniᅅ iki elgiᅅ kim [9] Teᅅgri ermes küᅅ kılıᅅlı kullarıᅅa.
11. Nime kiᅅilerdin kim tapnur Teᅅgriᅅe bir buᅅᅅak üze; eger tegse aᅅᅅar eᅅᅅülük, amruᅅᅅay anıᅅ birle; eger tegse aᅅᅅar bulᅅak, ewrülür öz yüzi üze. [41a]

[SORATU⁹ L-FETH]

سورة الفتح تسع وعشرون آية وهي مدنية

Āᅅāzikonem be-nām-i Ĥudāy, baᅅladım Teᅅgri atı birle,

yarlıᅅaᅅan *بغشائده* yarlıᅅaᅅuᅅı. *بغشائش*

1. [2] Biz aᅅa berdimiz saᅅᅅa yā Muhammed aᅅmak, aᅅuk.
2. Tā yarlıᅅasa saᅅᅅa Teᅅgri anı kim öᅅᅅ keᅅip turur [3] yazuᅅkındın, ol kim soᅅᅅ kalıp turur; tamām kılsa ni⁹metni Ol seniᅅᅅ üze; köndürse seni [4] köni yolᅅa.
3. Taᅅı yarı berse saᅅᅅa Teᅅgri, ezᅅü yarı bermek.
4. Ol idı kim [5] indürdi töleklikni köᅅᅅülleri iᅅinde mu⁹minlering, tā artılsalar imānındın [6] imānları birle. Teᅅgriᅅe erdi yir kök ᅅerigleri. Erür Teᅅgri [7] bilgen, bütün iᅅlig.
5. Kiwrür mu⁹min erenlerni, mu⁹min tiᅅilerni bostāᅅᅅa, aᅅar [8] arıklar anıᅅᅅ altındın, mengü kalıᅅlılar anıᅅᅅ iᅅinde. Kefārat kılur anlardın yazuᅅklarını. [9] Erür ol Teᅅgri ᅅatında uluᅅ baht, ᅅutulmak.
6. Kıᅅayur münāᅅıᅅlarını [10] münāᅅıᅅa tiᅅilerni, müᅅrik erenlerni müᅅrike tiᅅilerni; ᅅümān etgenler Teᅅgriᅅe. [41b] Yawuz ᅅümān bar anlar üze, yawuz tezᅅinmek. Teᅅgri öwkesi bolur [2] anlar üze, la⁹net kılur anlarᅅa, taᅅı anuᅅ kılur anlarᅅa tamuᅅᅅı; yeme

yawuz turǵu yir.

7. [3] Teǵrıǵe turur kókler yirler çerigi. Erür Teǵrı azız, ti-
giz işlig.
8. [4] Biz ıddımız sening üze yā Muhammed tanuk, bustu üçün, kor-
kutmaq üçün.
9. Tā inansalar idige, [5] taǵı yalawaǵıǵa, yaru kılur anǵar, a-
ǵırlar-siz anǵar, tesbih kiling anǵa erte kiçe.
10. [6] Bütünlükün anlar beyat kılurlar sening birle yeme beyat
kılurlar Teǵrı birle. Teǵrining kuvvatı anlarınǵ [7] kuvvatın-
dın üstün erür. Kim buzdı erse haqıqatda buzar öz nefsi üze. Kim
kim [8] kılur anǵa kim ahđ kıldı, aning üze Teǵrı, bergeymiz
anǵa müzd, [uluǵ].
11. Ebre aytǵay saǵa [9] bılāf kılǵanlar A'rābilerdin: Meşǵul kıldı
bizni mällarımız [oǵullarımız. Yarlıkaǵıl bizge. [10] Ayurlar
tilleri birle, yok turur köngülleri içinde. Ayǵıl yā Muhammed
kim mülk [42a] sizlerinǵ ermes, Teǵrining turur; nerse eger,
sizlerge küçeylikni kılur yā tilese sizlerge menfa'atni kılur.
[2] Yana erür Teǵrı, anı kim amel kılur-sizler, bilgen.
12. Yana sizinür-siz kim kayıtmasa [3] yalawaǵlar taǵı mu'minler
ehilleri tapa peyveste, tutaşı. Bezedi Teǵrı ol [4] köngülle-
rinǵız içinde; sizindingiz yawuz sizik, erdingiz bir kavm helāk.
13. Kim kim [5] inanmasa Teǵrıǵe taǵı yalawaǵıǵa, biz anutdımız
kāfırlarǵa tamuǵı.
14. [6] Teǵrining erür yir kók mülki. Yarlıkar kimni tilese, kınar
[7] kimni tilese. Erür Teǵrı yarlıkaǵan, baǵırsak.
15. Ebre aytǵay bılāf kılǵanlar [8] kaçan barsanǵız ganımatlarǵa a-
lur-siz andın: Kozunǵ bizge, olalım sizge. Tilerler [9] kim be-

del kılsalar Teŋrining sözini. Aytgıl yā Muhammed: Uzmağay-siz bizge, andağuk ayt[ıt]ı Teŋgri [10] munda öng. Ebre aytğaylar: Yana hased kılor-siz bizge. Ammā erdiler bilmezler meger [42b] az.

16. Aygıl yā Muhammed soŋg kozğanlarğa ‘Arablardın: Üdence-siz kavmlar tapa [2] küçeylik eyesi, katıg tokuş kılor-siz anlar birle yā taķı tesliŋge kelür-siz. Eger boyun sunsaŋız [3] berür sizge Teŋgri müzd, körklüg. Eger yüz ewürseŋız neteg kim yüz ewrür-siz mundın öng. [4] Kın kılor sizge, iglig kın.
17. Yok közsüz üze emgek, taķı yok ağsaķ üze [5] emgek, yok turur sökel üze emgek. Kim kim boyun sunsa Teŋgri taķı Yalawaçınğa, kiwürür anı [6] bostānlarğa, aķar arıklar anıŋ altındın. Taķı kim kim yüz çewürse kın kılor aŋğa [7] iglig kın.
18. Hoşnüd boldı Teŋgri mu’minlerdin ol vaktde bey’at kılorlar se-niŋ birle, yığaç [8] tüpinde. Bildi anı kim köngüllerinde bar, indürdi töleklikni anlar üze, şevāb berür anlarğa [9] açmak yawuk.
19. ğanımatlarını üküş, alurlar anı. Erür Teŋgri tigiz işlig.
20. [10] Va’da kıldı sizge Teŋgri ğanımatlarını üküş; alur-siz anı. İwdürürler sizge bu iş [43a] ötrü yığıldı kişiler sizdin; bol-saŋız bir nişān mu’minlerge, ködürür sizni [2] köni yolğa.
21. Özgeler, yarağları yetmes anıŋ üze; Teŋgri kapsadı [3] anı. Erür Teŋgri tegme nerse üze erklig.
22. Eger uruşsaŋız anlar birle kâfırlar birle [4] kayduklar artķaru; andın soŋg bulmaslar dost, yarıçı.
23. Teŋrining sünneti, ol kim [5] keçdi mundın öng. Bulmağay-sen Teŋgri sünnetiŋge bedel kılgan.

24. Ol Tengri [6] yıǵdı eliglerini anlarıǵı sizdin, sizniǵ elǵıǵız-
ni anlardın, Mekkeniǵ çevresinde; andın soǵ [7] zafar buldu-
nguz anlar úze. Erür Tengri, anı kim kılur-siz, körǵen.
25. Ammā anlar kim [8] tendiler qaytardılar sizni Mescid-i harāmdın
taǵı qurbān tiwesini, hābtı kılınmıǵ [9] tegse yiriǵe. Eger
bolmasa mu'min erenler, mu'mine hātūnlar, bilmese erdiǵız an-
larını [10] eger bassañız anlarını tegse sizge anlardın 'ayb, bi-
ligsiz. Kiwrür Tengri [43b] rahmatıǵa kimni tilese. Eger zā'il
bolsalar kınagay erdük anlarını, küfr keltürdiler [2] anlardın,
iglig 'azāb birle.
26. Ançada kıldı ol kāfırlar köǵülleri iǵinde hamiyyetni [3] hamiy-
yet kıldı, biligsizdin. Indürdi Tengri töleklikni yalawaǵı úze
taǵı mu'minler úze; [4]lāzım kıldı anlarǵa arıǵlıq kelimesini.
Erdiler sezāraq anǵa, taǵı ehliǵe. Erür Tengri [5] tegme nerse-
ni bilgen.
27. Rast kıldı Tengri yalawaǵını tüşini hāq birle. [6] Kirseler Mes-
cidü'l-harāmǵa, [eger] Tengri tilese imin hāqını; [7] yölütke-
nin başlarını taǵı keskenin tırnaq, kórkmāslar. Bildi ol nerseni
bilmez-siz; [8] kıldı andın, bize yawuq aça bermekdin.
28. Ol idı kim iddı yalawaǵlarǵa [9] köni yol, rast dīn birle tā zā-
hir kılsa anı dīn úze, kamuǵı úze. Tap erür [10] Tengri tanuq-
dın.
29. Muhammed Tengriñiǵ yalawaǵı erür. Anlar kavı katıǵlıq birle
[44a] kāfırlar úze, rahımlar munlar ara. Körer-sen rükū' kılǵan,
secde kılǵan; [2] isterler faız, hoşnūdluǵını. Anlarıǵı ezǵülü-
kiniǵ nişānı yüzlerinde bolur [3] sücūd eǵerindin.

[Kenarda:]

اثر السجود قال محاهد هو صفت الرجوه

و نَشَوْعَم مِّن الشَّهْرِ قَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ سَلَامٌ كَثُرَ صَلَاةٌ بِاللَّيْلِ
لَسْنًا وَجِهًا بِالنَّهَارِ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ

namāz kılğucınıñ namāzınıñ eŝeri kıyāmat küninde ma'lüm bol-
ğay. Ol meşeli Tevrît içinde, taķı meşeli [4] İncİL içinde: Ol
ekin menğizlig çıkardı çıkanın, kopardı anı, yoğun boldı [5] tüz
oturdu kski üze. Tañğa keltürür ekkenge, anıñ birle öwke e
keltürse [käfırlarnı]. [6] Tenğrining va'dası bolur, anlar kim
inandılar, kıldılar ezgü 'amel, bar anlarğa yarlıķamak [7] müzd,
uluğ ŝevāb. Sūratu'l-fethni kim kimerse kırk bir k̄ata okısa,
dostlar birle 'ahd kılsa 'ahdleri buzulmağay.

[8] SORATU'L-HUCURAT

ثمان عشر آية

Bu sūra Medeni turur. Ayetleri on sekiz turur, bılāfsız [9] ve
kelimeleri üç yüz kırk üç turur. Hurūfları tãrt yüz yitmiş tãrt
turur ve biling bu yiti kürrāse içinde [10] kamuğ rivāyet kılur-
lar Peygāmbardın 'a.: Mañğa berdi Tevrît ornına el-bakar, İncİL
ornına mābeyn, Zebūr ornına [11] el-hamd ve mañğa fazil kıldı.
Kamuğlardın bu yiti kürrāse birle bu sūrā fazlinı rivāyet kıldı.
Ubey ibn [Ka'b [12] Peygāmbardın 'a. aytdı: Kayu kişi Hucurāt
sūrasını okısa anğa ança müzd bergey kim Tenğriğa tã'at kılğan-
lar [13] sağıŝınça ŝevāb fazilat bergey. Taķı 'āŝi bolğanlar sa-
ğıŝınça ŝevāb bergey. Taķı bu sūranı yiti [44b] k̄ata okısa 'il-
letleri bolsa def' bolğay bu sūra berekātında. [2]

سورة الحجرات ثمان عشر آية مدنية

[3] Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rahīm

1. [4] Ey anlar kim inandılar, ilerü keçmenġ Tenġrining buyruġındın taġı Peyġāmbār fermānındın. [5] Korkunġ Tenġridin kim Tenġri te-
'ālā eşitgen, bilgen turur anı kim sanur-siz. İbn 'Abbās aytur: Tenġri, peyġāmbār ħılāfınġa söz sözlemek kerekmez. [6] Cābir ay-
tur: Peyġāmbardın ilgerü ħurbān ħılmanġ. 'Ayşe aytur: Peyġāmbardın ilgerü rüze tutmanġ, ya'nī şekk küninde. [7] Ebū Bekr-i Şiddik aytur: Peyġāmbardın ilgerü yörimeġ; taġı ol kişilerin ilgerü kim Tenġriġa sizdin [8] fāzılraq bolsa. Bir niçeler ayturlar: Peyġāmbardın ilgerü fetvā cevābın bermeġ.
2. [9] Ey anlar kim inandılar, kötürmenġ ünleringizni Peyġāmbār ün-
nindin üstün. [10] Taġı āşkäre ħılmanġ anġa sözni, birbiringizge aytmış teg kim yokatġay-siz [11] 'amelleringizni, sizler bilmez-siz. Hikāyet-i sebeb-i nüzül: Bu āyet Sābit bin ħiyās uçün inmiş turur kim ol bir er erdi. [12] Ağır ħılıġlu, sözün yoğun sözler erdi. Peyġāmbār 'a. hem andaġuġ erdi. Kaçan bu āyet indi erse [13] yol üze olturup yıġlar irdi. 'Acim ibn 'Adiy anġa aydı: Nişe yıġlar-sen? Ol aydı: Ünüm uluġ er-men; [14] ħorkar-men bu āyet benim için inmiş bolġay ve benim tā'atım bātil bolġay ve men tamuġ ehli bolġay-men. [45a] Andın, iwine bardı. Boynını zencir birle baġladı. 'Avretine aydı: ölinġe ayruk ħıġmam tidi. Tā meġer Peyġāmbār 'a. [2] mendin ħoşnüd bolġay mu tidi? 'Acim keldi. Peyġāmbārġa ħabar berdi. 'Aşımını ızdı. Zencirin üzdi. Peyġāmbār [3] ħatınġa keltürdi. Peyġāmbār aytdı: Rāzi bolur mu sen kim tirigliking ħoş bolġay, kaçan ölseġg şehid bolġay-sen, [4] ol cihānda uştmāġ bulġay-sen. Aytdı: Rāzi-men Tenġri 'azze

ve celle beşâretin ve hergiz kağurmayam tidi. [5] Andın Teñgri
‘azze ve celle bu âyetni ızdı.

3.

Hakikatda anlar kim aşak kılurlar ünlerni [6] Teñgrining Rasûlı
katında, uşbu kimerselerin ħâliş kıldı Teñgri köngüllerini [7]
perhizge. Bar anlarğa yarlıkamak, müzd, uluğ. Enes bin Mâlik ay-
tur: Biz uştmah ehli tip anıñ ardañça yörir erduk. [8] Kaçan
Yemâme tokuşı boldı erse ol şehid boldı. Bir er anı tüşinde kör-
di. Ol erge vaşıyyat kıldı. Aytdı: [9] Menim başbakım fülân al-
dı. Ħâlid bin Velidğa aytğıl, başbakım andın alsun tiyü; Ebü
Bekrge aytğıl benim borçum ödesin [10] taķı fülân bende benim
mâlimdin âzâd turur. Ol bu tüşün Ebü Bekrge aytdı. Ħâlid bin Ve-
lid başbaknı andın aldı kim [11] nişân berdi. Ebü Bekr ol borçnı
ötedi. Ol bendeni âzâd kıldı. Ölüğ vaşıyyatın körmedük erdi [12]
kim dürüst boldı meger andın, yārānları kaťıđ sözlemekdin yığdı-
lar, andın tevāzu‘ birle sızler erdi. İçi [13] ‘azze ve celle bu
âyetni ızdı adın yığanlar üçün neteg kim

ان الذين يغفون

Ol kişiler kim ünlr [14] aşak kılrsa Teñgrining ve Peyğambarı
katında; bular turur, Teñgri te‘âlâ ħâliş kıldı bularıñ köngül-
lerin andağ [15] kıldı kim altun kümiş kibi; perhiz yönindin bu-
larğa turur, yarlıkamak uluğ müzd. Hikâyet: Bu âyet [16] sebeb-i
nüzûli Benî Temim üçün indi. Taşra kapuğın kığururlar erdi: Yâ
Muhammed, taşra çık kim biziñ öğüğimiz [45b] zînet turur ve
biziñ sıduķımız ħorluk turur. Peyğambar ‘a. aytdı kim Ol, Teñg-
ri turur. öğüği zînet turur, sıduķı [2] ħorluk turur. Siziñ ni
kim tidükiñiz ğalat turur. Sâbit bin Kıyās ve Hasan bin Sâbit
buyurdılar: Bularğa şi‘r [3] birle cevâb berdiler. Andađuķ ‘A-
rablar tegme bälük bälük kelip kığururlar erdi: Yâ Muhammed, ħak

tiyü. Teñgri te'älä [4] bu äyetni ızdı:

4. Ol kişiler kim nidä kılurlar sañğa, sening hücrelerinğ yöresinde äşkäre, ya'nî urağutlar hücreleri; [5] anlarınğ üküşi bilmesler.
5. Eger anlar şabr kılsalar ançağa tegrü kim çıkar anlar tapa [6] bolğay erdi ezgü anlarka. Teñgri te'älä yarlıkağaln rahim turur, bularğa kim tevbe kılsalar Peyğambarğa. Sordılar bu äyet kimning şänına [7] indi tip? Peyğambar aytdı: Benî Temim-i cäfiler şänına indi. Bular başklar içinde katıg köngüllü turur. Du'ä [8] kılğay erdim tä heläk bolğay erdiler ve likin nâ-reside oğlanları üçün kılmaz-men. Tağı Peyğambar Velid [9] bin 'Ukbeni ididli Benî Muştalik kavmına, zekät alğıl teyü. Ol bularınğ birle cähillik vaktında düşmānlığı [10] bar erdi. Bular eşitdiler kim Peyğambar kişi ididli bularğa, zekät tileyü kelür; Peyğambar hurmeti üçün karşı keldiler [11] bularğa. Şeytān köngülüne kemişdi kim bular aşnuğı düşmānlığı üçün seni öldürmeklik[k]e kelür. Velid yolındın [12] savıldı. Peyğambarğa barsa erdi Benî Muştalik kavmı bildiler kim Velid kirü kaçtı. Keldiler Peyğambarğa aytdılar: Biz sening [13] kerāmating için Velidğa karşı keldük: Velid savıldı. Peyğambar, bularınğ sözün töhmetke koydı ya'nî yalğanğa. [14] Hālid bin Velidğa buyurdı kim bağıl, cāsūs ızğıl. Eger bulardın imān nişānın bulur erseñg zekät alğıl, [15] imān nişānın bulmaz erseñg buzğıl kāfır kibi. Hālid, ahşām namāzı vaktın tegdi. Bular bağı-i namāz okıdılar. [16] Namāz kıldılar. Bulardın habar, imān nişānın müsülmānlık kördi. Zekät aldı. Kirü kaytdı tağı Peyğambarğa kördükini [46a] habar berdi. Velid bin 'Ukbe şänına äyet indi.
6. Ey anlar kim inandılar, eger kelse sizge fāsık tiyü bir habar

[2] anı ma'lûm kılınğ tã tegmegey sizdin ol kavmğa yawuzluk; bolğay-siz ol etmiş işingizge [3] peşimân. Bir niçeler ayturlar: Fāsık ma'nisi yalğançı timek bolur. Bir niçeler aytur: Fāsık, kāfır bolur. Bir niçeler aytur: Fāsık [4] ol bolur [kim] yazuk āškāre kılur. Teñgri te'ālā tã'atındın çıkmış bolur.

7. [5] Biling sizing içingizdekini, Teñgri Rasūlı, ya'nī yalğan sözlemeng Teñgri ańğa bildürür. Eger muvāfakat kılmasangız Peygāmbarğa üküş iş birle, helāk bolğay-siz. [6] Ammā Teñgri te'ālā sewdürdi sizing tapa imānnı, tã'at, hıżmat kılğay-siz aning Rasūlına; takı ārāste kıldı sizing könglüngüzni, saklar yawuzlukdın; [7] mekrūh kıldı sizge küfrni ve fāsıklıknı, yazuknı. Andın aytdı: Ol kişiler kim bu san'atlıg bolsa [8] bular turur kim köni yol bulmış tururlar.

8. Ol, Teñgrining fazlı ve ni'meti turur. Ne kim kılsangız Teñgri te'ālā bilgen, hakim turur.

9. [9] Eger iki tã'ife mu'minlerdin, uruş kılсалar, şulh kılınğ ikisi arasında; eger [10] oç kılса bulardın birisi biri üze, icābet kılmasa Teñgri hūkmine, savaşıng aning birle kim küç kılur tã kirinçe Peygāmbar [11] Teñgri farmāninga. Eger yana kaytsa boyun berse, şulh kılınğ bularing arasında inşāf rāzilik birle takı dād berinğ; [46b] Teñgri te'ālā sewer dād bergenlerni. Bu āyet anung üçün indi kim bir kün Rasūl 'a. [2] Enşāriler meclisinde oturur erdi eşek münüp. [3] Ol eşek kaşandı. 'Abdu'llāh bin Ubeyy burnın tutdı. Anğrurak bardı, eşek bizni rencūr tidi. 'Abdu'llāh bin Revāha [4] aytdı kim Peygāmbar yārānlarındın Peygāmbaring eşeki boş yılı turur sizdin yağşırak tidi. 'Abdu'llāh bin Ubeyy [5] kavmında biregü buşdı. Takı 'Abdu'llāh bin Revāha

kavmindin hem biregü buşdı. Savaş kıldılar. Silih birle uruşdı-
lar. [6] Peyğanbar ‘a. bularnı savaşdın yıgmadı. Andın bu āyet
indi. Peyğanbar ‘a. bularga okıdı, bularıñ arasında şulh kıldı.
[7] Biri birinden ayrıldı. Bişr bin Nu‘mān kılıç tartıp keldi.
Bularnı ayrılmış kördi. Andın ‘Abdu’llāh ibn Ubeyy aytdı: Bu kı-
lıç[ını] [8] mañga mu tart[ılıñ] tidi? Bişr aytdı: Ol Tenğri hak-
kışün şulhdın ilerü irsem seni bu kılıç birle urğay erdim tidi.

10.

[9] Ey ol kim mu‘minler biri birinğiz karındaşları turur dīn i-
çinde, şulh kılınğ karındaşlarınğiz arasında. Takı korkunğ Tenğ-
ridin tā rahmat kılğay sizge. Anğa muhālif kılmañg. [10] Bilinğ
kim vakti Benī Temimler keldiler Rasūl ‘a. katına. Anda yoksul-
lar birle istihza kılurlar erdi. Ol yoksullar kim Peyğāmbār ‘a.
[11] katında erdi. ‘Ammār kibi Hassān ve Bilāl ve Selmān kibi-
ler, Tenğri ‘azze ve celle bu āyeti bularıñ şānında aydı.

11.

[12] Ey anlar kim inandılar, maşhara kılmasun bir kavm bir kavm-
dın; bolğay kim kim bolsalar [13] ezgürek anlardın. Takı maşhara
kılmasun bir hātün bir hātündın, bolğay kim kim bolğay ol ezgü-
rek anlardın. [14] ‘Ayb kılmañg birbiringizni takı laķab at ur-
mañg birbiringizni. Yawuz fısk bolur [15] ya‘nī ol kimerseleğe
kim fāsık atayurlar mu‘min timekdin soñgra [16] imāndın soñg. Ol
kim tevbe kılmasa uşanlar zālımlardın tururlar. [47a] Ibn ‘Abbās
aytur: Bu şıfat [oldur]: Binti Aḥṭab keldi Peyğanbar ‘a. katına,
yıglayu aytdı: Yā Rasūla’llāh, mañga ‘ayb kılurlar. [2] Aytur-
lar: Yā kelūdiyye tiyü; ya‘nī cühūdiyye timek bolur. Peyğāmbār
‘a. aytdı: Sen nişe timedinğ, benim atam Hārūn tiyü [3] ve atam
kardaşı Mūsā bin ‘Imrān tiyü ve Rasūlım Muhammedü’l-Muṣṭafā şal-
la’llāhu ‘aleyhi ve sellem, tiyü. Hasan Başrī aytur: Kaçan ki-

merse [4] müsülmân bolsa cühüdlardin yâ tersâlardın, andın, anğa ayturlar erdi yâ cühüdiyye yâ naşrâniyye tiyü. Tengri te'âlâ bularğa [5] anı nehy kıldı. Neteg kim aydı: وللا تنابز وابلاللقاب
Peygâmbar 'a.nıñ 'âdeti ol erdi: Kaçan safarğa barsa [6] bir yoksulnı bir bayğa ısmarlar erdi. Ol bularğa tapuğ kılur erdi. Baylar anıñ bir kün nafağa berür erdi. [7] Pes bir safarda eyle kıldı. Selmân[ın]ı iki bay erge ısmarlamış erdi. Selmân[ın]ı ilerü menzil yirine ıd[ı]ılar; bular [8] barınça aşın suwın rast kılğay tiyü. Uyku Selmânğa galebe kıldı. Hiç iş rast kılı bilmedi. Keldiler [9] qarınları aç erdi Selmân[ın]ı Peygâmbarğa ıd[ı]ılar aş tileyü, Peygâmbar 'a.nıñ hazinedârı Usâme erdi. Bularnı [10] anga ıd[ı]ı hiç ta'âmdın kaldı mu tiyü. Nerse bulmadı. Yok erdi. Kirü keldiler. Aytılar: Nerse bulmaduk tiyü. [11] Tağı ayruk yirge ıd[ı]ı, hem bulmadı. Andın aytılar: Usâme katında aş bar erdi, bağıllık kıldı tiyü. Tağı [12] Selmân[ın]ı akar suwğa ıdsamız kuruğay erdi tidiler. Andın kendüleri teccessüs kılı berdiler. Usâme katında bulmadılar. [13] Andın, Peygâmbar 'a. katına bardılar. Peygâmbar 'a. aytdı: Et üküş yimiş-siz tidi. Aytılar: Yâ Rasûla'llâh biz bu kün hiç et yimedük [14] tidiler. Peygâmbar 'a. aydı Selmân eti birle Usâme etin yimiş-siz tidi. Andın Tengri 'azze ve celle bularıñ şânında bu âyetni ıddı.

12. [15] Ey anlar kim inandılar, sakınıñ üküş gümândın. Haqıkatda ba'zı gümân [16] yawuz turur. Cäsüslük bireringiz bireringizge. Sewer mü biringiz [17] kim yise etini uyasınıñ, ölüğ. Kerâhiyyet kiling anı. Korğung Tengridin; Tengri tevbe bergen rahım kılğan turur. [47b] Ebü Hureyre rivâyet kılur Peygâmbardın: Cäsüslük kılmanğ. Ferhiz kiling. Yüzine kabih kılmanğ birbiringiz-

ge, yazuk turur. [2] Yawuz sanmaŋg, karındaş boluŋg. Sordılar Peygāmbār ‘a.ġa: ġaybdın işlemiş işni sözlemek ġıybat bolur; iş-
lemedük [3] nerseni sözlese bühtān bolur neteg kim? Peygāmbār
‘a. aytdı: *النَّيْبُ اشْدُ مِنَ الزَّانَا* tidi. Aytdılar: Nişe zinā kılıp
tevbe kılsa [4] ‘afv bolur? ġıybat sözlese tevbe kılsa yazukını
‘afv kılmaz tā halālлік kılmağınça. ġıybat eşitgen, sözlegen ki-
bi bolur. [5] Boyun uzun yā kışka yā közsüz tise kamuğı ġıybat
bolur.

13. Ey halāyıklar, biz yaratduk sizni [6] erkekli tiğidin; tağı kıl-
duk sizlerni uluğ kabīle tağı kiçig kabīle; ya‘nī
uluğ aşl bolur ve kiçig aşl bolur. Bir [7] niçeler ay-
turlar: Bu ‘Acem aşlı turur. ‘Arab aşlı bolur. Bir
niçeler ayturlar: ŝehrlerde ulalmıŝ kabā‘il ol bolur kim
ataları [8] anı, andın bilürler; birbiriŋizni bilesiz; mīrās,
karābet, hükm-i ŝerī‘at üçün, ermez fabr kılmak üçün. Haķikatda
hurmetligiŋiz idi hażretinde perhizligiŋiz turur. Tengri te‘ā-
lā bilgen, haberdār turur, bilür sizing [9] ahvālīŋiz; habir
turur siriŋiz bilür. Mukātil aytur Peygāmbardın ‘a.: Mekke
fethi küni, Mekkeni aldılar. Bilāl-i Habeŝiġe buyurdu: Mekkege
[10] aġğıl, bang-i namāz okıġıl. Bilāl bang-i namāz okıdı. ‘At-
tāb ibn Usayd aytdı: El-ħamdüli‘illāh Bilāl atası öldi. Anı bu
hālda [11] körmedi tidi. Hāriŝ ibn Hiŝām aytdı: Bu kara kuzgun-
dın özge mü‘ezzin bulmadı mu tidi. Ebū Sufyān aytdı: Men nerse
[12] timeyem kim Tengri anga habar kılğay tidi. Cebrā‘il ‘a. in-
di. Bulariŋ sözleriniŋ habarın berdi. Peygāmbār ‘a. bularnı
ündedi. [13] Sordı kim ne tidiŋiz Bilāl-i Habeş üçün? Andın
Tengri te‘ālā bu āyetni ızdı. Bularnı anıŋ kibi sözlerdin yığ-

dı. Peygāmbar ‘a. [14] aytdı: Kayu kiři kerāmat uluđluk ister erse Tengridin korkuđ kim Tengri ‘azze ve celle ađıđa kōkke bakmaz; kōngölge [15] bakar, ‘ilmđa. Sızdin kerimrek Tengri hażretinde, korkuđ tiyür.

14. Ayt[ı]ı ‘Arablar: Inanduk. [16] Aytđıl yā Muhammed: İmān ketürmedinđiz ve İkin ayturlar: Müsülmān bolduk. İmān kirmedi sizinđ kōnglünđüz iğinge. [48a] Eger mu‘i‘ bolsanđız Tengriđa tağı Rasūlinđa eksütmegey sizinđ ‘amelinđizdin nerse. Be-dürüstİ Hüdāy, yarlıkağan [2] bađşāyende turur. Süddİ aytur: Bu āyet ol kavmlar üçün indi: Medİne vechinde Selem ve Eşca‘ ve ‘Affār şānına indi [3] kim bular ayturlar erdi: İmān ketürdük tirlar erdiler tā İmān bulurlar kendüleri, mälları birle. Andın [4] Rasül ‘a. ğa-zātđa barsa bular muhāliflik kılurlar erdi. Biliđ kim İmān ol bolur: Kōngöl bilür, inanır; tilin [5] tanukluk berür. İslām ol bolur kim tē‘at kılur. Mundın ötrü aytdılar kim İmān İslām bolur ve İkin İslām İmān [6] bolmaz. Tengri te‘ālā İmān, İslāmı fark kıldı, bu āyet iğinde: قل لم تؤمنوا ولكن قولوا اسلمنا Andın Tengri te‘ālā [7] hağikat İmān kıldı. Aytdı, neteg kim:

15. [8] Hađikat mu‘min anlar, inandılar Tengriđe tağı Rasūlinđa. Andın sonđ şekke tüşmediler. Katlandılar [9] mälları tenleri birle İdi yolında. Uşbu şıfatlık anlar, şādıklardın tururlar. [10] Ne ol kişiler kim korkusunda tā dünyā tavāri üçün İmān ketürse. Kađan bu iki āyet indi, ‘Arab keldi anđ iđdi kim [11] mu‘min tururlar, āşkäre yaşru. Tengri ‘azze ve celle bularnı bilür, yalđan sözledükin. Andın, bu āyet indi.

16. [12] Aytđıl yā Muhammed: ögretür mü-siz Tengriğa dīnlerinđizni. Tengri bilür ne kim köklerde bar tağı ne kim yirde bar. [13]

Tengri tegme bir nerseni bilgen turur.

17. Minnet kozar seniñ üze Islāmğa kirmeklerini. Aytğıl: Minnet kozmañğ menim üze [14] Islāmlarınñızını. Yana Tengri minnet kozar siziñğ üze, ködürse sizni imānka. Eger erseñgiz [15] rāstlar-dın. Tengri te'ālā bilür kökleriñğ ğaybını taķı yiriñğ. Tengri te'ālā körgen turur anı kim kılur-siz.

[SÜRATÜ KĀF]

[48b] Sūra-i Kāf Mekki turur. Ayetleri kırk biş turur, hılāfsız, kelimeleri üç yüz yitmiş biş turur, hurūf[2]ları miñğ tört yüz yitmiş tört turur. Ubeyy ibn Ka'b aytur, ya'nī rivāyet kılur Peyğāmbardın: Kayu kişi bu Kāf [3] sūrasın okısa, ölüm sekerā-tin āsān kılğay; taķı bu sūranı her ādīne tūni okısa idi 'azze ve celle kamuğ igdin saklağay.

[4] Bismi' llāhi' r-rahmāni' rahīm

[5] كورة في خمسين واربعمون آية ملكية

1. [6] Ant yād kılur Tengri Qur'ān birle Mecid, Müşrif Kerim biz seni ayduk. Katāde aytur: Bu Qur'ān atlarındın turur. Karažā aytur: Kāf ibtidā turur. قدیر و قاهر و قادر و قابض
Ibn 'Abbās aytur ražiya' llāhu 'anhu: Bu Kāf Tengri atlarındın bir at turur. Bu at haķķı üçün and yād [7] kılur: Qur'ān Mecid turur. 'Ikrima aytur: Kāf bir tağ turur. Kökler uçı Kāf üzre turur. Kamuğ cihān yārenü turur. [8] Yaşıl zümürüd turur. Taķı kök yaşıllıķı andın turur, ne kim zümürüd kim bar, bulur andın

tüŝer. Vehb ibn Münebbih aytur: Zü'l-karneyn [9] Kâf tağına ağdı. Yöresinde kiçig tağlar kördi. Kâf tağına sordı: Bu ne tağlar turur? Seniñ neñ turur? Aytı: [10] Tamarlarım turur. Hiç ŝehr yok kim ŝehrlerde, bir tamarım ol ŝehr içinde turur. Kağan Tengri te'älä tilese ol ŝehrni birän kılmak, mañğa buyrur. Ol tamarımni tepretür-men tä zelzele tüŝer heläk bolur. Zü'l-karneyn aytı: Kâf, manga ħabar bergil, [12] Kâf manga ħabar bergil Tengri te'älä 'azamatındın. Aytı: Tengri 'azze ve celleniñ 'azamatı andağ uluğ turur: Köngül birle sansa bolmaz [13] tidi. Bu yirdin asra bir yir barımıŝ; yüz yıllık ini hem biŝ yüz yıllık kalinğlıkı. Anıñ torında [14] tağlar bar. Eger ol tağlar bolmasa erdi men tamuğ üni heybetindin erdim. Zü'l-karneyn aytı: Takı nerse [15] aytğıl. Aytı: Cebrä'il 'a. Tengri 'azze ve celle korkusındın titrer; yüz ming ferişte ol titremekdin yaratur [16] tä bular ŝaf tutarlar ve başların ilerü kemiŝgeyler. Tengri 'azze ve celle bularga destür bergey, sözleñ tiyü. [17] Kamuğları aytğaylar: Lā ilāhe illā' llāh Muhammedün rasūlū' llāh. Körmez müsiz kim aytur: (L: 16)

و نحن اقرب اليه من جبل الوريد

2. [18] Yana 'aceblerler, keldi anlarka korkutğan, anlardın; ayt-[t]ı kâfırlar: Bu [49a] tañ nerse erür.
3. Biz mü ölgeymiz, takı bolğaymız toprak, ol kirü yanduru tirilgeymiz; irak söz turur.
4. [2] Bildük-biz anı eksüt[t]li yir anlardın; ya'ni tenleri süngükleri bularıñ. Biziñ katımızda kitāb, saklanmıŝ dıvdin [3] peridın, iblisdin tağayyur bolmağay ya'ni Levhu'l-mahfūz. ماتنقص
الارض منهم ma'nisi ol turur kim [4] yir bularnı yiyigey, yok kılığay kamuğ tenleri yok. Meger peygāmbarlar, şehidler teni çürü-

megey.

5. [5] Yana yalğandurdılar 'Azrā' ilğa, neteg kim keldi anlarka. Anlar kəriş kəriş işler içinde.
6. Körmesler mü [6] kökni, üstünin. Neteg kaldurup tururmız anı; tağı yulduz, ay kün birle bezedimiz anı. Ermez kedük, sınık.
7. [7] Tağı yirni, yayduk anı; tağı kemiştük anda muhkem tağlarını; öndürdük anda tegme bir cüft cüft [8] mivedin.
8. 'İbret üçün tegme bir tevbelik oyağ kullarğa.
9. Tağı indürdük kökdin [9] mübārek suwnı, öndürdük aning birle bostānlar; dāneler, buğday ve arpa, bitürdim.
10. Hürmānı [10] yüklüg ya'ni uzağan, bar anga kaling çiçeki;
11. Rūzı üçün kullarğa. Tırgüzdük aning birle ol kārāb [11] olmış bāklarnı; tırgüzmek mundağ turur.
12. Yalğan sözledi anlardın aşnu Nūh kavmı tağı Res aşhābları [49b] tağı Semūd;
13. Tağı 'Ad tağı Fir'avn tağı Lūṭ uyaları.
14. Tağı buk aşhābları [2] tağı Tubba' melikiniṅ kavmı, kamuğı yalğanturdu rasūllarğa; sezā boldı 'azāb. [3] Tağı Tubba', Yemen iliniṅ pādşāhı erdi. Üküş kavm anga uymuş erdi. Üküş kabile erdi. Andın strü anga Tubba' tidiler. Ol müsülmān boldı. [4] Kavmını müsülmānlıqğa ündedi. Kavmı anı yalğan tidiler. Ol kavm atı Hümerā erdi. Muhammed ibni İshāk aytur: Tubba' [5] habarı ol turur kim maşrıkdın keldi. Yolu Medīne erdi ve Medīne kavmın rencūr kılmaduk erdi. Andın bir oğlannı [6] anda koydı. Bular anı öldürmiş erdiler. Andın habar eşitip kelmiş erdi. Aytdı: Kamuğ şehrlerni birān kılğam, ağaçların kestirem. [7] Bularnı kıram. Bular aning birle tokuşdılar. Tün kün bularnı konuklar er-

di. Andın Tubba° aytdı: Bu eren yawlak kerim [8] eren ermiş ti-
di. Andın iki çep cühüd ihtiyârlarından ya°nî kişilerdin ve °ā-
limlerdin; ol zamân °ālimlerde [9] bulardın °ālimrak yok erdi.
Bir Ka°b erdi. Biri atı Esed erdi. Aytdıla[r]: Tā meger kılma-
sen bularğa borluk. Eger borluk [10] kılsañg Tengri °azze ve
celle bularnı saklar, sañga °ukūbat bergey anıñg üçün kim bu
şehrge bir peygābar hicret kılası turur. [11] Ya°nî kelesi tu-
rur. Añırū°z-zamân peygābarı, Kureyşilerdin, atı Muhammed mun-
da bolası turur. Andın Tubba° bularıñg sözün kabūl kıldı [12]
taķı Medīnelıglarınıñg kitābından keçdi, bularnı dīnga da°vat
kıldı. Ollar taķı dīnga kirdi ve Peygābar °a.ka [13] şevklap
aydılar. Yiti yüz yıl ilgerü *وشهوت على اجدانه رسول من بادي النسب*
ولوفد عمرى الى [14] دهرهى لكنتم وزيراً له وابن عم
ve Medīne halklarığa kerem kıldı. Medīnedin kaytdı. Ol iki ce-
berrut °ālimni [15] alıp kaytdı Yemenge. Andın Yemen halkı Hum-
yerā kişiler[i] aytdı: Biz seni Yemenge körmezüz. Anıñg üçün ay-
ruk dīn ketürdiñg. [16] Tubba° aytdı: Sizing dīniñgizdin yigrek
dīn ketürdim. Olar aydılar: Andağ erse ok hükm kılğay-sen bizge.
Yemende [17] bir tağ bar erdi, tüpinde ot bar erdi, yazukluklar-
nı köydürür erdi. Haķ idilerine mazlūmlarğa ziyān [50a] kılmaz
erdi. Tubba° munga rāzī boldı. Yemenliğlar butların ketürd[i].
Bu iki cebr °ālimler kürrāselerin ketürdi. Keldiler [2] ot katı-
na. Andın ot çıķdı. Ol butlarnı Yemenliğlar birle köydürdi. Bu
iki cebr °ālim kürrāseleri birle esen çıķdı [3] Tevrīt okıyu. Ot
hiç ziyān kılmadı. Meger kim alınları terlemiş erdi. Ot kaytdı,
yerine bardı. Andın Humyerā [4] kavmı anı kabūl kıldılar. Kamuğ
Yemen halkı bularıñg dīnine kirdi ve cühūd aşlı Yemende kaldı.

Takı Tubba° çerip aldı [5] kayda şerhler bar erse açdı. Mekkege kirdi, birān kılğam tiyü. Aytılar: Bu şehri Tengri saqlar ti-diler. Andın peşimān boldı [6] ve ihrām tutdı ve Mekkege kirdi. Tavāf kıldı. Mekkeni tonattı ve yıpar °anber sürdi. Andın Tengri °azze ve celle kıyāmat dürüstlüğü [7] üçün bu āyetni aytdı:

15. [8] °Aciz mü boldum halklar yaratmaqğa, avval yaratdım °aciz mü boldum, imdi takı bolmaqam. Bel kim bular şek tutarlar yingi yaratmaqılık[k]Ja.
16. Yaratdım halklarını; uş [9] yaratduk biz ādamnı. Takı bilürmiz ni kim nefsi vesvesege kemşür anıñ birle; takı biz yakınrak-biz [10] anıñ tapa, sütün tamarındın; ya°nı munı anıñ üçün aytur kim kişiler endāmları biri birine hicāb turur Tengri te°ālāni hiç hicāb yığmaz bilmekdin.
17. Ol vaktın satğaşur iki satğaşğan sağ yandın, takı sol [11] yandın. Olturğan hāletin; ya°nı tutar ol iki ferişte kim sağ turur takı sol turur. Anıñ birle olturur iki ferişte tünün [12] iki ferişte künin. Anıñ hayr şer yazukın bitiyürler. Bularğa müvekkel tururlar. °Ali razıya°llāhu °anhu aytur kim Peyğāmbar °a.- [13]dın aytdı: Ferişteler olturdıķı vaktı tüşinde turur. Bendening yādı anıñ müddeti turur. Takı sen barur-sen, [14] ol nerseler kim işler-sen kim barmış; Tengri te°ālādın uwtanmış-sen. Andın, sağındakı ferişte hayr bitir. Soldakı [15] ferişte yazukın bitir bolsa sağındakı ferişte koymaz aytur: Yazmağıl. Yiti sā°at şabr kılğıl tā meger tevbe [16] ve istiğfār kılğay mu tiyü iki vaktı ferişteler bendedin ırulur: Bir yaragına oltururda; biri °avreti birle muvāfakat kıldukda. [50b] Kağan ol bende älse ol iki ferişte aytur: Yā Rab bizge fermān bergil, kōkke āğğalım.

İdi aytur: Käk toluğ ferişte[2]ler kim maŋga tesbîh okırlar. Aytur: Ne kılalım? Aytur: Ol olok bende gūri űzre tekbir, tesbîh tehliil kılıŋg tā kıyāmatğa teğinçe, anıŋ müzdine.

18. [3] Sözlemez sözdin, meger bar katında sakçı, anuk erür.
19. Keldi anga ölüm küçeyliki [4] haq birle. Ol, ermes-sen andın kışğan.
20. űrilür şūr [5] ol va' da küninde.
21. Keldi tegme bir ten anıŋ birle sorulğan taqı hāzır.
22. [6] Erding-sen gaflet içinde mundın; açtuk sendin örtüg; [7] sening köziŋg bu kün yitik erür.
23. Ayt[ı]lı koldaşı: [Menim katında anuk erür; ya'nı ol bende kılduqı 'ameller.
24. [8] Kemişing tamuğ içinge, tegme bir kâfırlar, boynagularnı. Bir niçeler aytur: *لنصفأ بالناصية* ol iki ferişte 'itābı turur ol kişige. Anıŋ ma'nisi alkın turur; andağ kim aytdı: tün birle okırlar. [9] Bir niçeler aytur: Ferişte 'itābı turur ve likin karınler teg tegül ve likin ol ferişte 'itābı turur kim mundın ilerü yād [10] kılduq aytdı: *كل نفس معها سابق وشييد*
25. Yıgilğan hayrdın, zālım, şekke tüşgen.
26. Ol kim kıldı [11] İdi birle özge Tengriler; kemişing anı bu kün katıq 'azābğa, miñnetke. Bir niçeler aytur kim Tengri 'azze ve celle bu āyet[ni] Velid bin Muğire űçün aydı kim karındaşı [12] oğlanların müsülmānlıkdın yığdı. Aytdı: Eger Muhammed dinine kirsengiz men sizge hiç menfa'at kılmağam. Bu turur kim aytur: *صنأع*
27. [51a] Aytdı koldaşı anıŋ, İdiyā tēgilik kılmadım anga, yana boldı ol irak azğunlık içinde. [2] Sa'id bin Cübeyr aytdı: Kā-

fır, kirāmen kātibin[ge] aytur: Bular manga artuk yazdı. Ferişteler ayturlar: Artuk yazmadım ve ikin aytdıng, yazdım. Tengri te'ālā aytdı:

28. [3] Ayt[tlı]: Hüşūmat kılmaŋ menim katımda; takdīm kılduk ya'nī ilerürek sizge va'da, korku, hükm.

29. [4] Bedel bolmaz söz menim katımda. Ermez-men zulm kılğan kul-larğa.

30. Ol kün aytğaymız tamuğka [5] toldung mu tip. Ol aytğay: Artğan bar mu tip. Andağ kim Enes rivāyet kılur Peyğābar 'a.dın kim [6] aytdı:

لا تزال جهنم يلقى وتقول هل من مزيد
حتى يصنع رب العالمين فيها قدمة بعصنها الى بعضي و
تقول قط قط [7] بقدرتك وكرمك ولا يزال في الجنة
فضل ..... في الله تعالى فلما فيسكنهم فضل الجنة

Naşr bin Şumeyl aytur: [8] Sordım Halil bin Ahmedge وقد قدمت اليكم

Aytdı: Kaddem ma'nisi ol turur kim tamuğka ilerü kirür. 'Abdu'l-

lāh bin Mübārek aytur: [9] Kaddem bir türlüğ kişiler bolur kim 'ilm içinde fāzıl bolur; ilerü bilmiş andın, yazuk kılur. Bular

tamuğ ehli bolur. [10] Bularnı tamuğka takdīm kılur, ilerü kiv-rür. Körmez mü-sen kim ان لهم قدم صديق

bolur. Vehb ibn [11] Münebbih aytur: Tengri te'ālā bir kavm yaratdı Ādamdın ilerü. Bularnı at başlıg, kurt başlıg, özge endāmla-

rı, ādamī. [12] Olar Tengriğa 'āşī boldılar. Bularnı helāk kıl-

dı. Bularnıng birle tamuğnı toldurdı. Bir niçeler ayturlar: [13]

Üküş bāk birle toldurgay tir. Bir niçeler ayturlar: Bir köngli

ulug, mütekebbir tamuğluk bolsa, anıng tenin beyük [14] kılğay

tā 'azāb üküş körsün tiyü; tamuğka kirürde tamuğ toljun tiyü.

Ayturlar: Tamuğ bākı tegme biriniŋ [15] başı Uhud tağına bol-

ğay tir. Andın körgil kim tā niçe bolğay. Bu aşı yād kılduk,

Tengri ‘azze ve celle tevfiķi birle والاولى [516] العظمة من كل

علمة وبلدة Andın, Tengri te‘ālā uşmah şıfatın uçmahlık

birle yād kıldı, aytdı:

31. [2] Yawuk boldı uşmah, perhizliglerge, yaķın.
32. Bu ol erür kim va‘da kıldıñız erdi. Tegme bir [3] saķınğan bek-
şige.
33. Kim korksa Tengridin ğayb birle taķı kim kelse köngül birle kim
menim yolğa.
34. [4] Kiring anğa selāmatlık birle, ol menggü küni erür.
35. Bar anlarğa kim anı kim tilerler [5] anda; taķı katımızda ziyā-
de.
36. Bar niçe köp, yokaltıtıluķ mundın üze halklardın kim anlar katıģ-
rak erdi [6] anlardın, tutmaqđın. Tezginürler iller içinde, bar
mu kurtarğandın?
37. Bar anda angmak [7] bar anga köngül; yā taķı tutdı kulakın taķı
ol hāzır erdi.
38. Uş yaratduķ [8] köklerni taķı yirni taķı iki arasındakını altı
kün içinde, taķı tegmedi bizge armaqđın; ya‘nı [9] altı künde
yaratdımız yirni kökni. Peyğāambar ‘a. aydı: Yekşenbe kün yiti
kat kökni yaratdı. Düşenbe kün aynı yulduzlarnı yaratdı [10] fe-
lek içinde ornatdı. Seşenbe kün köklerde feriştelerni taķı cān-
verlerni, havādaki kuşlarnı yaratdı. Şehārşenbe [11] kün suvlar-
nı deryālarnı yaratdı, aķıtıtıdı; taķı otlarnı öndürdi. Halklarğa
rūzlarnı kısmat kıldı hükmlerni [12] sürdi. Pençşenbe kün uş-
mahnı, hūru‘l-‘iynlerni taķı tamuğnı, içinde ‘azāb feriştelerni
yaratdı. Adıne kün [13] Adamnı Havvānı yaratdı. Taķı feriştelerni-

ni yaratdı. Adamğa secde kıldurdı. Takı ādīne kün atamız Adam şalavātu' llāhi 'aleyhni [52a] uştmahka kiwürdi takı ādīne kün hem çıkardı, dünyāge ıddı. Takı şenbe kün dünyā tükel āreste boldı, eksük kalmadı; neteg kim [2] Tengri te'ālā yarlıkar:

(L: 38)

ولقد خلقنا السموات والارض الى آخره من لغوب

Te'vili andağ timek bolur. Va'llāhu a'lem. Teñgri te'ālā yarlıkar: [3] Yiti kat kökni yaratdı, arasındaki feriştelerni, ādamīlarnı, kuş kurtlarnı, cezirlerni tağ tengizlerni, arık yığaçlarnı [4] balıqlarnı takı ni kim bar erse altı künde yaratıtlımız, hiç emgek tegmedi tip yarlıkar. Teñgri te'ālā tilese erdi yiti kat kökni yirni uştmah tamuǵı [5] takı yiti yüz yitmiş yiti taǵı, teñgizler öküzler kuş kurtlarnı, ādamī perilerni, altun kümüş tuç bakırlarnı, gevher yakut yinçü mercān [6] la'l ve pīrūzeni, ay kün yulduzlarnı takı ağın ni kim bar erse a'lā-i 'il-liyyiñga tegi karār berdi; yirdin Kāf başıñga tegi bu kamuǵı [7] tarfatu'l-'ayn içinde yaratǵay erdi ve likin altı künde yaratmaqı ni hikmet erdi? Cevāb ol turur kim Teñgri te'ālā kullaringa ögretü berdi: [8] Ey kullarım, işke iwmeклик kilmangızlar, āhestelik kilinglar. iwmeклик hakimler işi ermez, dānalar işi bolmaz; nādānlar işi turur. [9] Takı Rasūl 'a. yarlıkar:

العجلة من الشيطان والصبر من الرحمن

iwmeклик iblīsdin turur, āhestelik Rahmāndin turur. Bu ma'ni üçün [10] Tengri te'ālā bu cihānnı altı künde yaratdı. Va'llāhu a'lem.

39.

[11] Şabr kılǵıl anıñ üze kim ayturlar; tesbīh kılǵıl hamd birle idinge sen; kün toǵmazdın üze, [12] takı kün batmasda öñg; ya'ni ibn 'Abbās aytur: Mundın murād öyle ikindü namāzin aytur

tir.

40. Tağı tünle tesbîh kılğıl anga, sücüddin sonġ; ya'ni aḥṣām yatsu namāzın ve tün namāzın [13] iki rek'at erte namāzındın ilerü. Enes raż. aytur Peyġāmbardın: Kayu kişi aḥṣām namāzındın sonġra iki rek'at namāz kılsa söz sözlemedin [14] anıñ namāzı 'illiy-yiñğa aġar. İlk rek'atda **الحمد** tağı **قل يا أيها الطافون** ikinç rek'atda **قل هو الله أحد** okısa tā şafak oyakğınça. [15] Mücāhid aytur: Bir yirde tesbîh tiler tir tegme namāz songında. Bir niçeler aytur: Taḥavvu' namāzın tir. Bir niçeler aytur: **قبل طلوع الشمس** Erte sünnetin aytur: [16] **تيؤ اḥṣāmdın ilerü tesbîh tiler.** Enes raż. aytur: Peyġāmbar 'a. aytdı: 'Aqıllar ol turur kim aḥṣāmdın ilerü tesbîh okır kim müstecāb bolur.
41. [52b] Eşitgil, ol kün kıkırur kıkırğan, yawuk yirdin; ya'ni is-rāfil Şūr ürmeki turur [2] ürmeklikdin; bilgeyler perākende tenleri. Tiriling tigey; Tengri te'ālā hükmi birle tigey. Andın tirilgeyler **قريب** [3] **وملائك** ya'ni Beytu'l-mukaddas şabrāsınğa kim ol yir ortası turur. Kökke yaqınraq turur özge yirlerdin.
42. [4] Ol kün eşitürler çaklıqnı, haq birle; ol, kıyāmat küni turur
43. Be-dürüstİ, biz [5] tirgüzürmiz, öldürürmiz; bizing tapa bolğay bular kelġüsü.
44. Ol kün yarılğay yir; andın, bular terkin çıka kelgey. [6] Ol kün cem' küni turur; biziñg üze āsān erür.
45. Biz bilürmiz anı kim ayturlar. Tağı ermes-sen anlar üze [7] cebr birle, müsülmānlıġğa tutar-sen; bir niçeler ayturlar: Cabbār cebrlerdin turur, cebr Cabbārdın; pend bergil Kur'ān birle, kim korkar bolsa benim 'azābımdın. Peyġāmbar 'a. aytdı ne birle bizi korkuta-sen? Andın, şevāb indi.

[SÜRATU' Z-ZĀRIYAT]

[8] Bu Zāriyāt sūrası Mekkede inmiş turur. Altmış āyet turur, hılāfsız. Yüz altmış kelime turur. İki minḡ yüz seksen yiti hurūf turur. İbn Ka'b aytur [9] Peyḡāmbār 'a.dın: Her kim Zāriyāt sūrasın okısa niçe kim yıl asranıḡ sanınça şevāb bergey. Bu Zāriyāt sūrasın hemişe 'ādet tutsa [10] vakti kızlık kahtlık uçun okısa Tengri te'ālā uçuzluk kılu bergey.

[11] سورة الزاریات سنون آیه مکیه

[12] Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rahīm

1. [13] Ol yıl kim topraknı yirdin perākende kılar, havāğa uçurur. Perākende kılgandın anga tuta and yād kılar, Tenḡri te'ālā. Bir niçeler aytur kerrübīnlarka tidi. Asra üstündin aşar; andın, taḡlarğa eser; andın yazığa tüşer şimāl yili. Uştmaḡ yili uştmaḡ üzre keçer, andın kelür. Şiddik cānı üzre keçer, bularıḡ yıdıḡın kötürür. Andın kürsīdin, yiti kök yulduzdın keçer. 'Alī ra-zıya' llāhu 'anhu aytur: Ve' z-zāriyāt kamuḡ yıller bolur.
2. [14] Bulutlar kim yağmur kötürüp yörür.
3. Ve kimiler kim tengizde āsān yörür.
4. Takı ol feriştelər, kısmat kıluurlar işler; aḡḡa tuta and yād kı-lur.
5. Ol kim va'da kıldıḡız [53a] rast turur.
6. Be-dürüstī kıyāmat kelmeki ḡak turur.
- 7-27. [Bu āyetlerin bulunduḡu [53a] ve [53b] sayfaları kopmuştur.]

28. [54a] Kiwür kânġülünġe anlardın korkuġ. Aytđılar: Korkmaġıl; be-
şāret berdiler anġa bir bilgen oġul.
29. [2] Andın, ‘avreti çağırdı, yüzini urdı ya‘nı elin eline, ‘avret
‘ādeti kibi neteg kim ‘aceb nerseler kōrseler. Ayt[ıt]ı Sāra: Ka-
rı uraġut[men]. Anıġ ılerü ‘ıyāli [3] bolmaduk erdi. Ĥabarda
kelmiş turur kim İbrāhım ‘a. buzaġu söklüp bu erniġ eline urdı
erse Cebrā‘il ‘a. kanatın sıkadı tirildi, anasına berdi.
30. [4] Aytđılar feriştelər: Andaġ turur. Ayt[ıt]ı seniġ Tengriġ;
ol turur uşol tigiz işlig, bilgen.
31. Ayt[ıt]ı İbrāhım: Ne turur siziġ işiġiz [5] ey ilçiler?
32. Ayt[ıt]ı ferişte: Bizni iddi ol kavm üçün, kāfir tururlar.
- 33-34. Tā ızġay-mız anlar üze [6] taş, balçıkđın; etmiş turur nişānliġ
seniġ Tengriġniġ katında. Bular, yazuk içinde ĥaddin keġdiler.
35. Çıkarduk ol kişilerni, kim kim erdi [7] anda mu‘minlerdin.
36. Bulmaduk anda müsülmanlarıġ iwindin özge iw.
37. Kozduk [8] anda nişān anlarġa, korkarlar iglig ‘azābdın.
38. Takı bar erdi Mūsāġa; ol vaktđa idduk Fir‘avnġa [9] aġuk ĥuccat
birle.
39. Kayt[ıt]ı Fir‘avn kendü kuvvatı birle, takı aytdı: Cādū turur Mū-
sā yā delü.
40. Pes tutduk anı [10] takı anıġ süverini, kemişdük bularnı teġiz
içinġe; takı bular anı kıldılar kim ‘azāb bularġa vācib boldı.
41. Takı ‘Ād kavmına: Ol vaktđa idduk anlar üze [11] yilni fāyide-
siz, bereketsiz.
42. Koġmadı bulardın nerseni [kim] keldi anıġ üze; meġer kıldı anı
zir ü zeber, ĥiç koġmadı.
43. [54b] Takı Şemūd kavmında: Ol vaktđa tidi anlarġa menfa‘at aliġ

tā rüzgārılar.

44. Tekebbürlik kıldılar idisiniñg buyrukındın; [2] tutdı anlarını ok
‘azāb, anlar köre turur erdiler.
45. Taķı yarağları yetmedi kopmaqğa; [3] bolmadılar yarıçılar.
46. Taķı Nūh kavmı, mundın üze; anlar erdiler fāsık [4] kavmlar.
47. Taķı kökni, binā kılduk anı, kuvvat birle; biz rüzların kiñg
kılduk.
48. Taķı yirni [5] tōşedük anı; nime edgü tōşegenlerdin.
49. Tegme nersedin yaratduk iki iki, bolğay kim [6] angsañgız; ya’ni
muhtelif [turur]; andağ kim kök taķı yir, kün taķı tün kündüz,
ve yaban taķı teñgiz yay kış, Beni Ādam kāfır taķı müsülmān,
bed-baht [7] taķı nık-baht, taķı hak bātıl, erkek taķı tişide
nerseler; tā meger siz yād kılgay-siz anga, himmetine hemmāzi
yok tiyü. Bilinğler kim bu nerseleri [8] yaratğan bir turur;
cüftsiz, ortaksız turur.
50. Kaçınğ Tenğri tapa, men sizge andın korkutğan-men, açuk.
51. [9] Kılmañlar Tenğri birle özge teñgriler; men sizge andın kor-
kutğacı-men, āşkäre.
52. [10] Mundağuk kelmedi anlar tapa mundın öñg ilçidin meger ayt-
[t]ılar: Cādū erür yā delū turur.
53. [11] Vaşıyyat mu kılıştılar anıñg birle? Yana anlar tāği kavmlar
erür.
54. Yüz ewürdi anlardın; ermes-sen melāmetlegen.
55. Angğıl, hakikatda [55a] pend bermek mu’minlerge fāyide turur.
Pend bergey-sen, takşir kılmağay-sen. Müfessirler aytdı: Kaçan
bu āyet indi erse Peyğambar ‘a. yıgladı; kavmı birle yavlaq kı-
gurdılar kim vahy kesilgey tiyü ve ‘azāb kelgey tiyü. Andın

Tenġri [2] te'ālā bu āyetni aydı:

56.

[3] Yaratmadım perini taķı ādamnı meġer maġġa kulluk kılunlar

tiyü. Andaġ kim aytdı: *وما امرؤ الا ليعبدوا الله مخلصين*

(XDVIII; IX: 31) *له الدين وما امرؤ الا ليعبدوا ائماً واحداً*

Yaratmadım bularnı ayruķ iške [4] meġer kim ikrār bersün tiyü

Tenġrilikimġa, rāzı bolsun hükmimġe, šabr kılunlar belālarımġa;

bir niġeni bed-baġt bir niġeni niķ-baġt yaratdım.

57.

[5] Tilemes-men anlardın rüzıdın taķı tilemes-men kim maġġa ta-

'ām bersünler tip.

58.

Hakikatda Tenġri te'ālā, Ol rüzı bergem [6] kuvvat eyesi erür.

59.

Be-dürüstı anlar kim zulm kıldılar, našıb bar anlarka 'azābdın,

ol ašhāblarıġ ülüšlerini [7] iwemk tilemeġ.

60.

Vāy bolsun anlarka kim tendiler; ol kün anlarka kim va'da kıl-

dım, kıyāmat küni.

[SÜRATU' T-ṬUR]

[8] Ve't-ṭūr sūrası Mekkede indi. Ayetleri kırk tokuz turur. Kū-

fe sakıšında ve kırk sekiz turur, Bašra sakıšında ve kırk yiti

turur; Medıne sakıšında [9] kelimeleri üç yüz on iki turur, hu-

rūfları miġ biš yüz turur. Ubeyy ibn Ka'b aytur Peyġāmbar 'a.-

[dın]: Kayu kiši Ve't-ṭūr sūrasın okısa Tenġri [10] te'ālāġa vā-

cıb bolġay kim anı imin kılġay kendü 'azābındın ve aġġa ušmah

ni'metin berġey; taķı Ve't-ṭūr sūrasın her ādine tüninde [11] üç

kata okır bolsa Allāh te'ālā ni kim 'illetlerdin saklaġay.

سورة الطور تسع [12] واربعون آية ملكية

[13] Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rahīm

1. [14] Tūr, biliŋ Arabistān içinde kamuĝ [taĝ]larĝa Tūr tiler ve likin mundaĝın tiler: Mūsā 'a. anıŋ erdi. Tenĝri 'azze ve celle [15] ol taĝ üzre Mūsā 'a. birle sözleşdi. Ol taĝda Beytu'l-mukaddasın Medīnege teĝinçe ol atı Zeyt turur. Mukātil aytur: Bir taĝ [16] tūr-ı Zeyt takı bir taĝ atı tūr-ı Sīnā. Anıŋ üçün birinde zeytūn biter, birinde incir biter. Anĝa tuta ezel yād kıllur.
- 2-3. [55b] Bitinmiş kitāb birle; ol takılmış kāĝıd içinde; ya'ni kitāb turur yazılmış, iwuk terisi içinde menşūr kılmış. Kelbī aytur: Bu tōrtini aytur. Bir niçeler aytur: Levhu'l[2]mahfūznı aytur. Bir niçeler aytur: Ol iki ferişteni aytur kim eyĝü yawuz bitiyü kōtūrūr kıyāmat küni; andaĝ kim Tengri 'azze ve celle aytdı:
- (XVII: 13)
- و اذآ [3] الصحن ونشرت ويخرج
يوم القيامت كتابا بليقيه منشورا
4. Takı Beytu'l-ma'mūr birle; ve ol ābādān iw üküş ħalklı ve olbir [4] iw tōrtinç kökde 'arş berāberine turur. Ka'be üstünde turur. Eger bir taş kemişse Ka'be üstünge tüşĝey ve ol iwing atı سراج Serāh turur. [5] Kökde anıŋ ħurmeti andaĝ turur kim yirde Mekke ħurmeti kibi. Tegme künde yitmiş miŋ feriştelere anda tavāf kıllur; tā kıyāmatĝa teĝinçe anıŋ bekçisi [6] feriştelere turur. Atı anıŋ Zerrin turur; altun kümüşdin, zeberced[ldin yāķūtdın yaratmış turur. Ol iw uşmaĝda erdi; andın [7] Ādam Peyĝāmbar üçün Mekke yirine ketürdiler. Andın Nūh Peyĝāmbar 'a. tūfānı vaktin kökke aĝdurdılar. Hasan Başri aytur: [8] Yir üzre Beytu'l-ma'mūr tiyü Mekkeni aytur kim Tenĝri 'azze ve celle anı ābādān tutar tōrt yirdeki ħalklar birle.

- 5-6. [9] Tağı kötürülmüş kök birle; tağı kaynayu aqan tengiz birle; ya'ni Teŋgri te'ālā kıyāmat küni kökdeki teŋgizlerni [10] kamuğ ot kılğay ve tamuğnı bularınıŋ birle ıssıq kılğay. 'Alī aytur, ražiya'llāhu 'anhu: Bahru'l-mescūr aŋga aytur [kim] 'arşdın asra [11] teŋgiz bar, suwı teriŋ. Kaçan kıyāmat bolsa ol teŋgiz kırk kün aqğay yirge tā bular gürdin bitgey tamām ot biter kibi [12] ve ol teŋgiz atı Bahru's-sücürān tiyürler. Teŋgri te'ālā bu nerseler hurmetine and yād kılur.
7. [13] Haqıkatda İdiniŋ 'azābı kelgen erür.
8. Yok aŋga def' kılğandı.
- 9-10. Ol kün tezgündürgey kökni [14] tezgündürmek; yörir tağlar, yörimek.
- 11-12. Veyl bolğay ol kün yalğançılarga; anlar kim [15] bātıllık içinde oynarlar, gāfil.
13. Ol kün üdegeyler tamuğ otı tapa, üdemek.
14. [56a] Bu ot erür kim ol kim erdiŋiz aŋga yalğan turur tiyü.
15. Sihr mü erür bu yā erdiŋiz [2] sizler körmesler.
16. Köndürdük anı şabr kılur erseŋiz, eğer şabr kılmasaŋız, berāber bolğay siziŋ üze. [3] Hod cezā bulur-siz ne kim 'amel kılur-siz.
- 17-18. Haqıkatda korkğanlar, uşmaqlar içinde [4] ni'metler içinde; yimişler içinde şādī bolup, ol kim berdi bularınıŋ Teŋgrisi bularga; tağı saqlar bularınıŋ Teŋgrisi bularnı [5] tamuğ 'azābındın.
19. Ying içiŋ, nüş bolsun sizge, ol işler kim işlediŋiz.
20. [6] Tayanu turuŋ tahtlar üzre, şaf tutup, şaf tartıp biri biringizge karşı. Cüft kılur-mız anlarğa Hürü'l-'iynlerni.
21. Anlar kim inandılar [7] tağı uydı anlarğa kabileleri imān birle.

Tegürgey-men bularnı oğlanları birle, bularıñg derecätleri [8] niçe me bulardın eksük bolsa tã'at kılmadı; anıñg için 'ıyäl-lerin kãrgeyler bir yirde cem' bolup [9] uştmah içinde; andağ kim şād bolurlar; 'ıyalleri ta'accüb içinde kendü birle bolsa şād bolğay. [10] Eksütmedük anlarğa 'amellerindin nersedin; tegme kimerse anı kim kağandı, tutuğında bolğay; [11] ya'nı tegme kişi ne kim iş işlese, ne kim kazanç eylese, eygü yawuz, kendü äzine beyānide bolur. Hiç kimerseni ayruq kişi [56b] yazuqı için kınamaz. 'Alı ražiya'llāhu 'anhu aytur: Ĥadice ražiya'llāhu 'anhā sordı Peyğābarğa. Peyğābardın ilerüki erdi [2] iki 'ıyäl[i] bolup älmış erdi. Aytdı: Yā Rasūla'llāh ol iki 'ıyälim uştmahlık mu turur yā tamuğluk mu turur Peyğābar 'a. [3] aytdı: Tamuğluk turur. Ĥadice meñzi aynadı turuş boldı. Peyğābar 'a. anıñg meñzin kördi erse [aydı]: Eger bularıñg yirin [4] kãrsēng düşmān tutğay erdiñg. [Ay]dı: Yā Rasūla'llāh, ol sendin bolğan oğlanları ne turur? Uştmahlık turur. [5] Andın, Peyğābar 'a. aytdı: Mu'minleriñg 'ıyälleri uştmahlık turur, kãfırlarıñg 'ıyälleri tamuğluk turur. [6] Kaçan uluğ bolsa ve eger nā-reside kiçig erken älse Tengri 'azze ve celle bilür: Ol müsülmān bolası erse uluğ bolur, [7] anı uştmahka kiwürgey ve eger kãfır bolası erse tamuğka kiwürgey. Bir niçeler aytur: Buları ot birle sınağaylar [8] ok, yana kelgey. Tengri te'älā itğay otğa, kim fermān tutup otğa karşı barsa anı uştmahka iğay, kim otdın kaçar [9] erse anı tamuğka iğay. Aytğay: Siz imdi fermānım tutmaz-siz ol dünyā neteg tutar erdiñgiz tigeş.

22.

[10] Meded kılduq anlar tapa míveler birle taqı etler; andın kim ärzularlar.

23. Sunuşurlar anda ayaknı [11] yalğan yok anıñ içinde taķı yazuk ermez.
24. Kılur tavāf anlar üze oğlanlar anlarğa; tamām anlar [12] telin-medük yinçü kibi. Peygāmar ‘a. aytdı: Yüz kişi kim uştmakka kirse, andın bir tapuķçı ündese miñ tapuķçı anga cevāb bergey kim ne tirsün tiyü. Tegme bir kişi bir türlü bolğaylar. Tapuķçı [13] yinçü kibi bolsa tapuğ kılduķı on törtinç tolun ay kibi bolğay bularıñ katında.
25. [14] Ve yuzin biri birinçe karşu kılğaylar, biri birinçe sorgaylar.
26. Aytğaylar: Biz erdimiz ol dünyāda [57a] iwimizde, ‘avretlerimiz katında korkar erdük tamuğdın.
27. Pes, minnet urdı Tengri biziñ üze; sakladı bizni tamuğ ‘azābındın. Semüm tamuğ otı turur.
28. [2] Biz erdük, bulardın ilerü okır erdük Tengri atı; hāliš köñgöl ol Tengri turur; La‘if, Sādık, va‘da hılāf kılmaz kirtü [3] berür; eygülük kılğuçı Rahim turur. Kāsım ibn Muhammed aytur: Her kün, erte ‘Ayışe razıya‘llāhu ‘anhāğa selāmğa barur erdim. Bir kün barur erdim [4] ‘Ayışe namāz kılur erdi. Bu āyet[ni] okıp yıglar erdi. Men bāzārga bardım, yana keldim. Olok āyetni okıp yıglar erdi.
29. [5] Pes angdurgıl yā Muhammed; degül-sen Tengri rahmatına ve ni‘metine kāhin ya‘nı ham degül-sen ve ne delü-sen. Kāhin tidüki ol bolur [6] kim perilerdin sözler. Bir niçeler Mekke yolu üzre turup Peygāmar ‘a.ka ayturlar erdi: Cādū, kāhin, delü tiyü. Okıdıǵı şi‘r [7] tiyürler erdi. Muhammed atası yigit erken öldi, Ol taķı yigit erken ölgey tirlen. Andın Tengri te‘ālā aytdı:

30. [8] Yâ taqı ayturlar: Şâ'ir erürler, küzermiz anğa, ölginçe.
31. Aytğıl yâ Muhammed: Közle[di]nğler [9] men sizinğ birle küzigen-
lerdin-men.
32. Yâ taqı buyrur anlarka tüşleri munuñğ birle; yâ taqı anlar erür
[10] 'âşî kavmlar.
33. Yâ taqı ayturlar: Anı kim aytur-ol ne ermes; ammâ inanmaslar.
34. Keltürünğ bir [11] sözni munuñğ teg, eger ersenğiz şādıklardın.
35. Yâ kıldılar nerseni bular; [12] 'Arabiyyet içinde bir türlüğ söz
bolur, bel kim bularnı yaratduq, hiç nerse kim yok erdi. Yana
nitekim [57b] yılkı kibi turur, hiç nerse bilmezler ve sanmazlar
kim bularnı biz yaratduq bir er nuşfesindi[n]. [2] Yâ kendüleri
mü yaratıldı; bularnı yaratğuçı mu bar?
36. Ol Tenğri yaratdı köklerni taqı yirni. Yana inanmaslar hem büt-
mesler.
37. [3] Yâ bularıñğ katında mu turur, Tenğri hazınası? Yâ bular erk-
ligler mü erürler?
38. Yâ taqı bar mu anlarka [4] üzengü, işitseler anda; keltürsün e-
şitgenlerini, açuk huccat birle.
39. [5] Yâ taqı bar mu anga kızlar, taqı bar mu sizge oğullar?
40. Yâ taqı tiler mü-siz anlardın sevābnı; taqı anlarka ğarāmatdın
[6] ağır bolup tururlar.
41. Yâ taqı bularıñğ katında mu turur; ğāyib 'ilmini kim ayturlar:
Kıyāmat bātıl tiyürler taqı ayturlar: Muhammed terk ölgey [7] ve
bular anga hükm kılurlar. Yâ bularıñğ katında mu turur Levhu'l-
mahfūz tā bular anda yazarlar, ol nerselerni habar berürler?
42. [8] Yâ taqı tiler mü-siz keyd kılmaknı ya'ni hilet kılmaknı? Ol
kişiler kim kâfır bolmış turur, anlarka hilet kıldı ya'ni Bedr

küni.

43. [9] Yâ takı bar mu anlarka Tengridin ayruq? Anıg Tengri andın kim ortak katarlar.
44. Eger körse [10] päre kökdin tüşgen, ayturlar: Bulıt erür, çörge-nür.
45. Köduñg anlarını [11] tä ol küñge teggeyler, kıyâmat küni; bularnı anda helâk kılğaylar.
46. Ol kün asıg kılmağay anlarga [58a] hiletlerindin; hiç nerse yarı hem bermegeyler olarga.
47. Haqıkatda anlar kim küç kıldılar, kın bar anlarka [2] andın taş-
ra; ve likin olarıñg üküşreki ol azâbı bilmezler.
48. Şabr kılğıl iding hükminge [3] sen bizing yarımız birle; takı tesbih kılğıl iding hamdı birle kaçan kim kopsang; ya'ni öre tursang.
49. Takı tünle [4] tesbih kılğıl anga takı yulduzlar songında; ya'ni erte namâzı farızası sünneti. Sa'id bin Cübeyr aytur: Kaçan meclisdin kopmak tileseng munı aytğıl: سبحانك اللهم وبحمدك
وللا اله الا انت استغفرک [5] واتوب اليك
Peygâmbar 'a. kim aytdı: Kayu kişi meclisdin turar vaktıde munı okısa Tengri te'âlâ anı yarlıkağay, yazukın [6] bağışlağay. Bir niçeler aytur: Uykudın ya'ni erte namâzınga tursa anda okığay.

[SÜRATU' N-NECM]

Bu Süratu'n-necm Mekkede inmiş turur. [7] Ayetleri altmış iki turur, Küfe sakışında ve miñg dört yüz biş hurûf turur. [8] Üç yüz altmış kelime turur ve Ubeyy ibn Ka'b Peygâmbar 'a.dın ayt-

dı: Kim Ve'n-necm sūrasın okısa niçe müsülmān bar erse [9] teg-
mesi sanınça on müzd bergey ve her kim aᅇga Muhammedge cehd kıl-
mış erse eyledük[i iş teg] şevāb bergey. Takı Sūratu'n-necmni
[10] yigirmi bir kıta hatm kılsa ni türlüğ murādı bolsa hāşıl
bolğay.

[11] Bismi'l-lāhi'r-raᅇmāni'r-raᅇim

1. [12] Toğar oyağur. Süreyyā tirlen; yılduz tuta and yād kılur İdi
te'ālā. İbn 'Abbās aytur: Ülkeri aytur. İbn Dürebye aytur: Sü-
reyyā yiti yılduz bolur. Altısı āşkäre biri yaşru. Anı yiti kez
körer. Bir niçeler aytur: Kamuğ yılduzni aytur kim mi'rācdın ine
keldi. Tengri 'azze ve celle aᅇga tuta and yād kıldı.
2. [58b] Azmadı koldaşınğız Muhammed 'a. yol hem yitürmedi Mi'rāc
tüni.
3. Sözledi özindin.
4. Ermez ol [2] sözlemeki meger benim vahyim birle sözler.
5. öğretti aᅇga katıg kuvvatlıg ya'nı Cebrā'il 'a.
6. Kuvvat eyesi, kuvvat-ı şiddet aydı rast boldı. [3] Cebrā'il 'a.
kuvvatı ol erdi kim Lūᅇ şehrini bir sā'at içinde kökke ağdurdı,
ıdu berdi ve indi, Şemūd kavmını [4] bir ün birle helāk kıldı ve
bir kün İblis 'aleyhü'l-la'ne 'İsā 'a. birle sözler erdi kanatı
birle urdı. Beytu'l[5]mukaddasın Hindüstān iline tüşürdi.
7. [6] Ol Cebrā'il 'a. yüksek mekānda erdi, kök içinde kim Cebrā'il
'a. ve Muhammed 'a. birle anda erdi Mi'rāc tüni. İstivā ma'nı-
[si] ol turur kim Muhammedge öğretti ve kendü şüretin aşlın aᅇga
körterdi; iki kurla Peyğāmbar 'a.ka aşl şüretin körterdi; bir

kökde takı bir yirde; ayrık Peygâmbâr 'a.[ka] aşı şüretin kör-
termedi.

- 8-9. [7] Anda yawuk keldi Cebrâ'îl 'a. Peygâmbâr 'a.ka; ança kim iki
yay kavşuru tutsa, yâ takı yakınrak. [8] Bir niçeler aytur: Mu-
hammed yawuk boldı 'arşke ve 'arşdin keçdi, hicâblardın keçdi,
tâ ol yirge tegdi kim hiç yir kalmadı [9] ayakın urası. Ayakı
ile kâyim turur erdi, Teñgri kudratı birle. Bu bende yakınlıkı
Teñgri 'azze ve celle tertib bolmaz.
10. [10] Vahy kıldı kendü bendesine, ol nerseni vahy kıldı. Cebrâ'îl
'a. Muhammed 'a.ka ol kim vahy kıldı, Teñgri te'âlâ Cebrâ'îl
'a.ka ne vahy kıldı erse Cebrâ'îl 'a. anı tegşürme[di]n] Muham-
medge indürdi. Mi'râc tünî Teñgri te'âlâ Muhammedge bî-vâsıtasız
vahy kıldı, aytdı: Uştmañ harâm turur kamuğ peygâmbârlarğa tâ
sen kirmeginçe, takı özge [11] ummatlarğa harâm, seniñg ummatıñg
kirmeginçe. Bu sırr[1] aydı kim Münâtede aytdı: Bendelerde kimse
âzâd yok erdi.
11. [12] Yalğan körmedi köngli, anı kim kördi haqıkat.
12. Ey huşumat kılurlar sañğa anıñg üze kim kördüñg-sen yâ Muhammed.
- 13-14. Çınuk kördi anı [59a] tüşmiş yana tüşmiş; Sidreti'l-muntehâ ka-
tında ve biling Peygâmbâr 'a. aşâbları hılâf kıldılar, Mi'râc
tünini. Ibni 'Abbâs aytur Enes birle: Teñgrini kördi tir. [2]
Hasan el-Başrî and içdi kim Teñgrini kördi tir. 'Aceb mü tutar-
sen Teñgri te'âlânı kördükün? İbrâhîmğa hıl'at [3] berdi ve MÜ-
sâğa kelimlik berdi ve Muhammed 'a.ge rü'yet berdi. Şalavâtu'r-
rahmânu 'aleyhim ecma'in. Ka'b el-Abbâr aytur: [4] Mûsâğa tağdın
ün keldi, Teñgri birle sözleşdi ve Muhammed 'a. Teñgrini kördi,
köngül közi birle kördi. Teñgri te'âlâ [5] Peygâmbârğa könglünde

köz yaratdı tā ol közi birle Teŋgrini kördi. Muhammedin yārān-
ları birle aytdı: Sorduk kim [6] yā Rasūla³ llāh, Teŋgrini kör-
diŋ mü? Aytdı: Kördüm. Köŋlüm közi birle kördüm iki kurla ve
ve baş közi birle körmedim. Bunı [7] habar delil[i] birle bilme-
se bolur. Kitāb delili, zāhiri ol turur kim aytdı:

(LIII: 13, 14) *ولقد راه نزلةً اخرى عند سدره المنتهى*

[8] Bu körmeklik bizge mukayyed kıldı ve bir, Tengri ‘azze ve
celleğa tuğ bolmağay *اخرى* iwmek; tağı bir ol kim anı
kördi [9] tüşüp. Tüşmeklik sıfatı Teŋgri ‘azze ve cellege bolma-
ğay, bildük. Munda Cebrā³ ilni kördi, aşı şüreti birle kördi.

[10] Sidretü³ l-müntehā aniŋg için tirler. Kağan mü‘ezzinler cānı
dünyādın çıksa aŋga kötür[lür]ler. Mükātil aytur: Ol ağaç [11]
turur. Bir yaprağın bu dünyāge keltürse kamuğın yazuk bolmağay
erdi. Kamuğ türlüğ yimiş anda biter. [12] Ol ağaç tüpinde uştmah
ırmakları akar. Ayrukın Sūratü Muhammed içinde aytur.

15. [13] Ol ağaç katında turur uştmah kim anga Cennetü³ l-me³ vā tir-
ler.
16. Kağan kim tegdi ol ağaçqa. Ibn ‘Abbās rażiya³ llāhu ‘anhu aytur:
Ol ağaç ‘arş sağıdınında turur. [14] Ol, şehidler menzili turur.
Peygāmbar ‘a. aytdı: Ol ağaçıŋg tegme bir yaprakında bir ferişte
kördüm, oturup tesbih okır Tengriğa.
17. [15] Kışmadı közi tağı kılmağı tağılık.
18. Çınuk kördi didārını uluğ, Teŋgriniŋg. [16] Andağ yād kıldı: Mi-
rāc kışşasın, uştmah kamuğ kördükin ve Sidretü³ l-müntehā ve hi-
cāblar ve ‘arş. Ol kim kamuğın beyān kıldı [59b] kim Muhammed
şalla³ llāhu ‘aleyhi ve sellem tiledi ve andın kördi ve muhālif-
ler kamuğ bātıll boldı ve ol tağı bular tapduğı bātıll turur ya‘nı

butları.

19. [2] Kârdühgüz mü Lât atlıg butlarını, taķı ‘Uzzā butlar atı bolur.
20. Taķı Menāt üçünçi erür, özge.
21. Döğul mu erür sizge [3] taķı aᅇga kız mü erür?
22. Ol ülüş, erür eksük; ya‘nī nā çiz ve kısmat ve nākış, eksük. Ey, Tengriğa anı tiyürler bu kāfırlar kim kendü özlerine anı kerāhiyyet körerler. El-Lāt tidügi bularıᅇg [4] Allāh timegi bolur ve ‘aziz ornına ‘Uzzā tiyürler. [01] ağaç erdi ‘atfen anga tapnur erdiler. Peyğāmbar ‘a. Hālid bin Velidğa [5] buyurdı. Anı kazdılar, tamām ol ağaç aşlına tegdi, kesdi. Bir yalıᅇg ‘avret anda çıķdı. Hālid anı öldürdi ve Menāt [6] tidüki taķı bir but turur. Hüdeyl ve Huzā‘a ve Mekke hāķları aᅇga tapnurlar erdi. Ol but Ka‘be içinde erdi.
23. [7] Ermez-ol meger atlar; at berdiᅇgiz aᅇga sizler, atalarıᅇgiz kim indürmedi Teᅇgri anıᅇg birle [8] huccatdın. Uzmaslar meger sanmaķdın kim sanurlar kim bular teᅇgriler turur, bizge şefā‘at kılğay, bularıᅇg murādiᅇga. [9] Çınuķ keldi anlarka idilerindin könilik; ya‘nī butları teᅇgri degül şefā‘atı yok tiyü.
24. Yā taķı ādamıķa bar mu, anı kim ārzular?
25. Teᅇgriğa erür [10] ol cihān, bu cihān.
26. Niçe köp feriştedin bar kökde, fāyide bermez [11] anlarıᅇg şefā‘atı, nersedin, meger destür bermişdin soᅇg Teᅇgri te‘ālā, kimge tilese taķı rāzi bolsa.
27. [12] Be-dürüstī anlar kim inanmazlar ābıratķa, atarlar ferişte-lerge tişiler atlarını.
28. [60a] Yok anlarka anıᅇg birle ‘ilmdin, uzmaslar meger gümānķa;

taķı gümān munġsuz kılmaz [2] haķdın nerseni.

29. Yüz ewürgil andın kim yüz ewürdi zikrimizdin, tilemedi [3] meger dünyānı tiledi.

30. Ol meblaġı erür ‘ilmdin; idīng, Ol bilgen erür anga kim [4] azdı anıng yolındın, taķı ol bilgen erür könse.

31. Teġriġa erür ol kim köklerde [5] taķı ne kim yirlerde. Herāyi- ne cezā berür anlarka kim yawuz ‘amel keltürdiler, taķı cezā berür kim anlarka ezgölük [6] kıldılar.

32. Anlar bir yansı bolurlar uluġ yazuķdın taķı fāhişlerdin meger tevbe kılgaylar; haķikatda [7] idīng üküş yarlıķaġan erür. İbn ‘Abbās aytur: ol bolur kim yazuķ kılıp, tevbe kılsa. Bir nişeler aytur: ol bolur kim yazuķ kılsa yana korkar kılmaz. Bir nişeler ayturlar: ol bolur kim yazuķ sanur baķduķda, ikinçi baķmaz. Eger yana baķsa, sunsa bolmaz, kaşd kılmış bolur. [8] Ol bilgenrek erür sizlerni: Kaşan kim kopardı sizni yirdin, taķı anda kim siz kizlenip turur erdingiz [9] anaları- nġız [karın]larında. Arıġ kılmāng tenleriġizni, ol Teġri bilür ol kim perhiz kıldı; ya‘nī [10] korkıķlanları, perhiz kılganlarını. ‘Āyişe rażiya‘llāhu ‘anhā aytur: Kaşan cühüdlariġ oġlanları olsa ayturlar erdi: [60b] Şiddik turur. Peyġāmbar ‘a. aytdı kim Teġri te‘ālā bilür oġlanı ana karında erken kim nikbaht mu turur yā [2] bedbaht mu turur. Taķı kayu kişi aytsa benim orucum, zekātım tiyü, Peyġāmbar ‘a. aytdı: Bulariġ yüzlerine toprak [3] saçıġ kim eyle tise bu açlık kılmış bolur mu, açlardın yawuzluk.

33-34. [4] Kārdüġ mü anı yüz ewürdi; taķı berdi az, taķı yokaldı. Bu āyet Velid bin Muġire şānında [a] indi kim müsülmān boldı. Peyġāmb-

barğa keldi. Kāfırlar anı ‘aybladı. Aytdılar kim ataŋg dīnini koyduŋg ayruk dīnğa kirdiŋg. [5] Aytdılar: Māl algıl, yana kāfır bolğıl. Biz seniŋ yazukıŋg ‘azābıŋg kitergeymiz. Andın yana kāfır boldı. Bu āyet şānında indi.

35. [6] Aniŋg katında mu ğayb ‘ilm[i] bar, ol körer?

36-37. Yā taķı habar bilmedi mü, ol kim Mūsāniŋg şuhufında bar erdi; taķı İbrāhīm şuhufında [7] tiz kıldı ve İbrāhīm ‘a. Teŋgri te-‘ālā birle kavlı kıldı kim hiç maḥlūkdın nerse hācat tilemem tidi. Anı otğa atdılar [8] Cebrā‘il ‘a. keldi, aytdı: Yā İbrāhīm hācatıŋg bar mu? Aytdı: Saŋğa hācatım yok, meger Teŋgriğa bar, tidi.

38. [9] Tutmasuz yazuklunu özgeniŋg yazukıŋğa. İbrāhīm Peyğāmbar ‘a. rūzgārında eger oğul yazukluk bolsa atasını kınarlar erdi. Biri üçün birini öldürür erdiler: Eri üçün [10a] ‘avretini ‘avreti üçün erini, çalabı üçün bendesini, bende üçün çalabısın. Teŋgri te-‘ālā anı buzdı biziŋg Peyğāmbarımız şeri‘atinde.

39. [11] Yok kimsege ādamılardın, meger t̄ā‘atında ceḥd kılrsa. Ol bu āyettin ötrü aytdı:

(LII: 21) *والذين امنوا واتبعتهم ذريتهم باحسان*

Bu āyātda ‘ıyāl ataları birle bolur tidi. Bu aşnuķı şeri‘at erdi. İmdi bizim şeri‘atimizde [12] revā bolmaz. *وان ليس للانسان*

ما نسى . *ما نسى* ma‘nisi ol bolur kim bolmağay aŋğa etdüki t̄ā‘atdın ayruk fi‘l ‘ıvażı. [13] Tengri te-‘ālā aytur: Manga bar kim fażl kılğam ve aŋğa artuk bergem eger tilesem ve eger tilemesem ‘adl kılğam birine bir bergem.

40-41. [14] Ve aniŋg eygü kılmaş bolsa terk bolğay körmeki kim aŋğa de-recāt-ı a‘lā, tükel yetirü bergey-men.

42. Tükel hâkî yâni [61a] Tengriñge turur, saqınçları ve bularıñ tã'atları.
43. Ol İdi turur kim küldürgey anı [kim] tiler, yığlatğay anı kim tiler, 'Äyişe ražiya' llāhu 'anhā aytur: Peyğāmbar 'a. künlerde bir kün bir kavm katından ätdi kim bular küleşürler erdi. Bularğa aytdı: Eger [2] bilse erdingiz men bildükimni, külmegey erdingiz tidi. Andın Peyğāmbar 'a. kırk adım yir bardı bu äyet in-di. [3] Cebra'il 'a. aytdı: Bularğa bu 'ä-yet[ni] okıgıl.
44. [4] Ol Tengri turur, ältürür taqı tirgüzür.
- 45-46. Taqı ol yaratur iki cüftni; erkekni taqı tişini [5] tamlıg suw-dın, kaçan çıksa.
47. Ol anğa turur kim taqı bir yolu.
48. Ve Ol kılur bay [6] anı kim tiler, yoksul kılur anı kim tiler.
49. Ve ol turur űi'rā yulduz Tengrisi; ve űi'rā ol yulduz turur kim anğa fiten berür, kaçan toğup çorusa yılkı ve bāg birānlıķı bo-lur ve űi'rā iki turur. Biri űi'rā-[yı] gubūr turur ve biri űi'rā-[yı] 'umeysa turur. Munda gubūr űi'rāsın tiler kim Arkur ve Berüz ve Mekke [7] ve Huzā'a anğa tapuğ kılurlar erdi ve Hu-zā'a kavmını hılāf kıldı dīni içre.
- 50-51. [8] Ve Ol turur kim helāk kıldı ilerüki'Ad kavmını yā'ni Hūd kavmını; ve Semūd kavmını űālih kavmını, hiç kimse koymadı.
52. Taqı Nūh kavmını, bulardın ilerü [9] kim bular kamuğ zālīm er-diler.
- 53-54. Ya'ni kentlerini zir ü zeber kıldı; tegürdi anlarka [10] anı kim tegdürdi.
55. İding kayu ni'metinge űükr kılurlar?

56. Bu Muhammed rasûlu' llâh turur, öngünki rasûllar kibi.
57. [11] Yawudı kıyâmat.
58. Yok anga Tengridin adın açğan. Ya'ni [an]dın özge hiç kimerse anı âşkäre kılmak. Katâde aytur: Tengridin özge anı red kılmak tir.
59. [61b] Bu sözdin mü tanglar-siz?
60. Takı küler-siz takı yığlamas-siz.
61. Siz ırlayur-siz [2] siz hem oynayur-siz.
62. Secde kılınğ idige takı kulluk kılınğ. 'İkrime razıya' llâhu 'an-hu aytur: Külüşür-siz ve ırlayur-siz tiyü. Kağan bu âyet indi erse Şuffe kavmı yığlaşdılar. Peygâmbar 'a. aytdı. Bularınğ ünin eşitdi erse bular üçün yığladı. [3] Peygâmbar 'a. aytdı: Tamuğka ol kişi barmağay kim Tengri korkunçında yığlasa; uştmakka kirmey ol kişi kim yazukğa [4] mukırr bolsa ve câhilniñ eger kamuğ türlüğ tã'atını tartırsalar Tengri korkunçındın yığlamakını tartmağaylar kim [5] anıñ sevâbı üküş kıyâssız turur kim ol yaşı tamuğka saçğaylar, tamuğ otını söndürgey. Bu âyet indükindin [6] songra Peygâmbar 'a. külmedi. Kağan munı okısa secde kılur erdi.
- (LIII: 62) فاسجدوا لله واعبدوا
- Secde kılınğ [7] Tengriğa ve tã'at kılınğ anga. Peygâmbar 'a. Ve'n-necm sūrasın okısa sücüd kılur erdi. Takı müsülmānlar takı sücüd kıldı. [8] Ve bi' llāhi' t-tevfik.

[SÜRATU' L-KAMER]

Bu Kamer sūrası Mekkede indi. Ellig biş âyet erür, üç yüz kırk iki kelime turur. Miñg [9] dört yüz yigirmi üç hurūf turur ve

Ubeyy ibn Ka'b aytur: Peygamber 'a. aytdı: Kayı kişi kim bu Kamer sūrasın [10] okısa tegme künde bir qurla, kıyāmat künü yüzi tolun ay teg bolğay; tünle okısa fazl artuq bolğay. Taqı bu Kamer [11] sūrasın yitmiş katla hatm kılsa sultān şerrindin imin bolğay.

[12] Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rahīm

1. [13] Yawudı kıyāmat taqı yarıldı ay. Bu ay yarılmağı dürüst boldı habarda Şa'be kavmı içinde. Munda bılāf yok. 'Abdu' llāh bin 'Abbās, 'Abdullāh bin Mes'ūd ve Enes bin Mālik ve Huzeyfe rızvāna' llāhu 'aleyhim ecma'in aytdılar: Ay yarılmağı ma'nisi ol erdi [kim] Peygamber 'a. işāreti birle yarıldı. İki pāre boldı. Biri tağ üzre [14] kaldı, taqı biri tağ tūpine tüşdi. Peygamber 'a. aytdı: Tanuk boluŋ, taqı aytdı: Yā Rabb sen tanuk bol ve Kureyşiler [15] anı kördiler erse aytdılar: Bu cādū turur Teŋri te- 'ālā bu āyetni ızdı:
2. [16] Eger körse nişānnı, yüz ewürürler. Ayturlar: Bir küçlüg cādū erür.
3. Yalğandurdılar [62a] taqı uzdılar hevālarıŋa ve ne iş kim ezelde kazā kılduk, bolğay hiç muhālsız.
4. Taqı keldi anlarka peygamberlardın, [2] bar anda yıgmaqlık.
5. Hikmet, yetiz; nā-fāyide tutar korkmak.
6. Yüz ewürdi anlardın; [3] ol kün ünder sekr nerseğa bulardın. Bu āyet mensūb turur kılıç āyeti birle ve ne asiğ okımaq ol kün kim kılduqları bir nerse bolsa münker.
- 7-8. Hor bolup [4] közleri, çıkarlar gürlerindin, tamām anlar çekürge

- kibi tağılmış, mütehayyir bolup; [5] yüz ewürgeyler 'araşāt yirine, okıgaylar. Ayturlar kâfırlar: Bu küçey kün erür.
9. [6] Yalgandurdı mundın öng NŪh kavmı. Yalgandurdılar kulumuzka tağı aytılđılar: Delü turur. [7] Zecr kıldılar, okımaqlıgındın.
10. Pes niyāz kıldı NŪh, idisinge: Men, mağhūr-men. Meni körgil. Bu kavmindın nuşrat bergil.
11. Pes açtuk kök [8] kapuğların, aqğan suw birle.
12. Tağı akıtduk yirde çeşmelerni, satbaştı suw [9] buyruk üze kim endāze kılındı.
13. Tağı kötürduk anı tağtalıqlar üze tağı yongalar üze.
14. [10] Yörür erdi bizing yarımız birle. Cezā erdi ol kişilerge, kâfir erdi Nuħka. Anğar kıldılar ve kâfir boldılar ve kâfırlardıñ hiç kimerse kurtulmadı. [62b] Meger 'Avc ibn 'UnŪn kütuldi. Anıñ kurtulmağı sebebi ol erdi: Peyğāambar 'a.ka sâc ağacın kertürdi. Ol anı kimige [2] kiwürdi. Anıñ sebebindin kütuldi kim kök suvı yir kibi yir suvı kaynar erdi. Anıñ bilindin yā tizindin suw keçmedi.
15. [3] Tağı kozduk 'alāmetlerni, bar mu angğandın; ya'nı pend tutğuçı. Katāde aytur: Ol kimi çürimez. Andın sonğra niçe kimi sindı erse çüridi, toprak boldı.
16. Neteg [4] bolur benim 'azābım tağı kerkutmaq.
17. Çınuk āsān kılduk Kur'ānı, pend tutğan üçün, bar mu [5] angğan; ya'nı 'ibret tutsa ve sansa. Sa'id bin Cubeyr aytur: Tengri te'ālā niçe kitāb iddi, ayruk ummatlarga. Bularda hiç kim tükel kitāb okımadılar; az bir er. Meger Muhammed ummatları üküşi Kur'ān yād tutarlar.
18. [6] Yalganturdi 'Ad kavmı, pes neteg erdi benim 'azābım, kerkut-

mak.

19. Biz ızduķ anlar űze [7] yılını, katıķ yıl, naħs kűn iķinde, kűş-
lűg yıl.
20. Kopardur] erdi ādamlarını andaķ kim ħurmā aķaķını [8] tűpi birle
koparmış kibi.
21. Neteg kıldı bularını, erdi benim ‘azābım taķı korkutmak.
22. Āsān kılduk Ķur‘ānını [9] va‘z űçűn; bar mu aňģandın.
23. Yalģanturdu Seműd kavmı, korkutmakģa.
24. Aytdılar: [10] Ādamı turur bizdin, yalģuz; uyarmız aňģa, biz az-
ģunlukda taķı ot iķinde.
25. Ey, anıň [11] űze aydı vahy, biziň aramızda. Yana ol yalģan
erűr, munduz.
26. Ebre bilgeyler, yarın, yalģan [63a] kim erűr taķı munduz.
27. Biz ıdduk řālih Peyģāmar, iňģenni anlarģa fitne űçűn; kōzediň
anlarķa [2] taķı řabr kıliň.
28. Taķı ħabar beriň anlarķa: Haķikatda kısmat kılınıp turur-sen
aralarında. Tegme bir iķmeki hāzır kılmış.
29. [3] Kıkırdılar koldařlarıňģa. Sunuştı kılıķını, singirin kesti-
ler.
30. Neteg erdi benim ‘azābım taķı korkutmakım.
31. [4] Biz ıdduk anlar űze űn, bir; boldılar andaķ kim ot uřaķı kim
tűřer koyun ayakına; ya‘nı muħtaır ol bolur kim ot birle koyun-
ģa aģıl kılsa.
32. [5] Ve ħod āsān kılduk Ķur‘ānını va‘z űçűn, bar mu aňģan?
33. Yalģanturdu Lűt [6] kavmı korkutmakģa.
34. Biz ıdduk anlar űze otını; meger Lűt kabilesini, kurtarduk anlar-
nı [7] seher vaktında.

35. Ol ni'met erdi biziñg katımızdın; mundaguk cezā berür-miz kim şükr kılssa.
- 36-37. Uş korkutdı [8] anlarını 'azāb kıldukıma. Pes yalğan kıldı bizim yalawaçlarımıznı; şekk kıldılar anlarıñg işleringe be-dürüstî der hüstî ān konuqdın. [9] Belgüsüz kılduk közlerini. Tatiñg 'azābımnı taķı korkutmaq.
38. Taķı çınuk keldi anlarğa [10] subh vaktında katıg 'azāb.
39. Tatiñg benim 'azābımnı ve 'uķūbatımnı.
40. Çınuk āsān kılduk [63b] Qur'ānnı pend üçün; bar mu anggāndın?
41. Keldi Fir'avn kavmina benim yalawaçlarım.
42. [2] Yalğan kıldılar bizim huccatlarımıznı, kamuğı; tutduk anlarını, Tenğriniñg tutmaqı yarağlıg-ol.
43. [3] Siziñg kāfırlarıñgız mu ezgürek turur, uşollardın, yād kılduk. Yā sizge bitig mü kelmiş turur, kitāblarda?
44. Yā ayturlar: [4] Biz cemā'atuz, kavî kişi, bizge küç kılmağay.
45. Terk bolğay, anlarını sindurğay-men ve yönlerin kaytarğay-men ar-kasın sizge kılğay [men]. 'ömer bin el-Ḥaṭṭāb rażiya'llāhu 'anhu [5] aytur kim bilmez artuk kim bilmez kayu; cem' bolğay-siz, yüzlerin ewürgey sizge. Tamām Bedr tokuşı kün Peyğāmbar 'a.nı [6] kördüm. Yarak kiyip segirdür erdi. Aytur erdi:
- سهرزم الجمع ويولون الدر
46. [7] Yana kim kıyāmat, anlarıñg va'daları yiri turur. Kıyāmat belāları uluğ turur ve Bedr künindin açırak turur.
47. Yazuklıklar [8] azğunlık içinde, ot içinde.
48. Ol kün sürenürler tamuğ içinde, yüzleri üzre. Tatiñglar; [9] teggey tamuğ otı.
49. Biz kamuğ nerseni, yaratduk anı endāze birle.

50. Tağı tükel bizim fermānımız meger bir köz yumup [10] açğu endā-zede bolğay. Ayturlar munı kıyāmat üçün; ‘ömer bin Zerrāt aytur: Atamdın eşitdüm tir. Atam Peyğābar ‘a.dın eşitmiş kim *ان المجرمين في ضلال* sūrasınıñ soñınga tigin. Andın, aytdı: Bu āyet benim ummatımda āhirü’z-zamānda Kaderiler üçün aytdı kim Kaderiler ayturlar: Eygülük, yawuzluk kamuğ bendedin turur. Teñgri taqdiri birle degül. [11] Peyğābar ‘a. *القدرية محو هذه الامة* aytdı: Kaderiler benim ummatlarımıñ muğları turur tidi. Kaderi [12] sökel bolsa sormanğız, ölür bolsa barmanğız cenāzesine ve sünnet cemā‘at işi; eygülük tegse yā yawuzluk [13] bende kılur ve likin taqdır Teñgridin turur.
51. [64a] Uş yokatduq uzaqı ummatlarıñıznı; bar mu ‘ibret alğan?
52. [2] Kamuğ nerseni [kim] kıldılar anı, bayr yā şer bitiglig turur, kitābda.
53. Tegme kiçiglerdin ve uluğlardın, ne iş kim [3] kılurlar, yazılmış turur.
54. Pārsā perhizkārılar, uştmah içinde tağı ariğlarında.
55. Hoş ‘ıyşda [4] nürdin, Melikniñ hazretinde, yarağlıg kim anıñ içinde yalğan, yazuk yok. İdi Hazretinde *قدير وقاهر وعند* Teñgri katında timek, kurb yakınlık bolur.

[SORATU’ R-RAHMAN]

[5] Bu Rahmān sūrası Mekkede inmiş turur. Yitmiş sekiz āyet turur. Kūfe saķışında yitmiş yiti turur. Medīne saķışında yitmiş [6] altı turur, Başra saķışında üç yüz bir kelime turur. Mıñg altı yüz altı hurūf turur. ‘Alī raziya‘llāhu ‘anhu aytur: Pey-

gāmbār 'a.dın [7] eşitdüm kim Qur'ân külli Rahmān sūrası turur.
Ubeyy ibn Ka'b aytur: Kim Rahmān sūrasını okısa Teŋgri rahmatı
[8] içinde bolur. Ne kim yidüki ni'metiŋ şükrin gūzarlamış bo-
lur. Takı ni'met Teŋgri berdigin közerlemiş bolur. [9] kamuğ iş-
leri murādları hāşıl bolğay, tidi.

[10] Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rahīm

- 1-2. [11] Teŋgri 'azze ve celle ögretür Qur'ānı Peyğāmbār 'a.ğa. Bu
āyet anıŋ cevābı turur kim [12] Mekkeliler aytur erdi: Muham-
med kişilerdin ögrenür *انا يعلمه بشر* Bu āyet cevābı turur.
- 3-4. [13] Yaratdı ādamnı; ögretti aŋğa muşāhabatnı; ya'nī beyān tidü-
ki ferişte habarı ve kıyāmat ve anıŋ [14] ahvālları ve helāl ve
harām ve hayr ve şer kamuğın habar kıldı.
5. Kün takı ay [15] sakışlıg; ya'nī kün ve ay sakışınça. Ay kün sa-
kışı ecel tamām ādamılar kibi turur işmārça tā ādamılar ol se-
beblerdin [16] kim yay kış tün kün uzun kıskasını bildürmek için
ve ay kün yollarına yazılmış turur. *لا اله الا الله محمد رسول الله*
6. [64b] Yulduz takı ağaç ikisi secde kılur, Teŋgriğa. *شجر* aya-
kın [2] turan otlar bolur, *النجم* üzülüp tüşmiş otlar bolur;
arū tikilü turan. *تولدی* tulū' bolur, tüşüp turan, *سجودى* arkurı
bolur.
7. [3] Käkni yokaru kätürdi. Takı kozdı terāzünü 'ādillik için [4]
halklarğa. Bir niçeler aytur: Munda terāzuları aytur kim itti-
şab-ı Hakk bolsa. Bir niçeler aytur Qur'ân ve şerī'atni aytur.
- 8-9. [5] Tā tığilik kılmasaŋız ölçüde; [6] ya'nī haddin keçürmeŋ
terāzū tutar erken ve terāzünü tutdung hakk. [7] Takı eksütmeŋ

terāzūnı.

10. Yirni kozdı balklar üçün.
11. Bar anda miveler [8] taqı burmā çiçeklig.
12. Ekin ya'nı dāne yaprak eyesi taqı çiçek eyesi; ya'nı dāneler kim anıñ yaprağı bolur ādamı ve yilkı yiyesi bolur [9] ve taqı ol kim yiller, anı ayturlar kim reyhān özi bolur ve ayturlar رَيْحَ عَلِيَّةٍ bolur.
13. [10] Ey, Tengriñing kayu türlüğ ni'metlerin yalğan kılur-siz? Bu bıtāb iki yönlü lafz turur. Şakaleyn üçün. Cinnilarğa hem [11] ādamilarğa. Bir niçeler ayturlar: Bu bıtāb cinnilerge turur. Tegniye-i 'Arīb 'ādetinçe tekrār ura ura yād kıldı. Anıñing üçün kim korkusi [12] artuğ bolsun tiyü, gāfillikdın irak bolsun, huccatlarımız bilsün tiyü.
14. [13] Yaratdı 'ādamnı balçıkdın tegāre teg ya'nı kim kurısa el tegse üni çıkar.
15. [14] Taqı yaratdı cinni ot yalınındın, tütünsüz.
16. [15] Ey, İdîlning kayu ni'metlerin yalğan tiyür-siz?
17. [16] Maşrıq eyesi, mağrib eyesi Tengri.
18. Ey, İdîning [65a] kayu türlüğ ni'metlerin yalğan tiyür-siz?
- 19-20. [2] İki tengiz koydı. Biri tatluğ biri açığı; ya'nı deryā-yı Fāris ve deryā-yı Rūm arasında kudrat hicābı urdı [3] Tengri. Bir kaşre açığı suw keçmez suçuğ tapa.
21. [Bu āyet metinde atlanmıştır.]
22. Çıkar andın [4] yinçü taqı mercān. Mercān uşak yinçü bolur Lü'lü' uluğ yinçü bolur. Çıkar yinçü mercān açığı tengizdin İkin zikrū't-tegniye[adin] [5] murād andın biridir. لِقَوْلِهِ نَسِيًا هُوَ
نَهْمًا veli andan anıñ biri [er]di. İbn Cüreyh aytur: Şa-

def, yağmur yağsa ağzın [6] açar, teŋgiz üstine çıkar. Ne yağmur kim şadef ağzına tüşer, yinçü bolur. Taķı biregü aytur: Şadef içinde ħürmā çekürdeki [7] bar. Anıŋ yiringe baran suw, yinçü bolur ve özge yire baran yağmur andavuk suw bolur.

23. [8] Ey, İdiniŋ kayu türlüg ni'metlerin yalğan tiyür-siz?

24. [9] Ve anıŋ kimileri bar, yörir teŋgiz içinde, tamām tağlar ki-bi.

25. [Tercüme edilmemiştir.]

26-27. [11] Ve ne kim yir üzre boldaķı turur, helāk bolğusı turur. İbn

‘Abbās aytur: Bu āyet indi erse ferişte[12]ler aytdılar: Yirde-kiler helāk boldaķı, bizge ölüm yok tidiler. Andın

āyeti indi. Bular [13] taķı bildiler ölesin.

طشحي حاله
ذوالجلال والاکرام

Ānga turur Teŋgrilik celāleti; taķı ānga turur ağırlamak anı kim

[14] tiler. Celālet ma'nisi ol bolur kim Teŋgriniŋ şıfatı; ‘az-

ze ismeħu ol bolur kim kötürülmüş bolur uluğlukı. [15] Hiç uluğ-

lıkıŋa nokşān, zelillik ānga yok. Nokşān, zelillik maħlūklarğa

turur. Ne kim biregü ħālikğa namāzda [16] tiyü du‘ā kıl-

dı. Peyğābar ‘a. aytdı: Teŋgri te‘ālā seniŋ du‘āŋı müstecāb

kıldı, tidi.

28. [Tercüme edilmemiştir.]

29. [18] Tilerler andın yarlıkamak ne kim kökdekiler taķı ne kim

yirdekiler, ne kim yir üzre turur ādamılar ve cinniler [19] ve

ferişteleŋ tilerler, ħalk üçün yarlıkamak taķı rüzı. Tegme kün

Teŋgri te‘ālā bir iş içinde turur. Mukātil aytur: [65b] Bu āyet

cühūdlar şānına indi kim cühūdlar ayturlar: Teŋgri ‘azze ve cel-

le şenbe kün ne iş kılrsa, kazāsız kılmaz [2] tirlen. Peyğābar

‘a.ka sordılar: Peyğābar ‘a. aytdı:

ذنباً و يفرج كرباً ويرفع قوماً و يطنع آفريز

Ma'nisi ol turur kim [3] aytur: Yazukı bağışlar ve kaygunı kite-
rür. Anı kim tiler yokaru kötrür, anı kim tiler bor kılur. Bir
pādşāh bar. erdi. [4] Bir kün vezirine aytdı: Bu āyet ma'nisi ne
turur kim Teḡri 'azze ve celle aytur: **کل يوم هو في شأن** Aytgıl
kim Teḡri işi ne turur? [5] Veziri bilmedi. Mühlet tiledi, tur-
dı iwine bardı. Kayguluğ turur erdi. Anıḡ bir kara kulı bar er-
di. Aytdı: Yā [6] çalabım, saḡa ne boldı, meşğül-sen? Ol aytu
berdi. Kul aytdı: Barğıl, pādşāhka aytgıl: Menim kara kulum bar.
Anı üdegil [7] aḡa sorğıl, tā munga cevāb bergey. Pādşāh bu
ğulāmı indedi, sordı. Bu ğulām aytdı: Teḡri işi ol bolur [8]
kim tünni küḡe tegişür, künni tünge; tirigni öltürür, ölügni
tirğüzür. Säkeli sağ kılur, saḡı säkel kılur. [9] Mübtelānı
sağ kılur, saḡı mübtelā kılur. Baynı yoksul kılur, yoksulnı bay
kılur. 'Azizni bor kılur, bornı 'aziz kılur [10] tidi. Pādşāh
aytdı: **أحسنة يا غلام** Vezirine buyurdi: Turğıl, tünüḡni muḡa
keyürgil. Menim vezirim bu kündin soḡra [11] bu turur. Vezir
tünin çıkardı, aḡa berdi. ğulām aytdı: **يا ولأي** kördiḡ mü Teḡ-
ri işin, tidi?

30. [Tercüme edilmemiştir.]

31. [12.] Tiz fāriğ kılğaymız sizge, ey [13] ādamılar ve periler.

ثقلان tip anıḡ üçün aytur: Ādamılar cinniler ağır bolur. Ba-
'zılar aytur kim yazuk [14] kılur sebebdin ötrü ağır tidi ve bu
tehdid turur kim kâfırlarğa; ya'nî **زود بود که باشا بدین نعمتها**
حاب کنم [15] و از آنج کرده اید از نصیر شما کنم جنانک لسی هر کسی را
کوید زود بود که تو بر دلم یعنی جزای تو بکنم

32. [Tercüme edilmemiştir.]

33. [18] Ey ādamī ve perīniḡ gürūhi, eger yaraḡiḡız yetse keçmek-
ke, keçgey-siz kökler ve yirler uçların; [19] keçiḡler. Eyle
sanur-siz kim men yığamaḡam sizni ve keçemegey-siz ve benim kud-
ratım astında kalḡay-siz yaʿnī benim mülkimdin [66a] çıkabilse-
ngiz ve kudratımdın kaçabilsenḡiz. Bilmegey-siz sizge kaçıp kur-
tılmak yok benim kudratımdın. Kıyāmat [2] küni tört yandın ürül-
geyler, feriştelər. Sürgeyler ol tamuḡ balkını, bir yirge cemʿ
kılḡaylar. Andın münādī [3] bize kılḡay yā maʿşereʿl-cinn tip.
34. [Tercüme edilmemiştir.]
35. [5] İḡay yalının siziḡ üze otdın, bakırdın, intiʿām alu bilme-
gey-siz yaʿnī kendünḡizdin yığamaḡay-siz. Saʿid [6] ibn el-Cu-
beyr aytur: نخاس tütün bolur. Tamuḡ otındın çıkar, yaşıl bo-
lur kim ot üzre turur. Mücāhid aytur: Tuḡ bolur [7] kim eriyür
tamuḡluḡlarḡa tökülür.
36. [Tercüme edilmemiştir.]
37. [8] Kaçan yarılsa kök, kıyāmat küni; bolḡay pāre pāre taḡı levn
yaʿnī türlü türlü, renkli [9] zeyd yaḡı kibi bolḡay; hāldın hāl-
ḡa tezgingey, tegme sāʿatda bir türlü bolḡay yaşıl, kızıl, kök.
Andın تينا وقيل [10] aytıldı oḡşar yaḡka. Andaḡ erir kim yaḡ ki-
bi. Kıyāmat ferʿindin aniḡ miḡli bolur. Taḡlar döyülmiş yünḡ
kibi.
38. [Tercüme edilmemiştir.]
39. [12] Sormaḡay ol kün ādamī perīlerdin kimse, yazukın kımsedin.
Yaʿnī tegme kişige kendü yazukın sorḡay.
40. [Tercüme edilmemiştir.]
41. [14] Bilinür yazukluklar menḡizlerindin. Pes tutulur bürçekindin
taḡı adaḡlarındın; yaʿnī ulaşturḡay [15] başı birle ayakların,

temür bağlar birle; tartğaylar tamuğ otına. Ferişteler, yüzün kemişip süregeyler.

42. [Tercüme edilmemiştir.]

43-44. [17] [01] tamuğ turur kim munı sizler yalğan kılur erdingiz. Ey sizler, kâfırlar, tezgınürler [18] tamuğ otı, kaynar suvlu arasında kim anıñ ıssılıkı haddin keçe turur, hamımluğınını. Suv küdüğü suv bolur, kaynar. Kâfırlar [66b] mundın anğa andın muñga tüşerler. *يطوفون* tiduki ol turur.

45. [Tercüme edilmemiştir.]

46. [2] Bar anlarğa kim korkar bolsa Tengridin ol yerde; kıyâmat [3] küni anğa iki bostân bolğay: Biri kızıl yakutdın, biri yaşıl zerbceddin, toprakı yıpardın, kâfürdın. [4] Tegme bostân yüz yıl-lık yir bolğay. Tegme bostân içinde bir nür sarây bolğay. Birine Cennetü'l-ıyn tiyürler, birine [5] Cennetü'n-na'im. Bu bostân ol kişilerge bolğay kim Tengri azze ve celledin korkar bolsa, tağı ol kişilerge kim dünyâ [6] boşlıkın koymış bolsa.

47. [Tercüme edilmemiştir.]

48. [7] Üküş türlüğ ni'metler ve ağaçlar üküş budaklı bolur. Andağ kim birbirine tegmiş bolur ve yimişler üküş bolur [8] ve kälgesi uluğ bolur.

49. [Tercüme edilmemiştir.]

50. [9] Ol iki bostân [içinde] iki türlü miñgar akar bolğay. Bir Tesim biri Selsebil bolğay. Biri *ماء غير آسن* [10] biri *حصير* *لذة للشاربين* ve ol miñgarlar suvı yıpar tağı tüpindin çıkar bolğay.

51. [Tercüme edilmemiştir.]

52. [11] Ol iki bostân içinde [12] tegme türlü yimişlerdin iki türlü

bolğay. İbn ‘Abbās aytur: Hiç yimiş yok dünyā içinde kim uştmah-
da bolmas. [13] Kamuğ türlü yimiş bolur. Hanzal taķı bolur ve
İikin uştmah içindeki hanzal şirin bolur.

53. [Tercüme edilmemiştir.]

54. [15] Sevenü olturur ferşler üzre; ol barçın bolğay istebrakdın;
ve ol bostān [16] ağaçları yimiş yakın bolğay. Yiğaçlar başını
aşakğa indürüp turğay, mivesi yiğaçdın ırılıp yakınında [17]
turğay. Kayusı kerek bolsa anı yigey. Anğa el uzatmak hācat bol-
mağay. Yatsa ağzınğa, tursa ağzınğa [18] yetip turğay. Ba‘zılar
aytur: استبرق barçın turur. بطاين tidüki içi bolur. Yawlak
körklüg yawlak [19] kalıng bolur. İçin ewürse kamuğ taşı kibi
bolur. İçi taşı kamuğ bir bolur.

55. [Tercüme edilmemiştir.]

56. [67a] Ol bostān[2]lar içinde hür bolur kim maķşür bolur. Kózleri
özlerine baķa turur. Hiç ādamılar ve periler anı körmediler,
ilerü; [3] ya‘nī ādamılar ‘avretlerine periler ‘avretlerine oğ-
şamaz bolur. Koli ve budı yoğun bolur. Ak yinçü kibi bolur. [4]
Kózleri kara yipek kibi bolur. Hiç köz andağ körmedük tururlar.
Hiç köngül anıng teg sanmadük bolur. Eger körklüg [5] bātün bol-
sa, eri ‘avreti birle yatsa budına, Tengri āyetni aymadın peri
kelür, er biline sarılır; ol taķı ol ‘avratke [6] teğer. الريطمشين
anıng için aytdı.

57. [Tercüme edilmemiştir.]

58. [7] من صيد الحمر والبها والصفاء و Ol hürler andağ bolur, tamām yāküt
[8] mercān kibi. Mercān, yinçü bolur. Anğa şafā tirler ve aklığı
yinçü kibi ve kızıllığı yāküt kibi ve eger anıng biri bu dünyāge
[9] çıksa zāhir bolurdı. Karangku kiçe yahşı bolurdı. Kün nūrına

gālib bolurdı ve eger bir kaṭre suw, deryā[ge] [10] tamsadı, ka-
muğ açığı deryālar suwı şūr bolmağaydı. Hasan Başrī aytur: Bu şı-
fat mu'mine, şāliha hātūnlar [11] şıfatı turur. *ياَعْنِي وَقَوْلُهُ بِرِطْمَانٍ*
nī *بعد النشأة الثانية*

59. [Tercüme edilmemiştir.]

60. [12] Ey *هل جزاء الايمان الوالبنان* ya'nī imān [13] cezāsı uş-
mah, dīdār bolğay.

61. [Tercüme edilmemiştir.]

62. [14] Andın, ayruq iki uşmah taķı bergem. Ibn 'Abbās tiyür: Tört
bostān bolur.

63. [Tercüme edilmemiştir.]

64. [15] Andağ koyu yaşıll bolğay. Kara renklü teg körinür.

65. [Tercüme edilmemiştir.]

66. [16] Ol iki bostān [17] içinde iki mīngar bar; suwı kaynar teg
tezzinü akar.

67. [Tercüme edilmemiştir.]

68. [18] Ol iki bostān içinde yimişler bar taķı ḥurmā taķı nār bar.

69. [Tercüme edilmemiştir.]

70. Ol bostānlar içinde edgü [67b] hūrlar bar, körklüg; pāk u pākīze
hayz, furş, necāsetdin.

71. [Tercüme edilmemiştir.]

72. [2] *من الدر* Hūrlar bar perdelig [3] çadırlar içinde dürden, taş-
ra çıkmaduk; andağ kim Peygāmbar 'a. aytdı: Uluğlukı altmış yıl-
lık yir bolğay. Tegme bir [4] buçaķında bir hūr bolğay kim hiç
kimerse aniñg kibi körmedük bolğay. Boyı uzun, yüzi yası bolğay.

73. [Tercüme edilmemiştir.]

74. [6] Hiç tegmedük turur mundın öñg, ādamılar ve periler.

75. [Tercüme edilmemiştir.]
76. [8] Sevenü olturğaylar yastuklar üzre, yaşıl renklig. عَبْرِيَّ مَسَانِي كَالِيْنِغ تۆشەك بولغاي, körklüg. [9] Katāde aytur: رَفْرَفٌ bir yaşıl barçın turur kim fersler üzre örterler. ‘Arablar kalinğ töşekke [10] naqşı üküş bolsa ‘abkarî tirler. Halil bin Ahmed aytur: ‘Arablar kıymatlu nerse körse, körklüg, ‘abkarî tirler.
77. [Tercüme edilmemiştir.]
78. [12] Bereketlig erür İdiniñ atı, uluğluk eyesi, tegdi kerāmatlık.

[SÜRATU'L-VAKİ'A]

Bu Sūra-i Vākı'a Mekkede inmiş turur. [13] Ayetleri toksan altı turur. Başra kavmı toksan yiti turur, tir. Medīne kavmı toksan tokuz tir. Üç yüz [14] yitmiş sekiz kelime turur. Ming yiti yüz üç hurūf turur. ‘Abdu'llāh ibn Mes'ūd aytur: Peyğāmbar ‘a.dın eşitdüm: [15] Kim Vākı'a sūrasın okısa hergiz anğa düşvārlık tegmegey kıyāmat küni. İbn Mesrūk aytur: Kayu kim [16] erse dūnyāda uştmah tamuğ habarın tilese Vākı'a sūrasın okısun. Takı ki-merse Vākı'a sūrasın kırk bir kata okısa rızkında bereket peydā bolğay hem zāhir.

[18] Bismi'llāhi'r-rahmāni'r-rahīm

- 1-2. [19] Kaçan kelse yok anıñg kelmekiñge; hiç yok yalğanlık.
3. Aşak kılğan, yokuaru kötürgen; ya'nı [68a] bir niçeni aşaka indürür, tamuğka tegrür. Bir niçeni yokuaru kötürür. Uştmahka tegrür.

Tā ferdā borlığı zālımlarğa kārter, ‘azizliki [2] mazlūmlara kārter.

- 4-5-6. Kaçan tepretse yir, teprenmek; tağıtsa tağlarını, tağıtmakdın; pāre pāre bolur [3] gubār kibi, bacadın tüşen kün içindeki.
7. [4] Erdingiz cüft, üç türlü sizler. Andın, bularıñ şıfatın aytdı:
8. [5] Sağ yan yārānları, bir ögür. Aşhabu’l-meymene ol kavm bolur. Sağdın yanğa ıgay. [6] Uştmaħka barğay. İbn ‘Abbās razıya’lilāhu [‘anhu] aytur: Meymene ol kavm bolur kim Ādam sağında erdi. Ol vaktın kim anıñ zürriyetin anıñ [7] şolındın çıkardılar. Uyqudın oyanıp baqdı. Tamām küneş içindeki mişkäller kibi kördi. Sağ kolında kökke [8] teginçe yaldırayu turur erdi. Aytdılar: Uşbu sağdıñ mu’mınler kamug uştmaħka barğay. Rüzgārın tā‘at [9] içinde keçürgey tidi. ما اصحاب المعنة Tengri aytdı: Aşhabu’l-meymene derecātı ulug bolğay. Uştmaħ içinde eygü [10] hälları bolğay bularıñ.
9. Aşhab-ı meş‘eme ol kişiler bolur kim Ādamıñ [11] sol kolında erdi. Solındın yankılarını tamugka eltgeyler ve nāmelerin sol elinğe bergeyler. Tengri te‘ālā aytdı: Bular [12] şüm bolğaylar ve yazuk birle ‘ömlerin keçürgeyler tidi. Ve ne bular, aşhabu’l-meş‘eme; [13] ya‘nı katıg bolğay bularıñ ‘azābı; ve ne yazuk bolğay bularıñ hälları. على عكسه كروه Üçünçi:
10. [14] Uzğan turur. Uzğanlar anlar erdi kim Feygāmbar ‘a. birle hicret kılmuş bolsa ya‘nı Mekkedın [15] Medīnege birle kelmiş bolsalar. Aşıratda tağı sābık bolğaylar. ‘ikrime aytur: Sābık ol bolur kim ilk müsülmān boldı [16] erse. ‘Alī raz. aytur: Sābık ol bolur kim iki kıblege namāz kılmuş bolur ya‘nı káfırdın mü-

sülmân bolur, tã'at kılur.

- 11-12. [17] Uşbular tururlar muqarrablar. Bularğa aytğaylar: Uştmaħka [18] kiring, ni'metğa ilerü. Muqarrablarınġ uştmaħ içinde nür-tâc başında bolğay eygü ni'met içinde. Yana beyân kıldı: Bu sâ-bıqlar [19] qaysı turur?
- 13-14. Cemâ'at bolur, bularınġ üküşreki, änginki [68b] ummatlardın bolur. Azraqı Muhammed ummatlarındın bolğay. Bu sâbıqlarınġ orında derecede tefâvütleri bolğay. Neçük [2] enbiyâlarınġ tefâvütleri bar turur.
15. Tahtlar üze kozılmış, biri birine ulaşturu [3] şaf şaf koyup turğaylar, altundın kümüşdin äräste kılıp. Kelbî aytur: Ol tahtlar uzını üç yüz arşun bolğay. [4] Kaçan mu'minler aňğa münesi vaktın taht aşakğa kelgey; andın müngeyler.
- 16-17. [5] Sevenü olturğaylar ol tahtlar üze, yüzleri biri birine [6] karşı. Biri biri arkasın körmegeyler. Tavâf kılur anlar üzre oğlanlar, câvidâne, mengü. Peyğambar 'a. aytdı: ولان kâfir oğlan[7]ları bolur. Kiçig erken älgen mu'minlerge hızmät kılğay, محل نعل kim bular oğlanlar bolur. Uştmaħda oğlan [8] toğmayın, bular uştmaħdakılarnıġ tapuğçısı bolurlar.
18. Küzeler birle takı ibriklar birle takı çanaklar birle suw [9] içerler; akar mınğarlardın. Sağraklar bolur kulupsız; anıġ [10] üçün kim tutmaq häcat bolmaz.
19. Hiç kimerseniġ başın ağrıtmagay [11] anda ve 'aklların kitermegey.
20. Ve yimişler kim üzülü turur. Kabıķı çekirdeki [12] bolmas.
21. Ve kuşlar eti, neteg kim ärzulasalar. Ebü Sa'îd el-Ĥuzrî aytur [13] kim Peyğambar 'a. aytdı: Uştmaħda kuşlar bolur, yitmiş ka-

natlu. Andın, kelür uştmah balkları ileyine tüşer. Tegme [14] bir kanatında bir türlüğ ta'ām bolur. Kardın akırak, baldın tatlığırak, züb[ı]din yumşakırak. Tegme biriniñ [15] tab'ı ayruk ayruk, biri birine meñgemez. Anı yirler. Andın yana uçar havāğa barur.

22-23. [16] Ve hūr bolğay tilinmedük yinçüler teg kimerse andağ [17] kerdüki yok.

24. Cezā berür her kişige işledüki tā'atınça. Peyğābar 'a. [18] aytdı: Hūru' l-'iynlerni za'ferāndın yaratdı. Ayturlar kim feriş-teler tesbihindin yaratdı. Peyğābar 'a. aytdı: Tegme bir [19] eksük erniñ yitmiş iki hātünü bolğay. İkisi hūru' l-'iyn yitmiş ayruqlardın. Bir hūrdın nūr, uştmah üzre [69a] balkıyu çıka, aytğaylar: Bu ne nūr turur? Andın, aytğaylar: Hūru' l-'iyn nūri turur. Eri birle oynap küldi. Eger [2] yoriseler ayakları monçukları ünindin çuğı bolğay. Kızıl altun na'leyn kedip yorigey. Bağları yinçü [3] yākūt bolğay. Eger bir hūr bu dünyāge baksa, sākeller sıhhat bulğay erdi.

25-26. Eşitmegeyler bātıll, yalğan sözler ve hiç [5] yazuk kılmağaylar. Meger kim tigeyle selāmatlık bolsun sizlerge. Selām ol muqar-rablarğa kim aytduk [6] sَابıklarğa, Aşhabu' l-meymenege.

27. [7] Aşhāb; ne bolur Aşhāb-ı yemīn hālī? Andın bulariñ ni'metle-rin aydı:

28. [8] Bularğa bolğay sidrin mañzūdin. tidüki bāğ yığaçı bolur. tikensiz, yumşak bolur. Tükeli [9] yinür.

29. Yimişleri biri birine ulaşup turur. Mesrūk aytur: Uştmah [10] yığaçları tükeli yimiş bolur ve hiç açukı bolmaz.

30. Kālgeler bolğay, tartılmış; [11] ya'nī peyveste; ve murād kōlge-

din rāhat turur. Peygāmbār ‘a. aytdı: Bir yığaç kölgesinde yüz yıllık aşsa [12] taķı yetmegey uçına.

31. Taķı tōkölgen suwlar, sāye içre.

32-34. [13] Taķı üküş mīveler [14] yaş; keslinmiş bolmağay [kenarda: yığlınmış; ya‘nī yimiş üküş bolğay, kesip tükenmegey, hiç vaķtın. Taķı kimse anı yığaçı bolmağay. Peygāmbār ‘a. aytdı: Niçe alduķça bayağı teg bolğay. Hiç eksilmegey.] Taķı tōşekler bolğay, kötürülmüş. ‘Alī rażiya‘llāhu [‘anhu] aytur: Taht üzre kötürülmüş bolğay. Taķı [15] ayturlar: فرش tidüki ‘avretler erür, taht üzre münmüş bolur; körklüg, pākīze barça necesdin.

35-37. [17] Biz yaratduķ anlarnı yaratmaķlıķdın. Bıkr ya‘nī kız kılduk anlarnı bıkr cüftlerine sevgili, köksi çıķmış; ya‘nī haķķınğa [18] yetmiş kibi, yaşları berāber. Teᅅgri te‘ālā fermānı, niçe er bularğa tegse kız bolur. Ebū Hureyre aytur: Peygāmbār ‘a.- [dın] eşitdüm: [19] Uştmah erenleri saķalsız köse bolur. Hiç bu- larinᅅ teninde tügi bolmaz. Körklüg bolur. Kara uzun közleri [69b] sürmelü, tegme birisi otuz üç yaşlu, altmış arşun boyı uzunı, yiti arşun yoğunlukı bolğay. Bu kamuğ Aşhābu‘l-yemīᅅge [2] bolğay.

38-40. Bolğay sağ [3] koldakılar; bir gürūhı avvalķı ummatlardın, bir gürūhı Muhammed ummatındın bolğay. Kaçan ثلة من الاولين (LVI: 13-14) وقليل من الآخريين āyeti keldi erse ‘ömer rażi- ya‘llāhu [‘anhu] yığladı. Aydı: Yā Rasūla‘llāh, biz az mu bolğaymız aşnukı ummatlardın? Bu āyet indi: ثلة من الاولين (LVI: 39-40) رضينا على ربنا [5] و ثلة من الآخريين ‘ömer raż. aytdı: Hoşnūd bolduķ ol Teᅅgrige. Peygāmbār ‘a. aytdı: Ümīd tutar-men. Uştmah [6] yarusı benim ummatlarım bolğay. Yana aytdı: Üküşreki

menim ummatım bolğay. Neteg kim rivāyet kılındı: Peyğābar ‘a. andağ aytdı [7] yārānlarınga: Eyā, rızā bulur mu-siz uştmahning üçde birine ya’ni uştmah ehlining üçde biri bolmaqğa? Aytdılar: Belī. [8] Yana aydı: Eyā, rızā bulur mu-siz uştmah ehlining yarusı bolmaqğa? Aytdılar: Belī. Aytdı Peyğābar ‘a.: Ümīd tutar-men, uştmah [9] ehlining iki uluşı benim ummatım bolğay. وقد جاء

في الخبر Takı kelip turur habarda: Mu’minlering şafining sanı [10] kıyāmat küni yüz yigirmi şaf bolurlar. Seksen şafı Muhammed ‘a. ummatındın bolğay. Kırk şafı özge ummatlardın bolğay.

41. [11] Sol koldakılar, ne-ol sol koldakılar, şüm [12] yüzlüg?
42. Bolğaylar yanar ot, kaynar suw içinde āruzu kılğaylar kölge.
- 43-44. [13] Ne bunuk ve ne boş bā-rāhat kölge bolğay, tamuğning [14] kara tütümindin, ıssıg. bir tağ turur, tamuğda. Anıng kölgesine kaçarlar. Hiç anda rāhat yok. zahhāk aytur: Tamuğ [15] kara turur. Kölgesi bākları karartur ve aytur: tamuğ atı turur. Ol ‘azāb bularğa bolur cezā. Takı aytdı:
45. [16] Anlar erdiler mundın öng baylar, mün‘amlar.
46. [17] Ve boldılar muşırr, uluğ. tidüki and içip bılāf kılınış bolur. [18] Ma’nisi ol turur kim and içerler erdi. Kıyāmat kel-megey tiyü bılāflık kılurlar erdi. Çınuk kopmay erimiz tiyü. [19] Takı aytıldı: şirk bolur. Takı aytdılar, butlar teng-rimiz tiyü tapnurlar.
47. [70a] Ayturlar erdi: Biz kaçan ölevüz [2] toprak bolavuz, sü-ngüklerimiz çürip tükülgey; biz andın yana tirile mü-biz?
48. [3] Yā bizing atalarımız kim aşnu öldiler, tirile mü?
- 49-50. [4] Aytıl yā Muhammed, öngükiler ve songkılar kamuğ cem‘ bolğaylar; tirilip [5] va‘da kıldukum yirge kelgeyler, ma‘lüm küni.

51. [6] Andın sonġ azġanlar, yalġanġılar-siz.
- 52-53. [7] Ğınuk yigey-siz tamuġda zakkūm yığaġındın; toldurġay-siz andın [8] karınlarıġız.
- 54-55. [9] Yana iġe-siz hamim suvındın suwsızlıġıġız ziyāde bolġay. iġgey-siz anı tamām suwsız tiwe iġer kibi.
56. [10] Bu turur tamuġdakılarıġ rüzısı cezāsı, kıyāmat küni. Andın, kıyāmat [11] kirtülükün yād kıldı.
57. Biz yaratdıġ sizni, neteg [12] inanmaz-siz taġı yaratmaġımızġa.
- 58-59. [13] Körer mü-siz ol yıdıġ suw karın iġinde tōkülür. Anı siz mü yaratır-siz yā biz mü yaratılır-mız?
60. [14] Biz taġdir kılduġ ölümni, kiminġiz uluġ erken kiminġiz kiġig erken. Kimse sābık bolmıġ ermes taġdir kılanımdın.
61. [16] Ve biz degülüz kim bizdin bizni [17] ġacel kıġġay-siz. Andaġ tegşürgem sizni, sizinġ kibi ġaġklarıġa. Taġı yaratġay-men sizni bir türlüġ; siz anı bilmez-siz.
62. [18] Ğınuk bildinġiz avvalkı yaratmaġımni; [19] sanmaz-sizler ya'nı niġe i'tibār tutmaz-siz ve niġe kelmez-siz ġaġkı koparmakıġa.
- 63-64. [70b] Ey, körmez mü-siz kim körksiz yire tuġm saġar-siz. [2] Ey, anı siz mü bitirür-siz yā biz mü bitirürüz anı? Ebū Hüreyre raż. Peyġāmbar 'a.dın aytur: Bolmasun sizge kim aytġay-siz: Biz [3] bitürdüġ. Ve likin aytung: Tengri te'ālā bitürdi. Bu āyet zāhir bolmak üçün tidi.
65. [4] Eger tilesemiz, kılurmız anı käleler. Kün keġürüngüz ایایش
تیلامز [5] anı kılavuz ġalle, reside vaktında yiyigevüz.
Andaġ kim anda hiġ manfa'at bolmaġay andın sizge. 'Acebka kalġay-siz, neteg [6] birān boldı tiyü.

- 66-67. Ey, ayturlar kim bizge ğarāmet tegdi ol biz [7] nafaka kılduķı-
mıznı. Bel kim biz mahrūm bolduķ, eygūluklerimizdin. Enes aytur
Peyğāmbar ‘a.dın: Enṣārī yirinde yōrir erdi. [8] Ekin yok erdi.
Tengri ‘azze ve celle aytdı: Niṣe nerse ekin kılmaz-siz? Aytdı-
lar: Bu yıl yağmur yok. Peyğāmbar ‘a. aytdı: Ey bilmez mū-siz
[9] kim Tengri ‘azze ve celle aytdı: Bitilrūçi men-men. Siz
tuḡm kemiṣiṅġ, kerek erse bitūrgem, kerek erse yıl birle bitūr-
gem, kerek erse yilsiz, suwsız bitūrgem.
- 68-69. [11] Ey kōrer mū-siz ol suwnı, iğer-siz? Anı siz mū indūrdūġuz
bulutdın yā biz mū indūrdūķ?
70. [12] Eger tilesemiz kılur-biz anı, ağığ. Kesilur [13] rūziṅġız-
niṅ nef’i, niṣe bu ni‘metiṅ ṣūkrin kılmaz-siz?
- 71-72. [14] Kōrdūġuz mū ol otı kim yandurur-siz? Siz mū ğıķardūġuz
[15] ol yığağnı yā taķı biz mū ğıķarur-biz?
73. [16] Biz kılduķ anı, yād kılıṅ aniṅ birle āḫırat otun ve man-
fa‘at turur safardakılarga. Yabanda bolsa ābadānlıķdın yırak, ot
[17] ğıķar. *والمقوى هو الماء الذي فن زاده يعنى بر حور داری
و نفع مسافر انرا و مقیمانرا لکن مذکر مسافران بسیده کرد کما قال
[18] سرائل تقيکم الحر ولم يذکر اليرد و قيل المقدى ذوالقوة
والطاقة يعنى خلقنا متاعاً لكل من اطاق الانتفاع به
[19] من مسافر و حاضر*
- Peyğāmbar ‘a. aytdı: Bu ot kim siz ũrūr-siz, yitmiṣ ũlūṣde bir
ũlūṣ bu dūnyā otı turur.
74. [71a] Tesbīḥ kılığıl Tengriṅ uluğ atını.
75. [2] Ve and yād kılığam batğan yulduz birle; ve aytdılar: *نجوم* tiyū
Kur‘ānnı aytur kim necm necm indi ya‘nī [3] az az Muṣṭafāniṅ
kōṅline ‘a.: *لما قال نزل به الروح الامين على قلبه مواقع وكفت هر چند دل*

يكي بود لكثرة النزول [4] بجمّاً بجمّاً جنانه موارين كفت و
ان كان الميزان واحداً لكثرة الوزن

76. [5] Ol and turur eger bilseler, uluğ.
77. [6] Bu Kurʿān kim kelipdür Muhammedge. Şerif, büzürg, kirāmī turur. Şiʿr, sihr ve kehānet degül turur.
- 78-79. [7] Kim ol kitāb saklanmış turur, gāyibler, şeytāndın. Yawumağayla[r] aṅga meger arıg kişiler. [8] Yawuğaylar feriştelər. Peygāmbar ʿa. muniṅ maʿnīsini telim türlüg aytdılar ve likin munda anı tilerler kim kürrāse tutmaṅ, cünüb, hayz [9] kürrāse tutmaq revā degül; revā bolmaz kötürmek. Şāfiʿi kavlında nā-re-side oğlanlar mektebde bolsa tutsa revā bolğay. Baʿzılar [10] ayturlar: Elin, yüzün yumağınça revā bolmağay. Yunuğsız kişi Kurʿānı yinḡi birle kötürse revā bolğay.
80. [11] Teṅri teʿālā ızdı Kurʿānı bāklar tapa.
81. [12] Ey sizler mü Kurʿānı yalğan kılur-siz? Müdhinün münāfık bolur-siz.
82. [13] Ey, kılğan sizinḡ Teṅriṅiz Kurʿānda kim siz anı yalğan kıldıṅiz. Bu āyet anıṅ için indi kim Peygāmbar ʿa. Tebuk gāzā-tında çerigi [14] birle suwsızlıkdın mungaldı. Peygāmbar ʿa. aytdı: Eger men duʿā kılısam, Teṅri teʿālā sizge suw berse, anda siz fülān yulduzdın [15] tigeysiz. Aydılar: İmdi yağmur vaktı yok. Anı tilme]gevüz. Peygāmbar ʿa. duʿā kıldı. Yil esdi, yağmur yağdı. Seyl yürüdi. Andın Peygāmbar ʿa. [16] biregü katındın keçer erdi. Ol aytur erdi: Bu yağmurnı bizge fülān yulduz berdi. Andın Teṅri teʿālā bu āyetni ızdı.
- 83-84. [17] Eger andağ bolmasa, kaçan cān [18] hulkūmka tegse, sizler ni için ol vaktıda bakar-siz, benim pādşāhlıkımğa. İbn ʿAbbās ay-

tur: Bu hitāb ol kişilerge kim [19] biringiz cānı çıkar bolsa bularing uyalari körer anı ol hālda. Tengri te'ālā aytur, tehdid-i 'itāb, bu sebebdin nişe anı körer erken [71b] cānı çıkdı, [yarı] kılmadıngız?

85. [2] Ve biz yakınrak [bolğalymız anga ve sizing kudratingiz andağ, hiç kim yığmağay ve likin siz kirtü közin körmez-siz [3] zikr kılmaz-siz.

86-87. [4] Eger andağ bolmasa, sizler, borç berilmegenler, cān bermegey erdingiz. مدینین ای غیر محزین یعنی منکر می شوید بعث را

[5] ترجعونها ان کنتم صادقین و جزای اعمال را چون جان بجنبر

خلق رسید هلا باز کرداند جانرا بتی خویشی یعنی اگر می تواند که

[6] زنده شوید خود مه میرد چون نمی تواند که جانرا بتی

باز برید چون من. بجزانم نتوانید که بقیامه زنده شوید چون من زنده

[7] کردانم این دلیلست که جان جسم است و عرض نی که

جانرا بآملن و شدن و صنی کرد گفت چون برسد جان بکنه [8] کلو

Takı andın buları üç ügür kıldı.

88-89. [9] Ammā eger kamuğ mukarrab bolsalar ya'ni sābıklar; andağ kim yād kıldı: Tengridin anga yarlıkamak, rāhat turur [10] kurtulmak ve reyhān turur ve cennet-i na'im ve uştmah-ı na'im turur. Ayt-dılar: Reyhān rūzı bolur. [11] Mukarrablar cānın alduqda cān bermesler. Andın uştmah çiçekin ketürür berür, [tliler, cānı çıkar.

90-91. [13] Ammā Aşhāb-ı yemīnlerdin bolsa bu älgenler, selām bolsun sanga. Yā Muhammed, bularing üçün kayğurmağıl selāmatlık boldı Tengri 'azābındın.

92-94. [15] Ammā bolsa bular yalğançılardın, yolsuzlardın, turğu bolğay tamuğ iriingidin; kaydürmek erür tamuğ birle. [16] Ibn 'Abbās

ra. aytur: Bir kün kördüm, bir niçeler meyyit üçün yığlaşurlar erdi. Aytum: Nişe yığlaşur-siz, şabr kılmaz-siz? [17] Aytılar: Öldüki üçün yığlaşmazuz ve likin bilmezmiz uştmahlık mu yâ tamuğlık mu? Men aytum: Müsülmân erdi mü, yâ kâfir? [18] Aytılar: Müsülmân erdi. Men aytdım: Uştmahlık turur, anıñ [üçün kim] muqarrab-ol.

95-96.

[19] Çınuq bu kim aytduq, haqq-ı yaqın turur. Tesbih kılğıl yâ

Muhammed [72a] İdîñning uluğ atı birle. Peyğambar ‘a. aytur:

Kağan bu âyet indi, rükû‘ içinde kağan

تسبیح اسم بربك الاعلى الذي خلق [2] فسوی

keldi erse aytdı: Muni sücüd içinde okıñ tidi.

SÜRATU’L-HADİD

مَدِينَةٌ

Bu Hadid sūrası Medîne de indi [3] ve âyetleri, ey, yigirmi sekiz turur ve Medîne kavmı; taqı Kūfe kavmı saqışında yigirmi tokuz turur ve biş yüz yigirmi kelime turur. İki miñ tört [4] yüz altmış altı hurūf turur. Bu müstecāb sūraları fazlı kelmiş turur. Peyğambar ‘a. yatıqda bu Sebbeha sūrasın okır erdi. Peyğambar ‘a. [5] aytdı: Bu sūra içinde bir âyet bar. Miñ âyetdin anıñ fazlı müstecāb. Her kim Hadid sūrasın okısa Tengri te‘ālā anı şiddiklardın [6] bitigey. Taqı Sūratu’l-hadidni yitmiş kata hatm kılssa kamuğ işleri muratça bolğay.

[7] Bismillāhi’r-rahmāni’r-rahīm

1.

[8] Tengriğa tesbih kıldı ol nerseler, kökler taqı yirlerde

ba[r]. Ol Tengri 'aziz taqı hakim.

2. Anğa turur [9] kökler taqı yirler mülki. Türgüzür, öltürür. Ol Tengri kamuğ nerse üzre erklig turur.
3. [10] Ol turur kamuğ nerselerdin ilgerü kim hiç nerse yok erdi Ol bar erdi. [11] Ve kamuğ nerselerdin songra Ol bolğay ne kim bar erse kamuğı yok bolğay, olok bar bolğay [12] ve ol turur zāhir. Yakın bilürüz kim bar ve taqı bar bolğay. Hiç anğa yokluk bolmağay ve hiç nerse yok erdi andağ Tengri [13] [bar] erdi ve taqı hiç nerse kalmağay ve ol andağ bar bolğay; ve ol turur kim bātin bilür ve köngül[14]dekini bilür ve hāklar sırrın kim ne sandukın bilür ve İkin köngül birle bilmek anğa revā yok [15] ve ol turur kamuğ nerselerini bilür, dānā turur. 'ömer bin Hatṭāb raž. aytur: Ka'b el-Aḥbāra sordum bu āyet [16] ma'nīsın: Ol turur kim anıñg 'ilmi avvaldın neteg erse āhırda taqı andağ bolğay, kim avvalda bilür kim āhıratda ne bolasın bilür [17] ve zāhir 'ilmi anıñg andağ turur. Bātin 'ilmi kibi turur. Ebū Hureyre rivāyet kıldı: Fāṭıma ez-Zehrā ražiya'llāhu 'anhā Peyğāmbardın 'a. [17b] tapuğçı tiledi atası işin işlemekke. Peyğāmbar 'a. aytdı: Sañga mundın yigrek nerse ögretgeyin [mü] yā kızım? Fāṭıma [2] aytdı: ögret. Muṣṭafā 'a. aytdı: Aytğıl اللهم رب السموات السبع و رب العرش العظيم ربنا ورب كل شيء نزل [3] التوراة والانجيل والذبور والفرقان فاحب والنوى اعوز بك من شر كل شيء انت آفد بنا صيتهما انت [4] الاول فليس قبلك شيء وانت الا فر و فليس بعدك شيء وانت ظاهر فليس قوقله شيء وانت الباطن [5] فليس دونك شيء اقض عنا الدين واعنا من الفقر
4. Ol Tengri turur kim yaratdı köklerni [6] taqı yirlerni altı kün

içinde. Andın song erklig boldı 'arş üze. Bilür [7] ne kim kirür yir içine taqı ne kim çıkar, andın ot yem; ne kim iner kökdin ya'ni vahy kim Peygâmbarga [8] ve ne kim kökke, içine aşar. Ol sizing birle turur kim kanda ersengiz; Tengri, anı kim 'amel kı-lur-siz körgen turur.

5. [9] Anga turur kökler yirler mülki, İdi tapa kaytur kamuğ işler.
6. Kiwrür tunnı [10] künge taqı kiwrür künni tünge. Ol bilgen turur köngüllerde barın.
7. [11] Inaning Tengrige taqı ilçüsinge. Ezgülük kıling andın kim kıldı sizge halifeler anda. [12] Anlar kim inandılar sizlerdin, ezgülük kıling, anlarka bar turur uluğ müzd.
8. Yok sizlerge [73a] inanmadılar Tengrige taqı ilçüsinge; inder sizni inansangız kendü İdingizge. Çınuk [2] tutdı sizing 'ahdlarینگizni, eger ersengiz mu'minlerdin.
9. Ol Tengri turur indürdi kendü bendesinge [3] buccatlar, beyân kıldı aşkäre. Çıkarğay sizlerni küfrdin imân yaruklığınğa. Çınuk Tengri [4] sizge refik turur, rahim turur.
10. Ne boldı sizge nafaka kılmaz[siz] Tengri 'azze ve celle yolu içinde? Tengrining turur [5] kökler yirler mirâsı. Berâber bolmaz sizlerdin kim kim nafaka berdi mundın üze ya'ni feth-i Mekkedın [6] taqı öldürüştı. Anlaring uluğraqı erür dereceleri anlardın kim nafaka berdiler mundın song [7] taqı öldürüştı. Taqı kamuğına Tengri te'âlâ behişt va'dasın kıldı, öngiler taqı songılar. Tengri, anı kim 'amel kı-lur-siz bilgen erür. [8] Kelbî aytur: Bu âyet Ebü Bekr eş-Şiddik raž. üçün indi. Aning fazlı artuk. Aning üçün kim avval müsülmân ol boldı. [9] Rivâyet turur Umâmedin kim aytdı: Men sordum 'ömer ibn el-Haţţâbğa, nişe aytur-sen men mü-

sülmānlıkıñg tǵrtde biri-men, tiyü? [10] Aytdı: Andın ätrü aytur-men kim habar eşitdüm kim aytdı: Mekkede bir er habar berür Tengridin ‘azze ve celle ve men butlarını haqıqat [11] körmedük erdim. Turdum, Mekkege bardım, kördüm. Kavmı kamuğ yazuqlı kılurlar. Peygāmbar ‘a.ka keldüm. Aytdum: Sen ne-sin? [12] Aytdı: Men nebī-men. Aytdum: Nebī ne bolur? Aytdı: Peygāmbar bolur. [Aytdım:] Ne üçün keldüñg? Aytdı: Men Tengriñi bilür-men, bir turur [73b] ve ānga şerik kimse yok ve butlarını sıgam ve tenevüm kılurlar, mundın bızār bolgam. Aytdum: Sānga kim inandı bu sözüñge? [2] Aytdı: Bir āzād, bir bende; āzād tidüki Ebū Bekr eş-Şiddik raž. erdi ve bende tidüki Bilāl-i Habeşī erdi. Men müsülmān boldum. Anıñg [3] üçün aytur-men tǵrtinçi tiyü. ‘Abdu’l-lāh ibn Mes‘ūd aytur, raž.: Avval kim müsülmānlık āşkäre kıldı, Peygāmbar ‘aleyhi’ş-şalavātü ve’s-selām [4] erdi. Andın Ebū Bekr eş-Şiddik raž. erdi. Andın Bilāl ve ‘ömer ve anıñg atası Şumeyye ve Şuheyb ve Mikdād el-Esved. Pes bu habarlardıñ [5] kirtü boldı kim ilk müsülmān Ebū Bekr eş-Şiddik erdi. Andın ilk gāzilik kıldı. Taķı ilk nafaka, Tengri ‘azze ve celle yolınğa ol kıldı. [6] Kamuğ mālin Tengri üçün taķı Peygāmbar ‘a. üçün nafaka kıldı. Keyesi bulmadı, kilim keydi. Peygāmbar ‘a. katına keldi. Cebra’-il ‘a. ānga Tengridin [7] selām keltürdi. Aytdı: Yoksullıqğa rāzi mu-sen? Aytdı: Rāzi-men. Eger rāzi bolmasam Tengridin gile kılmiş bolgam tidi. Andın ätrü [8] erdi, yārānlardıñ ilgerü turur erdi. Anıñg üçün Tengri ‘azze ve celle aytdı:

11. Kim kim borç kılur Tengri te‘ālādın [9] körklig borç; kat kat kılur anı. Ānga taķı bar uluğ şevāb.

12. Ol kün körer mu‘minler [10] taķı mu‘mine hātūnlar, yarırlar an-

lar tevhid nürüdün ve a'mâl-i hoş. ای و فی ایحائهم Bitinür anla-
rınĝ 'amelleriniĝ 'alâmatı, çınuk uştmah ehlii] tiyü. [11] Buş-
tı sizge ol kün bostānlar, akar anıĝ altındın arıklar, müşglü;
cāvidā ne anıĝ içinde. Bu turur [12] ol uluĝ kurtulmak. Mes'ūd
oĝlı aytur: Her kişi nürü ol tã'atları kadarınça bolĝay. Bir ni-
çeler bolĝay bularınĝ nürü ileyinde, burmā yıĝaçı kibi uzazıp
yokaru turĝay. Kamuĝ cihān anĝa yaruk bolĝay. Takı bir niçeler
nürü boyınça bolĝay. Kendüdin yokaru bolĝay. Yarukı körklüg bol-
ĝay. [13] Bir niçelerinĝ nürü ayak ornı körkinçe bolĝay, anıĝ
keçgey.

13. [14] Ol kün aytur münāfık erenler takı münāfık tişiler, ol kişi-
lerge kim imān ketürmiş bolur; aytĝaylar: Bizge, sizinĝ [15] nür-
riniĝiz birle keçelinĝ. Aytĝaylar mu'minler: Ewrülüp kirü yanınĝ
kendü özünĝüz için istenĝ nür. Pes urĝaylar [74a] munlar ara hi-
şār, bolĝay anĝa kapuĝ anıĝ içinde. Anda rahmat bolĝay yaşru
ya'nî anıĝ taşı 'azābdın bolĝay. [2] Müfessirler aytdılar tef-
sirdin kim kıyāmat küni Tengri te'ālā mu'minlerge nür bergey tã
Şirātnı keçgeyler ve münāfıklara takı nür bergey [3] tã ol nür
birle yörigeyley. Bir yıl kelgey, bularnıĝ nürün alıp barĝay.
Karankuluk içinde mütehayyir bolup ve 'āciz bolup kalĝaylar.
[4] İbn 'ömer aytur: Bu hişār Beytu'l-mukaddas damı turur. Anıĝ
üçün mezzit taşı tamuĝ deresi bolĝay ve Ka'b aytur: Ol kapuĝka
Beytu'r-rahmat tirlen Beytu'l-mukaddasda.

14. [5] Kıkırĝaylar münāfıklar, mu'minlerge: Bolmaduk mu sizinĝ bir-
le? Aytdılar mu'minler: Belā. Ançası bar, sizler fitnege kemiş-
tingiz [6] tenlerinĝizni, kördünĝüz kim anĝa tuştunĝüz; aldadı
sizlerni avınĝlar, ançaķa tegi kim keldi Tengri emri. [7] Aldadı

sizge Têngri [birle], aldağan.

15. Bu kün alınmas sizdin fidā [8] anlardın kim küfr ketürdiler, si-
ziñg ornuñguz ot erür. *ظلماتنا خداوند گفتید آن چه سود مولی شما
امروز آتش است دز آتید بدوزخ تا خداوندان کارابینید*
16. [9] Vakt bolmadı mu anlarka kim İmānka kirdiler; ya'nī ba'zı yā-
rānlardın sustlık kıldılar nafaka kılmaqda, tokuş kılmaqda.
Têngri te'ālā 'itāb kıldı anlarğa. Aytđı: Vakt bolmadı mu? Kor-
kutsa köngüllerini Têngri zikriñge, ol kim indi [10] haqđın.
Bolmañglar anlar teg kim berildiler kitāb mundın öng [11] boldı
anlar üze uzuk, katiğ boldı köngülleri, taķı köp erdi anlardın
fāsıqlar.
17. [12] Biling çınuk Têngri te'ālā tirgüzür yirni ölmüşdin söñg.
Açdıķ-biz sizge huccatlarını [74b] bolğay kim bilsengiz.
18. Be-dürüstī ve rastī sözlegen erenler taķı rast sözlegen hātūnlar
borç kılsalar, Têngri [2] borçı, ezgü borç; kat kat kılu berür
anlarğa taķı bar anlarka müzd, şevāb üküş.
19. Anlar kim inandılar Têngriķa taķı Rasūliñga [3] anlar rastlar
erürler taķı hāzırlar idileri katında. Bar anlarka müzdleri [4]
taķı nūrları. Taķı anlar kim inanmadılar taķı yalğanturdılar
huccatlarımızge; anlar tamuğ yārānları [5] tururlar.
20. Biling haķıkatda bu dünyā oyun dünyāsı turur taķı külütķü, bezek
erür, küwenmekke [6] arañgızda, üküşleşmek mälları birle taķı
oğlanları birle. Ol yağmur teg turur, tänglar kötürür [7] kāfir-
larka yimişleri, nāgāh ıssıg yıl kelür köyidir; körer anı: sarıg
bolup anda song bolur käleler. [8] Taķı ābıratda bar ididin,
hoşnūdlıķ. [9] Ermes bu dünyā meger andağ metā' turur, aldağucı.
21. Uzunguz yarlıķamak tapa idingizdin [10] taķı uştmah tapa, ol

uŝmahıng ini, k k yir ini uzunı kibi bolğay, anuğ kıldı anlarka kim inandılar [75a] Teŋrige tağı Ras lınga. Ol, Teŋri fağlı turur, ber r anı kiŋge kim tilese. Teŋri uluğ fağlı [2] eyesi turur.

22. Hiç tegmes muŝıbet, emgek yirde tağı  z nefsleringizde meger ki-t bda bitinmiş turur [3] siz bolmasda  ng. Hağikatda ol, Teŋri  ze  s n er r.

23. Korıuzmadukuŋuz  ğ n [4] ol kim yititli sizdin tağı sew nm ng ol kim keldi sizge. Teŋri sewmez tegme k wengenni, kaykanan.

24. [5] Anlar kim bağıllık kılurlar, buyrurlar bozunlarka bağıllık birle. Kim kim y z ew rse ya'ni emru' ll h, Teŋri te' l  [6] Ol, bay er r,  g lmiŝ. İndi bu  yet c h d[lar ŝ nına kim] ew rdiler İm ndın Teŋri yolu[đın], hased kıldılar İsl m  ze.

25. İdduk ilđiler huccat, mu'ciz t birle ya'ni r ŝen ŝer yi' birle [7] ind rd k anlar birle kit bnı tağı ter z nı, t zets n bozun-larka t zl k birle. [8] İnd rd k tem rni, bar anda katığlık; ya'ni katığ kuvvat  ğ n d ŝm n birle tokuşmağa tağı menfa'atlar bar turur halklarđa; ya'ni teber ve tiŝe ve bıçak ve tiğ ğayr  n. [9] Tağı bil r Teŋri te' l , kim yaru ber r anga tağı Ra-s lınga ğayb birle. Teŋri te' l  kavı turur,  aziz.

26. [10] İdduk ilđi N hnı tağı İbr himni tağı kılduk ol ikisininġ z rriyetinde peyg mbarlıknı tağı kit bnı. [75b] Anlardın k n-d rgen bar, tağı k preki anlardın f sıklar turur.

27. Andın song  zduğ izleri  ze [2] ilđiler; tağı uzduğ Meryem oğlı  is ka erdi Meryem İbr him neslindin tağı berd k anga İncilni, tağı kılduk anlarınġ k ng l[3]leri içinde, uydılar  nga, rahmat-nı yarlıkamaknı. Tağı tutsa z hidlıknı kim yangıla  ıkardılar

anı, farz kılmaduk [4] anı, anlar üze. Meger ister idining hoş-
nüdlükini; saklamadılar anı, hakkını saklamak. [5] Berdük anlarka
inandılar anlardın, müzdi. Tağı üküş anlardın fāsıqlar erür.

28. [6] Ey anlar kim inandılar, korkuñg ididin, inaning rasūlınğa,
berilür sizge iki ülüş [7] rahmatındın; kılur sizge nūrı, yörir-
ler anıñg birle; yarlıkamağ sizge. Teñgri [8] yarlıkağan, rahim
turur.

29. Eger bilmese kitāb eyeleri, yetmes yaragları neerse üze [9]
Teñgri fazlındın. Tağı fazl Teñgri katında, berür anı kimge kim
tilese. [10] Teñgri fazl eyesi turur, uluğ.

SURATU'L-MÜCADELE

Medeniyye turur. Yigirmi iki āyet turur. Tört yüz [76a] yitmiş
üç kelime turur. Miñg tokuz yüz toqsan iki [hurūf turur]. Alıp
üç kata okıp düşmān tapa atsa makhūr bolgay.

[2] Bismi'llāhi'r-rahmāni'r-rahim

1. [3] و نزول الآية في قوله آمنت ثعلب بن مالك الانصاري وقيل قوله آمنت الصامت

[4] Anıñ eri Evs ibnū's-Şāmit erdi. Hasta erdi. Indedi anı:

فأبطلت فظاهرها وكان الظاهر طلاقاً في الجاهلية [5] كالتلث لنا

Zihār talāk bolur erdi, cāhillıqda. Şelāşe kibi bizde. Pes keldi

Hazle Peygāmbar 'a.ka tağı aytdı: Yā Rasūla'llāh [6] cüftlendi

meni Evs; men yigitem; ragbatlanmış zihār kıldı meni.

فقال النبي عليه لا إله إلا هو عليه

Aytdı [7] Hazle: Ayتماğıل anğa, yā Rasūla'llāh, ayurmağıل meni

andin. Ol meniňg ‘ammım ođlı turur. Çınuk kit[ti] menim yigitli-
kim taķı körküm [8]

فلما خلى سنى وترب بطنى اى
كبر ولى جعلنى عليه كما

Yok turur menim hālım, rağbat kılmaz andın özge mańga. [9]

وان لى صيه صغارا ان صمتم اليه ضاعوان صمتم
الى جاعوا فطانت تراجع هذا الكلام مع

Rasūla’llāh [10] şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem, taķı tepretür

erdi iki tutakını nefis içinde. Taķı aytur erdi:

اللهم انى اشكوا اليك شدة [11] و حدتى وما يشق على
مبنى فراقه اللهم ازل عذرى على لسان نبىك حتى تزل

Cebrā’il ‘a. taķı indürdi bu äyetni.

1. [12] Tengri eşit[ti] ol sözni, mücādele kılurlar cüftleri birle;
taķı şikāyet kıldı Tengri tapa. [13] Tengri eşitür sözlemeki-
ngizni. Be-dürüstī Tengri te‘ālā eşitgen, körgen turur.
2. Anlar kim zihāret kılurlar [14] sizlerdin; bātūnlardın, ermes
anlarıň anaları. Eger anlarıň analarını meger anlar ol bātūn-
lar erür [15] bütürdi bātūnlar erenlerni. Anlar ayturlar münker
sözni sözdin, taķı yalğan. Tengri te‘ālā ‘afv kılğan [16] yarlı-
kağan turur.
3. Taķı anlar kim zihāret kılurlar bātūnlardın, andın soňg kaytur-
lar, neteg ayturlar, ya‘nī ‘azm kılmazdın üze cimā‘ka; [76b] bir
kul āzād kılmak turur, anğa yawumasda üze cimā‘ka. Ol sizge vā-
‘iz turur, anıň birle. [2] Tengri te‘ālā anı kim ‘amel kılurlar
bilgen turur.
4. Kim kim bulmasa, rūze tutmak kerek iki ay [3] ulaşu; sıgamazdın
öng. Kim kim yarağı yetmese altmış miskiňge ta‘ām [4] bergey hem
toydurğay. Ol inansangız Tengriğa anıň Rasūliňa. Ol Tengriniň

hadların erür. [5] Taqı kâfırlarğa bar iglig ‘azāb.

5. Haqıkatda anlar bılāfatlık kıldılar Teḡriğa taqı Rasūliḡa, ḡorlandılar neteg kim [6] helāk boldılar mundın öḡ. Taqı indür-
dük ‘alāmatlar, açuq. Bar kâfırlarğa [7] ḡor kılgan ‘azāb.

6. Ol kün koparḡay Teḡri te‘ālā kamuḡı, ḡabar bergey anlarğa anı kim ‘amel kıldılar. [8] Sanar anı Teḡri te‘ālā, unutulur anı. Teḡri te‘ālā kamuḡ nerse üze ḡāzır turur.

7. Körmedinḡ mü, Teḡri te‘ālā [9] bilür ne kim köklerde bar ve ne kim yirlerde barını. Ol kim bolur rāzdin üç kimersedin [10] meger Ol törtlençi bolsa; biş bolmasa meger Ol altınçı bolsa; yā yawuq azrak bolsa andın [77a] üküşrek bolmasa meger Ol anlar birle turur, kayu yirde kim bolsalar. Andın song beyān kıldı anlarğa ya‘nı ḡabar berür anı kim ‘amel kıldılar, kıyāmat [2] küni. Teḡri te‘ālā kamuḡ nerse[ni] bilgen turur.

8. Körmedinḡ mü anlarnı kim yıḡlındılar rāzleşmekdin; [3]

وآیت بحق جهودان و منافقان است که چون رسول علیه السلام سیاهی فرستادی بفزوی جون
صبر دید ترا آمدی [4] منافقان بر راه راز گفتندی تا مؤمنان کمان افتادی که مگر هر عت
بر یاران رسول افتاده است و سبب آن اراجین [5] افتادی و باز منافقان در
افکندندی که یاران را بشکستندی و بعضی را بکشتمدی و مؤمنان غمان کشتندی چون
[6] رسول به از حال خبر یافت ایشانرا نهی کرد از راز گفتن یگدیگر باز نه استاد آیت آمد الم توالی الین عن النبی

[7] andın song kayt[ı]lilar andın kim nehy kıılurlar? Andın rāzleşürler yazuq birle taqı te‘addı birle [8] taqı Rasūliḡa ‘āşilik birle. Kaḡan kelseler saḡa selām kıılurlar; yā Muhammed, anıḡ birle selām kıılmas Teḡri [9] ya‘nı rāzleşmenḡ yamanlar birle; te‘addı, fitne, anguz kıılur taqı Rasūlḡa bılāfat kıılurlar. [10] Ayturlar nefslerinde eger kınamasa bizni Teḡri, anı kim aytur-
biz. Anuqlanurlar tamuḡka [11] kirürler aḡa, neme yawuz yir.

Andın song nehy kıldı mu'minlerni mu'āmele kılmakdın münāfıklar birle.

9. Ey anlar kim inandılar, kaçan rāzleşseñgiz [12] çawşaşmañg yazuk birle taqı Peygāmbar 'a.ğa ma'siyet kılmak birle. Rāzleştiler [13] ezgölük birle taqı perhiz birle. Korkuñg Tengridin, ol Tengri kim aniñg tapa yıglur-siz.
10. Haqıkatda çawşaşmak, şeytāndın turur. [14] Kađgurur anlar kim inandılar. Yok turur anlarğa hiç nerse ziyān meger idi buyrukı birle. Tengri üze [77b] tevekkül kılsun mu'minler. Bu āyet Rasūlnıñ yārānları haqqına turur.
11. Ey anlar kim inandılar, kaçan tiyülse sizge king olturuñg meclislerde [2] king olturuñg; kinglik berdi Tengri sizge. Kaçan tiyülse kopuñg pes kopuñglar. Kötürgey Tengri [3] anlar kim inandılar, sizdin; anlar kim berildi 'ilm, ānga dereceler bar turur. Tengri [4] anı kim 'amel kıllur-siz, bilgen turur.
12. Ey anlar kim inandılar, rāzleşseñgiz Rasūl birle; [5]
اوسبوی آن بود که عادت بود درویشانرا و اهل صفا را بمجلس رسول پیغام تو آمدندی و پیشتی جای
گرفتندی و توانکران [6] دیرتر آمدندی گفتندی که ما را ازست بار رسول برکردنهای درویشان
بگذشتندی و بار رسول رازی بگفتندی و همان جای بیش [7] رسول بنشستندی
و درویشانرا ازین ریج بودی نذاوندا آیت فریستاد ای مؤمنان چون بار رسول راز گوید
[8] öngürdüñg çawşaşmañgız katında şadakanı; ya'ni şadaka ber-
riñg dervişlerge [9] çawşaşmañgızdın öng. تا اگر درویشانرا ریج بیشتی
رفتنی شما بود باری نفع صدقه شما هم بود امر بتقدیم الصدقة علی [10]
المناجات مع الرسول تشریفاً له و مراعاة بحق الفقراء
Ol yaşırak [11] turur sizge şevāb ve taqı ne kerek erür günāh-
dın. Eger bulmasañgız şadaka bermekke nerse, [12] Tengri te'ālā
yarlıkağan, raḥim turur. Bu āyet mensūb boldı. این آیت است

Kimse munga 'amel kilmadı [13] ilerü nāsıhlıkında, meger Emī-
rū'l-mu'minīn 'Alī ražiya'llāhu ['anhu]. Çün bu āyet keldi, 'Alī
keldi Rasūlīng yawuқиğa taқи aytdı: Keldim rāzlaşmaqğa [14] ve
dīnārım bar. Rasūl 'a. buyurdı: Tā on direm şadaka bergil.

بهر دمی بارمول رازی کوید. Andağ kıldı. Her direm kim şadaka berdi
یا رسول الله مالو [15] rāz aytdı: Ol on rāz ol boldı. Seyyid aytdı:

Rasūl 'a. aytdı: et-tevhīd güvāhlık [16] bermek-
lik. وما فساد نامه در فساد Aytdı 'Alī: ان لا اله الا الله

Rasūl 'a. aytdı: الكفر والشرك بالله قال وما بحق
[78 a] قال الاسلام والقرآن والولاية اذ انتمت اليه

قال وما تحيلة قال ترك الحيلة قال وما على نامه در
Kaçan yetlişse sanga neteg tilese
menim üze قال بالصدق وليقين قال وماذا اسال الله نامه
yok [2] Teŋriğa

قال العافية قال وماذا اصنع لنجات نفي [3] نامه در
Tileyün Teŋriğa قال الجنة قال وما الرحمة قال بقاء الله تعالى جون ده راز
şātlık بكفت آيت منسوخ كشت چن [5] على بدين آيت كا شكر داي
از مناقب ويست

13. Korktuŋuz mu uzturmaqđın rāzlaşmaqıŋız katında şadakanı; ya'nī
duşvār mu keldi şadaka bermekiŋız [7] rāzlaşmazdın öŋg Rasūl
'a. birle? [8] Eger mundağ kılmasaŋız tevbe berür. Teŋgri sizge;
ya'nī burun şadaka berip söŋg rāzlaşmasaŋız Teŋgri te'ālā 'afv
kılur ve كوپاریڭ نامآزنی تاқи берінڭ
zekātını, mu'fi' boluŋg Teŋriğa [10] taқи Rasūlığa. Teŋgri bilgen
turur ni kim 'amel kılur-siz.

14. Körmeding mü anlarnı yüz ewürdiler. Bu āyet [11] münāfıklar haq-
kına turur. Kirmediler yā Muhammed.

براهنما که دوستی می دارند یعنی منافقان

- [12] Teḡri öwke kıtur anlar üze, vâcıb boldı anlarğa [13] Teḡri ğazabı; ya'ni münâfıklar, cühüdlar birle dostı bolurlar. Cühüdlarge ayturlar: Biz sizdin tiyürler. Mu'minler taķı sizdin tiyürler. [14] Teḡri te'âlâ aytur: Bu münâfıklar ya'ni mu'minlerdin ermez taķı cühüdlardın [15] hem ermez. [16] Ant iġerler yalġanlık üze taķı bilür anlar kimüḡ birle erdüklerin.
- 15-16. [18] Anuk kıldı Teḡri te'âlâ anlar üġün katıġ 'azâb. Anlar yawuz boldı ne kim 'amel kılduķları. Tutdılar antlarını [78b] kalķan, tenlerine mâl ve ferzend ve biṣâvendlerine. Kayturlar Teḡri yolındın [2] baruṣurlar özgeler birle. Bar anlarķa ġor 'azâb.
17. [3] Muḡsuz kıлмаġay anlardın mâlları taķı oġlan[4]ları, Teḡridin hiġ nerse; ya'ni hiġ *اصلام* kılu bermegeyler kıyâmat 'azâbı vaktında. [5] Anlar ot yârânları tururlar. Anda menġü kalġaylar.
18. [6] Ol kün koparur anlarını Teḡri [7] kamuġını. Ant iġerler anġa neteg kim ant iġerler sizge. Tâ yalġan ant iġerler maḡa bu kün andaġ. *والله ربنا ما كنا مشركين* [8] ya'ni perverdigârımız, ermez-biz müṣriklerdin. Sizinürler anlar nerse [9] üze; ya'ni bu dünyâda sizinür anlar necât yolu üze-biz tiyü. Bilüḡ ve âġâh boluḡ [10] anlar yalġanġılar erür.
19. Yol urdı anlar üze Şeytân, vesvese birle [11] unut[t]urdu anlarķa Teḡri zikrin; ya'ni Şeytân vesvesesi Őehvet birle dünyâ ma'Őiyatınġa [12] tutdı. Tâ Teḡri zikrindin ve kıyâmat sakıŐındın ġâfil kıldı. [13] Anlar Şeytân öġürleri turur. [14] Bilüḡ ve âġâh boluḡ Şeytân öġürleri tururlar. Anlar yokalġanlardın erürler.
20. [15] Haķikatda anlar kim ġılâf tutdılar Teḡrini taķı Rasûlını.

[16] Bolur anlar borluk içinde.

21. Bitidi Teḡri [17] herāyine ḡālib kılḡay-men ilçilerimni. Teḡri te'ālā küçlüḡ, 'aziz turur.

22. [19] Bulmaḡay[-sen] kavmnı inanurlar Teḡriḡa taḡı āḡırat küni-
ḡe, sewerler anı kim ḡılāfatlık kılarlar Teḡriḡa taḡı Rasū-
linḡa; ya'nı [79a]

اگر منافقان باشما اندی بادشمنان شما دوستی ندراندی

Bu āyetniḡ inmekliki Ebū 'Ubeyde bin Cerrāḡ hakkınḡa turur. Ol 'Ubeyde [2] ol on kişilerdin erür kim Teḡri te'ālā buştıladı anlarḡa uştmaḡ birle. Atası Cerrāḡ ḡasta boldı. Anıḡ ḡālı tar boldı. [3] Aytdı: Eger tevāzu' buyursaḡ manga, benim rencim artar. *بود که عمار کی قدم تو ایمان آرد*. Ve Ebū 'Ubeyde ilerü keldi. Atasına aytdı: [4] ḡalklarıḡ mihteri yirde kökde seniḡ yawu-
kınḡa kelse zinhār anıḡ du'āsını kabūl kılḡıl, sözin anıḡ red kılmaḡıl. [5] Çün Rasūl 'a. keldi. Erenler gird-be-girdini tutup tururlar erdi. Bir parça yir kalıp turur erdi, bir kişi oltur-
çaḡlı. [6] Cerrāḡ ayakın uzatdı, ol yiri tutdı; tā Peyḡāmbar 'a.ka yir koymadı. Ebū 'Ubeyde Peyḡāmbar 'a.ka yir berdi, tā oturdu ve kelime-i şehādet [7] anga 'arzā kıldı.

رسول را دشنام داد چون رسول بیرون آمد ابو عبیده ملامت کردش چیزی
بگفت ابو عبیده تیغ برگرفت و [8] شر را بریده سری که رسول خدا را
دشنام دهد بریده بهتر سرویرا آورد پیش بغا هر گفت این آن کس است که
[9] ترا دشنام داد یاران هر کس ملامت کردندش

Ni üçün böyle kıldıḡ? Herçiz kāfir taḡı bolsa ataḡ bolur erdi.

[10] ḡıır Ebū 'Ubeyde ḡamḡin boldı. Āyet keldi.

لا تجر قوماً الى آفة من حاد الله ورسوله . حبرست بمعنی نهی
ای لا توادوا [11] من حاد الله .

Ya'ni ey mu'minler dost bolmaŋglar hılāfatlık kılğan birle,
Tengriğa taqı Rasūliŋa. [12] Eger erse anlar ataları, yā oğul-
ları erse [13] yā karındaşları erse yā hişāvendleri erse. [14]
Anlar, bitidi Tengri köngüllerinde İmān *ای بین حدوده ومعامله*
ووفقهی صیبه [15] Taqı aytuldı anlarıŋ kim cem' kıldı Tengri
köngül içinde İmān, şerāyiŋni; anlar dostlanmıŝ tururlar aniŋg
[16] dostlarını taqı yigrenürler düşmānlarını. Küçlendürdi an-
larını rūh birle [17] andın; ya'ni kavı kıldı anlarını, yarı birle
rūhlarına. [18] Kiwrür anlarını uŝmaqqa, aqar altındın arıqlar;
ebed anda. [19] Taqı hoşnūd boldı Tengri anlardın, anlar taqı
hoşnūd boldılar Tengridin. [79b] Uŝbu Tengri ögüri tururlar. Bi-
liŋg ve āgāh boluŋg, Tengri ögüri [2] anlar nık-bahtlar turur-
lar.

SÜRATU' L-HAŞR

Medeniyye turur ve ol yigirmi dört āyet turur. Tört yüz [3] kırk
biş kelime turur. Miŋg tokuz yüz taqı üç hurūf turur. Kim kim
Haşr sūrasın kırk kata okısa, niçe tüşvar iş bolsa kifāyet bul-
ğay.

[4] Bismi' llāhi' r-raḥmāni' r-raḥim

1. [5] Tesbīh kılur Tengriğa ne kim köklerde bar taqı ne kim yir-
lerde bar. Ol Tengri 'aziz, tigiz işlig turur.
2. [6] Ol Tengri kim çıkardı anlarını, inanmadılar, kitāb eyelerin-
din, sarāylarındın, ya'ni Beni Nāzir cühūdlarını, anlarını iwle-

rindin [7] avvalkı başrda. Anı kim sizindiñiz.

دراول بیرون کردن جهودان از خاغان که اول [8] کسی را که
از جزیره های عرب بیرون کردند

Beni Nazir boldı ve anıñ kışşası andağ boldı kim çün Rasūl 'a.
Medīnege keldi. [9] Ehl-i kitāblar aydılar. Oı, Teñg-
riniñ Peyğambarı turur. Kördük-biz anıñ vaşfını Tevrıtde. Li-
kin aytdılar: Barça tevakkuf [10] bolalım; tā körelim hāl niçük
bolurmış, tidiler. Çün Uhud tokuşında baskınlık müsülmānlarka
yetlişdi; aytdılar: éalat kılınış-biz. [11] Oı degül turur.

بنو النضیر حصار کردند و رسول عه بیست و اند روز بنو النضیر را در حصار برداشت
[12] و مؤمنان خانها ایشان شراب می کردند و همرا بنابر می کردند و می سوختند
بنو النضیر چون دانستند که کار از دست [13] --- تویش شراب می کردند

ve yol kesdiler olar hişārga yana kirmesünler. [14] Anı kim si-
zindiñiz çıkarmaklarındın. Ey mu'min hergiz gümān eltmēñ an-
larğa, hānmānuñguz āvāre bolmaķıñga. Siz anlardın [15] zafar ta-
par-siz. Sizinürler anlar [16] yıǵkanlarındın kal'alarını Teñg-
ridin; ya'ni gümān eltürler Benü'n-nazir cühüdları, anlarıñ hi-
şārları māni' kıla tiyü Teñgri te'ālā[17]niñ 'azābındın anları.
Berür anlarğa Teñgri te'ālā 'azāb [80a] andın kim sizinmesler.

Tüşti [2] köngülleriñge korkuğ. Harāb kıldılar iwlerini elleri
birle چون بگریزند مؤمنان بخانهای ایشان فرو بنایند

[3] takı mu'minleriñ eligleri یعنی چون بگریختند باقی
مؤمنان شراب کردند

[4] 'ibret alıñlar, ey köz idileri.

3-4.

[5] Eger tilemese anı kim Teñgri bitidi kudrat eli birle anlar
üze uluğluknı ya'ni bitidi levhu'l-mahfūzda [6] kınağay erdi
dünyāda. 'Alī aydı: یعنی اگر آن بود که بسابق ازل حکم

رقنه بود باواره شدن جهودان بنوالنضیر آفاغان [7] والاعذاب
کرد. بمشان بداند مومنانرا برایشان کما شیتیمنی تا بکشتندیشان واسیر
کردندی

[9] Taqı bar anlarka ābıratda ot ‘azābı. Ol anlar örçesür Teḡgri birle, ya‘nı bılāf kılar Teḡgrıǵa [10] taqı Rasūlınǵa. Kim kim örçineşür Teḡgri birle, pes Teḡgri te‘ālā kınamakı katıǵ erür.

5. Anı kim kestiḡiz [11] ḡurmādıñ. Bu āyetnūḡ inmekiniḡ sebebi ol erdi: Peyǵāmbar ‘a. buyurdı: ḡurmā yıǵačını kesmekke, yaqmaq-
ga. بعضی یاران شفاه ترمی [12] کئندند و نیکوترمی ماندند نفع مسلمان راومی گفتند که
اینها غنیمت شود از جمله ایشان یکی ابو بعلی المازنی بود بعضی یاران [13]
نیکوترمی کئندرومی گفتند قهر ایشان دین بیشتر بود جهودان از صلوات بانک کردند که یا محمد
قد کنت تنهی عن الفساد [14] فما باله قطع النخل وتخیرهما فی آیت قالوا انتم مسجون ما یحل لکم قطع النخل

Ya‘nı aytdılar cühūdlar: Müsülmān [erse]ḡiz [15] nişe halāl kördüḡüz yıǵač kesmekni. İndi āyet:

[16] Anı kim kestiḡiz ḡurmādıñ yā taqı kođ[du]ḡuz anı örügüki üze, Teḡgri buyrukı birle, anıḡ rızāsı birle. [17] ḡor kılar Teḡgri fāsıqlarını. Andın, beyān kıldı ḡanımat hükmini Benü‘n-na-
zır.

6. [18] Anı kim yetiz kıldı Teḡgri te‘ālā Rasūlı üze anlardıñ; ya‘-
nı ḡanımat berdi Rasūlınǵa [19] kāfırlarınḡ māl ve mülkini.

Çapturmadıḡiz anıḡ üze atdıñ [80b] üzengüdin. یعنی شمانتاختند

[2] Yana Teḡgri te‘ālā musallaḡ kılar

rasūllarını ol kimerseke kim tiler یعنی غنیمت از دست کافران

جدا کردی بی رخ جنگ شما جنانکه [3] سنت ویت که نصرت

کند رسولان جهود را برانکه خواهد

Teḡgri te‘ālā kamuǵ [4] nerse üze erklıǵ turur.

7. Anı kim yetiz kıldı Rasūlı üze, kent [5] eyelerindin یعنی باز بیان کرد

هك غنيمت كه بارانزا نصب بود كفت رنج بار كرد ايند و غنيمت كرد فداوند رسول نودران
[6] اهل شمار اودها و مال ايستان دشمنانرا در آن رنج قتال بود

Teṅgriga turur taḳı Rasūlīga taḳı yakınlık eyelerinġe, yetim-
lerge [7] miskınlerge yol oġlınġa; ya'ni yol erinġe ya'ni
ḥamsinġ hükmi ol turur kim biş okdın bir ok kısmat kılındı, ol
kişilerge kim beyān kılındı berinġ ve tört oknı özge ġāzilarga
berinġ. [8] قال بعضهم الله سم من المحسن يصرن الى سلاح المقاتلة وقيل ذكر الله تعالى

ya'ni zıkr [9] kıldı Teṅgri te'ālā teş-
rif ta'zım için Rasūlını. Avval aninġ āyetini zıkr kıldı bende-
lerinġe ta'līm için kısmat [10] kılındı biş ülüş üze. Bolmasun
devlet baylar arasında sizdin; ya'ni ġanimat hükmini [11] taḳı
ḥams hükmini beyān kıldım تا هر کسی حق فویش بیکرد و توانکرانرا

همه غنيمت را بجزمت توانکری صيان بکديکری بغبه

Ne kim berse sizge Rasūl ġa-
nımatdın, tutuġ anı ya'ni alinġ anı, nedin kim yıġasa sizni Ra-
sūl, yıġılınġ andın, ya'ni ġılildin yıġılınġ و حکم الله على جمع

Korkuġ Teṅgridin [13] Teṅgri te'ālā
'ukūbatı katıġ bolur. العقاب vakf-ı lāzım boldı aninġ için [kim]
eger üleştürse anı ḥaḳıkatda 'azābinġ katıġı fukarāġa takdİR bo-
lur ya'ni kayşura Benī Nazİreye takdİR bolur, ġanimatnıġ ḥalāl-
lıkı fukarālarġa.

8. [14] Fūkarā muḥācırılarġa, ya'ni beyān kılındı: Muḥacırlar müste-
ḥaḳ tururlar ḥamsġa, anlar kim çıkarındılar iwlerindin taḳı māl-
larındın. İsterler [15] Teṅgridin fażlın, boşnüdlikinı; ya'ni
anlar kim Mekkeligler erür, ırındılar Mekkedin, taḳı yarı tiler-
ler ididin taḳı Rasūldın. Anlar [81a] şādıklar erür sözlerinde
taḳı 'amellerinde.

9.

Anlar sığınurlar iwge taqı İmānka. Bu beyān Enşārīlar medhi turur. *واستحقاق ایشان و موثقت و اونا ناله جای ساختند در مدینه*

[2] İmān keltürdiler ya'ni Medīneligler Peygāmbar 'a.niñg hicretindin burun [3] İmāna kelip erdiler. Sewerler kim kim barur anlar tapa; ya'ni garīb, dost [4] bolurlar anlar birle. Taqı bulmaslar anlarıñg köñglünde [5] hācatnı; ya'ni köñgüllerinde tarlık, hased bulmadılar andın kim berildiler, ya'ni sebep ol turur kim muhācırılar [6] anlarıñg iwlerini *فرود آمده بودند*

köñgüllerini tar kılmadılar; māl, ni'metlerin fidā kıldılar, hased kılmadılar muhācırılarğa. Anıñg [7] üçün Peygāmbar 'a. nerse berdi anlarğa, ğanımatdın; Enşārīlarğa bermedi. [8] Taqı uç[u]-rurlar nefsleri üze eger bolsa anlar birle dervişlik *یعنی روا*

که [9] داشتندی که Rasūl 'a. barça muhācırılarğa berdi, anlarğa bermedi ya'ni Enşārīlarğa *و اگر چه بدان شان حاجت بودی تا آمده است که*

[10] *ان غنیمت بنی النضیر که خاص رسول را بود تا آنرا* Sābit bin Kays bin Şimāsni indedi taqı *دهد که وی نخواست*

anvar kelmā *انصار کلمها* [11] *ادع الی قومک* indegil mañga kavmingı ya'ni *فدع الی اوس والنضیر فکلم النبی علیه السلام فمد الله تعالی واتنی علیه بما هو اهل* [12] *ثم مدح الانصار وما صنعوا ما لم یصنوا من قبلهم و انزل هم فی منازلهم و ایشارهم علی انفسهم انک و کفت الکر من نخواست*

[13] Ey Enşārīlar tã bu Benī'n-naẓir ğanımatını Tenğri hāşşa mañga kıldı. Kamuğını sizge ve muhācırılarğa kılayum kısmat ve muhācırılar [14] taqı andağuk iwlerini sizge bersünler taqı eger revā bolsa tã bu ğanımatnı anlarğa bereyin ve anlar iwlerindin sizge [15] çıksunlar tã size renc bolmasun. Sa'd bin 'Ubāde ve Sa'd bin Mu'āz ber hāstend u goftend yã Rasūlā' llāh: Rızā ol turur kim [16] bu ğanımatnı muhācırılarğa kısmat kılıñg taqı anlar

در فاضلای ما می باشند و از مال و نعمه ما می نهند بنانه بیش ازین [17] بود نیز mundaguk

Enşārīlarınġ cemā'atı āvāz kōturdiler:

رضینا رضینا

ya'nī rızā-biz, rızā-biz tiyü. Pes aytdı Peyġāmbār 'a.: اللهم

[18] ارحم الانصار و اصنظهم

Enşārīlarġa taķı saķlaġıl anlarnı. Ol vaķt Rasūl 'a. [81b] ol ġa-

nīmatnı muhācīrlarġa kīsmat ķıldı. Taķı Enşārīlarġa hīġ nerse

bermedi. Meger Ebū Duġānaka taķı Sehl bin Hūneyfke ve Sa'd [2]

bin Mu'āzġa berdi. Ol hālda yoķsuldılar Tengri 'azze ve celle

ķāş ķıldı Enşārīları saġāvetleri ziyāde bolmaķdın tā 'Abdu'llāh

[3] bin 'Amr

کوید یاری را برباش بریا

'aṭā keltürdi anıġ 'ıyāli, aytdı: Fulān kişı taķı

'ıyāller hācatlık tururlar, tidi. [4] Anġa iberdi. Ol er taķı

özgege iberdi. El-ķışşa: Yiti iwge tegi[n]ġ kezdürdiler, 'ākıbat

avvalķı iwge yana ketürdiler. اول اسلام [5] بسخاوت بموافقت

عمیز کشت و بآفری محل و مخالفت غریب کرد

[6] Kim kim beklese özini baķıllıķdın, pes anlar nīk-baķtlardın

turur. [7] Rivāyet kılınur Ebū Hureyredin: Bu āyet indi bir erge

Enşārīlardın. Ayturlardı ol erge Ebū Tālib tiyü. Anġa mihmān

keldi [8] ve anıġ ġa'āmı ol ķadardı, öz 'ıyāl ferzendler yiyür-

ġaklı erdi. فقال لعیاله نومی مبیانک و اطفی السراج و اطعمی [9] الضیف

ya'nī aytdı 'ıyāliġa: U[du]ķlatķul oġlanlarıġ[n]ı,

sāndürgil ġıraġnı, ġa'ām bergil konuķuġka. فترلت الآیة

[10] وعن ابن مسعود قال الشیح ان تافذ مال افیه بغير حق

ya'nī شیح tutmaķlık turur ķarandaşnıġ mālını [11] ġaksızın.

وقال النبی عه بری من الشیح من ادی الزکوة وقری الضیف فی النائبة

ya'nī bizār turur [12] şuġhdın kim kim ödese zekātnı taķı aġır-

lasa mihmānnı berse emgekte erken.

10. [13] Keldiler mundin song; ya'ni muhâcîrlardın taqı Enşârîlardın song kesildi hicret. Mekke açılduğdın song **وقال النبي [14] لا هجرة** بعد فتح مكة وهو قوله [15] عمر خذاي [16] عز وجل ايشانرا مستور
[17] taqı Enşârîlar anlarnı andağuk yarlıkağıl. Egerçi men olardı bolmasam ve fazl-ı hicret yok. Munda ançası bar [kim] [18] anlarnı dost bilür-men ve du'âda yâd kılar-men [19] taqı kılmagıl köngüllerimizge kine, anlarka kim imân ketürdiler, bizlerdin ilgerü imânğa kirdiler. [82a] İdiyâ, sen mihribân, yarlıkağuşı İdi-sen.
11. Körmeding mü anlarnı kim yâ Muhammed, münâfıklık kıldılar [2] ayturlar anlar uyalariğa, anlarğa kim [3] ketürdiler, kitâb eyelerindin: **يعنى جهودان بنى قريظة را**
Başlı] bu münâfıklarıng 'Abdu'llâh bin Ebî Sulûl erdi. Benî Kurayzağa [4] aytdı: Men sizing birle 'ahd kılğay-men. Eger çıkarılsangız [5] herâyine çıkğaymız sizing birle; ya'ni Benî'n-nazîr kaçça barsa men anlar birle barayın, 'ahdimge hılâf kılmağayın. **مطفي° جنانك بنو النضير [6] نخلان كرديم**
[7] ya'ni ol kişi sizing birle uruş kılsa anğa yaru bermegeyin. [8] Eger öldürüşseğiz herâyine yarı bergey-biz sizge ve Tengri te'âlâ [9] tanıkluk berür kim anlar yalğaçılar tip. Kılmazlar ol tidüklerin.
12. [10] Eger çıkarılsalar, çıkmağaylar anlar birle; ya'ni çıkmağay bu münâfıklar Benî Kurayza birle [11] eger öldürüşseler yarı bermegeyler anlarka [12] eger yaru berse anlar kayturlar artğa-

ru. Tağı nuşrat berilmesler; ya'ni kaçmağa ewrülseler [13] hiç kimerse olarğa yarı bermes ve Benî Kurzada ez hānumān ırulmazlar. Bel ki kamuğı ölürler. حکم سعادہ

13. [14] Sizler katıg kılanlar-siz korkuğdın, köngüllerinde ididin یعنی [15] از شما بیشتر از آن می ترسند که از من باشما مقابله کی کنند

[16] Ol, ol kavmlar erür, bilmesler; bu delil turur. Kim ki Tengridin korkmasa nuşrat yetlüşmes.

14. [17] Mukābil kılmaz sizinġ birle meger öremler [18] içinde bişārlanmış bolsa yā tam, ol yüzindin ok atsalar yā taş. یعنی

[19] Küçeylikler bar anlar ول آن ندارند که بمقابله باشما بیرون آیند
ara, katıg; ya'ni birbirleriniġ arasında lāf urarlar: [82b] Men Muhammedni böyle böyle kılayın tip. Sizinür-sen]. anlar kamuğ [2] anlarıġ köngülleri taqılmış turur; münāfıklarıġ cühüdlar köngülünde birlik, köngülleri ihtilāf turur. [3] Ol, ol kavmlar erür, bilmezler.

15. [4] Anlarıġ mişli mundın öng, yawuk, tatarlar işlerin vebālini; ya'ni Benî Kurayza kibi [5] sizinġ birle andağ turur, anlar kibi kim anlardın ilerü boldılar ya'ni Benî'n-nażir yā Ehl-i Bedr kibi yā ol cühüdlar kibi Benî Kaynuka' [6] yā ol öngiler kibi

که بمشبهند و بال عسبان خود Anlarğa turur iglig 'azāb.

16. [7] Şeytān kibi turur, ol vaktıda aytdı ādamıka: Bolğil kāfir tip; ya'ni [8] mişali: i'timād kılarlar bu cühüdlar kim Benî Kurayzaniġ; münāfıklar hem andağ turur kim şeytān kibi kim aytdı ādamğa: Kāfir bolğil [9] tip. Çün ol kāfir erdi. [10] Neteg kim kāfir bol tidi. Aytdı: Men bızār-men sendin. Men korkar-men Tengridin, 'ālemiyān idisi. Ibn 'Abbās aytur: Yalğançılık [11] kıldı la'in, anıġ için kim eger bolsadı rast, ol vaktıda 'āşī

bolmazdı Teᅅgriᅅe, aytıldı. Adamılar munda kamug [12] kâfir bo-
lurlar. Vesvese kılur şeytân anlarᅅa küfr birle, pes kâfir bo-
lurlar. Kaçan bolsa kopmaklık küni kirerler tamugka. [13] Aytur
şeytân ādamīlarᅅa *انى برى منك* Rivāyet turur ‘Alī raᅅ. dın, takı
ibn ‘Abbās dın: *ان هذا الانسان بر صبيها*

[14] وقد ذكرنا قصة في سورة الانفال

17. Bolur ol ikisiniᅅiᅅ ‘ākıbatı [15] ya‘nī şeytân birle şaysayāniᅅiᅅ,
ot iᅅinde. [16] Meᅅᅅü kalurlar ol iki anda. Ol, zālımlarıᅅiᅅ ce-
zāsı erür.

18. [17] Ey anlar kim inandılar, korkuᅅiᅅ Teᅅgridin *يعني دى كراهر*
تنى از شما كه به بيشى مى [18] فرستد بقيامت اين تنبيه است كه اگر
صير مى فرستد شكر كند و اگر مى فرستد بتوبه تدارك كند

[19] Teᅅgri te‘ālā bilgen turur anı kim ‘amel kılurlar.

19. [83a] Bolmaᅅiᅅ anlar kibi, unutdı Teᅅgrini, unutturdu anlarᅅa öz
nefsleri [2] uşbu anlar fāsıklar erür.

20. [3] Berāber olmas ot aşhābı takı uşmah aşhābı. Anlar zafar bul-
ᅅanlardın erür.

21. [4] Eger indürsemiz bu Kur‘ānnı [5] taᅅ üze, körgey-siz anı, an-
çaᅅın pāre pāre bolᅅanın, Teᅅgri korkuᅅıᅅındın. Adamī za‘iflikı
birle nişe korkmaz takı boyun bermez? [6] Ol meᅅeller ururmız
bozun[7]larka ya‘nī beyān kıldımız, bolᅅay [kim] anlar endişe
kılısalar.

22. [8] Ol Teᅅgri erür kim yok Teᅅgri meᅅer Ol erür ᅅaybnı bilgen
takı āşkāreni [9] ya‘nī ol nerseni bilür [kim] ᅅayb turur ᅅalk
katında. Ol Teᅅgri erür yarlıkāᅅan [10] yarlıkāᅅuᅅı.

23. [11] Ol Teᅅgri erür, yok Teᅅgri meᅅer olok bar. Pādşāh, arıᅅ
Teᅅgri yangılık şıfātındın, selāmat Teᅅgri āfātdın, imin Teᅅgri

T. G.

**Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi**

[12] emān kılğucu dostlarını ‘azābdın, erklig Teᅅgri, ‘aziz, gā-
lib. وقيل العزيز المعزز قيل الذي لا يدركه وهم احد وقيل المنتقم [13] من احواليه
دريت كثره شكستما
uluᅅluk eyesi. [14] Arıᅅlık Teᅅgriᅅa andın kim ortak
tutarlar.

24. [15] Ol Teᅅgri yaratᅅan, server, şūret kılᅅan. Bar anga [16]
kōrklūᅅ atlar. [17] Tesbīh kılur aᅅga ne kim kōklerde bar taᅅı
yirde bar. Ol ‘aziz taᅅı ᅅakim turur.

SURATU' L-MUMTEᅅINE

Medeniyye turur. Ol on uᅅ [18] āyet turur. Uᅅ yūz kırk sekiz ke-
lime turur. Miᅅᅅ biᅅ yūz on hurūf turur. Taᅅı kim kim Mūmteᅅine
sūrasın biᅅ [19] kata okısa Teᅅgri te‘ālā ol kimersenı ᅅarāmdın
saklaᅅay. [83b]

Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rahim

1. [2] Ey anlar kim inandılar [3] tutmaᅅᅅ dost benim taᅅı sizinᅅ
dūᅅmāniᅅᅅzını. Bu āyetniᅅᅅ inmeki ᅅāᅅib ibn Ebī Belte‘a ᅅakᅅıᅅᅅa
turur. وقد ذكرنا قصة [4] Kemᅅūr-siz anlar tapa doᅅtlik bir-
le; ya‘nī nāme bitip iberūr-siz anlar tapa ya‘nī ehl-i [5] Mekke
tapa. Çınuᅅ küfr ketürdiler ol kim keldi sizge ᅅakᅅdın, ya‘nī [6]
Kur‘āndın taᅅı islām dīnindın taᅅı Muhammed ‘a.dın. Çıkarurlar
[7] Rasūlnı taᅅı māl ve ᅅānmāniᅅᅅzıᅅdın, inansaᅅᅅz Teᅅgriᅅa [8]
ıᅅiᅅᅅz[ᅅe]. Eᅅer çıᅅtıᅅᅅz erse cūᅅūᅅka [9] benim yolıᅅda, taᅅı
isteyü benim ᅅoᅅnūᅅdlikimni; rāzle [10] şūrler anlarᅅa doᅅtlik
birle; ya‘nī sırrāne nāme iberürler anlarᅅa doᅅtlik birle. [11]

Men bilür-men anı kim kizleyür-siz ve anı kim âşkäre kılar-siz.
[12] Taķı kim kim mundaĝ kılsa sizlerdin ya'ni kim kim bu buy-
rukĝa bılāf kılsa, olar birle dost bolsa [13] pes çınuk azdı kö-
ni yoldın.

2. [14] Sınĝar kılar sizni bulsa sizge düřmānlar ya'ni neteg dost
bolur sizge, eger kirsengiz anga tā ol düřmānlıķnı zāhir [15]
kılar. Taķı yayarlar sizlering tapa [16] ellerini taķı tillerini
yawuzluk birle, ya'ni ellerini tillerini yawuzluk birle uzatur-
lar sizge. [17] Taķı dost bolurlar eger küfr ketürsengiz.

حاطب گفت من از بهر خویش ندان نامہ می تو رسم فردای گفت

3. [18] Fāyide bermez sizge yak [19] yawuklarıngız taķı oĝlanları-
ngız. Kıyāmat küni ayrılı tüşer sizing ara; ya'ni Teņgri te'ālā
cüdā [84a] kılar. Hükm kılar kıyāmat küni mu'minler taķı kāfır-
lar ara. Mu'minlerni uştmakka, kāfırlarnı tamuĝka. [2] Teņgri
te'ālā anı kim 'amel kılar-siz körgen turur.

4. [3] Çınuk erdi sizge edĝü körklü imām, İbrāhimde taķı anlar kim
anıng birle ya'ni [4] körklü boldı uymaklık İbrāhīm-i bālilĝa
taķı anıng birle bolĝan mu'minlerge ve ol mu'minler boldılar bi-
zing birle. Bu [5] uymaklık körklü boldı ya'ni muvāfıkdın. Ol
vaktın aytdılar [6] ya'ni İbrāhīm taķı anıng birle bolĝan mu'-
minler, ol kavmlarıngā, butĝa tapnurlardı. Biz bızār-biz siz-
din. [7] Taķı andın bızār-biz [kim] tapnur-siz Teņgridin özgege.
[8] Dendük-biz sizdin, ya'ni bızār-biz sizdin. [9] Taķı belĝürdi
bizing ara taķı sizing araingızda düřmānlık taķı [10] yigrenmek-
lik peyveste ya'ni hemişe tā inansaingız Teņgriĝa yalĝuz [11] ti-
yü anı. Meger İbrāhīm sözi atasıngā [12]

یعنی اقتدا با ابراهیم کنید
مکر در یله کار که وی بدر کافر آمرزش خواست از راست کردن وعده

هویش را شمارا روانیست [13] که کافررا آموزش نواهد

Takı kaytmas-men seniñ mülkiñge [14] Teñgridin nersedeni; ya'nî
ibrâhîm aytdı atasınga: Eger kirmenñ; Teñgriniñ 'azābı kelür
sañga, men eye bolubilmen sañga [15] Teñgri te'ālā 'azābıdın

واین آموزش
خواستن ابراهیم موبدرا [16] از بهر دوستداری بدر نبود ولیکن گفته بود که

مسلمان شوم بهر آن وعده این شفقت می نمود و چون بر کفر بیزاری
[17] شداری زود چون کافران قصدوی کردند گفت

[18] İdiyā, seniñ üze tevekkül kılduk, seniñ tapa kaytur-biz,
takı sañga turur yanuşımız.

5. [19] İdiyā, kılmağıl bizge fitne; ya'nî mañga 'azāb kılmağıl bu
kâfırlar elinde [84b] tā gümān eltmesünler anlar haq-biz tiyü,
meni bātıl tiyü. [2] Takı yarlıkağıl bizni, İdiyā, sen 'aziz ta-
kı hakim.

6. Çınuq erdiñgiz-siz anlar içinde ya'nî İbrâhîm [3] erdi takı kim
kim aniñ birle erdiler, enbiyâlardın takı evliyâlardın; edgü
imām; [4] kimge kim umanur bolsa Teñgriga, kıyâmat künine ya'nî
bizdin iktidâ [5] kılan İbrâhîm birle takı aniñ [birle] bolğan-
ların. Anlar bolurlar Teñgriniñ rahmatındın ümidvâr, kıyâmatdın
korkmaq birle. [6] ya'nî kim

kim ewrülse uymakdın Rasûlğa. [7] Ol Teñgri muñgsuz kılğan erür.
Rasûl 'a. pes her namâzın soñunda la'net kılardı Mekke kâfırla-
rına ve berây [8] Süfyān bin Harbge, āyet keldi:

7. [9] Bolğay kim Teñgri te'ālā kılsa sizler arañgızda takı anlar
ara, kaytardiñgiz anlardın dostluknı ya'nî [10] la'net kılmañg,
men herāyine olarıñ ba'zısını dost kılar-men. Erklig turur
Teñgri [11] yarlıkağan, rahm kılğan.

8. [12] Yıgmaz Teḡgri te'ālā sizlerni anlardın kim uruşmaslar sizniḡ birle dінде. وعن عائشة رضي ان نزول [13] الآية في اسما بنت الصديق
Anıḡ anasıdur. Cāhıllıkda aḡḡa 'aṡā ketürdi. Esmā almadı taḡı
anı iwine kivürmedi. Aytđı: Tā destūr tileyin [14] Peyḡāmbar
'a.dın. Zıkr kıldı 'Ayışe Teḡgrining Rasūlınḡa. Pes indi āyet.
[15] Çıkarımasun sizni iwleringizdin; bolsanıḡız nikū anlarḡa [16]
taḡı tüzlük kılsaḡız anlarḡa. Haḡıkatda Teḡgri te'ālā sewer
tüzlük kılganlarını.
9. Haḡıkatda yıḡar sizni Teḡgri te'ālā anlardın, ölüşürler sizniḡ
birle dın içinde taḡı çıkarur sizlerni [19] iwleriḡizdin, müzā-
here kıılurlar çıkmakıḡız üze. [85a] Eger yüz ewürseler anlardın
ya'nı dost bolurlar anlar birle taḡı kim kim yüz ewürse anlardın
pes anlar zālımlar erürler.
10. [2] Ey anlar kim inandılar; kaçan [3] kelse sizge mu'min bātūn-
lar, hicret kıldurḡaylar Peyḡāmbar 'a. ol وزوله عام الحديبية
vaktin işlāḡ [4] kıldı. Mekke müşrikler birle çıkdı aḡḡa ya'nı
Rasūlḡa: سبيعة بنت الحرث سلمة فقال الحرث رد ها [5] على آ فان
ذلك في الشرط وان طينه الكتاب لم يجنى بعد نزول الآية فقال النبي
Ol şart [6] erenlerde irdi, irmezdi bātūnlarda. Anıḡ için ol
çıkdıkdın sonḡ Dāru'l-islāmḡa müsülman bātūn [7] harām cüftleri
üze, pes cāyız bolmaz red kılmaklık ol bātūnı. Teḡgri te'ālā
aytdı: Ey mu'minler kelse [8] sizge bātūnlar, imān ketürseler
taḡı hicret kılsalar Dāru'l-harbdın; [9] sınaḡ anlarını. 'arza
kılıḡ kelime-i şehādet وقيل الامتحان تحليق المهاجرة بالله
ما خرجت بعظما الزوها [10] ولا رغبة في الدنيا وانما فويت
رغبة" وحرصاً للاسلام
Teḡgri bilür [11] anlarıḡ imānlarını. [12] Pes eger bilsanıḡız

anlarını, mu'min hātūn erdükini pes kaytarmañg anlarını kâfırlar tapa. [13] Ermez anlar halāl anlarğa ya'nî kâfırlarğa, taqı ermez ol erenler kim halāl kılsalar [14] ol hātūnlarnı ya'nî

جون تباین داری افتاد ol hātūn halāl ermez ol erge, ol er hem halāl ermez ol hātūnga. [15] Taqı beringñ anlarğa anı kim nafaka berdingiz ya'nî hātūnga, yana bermeng eringñ **ولیکن دست بیمان که داوه باشند باز دهید [16] بایشان کذا قال ابن عباسی**

Taqı yazuk yok sizingñ üze [17] nikāh kılsañgız anlarñnı ya'nî muhācirāt hātūnları; kaçan kelseler [18] sizge beringñ müzdlerini ya'nî cüftlenseñgiz anlarını, cüftlenüñg mehr birle. İmsāk kılmangñ kâfırlar saklamakı birle ya'nî [19] **وباز مدارید ایشانرا**

از شوی خواستن برای عصمت کافران . والعصم هو الاخذ بالایدی و هو کنایه عن لتزوج

[85b] ya'nî cüftlenmengñ kâfir hātūnları **وقیل** eger hātūnlarıñgız mürted bolsa taqı hicret kılsa Dāru'l-harb birle, anı menkūha [2] kılmangñ, furkat beringñ mürevvet sebebindin. [3] Taqı tileñg anı kim nafaka berdingiz ya'nî eger hātūn sizdin mürted bolsa taqı vācib bolsa **وشوی کند بخواید آن شوی وی [4] آن نفقه**

ya'nî ol kâbīn aña bermiş erdingiz. [5] Ol Tenğriñgiz hükmi erür, hükmi kılmur arañgızda. Tenğri bilgen [6] hakliim erür. Ve hükmi] bu āyetniñg **نسخ بآیه القتال**

11.

[7] Eger yetse nerse sizingñ cüftleriñgizdin kâfırlar tapa ya'nî eger kuvvat bulsa bir hātūn sizingñ hātūnlarıñgızdın [8] Dāru'l-harbğa mülhak bolur. Mu'ākabe kılsañgız ya'nî kaçan alsañgız [9] ganimatdın [10] keltürüñg anlarğa, berdi anlarıñg cüftleri ya'nî berdi ganimatdın ol erge; anıñg hātūnı mürted bolup [11] turur erdi taqı müşrikler tapa kitip erdi.

آن کابنی که وی داد بود آن زنرا که مرد شده باشد و بعضی گویند آن زنرا
غنیمت [12] بردارم نیز

Takı korķuñg ol tđidin, sizler anga [13] inanğan erdiñgiz. Bu
āyetniñ ħükmi mensūb boldı, kıtāl āyeti birle.

12.

[14] Ey Peyğāmbar, kaçan kelse sañğa mu^o mine ħātūnlar, bey^o at
kılısalar [15] seniñ birle; Teñgrığa ħiç nerseni şerik [16] kıl-
masunlar, urğurluk kılmasunlar, takı zinā kılmasunlar [17] öl-
türmesünler oğlanlarını, ketürmesünler yalğannı; çatarlar [18]
ellerindin takı ayaklarındin ara ya^oni ħarāmzāde oğlan ketürme-
sünler [19] که [186a] takı ‘āşī-
lık kılmasun sañğa edgülükler içinde ya^oni emr-i ma^orūf buyur-
sañg anlarğa, nevħa kılmasunlar takı boyun kermesünler [2] takı
muħarremsiz şer kılmasunlar ve eger bu şartı barçay[1] ketürse-
ler pes bey^o at kılısunlar sañğa. [3] Yarlıkayu tilegil ol ħātūn-
larnı Teñgrığa. [4] Çün Peyğāmbar ‘a. kaçan bey^o at kılar ħātūn-
lar birle, buyurdı tā bir kadeħ suw ketürdü. Pes ħātūnlarıñg
ellerini ol suwğa [5] urdırırdı. Rasūl ‘a. hem elini urar erdi.
Ol yirde elini eline koyardı takı bey^o at kılur erdi. Takı rivā-
yet [6] kılındı: Ol vaktin ħātūnlar birle bey^o at kılmak, yevm-i
feth-i Mekke, Mekke açıldı kün boldı ya^oni

فقال ابا يعقن على ان لا [7] يشركن بالله شيئاً يعنى

Aytdı Peyğāmbar ‘a.: Bey^o at kılduñguz-sizler benim üze. Şerik

قالته عند [8] امرأة ابى سفيان اماذا السلمنا
فلا يشرك بالله شيئاً فلما قال ولا يسرقن قالت هند الابعال زوجى ابى سفيان

انه شيع [9] لا ينفق على ما يكفى وولدى قال النبى صدى من مال

ابى سفيان ما يكفك وولدك بالمعروف فقال ابى سفيان همى [10] فى

صلى فلما قال ولا يزنين قالت اترنى الحرة يا رسول الله فلما قال ولا يقتلن اولادهن

قالت ربنا هم صناراً وقتلتموهم [11] كبراً فلما قالت ذلك ضحك عمر فرماً لئصره
يوم بدر حتى استلقى وتبسم وسول الله ولما قال ولا يادتين يهتان يفترينة [12]
قالت والله ان الهتان لقبع ولا..... [13] جلسنا مجلسنا لعينه بعد هذا

13.

[14] Ey anlar kim inandılar, yüz urmanı ol kavmğa kim kıldı ga-
zab Tengri anlar üze ya'ni dost bolmanı anlar [15] birle [kim]
vâcib bolmış Tengrining gazabına ya'ni cühüdlar taqı tersâlar
birle. [16] Çınuk nevmid boldılar âbırat şevâb[ı]dın [17] neteg
kim nevmid kâfırlar gür eyelerindin ya'ni anlar kim öldiler küfr
üze.

SÜRATU Ş-ŞAFF

Kamuğı Medeniyye [18] turur. Ol on dört [âyet] turur. İki yüz
yigirmi bir kelime turur. Tokuz yüz yigirmi altı hurûf turur.
Taqı kim kim Sûra-i Şaffı yitmiş kata [19] okısa oğul, kız, iş,
nev-kâr barçası musahhar bolğay. [86b]

Bismi' llâhi'r-rahmâni'r-rahîm

1. [2] Tesbîh kıldı Tengri ne kim köklerde bar taqı yirlerde bar.
Ol Tengri 'aziz turur, hakim.
2. Ey [3] anlar kim inandılar, nişe aytur-siz anı kim kılmaz-siz?
Bu âyet Rasûlning yârânları [4] haqqına indi. Çün bu âyet kel-
di; (LXI: 10) هل ادلكم على تجارة تنجيكم من عذاب اليم
Eyâ, delâlet kıllur-siz bâzergânlık üze. [5] Kurtara sizi iglig
'azâbdın. Şahâbe keldi, taqı aytdı: Kâşki bilsemdi, ol ticâret
kaysıdur? Menim kurtulmakım anda turur. Tâ tenimi [6] mâlımı fi-

dā kılsam tidi. On biş kün yā on yiti kün bu ticāretinġ beyānı kelmedi ve ol şahābe erte kiçe kelür erdi taķı aytur erdi: [7] Yā Rasūla' llāh eyā, beyān kıldı mu Teŋgri te'ālā anı? Tā indi bu āyet. (LXI: 11) *تؤمنون بالله وركوله وجاهدون في سبيل الله باموالكم و[8] انفسكم*
Yārānlar 'ahd kıldılar kim andın sōŋ barça 'urā boldılar. Kamug ten ve mālımız fidā kılalınġ, kaçmalınġ, tidiler. Tā Uhud [9] toķuşında mübtelā boldılar. Ba'zılara kaçmak birle boldı. Rasūl 'a. yalguz turdı. Tā mübārek tişleri anda şehid boldı *وساقتن*

[10] *بنزه نهنه كردند خداوند آیت فرستاد*

(LXI: 2)

يا ايها الذين آمنوا لم تقولون مالا تفعلون

Ey mu'min, niçün aytur erdinġiz anı kim kılmaz [11] ermiştinġiz?

3. Uluġ boldı yigrenmek. Teŋgri katında kim [12] aytmaklık anı kim kılmaz-siz.
4. [13] Teŋgri te'ālā sewer anlarını kim ölüşürler anınġ yolında şaf tutup, uruş vaktında; [14] güyyā kim anlar bolurlar muhkem kılmış binā kibi.
5. [15] Ol vaktı aytdı Mūsā kavminġa: Ey benim boğunım, nişe āzār kılır-siz maŋġa, sözüŋüz birle taķı fi'linġiz birle? Niçün maŋġa nā-sezā söz aytur-siz [16] taķı benim fermānıġa kılāf kılır-siz? [17] Taķı çınuk bilür-siz, men Teŋgrininġ ilçisi-men sizinġ tapa. Pes neteg kıştılar ya'nī neteg meyl kılırlar [18] haķdın bātıll tapa, kışturdı Teŋgri te'ālā köŋüllerini. [87a] Teŋgri te'ālā köndürmez fāsıklar kavmını *مادامو مومنین علی فسقهم*
- 6-7. [2] Ol vaktı aytdı Meryem [3] oġlı 'İsā: Ey Benī İsrā'iller, men Teŋgrininġ rasūlı-men, sizinġ tapa rastlanmış; anınġ üçün kim mende bar turur Tevrİtdin [4] ya'nī 'İsā aytdı: Rastlanmış turur-men ol kitābda, mendin ilgerü iberip tururdu Teŋgri te'ālā

Mūsā ‘a.ka taķı Tevrītni; [5] taķı buştu üçün ilçi-men, kelgey [6] mendin soñgra, anıñg atı Ahmed tip öre kıldı Teñgri te‘ālā anı kamuğ peygāmbarlarğa. [7] Neteg kim keltürdi anlarka huccat-larnı, aytdılar: Bu sihr turur, belgölüg. Taķı kim kim zulum kıl-sa andın kim yalğan, çatlı Teñgri üze yalğanı ya‘nı [8] Teñg-ri te‘ālā sözler tip; taķı ol inder islām tapa taķı kirmezler. [9] Teñgri te‘ālā ködürmez zālımlarnı köni yol üze. *مادامو مظهرین علی ظلمهم* [10] Ya‘nı müdām, bolsa işleri katlaşturmak zulum üz-re zulum.

8. [11] Tilerler, söndürseler Teñgri nūrını ağızları birle ya‘nı atsalar Teñgri te‘ālānıñg nūrını islām dīnindin; [12] Teñgri te‘ālā yetiz kılğan erür nūrını ya‘nı bu va‘da, nuşrat turur Teñg-ri te‘ālādın, islāmda [13] āşkäre kılıp turur; niçe kim yigrense kâfırlar ya‘nı egerçi tüşvar kelse [14] kâfırlarğa.

9. Ol Teñgri kim ızdı Rasūlını ködürmek birle [15] haķnıñ dīni birle ya‘nı iki ‘ibāret turur [16] islām dīn; tā zāhir kılur anı özge [17] dīnler üze ya‘nı özge dīnler üze gālib kıldı; egerçi yigren[se] müşrikler.

10. [18] Ey mu‘minler, kulavuzluk [19] kılayın mu mübāya‘ siziñg üze, kutğarur siz[i] iglig ‘azābdın?

11. Inanur Teñgriğa taķı Rasūlınğa, [187b] taķı katlanurlar idileri yolında [2] mällariñgiz birle taķı tenleriñgiz birle *فبیر بمعنى الامر بالله* habar turur emr ma‘nisi birle. [3] tapuñglar *ای آمنوا* Teñgriğa, *وجاهدوا فی سبیل الله* taķı ilçisinge *وأنفکم* nuñglar Teñgri yolında *مآل[4]لاریñگیز* tenleriñgiz birle *هكذا قرأ ابن مسعود رضي الله عنه* [5] Ol yigrek erür sizlerge bu dünyāda taķı ābıratda, eger er-

señgiz [6] bilgenler.

12. Yarlıkar sizlerge yazuqlarıñgızını [7] taqı kiwrür sizlerni uş-
mahka, akar aniñg [8] altındın arıqlar [9] taqı boş meskenler,
pāk, ‘Adn atlıg uşmahda. Uluğ fā’iz, hengām turur.
13. [10] Taqı özge, sewerler anı; yarı bolur Teñgridin, yawuk açı-
lur. [11] Taqı nuşrat berür-men tā ol kāfırlar fethi yakın tu-
rur. Kurtar[ur]-men sizlerni taqı bu dünyāda yarı bermek birle.
[12] Taqı buştı berür-men anlarka, yā Muhammed, aniñg birle.
14. [13] Ey mu’minler, boluñglar Teñgri yarıçıları andağ kim yarı
berdiler Havāriyyınlar ‘isāka [14] neteg kim ayt[it]ı Meryem oğlı
‘isā Havāriyyınlarğa kim benim yarıçım [15] bolung Teñgri tapa.
Ayt[it]ı Havāriyyınlar: Biz Teñgriniñg [16] yarıçısı-biz. Taqı
Beni isrā’ilni da’vat kıldı imānga. [17] Pes tapdı bir buluñg
taqı tendi bir buluñg ya’nı ba’zı bütüdi, ba’zı bütmedi. [19]
Muħkem kılduk anlar kim inandılar, düşmānlar üze; irtediler açuk
hālin. Ya’nı bolurlar gāliblerdin. [88a]

SÜRATU’L-CUM’A

Medeniyye turur. Ol, on tört āyet turur. Yüz seksen kelime tu-
rur. Yiti yüz toksan altı hurūf turur. Taqı kim kim Sūratu’l [2]
cum’anı biş kata okısa iw, bark, cüft ara muvāfıqlık peydā bol-
ğay.

[3] Bismi’ llāhi’ r-rahmāni’ r-rahīm

1. [4] Tesbīh kılur Teñgrıga ne kim kāklerde taqı ne kim yirlerde

bar turur; erklig, arıg pādşāh, ‘azīz, tigiz işlig, yaratğan.

2. [5] Taķı sebeb-i nüzūlı ol erdi kim ehl-i kitāblar [6] müsülmān- larğa ta‘ne kıldılar. Üç nerse aytdılar: **لنا کتاب** ya‘nī bi- zing üçün kitāb bar, **وانتم أميون** ya‘nī sizler ümmiler-siz [7] kitābıñız yok. Yana aytdılar: **نحن أبناء لله و احياء و انتم رعاء البهم** ya‘nī biz Teñgriniñ oğulları taķı dostları-biz.

[8] Taķı sizler tawar çobanları-siz. Üçünçi aytdılar: **لنا السبت** **لنا السبت**

Bar turur bizim sebtümüz. **ولا السبت لكم** Yok turur sizing
üçün sebt tip, ta‘ne kıldılar. **فذاوند نيابت داشت در جواب گفتن موهان**
این سوره فرستاد نخست [10] هوذا يستور.
يسبح الله ما في السموات والارض الملك العلي العزيز الحكيم

(LXII: 1)

Ammā ta‘neniñ cevābın avval aytdı:

هُوَ [11] الذي بعث في الاميين رسولا منهم

Ol Teñgri kim ızdı ummatlarka ilçini anlardın ya‘nī ‘Arablardıñ.

‘Arablarğa [12] ümmiler tip ayturlar,

يعني در نادانی جنان بودند گویند که اکنون از ما در آمده اندی

Taķı Rasūl ‘a.ka ümiiyyin aytdı. Velādeti anıñ [13]

boldı ya‘nī Mekke. Aytdı: Eger ümmi boldısa kitāb iberdim. Taķı
meniñ ilçi kim berdim, kamuğ ‘ālemiñ talebi andın yañğa boldı.

[14] Okıdı anlar üze anıñ āyātlerini, taķı pāk kıldı anlarıñ

[15] küfrdin, öğretür anlarğa kitābıñı ya‘nī Kur‘āñı [16]

anıñ ahkāmlarını

[17] من الامور والنهي والحلال والحرام

ler mundın öñg açuk azğunlık içinde.

3. [18] Taķı özgeler anlardın, neteg kim sezāvār boldılar anlarka
ya‘nī yetlüşdiler [88b] anlarka. Çün özgeler, yetlüşdiler; bar-
çası Rasūlınıñ dīninga kirdiler. Peyğāmbarka sordılar kim ol öz-
geler kaysular turur ki [2] hāhend Rasūl ‘a., elinüñ ayasın

Selmānga koydı takı aytdı: ‘Acem turur tidi, Fārsī tilli. *وفى قال له والذى نفس محمد [3] بيده لو كان الإسماعيل من الفارسي*

Ya’ni aytdı Peygāmbar ‘a.: Ol Teᅅgri turur kim Muhammediᅅg nefsi aniᅅg kudrat [4] kabzasında turur. Eger bolsa imān yulduzlar katında herāyine yetlüşür bir er Fārsilerdin.

4. [5] Şol Teᅅgrinüᅅg fazlı turur, kimge tilese berür. Bu iberiᅅgen kitāb ve Rasūlı *بدین شریفی* [6] Teᅅgriniᅅg fazlı turur, berdi anᅅga. Teᅅgri uluᅅ fazl eyesi turur.

5. [7] Anlarıᅅg meşeli, kötürürler Tevrītni. *امروا والزمو بقولها*

buyruldı. Takı [8] lāzım boldı, ol Tevrītni kabül kılmaklık birle. Andın song kötürmediler anı ya’ni ‘amel kılmadılar ne kim aniᅅg içinde [9] barını, takı kılmadılar aniᅅg ahkāmlarını; eşek meşeli turur [10] kötürür bitigler ya’ni anlarıᅅg meşeli andaᅅ turur kim eşekke yüklerler kitābnı. Bilmez kim eşek ol nedükini ya’ni kitāb birle ‘amel kılmasa kitāb anlarᅅga [11] menfa‘at kılmaz. Nime yawuz meşel erür ol kavmlar meşeli. Anlar kim [12] yalᅅandur didiler Teᅅgri te‘ālāniᅅg āyātlerini. Teᅅgri te‘ālā köndürmez [13] köni yolᅅa zālımlar kavmını.

6. Aytᅅıl yā Muhammed, ey anlar kim köndüler. Takı bu cevāb ol [14] ikinci ta‘n turur kim ol ayıldı: *تغري نحن ابنا لله واصبأءه*

‘azze ve celle cevāb aytdı özge āyetde: *فلم يعذبكم [15] بذنوبكم*
بكوني شان الكريسران وبيدجو ابدران شمارامسح کرد بکناه ايشان
Hiç kimerse öz oᅅlanını öz dostını meş [16] kılmaz *ودرين آيت*

دیکر می فرماید Aytᅅıl ol cühūdlarᅅga. [17] Eger inansangız çınuk sizler dost bolsaᅅgiz Teᅅgrige ᅅalklardın ayru [18] pes ārzulaᅅg ölümni eger ersenᅅgiz şādıklar. Eger rast aytur ersenᅅg tā yetlüş [19] ᅅil dostlar derecātına. Her kimüᅅg kim dostı

bolsa ārzu kıılır dostğa yetmekke.

7. Ve hergiz [89a] ölümni ārzu kıılmazlar یعنی در دنیا یرال
مقیامت دروغ مرکه بسیار آرزو کنتد

[2] Anı kim öngür[ti]ti eligleri

یعنی براج بیش فرستاده اندار کنزد اعمال بدر قد ذکرنا
هذا فی سورة البقرة

[3] Tengri bilgen turur zālımlarını.

8. Aytgıl yā Muhammed, hakikatda ol ölüm turur kim kaçar-siz andın;
pes çınuk şol ölüm [4] satğışmış sizge. Andın song kaytar[1]-
lur-siz ya'nı öldükdin song. [5] Tengri te'ālā bilgen erür gayb-
dın āşkāreni, ای الی بزائه [6] Haber berür sizlerge anı kim
amel [7] kıılır-siz.

9. [8] Ey anlar kim [inandılar] kaçan üdensengiz namāz üçün ādine
künindin. Bu cevāb üçünçi ta'nenüñ cevābı turur kim aytdılar:
[9] لنا السبت ولا السبت لكم Tengri te'ālā aytdı: Eger
sizge sebt bolsa ol sebt, sebab-i fitne bolur. Size, uş ki [10]
Muhammed ummatıñğa ādine berdim. Ey mu'minler çün vakt-i namāz
kelse ādinedin [11] pes sa'y kılıñg Tengri zikri tapa. Ya'nı
iwüñg ādine namāzı tapa. وقیل فاسعوالی ذکرالله ای لی ضربة
Kodung bey'ni; [12] ya'nı vakt-i ezānu'l-münebbih. Uşol edgü tu-
rur sizlerge [13] eger ersengiz bilgenler.

10. [14] Pes kaçan ötense namāz, pes taqı[11]ñg yirge ya'nı yirli
yiriñgizge işli işiñgizge. Bu emr-i mubāh turur. [15] Taqı is-
tenğ Tengriñiñ fazlındin. Ya'nı taleb kılıñg ni kim tiler-siz
rızkın [16] taqı bu emr turur kamuğ kesbler halāllıqıñğa. Taqı
her niçe kim tab'ingda müdde'āñg bolsa aña kaytgıl. Taqı kes-
biñge meşgül [17] bolgıl. Tā bu kamuğ emr boldı. Tā ki kelmeklik

seniñg emriñg birle boldı ve ol kullık boldı. Yana kitmeklik hem fermān birle [18] boldı. Ol hem kullık boldı. [19] Takı zıkr kılınğ köp, Tenğriñgizni; bolğay kim nık-baht bolsañgız.

11.

[89b] Kaçan körseler bāzergānnı yā takı oynınnı, yügrüşürler anıñg tapa. Bu āyet nüzūli ol erdi: Be-gālib be-Medīnede ta'ām [2] tenğ bolurdı; takı 'ādet bolurdı Dıhyetu'l-kelbige kim ta'ām kätürür erdi Şām[ıdın] Medīnege; tā Medīne ehliñge kiñglik [3] bolurdı ve her kaçan kim kārīvān yetlişse tabı urarlardı tā ehl-i Medīnege habar yeterdi, kelürlerdi ve her kişige endāze [4] birle ta'ām satarlardı. Bir kün ādīne künı erdi. Kārīvān yetlişdi ve Rasūl 'a. hutbe birle meşğūl erdi. Bir rivāyetde tahrīme [5] namāzinga peyveste bolur erdi kim tabı urdılar ve şahābe Peyğāmbar 'a. öñinde nişeste dağılıp kamuğ derviş bolurlar erdi. [6] Ayt-dılar: Eger munda bolsamız yetlişi bilmez-biz kim ta'āmniñg kamuğın alurlar. Biz ferzendlerimiz birle azuksız kalurmız tip. [7] Birin ikin ayruldılar, kitdiler. Tā mescid on iki kişi kaldılar; Hulefā-i rāşidīnlerdin takı sekiz kişi özgelerdin [8] kaldı. İbn 'Abbās aytur: Añır men çıkıp keldim, Peyğāmbarğa. Dermiyān hutbeni keçürdim. Ayakı üstünge kopdı, hutbe okıdı. [9] Rasūl 'a. öwkelig boldı. Aytdı: Ey benim yārānlarım, آتش بمن نمودند و فداى عزوجل عذاب از ديگران بسبب شما [10] باشندگان بگردايد و الله الحق آفرهم اولهمم لالتهب الوادى ناراً ثم نزلت الآية و اذا راو تجاره اولهوا [11] انفضوا اليها .

Çün yügrür-siz Dıhyetu'l-kelbīniñg ticāratiñga. Oynar-siz anıñg tapa. وقيل لهو munda tabı ve nāy [12] erür kim anı urarlar, çalarlar. Toy sebebindin ayrulur kiterler. Ba'zılar sebab ticārat boldı tirler ve ba'zı sebab [13] oyun bolur, ayrulu kiter-

ler. Kozar saᅅga yā Muhammed, olturgıl, aytgıl [14] anı kim Teᅅgri katında bar turur sevābdın, edgürek turur oyındın taķı [15] bāzergānlikdin bu dünyāda.

یاران عذر من فواستد
که از سر طلب روزی رفتیم فذای گفت

[16] Teᅅgri te'ālā rüz bergenlerde ezgüreki turur.

SÜRATU' L-MÜNĀFIKIN

Medeniyye [17] turur ve ol on bir āyet turur. Yüz seksen kelime turur. Kim kim Sūratu' l-münāfikin[inı] [18] yüz seksen k̄ata okısa dūşmānlarıᅅg tilleri baēlanēay.

[19] Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rahīm

1. [190a] Kaēan kelse saᅅga yā Muhammed, münāfiklar üç k̄ısm boldı-lar: Bir k̄ısm, Mekke[2]liglerdin, bir k̄ısm Medīneliglerdin taķı bir k̄ısm ehl-i kitāblardın. Bu sūra ehl-i kitāb münāfiklarıᅅg haēķıēa turur. [3] Peyēambar 'a. anlarını bilümedi; tā ol vakt kim Teᅅgri te'ālā ᅅabar berdi āᅅga olardın, buyursun anlarēa. Kelürler bu münāfiklar [4] saᅅga; aytdılar: Tanuēımız kim sen Tengriᅅg Rasūlı-sen. [5]

انك لرسول الله وقتن لازم لانه لو وصل صار قوله والله يعلم من منقول
المنافقين بل هو افعال من الله تعالى سبدا

[6] Ya'nī köᅅglüm birle bildim taķı rastladım kim sen Teᅅgriᅅg Rasūlı-sen. Teᅅgri te'ālā [7] bilür: Çınuē sen anıᅅg ilçisi-sen. Teᅅgri te'ālā bilür [8] tanuē turur çınuē kim münāfiklar herāyi-ne yalēanēılar erür. ᅅabar berür anlarıᅅg i'tikātlerindin. Çınuē

anlar ayturlar [9] ağızları birle. Yok turur anlarıñg köñgüllerinde *وقيل لشهداي نقسم انك لرسول الله* Teñgri te'ālā habar berür [10] anlarıñg ant içmeklerindin, te'kid kılmaqlarındin murād rastlık ermes.

2. [11] Tutdılar antlarını kalkan sañga, tā özlerinüñg ten ve māl-ları emān bulmaq üçün. [12] Pes kayt[ı]dılar Teñgri yolındin. Çı-nuq anlarıñg yawuz boldı [13] ne kim kılğan *amelleri.

3. Avval mu'min boldılar, andın söñg [14] yana küfr ketürdiler. Bu āyet ehl-i kitāb haqqıñga turur kim Muhammed kelmezdin öñg añga kirtünürler erdi. Çün nübüvvet añga zāhir boldı [15] aytdılar:
اكرويرا متابعت كنيم مهتري وكرى از ما بود و از بعد آن كه مومن بودند كافر گشتندى

[16] Pes mühr urdı anlarıñg köñgülleri üze [17] anlar ukmaslar.

4. Taķı kaçan körseng anlarını [18] tañg kelür sañga anlarıñg tenle-ri ya'nı körseng anlarını, boş kelür anlarıñg şekilleri taķı dı-dārları. [19] Eger aytsalar eşitürsün anlarıñg sözlerini [90b] Güyyā kim anlar ağaçlar kibi erürler, damğa tayanmış. [2] Sizi-nürler kamuğ çaklıķnı, anlar üze düşman saķınurlar.

her ün kim eşitürler, eyle saķınurlar kim nifāk, kine anlarıñg peşinde āşkäre [3] bolur tiyü. Pes korkuñg anlardın; öldürsün Teñgri anlarını. [4] Bizi çewrürler haķdın, yā yalğan kılurlar bizi.

5. Taķı kaçan [5] aytılsa anlarğa: Keliñg, yarlıkamak tilesün si-ziñg üçün Teñgrinüñg Rasūlı tise [6] aşak kođu kırlarlar başları-nı. Taķı körer-sen anlarını artgaru kayturlar ya'nı Teñgrinüñg tē'atındin. [7] Taķı anlar uluğsunurlar özlerini.

6. [8] Berāber turur anlar üze yarlıkamak tileseng anlar üçün. Bu āyetnüñg nüzūli ol erdi kim münāfıķlar Mescid-i zirārga keldiler

ve ol [9] yirde ایشان در بده گشت آمدند ve aytdılar: Tev-
be kıldım, benim kaçdım izrârğa yok tidi. Rasûl 'a. anlarka yar-
lıkayu tiledi. Ayet keldi. [10] Yâ taķı tilemesenġ anlarka [11]
yarlıkamaġay anlarnı Tenġri. Tenġri te'ālā köndürmez fāsık kavm-
larnı.

7. [12] Anlar kim ayturlar: Nafaķa bermeġ ol kimerse üze, Tenġri-
nünġ [13] Rasûlününġ katında turur. Taķı sebep ol erdi kim Ra-
sûl 'a. Benî Muştalık ġazâtından kaytu keldi. Zafar tapdı.

منافی [14] Bir menzilde suw teng boldı. و بمنزلی فرود آمد

atı anıġ Humkât bin Sa'd el-eifârî, Muħliş birle anıġ atı
ار بهر آب کشیدن از جاه [15] بندک شد از مخلص مرآن. Du'âl.
منافی را طلبا بنجه برد و گفت تا مخلص را آب باید بمنافی کی رسد

Munâfık keldi 'Abdu'llāh ibn Ubeyy [16] yanınġa. Gile kıldı.

'Abdu'llāh aytdı: Ārî, eyle mü aytur? Ol tidi: سین کلید یاه کلک

[17] کنه شمار است برینها نفقه میکند Tâ taġulsun her kişi öz ka-
bilesinġa; öz vilâyatlı vilâyatınġa barsun. Muħammed yalġuz kal-
sun. [18] Men kim seniġ 'aziziġ-men, ol delillik turur. Medî-
nedin anı çıkarayın tidi. Zeyd bin Erķam, ol zamānda hâzır bol-
dı. Kişi [19] başınġa tartdı. 'Abdu'llāh bin Ubeyy ata berdi kim
ol anıġ kavmindan. Zeyd başın kötürdi taķı aytdı: الرسول الله

تقول ذلك والله [20] لا فبرن بذلك رسول الله

ya'nî Tenġrinünġ Rasûlinġa mu aytur-sen? Anı Tenġri te'ālā herā-
yine ġabar şuvtı Rasûlinġa [2] فقال عبدالله العبي يازيد

aytdı: Dynayu turur-men yâ Zeyd tidi. Zeyd aytdı: Dynünġ mu ke-
lip turur [3] Rasûlġa tidi Zeyd. و رسول به باعمر نشسته بود

Pes ġabar berdi anı kim eşitip turur erdi munâfıķlardan. Pes

aytdı [4] Peyġāmbar 'a.: يازيد لعلك غضبت عليه لعلك غلطت

ya'nî, Yâ Zeyd bolmağıl öwkeli, aning üze bolmağıl ğalať tidi.

فقال زيد [5] والله يا رسول الله لقد كنت منه

aytdı: Ey Tenğrinüñ Rasūlı, çınuk eşitdüm-men andın. Fes aytdı

‘ömer: Yâ Rasūla’ llāh [6] izin bergil mañğa, öltüreyin. Peyğām-

bar ‘a. aytdı: Bolmaz yâ ‘ömer kim erenler ayturlar kim Muhammed

yārānların öltürdi tiyürler [7] وهو باي نتوانم فتنى وعذر نود كفتنى

Takı ‘ömerğa buyurdi kim çerigge aytğıl tã yüklerin yüklesünler.

Kārvāñğa çağurgıl [8] ol menzildin kitseler. ‘Adeti bolur erdi

Rasūl ‘a.nuñğ her menzilge kim ilgerü kelseler farīza namāznı

öder erdi. Yana kiter erdi. [9] Bu menzilde farīza gūzarlamadı,

kitdi. Ol hevldin kim ğam kelip turur erdi. Yārānlarınğ köñgöl-

leriniñ meşğūllıkdın kim ne sebebdin [10] ta‘cıl boldıñız?

Bu ğabar leşkere yetlüşdi kim ‘Abdu’ llāhnuñğ oğlı müsülmān erdi.

[11] Aytdı: Yâ Rasūla’ llāh, eger kişige atasın öltürmekke buyruk

Mañğa buyuruñğ tã başın keseyin tidi. Peyğāmbar ‘a.nı

ما بامدر [12] تو محبت نیکو کنیم روانود بسی نمائده باشد تا ما از رنجوی برهیم

‘Abdu’ llāh bin Ubeyy ğabar tapdı kim Zeyd Rasūlğa aytup turur

[13] tip. Kırk kimerse münāfıklardın keldiler takı ‘özr koldılar

takı ant içtiler kim men bu sözni aytmadım. Men mubliş turur-men

takı [14] seniñ dostlarındın turur-men. Rasūl ‘a. gūvāh turur

ve Zeyd bin Erkamğa gūvāh bolmadı. Münāfıklar aytdılar kīne takı

[15] ‘adāveti ol boldı kim safarda Peyğāmbar ‘aleyh. birle barça

kiter erdiler. Şol yigit [16] erdi. Ve mübāriz ol hacāletdin ya-

kınlar birle sonğ ordasın çekerdi çün be-menzilge yete. Sonğdın

yetlüşdi. Bu sūra [17] tamāmı keldi takı bu āyet:

هم الذين يقولون لا تنفقوا على من عند رسول الله

Bu āyet Zeydnuñğ säzinüñğ rastlıkıñğa takı münāfıklarıñğ [18]

yalğancılıklarına turur. Rasûl 'a.,

برخواست کرد

Zeydnüñ leşkerin taleb kıldı tã tapdı.

بکرانه نشسته و سر دو که بیان کشید [19] Peyğāmbar 'a. anıñ

ardındın keldi kulakınıñ yumşakın tutdı. Kulakı yumşakı uvdı.

Zeyd başını kätürdi, Rasûlnı kätürdi. Yirindin tura keldi. [91b]

Rasûl 'a. aytda anga: فان الله ابشر يا زيد Buştı sañga yã Zeyd

صدقك وكذب المنافقين Ya'nı pes Teñgri te'älã seni rastladı.

[2] Taķı münāfıqlarnı yalğan kıldı. Taķı bu sūranı okıdı.

عبدالله بن ابی بایاران بشتا فتد تا بیش بمدینه اندر آیند بفرش

[3] بدم وی بتاقت وردر مدینه بگفتش والله اگر تو بمدینه اندر ای می

دستوری رسول تا رسول عه خبر یافت دستوری دادش [4] انگاه کریان بدر

بگرفت و گفت والله اگر دست از تو بردارم تا انگاه که کرد مدینه بر کردی و

یکوی رسول نذای عزیز است [5] ومن دلیلم والگر سرت بردارم کرد مدینه

بکراد ایندش مردی بگفتش یا بزر عبدالله ما از وی بخلاف این شنیدیم که تو ویرامی [6]

هم الذین یقولون Tenğrinüñ Rasûlı 'aziz turur [7] men ħor turur-men.

عبدالله بن ابی واصحابه یقولون للمنافقين لا تفتقوا علی من عند رسول الله [8] ای ya'nı

[9] Tenğriğa turur kökler ħazinası taķı yirler. [10] Taķı ançası

bar, münāfıklar bilmesler. Tenğri rüzı bergüçi turur anlarğa.

8. [11] Eger kaytsa erdük Medinege, heräyine [12] çıkarğay erdük

'azizlikdin ħorlukğa ya'nı 'Abdu'llāh taķı yārānları, la'net

kılsun Tenğri anlarğa, ya'nı Muhammed taķı yārānlarını [13] ħor

kılurlar. Tenğri aytdı: 'izzet Tenğriğa taķı Rasûlğa taķı [14]

mu'minlerge turur. Taķı ançası bar, münāfıklar [15] bilmesler:

Çınuķ 'izzet Tenğrinüñ turur. 'Aziz kılur kimni tilese taķı ħor

kılur kimni tilese.

9. [17] Ey anlar kim inandılar, meşğül kılmasun sizlerge mälları-

ñız taķı oğlanlarıñız Tenğri te'älã zikrindin ve namāzdın. An-

dağ boldılar münāfıklar. [18] Taķı kim kim kılsa şunu anlar [19] yokaġanlardın bolġaylar.

10. Taķı nafaka beriñġ andın kim ruzu berdük sizge ya'ni, کا لذکوة
[20] والجمع والنفارات وغيرها kelmezde öñg siziñġ [2] biriñġizge ölüm.
[3] Pes aytur: İdiyā, eger te'bir kılsañġ mañġa yakın ecel tupa, ya'ni nez' vaktında aytur: İdiyā, zamān bergil mañġa, yakın ölümdin. [4] Pes rast tutġay-men tā zekāt berġey-men taķı [5] aniñġ haķķını aġeġey-men taķı tevbe kıġġay-men taķı bolġay-men nık-baġtlardın.
11. [6] Taķı terk kılmaz Teñġri te'ālā hiç nefsnı kaġan kelse ölüm añġa. [7] Teñġri te'ālā bilgen turur anı kim 'amel kıġur-siz.

SURATU' T-TEġABUN

Mekkiyye [8] turur ve ol on sekiz āyet turur. İki yüz kırk bir kelime turur. Miñġ yitmiş ġurūf turur. Taķı kim kim Teġābun sū-rasın māl kömerde okısa ol mālı emānda bolġay.

[9] Bismi' llāhi'r-rahmāni'r-rahīm

1. [10] Tesbīh kıġur Teñġriġa ol kim köklerde bar taķı yirler. Añġa turur mülk taķı añġa turur aġdül[miş]. [11] Taķı ol Teñġri kamuġ nerse üze erklig turur.
2. Ol Teñġri turur kim yaratdı sizlerni; pes sizlerdin kāfır, taķı sizler[12]din mu'min. Teñġri anı kim 'amel kıġur-siz körgen turur.
3. Yaratdı köklerni taķı yirlerni, haķķık. [13] Taķı sūret kıġıdı

sizni, pes körklüg kıldı süretinġizni. Taķı aninġ tapa barunası-siz.

4. Bilür ne kim köklerde bar [14] taķı yirler. Taķı bilür ne kim sırrâne kıılır-siz, taķı ne kim āşkäre kıılır-siz. Teġgri bilgen turur köġgüllerde ne barın.
5. [92b] Kelmedi mü sizge beyānı, anlar kim küfr ketürdiler aŗnu; pes tatdılar işlerninġ [ve]bālini. Bar anlarġa [2] iglig ‘azāb.
6. Ol haķikatda kelür erdi anlarġa, ilçiler huccatlar birle ya‘nı mu‘cizātlar; pes aytdılar: [3] Adamı mü erür ködürür bize tidi-ler taķı küfr ketürdiler. Taķı kayt[ı]lılar tevġiddin. Taķı ġanı kıldı Teġgri halkdın. Taķı Teġgri bay turur [4] öġülmüş.
7. Bihüde sözledi anlar kim küfr ketürdiler, kopmaġaylar tip; ya‘nı kıyāmat küni. Aytġıl yā Muhammed: Arı, yok idimge, kopġay [5] siz; andın sonġ herāyine ġabar berilgey sizge anı kim ‘amel kıldınġız. Taķı ol, Teġgri üze āsān erür.
8. Pes inanunġ Teġgrige taķı aninġ ilçisinge [6] taķı ol nürni kim indürdük-biz ya‘nı Kur‘ānı. Teġgri te‘ālā, ni kim ‘amel kıılır-siz, bilgen turur.
9. Ol kün cem‘ kıılır sizni [7] cemı‘ küni üçün ya‘nı kıyāmat; ol kün aldaŗmak küni turur. Ol kün bolur bendelerinġ, aldaŗmaķlıķ-lar ma‘lüm bolur, kāfırlarinġ aldaŗmaķları taķı ġünāġkārlerinġ aldaŗmaķları kim bu dünyāda dīnin yilge berip ‘aziz ‘ömrin zāyi‘ kıılġanlarınġ beyānı turur. Taķı kim kim inanur Teġgrige taķı ez-ġü ‘amel kıılır [8] yuyar andın yawuzluķını taķı kiwrür anı uŗ-tmaġlarġa kim akar aninġ altındın arıķlar, menġü kaġaylar [9] aninġ içinde, ulaŗu. Ol, uluġ fıız turur.
10. Taķı anlar kim inanmadılar taķı yalġandurdılar niŗānlarımıznı;

olar [10] tamuğ yārānları turur, meñgü kalğanlar anıñg içinde.
Nime yawuz barğu yir. Bu aldaşmışlarıñg hükminiñg beyanı turur.

11. Ol kim teğer muşibetdin, meger Teñgrinüñg buyrukı birle. [93a]
Taķı kim kim inanur Teñgriga, köndürü[r] anıñg köñglüni köni
yolğa. Teñgri, kamuğ nerse birle bilgen turur.
12. Taķı muṭi° boluñg Teñgriga [2] taķı muṭi° boluñg Rasūlınğa. Pes
eger çawunsañgız, kaytmasañgız.
13. Teñgri yok [3] yok teñgri meger olok bar. Taķı Teñgri üze tevek-
kül kılsun mu°minler.
14. Ey anlar kim inandılar. Hakikatda [4] sizing cüftleringiz.

وهذه الآية نزلت مكة ve sebab-i nüzūli ol erdi kim çün Rasūl

°a. Mekkedin hicret kıldı.

مؤمنان مكة را گفت چشم
دارید تا قرارگاه من کجا بود بر من آید

çün be-Medīnege hicret kılmakğa karar tutdılar. Ba°zı yārānlar
hicret kıldılar ve ba°zılar anda kaldılar. °Avf bin Mālik el-Eş-
ca° taķı her cemā°at bardı; kopdılar hicret kılmakğa. Hātūnları,
oğlanları zārılık kıldılar. Her kim Mekkege kalur شهر بر کاشی را
و همه ما را [5] دشمن دلها شان بسوفتی هجرت بحاندندی

bātūnlarnıñg, ferzendlerniñg rızālını tilep. Teñgri °azze ve
celle āyet ıddı. [6] يا ايها الذين Ey anlar kim inandılar, hakī-
katda sizing cüftleringiz taķı oğlanlarıñgız, düşman erür sizge.
[7] Pes korkuñg anlardın. Rasūl °a. bu āyetni Mekkege ıda berdi.
Mu°minler keldiler, Medīnege yetlüşdiler. Ol yārānlar kim bular-
dın ang hicret kılip tururlardı. Dinde bular fakih bolup taķı
Kur°ānnı puhte kılip tururlardı. Taķı olar cāhıllıkda kalıp tu-
rur erdi. Taķı gāmgın boldılar. Kaşd etdiler kim eger Mekke
açılsa [8] biz Mekkege barur bolsak biz burun iwlerimizge bar-

ğaymız. Hâtûnlarımız ve ferzendlerimiz birle sözleşmegeymiz. Ve çün Mekke açıldı ve yārānlar [9] her kişi iwli iwinge haylli haylinge bardılar. Bu t̄ā'ifeler barmadılar. Çün hâtûnları, ferzendleri karşı keldiler. Söz sözleşme[10]diler. Olarınġ hâtûnları, ferzendleri Peygāmbar 'a.ka keldiler. Taķı tevbe kıldılar. Āyet keldi: [11] Taķı 'afv kılsaġız taķı keçürseġız taķı yarlıķasaġız zen, ferzendleriġiznüġ [12] köġgölün saklasaġız taķı iwleringizge barsaġız. Men 'afv kıılır-men taķı rahmat kıılır-men.

15. [13] Hakikatda sizinġ mällarınġız taķı oġlanlarınġız [14] fitne erür. Tengri te'ālā katında uluġ şevāb erür [15] kim kim şükr kılsa taķı küfr kılmasa.
16. [93b] Pes korkuġ Tengridin, mādām, yaraġınġız barınça taķı eşi-tinġ benim sözümni [2] taķı boyun sunuġ benim buyruķımġa taķı nafaka beringġ edġürek tenlerinġız için. [3] Taķı kim kim beklese nefsinüġ baħillikini; pes anlar nik-baħtlardın erür.
- 17-18. [4] Eger borç kılsa Tengridin [5] edġü körklüg, kat kat bolur sizge taķı yarlıķar sizni. [6] Tengri te'ālā şākir taķı halim, ġayblarnı bilgen taķı āşkāreni, pādşāh, hakim turur.

[7] SÜRATU' T-TALAK

Kamuġı Medeniyye turur. Ol on iki āyet turur. İki yüz kırk tokuz kelime turur. Miġ taķı toksan hurūf turur. [8] Taķı kim kim Sūrātu't-talākni üç kata okısa İdi 'azze ve celle cüftindin adırılmakdın saklaġay.

[9] Bismi' llāhi' r-raḥmāni' r-raḥīm

1. [10] Ey Peygāmbâr, aytgıl ummat[ingā], sen: Kaçan talāk kılsa-
ngız ḥātūnlarnı, pes talāk bering anlarğa 'iddetleri için [11]
taķı saķlang 'iddetini. Taķı korkuŋ Tengridin. Çıkarmaŋ ol ḥā-
tūnlarnı iwlerrindin [12] taķı çıkmasunlar; meger kelseler fāhiş
işke, açuķ. Taķı ol, Tengrinuŋ ḥaķlarındin erür. [13] Taķı kim
kim ta'addi kılsa Tengrinuŋ ḥaķlarındin, pes çınuķ zulm kıldı
öziŋge. Bilmes-sen, bolgay kim, Tengri te'ālā yingı kılsa [14]
andın sonĝ işni.
2. Pes kaçan yetseler vaķtlarıŋa, pes teng tutuŋ anlarnı edgülük
birle [94a] yā taķı azırıŋ anlarnı edgülük birle. Taķı tanuķ
kiliŋ tuzlük eyelerini, sizlerdin. Taķı koparıŋ [2] tanuķnı,
Tengri için. Ol sizge pend erür, anıŋ birle, kim kim inangan
bolsa Tengriĝa taķı kıyāmat [3] küniŋge. Taķı kim kim korksa
Tengridin, kılur anĝa çıkarılmış ya'ni barça kağgulardın bu dün-
yāda taķı ābıratda.
3. Taķı ruzu kılur saķınmaduķ yandın; ya'ni sanmaduķ yirdin. [4]
Taķı kim kim tevekkül kılsa Tengri üze pes anuķ turur anĝa.
Tengri te'ālā tiz kılğan erür işni. Çınuķ kıldı Tengri [5] tegme
nerse için taķdir. Du'āda taķı rastda boluŋ, bereyin.
4. Taķı ol ḥātūnlar nevmid boldılar ḥayzdın, ḥātūnlarıŋızdın eger
gümenge tüşseŋiz [6] pes anlariŋ uç ay erür. Taķı ol ḥātūnlar
ḥayz körmediler, yük eyeleri erdiler, anlariŋ vaķtları kim [7]
koysalar yüklerini anlar. Taķı kim kim korksa Tengridin kılur
anĝa anıŋ işini āsān.
5. Ol [8] Tengrinuŋ buyruķı turur, indürdi anı siziŋ tapa ya'ni

vahy kıldı sizing̃ tapa tā anı işleget-siz. Takı kim kim korksa Tengridin, kefarẽt bolur andın yazuklarınğa takı uluğ [9] müzd bolur anğa.

6. Tutuñ ol bätünlerni kanda kim sākin bolsañız, buldukuñuzdın sizler ya'nĩ tākatiñız yetinçe nafaka beriñ. [10] Takı zarar tegürmeñ anlarğa nafakalarında takı iwlerinde, tenglik kılmaqlık birle anlarıñ üze. Takı eger bolsa yük eyeleri, pes nafaka beriñ anlar üze [94b] tā yüklerindin fāriğınça. Pes eger süd emlüdir bolsa sizing̃ üçün, pes beriñ anlarğa müzdlerini. [2] Takı tutuñ arañızda ezgülik birle. Takı eger küçeyleşseñiz pes emüzget-siz aniñ üçün özge dāyeğa.
7. [3] Nafaka bersün ni'met eyesi ni'metindin anğa, takı kim kim tarlığ bolsa, aniñ üze ruzusı, pes nafaka bersün [4] andın kim ol kadar kim berdi Tengri anğa. Teklif kılmas Tengri te'ālā hiç nefske meger anı kim berdi anğa. Tiz kılğay Tengri te'ālā, küçeylikindin song̃ [5] āsānlık.
8. Takı niçeler kim şehr illerindin tekebbürlük kıldılar Tengrinuñ buyrukiñğa takı Rasūliñğa, pes hisāb kılduk [6] anğa katığ hisāb takı 'azāb kılduk anğa rusvāy 'azāb.
9. Pes tadtılar işlerinüñ vebālini [7] takı boldı 'ākıbatı işlerinüñ, yokalmalıq.
10. Anuk kıldı Tengri anlarğa, katığ 'azāb. Pes korkuñ Tengridin [8] ey 'akl eyeleri, anlar kim inandılar, çınuk indürdi Tengri te'ālā sizing̃ tapa Kur'ānnı.
11. Rasūllarğa, okıyurlar sizing̃ üze [9] idinüñ āyātlerini, beyān kılınmış; herāyine çıkarmak, anlar kim inandılar takı ezgü 'ameller ketürdiler, karañkulıkdın [10] yarukluk tapa. Takı kim

kim inansa Teᅅgriᅅa taᅅi ezgü 'amel kılsa, kiwrür uştmabka akar [95a] altındın arıklar, meᅅgü anıᅅıᅅ içinde, hemişe. Çınuk ulaşu körklüg kıldı Teᅅgri anᅅa ruzunı.

12. Ol Teᅅgri turur kim [2] yaratdı yiti köklerni taᅅi anıᅅıᅅ mişli yirni ya'ni [anıᅅıᅅ] kibi yiti kat. Iner buyruk anlar arasıᅅa. Bilsenᅅiz [3] Teᅅgri te'ālā tegme nerse üze kädır erür taᅅi Teᅅgri te'ālā kapsadı tegme nerseni bilmek birle. [4] وعن الربيع الخلق وثلثه اصنافٍ Yaradılᅅan ᅅalk bu dünyāda üç gürüh turur. Bir gürüh yılan turur, bir gürüh [5] karıᅅa turur, bir gürüh özge yaratılᅅanlar tururlar. والدنيا ثلثة اقسام Dünyā taᅅi üç ülüş turur. Bir ülüş deryālar turur [6] taᅅi bir ülüş ᅅarāb turur, taᅅi bir ülüş ābadān turur.

SORATU' T-TAHRİM

Medeniyye turur. Kamuᅅı taᅅi ol, on iki āyet turur. İki yüz [7] kırk yiti kelime turur. Miᅅᅅ taᅅi altmış hurūf turur. Taᅅi kim kim bu sūranı yigirmi ᅅata okısa dūşmānları dost bolᅅay.

[8] Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rahīm

1. [9] Ey Peyᅅāmbar, nişe ᅅarām kılur-sen anı kim Teᅅgri ᅅalāl kıldı sanga? İster-sen cüftlerinᅅ ᅅoşnüdliᅅın. Teᅅgri [10] Ol yarlıᅅaᅅan, rahīm kılᅅuᅅı turur.
2. Farıza kıldı Teᅅgri sizlerge ya'ni beyān kıldı, ᅅalāl kıldı sizge ant tōᅅgüzni. Teᅅgri ᅅocaᅅguz turur. [11] Ol, bilgen ᅅakīm turur.

3. Takı ol vaktın ulaştı Peygâmbâr, cüftlerinġ ba'zısınġa sözini.
[12] Pes neteg ġabar berdi anġa, zâhir kıldı anı Tengri aninġ
üze; biltürdi ba'zısınġa takı i'râz kıldı ba'zısındın. [13] Pes
neteg kim bildürdi anġa, ayt[tlı]: ġabar berdi bizge, bilgen
Tengri te'âlâ.
4. [95b] Eger tevbe kılsañġız Tengri tapa, pes çınuk meyl kıldı kö-
ñgüllerinġizge. Eger zâhir kılsañġız aninġ üze, pes Tengri te'â-
lâ [2] ol aninġ mevlâsı turur, takı Cibril birle, takı ezgü
mu'minler birle takı ferişte, mundın song [3] yarıçı erür.
5. Bolġay kim idisi, eger talâk berse anlarını, bedel kıılır anı
cüftlerge yigrek turur anlardın [4] müsülmân ġâtünler, mu'min
ġâtünler, tâ'at kılgan ġâtünler, kullık kılgan ġâtünler, rûze
tutġan ġâtünler tul ġâtünler [5] takı kıızlar.
6. Ey anlar kim inandılar, saklañġ tenglerinġizni takı ehlerinġiz-
ni otdın kim aninġ yalınlanmakı [6] âdamidin takı taşdın. Ol ta-
muġ üze feriştelere bar, kışuk sözlüg, katıġ 'azâblık. 'Aşılık
kıılmazlar Tengriġa [7] anı kim buyrup turur anlarġa takı kıılır-
lar anı kim buyrulup turur.
7. Ey anlar kim [tendiler], 'ögr ketürmenġ bu kün [8] cezâ turur
sizge anı kim 'amel kıılır-siz.
8. Ey anlar [kim] inandılar, tevbe kıılınġ Tengri tapa, tevbe-i [9]
naşüh. Bolġay kim idinġiz kefarete kılsa sizlerdin yawuzlukla-
rinġizni takı kiwrür sizlerni [10] uştmakka, akar altındın arık-
lar. Ol kün ġor kıılmaz Tengri, Peygâmbârlarnı takı anlar kim
inandılar [96a] aninġ birle. Anlarınġ nürı sa'y kıılır anlarınġ
önġleri ara takı saġ yanları ara. Ayturlar: İdiyâ, yetiz kılu
bergil bizge nürimizni [2] takı yarlıkâġıl bizni; sen kamuġ ner-

se üze kâdir turur-sen.

9. Ey Peygâmbar, mücâhede kılığıl kâfırlar birle takı münâfıklar birle [3] takı kışıklık kılığıl anlar üze. Takı anlarıng orunları tamuğ turur; nime yawuz turğu yir.
10. Mesel urdı Tenğri te'âlâ [4] anlarğa kim tendiler, küfr ketürdi Nüh hâtünü *نام واوله* takı Lût hâtünü *واغله* Bolur erdiler iki kuluğ altında edğü kullarımızdın [5] edğü kullarımızdın erür. Pes bıyânat kıldılar ol ikisine; pes mungsuz kılmadı ol ikisine Tenğridin nerseni; ya'nî münâfıka boldılar, Peygâmbarlarğa ulaşmaklıkları anlarğa menfa'at kılmadı. Takı aytıldı: Kiruğ otğa [6] kirgenler birle.
11. Takı mesel urdı Tenğri te'âlâ anlarğa kim inandılar ya'nî inandı Fir'avn hâtünü Āsiye çün mu'mine boldı. Anıng Fir'avnğa ulaşmaklıkı anğa ziyân kılmadı. Ol vakt aytdı [7] Āsiye: İdiyâ, binâ bergil mañga, seniñ katında iw, uşmaq içinde. Takı kurtarğıl meni Fir'avndın takı kurtarğıl meni Fir'avndın takı anıng 'ame-llidın [8] takı kurtarğıl meni zâlımlar kavmindın.
12. Takı Meryem, 'Imrân kızı, ol sakladı [9] fercini. Pes ürdük ya'nî idduk anda, rühımızdın. Takı rast aytdı idisining kelimâtlerini takı kitâblarını; takı boldı tã'at [10] kılğanlardın.

SÜRATU'L-MÜLK

Mekkiyye turur. Ol otuz âyet turur. Üç yüz otuz biş kelime turur. Ming üç yüz [96b] on üç hurûf turur. Süratu'l-mülkni kırk bir kata okısa kamuğ belâlardın İmîn bolğay. Va'llâhu a'lem.

[2] Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rahīm

1. [3] Ol bereket eyesi Tengri turur. Yaratdı sūtni yilin içinde taķı mīve yaratdı yıǵaç üze taķı zirā'atnı yaratdı [4] yir içinde taķı oǵlan yaratdı rahm içinde. Bereket bergen kamugka olok turur. Ba'zılar aytdı: Tengri 'azze ve cellige mübārek at [5] aytilur. Mübārek bolmasadı kim bu āyet habarı kelmegeydi.

ونص قرآن نیت . ای الذی له الملك وبقدرته کل شیء
[6] وقیل تبارک ای تعالی وتعاظم

[7] Taķı Ol, kamug nerse üze kädır turur.

2. Yaratdı ölümni [8] taķı tiriglikni. **قال الحسن** Ey, yaratdı sizni karın içinde ölüg. Andın song tırgüzdi sizni. **وقال الامفش**
[9] ölüm tidüki ol, bu dünyā turur. Taķı tirüg tidüki ol, ābırat turur. Taķı dürüstı ol turur: Yaratdı ölümni ya'ni [10] ölmeklik dılirildükdin song taķı yaratdı tiriglükni ölmezdin song. Ve İkin avval ölümni zıkr kıldı; andın song tiriglikni [11] 'ibret almak için ölüm birle. Sına[r] sizni, kayunguz [12] edgürek turur 'amelde. Bilgil kim i'tibār edgü 'amelde turur. Taķı aytdı okıçılar: **ليبلوكم** ya'ni bakan, kayunguz körklü [13] 'amelinge. Ol 'aziz [14] yarlıķagan.

3. Ol kim yaratdı yiti kat köklerni mu'tabbak, mu'allak. Ya'ni yaratduķ köklerni tabak tabak, biri birinüñ [15] üstünde. Körmegey-sen Tengrinüñ yaratıǵında [16] tefāvüt ya'ni köklerni yaratmaķında şikesdesi ve eksüki kedüki 'aybı yok turur. Delālet kılar anıñ, Tengrinüñ [17] sözi. Pes kaytarǵıl közüñni, körer mü-sen yaratǵandın [18] ya'ni hiç 'aybı, noķşān.

4. Andın song kaytarǵıl közüñni [19] iki kata, bir kerretindin

sonğ yana. [97a] Ewrülgey seniñg tapa köz, kowulğanın, armışın köp bakmaqđın. Körmegey ‘ayb tağı eger baksa kıyāmatka tegin ‘ayb [2] körmes.

5. Be-dürüstī ve rastī bezedük bu dünyā kökini yulduzlar birle [3] ya‘nī çerağ kılduk. Kılduk ol yulduzlarnı oqlar. [4] Tağı anuk-laduk anlarka tamuğ ‘azābını.
6. [5] Tağı anlar kim inanmadılar, idisindin anlarğa tamuğ ‘azābı bar turur. Nime yawuz barğu yir.
7. [6] Kaçan satalışsa ol tamuğ içiñge, eşitürler anıñg ünini [7] eşek üni kibi. Tağı ol kaynayur, ehlleri birle kaynar kazanda süñgükleri birle.
8. [8] Saçınurlar keyd ve öwkelerindin. Neteg kim satışsa [9] anda gürüh, sorarlar anlarğa anlarıñg saħirelerini ya‘nī gürüh-i ze-bāniyeler sorar anlarğa melāmet yolu birle. [10] Kelmedi mü siz-ge korkutğan ya‘nī ilçi, babar bergen ol kündin?
9. Ayturlar: Keldi bizge korkutğan. [11] Pes kılduk yalğan tağı aytıluk: Hiç nerse idmadı Teñgri. [12] Andın kim ayturlar: من الوعد
Eger ermez-siz meger uluğ [13] azğunluk içinde. وكفتم رسولانرا نيتيد شما مكرده كراهي بزرك مي كوئيد كه
بعث است وقيامت است وحوذت وحققت [14] ان هذا قوله المالك الكفار
10. [15] Tağı aytdılar: Eger eşitse erdük, bolmağay erdük tamuğ yā-rānlarındin. Tamuğluklar tamuğda [16] ayturlar: اگر سخن
بيغا بران بشنيد بری بوی بشیده عمل کردی یا بعقل نویسی
کار کردی ما امروز دین آتش گرفتار شدی
11. [17] Pes ikrār kıldılar yazuqlarıñga. Ya‘nī öz günāhları birle muqırr keldiler kim yaman kıldum, batā [18] kıldum; ve lıkin ol muqırr kelmeklik hiç menfa‘at kılmaz. Bāşed yalğan, tevbe kılgan

sut kılmaz. [19] İraklık bolsun tamuğ yārānlarınga, rahmatdın.

12. [97b] Anlar kim korkarlar İdisindin gayb birle; ya'nî gā'ibe İmān ketürmek, kıyāmatge bütme, peygābarlarğa ferişte[21]lere inanma birle. Bar anlarğa yarlıkamak taqı körklü sevāb.

13. [3] Taqı örtüglü kılıng sözlerni yā taqı āşkäre, anıng birle. Bu āyet inmeki [4] uç kimersege erdi. Keldiler taqı söz aytdılar Peygābar 'a.nung helākindin. Pes aytdılar: Muhammed Tengrisi eştür anda [5] ne kim aytur-biz. Biri aytdı: Anda belend sözlerimizni eştür, ālheste sözlenimizni eşitmez. Taqı yana biri aytdı: Eger bu kadar kim belend aytdukımızni [6] *هو* ol kim āheste aytdukımızni hem eştür tidi. Yana üçüncisi aytdı: Aheste-den eşitmez hem belendni tidi. [7] Bu āyetni İddı: Ol Tengri bilgen turur köngüllerde barını. [8] Ya'nî ilerü aytanungdın-sen, bilür-men kim sonungda köngülingde niçük turur.

وجه بديع الواحد آمد

14. [9] Neteg bilmen-men yaratğanımnı. Taqı aytıldı: Neteg bilmen yaratğanımnı sözdin, anıng kizlūsini taqı āşkāresini. Taqı [10] bu delālet kılar, kamuğ neerse üze Tengrinung yaratmışı turur. Ol, la'if [11] bilgen turur.

15. [12] Ol Tengri kim kıldı sizge yirni bōr ya'nî musahhar. Pes yöritür-siz anıng üstünde hācatlarıngızge. Anda yatar-siz. Anıng [13] yollarında safar kılar-siz taqı anıng üstünde karar kılar-siz. Taqı sizing ruzunguz anıng üstünde boldı. [14] Taqı ying anıng rüzisındın. Anıng tapa yayılır-siz.

16. [15] Büt[1]lüngüz mü ol kim kōkde erür. Ey, emīn bolur mu-siz Tengri te'ālādın kim peydā turur kōkde anıng kudratınung [16] kemālinung egeri? Yutdurur sizni yirler birle pes kaçan [17] ol

tepreñse,

ای تدور و چون فرود برد تان بر زمین
بگرده مهلا شتا

17. [18] Yā taqı inandıñız mu ol kim kökde bar kim ıdşa siziñg üze
[19] belānı? Ya'nı, yā emīn bolur mu-siz kim ıda bersem sizge
kökdin taş, andağ kim Lūt kavmı kibi. [98a] Pes tiz bilgey-siz
körğan neteglikini, kaçan yalğançı bolsañız.
18. [2] Taqı be-dürüstı ve rastı yalğandurdı anlar kim munlardın
öng; pes [3] neteg bolurını münekkerler ya'nı benim 'azābım 'u-
kūbatım neteg bolurını anlarğa.
19. [4] Körmediler mü kuşlarını, anlar üstünde şaf tutup ya'nı şaf
urarlar [5] taqı kabz kırlarlar taqı yayarlar. Bu örtügli turur
ya'nı gāh kanatını yığa tutar gāh yaya tutar. Taqı revā bolur
kim aytulur: Havāda [6] şaf urup tursa bolur, kanat urmadın. Anı
kim tik [7] tutabilmesler ya'nı saklayubilmesler anlarını hevāda,
meger Tengri saklar. [8] Ol Tengri tegme bir nerseni körgen
erür.
20. [9] Ol ermes mü ol çerig-siz, yaru berür sizge idindin taşra
ya'nı kim turur kim sizge yarı bergen [10] tā ol Tengrinüñ
'azābındın feryat yetüre Tenğridin ayru. [11] Ermes ol kâfırlar
meger gurūr, şeytān erür.
21. [12] Ermes mü ol kim ruzu berür sizge ya'nı yā kim turur kim
sizge ruzı berür. اگر فذای روزی از شما باز کرد
[13] örçineşürler tekebbürlükde taqı kaçmaqda ya'nı bolmaslar
yarı bergüçi [14] taqı ruzı bergüçi Tenğridin ayru. Likin bu
kirmegenler yoldın تهررد و عناد کردن می نمایند و روی
می گردانند از فرمان [15] فذای با آنکه خالق و
رازق ویرا می باند.

22. [16] Yürir mü tüşgenin [17] yüzi üze yol bolmayın, rast; yâ yürir mü tüz, köni yol üze ya'nî kâfırlar közsüzler teg yürigeyler, huccatsız takı [18] delİlsiz. Takı mu'minler közli teg yürigeyler, huccat takı delİl birle. Hergİz berāber neteg bolğay?
23. [98b] Aytğıl yâ Muhammed, Ol Tengri kim yaratdı sizlerni takı kıldı sizge kulak takı köz takı köngül. Az, neteg kılur-siz [2] muŋga, şükr.
24. [3] Aytğıl yâ Muhammed, Ol Tengri kim yaratdı sizni yirde aniŋg tapa yığılur-siz.
25. [4] Takı ayturlar: Kaçan bolğay va'da, tip; eger ersēngiz rast sözlegenlerdin?
26. [5] Aytğıl yâ Muhammed: Hakikat, bilmek Tengri [6] katında turur. Takı hakikatda men korkutğan-men, açuk.
27. Pes neteg kim kördiler [7] anı, yakın; kağguluk boldı [8] anlarıŋ yüzleri kim inanmadılar; ya'nî ğamgİN ve turuş boldı anlarıŋ yüzleri. Takı ayıldı: Ol mu erür kim [9] siz müdde'İlik kılur erdiŋiz aniŋg birle. Ya'nî ferİşteĝān guyend anlarğa: Bu kün ol turur kim dünyāda da'vİ kılur erdiŋiz: Kıyāmat [10] yok turur ve cezā hem yok turur.
- وقرى تدعون اى كنتم تدعون الله تعالى ان كان ما
يقوله محمدٌ مفاً فامطر علينا [11] بحجارة من السماء
- Çün Rasūl 'a. bu va'danı anlar[ğal] okıdı, aytdılar: Kāşki bu Muhammed takı aniŋg yārānları بيمردى ĩlse erdi. [12] Ayet keldi:
28. Aytğıl yâ Muhammed: Eger körsēngiz [13] eger helāk kılsa meni Tengri takı kim kim benim birle erür; yâ rahmat kılsa takı zamān berse maŋga. [14] Pes kim kim kurtĝarur kâfırlarnı kim iglig

*azābdın. [15] Peygāmbār *a. aytdı anlarğa:

اجدو الرحمن

Secde kıllıŋ Teŋriğa کيلاصنام kılmaŋ secde butğa. Aytdı-
lar kâfırlar: [16] وما الرحمن Nime turur Rahmān? Ayet:

29.

Aytğıl yā Muhammed: Ol Teŋri turur kim inanduk aŋğa taķı anıŋ
üze tevekkül [18] kılduk. Pes tiz bilgeyler kim kim ol azğunluk
içinde erür, açuk.

30.

[19] Aytğıl yā Muhammed: Eger kârseŋiz, eger erte yir suwla-
rınıŋız soğulsa ya'nı yā Muhammed kim aytğıl kim ħabar beriniŋ
maŋğa: Eger [99a] bu suw sizge yir yüzinde yörimesedi taķı irü
kelmedi zirā'atlar, tā anlar ħurısa taķı etmek taķı suw münkaṭı
bolsa; [2] pes kim kim ketürür sizge aķar, süçüg suwnı?

SÜRATU' N-NON

[3] Mekkiyye turur ve ol elli iki āyet turur. Üç yüz kelime tu-
rur. Miŋ iki yüz altmış hurūf [turur]. Taķı kim kim Sūratu'n-
nūnnı [4] yitmiş ħata ħatm kılssa ni türlüğ mühimmāti bolsa kifā-
yet bulğay.

[5] Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rahīm

1.

[6] Ant yād kılur balıķ bile kim yiti kat yirnüŋ altında turur.
Taķı yirnüŋ karār sökini [7] anıŋ birle turur. Taķı ħalknuŋ
ārāmı, şalāhı anıŋ birle erür. Taķı ant yād kılur kalem birle
kim *ālem āştunda erür. Taķı kāyināti tā kıyāmat[8]ka tegi ol
bitiyü turur.

يا'nı كمارى ان اول ما خلق الله القلم

Teŋri te'ālā avval kalemni yaratdı.

فقال له التب Pes aytdı

- وما كتب فاتى
anga: [9] Bitigil. Kalem aytdı: Ey Ferverdīgārā,
biteyin? Aytdı: Kudratı bitigil. Pes yöridi kalem ol nerse birle
kim [10] bolası turur kıyāmatka tegi ve bu delil turur kim her
niçe kim uştmañlık takı tamuğluk bolası turur tā zā'il bolmayın
[11] kalem anlarnı bitiyür kim ol بی نهایت نواحد بو و قيل
murād-ı mutlak kalem turur kim Teñgri kelāmı Kur'ānı bitiyür.
Din ve dünyā, halk [12] şalāhı anıñg birle turur. Ol احكام شرع
ol kifāyet kılur. Katāde و بجلها واحكام قضات وقابلها وامامها
[13] aytur: لولا القم ما قام الدين ولا صلاح العيش
Ya'nı eger bolmasa erdi kalem, kopmağay erdi dīn takı şalāhka
[14] kelmegey erdi 'ıyş. Takı and yād kılur anıñg birle kim bi-
tiyür kalem birle. وقيل وما يسطر [15] الملايكة من اعمال الخير والنس
Ya'nı anı kim bitiyürler ferişte[ler] yağşı ve yaman 'ameldin.
2. [16]Ermes-sen idıñg ni'meti birle yā Muhammed, dīvāne. Kāfırlar
nübüvvet sebebi birle aña dīvāne [17] okıdılar Teñgri te'ālā
aytdı: Ey Muhammed, nübüvvet sebebi birle kim men saña anıñg
birle kerāmi kıldum, dīvāne kılmadım; [18] بكمال العقل والفهم
3. Takı hakikatda saña müzd bar, minnetsiz [19] ya'nı tükenüksiz.
4. Takı sen uluğ yaratuğ üze turur-sen. [99b] قال الحسن اى على
دين العظيم وهو الاسلام وعن عائشة قالت كان فلفقة القرآن
Ya'nı وهو muvāfakat erdi. [2] anıñg Kur'ānğa [2] muvāfakat erdi.
ermez erdi.
- 5-6. [3] Pes tiz körgey-sen takı körgeyler kayuñguz meftün erür ya'nı
dīvāne. و صرف الباء صلة و يحقل بايكم المجنون [4] وقيل باى
فريق منكم المجنون بالمؤمنين او بالخافرين
7. [5] Hakikatda seniñ idıñg, Ol bilgenrek erür andın [6] kim azdı

yolındın anıñg takı Ol bilgenrek turur kâni yolını.

8-9.

[7] Pes muṭî' bolmağıl yalğançılarğa. Sewerler eger yumşaklık kılssa pes [8] yumşaklık kılurlar, ya'ni sāzkārlik kılur sañga.

Bu āyet Velid bin Muğire haqqınga turur kim Peyğambar 'a.ka ca-
duçı [9] okıdı. ان هذا الاكسر يؤثر Tengri te'ālā aytdı: Ey

Muhammed, sen anlarğa cevāb bermegil tā men cevāb bereyin. Eger

[10] anlar sañga dūşmānlıkđın bir yaman at aytsalar men anlarnı

on yaman at birle yād kıldım. Sözleerler anlar sañga şundağ;

[11] bolmaz kim anlar ayturlar sözlerin, men anlardın yañga, an-

dağ-oğ bolur kim benim sözlegenim eger anlar sañga cefā sözün

[12] aytsalar men sañga şenā sözleyin.

باول سورة قسم
ياد كرديم كه نه بناني كه ايشان گفتند بل كه بناني كه من گفتم

10.

[13] Takı muṭî' bolmañg tegme bir yalğan ant içgenlerge ya'ni

Velid bin Muğireğa, borğa ya'ni ol sust rāylik, za'if köngüllig

nāmerdge;

11.

'Ayblegenler ya'ni ol 'ayb kılguçılar, erenlerinğ soñgııldın yö-

rigen, ıwıklık birle ya'ni ol yürütgenler erenlerinğ sözüninğ

çının ey yalğan sözlegen;

وقيل بنميم

12.

Hayrını yığğan ya'ni islāmdın yığğan babıllık kılıp, küç kılğan

ya'ni öte keçmişler zulum içinde, berilmegen in-

şāflık haqqında ya'ni inşāf berilmeğen yazukluk زناكتره

haknuñg haqqında.

13.

ای کول ریب الجوف الذی همته بطنه وقال الضحالی

[14] العتل شدید المخصومت فی الباطل وقیل الغشوم الظالم

وقیل العتل الفاشی وعن النبی ؑ العتل الزیم شدید الخلق

[15] ریب الجوف کول شروف ظلموم الناس والعطل الدفع فی عثقی

Mundın soñg [16] harāmzāde. Bu ‘ayblar kamuğı aña aytulur. Yana harāmzāde turur. Çün bu sūra kelmekliki birle başındın kamuğın Velidge okıdı [17] ve her ‘ayb kim vaşf kılındı, özinde boldı. Meger ‘ayb-i harāmzāde tidükin özinge almadı. Aytdı: Men Kureyşinüñ uluğı-men. [100a] Taķı benim atam Muğirenüñ nesebi ma‘rūf turur, ‘Arabda; ve Muhammed maña rast mı aytur? Eger ol hāldın habar bolsa benim anamnuñ habarı [2] bar turur. Anasınıñ yakınına keldi taķı kılıç çekdi taķı aytdı: Muhammed maña ‘ayblar aytup turur. Kamuğın özümde buldum. Taķı aytup, [3] ol Kureyş degül turur, tip. Rast aytğıl ve eger aytmasañ başıñnı keser-men tidi. Anası aytdı: Kılıçnı yanuñda koy tidi. [4] Tā kılıçsız rast aytayın, tidi. Bilgil kim seniñ atañ bir er erür kim bay, māl-i bis-yār taķı aña hātün birle hācat bolmadı. [5]

ویرا بران برادر بودند و مراد شد آمد غلام فلانرا بمن ذکر فتم و تو از وی

14. [6] Eger mālīk erse taķı oğulluk ya‘nī mutī‘ bolmañ bu Velidge, ol sebebdin kim anıñ mālı ferzendi [7] üküş turur. Kāfırlarınğ ‘ādeti ol bolur kim baylarğa

از بھرمان عزیز داود

درویشانرا از بھر درویشی خور دارد

15. [8] Kaçan okınsa anıñ üze, āyatlarımıznı [9] aytdı: Avvalkılar sürçeki turur.

16. Dāğ kılur-men anıñ burnı üze ya‘nī [10] anıñ ‘aybını āşkäre kılur-men halklarğa kim yakınunğa kelse hiç kişidin kızli bolmasun.

17. [11] Biz sinaduk anlarnı ya‘nī ما مبتلا کردیم اهل مکة را بفراضی
[12] Neteg kim sinaduk bos-
tān yārānlar[1]nı. Taķı anlar Ehl-i zarvān erdi. Sa‘id bin Cu-
beyr aytdı: [13] zarvān cāygāh turur kim Yemen yirinde iki yığaç

bar erdi. Takı iþtilāf boldılar anlarıñg islāmlarında takı dü-
rüstī erdi [14] çınuk müsülmān erdiler, kitāb ehkindin erdiler,
‘İsā kavmindin.

ve’l-kıṣṣa

Bir er bolurdı zarvān anıñg baqçası [15] bolur erdi. Takı on,
anıñg oğlu bardı. Ol bāğdın çendān ni‘met bolur erdi kim yanaķı
yılğa tegi anıñg ni‘meti [16] birle ferzendleri bislenür erdi.
Bu ernüñg ‘ādeti bolur erdi kim her on mivedin birini dervişler-
ge berür [17] erdi. Degresini berkitdi, nokṣān bolmasun, her
yirdin el yetmesün tip. Yeme berkitip koydı. Dervişler kim [18]
her kaçan kim ol bağka kelürler erdi, ol takı dervişler birle
bile kelür erdi kim ‘ādet kim kılıp erdi, anı kılur erdi; [19]
ve bu oğlanlarını atalarına men‘ kılur erdi. Takı anğa ıdā be-
rürler erdi takı anıñg sözün eşitmesler erdi. [100b] Tā ataları
öldi, oğullarına

عقوق بدر دریافت Kaşd kıldılar,

dervişlerinġ üküñge nerse bermediler. [2] Ol vaktın ant içseler:
Herāyine kesilgey [3] ertelegenin ya‘nī ant içdiler kim

بر باغرا بوقت سید دم kapuğı bağlanġ tā dervişler

neerse eltmesünler [4]

والصوم القطع

18. Takı ṣenā kılmasunlar, ya‘nī ant içdiler, istiṣnā kılmasunlar
[5] قیل ya‘nī Subhāna‘llāh aytmasunlar. Ibn ‘Abbās aytdı:

استثنايشان گفتار سبحان الله بود.

19. [6] Pes ṭavāf kılur ṭavāf kılğanlar seninġ idinġdin ya‘nī طواف
حل البستان [7] ṭavāf kılurlar bostānünġ teresinde أمر
buyruk turur من امر الله Tenġrinünġ buyrukındın. [8] Takı an-
lar uzuğanlar erür ya‘nī ṣūmluķ birle ol yaman niyyet kim kıldı-

lar. Çün kiçe birle yatdılar, ol kaşd birle kim [9] erte birle balçuk ketürgeyler taķı bāḡnuḡ kapusun berkütgeyler. Keldi ol bostānğa Tenḡrinuḡ ‘azābı anlarğa kizlin.

20. [10] Pes kesilmiş teg boldı ya‘nī bu bostān kesilmiş teg boldı.

وقيل حال الزماد الاسود [11] Kara boldı kiçe karangkısı kibi
ya‘nī kara kum kibi.

21. [12] Pes çakurdılar erte birle ya‘nī erte birle balçukı kopardı yana birinḡe çakluk kıldı:

22. [13] Ertelēḡiz ekinlerinḡiz üze eger ersēḡiz kesilgenler. [14]

برويد ترسوی کشت 'هودا کر شما درونده کست 'هودرا

23. [15] Pes bardılar taķı anlar ötürüşdiler ya‘nī bardılar, āhesde söz ayduşdılar.

24. [16] Kirmesün bostānğa bu kün sizinḡ üze dervişler.

25. [17] Taķı ertelediler kaşd üze, kādir bolḡanın.

وقل الحمد القدره [18] وقيل قصد وقيل الضع وقيل الحاميه

26. Pes neteg kim körer anı, ya‘nī erte birle keldiler taķı [19] kördiler bostānnı köyüp kara kül bolup turur. Aytdıları. Biz herāyine azḡunlarmız [101a] ya‘nī bostānuḡ yolun yitürdük, bostān bizim ermez ermişdük.

27. Yana biz erürmiz mahrūmlardın. [2]

باز گفتند راه بکم نگرديم که
سالمه است که می آيم اگر فداوند ما را محروم کردانيد ازین نعمت بشومی
نبت بدما که فواستم که درويشانرا [3] محروم کردانم

28. ya‘nī aytdı ortançısı ey ‘ādili, taķı anlarinḡ efzalı [4] aytmadı mu sizge eger tesbīh kılsa erdinḡiz ya‘nī efzalı anlarğa aytdı: Sizge [5] aytmadı mu, ol Tenḡriḡa kullık kılinḡ ve aninḡ hakkın ödenḡ tip. وقيل هل لا قلتم سبحان الله وذكر سبحان الله
[6] Anlarğa andaḡ boldı kim bizge bu kün zikr inşā‘a‘ llāh turur.

29. [7] Aytdılar: Ariğ İdiyā, biz erdimiz zālîmlar ya'nî anı kim kıldımız andın tevbe kılduk, günāhımızğa muqırr keldük.
30. [8] Pes qarşuladı, bir ançaları bir ançaları üze melāmet[9]leşdiler ya'nî anlarıñg melāmeti ol erdi kim biriñge biri aytdı:
 مارا این آنگاه هر یکی روی [10] بجمامت خویش آوردند
 Ni üçün nehy kılmadung
 31. Aytdılar: Ey väveylā, biz erdimiz tægilerdin, [11] haddin keçgen ve İkin ez rahmet-i hudāy nevmid ermezimiz. Aytdılar[12]:
32. [12] Bolğay kim bizge İdimiz bedel kılrsa edğürek andın ya'nî Tengri te'ālānuñg keremi yırak degül turur kim bu bostānğa [13] bedel özge bostān berse bizge, ol bostāndın yahşırak. Biz İdimiz tapa ragbatlık[14]lar-biz.
33. Mundağuk erür [15] 'azābı taķı āhırat 'azābı uluğ erür.
 ماری بطاعت وی آریم و توبه کردیم فابدلهم الله تعالی جنة تحمل البعدة [16] منها عنقوداً درایت بیان است که بنده بکناه از فیرات باز ماند کما روی عن
 Ibn 'Abbās aytdı: Korķuñg bu günāhdın, [17] ol günāh kim men'
 فیکرم به کیلur hayrātdın ya'nî kul yetürse günāhı günāhka
 قیام اللیل و بذنب الذنب [18] فیکرم به باباً من الرزق قال
 النبي عن ترك دعاء الابوين يقطع الرزق
 ya'nî ata ananuñg du'āsın [19] terk kılmaķlık, keser rüz[1]nı.
 Taķı Rasūl 'a. kopdı kim harbge barmakğa taķı bir rivāyetde kopdı kim cinni da'vat kılmaķğa [10]b] aytdı: Her kimnūñg boynunda vebāl kalmasun benim birle barsa, tidi. Aytdı uşbu sözni bir kerre yā iki kerre. Koptı bir er taķı aytdı: [2] Yā Rasūlla' llāh
 انی فعلت شیئاً فقال النبي ؤ ایش فعلت فقال بلت عندا ساس دار بامی
 فقال النبي عن لا حتی ترهیه [3] قال فعلت ان من الزنوب ذنباً يمنع العبد من الخیر
 ثم تلا هذه الآية اذ قسموا لیسر منها مصیبتین [4] فحروا اشر دینهم و دنیا هم كذلك العذاب
 Andağ turur kim yād kıldım 'azābını taķı 'ukūbatını zarvān-

lıg[5]lariñg, bu dünyā mālını helāk kılmak birle taķı ni'metle-
rin zā'il kılmak birle. *والعذاب الاثمة اكر* Taķı ābırat

'azābı [6] uluğrak erür. Erür erseler bilür.

34. [7] Muttakı pārsālarğa, bar idileri katında na'im atlıg uştmah.

35. [8] Kılur mu-sen müsülmānlarnı yazuķluklar teg ya'nı müşrikler
ayturlar: Kıyāmat [9] yok turur taķı uştmah yok turur. Eger bar
bolsa, mañga Tengri te'ālā beyān kılsun kim hikmet rüyındın ya-
'nı revā neteg [10] bolur sözlegenin berāber kılgay-men.

36. [11] Yok sizge, neteg hükm kıılır-siz? Ya'nı niçük bolğusı turur
sizge kim hükm yawuz kıılır-siz?

37. [12] Yā bar mu sizde kitāb, anda okıyur-siz kim uştmah barı siz-
ge rast [13] mu turur?

38. Hakikatda bar sizge anıñ içinde anı kim üyrür-siz [14] *يعنى كه*

شمار است در آن کتاب آنچه آرزو می برید

39. [15] Bar sizge ant biziñ üze [16] yetlüşgen kıyāmatğa tegi ya-
'nı *يا هست شمار اعهدي رو ثبقتي تمام بر ما که ما بر هم شمارا بقیامت آنچه شما فکر کنيد*

40. [17] Soruñg anlarga kayuları anıñ birle oğka kirgen erür [18]
ya'nı behişt birle.

41. Bar mu anlarga ortaķlar? [19] Pes keltürüñg ortaķlarını eger er-
sengiz rast kullardın.

42. [102a] Ol kün açılğay yinçükdin *وهو كناية عن نحاية الشدة.*

aytultur. Kopar uruş yinçük [2] üze kaçan katıg bolsa uruş ya'nı
yād kılıñg ol künni kim açuķ bolur benim eşlerimdin uluğ hevl

[3] taķı ehl-i luğat uluğ işkekeşf-i sāk tiyürler *كفته اند*

kim ol uluğ iş hāzır boldı kim koptı uzun sā'at [4] kamuğ ħalk
hevldin müteħayyir bolurlar. *ومن ابن عباس رضو قال لا ادري*

ما المساق وقيل يوم يكش عن صقايق [5] الامور واوصولها

يكشوق الحق عن البا طل

Takı ündeyürler secdegâh [6] ya'nî fermân kelür tã kamuğ secde kılurlar ve ol temeyyüz bolur. [7] Pes yarağları yetmegey secdege ya'nî kâfırlarınġ takı münâfıklarınġ **تاكی بشت بجنبد** mu'minler secdege [8] barurlar. Rasûl 'a. aytdı: Mu'minlerinġ puştı yumşak bolur, mûm kibi, secde kılurlar; takı kâfırlarınġ [9] puştı katığ bolur taş kibi.

کافران سرها افکنده باشند و چشمها باز مانده

43. [10] Teprenmekke kózleri teggey anlar küçey borluk erür. [11]

Takı ündenür erdiler secdege takı anlar kutulğan [12] erürler
 دردنیای گفتندشان که فدا ایرا بجده ... اندام
 درست بود سان و قادر بودند [13] بسجده کردن و نه کردند
 لا بزم امور بشتشان نمی جنبد

44. [14] Kođunġ mańğa takı kim kim yalğandurdı bu sözni ya'nî

ای محمد بن مان اینها که دروغ [15] داشتند قرآنرا و بر
 مبری سخن غریبست نه اندک ویداکسی نمی گذاشت یا کسی را بروی
 بدی غالب است لکن یعنی [16] آنست که بجن گذار مکافات
 مجاوزات ایشان که دروغ زن داشتند قرآنرا

[17] Tiz yawutğay-mız anlarını andın kim bilmegeyler

یعنی بگیریشان درجه درجه از [18] آیمخا که نمی دانند
 که هر باری که کناهی بکنند من نعمت بفرایم و ایشان کناه بیفرایند و من دمان
 می دهمشان زیران [19] فوت نمی شود

45. Imlā kılur-men anlarğa menim keydim küçlüğ erür ya'nî menim

[102b] tutmakım katığ erür.

46. [2] Yā tileseñg anlarğa müzd pes anlar ağır **یا تاوان** içinde

یا گویم که مفرد می خواهی از ایشان بدعت کردن له غرامت دده [3] و
 کران بار کردند که چنین سخت می آیدشان و کریدن

47. [4] Yā takı anlar katında ġayb bar pes anlar bitiyürler ya'nî

یانردایشانست لوح زازمی نویسند آبخ می کویند که مانزد
[5] فداوند فاضلتریم

48. Pes şabr kılığıl idiniñ hükmiñge ya'nî [6] ölüm vaqtıñga tegi;
سبب آن ایشان از دعوت باز مایست [7] Bolmağıl balık eyesi teg
ya'nî andağ Yünus kibi kim şabr kılmadı taqı kavm [8] yanındın
kitdi, tā mübtelâ boldı balık içinde. Ol vaqtda [9] çaqurdı; ol
kağguluk erdi. چون چشم فرو آورنده

49. [10] Eger tegmese erdi anğa ni'met idisindin ya'nî
اگر نه آن بود که فضل و رحمة فداوند دریافت [11] یونس را
بقبول توبت و عفو زلت و اجابت دعوت
[12] atğay erdük yazığa, ol sögülmüş bolğay erdi ya'nî
اگر نه انداخته شدی بصحرا و ی [13] نکوهیده شده اگر رحمة
فداوندش دریافت تاماهی بجمرا انداختن و می ستوده بتوبت

50. [14] Pes uzurdı anı idisi بالنبوة و قبول التوبة [15] اسی
pes kıldı anı mürsellerdin. من المرسلین

51. [16] Eger yawusa anlar kim küfr ketürdiler tanıdur-men közleri
صبر کن که مانگاه [17] دار تویم هواستند بirlle ya'nî
[18] Neteg kim eşitürler کافران مکه با فخر اند ترا یعنی حلال کنتر
Kur'ānı taqı ayturlar: Çınuk ol heräyine telwe turur, tip.

52. [19] Ermes ol Kur'ān meger va'z erür 'ālemyānlarğa وقیل وما هو الا الحمد
Meger pend bergüçi erür 'ālemyānlarğa. [103a]

SURATU'L-HAKKA

Mekkiyye taqı ol elli iki äyet turur. İki yüz elli altı kelime
turur. İki miñg tört yüz seksen huruf turur. [2] Taqı kim kim bu
süranı yitmiş kata okısa su'äl soruğı äsän bolğay.

[3] Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rahīm

- 1-2. [4] Huşūmat kılğan velī neteg huşūmat ya'ni kıyāmat. Taķı aytulur tā haķ haķdāriŋa [5] sögmek turur. Kaçan kelse kıyāmat, atanur:
حاقه لانه يحق فيه الامور فظهر ماله وما عليه كما
قال حقت عليه كلمة [6] العذاب
3. Taķı bilmes-sen huşūmat ne bolur.
4. [7] Yalğandurdı Semūd kavmını 'Ad kavmı kıyāmatğa. Aytuldu kıyāmat turur.
5. [8] Ammā Semūd kavmı pes helāk kılındı tǵılık birle ya'ni anlar tǵılık[9]ları birle
تعت بعض الصدر وقيل بالاطاعه ya'ni 'uķū-
bat birle haddin keçmiş taķı ol ün erür, keçmiş ünler [10] had-
din ya'ni Cebrā'il üni
وقيل بالاطاعه اي بالخرقة التي طغوا
Inen tiwe öltürmek birle. Taķı ol tiwe öltürgen kuddār bin [11] Sālif taķı anıŋ yārānları erdi.
6. [12] Ammā 'Ad kavmı pes kılındı yil birle, kaķıǵ yil arıǵsız;
çıķdı yir astındın Tengri te'ālānuŋ buyruķı birle
بغير امر من وكل عليهم [13] وقيل عاتية اي قاهرة قهرتهم
وقيل عاتية اي في نهاية الشدة كقولهم وقد بلغه من الكبر عتياً اي في غاية الكبر
7. [14] Musallať kıldı anı anlar [15] üze yiti tünler taķı sekiz künler, ulaşu esdi. Çehārşenbe küniñüŋ avvalındın yanaķı çehārşenbe küniñüŋ aķırına tegi. [16] Pes öldiler sekizinci kün içinde pes kötürtdim anlarını yilge taķı atdurdım anlarını deryā içine
وقيل صوما اي شوما [17] ونحس وقيل من الحسم وهو الكى عليهم
Pes körer-sen kavmını anda, yüzün [18] tüşmiş; tamām anlar kuruǵ burmā omçaları kibi. Kovak yil kelür, anlar[19]nuŋ

a'zâlarını anlardan ayurur, onların göydeleri kalur, burmâ yı-
cı düpi teg, budakı tüşgen. ^{عجراز النخل} [ب 103] اسفله
طوية اي س قطة وقيل اي فالية عن امولها من البقاع وقيل اي بالية

8. [Tercüme edilmemiştir.]
9. [2] Tağı keldi Fir'avn tağı anıñ birle bolğanlar, Kıbtılerdin
[3] tağı Lüt kavmı hañā birle ya'nî küfr tağı ^{عصيام والمؤتفكات}
والمؤتفكات اي النقبات ^{ve'l-mü'tefikāt kavmı, Lüt erdi.}
من الافك [4] وهو القلب وقرى ومن قبله يعنى دين
تقدمه من الامم الكافرة
10. [5] Pes 'aşılık kıldılar idisining Rasūlınğa. Pes tutdı anlarını,
katıg tutmaq [6] idileri ^{وقيل رابيه زائدة على قدر المعتاد}
وقيل اي مرتفعة سح بها الخلق
11. [7] Biz neteg kim keçdi suw haddin aña; tağı boldı her nersedin
yokaru on biş karı; kötürdimiz [8] siz[i] kemi içine ya'nî ata-
ngız Nūhnı kötürdimiz kemi içine tā helāk bolmasun tip.
12. [9] Kıldımız anı sizge va'z tağı 'ibret; ya'nî ol kemini 'ālemğa
pend kıldım kim kâfırlarnı helāk kıldım mu'minlerge [10] necāt
berdim. Andın nişāne bu buldım kim çendin hezār kemiler andın
song çüridi. Ol kemi selāmat erür, haqlar [11] i'tibār kılmak-
lıkğa. ^{اي حافظ} Bekledi anı kulak beklegen. Çün bu āyet [12]
keldi ^{على بارسول نشسته بود فقال النبي ع اللهم}
Pes [13] unut- ^{اجعلها اذن عبي فقال عبي وصبر فما نسيت}
mazdım andın song nerse tağı okınsa benim üze Tevritdin tağı in-
cıldin. Herāyine bekler erdim anı.
13. [14] Kağan ürülse şür bir kurla, ürnek. Tağı ol [15] avvalkı ür-
mek turur. Kamuğ ölürler.
14. [16] Tağı kötürülür yir tağı taglar tökülür, päre päre bolur.

15. [17] Pes ol kün boluğı, bolğay kopmağlıkı.
16. [18] Yarılır k k, ol k n korkuluk k n er r.
17. *ای علی اطرفها در آن حال که [19] آسمان بشکند*
فرشتگان بر کرانهها آسمان باشد
[104a] K t rgey İdiŋn ng
‘arşını yokaŗu ornıĝa, anlar sekiz; ya‘n  h mil n-ı ‘arş ol k n
sekiz bolur. Bu k n t rt [2] turur. *قال ابن عباس رضي*
Sekiz şaf er r. Tegme bir şafını has b k lsa, bolmaz.
18. [3] Ol k n ‘arż k lĝan;  rt lmegey sizdin,  rt lgen; ya‘n  kizl 
[4] kalmaĝay a‘m llarınĝızdın, ĝayr ĝ hi şer.
19. Amm  ol kim berildi [5] bitigi saĝ yanındın ya‘n 
مؤمن نامه بکشاید باغاز نامه بئند بسم الله الرحمن الرحيم
dostlarını  ziŋĝe [6] okıya. Pes aytĝay: Keliŋĝ, okıŋĝ kit bnı
tigy. *اینها از [7] سهر نظم راست بیایند و بر خوانید ناما مرا*
20. [8] Men sizin r erdim, men satařĝay-men sanıĝa; ya‘n  bild m-
men ĝis b bolurını takı im n ket rdim; g n h ĝor k ldım [9] takı
t ‘atĝa raĝbat k ldım tigy.
21. Pes ol ĝoř tiriglikde [10] er r, rız lanmış.
- 22-23. Uştmah iĝinde, bey k, aniŋĝ [11] salkımları yirge tegip turur.
Yiy r anı  r  tursa takı otursa takı yatsa; ya‘n  her h lda kim
m ve  rzu k lsa, yıĝaĝ, başını [12] aşak ind r r, m ve yıĝaĝdın
t şer, ilĝer  kel r. Ğit b kel r kim:
24. [13] Yiyiŋĝiz takı iĝiŋĝiz, siŋĝitlik bolsun, anı kim keĝ r[ti]-
tiŋĝiz [14] ĝ li k nlerde; ya‘n  ol r zen ng cez sı turur kim
tutar erdiŋĝiz benim rız m  ĝ n, yimek iĝmekdin yıĝlınur erdi-
ŋĝiz, [15] aniŋĝ ‘ivazı bu turur.
25. [16] Amm  ol kim berildi kit bı aniŋĝ sol yanındın, pes aytĝay:

Ey kâşki maᅇga [17] inmaᅇay erdi kitāb; ya'nî aytᅇay kâfırlar:
Kâşki herᅇiz bu nāme maᅇga kelmeydi.

26. [18] Takı bilmeᅇey erdim, sakış ne turur erdikin.

27. Ey kâşki aᅇga [19] hâkim bolsa erdim älümᅇe bu dünyāda. كانت الفية
كاشكي مره باراحت بودى تابرستمى والغاضبة
älüm turur [104b] kim anda
rāhat takı intihā bulsa.

28. Munᅇsuz kılmadı mendin mālım; ya'nî aydılmadım kim maᅇga [2]
dunyāda dın istegil ve rezil boldum mālᅇa bu kün; vebāl boldı,
hiç nerse [3] menfa'at kılmadı maᅇga.

29. Kitdi benim huccatım takı 'özrim انكاه صطاب آيد [4] فرشتگان عذاب را

30-32. [5] Tutuᅇᅇ takı bukaᅇu uruᅇᅇ, andın soᅇᅇ tamuᅇda käydürüᅇᅇ, an-
dın soᅇᅇ zencirliᅇ [6] kılıᅇᅇ boynunᅇa otdın; anıᅇᅇ uzunluᅇı
yitmiş arşun bolur. قال ابن عباس

وهربه زيادت
آيد بکردن وی در بجنند و دستها ويرا بدان بندند [8] وقيل انما
Anıᅇᅇ üçün kâfırlarıᅇᅇ eᅇnindin eliᅇᅇ
teᅇiᅇç yitmiş arşun bolur, ferisᅇteler [9] arşunı birle.

قال النبي لو أن ذرأما من سدة اهل النار التي ذكر الله تعالى في القرآن

Koyulsa taᅇ üze herāyine [10] erigey erdi. Yitiᅇç kat yirnuᅇᅇ
astıᅇᅇa teᅇiᅇç. Kaᅇan buyursa Teᅇᅇri te'ālā ferisᅇtelere

tutmaklık kâfirānı [11] üyerler tutmaklık, yitmiş miᅇᅇ ferisᅇte.
Pes aᅇakᅇa tüᅇseler anlarıᅇᅇ ellerindin pes kelürler evhälların-
ᅇa [12] takı aytur: Raᅇim kılıᅇᅇ maᅇga. Pes aytur ferisᅇte: Neteg

rahm kılur-biz? قال اللهم الرحيم
ya'nî Teᅇᅇri dünyāda saᅇga
rahmat kıldı. [13] Takı yolda bolmadıᅇᅇᅇ. öziᅇᅇᅇze raᅇim kıl-
madıᅇᅇᅇ. öz iᅇtiyāriᅇᅇᅇ birle öziᅇᅇᅇni tamuᅇka sezā kıldı-
ᅇᅇᅇ. Bu kün sezāvār-ı [14] rahmat ermes-siz. Pes basturuᅇᅇ [15]

anı.

33. Çınuk ol erür inanmağan Teñgri te'ālā ve tekaddaska, bu dünyāda.
34. [16] ای لایحرض öneşlüg bolmañg ya'ni babıllık kılmañg miskin-
ler ta'āmı üze ya'ni [17] rağbat kılmañg öziñgizge, özgeler ta-
'ām bergeniñge dervişlerge.
- 35-36. [18] Pes yok aña bu kün munda, tamuğlukda; [19] ya'ni yok turur
bu kün anga hişāvend, dost kim şefā'at kıla. Taķı yok ta'ām ta-
muğda meger iring teg suwlar.
37. [105a] Yimes anı meger kāfırlar yiyürler. Kāfırlar aytdılar: Mu-
hammed munı özindin [2] yalğan çıkar[ur] tidiler. Teñgri te'ālā
aytur:
- 38-39. Yok Bu red kāfırlar sözüñge turur ya'ni ermez andağ kim anlar
[3] aytdılar. [4] Ant içer-men anıñg birle kim körer-sen kökde
taķı yirde; taķı anıñg birle [kim] körmes-sen ya'ni behiştni ta-
muğnı taķı andın [5] özge ne kim ğaybda. Taķı bu ant turur kim
سوکندهم مکونات یا'نی بحاله مکونات
40. [6] Ol okıñğan Kur'ān Rasūlnuñg sözi turur, kerim وقیل رسول کریم
Cebrā'il 'a. turur taķı zāhirde çınuk ol, Muhammed [7] 'a. erür.
41. Taķı ermes ol şā'ir sözi. Az inanurlar. [8]
وقیل ای لایومنون به لا قلیلاً ولا کثیراً والمواد به ابو جهل واصحابه
42. [9] Ermes kāl-ğūy sözi. Az zıkr kılurlar; ya'ni va'zlanurlar.
43. [10] Indürülmiş turur Perverdigār-ı 'ālemdin. Yana beyān kıldı
kim Muhammed hergiz özündin sözlemedi.
44. [11] Taķı eger yalğan aysa biziñg üze ba'zı aymaduk sözni;
45. [12] Tutğay erduk andın, anı kuvvatımız birle katıg 'azābka.
ای انتقام از منی بقوت فدایی
46. [13] Andın soñg kesgey erduk köñgöl tamarını andın, ya'ni cān

tamarını.

47. [14] Pes yok sizdin bir kimerse, andın yığganlar ya'ni māni' kılğan [15] benim 'azābımdın. وانگاه چون بکرم کس از شما نتوانند از وی منع کردن عذاب ما را یعنی چون ویرانی کریم و هرود کرامت [16] وی زیادت می کنم باید که بدانید که وی از خود بر نمی بافتد و هر چه می گوید از من می گوید و قیل کاوان می گفتندش آیت [17] بقرآن غیر هذا او بدله فزلة الایة و هر چند معصوم بود از افزا کردن بر فدای لیکن گفتیم که عصمت و عید [18] خداوند را بر نگیرد
48. Takı ol Kur'ān 'ibret erür pārsālar[ğa] ya'ni pend erür mendin [19] mu'minlerge.
49. Biz bilürmiz ezelde kim sizdin ba'zıñgız [105b] yalğançı bolurlar.
50. Takı ol Kur'ān hasret turur kâfırlar üze ya'ni [2] In Kur'ān, sebeb-i hasret bolur kâfırlarğa kıyāmat küni kim niçün bütmedüm takı mu'minlerge hasret kim niçün 'amel kılmadım.
51. [3] Takı ol Kur'ān haq turur takı yakın turur kim
از خداوند است اگر ایشان نمی کردند
52. [4] Tesbîh kılğıl İdınuñ uluğ atı birle yā Muhammed.

[SÜRATU'L-ME'ARIC].

Sūratu Seele seāilün [5] Mekkiyye turur. Takı ol, kırk dört āyet turur. İki yüz on üç kelime turur. Sekiz yüz altmış bir hurūf turur. Takı kim kim bu sūranı [6] sekiz kata okısa düşmānları birle şulh [u] şalāh peydā bolğay huşūmat kesilgey.

[7] Bismi'llāhi'r-rahmāni'r-rahim

قيل سبب نزوله ان النبي قال يوما من كنت مولا فاعلى مولا اللهم واك من والا وعاداه [8]
Pes eşitdi [9] bir kimerse küfr eyeleri havāriclerdin. Pes keldi

Peygābarğa ‘a.: Bu söz seniñ katındın mu turur yā Teñgri katındın mu turur? [10] فقال تع Teñgri katındın turur tidi. Pes çıkıdı kâfir mesciddin عقرام على عتبت الباب وقال Eger bolsa anı kim aytdı [11] Muhammed hak, pes indürsün benim üze kökdin قال فنزل قوله سال سائل واطهر انه نزل في نضري حارت [12] بن علمية. taş. koptı mescidnünğ kapusı üze, pes aytdı: Eger bolsa bu, ol Muhammed hak erse seniñ katında pes yağdur [13] kökdin üze taşı yā keltürgil bizge iglig ‘azāb ومارا صلاک کن که من هلاک شدن دوسترمی دارم از سخن [14] وی شنودن فنزل قوله

1-3. Sordı sorıçğan [15] inğen ‘azābdın kâfırlar üçün. Takı ‘azāb väki‘ bolğay kâfırlarğa. [16] Yok ol ‘azābnı def‘ kılğan. Tengridin, a‘lālanmışlar eyesi. رب الدرجات ya‘nī وقيل ذی درجات از خداوند ذی المعارج یعنی [17] ve çün keldi bu ‘azāb kâfırlarğa از خداوند آفریدگار جایها بد شدن لیس له دافع کسی ویرا [18] باز دارند نبود و این جایها بد شدن از تحت التری است تا منتهای عمرش

4. [19] Münēr ferışteler takı Rūh ey Cebrā‘il anıñ tapa, ol orunğa münērler kim buyrup turur idileri ya‘nī müntehā-i ‘arş; [106a] ol künde kim anıñ miqdarı ellig [2] miñg yılça bolğay; ya‘nī بر مدت روزی باشد که غیر ایشان بمقدار بنجاه هزار [3] سال بماند تا این درجات را بر ایند اگر خداى عزوجل طاقت رفتن دهدشان بیوسته درین آیت بیان بی نیاز سبت [4] یعنی آنکه قادر بود بر آفریدن بین فرشتگانی ویرا بچون توپى حاجت بود و از هلاک کردن چون توپى عاجز کی بود [5] لیکن زمان داده است از بهر حکمتی را و عن الرمة و مجاهد و قتاده [6] Çınuk uşbu kün kıyāmat turur ve fi rivāyet, sorıldı ibn ‘Ab-bāsdın بعد ما کنی بصره Pes aytdı: Bu künlerge [7] atadı [Tengri] te‘ālā kitābı içinde takı ol bilgüçirek turur [bu] kündin neteg

bolurını taķı men ikrāh kōrer-men aytmāklıķğa Tengri te'ālānuńg kitābındaķını [8] bilmeyin; taķı bir rivāyetde andın: Ol kün kıyāmat kuni turur kim anıńg uzunluķı sizińg bu künki yıl ve ayıńgızķa ellig mińg yılķa bolǵay. [9] Kāfır bolǵay kim ellig mińg sakıķı katıǵlıķında kalǵay. *تعرج الملائكة والروح اليه*

ber şoden melā'ike ve Cebrā'il 'a. ol künde ol a'lā [10] mekān-dın inü kelmeķińge hūkm-i emr ańǵa bolur, hāķķnuńg işlerinüńg hāķķıńǵa bolurlar hevlnāk kıyāmat küninde.

5. [11] Şabr kılǵıl yā Muħammed kāfırlarıńg cefāsıńǵa; şabr-ı nık yaķşı bolur tā ol vaķt anlar helāk bolurlar. Taķı şabr-ı nıkū, [12] ol bolur kim *از دعوت فروزه ايستی و از نصیحت کردن* şikāyet kılmazluk turur anda taķı cezbe- [13]lenmezlik turur anda.
- 6-7. Anlar kōrer anı irak ya'nı kıyāmatnı. Taķı kōrerler [14] sizni yaķın, herāyine kim bolǵusı turur.
8. Ol kün kōk bolur erigen altun kümüş kibi.
9. [15] Taķı bolur taǵlar çapalmuş yüńg kibi.
10. [16] Sorulmas ĩşāvend, ĩşāvendleri gūnāhındın ya'nı her kişı öz 'amelindin sorulur *وقرى بفتح الياء نبرسد هيچ نويشاوندی* [17] *نويشاوندان خود را آزادان هرکسى نفسى نفسى كشته باشند* نظر امري منهم نو ميذشان يعنیه و نبرسد هيچ قريبي قريب [18] kim senińg hālińg neteg turur tip. Meger anlar ma'lūmlar kim anlar hāli netegliki, zinā kılǵanuńg nişānesi bolur taķı hāmr [19] içgenüńg nişānesi bolur ve bevvā yigüçinińg hem nişānesi bolur. Her birińge bir nişāne bolur. Ol nişāneni kiterü bilmez [106b] özindin. Ol nişānedin bilürler, sormaq hācat ermes.

11. K rerler anlarnı, sormak h cat ermes. [2]  rzu kılur k fırlar ol
[3] k n kim fid  berseler ferzendlerge ciger-k şe kardeşlerine
t   az bdın kurtulsalar;
12.  iy l [4] dost b ş r  ve bir der-i m şfik b ş r ;
13. [5] Takı ol karındaşlarğa kim d ny da anga pen h bulğan er r.
14. Takı her kim [6] yir y zinde turur kim kamuġınğa fid  berse.
Andın song kurtarsa anı, t  Teġgri te al  anġa  az bdın [7] ba-
l ş berse. قال الخليل النصيدة يا  ni dost-ı faşile ol turur
kim pes dost tutulnur bir erni ol kavmdın kim [8] ol kavm an-
lardın er r.
- 15-16. Yok anġa kurtulmak uymakda Teġgri te al   az bındın. [9] Hakk 
kim ol yalınlanur kızġan k yd rmek  c n. ^{بلسثوى ايندار والنوى}
[10] baş terisi turur قال القراء السثوى iki el turur takı iki
ayak turur takı etr f-ı a z  turur. Takı hakk  ey Muhammed kim
[11] ol ot yalın  ekgen turur k fırlarınġ bařlarınġa. Takı anla-
rınġ etr f taraflarınġa y z yıllık yoldın takı yigirmi [12] yıl-
lık yol[dın] yalın urar. نوکافوا انما بخود من كشد جناحه منا طيس آهوزا
بخور كشد
17. [13]  nder anga kim artġaru takı kaytur ya ni ادبر عن التوفير اى
وتولى عن الصلوة zeb niye  nder [14] k fırlarġa. Aytur: Kim turur kim
tevhiddin a r z kıldı takı nam zdın y z ew rdi.
وقيل ان النار هي التي تدعوا
18. [15] Takı cem  kılur m l, ewinġe ya ni kılur anı bazına takı
men  kılur Teġgri hakkın.
19. [16] Hakikatda  dam  yaratılıp turur a , katıġ; ya ni ol katıġ
[17] a  turur kim toymaz herġiz. Takı anınġ ma nisi ol hariş tu-
rur; toymaz m l yıġmaklıkdın. Neteg kim aytdı [18] Peyġambar

‘a.: لو كان Eger bolsa ādam oğlı uçün iki kol tolı altun herāyi-
ne ārzular uç kol tolu bolsun tip. [19] Takı toymaz ādam oğlı
meger toprak toydurur.

وقال ابن عباس رض الهلوع
ما نره لله تعالى من بعده

- 20-21. [107a] Kaęan tegse ańga ęer, yawuzluk ya‘ni teńglik. [2] Kaęan
tegse ańga ęayr, men‘ tutar ya‘ni **هلوعاً** toymaz boldı. Renc
yetlüşse dervişdin yā takı teńglikdin takı [3] ęabr kılmas. Takı
eger kińglik takı ni‘met yetlüşse baęillik kılur. Takı tāęilik
birle ęukr kılmaslıķnı ilgerü keltürür; [4] tā sezāyār-ı lazā
bolur.
- 22-23. [5] Meger namāz kılğanlar, anlar kim namāzları üze sākin turur-
lar.
- 24-25. [6] Takı anlar kim mälları içinde dervişler haķķı bar, tilegen-
lerge, ey dīn. Takı [7] mahrūm ol bolur kim kesb ańga vefā kıl-
maz, kuvvat ańga.
26. [8] Takı anlar rast tutarlar kıyāmat künini, hisāb cezā bolu-
rını.
27. [9] Takı anlar kim iđilerininġ ‘azābındın korkarlar; kabūl bol-
mağay tip hasenātları.
28. [10] Haķikatda iđinüń ‘azābı anlarğa emān kılınmış ermez.
29. [11] Takı anlar kim saķlarlar ferclerini biřāvendlerindin yat
[12] ęātūnlardın;
30. Meger cūftleri üze [13] yā takı erklendiki ya‘ni ęarabaşı. Anlar
melāmet kılınmışlardın ermes.
31. [14] Pes kim kim istese [15] mundın artuķ, pes anlar ģaddın ke-
ęigililerdin bolğay; ve her kim ęazā-i ęehvet taleb kılrsa becid
nikāh kılsun [16] ve mülk-i yemini mendin ötse ģaddın ötgen bo-

lur.

32. [17] Tağı anlar kim emānetlerini tağı 'ahdlarını saklağanlar, kamuğ; Tenğrinüñg haqlarını tağı haqlar [18] haqlarını tağı ni kim haq anlardın aşaka kelür.
33. [19] Tağı anlar kim tanuqlarını öre tutğanlar tururlar.
34. [107b] Tağı anlar kim namāzları üze saklanu tururlar, vaktın ötürmezler.
35. [2] Anlar kim bolurlar uştmahlar içinde ağırılanmışlardın. Kāfırlar ayturlar: *لین د'هل [3] هو لا الجنة كما يقول محمد فحن اولی* lar ayturlar: *بذلك منهم*. Tenğri aytdı:
36. [4] Meyl kıldı kāfırlar seniñ öñgüñgde yörigenin, uymışın;
37. [5] Sağ yandın tağı sol yandın. 'Azizlik niçük turur kim kāfırlarğa kim kelürler şitāb birle seniñ [6] tapa. Sağıñgda solıñgda halka halka bolur, ne eştürler ne taleb kılurlar haqqı ne bışke bağlanurlar ve likin her 'aybdın [7] ta'netdin nıke cüst bolurlar. *وقيل مطين اى مقنى روسم* ya'ni aşak kılurlar başlarını.
- 38-39. [8] Tama' mu kılur tegme bir kişi anlardın kim kiwrülse [9] na'im atlıg uştmahka tevħidsiz tağı 'amel-i şālihsiz. *كلاى مفا* Andaq degül turur kim anlar temenni ilttürler. [10] Biz yaratduk anlarını andın kim bilür-men ya'ni yaratduk suwdın.
- 40-41. [11] *فلا* nefy turur; ermes andaq anlar kim ayturlar: uştmah mañga turur tip. *اقسم* ibtidā turur. [12] Ant iğer yaratğan, meşāriq ve meğārib[nı] ya'ni maşriq her rūzı ve mağrib [13] her rūzı. *وقوله رب المشرقين ورب المغربين يعنى مشرق تايستان ورمستان ومغرب تايستان ورستا*. [14] biz kādırımız helāk kılmaqğa tağı bedel kılurımız [15] anlar üze yaşsırak anlardın. *وايشان نتواند بيشي گرون بر عذاب بايعى*

[16] فتوانند کربختن از عذاب ما اگر خواندی و سخن ایند

42.

Kozung anlarnı

بمانشان و مکافات مشغول [17] مشد

kirsünler taqı oynasunlar ya'ni تاخوون می کنند بر باطل بازی می کنند

[18] tā satpaşurlar ya'ni tā körer cezā künini. [19] Ol kün kim va'da kılınurlar erdi tamuğ birle.

43.

[108a] Ol kün çıkarlar gürlerindin uwa

از شتاب را

[2] کوپی که علمی زد. استی بوی می شتابند تا زود تر بوی

رسند چون سباه برآکنده که عالم خود بیشتر بوی شتابند

44.

[3] Alçaq gerdenleri aşak bolup közleri bümär[4]lanıp teger an-
larga borluk. Uşbu kün turur, va'da [5] kılınmış erdi üze vaşfı.

SÜRATU NÜH

Mekkiyye turur ve ol yigirmi sekiz āyet turur. İki yüz yigirmi
[6] biş kelime, tokuz yüz elli tokuz hurūf turur. Taqı kim kim
Sūratu Nūhni bir kata hatm kılsa düşmānları maḫūr bolğay.

[7] Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rahīm

1.

[8] Biz idduk Nūhni kavmları tapa. [9] Korkutğıl-sen kavmıñni.
Andın aşnu keldi kavmlarğa iglig azāb.

2.

[Tercüme edilmemiştir.]

3.

[10] Taqı kullık kılıñ Tengriğa taqı korkuñ Tengridin. [11]
Taqı boyun sunuñuz manga.

4.

[12] Yarlıkağay sizlerni yazuklarıñızdın taqı te'bir kılar siz-
ni, atamuş vaktğa. [13] Haḫikatda Tengri te'ālā vaktı ya'ni ol
vaktı [14] kim at urup turur, kaçan kelse te'bir kılmaz. Eger
bilür ersengüz, korku birle boluñ. Nūh miñg yıldın ellig [15]
yıl kim da'vat kıldı çün yiti kişi kirmedi.

5. [16] Aytdı Nūh: İdim men üdedim kavmım[nı] tevhiǵe, kiçe kündüz.
6. [17] Pes ötmedi anlarǵa benim du'ām meger kaçmak.
7. Ne kim üdedim [18] anlarını, yarlıkasañ anlarını; kılurlar barmaqlarını [19] kulakları içine tā benim sözüm eşitmezlik için, taķı örterler [108b] tonlarını başlarına tā meni körmese, katlaştururlar küfr, [2] taķı kibr keltürürler, boyun bermezler.
8. Andın soñ men üder-men anlarını cehreten [3] aytmaq.
9. Andın soñ men āşkäre ve kızlı [4] üdedim anlarını.
10. Yarlıkamak tilesenǵız iǵinǵızdin [5] kim haķıqatda ol erdi yarlıkagan.
11. [6] İdar kök sizinǵ üze yaǵmur ya'nı qahtlık sizdin kitgey taķı kiñlik körgey-siz anda.
12. [7] Taķı ziyādlik kılur mällarınǵızǵa taķı oǵlanlarınǵızǵa; [8] taķı kılur sizge uşmaqlar, taķı kılur sizinǵ için anıqlar.
13. [9] Yok sizge, korkmaslar Teñridin töleklik وقاراً اى عظيمة
به بودست [۱۰] تآن كه نى ترسيداي نذاسى از عظمت وى
14. Taķı yaratdı sizlerni bir kerretdin [11] soñ bir kerret
وقيل حالاً بعد حال يعنى علقه بعد نطفه
15. [12] Körmediñ mü neteg yaratdı Teñri yiti kat köklerni, kat kat.
16. [13] Taķı kıldı aynı anıñ içinde yahtu taķı kıldı künni çerāǵ.
[14] Ve ba'zilar ayturlar kim ay[nı] yahtu kılmiş turur bu dünyā
کما يقال
[15] فى القبائل مسجد واحد وان كان المسجد فى قبيلة واحدة
Taķı aytıldı: Taķı kıldı aynı anlar birle ya'nı yaratdı [16] aynı kökler birle ol kün kim yaratdı köklerni. 'Abdu'llāh bin

‘ömer ve Kātāde ve Ferrā aytdılar kim ay taķı kün yiti ķat kōkke nūr [17] berür. Andağ kim nūr berür yirde yüzi anlarıñg kōkler tapa turur, arķaları yirler tapa turur. Ve ba‘zilar ayturlar kim ay [18] bu dünyā kōkinde turur; taķı anıñg nūri barķa kōklerge yeter.

برابروی در آسمانی شکافی است که نوری می تابد

17. [19] Taķı öndürdi siziniñ için yirden yaş otlar.
18. [109a] Yana ķaytar[ur] sizni ol toprak içinde ölüm birle. [2] Taķı çıkar[ur] sizni kıyāmat küninde, çıkarmak.
- 19-20. [3] Taķı kıldı yirni sizge tōšek yatmaķıñız için; andın, yollar kiñ yaratdı tā anıñg birle barur [4] kelür-siz taķı anıñg birle maķşūduñızga yeter-siz.
21. [5] Aytdı Nūh: İdiyā, anlar ‘āşilik kıldılar mañga; uyuñg [6] aña kim uymadı aña ya‘ni Nūhka ziyād bolmadılar taķı ferzendleri meger yokalmak.
22. [7] Taķı mekrler kıldılar, mekrlik uluğ. Ol başlar kim mekr [ü] keyd kıldılar, uluğ gümrāh boldılar, uymakda.
23. [8] Aytdılar: Kozmañg teñgrileriñizni Nūh sözi birle; siziniñ teñgrileriñizni [9] yok kılır [10] Taķı kozmañg Vedd atlıkni taķı Suvā‘ atlıkni ya‘ni Yağūs atlıkni, Ya‘ük atlıkni taķı Nesr atlıkni. Taķı bu atları [11] biliniñ. Anlar butlar erür. وقيل انلار biş but erdi Nūh kavmlarında taķı bolur erdi ‘Arablarda: Pes [12] bolur erdi Vedd Kellebin‘de taķı Suvā‘ Hemedān‘de taķı Yağūs Müdlic‘de ve Ya‘ük Kinānet‘de.
24. [13] Taķı azdurdılar üküşlerni but sebebindin. [14] Taķı artmadı zālımlarğa meger azğunluk artdı. وقيل الضلال معنا معنى العذاب كمان قال ان Taķı bu du‘ā sonğıdın ol [15] في ضلال بين اى فى عذاب
- buldım kim Tengri te‘ālā nevmid kılıp turur anları İmāndın. [16]

[16] وقيل لين صيغت دعاست بمعنى نبر ya'ni bolmaz zālımlarğa, meger azmaqlık ziyāde bolur.

25. [17] Andın kim yazuqlarından batururlar pes kiwrürler otğa كما قال النار [18] يعرضون عليها غدوا وعشيا وقيل فادخلوا النار في الآخرة

[19] Pes bulunmas anlar üçün İdiddin özge yar[1] bergüçi, Teᅅgri 'azābından anlarğa.

26. [109b] Takı aytdı Nūh: İdiyā [2] kozmağıl yir üze kāfırlardan hiç kimerse. Takı haqıkatda du'ā kıldı helāklik birle anı kim Teᅅgri te'ālā bildürdik[3]din song. انه لن يوم من قومه الا

من قد آمن وكان ذلك معلوماً عنده انه متى وقع الياس [4] عن ايمان القوم بازاله الدعاء، بالهلاك عليهم

27. [5] Sen eger kozsaᅅg anlarını, azduᅅğaylar sening kullarınıᅅni takı toᅅmay meger [6] yalğan sözlegen takı kāfırlar toᅅğay; ya'ni zāhid bolmaz anlardan meger andaᅅ kim bāliᅅ bolsa küfr, fücür ihtiyār kılar: [7] Murād bu turur; ne ol kim anasından kāfır, fācır kelür.

28. [8] Aytdı Nūh: Ey Perverdigārā, yarlıkaᅅıl meni, benim zilletimni takı takşirli tē'atimni takı benim ata anamni kim ikisi müsülmān boldılar; [9] ونوح بده بدر بادم ربيده وهما مو من بودند

Takı ol kimerse, kim kim [10] kirdi benim iwümge mu'min, yarlıkaᅅıl anı; ya'ni kim benim mescidimge kirdi قيل بيتي اي

Tā ol du'ānuᅅᅅᅅ astıᅅᅅa dāᅅil bolmasun takı dürüsti ol turur kim Şeytān kimide yokdı [12] kim ol, ol vaktın māni' kılinmiş ermesdi kelmedin, kākler birle; yiti kākden keldi. Tā İbrāᅅīm 'a. zamānında ba'zı kāklerdin [13] māni' bolmuş erdi. Takı bizim Peyᅅāmbār 'a. zamānında barçasından māni' boldı. Takı keldi kim çün Nūh 'a.nuᅅᅅ

du'āsı muḡa [14] yetürdi kim **و لمن و قتل بيته** Cebrā'il 'a.
ادره المؤمنين والمؤمنات الذين يكونون بعدك من [15] امة
محمدى فقال نوح [16] **نوح** Nūh 'a. iki du'ā kıldı. Birini kāfırlar
hakkinga. Du'āsı[ḡa] icābet keldi. Bir kāfır tirig kalmadı. **الركب**
مؤمنان امة محمد اجابت آمده باشند و يك [17] **مومن** امزيره نماند دور نبود
Takı arturmaz zālımlarğa meger [18] ziyānlık arturur.

SURATU'L-CINN

Mekkiyye turur. Takı ol, yigirmi sekiz āyet turur. İki yüz sek-
sen biş kelime turur. Tokuz yüz [19] ellig ħurūf turur. Takı kim
kim bu Sūra-i Cinn'ni okısa dīv perīdin, yawuz közdin imin bol-
gay. [110a]

Bismi'llāhi'r-rahmāni'r-rahīm

1. [2] Aytgıl yā Muhammed eygü ummatlarıḡa: İndi benim tapa be-ma-
nı el-Kur'ān [3] anı kim işit[ti] bir ögür perīdin; ve ol, ol
perī bolur erdi kim çün Peygāmbar 'a. Tā'ifdin kaytdılar Mekke
tapa **و بطن نجره** namāz [4] ödediler takı Kur'ān okıdılar ve ol
periler keldiler takı Kur'ān okığanun Rasū[1] 'a.nuḡ eşitdi-
ler. **وقد ذكرنا [5] القصة في سورة لا تعان**
lar: Biz eşitduk Kur'ānı [6] taḡ kim hergiz eşitgen bolmağay-
mız munuḡ teg taḡ, 'acā'ib.
2. Ünder kani yolğa, kimuḡ [7] te'emmül takı tefekküri bolsa ol
Kur'ān içinde aytdılar: İnanduk anga [8] takı ortak koşmağaymız
ıdımızge biregüni.
3. [9] Takı ol yüksek Tengri uluḡ idimiz **وقيل بدوة أبي ملكه**
ای نزه عن [10] **الصافية والولد** tutmadı bir işni takı oḡulnı. **وسلطانه**

4. Tağı ol kim aytur erdi sefihimiz [11] Teñgri üze tağı aytur erdi İblis Teñgri üze ırak söz birle. وقيل ای جوراً می گفتند که مارا معلوم کشت که ان بنی فرد [12] ما یعنی ابلیس بر خدای دروغ می گفته است که می گفته است ویراز نست و فرزند
5. [13] Tağı biz sizindük kim aytağaymız ādamī tağı perī [14] Teñgri üze yalğandurgay tip. Ya'ni hiç kişi ādamidin ve peridin bu diliri kılmasun Teñgri te'ālā yalğan aytur tip. [15] کمان نمی
Eşitdim bildüm kim ol düşmān
من اول السورة هاهنا صليت من الله عن كلام الجن
تورur. Tağı ol ne kim aytup [16] turur, yalğan aytup turur.
6. [17] Tağı ol kim erdi erenler ādamidin [18] kaytarur erenlerni perilerdin ya'ni Teñgri te'ālā habar berür gürüh bolur erdi erenler, ādamılardın penāh kılurlar [19] erdi perilernüñg erenlerindin. *Arablar.* *ādet[i] bolur erdi kim çün safarğa kiterler erdi; bir deveni sürerler erdi, [110b] ayturlar erdi. فعوز
Pes arturur anlarğa küçeylikni, [2] ya'ni azmaqlıknı bu ādamılar bu perilerge. کبر و طغیان و جهل
تا گفتدی بلغ من سود تهاقی بستعین بنا الانسی [3] کمان بستعین بنا الجن
7. [4] Tağı anlar sizinürler neteg kim sizindiñgiz koparmağay Teñgri te'ālā kimersenı; ya'ni bu periler gümān elitürler kim kopmak [5] yok tip, andağ kim ādamılar gümān] elitürler.
8. [6] Pes bulduğ anda toldurulmuş boldı sawçılar [7] katıg, tilleri ot.
9. [8] Tağı biz erdük oltururmız anda olturmuş [9] teg eşitmek üçün Pes kim kim eşitse bu kün berür anga yulduzlarnı köymek üçün
ورصد ای صفة تمنع من الاستماع [10] وقيل ان الانقضاء الذي رميت

به الشياطين انما حدث بعد بعث النبي ﷺ وهو احد آياته

10. [12] Biz bilmez-biz yawuz mu tiler-men anğa kim yirde erür yâ
تاکی تیلر mü anlarka idileri könilikni ya'ni بیٹش از مبعث
رسول نس [13] دانستیم که بر من شهب شرّ اعل زمین فاسته اند یا
صواب وصلاح ایشان اکنون که قرآن شنیدیم دانستیم که هدای عزوجل
[14] این بیعابرم را دین قرآن را بر ای راه نمودن فلق را فرستاده است
11. [15] Tağı bizdin ezgüler ve müsülmānlar tağı bizdin ayru ol [16]
ya'ni kāfırlar erdük, yollar pāre pāre ya'ni cemā'at erdük müte-
ferrikin, müsülimin ve gayr-i müsülimin. قال سعيد بن جبیر الوائش
[17] قال الحسن قد را مختلفین قال الافشى صروباً قال ابو عبیده اصنافاً
کیان شیعاً و فرقا الی فرقه [18] هوی کا هو و الناس قال النرا يقول
العرب هؤلاء طریقه قومهم ای ساداتهم و روساهم قال المسیب کنا [19]
مسلمین و یهوداً و نصاری و قال السدی الجن مثلکم قدریة و فبریة و مریة
و رافضیة و شیعیة و واحد القدر قد [111 a] هی الفرقة
12. [2] Tağı biz sizindük 'āciz kılmağay-biz yirde Tengri te'ālāge
تاکی 'āciz kılmağay-biz kaçmakdın ya'ni از عزاب اونتوانیم کریخت
13. [4] Biz neteg kim eşitdük könilikni ya'ni Kur'ānı inanduk anga.
Pes kim kim inansa idisinge pes korkmas [5] sevāb eksüklikindin
تاکی küçeylikdin ya'ni zulmdın.
14. [6] Tağı biz müsülmānlardın [7] tururuz tağı rast köni kılğan-
lardın-biz. Pes kim kim Islāmğa kirse pes anlar köner könilikke
ya'ni taleb [8] kılurlar könilikke tağı müsülmān bolurlar.
- 15-16. [9] Ve ammā küç kılğanlar pes bolurlar [10] tamuğka otun tağı
eger kopsalar könilük yolu üze ya'ni کفر yolu قال النرا
[11] Herāyine suwaruruz anlarnı köp suw birle ya'ni ziyāde kıl-
luruz anlarnı māl içinde, anlarnı [12] boş boş helāk bolurlar.

وقال غيره لو استقاموا على الطريقة الهدى لاسقيناهم ماءً غدقاً

ya'ni anlar[13]nuning kim ruzlarini king kilarin kim suw köplüki
ni'met kinglikinge sebep bolur وقال سعيد بن جبیر ومجاهد

[14] berür anlarğa üküş māl.

17. Fitnege kemüşürmiz anlarını anıñ içinde ya'ni tā [15] mübtelā
kilarin tā ibtilādın şākir bolğay yā taqı küfr aytğaylar. ibtilā
Tengri te'ālādın ızhār-ı takdīr turur bendeleri [16] haqqınga.

[17] Taqı kim kim yüz ewürse idinüñ zikrindin ای عن شکر نعمته

وقيل والصعد جبل في النار كما قال سار هقة صعوداً وقيل الصعد عذاب لا راحة فيه

yetirür anı katıg 'azābka. [18]

18. [19] Taqı haqqatda mescidler Tengrinüñ ok turur. Sa'īd bin Cu-
beyr aytdı: Periler aytdılar [111b] Rasūl 'a.ka: Yā Rasūla'llāh
bizim ārzumuz bar kim seniñ birle kullıq kilsamız. Taqı biz
sizdin yırak tururmız. Ayet [2] keldi: وان المساجد لله

ya'ni mescid Rasūl 'a.nuñg taqı özge mescidler kamuğı Tengrinüñ
turur. Her kayda 'ibādet [3] keltürse Tengriğa anıñ rızalık bo-
lur. وان لمساجد لله Pes secde kılınğ anğa. [4] Pes ünde-

menğ Tengri birle kimersenı وقيل ان المساجد لله ای مواضع السجدة لله

yüz mişilli taqı iki el mi-

şilli taqı iki tiz mişilli taqı iki daban astı kibi.

19. [6] Taqı ol neteg kim kopar Tengrinüñ kulı ya'ni Muhammed 'a.

Under ol Tengriğa yığurlar لما قام [7] الى الصلوة يبطن النخلة

kim bolsalar anıñ üze alçağ ya'ni بریان نواسند که برکول بجفسند

[8] و بروی افتند غایت رغبت بشنیدن قرآن غدا لبد کو بند که بر

یکو بیکر افتاده بود و جفسیده و يقال لبد بالکان اذا احام

20. [9] Aytdı: Under-men idimge ya'ni balknı idi tapa [10] taqı or-
tak katmaz-men anğa kimersenı.

21. [11] Aytgıl yā Muhammed: Men eye bolman sizing için küçeylikke takı könilikke. Men rasül-men hayr tegürgüçi.
22. [12] Aytgıl yā Muhammed: Men kurtarmağay-men [13] Teñgridin bir kimerseni takı bulmağay-men andın özge sığınu yir ya'ni andın özgedin yarı bergüçi. Ümid andın erür.
23. [14] Meger tegürmek İdidin, takı rasüllerindin قال الحسن ya'ni kurtulman anıñ [15] 'azābındın. Meger tegürür-men ilçülikini. Pes ümid tutar-men anıñ birle, necāt anıñ 'azābındın. وقيل لا املك لكم ضراً ولا رشداً اي [16] ليست الهدية والفخلان وبيري وفي يدتي البلاغ Ya'ni ermes hidāyet takı hızlān benim elimde takı benim öñgümdin. Tegürmeklik meger men [17] tegür[lür]-men sizge Teñgrinüñ ilçülikin ammā hidāyet takı hızlān Teñgridin turur. [18] Takı kim kim 'aşılık kılur Teñgriga takı Rasülinga [19] pes hakikat anga turur tamuğ otı, meñgülüg anda hemişe.
24. [112a] Tā kaçan körseler anı kim va'da kılıp tururlar, pes tiz [2] bilgeyler: Kim kim za'ifrak erür yarıçıdın takı azrak erür sandın.
25. [3] Aytgıl yā Muhammed: Eger bilse erdim yawuk mu turur anı kim va'da kılur-siz ya'ni bilmez-men anı kim sizge [4] va'da kılıp turur kelürini kıyāmat 'azābındın yakın mu turur yā irak mu erür. Ya'ni bilmen kim kıyāmat ne vakt bolurını [5] ve İkin herāyine bolğusı turur. Yā takı kılur anga İdim ecel, müddetli.
26. [6] Bilgen, Teñgri erür gaybnı pes zāhir kılmaz gaybnı üze [7] bir kimerseni.
27. [8] Meger Ol hoşnüd boldı Rasülindin قيل هو خير ابله وقيل هو محمد و سار الانبياء [9] Pes ol yasar öñgindin takı sonğındın köni saklağuşı; ya'ni kaçan Rasül 'a.ğa vahy kelür bolsa erdi anıñ öñgin-

de [10] tağı ardında feriştelər bolur, neteglik kelür erdi, an-
dın, saqlarlar erdi anı Şeytān şerrindin ve cinn ü ins tē vahy
keçgünçe [11] ve eger bu Rasūlğa be-Cebrā^o il ^oa. hamd kılsa
ma^oni andağ bolur erdi. يسلك من بين يديه ومن خلفه فحافظ
من الملايكة بحرسون [12] جبرائيل عه تعظيماً له و تعظيماً للرسالة
لان لجبرائيل عه فاجبة الى حافظا

28.

[13] Tā bilse kim Tengri te^oālā, tegürsengiz idilerinüñ risā-
letlerini ای لیعلم الله ارسالهم الرسالت [14] موجودا یعلم
كان یعلم انهم برسولون یعنی تا قذاوند ارسال ایشان را موجود داند
از بس وجود جناتک می دانست که [15] موجود خواهد شدن بیش
از وجود و قیل ای لیعلم الرسول ان قدا بلغوا رسالات ربهم یعنی
براند محمد عه که جبرائیل [16] با ملائکه رسد رسالات از قذاوند
با نبیا رسانیدند و قیل یعلم الجن والانسی ان الانبیاء قدا بلغوا رسالات
ربهم .

[17] Tağı kapsar ^oilmi birle, [18] anıñ birle kim bar anlar ka-
tında; tağı sanar kamuğ sanlığ neerselerni.

SÜRATU^o L-MÜZZEMMİL

Mekkiyye turur. Tağı ol, yigirmi āyet turur. [19] İki yüz seksen
biş kelime turur. Sekiz yüz altı hurūf turur. Tağı kim kim bu
sūranı miñ bir kata okısa niçe küçey iş bolsa āsān bolğay.

[112b] Bismi^o llāhi^o r-rahmāni^o r-rahīm

1.

[2] اصله المزمّل Ey başınğa kilim çekgen Peyğāmbar. İbtidāsında
libās atı birle bıtāb kıldı [3] kim henüz balknıñ rencin çekmez
erdi. Kaçan müddeti keldi erse renc çekdi. Tağı şabr kıldı erse
bıtāb kıldı anga. [4] تأ بدانی یا ایها الرسل
tağı şabrsız murād hāşıl bolmas .

2. Kopgıl tünle yarusındın; meger azraqda. [6] Taqı bu biṭāb Ra-
sūlğa turur; taqı murād ol ummat turur. Yana ol endekni beyān
kıldı.

3. [7] Yarusında yā eksükrek yarım tündin.

4. Yā ziyāde kılğıl yarım tündin; [8] ya'ni دو شهر شب بیدار باش
هم برسول هم برسول
Taḳı bu islām avvalında erdi. Namāz kiçe farīza boldı.
وهم برامت ویاران [9] نکه می داشتند این تقدیر هارا که خداوند یار
کرده است گفتند حکمتی باشد در تحت آن هر چند که ما نمی دانیم [10] در پنج
رسید برایشان قافقوت نیفتد رسول ع تقدیر. رداشت از میان وهم شب
بیدار می داشت [11] بروایت ابن اعباس یکسال در روایت سعید بن
جبیر ده سال همه شب نماز می کرد و هیچ نمی هفت تاریخ مند [12]
گشت

Kāfırlar ta'ne tilin uzatdılar. Aytdılar: Muhammed şaḳı turur,

bu dūnyāda taqı āḫıratda. Tā Tengri te'ālā āyet ızdı: [13]

(XX: 1, 2) طه ما انزلنا عليك القرآن لتشقى

Bu āyet soñg, Peygāmbar 'a. ol bīdārlikni bıraḳdı, hem kiçe kıl-
maḳnı [14]: دیگر باره مشغول شد بنظاره داشتن آن تقدیر ویاران نیز
لهمین ملتی در از دران پنج می بودند تا آیت [15] آمد ان ربه يعلم
انك تقوم ادنى من ثلثي الليل ونصفه وثلثه علم ان لمن تحوه وآن فریضکی نماز
منسوخ [16] گشت از امت و تقدیر نیز منسوخ گشت از رسول ع
اما فریضکی نماز شب ر حق رسول باقی مانده الا انك [17] مقدر نبود
اگر و رکعت آوردی فریضه آن بود و اگر صد رکعت آوردی فریضه آن بودی
خداوند عزوجل [18] باول نماز شب فریضه کرد باز منسوخ کرد تا بدانند که
هدای بحق این امت به لطف کرده است

[19] بین صروف و اخفظ و توفه Dkımak Kur'ānı tertil ile ya'ni

Pes aytdı: Bil- عن ترتیل القرآن [113a] Sorıldı: لماروی عن ریح ان

meklik turur vukūfni, edā kılmaḳlık turur hurūfni.

5. [2] Biz tiz indürgeymiz seniñ üze ağır sözni. Tengri te'ālā [3]

atadı anga اراد به فکره ثقیلاً ihtimām kılını; ve çınuḳ ol ثقیلاً

ol kiçe namāzınıñ farīzası turur. [4] Çınuk ol düşvār keldi ten üzre. وقيل ثقيل في الوهي

تا رسول بنان كشتى بوقت و هي كه كسى [5]. vahy kelmek katında. [6] كه يارى كردن بر گرفته بود. بزومى و هي را و روى ان النبي صه كان اذا و هي اليه وهو على ناقته وضعت جرائها على الارض فماتسطيع ان تتحرك حتى سوي وقيل قولاً ثقيلاً اي شريفياً عظيماً [7] وقيل اي ثقيلاً في الثواب يكتب بكل حرف عشر حسنات ومحى عنه عشر سيئات ورفع له عشر درجات وهذا [8] كقول النبي صه كلمتان صفيقتان على اللسان ثقيلتان في الميزان وقيل اي ثقيلاً في العمل لفظ مدوده واحكامه لافى [9] ملاوته ان

6. اي ان صلوة ساعات الليل وقيل ناشئة الليل اول الليل [10] وسئل ابن عباس عن ناشئة الليل هي اول الليل قالوا ولكن القيام بعد النوم

كما قال النبي صه اللهم اشدد وطأتك على مضر اي اشدد شدتك [11] ol katıgđın katıgđak erür. Kündüz köngül [14] meşğül turur [12] kündüz namāzındın kim kiçe āsāyiş turur. Çün namāz birle meşğül bolmak düşvārrak erür. [13] بفتح الطاء من المواطاة

Kiçe namāzı muvāfıkrak وتر موافقة turur bizge kullıkğa kim kündüzdin. Kündüz köngül [14] meşğül bolur ħalk iştigāli birle; kiçe buça işğaldin ħālī bolur. Taķı tüzrek säzdin. [15] يا أي عدل واصوب قراءة sevābrak keldi kim köngül ħāzır tursa, til birle okıduķda köngül tefekkür kılsa.

7. [16] Ĥakikatda sanga kündüz uzun tesbīh kılmak bar; ya'ni [17] که روز برتا آمد و شدت دراز است fāriğ bolğil kiçe fā'atğa ya'ni kündüz birle ħalk işğālleri ulaşu bolur. Kiçe [18] namāzını ta'kr. روز بساعتی کار مومنان و ..... رسالت و آموز ایندن نى farz kıldum. و قيل السبع Kiçe benim [19] kullıkım birle meşğül bolğil

النوم ya'nī   ان لك في النهار وقتا uklağıl kün

içinde pes oyğangıl kiçe birle [113b] idinüñg kullığı için.

- 8. Takı zıkr kılğıl [2] idinğ atını takı kesgil anıñg tapa kesmeklik; ya'nī meşğül bolğıl anıñg 'ibādeti birle özgedin taşra;

اعتماد از فلق سير [3] takı tükel aña kılğıl.

Kesmek aşlı ol bolur.

- 9. [4] Maşrıq takı mağrıb idisi turur. Yok teñgri meger olok bar turur. Pes tutğıl anı vekil. Kārsāz, saklağuçı [5] ol turur.

- 10. Takı şabr kılğıl [6] anıñg üze kim ayturlar saña sāhir, kezzāb.

Takı kesgil anlardın körklüg kesmek ya'nī mükāfātıldın berme-gil, takı da'vat ve naşibat [7] kılğıl, takı şabr kılğıl cefā-larıña. Takı ol mensūh boldı kıtāl āyeti birle.

- 11. [8] Takı kozğıl manga yā Muhammed; takı ant içer-men yalğan söz-legenler [9] birle, ni'met eyesi birle; ya'nī نذاوند آن نعمت

Takı mühlet bergil anlarğa az; ya'nī az
کویپ تورور [10] kim 'anlarğa 'azāb kılğay-men. 'Ayşe raž. ayt-dı, kelmekliki āyetnüng: Bedr tokuşında helāk boldılar. Kureys bolmadı [11] meger az.

- 12. Bar bizim katımızda 'ukūbat kılmak tamuğda, uluğ [12] kim anlar-ğa turur. یقین ما بندها کران آتش سوزان و بنده از بهر آن بود که

بگیرند بل که از بهر آن بود که چون [13] آتش کافور بسوز
دیده کرده قوت آتشی ویرا برانداز دآن بند کران ویرا بقدر دوزخ
فرو کشد

- 13. [14] Takı fa'am bolur tertlüg takı iglig 'azāb; ya'nī صعام بودشان که

[15] بکلو در نامه در صبرست که صدسال در کلو گرفته بود نه برآید و نه فرورد
چون وقتی طعام فرو ماندت دوزخ را [16] یادکن که آن نمونه یست
از عذاب دوزخ این وعیدها چه وقت حقیقت شود

14. [17] Ol kün teprengey yir tağı tağlar, cünbişe kelgey hevldin tağı heybetdin. Ol kün Tengri te'ālā tağka [18] vākıf kıldı tā tağ بدین جون تل ریگی روان کرده کما قال [19] Tağı tağlar bolğay yumşak kum kibi.
15. [114a] Biz idduk siziñg tapa ilçini, tanuk siziñg üze kıyāmat küni; باجابت من اجاب وتكذيب من لذت [2] neteg kim idduk Fir'avngā ilçi ya'ni Mūsā 'a.nı.
16. [3] Pes 'āşılık kıldı Fir'avn rasūlğa; [4] pes tutduk anı katıg tutmaq.
17. Neteg [5] kōrkar-siz eger küfr keltürseñgiz ol kün; ya'ni eger bu kün munda küfr kätlaşdursañgiz erte neteg tapulur? [6] Ol kün kılur oğlanlarnı ürünğ; ya'ni ol kün kim hevli heybetdin [7] ol kün aq bolsa oğlanlarıñg başı tūsi, günāhsız. Pes hālı neteg bolur kim ol kişinüñg yūzi saçı kim küfr tağı günāhdin [8] ağarmış bolsa.
18. Kōk yarılğan bolur anıñg birle kim kıyāmat küninüñg hevli birle. [9] Erdi anıñg va'dası kılınmış.
19. [10] Hākiqatda bu, anı añmaq erür. Pes kim kim tilese tutunur idisi tapa [11] yolını; ya'ni islām yolını.
20. [12] Hākiqatda iding senüñg bilür kim sen kōpar-sen azrak tünniñg üçde birinüñg ونصفه [13] yarısında وتلثه tağı üçde birinde. Tağı eger üstün birle okısa ونصفه وثلثه [14] 'atf bolur kōpmak birle tünñüñg törtdeñgindin kemde; ya'ni kōpgıl şöyle ök yarım tünde tağı [15] tün ikideñgindin. Tağı bir ögür anlardın kim [16] senüñg birle turur; ya'ni senüñg birle kōpar tünde. [17] Tağı Tengri te'ālā endāze kıldı tünni tağı kündüzni; anıñg maqdūrını Ol bilür. [18] Bilür, sanamayın sizni; ya'ni bilür anı

kim düşvār kelür sizinğ üze anıñg sakışsı [19] pes tevbe kıldı
sizinğ üze ya'nı sizdin 'afv kıldı tün namāzinuñg farızalığını
sizdin kiterdi. [114b] Pes okıñg ol kim āsān erür Kur'āndın; [2]
ya'nı okıñg namāzda kayusı sizge āsānrak kelse وقيل murād bu okı-
mağdın aḥṣām namāzı turur [3] taqı namāz-ı ḥuften turur; ya'nı
آن دو نماز را نگاه دارید ما همان انطا شتیم که هه شب [4] نماز کردید

Bilür, tiz bolğay sizdin [5] hoşnūd; ya'nı 'ilm-i ezelide bilür
kim sizdin ba'zılar ḥasta bolurlar. Eger tün namāzinuñg farızlığı
[6] bākī bolsa erdi ḥastalar renc körerler erdi. Çün ḥastağa na-
māzğa kopmak [7] lık rencini andın kiterdim. Tün namāzinuñg renci-
ni anlarğa [8] کی نهیم Takı özgeler yörürler yirde [9] isterler
Tenğrinuñg fazlındın; ya'nı özgeler kim bolğay müsāfırlar bolğay
[10] Tenğrinuñg fazlını isterler ya'nı rüziyı ve bir müsāfirğa
tün namāzı düşvār [11] keldi. Çün safarda namāzıñg yarım عفو کردیم

[12] Yana taqı özgeler bol-
ğay tokuş kılurlar Tengri [13] yolında kāfırlar birle, analar;
tün namāzı anlarğa düşvār kelür. Çün gāzılarga آمدن

[14] در رفتن در نماز را داشتیم رنج نماز شب بروی کی نهیم

[15] Pes okıñg anı kim āsān erür andın ya'nı Kur'ān, teḥavvu'
namāzında. [16] Ya'nı koparıñg namāzı, beriñg [17] zekātını;
ya'nı eger tün namāzını mensūḥ kıldım. Bu biş namāzğa

[18] Takı borç kılıñg iḥdidin, edgü [19] borç; وبادرویشان نیکوی
کنید که همچنان بود که مزدام واده اید و قرضی من [115 a]
آن بود که از طیب و اجود مال وهی وجود روشنی منت نهی

[2] Takı anı kim öngürt [t] ünğüz özleriñgiz üçün ezgölükdin, bul-
ğay-siz anı Tenğri te'ālā [3] katında ol edgürek taqı uluğrak
turur müzd bermeki و فیراً مفعول [4] ثانی است و اعظم لان لله تعالی

یضاعن بالا بعبارة امثالها انی سبحانه و زیادت و اگر فلا توتسا و دارد آن [5] فرمانها

Tağı yarlıkamak tilegil iğidin.

[6] SURATU' L-MUDESSİR

Mekkiyye turur. Ol, ellig altı āyet turur. İki yüz ellig biş ke-
lime turur. Miñg tağı on hurūf turur. [7] Tağı kim kim bu sūranı
yüz yiti kıta okısa kamuğ düşvār işleri āsān bolğay.

[8] Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rrahīm

1-2.

بعضی گویند نخستین سوره که
وهی آمد بر رسول عه این [10] سوره بود رسول عه بگوه چرا آواز شنید بونگوست سخنهای
دید در هوا نشسته بر هر کی فغزع منه [11] فرجع الی منزله و نام و قال دثرونی
دثرونی زملونی زملونی بیوشیدندش تا آن فرع از وی برفت جبرائیل عه
[12] آمد و آیت آورد و درست آنست که ابتدوی سوره اقراء باسم ربك الا الهی
[13] الذی .

çün ان شاء الله . Andag kim yād kılındı. bolğan turur.

bu āyet keldi kim [14] ey başınğa kilim çekgen Peyğābar, kop-
ğıl, pes tağı korkutğıl; ya'ni kopğıl, bolğıl başklarğa koparğı-
cı [15] tağı yüz şafāğa koysunlar. Tağı āvāz kılğıl: یا آل قریبش
یا آل کعب یا آل لوی یا آل مرة مردمان کرد آمدند [16] و بر اثر وی می رفتند
تا چه گوید بصفای بر آمد و روی بقوم کرد گفت لو افریکم ان العدا و مصحکم و محکمکم
[17] اکنتم تهدقونی قالوا بلی قال الله انی لکم نذیر مبین بین یدی عذاب
شدید و الله لاساکم [18] هظا من الدنيا و لا لکم نصیباً من
الآخرة الا ان تقولوا لا اله الا الله .

Pes anuñg °ammı Ebū Leheb cemā'atuñg arasındın [19] tağı aytdı:

Uşbunuñg uçun mü yıgduñg bizni? Tağı ündeseñg bizni bu kündin

özge күnlerde; ziyānkār bolur-sen tidi. [115b] Tağı bir awuğ

uşak taş tutdı, taķı Peygāmbār yüzünge atdı. **وَأَنْ جَمَعَ رَأْسَهُ شَكَّتْ**
تبت یلا ابی لهب [2] Rasūl 'a. ğamnāk boldı. Teŋgri te'ālā āyet ızdı. Ziyānkār boldı Ebū Lehebnünġ iki eli **وعن ابن عباس** Be-dürüstī
ve rastī ol Velid ibnū'l-Muġire yıġdı ħalāyıkını [3] taķı aytdı
ol Velid kavmlarınġa: Ne aytur-siz bu erġe? Pes aytdı aytuġılar:
Ol şā'ir erür. Taķı aytdı aytuġılar: Kāhin turur. [4] Taķı aytdı
aytuġılar: Ol dīvāne turur. Pes aytdı Velid: Yok, ey ma'şerū'l-
'Arab [5] 'Arabdın, kelür sizge. Taķı sorar-siz Muhammeddin. Pes
aytur aytuġılar: Ğınuķ ol dīvāne turur. Taķı aytur özge: Ol kā-
hin [6] erür. Taķı özge aytur: Ğınuķ şā'ir turur. Pes biliŋġ 'A-
rablar, uşbu evşāflar bir erde herġiz cem' bolmaz [7] **فسوه**
بسم یهد الناس عنه Pes ayturlar şā'ir tip. Pes aytdı: Eyā, işit-
[t]liŋiz mü andın şā'irlik? Pes aytdılar: Kāhin [8] tip. Eyā
işit[t]liŋiz mü andın kāhinlik. Pes aytdılar dīvāne tip. Pes
aytdı: Eyā, kördiŋiz mü dīvānelik? [9] Pes ermez Ol kāhin. Ka-
ġan herāyine kân-ı rast bolur; taķı yalġan hem bolur, herġiz
yalġan ermez Muhammed, taķı ermez dīvāne. [10] Be-dürüstī ve
rastī, men körmedim andın herġiz dīvānelik. Andın ġopdı Velid
taķı kitdi iwiŋge. Taķı bāzır anlarġa kevnler. [11] Pes aytdı,
ħalklar beriŋ mālını Muhammedge. **فاضطجع النبي ع فالقيت عه قطفة**
فاوحي الله تعالى اليه يايتها [12] **الذثر اى يا ايها الغضى راسه وقيل يايتها**
المجمل بالنبوت قم فانذر برئير وقوم لا بتوصيد [13] دعوت كن وبيم كن
بعذاب ن انراكرود

3. İdiŋni uluġlaġıl **وقيل قل هو الله اكبر** ya'ni namāz kılġıl.
4. Taķı tonuŋni arıtġıl necāsetdin; taķı ħarāmdın, şübehdin [15]
pāk kılġıl. **وقيل** şalāħka keltürgil. **وقيل** şalāħka
keltürgil ehl 'ıyāliŋni; ya'ni mu'mine ħātūnnı [16] ħātūnlaŋıl

Takı bātūn-ı kitābiyyeni bātūnlanmağıl. Sañğa ve senüñg umma-
tıñğa revā bolmaz kim senüñg ‘ıyāllarıñg mu‘min[17]leriñg anası
erür. **وقيل وثيابه فطير** ya‘nī kıska kılğıl [tonuñgı] tā tolaş-
masun necāset birle. **والظامرانه على حقيقه [18] الطير بالغسل**
که وقتی جامه رسول بنحاست. بیا لود آیت آمد **وقيل وثيابه فطير**

5. [19] Takı yığılğıl ayuğsızdın, barça günāhdın kayrak bolğıl;
يعني رهمين باش وقيل الاو ثان قاهجر

6. [116a] Takı minnet kozmağıl, mütekebbir bolmuş bolğay-sen.

قال ابن عباس Bermeñgler aznı herāyine tiz red kılur. [2] Köpni
takı minnet zıkr kılur. Takı tiler anıñg birle bir yemm-i vefā
قراءة ابن مسعود ولا تمنن لن تستكث ya‘nī minnet kılmañg üküş.
[3] **وقيل نيكوي بافلق از بحر مطافات مکن از بحر رضاء من کن که نیکوی کردن بطمع مکافات**
بیشه دنیا داراست [4] **معى وتوسن جمع وطمع ومنع نيسى وقال الحسن ولا تمنن**
على الله بطلاعتك تستكثر حا معى نكران طراعت نهيش [5] **مباش که بسیار**
آید بچشم تو بر خدای منت نهی نکران تو فیکو وی باش

7. [6] Şabr kılğıl idıñg hükmiñge
على ما امره الله تعالى في اراء الرسالت وتعليم الدين

8. [7] Pes kaçan ürülse şūr ya‘nī ikinçi şūr;

9. [8] Ol künde, küçey kün erür, emgeklig katıg.

10. [9] Kāfırlar üze āsān ermes. İbtidā turur, bu sōzüñg düşvārılıkı
kamuğ kāfırlarğa bolur.

11. [10] Takı bu āyet Velid bin Muğire haqqıñğa turur kim Rasūl ‘a.-
ğa cādī-kār okıdı. Teñgri āyet ıda berdi: **كودğıl manga; ant [11]**
yād kılur-men kim yalguz yarat[tlım; ya‘nī yaraturda anı yalguz
erdim. Uşbu āyet Rasūl ‘a.nuñg şerefinüñg beyānı turur. Barça
[12] peygāmbarlar birle özge peygāmbarğa anlarıñg kavmları cefā
بفرمودشان بحوابشان
sözün aytdılar. Teñgri ‘azze ve celle

انا الزيله في ضلال مبين

[13] Nūh peygābarğa aytdı kavmları:

ya'nī, biz körerimiz seni rüşen, azgunlıkda. Nūhka fermān [14]

keldi: Aytgıl anlarğa يا قوم ليس بي ضلالت ya'nī ey kavmım ermez benim birle zalālet. Takı kavm-i Hūd, Hūdğa sefih [15] ti-

diler. ليس بي سفاحة انا الزيله في سفاحة Fermān keldi: Aytgıl yā Hūd

Çün kim nevbet Muhammedge yetlüşdi, [16] fermān keldi: Ya Muham-med sen hāmūş bolgıl tā cevāb men aytayın: ذرني ومن خلقت

(LXXIV: 11) كويگıl mańga anı kim yaratdu [17] kımda

yalguz yaratdım. Mańga anı yaratmakımda şerik نه بابت در جواب

مانغا şerik [18] yārān hācat yok turur. وادن وي وعذاب كردن وي

وقيل وصيدا" şıfat-ı Velid turur; ya'nī kozgıl mańga anı kim

men yaratdım anı yalguz, hadem u haşem [19] yok erdi. Takı köp māl hem yok erdi.

12. Takı kıldum ańga köp mālлік. [116b] Ol mińg mińg dīnār erdi. وقيل

ol tört mińg dīnār takı aytuldı yüz mińg dirhem erdi. Yok erdi

hācat ańga [2] anıńg tapa. وقيل علة غير منطقية كلما ينطق بلحتمها آفرى

13. Takı oğullar, hāzır [3] berdim ańga; ya'nī تو انكر كه بسفر حاجت

نيامديشان رفتن بيوسته باري بودندي لغت بسرو قيل دبسر

14. [4] Takı yaydım ańga yaymaklık; ya'nī dünyā işin ārāste kıldım.

İmgenlenmiş [5] sözini ötkür kıldım. Bolğay kim mańga şükr kıl-

ğay وكرول بكرديني وقيل الويد الذي لآب له وهو الدعوى

15. [6] Andın sońg umanur kim artursa-men. Yok. ای کلامم kelime-i

ta'accüb turur. [7] Ya'nī andın sońg çendin in'ām kim ańga kıl-

dım, takı çendin 'aşılık kim ol kıldı. Yana tama' kılur kim

Andın sońg umanur kim kir- من ر نعمتي بيغز ايم وقال الحسن [8]

se ol uştmakka āhıratda. وقيل باين صمه tama' kılur kim

bu māl ve cāh ve haşmet [9] anıńg neslinde bākı bolsa. وآن سه كورل

ابتر گفته بود که نسل وی بمرگ منقطع کرده و آن من بریده نکرده که مرا برساند [10]
فضای عروجل نومیله کرد سخن گفت کلاه کز این طبع تو وفا نشود بل که ترا ابتر کرد ما نم باول
مال و نعمت و ببران دلاستی [11] ناخواسته باز چون زیادت خواست نه دادش
باول بداد اظهار قدرت و چون طبع زیادت کرد اند اهانست [12] ویرا
واج داره بود باز سده فتی روی انه مات جایعاً و بیش از وی فرزندانش بمردند
و نان خواه سر خلق کشت

16-17. [13] Ol kim erdi biziñ nişānla[14]rımızge boynağuluk kılımış.
Tiz yetgürgey-men anı küçeylikke. Taqı aytıldı: Tiz tekelluf kı-
lur-men anı küçeylik birle küçe[15]ylig ünde. Taqı ol küçeylik
tağ turur tamuğ içinde. Tegme birer kerre koysa elini yā adaqını
ol tağ üze [16] iriyür; taqı kaçan kötürse anı kaytur.

18. Ol endişe kıldı taqı endāze kıldı; ya'ni این [17] عقوبت ویرا
بدانست که تفکر کرد در باطل کردن حقیقت قرآن انگاه تقدیر کرد انج و را تفکر حاصل آمد گفت
[18] سمعت و محمد سحرست و لید در خانه بنشست و بیش بیرون نیامد تا صحابه وی گفتند
وی کجمد کردید [19] چون نزد ایشان آمد گفت نشستن من اندر خانه نه از بهر خانه
از بهر آن بود که من کجمد نکرده ام لیکن از بهر تفکر [117 a] نشسته ام تا تقدیر
کنیم چیزی که اگر محمدا بدان منسوب کنیم مردمان ما را باستوار دارند گفتند
ما از تو همین [2] طبع داشتیم گفتند به تقدیر کردی بحق وی گفت سحرست

19. [2] Pes la'net [3] kılındı, neteg kim taqdır kılındı. Bu ta'lim
turur mu'minlerge kim eger eşitse Velid sözini aytsunlar, la'ne-
tu'llāhi 'aleyh tip [4] kim Tengri te'ālā anga la'net kılıp tu-
rur. کین قدر ای لم قدر

20. Yana la'net anıñ birle [5] bolsun, neteg kim taqdır kılındı.

21. Andın soñğ baqdı; ya'ni yana keldi kirmedi.

22. Andın soñğ [6] burtardı. Andağ kim kimersenüñ didarı kimersege
kerāhiyyet kelse, be-ma'ni 'abese, yüzin suğdı ya'ni yüzin [7]
turuş kılur. küler-sen, kelāḡka tutmış miğilli nerse birle.

23. [8] Taqı uluğsındı ya'ni kibr keltürdi, haḡğa boyun bermedi.

- 24-25. [9] Pes aytdı: Ermes bu meger eşr kılğan sihr erür; ya'ni bu Kur'ānı meger ādamılar aytğan bola. [10] ابو ظلميه و جبرويسار
26. Tiz köydürgey-men anı tamuğda; ya'ni herāyine bolur bu Velīdiñg [11] ārāmgāhı tamuğ.
27. Takı ne bilür-sen Sekar ne bolur; ya'ni niçük bilür-sen ey Muhammed kim dereke-i [12] Sekar neteg hevl katıg turur?
28. Bāki kozmağıl; ya'ni bāki kalmaz kanı, süñgüki takı eti meger [13] köynür. Ol andın kaytur neteg kim erdi.
- 29-30. Bar anıñg üze on [14] tokuz ferişte, köydürgen erür ādamini; ya'ni وليد بن مغيرة وى زشت كنده بو ستماست دراشته كو شتماست بزنده كه ماست [15] شكندرا استخا نه ماست ey köydürülgen erür, kıyāmat küni balayıklar üçün anlarıñg kamuğı [16] üze on tokuz müvekkel kılınğan tamuğ bazı-nalarıñga takı bu on tokuz zebāniye başları ammā anlarğa uyğan [17] bisyār köp turur.
31. Takı kılmaduk otnuñg aşhāblarını [18] مگر فرشته و نه كردیم تا زمان روزخ جن فرشته کا نرا takı kılmaduk [19] anlarıñg sanını meger fitne; ya'ni و نه كردیم عدولیشان نوزده مگر ابتلا، کا فزرا تا آن کافوی که نام وی... است [147] ب ا [147] زبان طعن دراز کند صنادقه یاد کرده شود قصه وی ان شاء الله وقیل الا فتنة ای الا عذاب [2] ol kāfırlarğa küfr kel-türdiler, tā yakīn bilsünler anlarka berildi [3] kitāb ya'ni sanını tamuğ bazınadārlarınıñg, yād kıldım tā yakīn bolsun ehl-i kitābğa. Anlarğa kim kirdiler. Çün 'Abdu'llāh [4] bin Selām takı anıñg yārānları kim Muhammed anuñg taḥkiklikını Tevrıtde yād kılıp turur kim tamuğnuñg bazınadārinuñg sanı [5] on tokuz turur. Takı ziyād boldı anlar kim inandılar, imānka gayb birle [6] takı i'tikād kıldılar kim sanı tamuğ bazınadārlarınıñg on tokuz boldı

وزیادت شدن ایمان در عصر بضا میر جایز بود که هر آیتی [7] و سورتی که بیامدی
ایمان بوی فریضه شدی و این زیادت شدن ایمان بود

[8] Taqı şekke tüşmez anlar kim berildiler kitāb, taqı mu'minler
د هقیقت رسول [9] زیرا که می دانستند که ویی خواشنه نیست و بنزدیله کسی
اهل کتاب آمده و شلانی دارد چون از کسی نیاموزد معلوم [10] شود که از فضای می گوید

[11] Taqı aytsun anlar kim köngüllerinde sökellik bar taqı kâ-
fırlar, [12] anıñ birle kim tiledi İdi munuñ birle meşel; ya-
nı munuñ birle kim anlarnı vaşf kıldı tamuğ başınadārlarınıñ
sanındın. [13] Mundaguk azğurur Teñgri te'ālā kim kimni tilese

[14] taqı anı kim bilür, kim kim tilese ya'nı ضلال کند انرا که
دانسته است که در آیات او [15] . بچشم استهزا و استخفاف نکرد و راه نماید
آنرا که دانسته است که بچشم استرشاد نکرد .

[16] Taqı bilse bolmaz İdınuñ çeriglerini, meger olok bilür.

[17] Meger anğmak ādamıka وماهی یعنی الجنود آسباصها آفریده ام نه ار بهر
حاجت را لکن از [18] . بهر بند خلق را تا بداند که من قادر بر کمال و قیل و ما
هی راجعة الی قوله و ما درین ماسقر یعنی و ما هی الا تذکره [19] للخلق

32. Yok; anı ant iŷer ay birle kim karangku kiŷe anıñ birle
rüşen bolur.

33. [118a] Taqı ant iŷer tün birle kim kaŷan kayıksa kündüz kelür.

34. Taqı ant iŷer tañ birle [2] kaŷan açılsa kim rüşen bolur.

35-36. Ol Seŷar bir dereke [3] turur tamuğnuñ uluğ derekelerindin. Ya-
ratdum zindān baŷklarağa tā kor[k]sunlar taqı günāhların haŷer
kılısunlar.

37. [4] Kimge kim tilese, sizdin, andın keŷmiş [5] bolsa yā andın
sonğ kalmış bolsa; ya'nı her kim İmān keltürse muqaddem barur
uŷmaqqa, taqı her kim küfr keltürse kayra kalur [6] tamuğda.

38. Tegme bir nefis anı kim kağğandı, tutuğ bolur [7] tamuğda.

39. Meger sağ kol aşhâbını ya'ni یعنی مؤمنان که ایشان باز بیرون آیند [8] و بهشت اندر آیند .
40. Soruşurlar uştmahlar içinde. At atayurlar Aşhâbu'l-yemîn [9] tip. Anıñ için berinür anlarıñ kitâbları sağlarındın. Takı 'ömer raz. aytur: Aşhâbu'l-yemîn mu'minleriñ etfâlları [10] erür kim anlar mevkûf bolmaslar takı anlarğa hisâb soruğ bolmas. özge kamuğlarğa soruğ bolur. Bu, delîl [11] turur kim mu'minleriñ etfâlları uştmahda bolurlar. Takı onlarğa tevakkuf yok turur. كما الحقنا بهم ذرياتهم [12] وقال النبي ع ان السقط ليظل مجنطياً اي مغضياً على باب الجنة
Tā kirer uştmahka atası anası [13] birle. Ammā در اطفال مشرکان ابو صنیفه توقف کرد چنانکه بیش ازین گفته شده است يتساءلون
41. [14] Soruşurlar yazukluğlardın; قيل فذاوندا طلوع دهد اهل بهشت را
بر اهل دوزخ [15] اهل بهشت سوال کتدر مراحل دوزخ را .
42. جه اندر آورد شمارا اندر دوزخ [16] وقيل اطفال برسند زیرال ایسانرا علم نبود باشد بدینمای کافران بجه سبب بدوزخ رفتند و این درست نیست [17] زیرال هم مؤمنان بقیامت عالم فرزند اهل دوزخ گویند .
43. [18] Ayturlar: Ermes mü-biz namâz okığanlar; ya'ni ermezimiz mu'min bolğanlardın.
44. [19] Takı ermez mü-biz ta'am bergen miskinlerge
و فراد هم نفی قبول زکوة است
45. [118b] Erdük kirürmiz kirgenler birle; ya'ni bâtıll işke sa'y kılğanlardın erdim.
46. Takı erdük [2] biz yalganturğanlar kıyâmat küniñge.
47. Tā keldi sizge Cebrâ'il; ya'ni tā ol vakt kim [3] ölüm yakın
وقيل آن سوال کسانی را کتندر که مومن بوده باشند لیکن بشومی بی نمازی کeldi
وزکوة نادادن وی انصافی در حق [4] خلق ایمان و کافر مرده سوال کتندر

شان که یحیی مومن برود چه بدوخ در آورد نان ایشان کویندر لم نده من الطین الی آفره

48. [5] Fāyide bermes anlarğa şefā'at kılğanlarnuñ şefā'atı.
49. [6] Fāyide bermes anlarğa, añmaqđın yüz ewürgeyler, ya'nı Kur'ān pendindin.
50-51. [7] Tamām anlar kolanlar kibi kaçdı arslandın yā oқdın.
52. [8] Yana tiler tegme er anlardın kim berse takılmış suhuf.
53. [9] Ey hakkā. Yana korkmaslar ābıratdın; ya'nı ümid tutmaslar ābıratdın.
54-55. [10] Hakkā kim ol Kur'ān va'z erür. Kim kim tilese añmaqını

اكر تعنت نكند

56. [11] Takı pendge kirmes meger Teñgri te'ālā tilese. [12] Ol tak-vā eyesi erür takı yarlıkamaқ eyesi turur, kim kim korksa. وعين النبي انه قرأ، هذه الآية فقال قال الله تعالى انا اعل ان اتقى [13] ان لا يجعل معي اله آفر ومن اتقى ان يجعل معي ائماً آفر فانا اعل ان اغفر له والمحمد لله رب العالمين .

SDRATU'L-KIYAME

[14] Mekkiyye turur. Ol, kırk āyet turur. Yüz toksan tokuz keli-me turur. Altı yüz elli iki hurūf turur. Takı kim kim bu sūranı yiti kata oқısa [15] hisāb bermeki āsān bolgay.

Bismi' llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

[16] قيل معناه لا قسم وهرن اللام للتأكيد وقيل لارد لقالة الكفر ای ليس كما تقولون ان لا بعث
Ya'nı ant içer-men kıyāmat ولا جزاء [17] قسم اثباتت
küni birle.

- 1-2. [18] Bu nefy turur. Ant yād kılur-men tenhālıkim birle melā-

met kılğanlarıñg melāmetindin. Rasūl ‘a. aytur kim kıyāmat künü kamuğ [19] halk melāmeti öziñge bolur. Kāfırlar ayturlar: Nişe İmān keltürmedim? ‘Aşılar aytur: Nişe günāh kıldım? Mu‘tī‘lar aytur: Niçün tē‘at kılmadım, ziyāde?

3. [119a] Sizinür mü ādamī zādlar yıgmağaymız mu süñgüklerini; [2] ya‘nī diriltmegey mü-biz?
4. Kudratım yok turur andağ kim anlar gümān eltürler, bel ki her kimni tirildür-men, kādirim anıñg üze. [3] Kändürürmiz barmakını ve bu künyet turur anı tiriltmekimizge.
5. [4] بل munda ibtidā turur; ya‘nī yana tiler ādamılar fācırılık kılrsa öñgünde. قال ابن عباس : Mukaddem kılur yawuzluqñı taqı te‘bīr tevbeni. Taqı aytur: Tevbe kılayın [5] tevbe kılayın. Pes ölür taqı tevbe kılmas.
6. Tiler, kaçan kelür kıyāmat; ya‘nī sorar kim kelāb yolu birle kim [6] kaçan bolur kıyāmat.
7. Pes kaçan kamaşsa köz; ya‘nī ol vaqt köz hīre bolsa وبعين باز ماند چشم بر چشم نه زند تو سرکه [7] اگر چشم بر چشم زند عذاب دور سر
- 8-9. [8] Taqı tutulsa ay taqı yığılsa kün taqı ay; وكون كرد آرد صیاب آفتاب و ماه هر دو نور نماند بقیامت جز نور ایمان نماند و نور طاعت مومن را نور [9] بود چنانکه تو بر آسمان نکوی نور ماه و آفتاب رستارگان بینی آسمان بر زمین نگرند از سجد هاء مانور پیستد
10. [10] Aytur ādamī ol kün, kaçgu yir kanda tip.
11. Haqqā kim yok yazuqluqğa kurtulmaq [11] kim anlarğa kirgeli yir penāh kılğalı bolmaz. وعن قتاده لا ازدای جهل یا تجنون الیه
12. [12] İdiñg tapa ol kün tālenmiş barışmaq ve karārgāh; ve karārgāh Teñgri te‘ālā birle bolur mu‘minlerge uştmah, kāfırlarğa [13] tamuğ.

13. Hābar bolur ādamī ol kün, anı kim öngürtdi günāhdın [14] taqı
sonğ kozdı deremdin. **وقيل بما قدم** ol bolur kim 'amel kılur özi
üçün tiriglikde, **وأخر** ol bolur kim 'amel kılur aᅇga özgeler,
anıñ [15] üçün ol öldükdin sonğ. **استانا به على ما قال النبي من سنة**
سنة حسنة فله اجرها واجر من عمل بها الى يوم القيامة [16] ومن سنة سيئة
سيئة فله وزرها ووزر من عمل بها الى يوم القيامة
14. [17] Yana ādamī nefsi üze körgen turur
بصيرة اى شاهد كما قال بشهد عليهم البتة
ya'ni hābar berür **بگرداری که خود انا بود بگردار نوش**
[18] kim a'zāları anıñ, aᅇga güvāhlik berür herāyine ne kim kıl-
lıp turur.
15. Takı eger kemişse 'özrlerini **واحدھا [19] معذرة وكرهه هم عذرھا**
بخواستہ بود کہ من این نہ کردہ ام بیش نزکواھی دادن بوارح وی ردی وقیل معاذیں
جمع عذارو هو الستر [119 ط] یعنی انداسھا وی کواھی دھد بقیامت ہر بند
بدنیا آن کنانہ پوشیدہ کردہ بود
16. [2] Tepretmegil anıñ birlē tiliñni tā iwü tursang anıñ birlē
نظم آیت بآیت پیشین دشوارست لیکن وجہ نظم آنت کہ اھبار [3] آمدہ است
کہ عبرائے این سورۃ لاقسم وہی می گزارد درکول عدہ بزخان می خواند با عبرائے تا فراموشی
نشود ہم در وقت عبرائے [4] این وہی بگزارد ولا تحملہ بہ لسانہ ای بالقرآن قبل
استقام الوہی یعنی بخواندن قرآن با عبرائے زخان مجھبان پیش [5] از فارغ شدن
عبرائے از وہی وقیل زخان مجھبان بقرآن خواندن شناختن را
17. [6] Bizinğ üze çınuk anıñ yığmakı; ya'ni **نکہ کرد آوردن قرآن**
در دل توتا یارگیری برماست
Takı okımakı [7] Kur'ānnunğ; ya'ni **قراتہ وقرات قرآن برتی**
برماست اگر بتو بگذازم بسیار بیز فراموش کی
18. Biz kaçan [8] okısamız anı üzer okımakınğa; ya'ni okıdı anı Ceb-
rā'il bizinğ buyrukımız birlē pes üzer okımakınğa.

19. [9] Andın soñg biziñg üze beyānını arturur. ای قرآنه جون جبرائیل
ر. تو فواند بامر بدم رو [10] فواندن ویرا یعنی تاوی فارغ نشود تر
مخوان وقیل فاتبع قرآنه ای حکم قرآنه
ثم ان علینا میانه [11] ya'ni uyuñg anıñg halālinga taķı ħarāminga
ای مع ذلك علینا میانه یعنی بیان آبخ من فوانم بر تو بر ماست این دلیل است
که همه بمجلات را که رسول [12] بیان کرد بیان خداوند بیان کرد.
- 20-21. [13] Ĥakkā, ammā sewerler bu cihānnı taķı ħozarlar ol cihānnı;
یعنی دنیا با خوره دو ضراند هر که روسی بدین آورد روی ازان دیگر کرد ایند
[14] کم قال الله لئن لبیت بائها النبى قل لازواجه ان کنتم تردن الحیوة الدنیا
وزینتها الایة
- 22-23. [15] Yüzleri bolğay ol kün, yaşnağan, ıdısi [16] tapa bakğan.
24. Taķı yüzleri bolğay, burtarmış; ya'ni kāfırlar yüzi.
25. [17] Sizinür-sen arkası sınıklukı فاقرة ای دایمه کاسرة لغفار الظهر
[18] بیعتین دادن این کافر که ویرا کاری حول و ربح عظیم فواحد سید استخوان بشقش
بمواحد شکستن ویش از قیامت درد مرک هر باید بشدن
26. [19] Ĥakkā yā Muhammed, kaçan tegse cān köğüsinge
و این دلیل است که جان جسمی لهین است که ویرا میامد شده صفت کرد
- 27-40. [120a] [Tercüme edilmemiştir.]

[SORATU' L-İNSAN]

- 1-31. [Tercüme edilmemiştir.]

[SORATU' L-MÜRSELAT]

- 1-50. [121a] [Tercüme edilmemiştir.]

[122a] SORATU' N-NEBE'

- [8] Sökellerge şifā turur. Bu sūranıñg şevābı telim turur, fażlı

uluğ turur. Eygülerin aytduk, Teñgri te'ālā tevfiķı birle. [9] Bu sūra Mekkiyye turur. Ayetleri kırk bir turur. Kelimeleri yüz seksen bir turur ve hurūfları sekiz yüz on altı turur ve Ubeyy ibn Ka'b aytur [10] Yalawaçdın: Kayu kişi bu sūranı okısa Teñgri te'ālā kıyāmat kün boldıkında aña temlü suw, şarāb içürgey, anı kandurğay. Taķı [11] bu sūranı her künde okısa ikindidin sonğ, Teñgri te'ālā anıñ ni kim yazuklarını yuya bergey, taķı gūrini münevver yaruk kılı bergey.

[12] Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rahīm

Ol İdi atı birle kim yaratdı kamuğ 'ālem ehillerini t'ā'at kılmak üçün, ruzı berür hāķlarğa, neteg kim tilese yarlıķar mu'ī'ların.

1. [122b] Ol kim sorarlar birbirine ya'nı kâfırlar hılāf tutarlar birbirine Muhammed üçün ve Kur'ān üçün ve kıyāmat üçün. Andın Teñgri te'ālā cevāb berdi.
- 2-3. [2] Anlar anıñ içinde hılāf kılırlar. Ba'zı ayurlar: Cādū turur. Ba'zı ayurlar: Azgāş [u] ahlām turur. Esā'iru'l-avvalin turur. Taķı aytıldı: Nebe-i 'azīm Muhammed turur. سم فيه مختلفون
Ba'zı ayurlar: Cādū turur. Bā'zı ayurlar: Şā'ir turur. Ba'zı ayurlar: Dīvāne turur tip.
4. Hakkā kim terk bilgeyler.
5. [3] Yana, hakkā kim terk bilgeyler. Taķı bularğa habar turur. Andın Teñgri te'ālā kudratın diliñgüz farkın aytdı.
- 6-7. Eyā kıldımız mu yirni töşek, tağlarını kazuk, anga karār bergeyler.
8. [4] Yaratdımız sizlerde erkek tişi ve her dürli: Kara, ak, kıl-

- zıl, uzun, kısa, erkek, tişi; tā nesl bākī bolğay.
9. Kıldımız uyğunı sizlerge, tenleringiz rāhatı üçün.
10. Kıldımız tünni sizge [5] ton; ya'nī libes kılduk kiçeni barça balqlarge sākin bolmak üçün.
11. Kıldımız künni sizge tiriglik taşarruf üçün.
12. Yana kıldımız sizing üstünğüzge yiti kāk, muhkem.
13. [6] Kıldımız künni çerāğ.
14. Indürdimiz bulutdın suw, katre katre [7] ya'nī قطران التبع الصب
قال النبي ؑ افضل الحج والتبع رفع الصوت بالليلية والتبع مسبب الدماء بالحمر والزيغ
ويدا المعصرات هي الرياح اصناف انزل المطر الى الترياح بهنخ السحاب اى بالمطر
15. [9] Çıkarğaymız ol suwdın dāne, otlar.
16. Bostānlar kim birbirine sarmaşu biter, üküşdin. Andın bu huccatlar[ın] yād kıldı, belgüler kıldı, kıyāmatğa bılāf kıldukların aytdı.
17. Çınuk kıyāmat küni [10] bolğay mıkātı; ya'nī mıkāt satğaşmaklık turur. Ya'nī mıkāt üç yirde bolur. Biri Tūr-ı Sinā tağı turur. İkinç ihrām, hācılar yiri turur. Üçünç kıyāmat küni yalawaçlar mu'minler mıkātı turur. Bir ançalar ayturlar: Mıkāt va'da bolur kim ol kün va'da küni turur.
18. Ol kün kim ürse şürnı, ey nefh-i şānı, kelgeyler bölük bölük, tegme bir bölüki bir şıfatlığ.
19. Açına kökler, pāre pāre bolğay [11] kapuğ kadarınça.
20. Yoritgey tağlarını yir üze, tā bolğay salgum kibi.
21. Tamuğ üze yol turur, bolur [12] mirşād tutulmuş.
22. Täğilargä ya'nī kāfirğa küyü yanışı tamuğ bolğay.
23. Andın, uzun rüzgārda. Ahkāb tidüki tamuğ yiri, belgüler tegül ve

haqqaten ayturlar: Ahk̄āb keçti, ahk̄āb keldi tirlər; ya'nī tört miñg yıl uzanlıǵ kider; yeme içmezler anda hamımdin ayrık.

24. [123a] Tatmaǵaylar ol tamuǵ içinde sowuk, sūsun. Takı ayturlar: uyku bolur. Körmezler uyku tamuǵda.
25. Meger kaynar suw tatarlar. Ğassāk ol bolur [kim] aqar anlarıñg közlerindin derilerindin takı Ğassāk tiduki ol bolur [kim] tamuǵlıklar kamuǵı yiti şaf bolur. Takı ayturlar: Ğassāk; tamuǵda üç yüz dere bar. Tegme derede üç yüz iw bar. Tegme iwde tört yıl lan bar, uluǵ. Tegmesiniñ başında taǵça aǵu bar. Bu kamuǵ aña bolǵay kim Teñgri te'ālāǵa kâfir bolmış bolsa kim tamuǵ 'azābı-ning uçı karıǵı yok.
26. Cezā bolǵay muvāfık 'amelindin, artuķı bolmaǵay.
27. [2] Kim anlar bolǵay kim korkmaǵaylar hisābdin.
28. Takı yalǵan kıldılar biziñg belgülerimizni, yalǵan kılmaķlık.
29. Takı kamuǵ nerseni [3] saķışladımız anı, yazduk; ya'nī bitilmiş turur bendelerimiñg barça 'amelleri buyrukımız birle; saķlanmış turur biziñg bilmekimiz birle.
30. Bildürdük, hiç nerse arturmaǵam sizge meger kın arturǵam. Hasan Başrı aytur: Mundın kaķıǵ āyet yok kâfırlarǵa, Kur'ānda.
- 31-34. Çınuk bolǵay muttaķılarǵa [4] kurtulmaķlık tamuǵdin; bolǵay kirmeklik uştmahǵa, bostānlar üzümler; kırnaķlar kim emceki biter bolǵay ya'nī on biş yaşında bolǵay, yigitler otuz yaşda bolǵay; çanaklar tezzinürgey tolduru.
35. [5] Eşitmegey uştmah içinde yawuz kelecı, yalǵan söz birbirindin.
36. Cezā bolǵay idinǵdin, 'atā bolǵay tātātingız tegliginçe.
37. İdisi turur kākleriñg [6] takı yirleriñg, ol iki arasında, yar-

lıkāğan turur. Eye bolmağay kim anga; ya'ni kâfir idiniñ destür-
rı birle bolğay.

38. Ol kün qopar Rûh ya'ni Cebrâ'il 'a. [7] taqı ferışteler şafı.
Söz sözlemegeyler meger ol kim destürı bermiş bolsa anga idi.
Taqı sözlemiş bolğay şavāb: لا اله الا الله [8] Ibn 'Abbās
raziya'llāhu 'anhu aytur: 'Arş sakında bir arıq akar, nürdin kim
Cebrâ'il 'a. gısl kılur. Ol tegme kün nürı artar körki birle
silkinür katresi bir ferışte bolur. Ol Cebrâ'il bir şaf bolur,
özge kamug ferışte bir şaf bolur.
39. [9] Ol kün haq turur, bolğusı turur. Kimi tilese tutar, kendü
Teñgrisine mu'î-i fermān bolur.
40. Biz korkıtdımız sizlerni yawuk 'azāb birle. [10] Ayurlar: Bedr
künü yā kıyāmat künü. Ol kün körgeyler öñgin aydukin ya'ni tã-
'atların. Aytğaylar kâfırlar: Kāşki biz bolsa erdük toprak. [11]
Bu ol turur kim Teñgri te'ālā kıyāmat künü kamug cānverlerni
tirgüzür. Tã birbirine küç kılmiş erse dādın berür andın bularnı
toprak kılur [123b] tüz bolur. Andın kâfırlar ayturlar: Kāşki
biz taqı bolsa erdük toprak tiyürler. Ol cihānda tonguz bolsa
erdük tiyü arzularlar. [2] Tã biz taqı toprak bolup tüz bolğay
erdük tiyürler. Andın ol toprak bularğa cevāb berür, tiyür: Nek
kağan bolğay-siz tiyür? Ve bi'llāhi't-tevfik.

[SÜRATU'N-NÄZİ'AT]

[3] Bu sūra Mekki turur. Taqı āyet[leri] kırk altı turur. Keli-
meleri yüz toqsan tokuz turur. Hurūfları yiti yüz ellig üç tu-
rur. Habar turur: Her kim Nāzi'āt [4] sūrasını okısa tegme hurū-
fına on eygülük bergey; ve tegme hurūfına on yawuzlık anıñ dī-

vān-i a'mālinde hasenātğa bedel kılğay; ve tegme hurūfına on derece anıñg için açğay ve kıyāmat küni bir farīza namāz kılduķı [5] için, sanıñça kırk namāz sevābın bergey. Andın fermān kelgey: Uçmağğa barğıl. Uçmağda derecesi uluğ bolğay. Taķı bu sūranı yigirmi bir kata okısa [6] dünyādın çıkılur vaķtda imān birle çıkğay. Va'llāhu a'lem.

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

1. [7] And yād kılur gāzīlarğa kim ya tartar, ya ok atar. Ayturlar: Munı yulduzğa aytur kim **وشاق** tā kākde toğar yokaru ağar, tartar kendü özine. Taķı ayturlar: Ferişteleri aytur kim ol ādam oğlanı cānın tartar, taķı tartarlar cānı çıkar.
2. [8] Ol yulduzlar ufkdın toğar taķı bir ufğğa barur. Ibn 'Abbās aytur: Mu'min cānı için aytur kim cānı çıkduķ vaķtda **كُنْ شَطْلًا** kınşatlur, Tengri ni'metiñge teğer.
3. Feriştelerge aytur kim kökdin iner, tezikin. Ayturlar: Yügrük atğa aytur. Taķı ayturlar: Yulduzğa; taķı ayturlar: Ayğa küñge aytur kim felek birle tōner. Andağ kim aytur: **لَا فِي فَلَكٍ يَسْبُحُونَ** Taķı ayturlar: Kimige aytur.
4. [9] Munda yulduzı tiler, biri biri ardıñça barduķın. Taķı ayturlar: Anı tiler kim Tengri tē'atıñğa öz kulluķ kılur. Taķı ayturlar: Ferişteleri; mu'min cānın terk uştmahka eltür.
5. Ol ferishtelerni kim ayur, dünyā tedbirin kılurlar. Bular tōrt [turur]: Cebrā'il ve Mikā'il ve Isrāfil ve 'Azrā'il. Cebrā'il müvekkel turur yiller taķı suwlarğa. Mikā'il müvekkel turur yağmurğa ve otğa. 'Azrā'il müvekkel turur cānlarğa. Isrāfil müvekkel turur şūr ürgüğe.

6. [10] Ol kün kim teprengey rācife ya'nī nefha kim tepretmek tüşer, kamuğ nersege titremek bolur. Yarın kıyāmat kün Isrāfil bir kez şūrın ürgey. Barça halāyıkğa titremek tüşgey. Halāyık ol kün korkuğındın ol kadar titreşgeyler kim yil esip yığaçlar yaprakı niçük titrese anıñ kibi titreşgeyler. Takı bir ma'nide rācife ol bolur kim kıyāmat küniniñ heybetindin halāyıklarınñ yüreki titremeki hiç sākin bolmağay. Takı bir sıfat ol turur kim kıyāmat kün yir titregey. Ol sebebdin barça halāyıklar titreşgeyler. Birbiriñge süreşüp tamuğka kirgeyler.
7. [11] Añır songra bu iki nefha arası kırk yıl. Bir ünin ürer kamuğ cān ilgerü takı bir ünin kirü tirülürler, Tengri te'ālā fermānı birle. Aytur: Ol turur rādife, kıyāmat küni halāyıkların feriştelere tamuğka salsalar, miñ miñ salğaylar, biri biri üze. Rādife tip aña ayturlar.
8. Köñgülleri ol kün [12] titregen bolğay korkuğdın; ya'nī korkup yürekleri titregey. Vācife tip aña ayturlar: Yawuz işlerindin ötrü hiç kimerseniñ köñgli karār kılmağay. Hisāb ve saqış keçmeğince köñgülleri yatmağay.
9. Közleri hāşî' ve zelil bolğay, habar berdi kāfırlarğa.
10. [13] Ayurlar: Bizni tirgüzüp yir üzre yoritür mü? Hāfire, tamuğ bolur.
11. Ey andın, biz bolğaymız süñgük çürimiş kuvut, neteg tirgizgey?
12. Ayturlar andın: [124a] Kaçan kirü yandurur bolsa ziyān kılıp.
13. Bütünlükün kim ol bir ün bolğay, ürerler ya'nī nefha, ikinçi borğu.
14. Kaçan kördi erse ol hālda yir üzre kelmiş bolsa. Ayturlar: Sāhi-re Beytu'l-mukaddas mahşer yiri turur. Katāde aytur: Tamuğ otı

turur.

15. Çınuk keldi sanğa Mūsā sözi. [2] Aytuldı: Bu äyeting sebeb-i nüzül[i] ol erdi: Rasûl şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem peyveste endişe kılurdı. Menim ummatımınğ hālı niçük bolğay, fez' vaktında üküş [3] günāh birle tip. Teŋgri te'ālā äyet ızdı: *هل اتيتك صديقا مكررا اذقو* ya'nī Fir'avn çendin tãgilik kıldı. Taķı çendin nāreside öldürdi. [4] Çendin yıl aytdı *انا وكم الاعلى* tip. Men anğa luşfım birle ilçi iberdim. Hıřāb kılıp yana dergāhıma ündedim. Kelmedi. Tamuğga sezā kıldım. Pes ummatınğ köngli yanışı yolu.
16. [5] Andın kim nidā kıldı anğa anınğ idisi kim arığ turur, atı Tuvā turur. *اي بالواد المطهراء*
17. Barğıl Fir'avnğa kim ol haddin keçmiş tãgi bolup.
18. [6] Ayğıl: Bar mu rağbatınğ, müsülmān bolğay-sen?
19. Yol körtersen sanga idinğ tapa, tā korkar-sen. Taķı habar kelmiş turur kim Teŋgri te'ālā aytdı: Barğıl [7] Fir'avn katına. Aytdı: Neteg barğam sen bilür-sen kim ol imān keltüresi degül. Teŋgri te'ālā aytdı: Buyurdukum işlegil kim kākdeki [8] feriştelar benim 'ilmim kudratım bilsünler, taķı anı bilmegeyler. Taķı munı ol ma'nidin aytur, bula fi'l-i 'illiyyin. Üstādiler bulmadılar kim anğa nişān [9] yok. *يفعل الله ما يشاء ويحكم ما يريد*
20. Körtendi anğa nişān, uluğ; ya'nī 'aşā, yed-i beyzā'.
21. Yalğan tidi, 'āşī boldı.
22. [10] Yana kirü kaytdı, a'rāz kıldı ve bılāf kıldı Teŋgri fermānın.
23. Pes cādülarnı tirdi, nidā kıldı:
24. Aytdı: Men-men uluğ, a'lā teŋgri. Sizge mendin uluğ teŋgri yok. Taķı men sizinğ butlarıñız teŋgri-si-men tidi.

25. [11] Pes tutdı anı Tenġri ‘ukūbat, rüsvāy [birle], ġark kıldı dünyāda ābıratda tamuġka soka. Taķı aydılar: نكال ol kelime erdi kim ما علمت لكم من آفة غيرى ونكال الآفة . آفة ol turur kim انا ربكم الاعلى taķı bu iki söz arasında kırk yıl keġti.
26. [12] Kim andın, ‘ibret turur ol kişilerge kim korkarlar.
27. Ey, sizler kim ölüp tirilmekke katıġ menġiz-siz yā ol kim kökni binā kıldı?
28. [13] Käterdi kök sakfın, yokarda rast kıldı. Anda egri yok. Kādir turur anġa, sizge kādirrak.
29. Karaġku yaratdı tünni, çıkardı andın kuşluk, kün tün birle berāber kıldı.
30. [124b] Yirni, andın soġ, yaydı anı. İbn ‘Abbās aytur: Yirni yaratdı, andın kökni yaratdı, andın yirni yaydı.
31. Çıkardı andın suwnı, otlag koy yılķı üçün, ādamı üçün yiyesi sizge.
32. Taġlarını yir üzre [2] şābit kıldı.
33. Tā menfa‘at bolġay sizlerge, sizinġ yılķılarınıġızge.
34. Kaġan kelse uluġ ‘aceb körmeklik, kıyāmat uluġı, ol vaktın kim uçmaġ halkın uçmaġa eltgeyler, tamuġ halkın tamuġka. Taşra çıķıp ol kim körseler yawlak çoġı bolġay, uluġ ġulgule bolġay. طامة الكبرى tip anı ayturlar. Yana bir anġalar ayturlar: طامة anġa tirler kim nāġāh, anġsızda bir ün çıkġay. Maşser-i ġalāyık ol ün heybetindin barġası bī-hüş bolup yüzün tüşgeyler. Taķı bir anġalar ayturlar: طامة kıyāmat küniniġ uzunluķı bolur.
35. Ol kün [3] yād kılġay ādamılar ol kim işler, işledi ġayr şer.
36. Taķı çıkargay tamuġdın, anda kim köirse anı.
37. Ammā ol kişi kim řāġi bolmuş bolsa,

38. Takı ibtiyār kılsa [4] dünyā tirlikin,
39. Çınuk, tamuğ anıñg yiri bolğay.
40. Ammā ol kişi kim korkar ol yirde idisindin, yıgar [5] tenin, ti-
ledüki hevāsındın;
41. Çınuk, uştmah anıñg yiri bolğay.
42. Sorarlar sanga yā Muhammed, kıyāmat ahvālındın [6] āşkäre kılmak
anı.
43. Pes ne içinde-sen sen, anı yād kılmaklıkdın?
44. Seniñ Tenğriñg turur kıyāmat kaçan bolası ‘ilmin bilgen; ya‘nı
sen nerse bilmez-sen kıyāmat kelgüsin. ‘Ayşe aytur, ražiya‘llā-
hu ‘anhā: Peyğāmbar ‘a. hemişe kıyāmatnı yād kılu aña turur er-
di tip.
45. Çınuk sen [7] korkutğuçı ol kişilerni turur, bilse andın.
46. Andağ bolğay, buyurğay ol kün, körseler tirilmedükler bolğay
dunyāda birdin yā kuşlukdın aḥşāmğa [8] kuşlukdın aḥşāmğa tegin;
ya‘nı kün sonğında bir sâ‘at yā ertede bir sâ‘at azkına bolmış.
Ve bi‘llāhi‘ t-tevfik.

[SÜRATU ‘ABESE]

Bu ‘Abese sūrası Mekkede inmiş turur. Ayetleri kırk iki turur ve
kelimeleri iki yüz otuz turur ve Ubeyy ibn Ka‘b aytur [9] Pey-
ğāmbardın ‘a.: [Kim kim] ‘Abese sūrasını okısa kıyāmat küni ne-
şāḥ birle küle turğay. Takı bu ‘Abese sūrasını yiti kata okıya,
kıyāmat [10] küninde közleri yaruk bolğay tip yarlıkamış.

[11] Bismi‘ llāhi‘ r-rahmāni‘ r-rahīm

1. [12] Yüz burtard[ı], a‘rāz kıldı.

2. Ol kim keldi aniñg katına, közsüz. Ol kör ol idi kim Yalawaç 'a. 'Utbe ibn Rebî'a ve Ebū Cehl ve 'Abbās ibn 'Abdi'l-Muttalib ve Ubeyy ibn Ümeyye, bularnı müsülmānlıkğa [125a] da'vat kılur erdi. 'Abdu'llāh ibn Şureyh ibn Mālik kim aña Ümm Gülşüm tiyürler erdi, keldi. Yalawaç ['a.ka] kıkırdı: **علمني ما علمه الله** ögretgil maña [2] anı kim Teñgri, ögretti Teñgri saña tidi. Bu sözni üküş kurlar aytdı. Aniñg közleri körmez erdi. Yalawaç anlarıñ işine meşgül erdi. [3] Yalawaçğa aniñg sözi kerāhiyyet keldi. Sandı kim feriştelər ıgaylar, oyunlar köreler, bî-çäreler turur bendeler tiyü sandı. Andın meñgin burtardı [4] kirü tutdı. Andın Teñgri te'ālā bu āyetni ıddı. Songra Yalawaç 'a. anı körse ağırlar erdi. Aytur erdi: **مرساجين ما قيني الله ربه** kim şād keldiñg [5] sendin ötrü Allāh te'ālādın maña kitāb keldi tiyür erdi. Kaçan anı körse ne häcatiñg bar tiyü sorar erdi. İki kurla Yalawaç 'a. gazātğa çıkdı. Medīnede [6] kendü ornıga halife kodıdı. İbn Düreyd aytur: Eger Yalawaç 'a. Qur'ānda nerse yaşurur erse bu āyetni yaşurgay erdi.
3. Takı kim āgāh kıldı saña [7] bular arıg bolsa;
4. Yā pend tutuçı, menfa'at kılsa aña ögüt.
- 5-6. Ammā ol kişiler bay bolsalar, sen 'Abdu'llāh bin Şureyhğa ta'arruz kılur-sen ve kulak, Ebū Cehl ve 'Utbe [8] tapa tutar-sen.
7. Ve ne bolğay saña bular imān ketürme ve ne bolğay bular seniñ üze imān ketürme?
8. Ammā ol kişiler kim kelür saña istep,
9. Ve ol [9] korkuyur,
10. Sen aña bakmaz-sen.
11. Hakkā andağ. Mundın pend songra turur saña.

12. Kim tilese, pend turur âyetler aᅇga.
13. [10] Şuhuf lar içinde; ayturlar: Yalawaç kitâbı andağ kim aytur, taķı **الصحن الاولى** kim tilese yâd kılğay Kur'ânnı; ikrâmi ya'nî Levhu'l-mahfûz.
- 14-16. Kötürülmiş yoka ru İdi katında, arığ bolmış yalawaç lar elinde ya'nî feriş te, ol kiş iler elinde kim kerâmatlığ turur İdi te'âlâ katında eger kim Teᅇgri fermân[1] bolsa. Bu âyet 'Utbe ibn Ebi Leheb üç ün indi.
17. [11] La'net bolsun ol kiş ilerge kim kâfir bolmış turur Teᅇgrige, anı ng ni'metiᅇge.
18. Ey sanmaz kim nedin yaratmış turur bularnı?
19. Azkına suwdın yaratdı anı, taķdır kılınmış turur.
20. [12] Andın, yolını âsân kılmış turur; çıkar anası karnındın.
21. Andın, yana öltürür anı. [Kömer]ler anı gürde, kurt kuş yimesün tiyü.
22. Andın, kaç an tilese tirgüzür anı kim anı öldürür. Andın soᅇgra hakkâ andağ degül kim kâfırlar sanurlar anı iş lemediler.
23. [13] Hakkâ andağ degül kim kâfırlar sanurlar anı iş lemediler kim buyurdı bularğa farîza; biliᅇgler bular aᅇgar kıldılar.
24. Bakiᅇg âdamı larğa, bularıᅇg iş leriᅇge neteg kim tedbir kılurlar. Ebü Kılâbe aytur, rahm.: Tevrî t içinde yazılı turur: Yâ âdam oğ lani, bakiᅇg aᅇga kim ka tıg lık kılur erdiᅇgiz, neteg boldı?
25. Biz akdurdımız [125b] suwnı, akdurmaklık.
26. Andın, yardımız yirni, yarmaklık.
27. Bitürdimiz anıᅇg içinde dâne kim kuvvat berür;
28. Üzüm, yoriᅇgga kim yılķı üç ün;
29. [2] Zeytün kim yir-siz, ş erâğ eter-siz; burmâ yıg aķı;

30. Bostānlar, yığaçlar, galebe budaklar;
31. Yaş yimiş kim yir-siz, yilkı otlağı;
32. Menfa'at kılur sizlerge [3] taķı yilkılarınġızġa siziġ.
33. Kaçan kelse kıyāmat üni; ya'ni صافه ol bolur kim yarın kıyāmat küni tamuġdın ün kelgey, hiç ün eksülmegey. Halāyıklar taķı bil-megeyler kim ol ne ün turur kim halāyıklarnı feriştelere bölek bölek kılıp tamuġka salgaylar, iwe iwe. Neteg kim yığaçnı otġa atar teg atġaylar. Bular feryād kılıp çakruşurlar. Ün kelip başr halāyıkınıġ kulakıġa kirür. Ol ün sebebindin 'āciz bolup der-mānde kalurlar. صافه tip anı ayurlar.
- 34-36. [4] Ol kün kaçġaylar erenler karındaşlarındın, kendü analarındın, atalarındın, uraġutlarındın, oġlanlarındın. [5] Hiç kimerse bakmaġay, kendü başları birle meşġül bolġaylar. Katāde aytur:
أفیه Hābil Kābildin kaçġay, واه وابه biziġ Yalawaçımız 'a. anasındın [6] atasındın, Nūh 'a. Lūt 'a.[dın]; واه واه uraġutlarındın, بنیه Nūh 'aleyhi's-selām oġlı Ken'āndın kaçġay.
37. [7] Tegme kişi bulardın bizār bolġaylar. Ol kün ança kayġu bolġay kim ayruġa meşġül bolmaġay.
- 38-39. Yüzler ol kün ak bolup [8] küle turur, şatlık kılġay; ya'ni ol kün şatlık birle rāhat birle küle turġaylar. Beşir, beşāret bolur. Yarın kıyāmat kün mu'minlerġa feriştelere beşāret kılġaylar. Ayġaylar: Beşāret bolsun sizge, kendü bitiniġizni okıyur-siz. Beşir tip anı ayurlar. Taķı ayturlar: Yazuk birle şevābnı tartarlar. Yazuk yünġül kelip şevāb ağır kelse ferişte beşāret berip çakırġaylar: [9] Yā mu'minler, uştmah taparu yörinġler kim sizge rahmat rāhat boldı, taķı 'azāb harām boldı tip ayġaylar. Anı eşitip şādlik kılıp uştmah kapuġıġa kelgeyler. Beşir tip anı

aygaylar.

- 40-41. [10] Yüz, ol kün anıñg üze tün bolup kelgey qaralık.
42. Ol kişiler, bular andağ bolsa kâfırlar [11] fâcırlar bolğay.

[SÜRATU' T-TEKVİR]

Bu Sūra-i Küvviret Mekke de inmiş turur. Äyetleri yigirmi tokuz turur. Kelimeleri yüz kırk turur. Hurūfları biş yüz otuz üç turur. Ubeyy ibn Ka'b [12] aytur Yalawağdın: Kim munı okısa Tengri te'ālā anı yawuzlıkdın saklağay. Kıyāmat küninğge tegi sa'id kelgey. *روی النبي ﷺ انه قال [13] من... ينظر الى القيامة فليقرأ اذا الشمس كورت*

Bu sūranı yigirmi bir kâta okısa niçe teşviş işleri bolsa āsān bolğay.

[14] Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rahīm

1. [15] Kağan kün karañgku bolsa; taķı ayturlar: Küvviret ol turur kim neerse nerse üze koyarlar, tamām destār sarar kibi. Ay kün taķı bir bolur. *ya'ni Tengri te'ālā aytur: Korkuñg ol kündin kim karañgku turur ya'ni ābır zamāne yakın keldi. Künnüñg yahtulıķı bolmağay. Yana kün mağrıbdın toğ-lay. Anı körüp ħalāyıklarınñg yüreki yarılğay. Andın soñgra üküş rüzgār bolmadın ħalāyıklar gūrlerindin kopğaylar, zulmat biter. Anı aytur.*
2. [126a] Kağan yulduzlar kökdin tākülse; ibn 'Abbās aytur: Küvvi-ret ħāl tezgirmek bolur.
3. Kağan tağlar yörise tā hebāen mensūrā bolğay, hiç kalmağay.
4. Kağan tiweler kibi yūkin yūklese 'alāķa kılur. Taķı bu 'Arab me-

şeli turur.

5. [2] Kaçan yılki keyik ölüm kıyāmat küni, andağ kim ayt[ı]t[ı]k.
6. Kaçan teñgizler kaynap ün kılssa andağ turur şüretindin ayt[ı]t[ı]k.
7. Kaçan tenleri tırgüzse kendü meñgi birle; ya'nı eygüleri eygü-
ler birle, yawuzları yawuzlar birle;
- 8-9. [3] Kaçan kızların öldürdi cāhiliyyet vaktın, sorarlar kıyāmat
kün kim ne yazuk birle öldürdiñ kim anıñ yazuķı yok erdi.
10. Kaçan bitigler, bakdursalar, yazuķına ādam oğulları, bende 'ame-
lin.
11. [4] Kaçan kākni kazısalar, türseler, yirindin kitersele;
12. Kaçan tamuǵı kızdursalar. Katāde aytur: Kaynatmak idı kahrı tu-
rur.
- 13-14. Kaçan uştmahı yawuk ketürsele, bilgeyle [5] tā kişiler ne ke-
türdükün, bayr şer takı munı. Sürat içinde on iki başlet turur
altısı bu dünyā altısı ol cihānda.
- 15-16. And yād kılur ol biş yulduzlarğa kim yörürler, andın, kirü kay-
turlar, biri biri artınça yügrür kendü yollarında. **جَوَارِ** anga
tirler kim kurla toǵar ve **فَنَسِي** anıñ için tirler kim kendü
özün yaşır. Anga küneş tirler. Biş yulduz, Behrām ve Zuhāl ve
'Uṭārid ve Zühre ve Müşteri, bu yulduzlarğa Teñgri te'ālā yād
kılur kim hemişe yörir. Takı ayturlar kim ayruķlar ni ayturlar
kim berı bolur.
17. [6] Takı tün kim kaçan karañǵı kelürde ayturlar,
18. Şubh kim kaçan erte bolur,
19. Kim Qur'ān Rasūl kavlı turur kirāmin,
20. [7] Kuvvat idisi turur, 'arş idisi katında temekkün turur, 'azim
uluğ turur.

21. Tā'at kılıñg anda, aña; ya'nî Cebrā' ilge emîn tirler feriştele[r].
22. Degül işiñgiz siziñg [8] delü, dīvāne.
23. Çınuk kördi Cebrā' il uluğ şüretin, ol nā-hayāt āşkäre; ya'nî ol yirde kim kün toğar yoğaru kelür kökdin, andağ kim aytduk.
24. Degül Muhammed vahydın, kök habarındın ğayib säzdin tohmatlıg ve bañıl degül.
25. [9] Takı degül Kur'ān, sürükmiş Şeytān kavlı.
26. Kañça barğay Muhammed Kur'ān hükmindin kañça kezgey.
27. Degül ol kim yād kılmaklık ğalklarğa [10] ol tiler sizlerde.
- قول لمن شاء منكم ان يستقيم
- nerseler üze yanğay. Kağan bu āyet indi erse Ebū Cehl [126b] [aydı]: İş bizge ermiş. Tilesevüz ğak yolda turğayvuz. Teñgri aytdı: (LXXXI: 29) الا ان يشاء الله رب العالمين
- Tilemez anı kim meger Teñgri tiler, perver kılguçı [2] ektülegüçi Tengri 'ālem ğalkların. Hasan Başrī aytur: Hiç 'Arab islām tiledi tā Teñgri tilemeyinçe. Vehb aytur: Teñgridin toksandın artuk [3] kitāb indi. Seksen kitāb okıdum. Bu kitāblarda andağ buldum: Hiç ne kim kendü özine Tengri meşiyetindin ayru neerse kılsa kâfir bolur. [4] Ve bi'llāhi't-tevfik.

[SÜRATU'L-İNFİTAR]

Bu Sūra-i İnfetaret Mekkede inmiş turur. [Āyetleri] on tokuz, kelimeleri yigirmi turur ve ğurūfları üç yüz on dört turur. [5] Rivāyet kıtur Ubeyy ibn Ka'b, Yalawaç 'a.dın: Kim bu sūranı okısa Teñgri te'ālā her bir katre suvlar sanınça eygülük itmiş fażlını bergey. [6] Kıyāmat kün işi şalāhğa kelgey. Takı bu Sūra-

tu'l-feḫaretni tokuz kata okısa yılan çadan belāsındın emān bul-
ğay.

[7] Bismi'llāhi'r-raḫmāni'r-raḫīm

1. [8] Kaçan kök yarılrsa,
2. Kaçan yulduzlar tökülse,
3. Kaçan teñgizler [9] birbirine katılrsa tā bir teñgiz bolğay hoş,
birbirine katılğay andın siñgigley yok bolğay,
4. Kaçan kim gürleri aşakı yokarı kılğay tā ölügler gürindin çıkar-
lar. Ne kim māl bar altun kümüş yir altında yokaru çıka,
5. Bilgeyler tegme kişiler ne kim ilgerü şadaka eygülük kılmiş bol-
ğay taķı ol kim [10] te'ḫir kılmişini yād kıla.
6. Ey kişiler, kim girre kıldı, seni iding tā'atındın yıgdı. Yala-
waç bu āyetini okıdı, cehl ve nādānlık girre kıldı tigeı.
7. Ol idi kim [11] tārütıdı seni, rast kıldı seniñ boyuñ boziñg.
8. Tiler tertib kıldı seni anıñ karındaşlarına meñger erkek yā
tişi.
9. [12] Haḫkā kim yalğan kılurlar kıyāmat künini.
10. Niçük, sizlerni saķlağuçı bar,
11. [13] Kirām yazğuçılar,
12. Siziñ 'ameliñgizni bilürler, anı kim kılur-siz.
13. Çınuk eygüler uştmah ni'meti içinde bolğay.
14. [14] Çınuk fācırılar tamuğ içinde bolğay.
- 15-16. Kiwürgeyler bularnı kıyāmat künü tamuğga; bulğaylar anıñ 'azā-
bın, bolmağaylar anda gāyib.
17. [127a] Kim ukturdı sizge kim ne turur kıyāmat künü?
18. Yana kim ukturdı sañga kim bar turur kıyāmat künü?

19. Ol kün kılmağay biregü [2] biregüğe asiğ, nerse kılmağay. Fer-
mān, ol kün Teŋgriniŋ bolğay.

[SÜRATU'L-MUTAFFIFIN]

El-Muṭaffifin sūrası Medīnede inmiş turur. Āyetleri otuz altı
turur. Kelimeleri yüz tokuz turur. Hurūfları tãrt yüz otuz tu-
rur. Rivāyet: [3] Ol kün Teŋgriniŋ bolğay. Ubeyy ibn Ka'b ay-
tur Yalawağdın: Kim bu sūranı okısa angar haqq-ı maḥtūm bergey
kıyāmat kuni. [4] Taqı kim bu sūranı yiti kata okısa yığlağan
oğlan yiti kün yığlamağay. Va' llāhu [a'lem].

[5] Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rahīm

1. [6] Veyl ol kişilerge kim noqşān kılğay terāzūge, kilige ve
keylge.
2. Kağan alsalar erenler tamām ölçü birle alsalar; عى bu yirde س
ma'nisi bolur.
3. Kağan [7] keyllenseler keyl bolur, yā tartsalar terāzū bolur,
noqşān kılurlar. Ibn 'Abbās aytur: Yalawaç 'a. Medīnege keldikde
Medīnelig 'ādeti ol erdi, keyl ve terāzū içinde bıyānat kılurlar
erdi. Teŋgri te'ālā bu sūranı ıddı. Bular andın tevbe kıldılar.
Bular iki keyl ve terāzū tutar erdiler. Ulusu birle alurlar er-
di, kiçigi birle berürler erdi. Kayu kişi kim Teŋgri hūkmine bı-
lāf kılrsa Teŋgri te'ālā bularğa yoksuzluk berür. [8] Kayu kavm
kim yawuzlık fesādı ūküş bolsa Teŋgri te'ālā bularğa ölüm ūküş
berür. Kayu kavm zekāt yığsa yağmur yığar. Ol sebebdin [9] Teŋg-
ri te'ālā bu sūranı ızdı: Rasūl şalla' llāhu 'aleyhi ve sellem
Mekkedin Medīnege hicret kıldı. Mekkeli Medīneli ara indi, Medi-

nelig taqı ʿālem bīyānat küninde [10] bolmasunlar tā Medīne,
yatsaŋız avval bu sūranı okıŋ tā iblāş ʿāleme rüşen bolsun.

Çün Medīnege keldi erse avval bu sūranı [11] okıdı. توبه کردند

تا این امروز هان راستی اند که در عالم از ایشان راست تر نیستند

- 4-5. [12] Ey bilmezler kim buları, ol kim turğay ādamılar, ol uluğ kün.
6. Ol kün qopar balāyıklar [13] idı teʿālā fermānına.
7. Haqqā kim bitigler, kitābları kāfırlarıŋ Siccinde turur. Yalawaç ʿa. aytdı: Yiti kat turur, yir altında turur. Kaʿb el-Abbār aytur: Fācırılar cānın kōkke eltgeyler. Anı bezerlemezler. Taqı yirge keltürgeyler, yir taqı bezerlemez. Andın Siccinge eltgeyler. Anda bir yığaç bar [14] kapkara. Ol yığaçda şeytān adı yazıqlıq turur. Yalawaç ʿa. aytdı: فلق . الفلق بئیر فی جهنم
kuyuğ turur, tamuğda başı örtülüg; Siccin kuyuğ turur başı açuq.
- 8-9. [15] Taqı ne uqturdı sangā, Siccin bitig turur, yazılmış, sözlenmegey.
10. Veyl bolsun ol kün yalawaçlarını yalğan kılguçılarga.
11. Anlar kim [127b] yalğan kıldılar kıyāmat künin.
12. Kılmadılar yalğan anı meger tegme kişiler zālīm, fācır bolğay.
13. Kaçan kim okısa [2] anıŋ üze biziŋ āyātlarımıznı, aytur kim bu aşnularıŋ meşeli turur, ne andağ turur, ve ne kim galebe kılmış turur.
14. Haqqā bularıŋ köŋülleri üze ne ol kim kazanç [3] kılurlar bular, bayr şer. Ebū Hureyre aytur kim kaçan bende yazuq kılssa bir katre kara nokta anıŋ köŋliŋge urarlar. Eger tevbe kılssa köŋlindin kiterler.
15. Haqqā kim bular Tenğrisindin ol kün maħcüb bolğaylar; yaʿnı dī-

dârin körmegeyler [4] ni'et rahmat bulmağaylar. Dünyâ içinde maħcüb bolurlar, tevhid körmez ve mağfırat körmez ve kıyâmat küni maħcüb bolur, Tengri te'âlâ didârin [5] rahmatın körmez takı bulmaz, maħcüb bolup kalur. Delıldür, mu'minlerge herâyine didâr bolur. تاكوی كه خدای را در بهشت ببیند كه در امکان [6] نیست ببیند در مكان و دیدن تو اندر مكان اما دیده در مكان فی جناتك امروز داننده در مكان و دانستن در مكان اما دانسته نه در مكان همچنان برستیده در مكان لكن برستیده نه در مكان

16. [7] Andın, bular ol kişilerdin bolğaylar kim tamuğ 'azâbın körgeyler.
17. Andın aytğay bular: Bu turur ol kim kılur erdingiz sizler anı yalğan.
18. [8] Mu'î'larınġ kitâbları 'illiyyinde turur. Yalawaçımız 'a. aytdı: 'illiyyin yiti kat kökdin üstün turur, 'arş altında. İbn 'Abbâs aytur: Zeberced taht asıġlıġ turur. Ka'b el-Abbar aytur: 'Arş saġdınında turur. Zâhhâk aytur: Sidretu'l-müntehâ turur, 'illiyyin anıġ için tirler. 'Ulüv-i rif'at, yücedin yüce bolur.
19. [9] Ve ne ukturdı saġa kim ne turur 'illiyyin, feris̄teler yiri turur. Andaġ kim Siccin kâfırlar yiri turur.
20. Kitâb turur sözlenmegey.
21. Hâzır kelgeyler anda mu'arrablar, mu'î'lar ni'et içinde bolur.
22. Hod ebrârlar [10] ni'et içinde bolğay.
23. Tahtlar üze anıġ kerâmatına bakarlar ya'ni bakarlar Tengrige.
24. Bilgey-sen bularınġ yüzleri içinde yarukluk, ni'etler bergeyler bularğa.
25. Şarâb, hamr-ı şâfi ap eski, mühr anğa urmuş bolğay tâ hiç kimer-

se eli aṅga tegmegey meger ebrār eli teggey mührge.

26. Anıṅ soṅ dadısı yıpar bolğay. Taqı rağbat kılğay rāğıblar, münāza'at kılğay [11] anda rāğıblar.
27. Ve tatıǵı anıṅ Tesnīm bolğay, şarāb-ı şerifi bolur. Tesnīm şarāb atı turur. 'Arş saǵf[ı]da bolur. Muqarrablar derecesi turur.
28. Tengiz turur kim iğgeyler anda [12] muqarrablar.
29. Çınuq ol kişiler kim kāfır bolğay Mekke uluǵları Ebū Cehl, Velīd bin Muğire kibi bolğay, ol kişilerdin kim imān ketürmiş turur 'Ammār, Bilāl, Şuheyb bularǵa külürler erdi.
30. [128a] Kaçan kelseler bularıṅ katına közleri birle işāret kılurlar erdi birbirine.
31. Kaçan kaytsalar iwlerine, haǵları tapa kayturlar erdi şādlik kılıp.
32. [2] Kaçan kerseler bularnı ayturlar: Çınuq bular yolsuzlar turur.
33. Imaduk bular üze müvekkel.
34. [3] Pes bu kün ol kişiler kim imān ketürmiş turur, kāfırlarǵa külgey; andaǵ kim kāfırlar bularǵa küldüki kibi bu dünyāda ve yarın kıyāmat küni kāfırlarǵa aytğaylar kim keliṅ, uştmahka kiriṅ. Kaçan kirmekke kelseler uştmah kapuǵın bularǵa baǵlağaylar. Taqı mu'minler bularǵa külüşgeyler.
- 35-36. [4] Yinçü yāqūt tahtlar üzre olturup baqa tungaylar: Neteg 'azāb kılur tiyü, ey cezā bergeyler kāfırlarǵa, ol iş kim işlediler. Ve bi'llāhi't-tevfik.

[SÜRATU'L-INŞİKAK]

[5] Ünşekkat sūrası Mekke de inmiş turur. Ayetleri yigirmi biş

turur. Kelimeleri yüz yiti turur. Hurūfları tōrt yüz üç turur.
Yalawaçımız ‘a. [6] aytdı: Kim bu sūranı okısa kıyāmat künü
Teñgri te‘ālā fazlı birle, bitigin arkasındın bermegey. Taķı kim
bu sūranı yitmiş kata okısa [7] hāmile hātūn zahmatı uçun Hak
te‘ālā āsān kılı bergey yarlıkamış. Va‘llāhu a‘lem.

[8] Bismi‘llāhi‘r-rahmāni‘r-rahīm

[9] Ol idi atı birle, yarlıkagan, yarlıkaguçı.

1. [10] Kaçan kök yarılса,
2. İdi fermānı birle bolğay anıñg Teñgrisine ol sezāvār turur kim
ańga tā‘at kılsalar.
3. Kaçan yirni tartсalar, inin uzatsalar,
4. [11] Kemişgey ne kim anıñg karnında turur. Mālları kamuğ taşra
kemişgey ve hālī bolğay.
5. İstegey Tengri fermānın ve tā‘at ańga sezāvār turur.
6. Ey sizler kim ādamılar-siz [12] çınuk renc kätürdiñgiz kendü
İdiñgiz fermānına kaşd kıldıñgız, renc kätürdiñgiz ańga; yetgey
ve körgey-siz anıñg cezāsın.
7. Ammā ol kişi kim berse ańga kitābını ya‘nī bitigin [13] sağ el-
gine;
8. Terk bolğay ańgar, şumār kılğaylar,
9. Ve kaytur kendü ehli tapa, şād bolup. ‘Āyişe aytur, rażiya‘llāhu
‘anhumā: Feyğāmbar ‘a.[dın] eşitdüm: Kimge kim ‘azāb kılsa ‘azāb
bulur.
10. [14] Ammā ol kişilerinñ bitiglerin buyrur bolsa ardındın bed-
bahtlıkğa;
11. Terk bolğay, nidā kılğay; Veyl helāk tigeу.

12. Anga kaydürgüçi; [12Bb]
13. Bilmedi dünyā içinde hâkları birle şād bolup köngli tiledüki işler işlese.
14. Andağ kim sanur, öre kelmegey mañga belî kelmegey

.....

Kāfırlar gümān kılurlar, bu dünyāge kayd ve kelmekke, su'āl ce-zā' kıyāmat boluringa.

15. Anga çınuk [2] Tenğrisi anıñ hālın bilür. Başır turur, körer.
16. Takı and yād kılur—men şafak hakkı üçün, ol kim oyaksa kızarur,
17. Tün kelür [takı] ol nerseler,
18. Takı ay [3] kaçan tün bolsa,
19. Bilgeyler, hāldın halğa tezgine. Ayturlar: Bu yüklüg oğlanğa, oğlanlıkdın yigitlikke yigitlikdin karılıkğa, karılıkdın ölümge, ölümdin tiriglikke, [4]
- Mūsā kavmı aytdılar Mūsāğa: *طبق ای مالا بعد حاله جنانك*
- Bu kavm takı aytdılar: *لن نؤمن لك حتى ترى الله بصره*
- اوتاتى بالله والملائكة [5] قبيلاً*
- ve çün ki ol kavmlar peygāmarlarına sāhir, kezzāb tidiler, bu kavm takı andağ tidiler.

20. [6] Ne boldı bularga, imān keltürmezler?
21. Kaçan okısa anlar üze Kur'ān sücüd kilmazlar ya'ni çüzü' ya'ni namāz kilmazlar? Takı mundağ sücüd kılur bu sūra içinde bu yir-de.
22. [7] Bilgil kim ol kişiler kim kāfır bolmuş tururlar, yalğan kılurlar.
23. Tenğri dānā bilgen turur, ol nerseler kim yaşrurlar.
24. Beşāret turur, bergil olarga [8] ağırtıguçi kın birle.

25. Meger ol kişiler kim İmān ketürmiş turur taķı eygü iş işlemiş turur, olarğa turur müzd eksüksüz. Ve bi'llāhi't-tevfik.

[SÜRATU'L-BURŪC]

[9] Bu Sūra-i Burūc Mekkede inmiş turur. Ayetleri yigirmi iki turur. Kelimeleri yüz tokuz turur. Hurūfları tōrt yüz ellig sekiz turur. Ubeyy ibn Ka'b rivāyet [10] kılur Yalawaçımız 'a.dın, aytdı: Her kim Burūc sūrasın okısa Teŋri te'ālā anğa on eygölük bergey. Ādine 'arafa küni bolsa keçmiş keldeçi günāh[11]larını 'afv kılğay. Bu sūranı yigirmi bir kata okısa düşmānlar tili bağlanğay.

[12] Bismi'llāhi'r-rahmāni'r-rahim

قال ابن عباس ومجاهد في ذات القصور في السماء وهو منازل النجوم ومطالعها

1. [14] And yād kılur kökler üçün kim andağ burūclar bar;
2. Taķı ol mev'ūd kıyāmat küni turur.
3. Yalawaçımız 'a. aytdı: Şāhid ādine küni ve meşhūd 'arafa küni. Andın künlende hiç ādine küni kibi [15] kün yok kim ādine küni içinde bir sā'at bar kim bende, ne hācat kim ol sā'at içinde tillese revā bolğay. Yalawaçımız 'a. aytdı: Ādine kün şalavāt üküş bering. Ol [16] meşhūd turur, hāzır bolğay. Ferişteler kamuğ maŋga şalavāt bergeyler. Kamuğ maŋga 'arza kılğaylar. Bularıŋ şalavātın Ebū Zerr aytur: Sordum Peyğābarğa, [17] aytdı: Harām yirge turur, peyğābarlar etin çürütmeklik. Peyğābarlar Teŋri te'ālā katında bolurlar, rüzı yiyürler tip yarlıkadı.
4. [129a] La'net kılınmış turur Uhdūd kavmına. Şuheyb rivāyet kılur Peyğābardın 'a.: Bir pādşāh bar erdi avvalķı rüzgārda. Anıŋ

atı Ebū Yūsuf erdi. Nevāsir oğlu erdi. Bu melik yawuz işlig yawuz yürüşlüg, butğa tapunğuçı müdbir erdi. Taķı kamug [2] bayli haşemi kāfir erdiler. Yemen boğunlarındın Benī Bihrān ceddindin erdiler. Bizim yalawaçımız Muhammed-i Rasūlu' llāhdın yitmiş yıl uza keçti. Emirü'l-mu'minūn 'Alī [3] rażiya' llāhu 'anhu andağ aytur: Meger ol şehr içinde bir zāhid bar erdi. İl uçında şavma'a kılıp incil okır erdi, 'Isā yalawaç dīninde turur. Ol il [4] içinde bir kāfir bar erdi. Atı Yemān erdi. Bir oğlu bar erdi 'Abdu' llāh atlıg. Oğlını cādūlarda cādūluk öğrensün tip koğmuş erdi. [5] Bu oğlan üstādinga barur kelür erdi. Anıñg yolu üze bu zāhidniñg şavma'ası erdi. Künlerde bir kün bu 'Abdu' llāh kapuğdın keçer erdi. Hoş [6] ün eşitdi. Ol zāhid katinga kirdi. Aydı: Bu okımışıñg kelāmnı öğrengüğe köñglümge rağbat tüşdi. Men bu künde kiğin erte [7] kiçe sangı keleyin tidi. Bir niçe rüzgār keçti. Bu 'Abdu' llāhniñg köñglinde şerī'atniñg merāsı ornadı. Ve līkin atası andağ sakınur erdi [8] kim cādūluk öğrenür tip. Künlerde bir kün bu oğlan öz iwi tapa barur erdi. Yolında bir uluğ ejderhānı kördi. Arkuru yatmış halk [9] yolın kesmiş. Anı körup köñglinde aydı kim atam meni cādūlar üstādinga ızdı. Men anı koğup islām dīni tilep zāhid katında [10] 'ilm öğrenür-men. Köreyin kim bu ikide kayusı haķ turur tip. Bir uluğ taş kötrüp yılan tapa yöridi. Taķı aydı: Ey yaratğan İği, eger zāhid [11] dīni haķ erse mañga bu ejderhā üze nuşrat bergil tip taşnı atdı. Teñgri te'ālā kudratı birle taş tegip ejderhānı helāk kıldı. Yılan öldi [12] erse bu oğlan yügrüp zāhid katinga keldi. Aydı: Ey zāhid, bu yañgılıg hāl belgürdi. Menim elgimdın kelmeğü iş belgürdi tidi. Zāhid aydı: [13] Mundın taķı uluğrak iş belgürgey

tidi. Taķı 'ālem içinde atıñg fāş bolǵay tidi. Ey oǵlan, bu kün sen fāzılraq-sen Tengri te'ālā [14] kätında. Mendin östrü eger sañǵa belā kelür erse habar bermegey, körtermegey-sen tidi. Bu habar il içinde fāş boldı. Aydıllar! Bu oǵlankına [15] bir taş birle andaǵ uluǵ ejderhānı neteg öldürdi tiyü hālk kamuǵ nezzā-raǵa tirildiler, tañǵladılar. Bu melikniñ bir karındaşı bar [16] erdi. Anıñ oǵlı bar erdi, körklüg cemāllıǵ ve lıkin iki közi körmes erdi. Bu kışşanı eşitip ol taķı kelmiş erdi. Bu oǵlanǵa aydılar: Ol yılannı [17] sen mü öldürdiñ tiyü aydılar. [Men] öltürmedim ammā Tengri 'azze ve celle öz kudratı birle öltürdi tidi. Bu közsüz yigit aydı: Bizniñ tenǵrimizdin [18] özge tenǵri bar mu tidi? 'Abdu'llāh aydı: Bir yalnguz Tengri bar kim yirni kökni, bu iki cihānnı Ol yaratmış turur tidi erse közsüz yigit [19] andaǵ aydı: Eger bu aymışniñ söz rast erse aymışniñ Tenǵridin tilegil. Menim bu körmez közümni körer kılsun tidi. 'Abdu'llāh aydı: Eger [20] közüñni körer kılsa sen Tenǵrige bütgey mü-sen tidi? Aydı: Bütgey-men tidi. Anda kiñin 'Abdu'llāh elgin kötürüp aydı: Ey Hüdāvendā, bu yigit kim [21] bu sözni kim sözledi rast turur. Munıñ közin körer kılgıl tip du'ā kıldı. Ol sā'atda iki közi körer boldı. Elgin kötürdi taķı aydı: [22]

اشهدان لالا الا اله و اشهدان و عد لا شريك له

tidi. İki yörüp şādlik üze salınu sewinü küwenü melik katinga [23] keldi. Bu yañǵlıǵ kördi erse 'aceb tutdı, bu körmez közini kim körer kıldı tip. Bu yigit aydı: Allāh te'ālā tidi. Melik aydı: Ol kim turur tidi. Bu yigit [24] aydı:

رب السموات والارض وما بينهما ورب الدنيا والاخرة

tidi. Melik öwkelenip aydı: Bu dīnni kaydın aldıñ, kimdin ög-

rendiŋ? [25] Muni koğıgıl aŋnuķı dınnı aytgıl tidi. Bu yigit aydı: Hergiz bu dındin kaytmaz-men tidi. Seniŋ dıniŋğa kirmez-men tidi. Melik aydı: Bu dındin [26] kaytmaz erseŋ, men seni katıg kınağay-men tidi. Bu yigit melik sözın tıŋlamadı. Fermānladı, anı tutdı, ‘azāb kıldı. Oğlanı körterdi. [27] Oğlanğa aydı: Sen ol yirge mü tegdiŋ, mundağ közni eyi edesi tidi? Oğlan aydı: Teŋgri te‘ālā eygü itdi, men eygü etmedim tidi. Anı taķı tutdı. [28] ‘Azāb kıldı, tā ol zāhidni körterdi. Zāhidni tutdı, ‘azāb kıldı. Aydı: Bu dıniŋdin yangıl tidi. ‘Azāb kıldı. Dıniŋdin yanmadı. Biçķu [29] birle biçdı. Başındın ayakiŋğa teg[g]linçe yardı. Andın ol kardaşını keltürdi. Ol taķı dıniŋdin yanmadı. Anı taķı biçķiladı. Andın bu oğlanğa aydı: [30] Dıniŋdin yangıl. Yanmadı. Anı buyurdı: İltiŋ tağniŋ başındın yirge çalıŋlar tidi. Tağka eltü berdiler erse ‘Abdu‘llāh elig kötürdi. [31] Taķı aydı: Ey uluğ pādşāh meni bularniŋ belāsındın kutğarğıl tidi. Ol sā‘atda tağ içinde zelzele tüŋti. Tağ titredi. Bular ka-muğ, kayadın [32] tüŋdi, helāk boldılar. ‘Abdu‘llāh selāmat kaldı. Melik kaŋına keldi. Melik aydı: Kanı seniŋ birle barğanlar tidi? ‘Abdu‘llāh aydı: Barçasını [33] Teŋgri te‘ālā helāk kıldı tidi. Melikniŋ artukrak öwkesi keldi. Yana fermānladı: Muni kimige mündürüŋ; fülān teŋgizge eltüŋ, fülān yirge [34] tegseŋiz aytüŋ, bu dındin yangıl tip. Yanmağı teg bolsa, ol yirde suwka salıŋ tidi. Ol yirge tegdi erse suwka atmak tilediler. [35] ‘Abdu‘llāh yana burunķı teg du‘ā kıldı: İllāhı, bularniŋ belāsındın közezgıl tip. Ol sā‘atda kimileri helāk boldı. Olar ta-ķı [36] cümle helāk boldılar. ‘Abdu‘llāh selāmat kaldı. Kayra keldi, melikke aydı: Ol Teŋgri te‘ālāniŋ birlikiŋge bütgil, bā-

tıl dīniŋdin yangıl tidi. [37] Melikniŋ öwkesi keldi. Andağ aydı: Kılıç keltürünġler tip. Keltürdiler. Barça urdılar, bir tüsiŋge ziyān kılmadı. Kamuġları [38] mütehayyir kaldılar. Bu işler il içinde fāş boldı. Barça bildiler kim ‘Abdu’llāhniŋ dīni haq turur taqı haqdın üze turur tiyü bildiler. [129b] Taqı üküş haqlar müsülmān boldılar. Melikniŋ köŋliŋge kerkünç tüşdi, ‘āciz boldı. Endişege tüşti kim bu oġlannı neteg [2] öltürmek kerek tip. ‘Azāb kıldı. ‘Abdu’llāh aydı: Meni sen öltürübilmez-sen, meger bir iş kılmagunça tidi. Ol mel’ün aydı: Ol ni iş turur tip. [3] ‘Abdu’llāh aydı: Ol bu iş turur kim münādī kıldurġıl. Kamuġ şahrāka çıksunlar. Taqı seniŋ taqtıŋnı hem çıkarısunlar. Taqı dār yıġaçı [4] tiksünler. Meni aniŋ üze assunlar. Taqı ok ya alsunlar. Taqı meni atsunlar. Meni atarda andağ aysunlar: Bu oġlanniŋ Tengrisi atı birle [5] atamız tip atısunlar meni öltürgeyler, yok erse öltürü bilmegeyler tidi. ‘Abdu’llāh aydı: Teg kıldılar. Uluġ kiçig baqa turdılar. Neteg kim bir [6] oknı idı atı birle atıŋları ol erdi. Ol hālde elgin kötürüp kulakı tapa urdı. Taqı aydı:

اشهدان لا اله الا الله و محمد لا شريك له

tip [7] cān berdi. Halāyıklar tört yandı ok kötürüp bir oġurda
آمننا برب العالمين Imān keltürdiler. Bu oġlanniŋ Tengrisiŋge bütimiz tidiler. [8] Melik bularniŋ Imān ketürmişlerin kördi erse mütehayyir kaldı. Andağ aydı: Bu oġlan meni aldap kavmumnı kendü dīniŋge keltürmek için hile kıldı. [9] Men anı bilmemiş-men tip ökündi. Ol sā’atda hayli başemi fermānladı. Bir uluġ karım kazdurdı. Taqı içiŋge uluġ ot yakturdı. Taqı [10] fermānladı kim ol oġlanniŋ dīnini ködüp benim dīniŋge kirse anı

kođunđ; kim benim dīninge kirmese anı bu otđa salınglar tidi.
[11] Ol ħalāyıklarnı keltürdiler. Bātı1 dīnge kirmegen, yitmiş
miñ baş er erdi. Erenlerni, za'ifelerni oğlan uşakı birle cüm-
leni otđa saldılar. [12] Anda kiğin Teñgri te'ālāning ğazabı bu-
lariñ üze boldı. Ol ot ok bulariñ üze teñgiz suwı kum urar teg
ol otdin kum koğtı. [13] İlniñ iğini taşını kapsadı. Kāfırlarnı
bir ođurda helāk kıldı, örtedi. Emīrū'1-mu'minīn 'ömer bin el-
Ĥattāb rażıya'llāhu 'anhu vaktında Yemen [14] ilindin bir nāme
keldi. Andağ aymışlar kim bu Yemen ilinde bir ölüğ yigit buldı-
mız. Elgini kulakı yüziñge urup turur. Kayu vaktıda elgini [15]
kulakındin yüzindin kitersemiz kan barur. Yana koğsamız yana tı-
nar tip aymış erdiler. 'ömer rażıya'llāhu 'anhu ol nāmeđa cevāb
bitidi. [16] Ol 'Abdu'llāh turur kim Aşĥābu'1-Uđdūd vaktında ol
rūzgārda olariñ elginde şehid boldı. Siz anđa katılmañlar. Kı-
yāmatka [17] teg[ı]ñce kan aka turur 'arş tapa tip aydı. Uđdūd
timişi ol karımniñ otı turur. Aşĥāb timişi bular erdi. Aşĥā-
bu'1-Uđdūd kışşası bu erdi.

5. [18] Ot turur kim köydürgüci.
6. Bular anıñ iğide olturur erdi.
7. Ol kāfir kim kı1ur mu'minlerge renc [19] ħāzır tanuğ.
8. Hiç yığmadılar buları ve ne tağı yazuğ kıldılar meger bular imān
keltürdiler 'azīz Teñgrige, öđül.
9. [20] Ol iğige, anga turur kāklerde tağı yirlerde. Teñgri kamuğ
nerse üze tanuğ turur.
10. [21] Bütünlükün, ol kişiler 'azāb kıldı mu'min erenlerge mu'mine
'avretlerge, andin tevbe kılmadılar; olarđa 'azāb [22] tamuğda
turur, tağı olarđa turur köydürgüci ot 'azābı.

11. Bütünlükün, ol kişiler kim İmān keltürdiler, kıldılar edgülükler [23] anlarğa turur bostānlar, akar anıñ altındın arıklar. Ol turur uluğ kurtulmak.
12. [130a] Çınuk bolğay seniñ Teñgrinğ katıq ‘azāb birle kılığlı.
13. Kim ol turur, ibtidā kıtur dünyā[da] urur ‘azāb kıtur; ya‘nī kāfırlarnı bu cihānda äldürür, ol cihānda köydürür.
14. Ol Teñgri yarlıkağuçı turur. Sewer dostların.
15. [2] Uluğ ‘arş Tengrisi, şerī‘at turur
16. işler ol nerselerni kim tiler.
- 17-18. Eyā keldi sañğa hikāyeti, ol kişiler kim helāk kıldıq. Andın, beyān kıldı; [3] aytdı Fir‘avnnı taqı Semüdnı.
19. Bel kim ol kişiler kim kāfır bolmış turur seniñ kavminğ, eyā Muhammed yalğan sözledi, vācıb boldı añğa ‘azāb.
20. Taqı Teñgri te‘ālā bularınğ üzre muhit turur; ya‘nī ‘ālim turur bilür, kädır turur bularğa.
21. [4] Bel kim bu Kur‘ān turur şerif, kerim. Andağ tegül kim kāfırlar aytur: Yaratılmış tegül. ‘Abdu‘l-‘Aziz ibn Yahyā aytur: Me‘cüd ma‘nisi ğayr-i maḥlūk bolur. Yaratılmış timek yaramağay. Yaradılmış nerse noqşāndın hālī bolmaz ve anıñ şerifi tamām bolmaz. Kur‘ān şerifi uluğ turur.
22. [5] Ol taḥt içinde kim saklamış turur. Ibn ‘Abbās aytur: Levhu‘l-mahfūzda yazılmış turur:
لا اله الا الله وحده ودينه الاسلام
و محمد عبده و رولا فني آمن باله عز وجل و اتبع رسده ادخله الجنة
turur. Levh, ‘arş sağıdında turur isrāfil elinde. Ve bi‘llā-hi‘t-tevfik.

[6] Bu Târik sūrası Mekke de inmiş turur. Âyetleri on yiti turur. Kelimeleri altmış bir turur. Hurūfları iki yüz otuz turur. Ubeyy ibn Ka'b [7] aytur, Peygāmbâr 'a.dın eşitdim: Kim bu sūranı okısa Teḡri te'ālā tegme yulduz sakışınça müzd bergey. Taķı bu sūranı dīv, perī için okısa [8] dīv, cin, perīdin emān bulğay tidi.

[9] Bismi'llāhi'r-rahmāni'r-rahīm

1. [10] Kōkdeki yulduz kim aḡḡa Târik tirler, āşkāre toğar kündüz tapa.
- 2-3. Āğāh kıldı saḡḡa kim ne turur Târik? Aytdılar: Yulduz kim yaldırar. Taķı ayturlar: Ūkeri aytur. Taķı ayturlar kim ḡālī ayturlar, anı kim şeytānları eter, ayturlar kim Târik yiting kat kōkde toğar.
4. [11] Yok hiç kimse, anı saklayıķı bolmasa. Peygāmbâr 'a. aydı: Tegme bir mu'minni yüz altmış ferişte saklar kamug belālardin.
5. Baķiḡ ādamılarḡa kim nedin yaratdı bularnı. Andın nedin yaratduķın āşkāre kıldı:
- 6-7. [12] Teḡri te'ālā yaratmış anı ol suwdın kim akar; be-ma'nā medfūk segriyü çıkar, anı ataları şulblarındın ve anaları kōgsi iki emcek arasındın.
8. Teḡri te'ālā anı [13] ewürmeklik ūze kādir turur.
9. Ol kün kim āşkāre kılur ne nerse kılsalar, yaşru. 'Atā bin Rebāh aytur: Farīzaları munda aytur, kıldım tip ve likin kilmaduk turur. Bular kim ol sır turur kim anlı Teḡrili arasında. Kaçan ve cenābat ġuslin ve namāz oruğ ol kim meḡzer bularḡa. Peygāmbâr 'a. aytdı: Ūç nerse işlese Teḡri te'ālā aniḡ velisi turur. Ha-

kikat her kim hıyānat, Teᅅgri te'ālānıᅅ dıŝmānı turur, namāz oruᅅ ve ᅅusl ve cenābatᅅa hıyānat kılsa.

10. Yok kāfırlarᅅa hiᅅ kuvvat kim anı 'azābdın yıᅅsa ve hiᅅ nuşrat yok.
- 11-12. [130b] Kāklerdin kim yaᅅmur yaᅅar, kaytaru. Hākklar rüzisıniᅅ sebebi turur; ve yir yarılır türlü otlar biter.
- 13-14. Çınuk kim bu Kur'ān kavlı turur. Hāk, kirtü, fāzıl, haklı bātıl- [1] arasında; [2] ve tegül oyun.
- 15-16. Çınuk kāfırlar hilet kıluırlar hiletlerdin; ve men bular[ᅅa] hiletlerdin ve yawuzluk sanurlar.
17. [3] Mühlet bergeyler kāfırlarᅅe, mühlet bergey bularᅅa tā Bedr künine tegin. Ve bi' llāhi' t-tevfik.

SURATU' L-A' LĀ

[A' lā] sūrası Mekkede inmiŝ turur. Ayetleri on tokuz turur. Kelimeleri seksen sekiz turur. Hurūfları iki yüz yitmiŝ biŝ turur. Ubeyy ibn Ka'b aytur, Peyᅅāambar 'a.dın eŝitdüm: [Kim kim] A' lā sūrasın [okısa] [4] aᅅᅅa aᅅᅅa müzd bergey, İbrāhımᅅa ve Mūsāᅅa ve Muhammedᅅe inmiŝ kitāblar hurūflarıᅅa; ve Peyᅅāambar 'a. bu sūranı sewer erdi, taᅅı sübhāne rabbiye' l-a' lā [5] tiyü. Mikā'il aytı: Taᅅı bu Sūra-i A' lānı safarᅅa çıkarda üç kata okısa selāmatlık birle yana kelgey.

[6] Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rahım

1. [7] Aytᅅıl: Sübhāne rabbiye' l-a' lā tiyü. Bilgi Teᅅgriᅅi, uluᅅ Teᅅgri. Ol kim aᅅᅅa nihāyeti yok. Taᅅı ayturlar: Tengri te'ālā atın atasāᅅᅅ ᅅāŝi' bolur. Neteg kim at turur, ma'nisin tir.

Andağ kim Peygāmbār 'a. aytdı: ان الله تسعة وتسعون اسماً

Ibn 'Abbās aytur: سبح اسم ربه الاعلى ol turur kim aytur: Namāz kılğıl; Teᅅgri te'ālā fermānın yiriᅅge keltürgil, fermān birle.

2. [8] Ol idi kim yaratdı, rast kıldı siziᅅg hakkıᅅgız, ey kad-
dıᅅgız.
3. Takı ol kim takdir kıldı, yol kārterdi sizge.
4. Takı ol kim çıkardı yirdin ot, siziᅅg yilkılarıᅅgız uçun;
5. [9] Kılur, andın, anı kuruğ; tskülür, kara dāne bolur.
6. Sen ök okır-sen; pes unutmağıl anı. Kur'ānı. Meger ol kim tir-
ler anı Teᅅgri kim unutmağıl [10] anı; mensüb boldı. Bir nahvī
bar erdi, uluğ. Bir kün Cüneyd meclisinde hāzır erdi. Bu āyetni
sordı. Cevāb berdi. فلا تنس العمل به Unutmağıl [11] işlemeᅅiᅅg ve
aytur kim Cebrā'il 'a. aytdı: Kitāb āyet[i]din ilgerü Peygāmbār
'a. okır erdi, unudam tiyü korkar erdi.
7. [12] Ma'nisi ol turur: فقرأ عليك جبرائيل انبىام tā
saᅅga Kur'ān aytğay; [13] takı aytur idi: Sen okı, men eşidem
seniᅅg köᅅglüᅅiᅅg içinde saklayavam. Kim ol bilür zāhir turur āş-
kāre [14] ve ne kim yaşru; ya'nī anı kim andın ilgerü kim Ceb-
rā'il 'a. bir tuhfet buldı.
8. Takı biz saw kılduk saᅅga vahy tā anı bilgey-sen ve işlegey-sen.
Takı ayturlar kim tevkīt berdi sanga فلنزل دینی kim ol sehl
turur.
9. Pend bergil eger asığ kılur erse pend bermek.
10. [15] Terk tutğay pend ol kişi kim korkar Tengridin.
- 11-12. Ve girān bolğay pend tutmağga ol bedbaᅅti kim Teᅅgri bilür anı
kim tegesi turur anga, uluğ ot yalını.
13. [131a] Andın ölmegey ol tamuğ içinde kurtulmaya takı tirilmegey

assılı.

14. Çınuğ kurtulmak ol kişilerge kim arıg bolsa küfrdin. Eygü iş kıldı taqı yād kıldı kendü Teñğrısı atın. Taqı andın namāz kıldı. Ebū Sa'īd Huzrī aytur: **انف من تزکی** ol bolur kim zekāt berür. Taqı andın bayram namāzına çıkar yolda tekebbür kılur. Taqı aytur:
15. [2] **فصلی** namāz degül du'ā turur.
16. Bel kim siz ihtiyār kılur-siz dünyā tiriglikin, ol kim hāzır turur.
17. Taqı āhırat [3] yigrek size ve bākırak turur; ya'nī anı kim bu sūra içinde yād kıldı. Taqı keldi, aytur: āhırat yigrek, **قد افلح** **من تزکی** aytdı, bu turur.
18. Çınuğ bu, öngdünkiler kitābı turur; İbrāhīm [4] Mūsā kitāblarında. Ebū Derdā aytur: Peygāmbar 'a.dın sordum. Tidim kim peygāmbarlar niçe erdiler? Aytdı: Yüz miñ yigirmi dört miñ Peygāmbarlar erdi. Aytdum: Yā Rasūla'llāh, bularıñ içinde mürsel niçe turur erdi? Aytdı: Üç yüz on üç mürsel erdi. Ayruqları [5] enbiyālar erdi. Yā Ebā Derdā, dört peygāmbar Tāzī tillü erdi. Hūd, Şālih, Şu'ayb ve sening peygāmbarıñ Muhammed er-Rahmān 'aleyh. [6] Yüz dört kitāb indi. Ellig kitāb, Şit peygāmbarğa indi. Otuz kitāb Ahnūh peygāmbarğa ya'nī İdrīs peygāmbarğa; ilik kalem ol yazdı. [7] Yigirmi kitāb İbrāhīm peygāmbarğa indi. Taqı Tevrīt Mūsāğa, İncil 'İsāğa, Zebūr Dālvuldğa, Furkān Muhammedge indi. Şalavātu'llāhi 'aleyhim ecma'in.

[SÜRATU'L-ĞAŞİYE]

[8] Bu ğaşiye sūrası Mekkede indi. Ayetleri yigirmi altı turur.

Kelimeleri toksan iki turur. Hurūfları yüz seksen bir turur.
Ubeyy ibn Ka'b aytur: [9] Peyğāmbar 'a.dın eşitdim: Kim eāşiye
sūrasın okısa, Teñgri te'ālā anga hisābın āsān kılğay. Takı bu
sūranı sürb-bāde takı ni [10] türlüğ yıl kim bolsa anda beklerde
yigirmi bir kata okısa dem berse şifā bulğay.

[11] Bismi' llāhi' r-raḥmāni' r-raḥīm

1. [12] Eyā keldi saṅga kıyāmat ḥabarı, tegme nerseler hevli,
وتغشى وجوههم النار
2. Yüz, ol kün zelil, ḥor bolğay.
3. İş işler tamuğluğlar [13] ve renc körer. Bu ol turur kim dünyā
içinde Teñgri te'ālā fermānın tutmaduk. Bularğa ol cihānda tek-
lif kılğaylar tā aḡlāl-ı selāsil[ni] bularıñg [boynıñga] kemiş-
geyler. Zeyd aytur: Bu āyeti ol zāhidlarğa aytur kim 'ilm bilme-
din t'ā'at kılur. Bularğa müzd bermez.
4. [14] Köydürgeyler ot birle. İbn Mes'ūd aytur: Tamuğka tüşerler.
Niteg kim tiwe kibi tüzde tayırlar.
5. İçürülrler anga şarāb ol mıñgarda, açıǵlıǵı anıñg ḥaddin keçmiş
bolur. Çanaqlar birle kim bolmağay anda eygülük.
6. [15] Bolmağay bularğa ta'ām meger zarī' bir ot bolur. Yılkı
anıñg yöre tezigmez. Ayturlar: Tamuğda turur erdi, açıǵrak.
7. Semirtmez, takı asiğ kılma [16] aç lıkğa. Biliñg kim tamuğluk-
lar yawuz iş işlerler bu cihānda; yüzleri zişt, kara bolur ol
cihānda. Takı mu'min, edgü iş işlerler, eygülük bulup yüzleri
körklüg bolup ay kibi. Andağ kim aytur:
8. Takı yüzler bolğay ol kün [131b] ni'met içinde;
9. Ol sebebdin [kim] sa'y kılmış bu dünyāda, kirü bu, ḥoşnüd bolur

ol cihānda bulardın.

10. Uştmaḥ içinde, uluḡ zīnet birle.
11. Eşitmegeyler uştmaḥda hiç yalḡan, bāḡıl söz; [2] and içmegeyler.
12. Anıḡ içinde teḡiz bar; aḡa turur.
13. Anıḡ içinde taḡtlar bar, yoḡaru kōtūrūlmüş.
14. Kaplar, ābadān, anuḡlar turur;
15. [3] Taḡı yastuḡlar örtülü turur birbiri katında şaf şaf bolup;
16. Taḡı tōšekler yaylıp tōşenü turur. Ibn ‘Abbās aytur: وزبانی
yoḡaru nerseler bolur kim aḡırı bolmaz. Kaḡan Teḡri te‘ālā uşt-
maḥ şıfatın yād kıldı, kāfırlar ‘aceben kaldılar. [4] Anı yalḡan
tidiler: Andaḡ uluḡ taḡtlarḡa neteg mūner? Andın Teḡri te‘ālā
kend[ül] şun‘ın, ‘azābların yād kıldı. Aytıdı:
17. [5] Körmezler bakmazlar mu tiwege, neteg yaratılmış anı. Hasan
el-Başrī aytur: Pīl ‘acebraḡ turur tiwedın; ve līkin anıḡ için
tiweni yād kıldı fīlni yād kılmadı. [6] Fīl, ayruk erdi. ‘Arab
fīlni körmez erdi. ‘Arab yıldıḡını tiweni kōrer erdi. ‘Acebi tiwe-
niḡ ol turur erdi kim kaḡan ḡurre kirse kırk [7] kün yem yemez
taḡı tiwe yazıda erdi, kırk kün suw içmez taḡı safarda on kün
suwsuz katlanur. Ol kuvvatı birle bir oḡlanḡa fermān [8] bolur.
Anıḡ için yād kıldı. Aytđılar: Ol taḡtlarḡa niteḡ aḡḡaylar?
Aytđı: Tiwege niteḡ mūnerler?
18. [9] Taḡı baḡıḡ köklerge niteḡ kōtūrölüp ayakın tutar.
19. Taḡı baḡıḡ taḡlarḡa niteḡ tikilip turur.
20. Taḡı baḡıḡ yirge [10] niteḡ yazılmış turur.
21. Anı pend bergil, çınuḡ sen pend bergüçi-[sen]
22. Tegül-sen biziḡ üze musallaḡ kim küçün İmān ketürdi. Bu āyet
mensūḡ turur kılıç āyet[1] birle.

- 23-24. [11] Meger ol kişi kim kirü kılsa ve kâfır bolsa, ‘azâb kılğay anga Teñgri uluğ tamuğ ‘azâbındın; ya‘nî dünyâda âltürmek ve yersir kılmaq.
25. [12] Çınuk bizge turur olarıñg kelesisi.
26. Yana çınuk biziñg üze kelesi turur olarıñg sağışı. Ve bi‘llâhi‘t-tevfik.

[SÜRATU‘L-FECR]

Bu Fecr sūrası Mekkede inmiş turur. Ayetleri otuz turur. Kelimeleri [13] yüz yigirmi yiti turur. Hurūfları biş yüz toksan tokuz turur. Ubeyy ibn Ka‘b aytur: Peyğāmbar ‘a.dın eşitdim: Kim bu sūranı [14] okısa Teñgri te‘ālā anı yarlıkağay. Tegme künine yüz şevāb bulğay kıyāmat küni. Kim bu sūranı yiti kıta okısa Allāh te‘ālā anı kamuğ belālardın emān saqlağay. [132a]

Bismi‘llāhi‘r-rahmāni‘r-rahīm

1. [2] Teñgri te‘ālā and yād kılur kündüzlükine. Katāde aytur: Muharrem ayınıñg ilik künin aytur kim yıl anda açılır tiyür. Tağı [3] aytur kim Zī‘l-hicce avvalında ikinçi bayram künin aytur, körmez mü-sen?
2. Tünlerni aytur **بنكرلار** kim ayturlar: Taşdın çıkar **وليل عشرين** ol tünler kim küni oruç bolur ya‘nî Zī‘l-hicce ay avvalı yā Ramazān ayın ve avvalı [4] yā Muharrem ayı avvalı turur tiyü[r]-ler.
3. Tağı ayturlar: **شفع** hāklar bolur. Tağı **وتر** Teñgri te‘ālā bilür bolur. Andağ [5] kim Teñgri te‘ālā aytdı **وصلقناكم ازواجاً** Tağı ayturlar: **شفع** kişig bayram küni turur. **وتر** ‘arafa küni turur

tır. Tağı ayturlar: شفع tiyü [6] dört rek'at iki rek'at namāzları aytur. وتر tiyü ahşām namāzın aytur tağı vitr namāzın aytur. Hüseyñ Ibnü'l-Fa'ıl aytur: شفع tiyü uştmah kapuğların [7] aytur. وتر tiyü tamuğ kapuğların aytur. Uştmah kapusu sekiz turur, tamuğ kapusu yiti turur. Anı aytur.

4. Ve tün kider, kündüz kelür.

5. [8] Eyā bar mu ol kim yād kıldı, and turur 'aql idilerine.

6. Ey körmez mü-sin kim niteg kıldı sening iding [9] 'Ad kavmina.

7-8. İrem ān teg terekiler kim anı yaratmaduk erdi andağ kim, ya'ni

yasatmaduk erdi aning mişli şehrler içindeki bigi. Sa'id [10]

bin el-Museyyeb aytur: ارم ذات العمار التي مشفق turur. Tağı Faraz aytur, İskenderiyye aytur, Katāde aytur: Kabile atı turur.

Ol kabileğa [11] 'Adiler tiyürler. 'Ad bin İrem bin 'Avş bin Sām bin Nūh 'a. ذات العمار tiyü aning için aytur kim olarining boy[1]

uzun yoğun [12] kavî erdiler. Olarda andağ erenler bar erdi: Bir kabile oranınça taş kötürür erdi. Ol kabile üzre kemşür erdi, helāk kıılır [13] erdi. Dört yüz arşun boyları erdi. Ayturlar:

ذی العمار tiyü anı aytur kim çadırları bar erdi. Beyük uzun tirekleri birle yirde [14] makām kılmışlar erdi. Yağmur isteyü barurlar erdi. Bir niçeler ayturlar: 'Abdu'llāh bin Kılābening tiweleri kaçdı. Anı isteyü bardı. [15] 'Adin yazısına tegdi. Ol yazıda bir uluğ hişār kördi. Andağ sandı kim hişār eyeli turur tiyü tiwelerin sorayın tiyü bakdı. [16] Hişār içinde hiç kimer-seni körmedi. Andın kılıç tartdı. Andın tüşdi. Bu hişāring iki uluğ kapusu bar erdi. Kıızıl tağı ak [17] yākütdin nerseler kör-di. 'Aceben kaldı. Andın bir kapuğın aşdı erse andağ kimseni körmedi. Tağı üküş köşkler kördi kim [18] yākütdin zeberced-

Idjin uluğ tirekler bar erdi. Taķı içi toluğ yıpar za'ferān kör-
di. Biri biri birle ma'cūn kılıp yoğrulmuş erdi. [19] Tegme
kōñrelerinde ũkūş yığaçlar kōrdi. Taķı akarlar kōrdi kim kūmiş
kārız kılıp aķıtmuşlar. Andın telim yıpar za'ferān kōtürdi. [20]
ZebercedIdjin yāķūtdın alıp çıkdı. Anı kōtürüp satar erdi. Andın
aning habarı yayıldı. Mu'āviye anı okıdı. Sordı. Şıfatın aytur-
dı. [21] Andın Ka'b el-Ahbār anı okıdı, sordı. Aytdı: Bu dünyāda
hiç şehr bar mu, altun kūmiş zeberced yāķūt birle yasalmış, ti-
di? Ka'b el-Ahbār [22] aytur: Bar. Ol kim Şeddād bin 'Ad binā
kılduķı (LXXXIX: 7, 8) *ارم ذات العمار التي لم يخلق مثلها في البلاد*
Irem ol şehristānın atı turur. 'Imād [23] ol bāķlarıñg atı tu-
rur. 'Ad oğlı Şeddād 'aleyhimū'l-la'ne anı binā kilmış turur.
Kaçan 'Ad öldi erse iki oğlı bar erdi. Biri atı Şeddād [24] er-
di, biriniñg atı Şedid erdi. Atasınıñg ornında olturdılar. Hem
kāfir erdiler, hem küç kılguçı zālım erdiler. Atasınıñg [25] ba-
zınalarını istediler. Ni yirde kim altun kūmiş bar erse kamuğın
cem' kıldılar. Sansız saķışsız çerigler yıgdılar. Ni kim yir yü-
zindeki [26] melikler bar erse cümlesini tutdılar, illerini vi-
lāyetlerini aldılar. Maşrıkdın mağrıbğa tegi ol ikegüğe dūşmān,
yağı kalmadı. Bir niçe [27] rūzgārdın soñg karındaşı Şedid öldi.
Ni kim mālı milketi bar erse cümlesini Şeddād cem' kıldı. Anda
kiğin muhaddişler munuñg katında [132b] sōz sōzleyür erdiler.
Künlerde bir kün aydılar: Eştürmiz, yiriñg kōkniñg Tenğrisi bar
turur. Uşmaķı [2] bar turur tirler. Bir kerpiçi altundın bir
kerpiçi kūmişdin yaratmış turur tip aydılar. Kıyāmat kün kulla-
rını uşmaķka kivürgey. [3] Şeddād 'aleyhimū'l-la'ne: Eger ol
kōkniñg Tenğrisi erse men yiriñg tenğrisi-men tidi. Taķı men hem

anıñ meñgizlik uştmah [4] yapğay-men tidi. Eger Ol kıyāmatda vaʼda kıldı erse men, bu kün bergey-men tidi. Kiñin fermānladı. Yüz ispāhiler atlandurdı. [5] Tegme birinġe miñg er berdi. Yüz miñg er boldılar. Aydı: Barıñlar, bu cihān[ın] keziñler. Her kayda hurrem hoşrak yir bolsa [6] meniñ için şehristān etiñler tidi. Bardılar. On bir yıl cihān[ın] kezdiler, tezgindiler. Ol aymış teg yir bulmadılar. ʼAqıbat, şām [7] haddinde yir buldılar. Hoş hurrem, akar suvları birle hevası muʼtedil, tağlardın yırağ. Barça ittifāk kıldılar kim bu yir ol işke yarar [8] tidi. Anda kiñin şeddādğa habar kıldılar yir bulduq tip. Bu şeddādniñ on iki veziri bar erdi. Yüzini vezirleri tapa ewürdi [9] bu işniñ tedbiri ni turur tip. Vezirleri kullarını, oğlanlarını tegme bir ilge ıda berdiler. Cümle balāyıklarınġ mällarin tirdiler. [10] Altun kümişçiler, altun kümiş kānların erit[t]diler. Deryāda ġavvāşlar, gevher yinçü çıkaru başladılar. Tağlar içinde altun kümiş kaza başladılar. [11] Ni kim gevher laʼl yinçü ni kim bar erse çıkardılar. Cümlesini yıgdılar. Enbār kıldılar. Anıñ şifatını hiç kimerse kılur yarağı yok. [12] Anda kiñin ni kim işçiler işleyü başladılar; ni kim balçıkçıları, sıwağçıları bar erse cümlesini yıgdılar. Bünyād saldılar. [13] Uzunluğu kırk yığaç ini hem mundağuk şehristān binā kıldılar. Bir kerpiçi altundın bir kerpiçi kümişdin yirini töşediler. [14] Takı evrelerini cümle zeberced[ın] pürüze birle kıldılar. Olarıñ töpelelerinde şuffalar, tēbaklar, seküler kıldı. Kerpiçleri altun kümişdin [15] revākları yinçüdin billürdin tamlar yaptılar. Altun kümişdin meydānlar kıldılar. Tegme meydānlar içinde ellig miñg taht binā kıldılar. [16] Tegme bir taht altında ellig miñg kür-

sî, altundin binâ kıldılar. Balçık ornınga yıpar, ‘anber işledi-
ler. Tamlarınga billür ornat[ı]lar. Kağan billürge kün [17]
teğse anıng ‘aksınçe künnüng şu‘lesi ‘ūd üze tüşer bolşa erdi ol
‘ūd köye başlar erdi. Cümle köşkiñg içi müşgîn [18] bolup yıpar
‘anber yığlanu başlar erdi. Olarnı tılsım birle andağ kılmış er-
diler kim tegme hâlda öñgin renk üze bolur erdi. Sütdin çıkardın
[19] baldın suwdın arıklar akar erdi. Ol şehristänka on iki miñg
kapuğ kılmış erdiler. Bir tabakı altundın bir tabakı kümişdin
[20] erdi. Anda kiğin Mu‘āviye sordı: Niçe yıl munuñg üze kaldı-
lar tip? Ka‘b el-Ahbār aydı: Kitāb içinde okıdım. Şeddād tokuz
yüz yıl tirildi. [21] Üç yüz yıl ol şehristän içinde boldı kim
ol şehristän tamām boldı. Anda kiğin Şeddād fermānladı kim münā-
ldı kıldılar. Esbāb kuruñglar [22] kim Irem şehriñge baralıñg
tip. İşler ökerü başladılar tā on yılga tegi. Takı cümle vilā-
yetke kişiler ızdılar. Ni kim çerigler bar erse [23] kamuğın
yığdılar. Tört yüz yıgaç yirge tegi çerig turdılar. Kümiş kāse,
dühül urdılar; ‘alemlerni teprettiler. İki miñg [24] inğenni be-
zediler. Irem şehristāniñga yüz urdılar. Altun kümiş butlarını
hem bezediler. Ol şıfat, ol tertib üze hiç kimerse [25] şıfat
kılumağay. Tegme bir oğurda kopar bolsalar andağ kim bolur kıyā-
mat mengizlig; balklarıñg, tişileriñg, oğlan uşaklarıñg [26]
yığlaşmakı meş‘alesi, atlarıñg kişnemeki, tiweleriñg bozlamakı
bakırmakı bu cümle zelzele heybetler korkunçlar korkusunda [27]
ādamılarıñg yürekleri yarılır teg bolur erdi. Bu tertib bu şıfat
üze bardılar. Menzildin menzilge tüşe kopa barur erdiler. Nāgāh
[28] bir menzilge tünle birle yet[ti]ler, uğıdılar. Tenğri te‘ā-
lā Cebra‘il ‘a.ğa fermānladı: Kökdin yirge inğil tip. Takı ola-

rıñğ başları[29]nıñ üstinde bir ün kılğıl tip. Inip bir ün kıldı. Ol cümle çerig hâkında bir tirig kişi kalmadı, Teñgri fermānı birle. Kiñin [30] aydı: Ol yiring şıfatı mundın üküşrek turur. Eger artuk aysam sizge melāl tutğay tip. Bu kadar Mu'āviyeğa habar berdi. [31] İmdi ol şehristān ornında turur. Halklar közindin nihān turur. Kaçan kıyāmat yakın kelse Tengri te'ālā āşkäre kılğay. Halk[32]lar körgeyler. İçinğe kirip nezzāre kılğaylar. Tā kitāb içinde okıdım kim ummat-ı Muhammeddin şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem, kimerse teggey [33] anıñğ içinğe kirgey. Ayğay kim munuñğ sarāyın açayın tigeş. Yana kirü barıp istegeş. Hergiz tapmağay tidi. Anda kiñin Mu'āviye raş. [aytdı]: [34] Ey Ka'b el-Ahbār, ol er kim anı körgeş, hiç nişānesi bolğay mu tidi? Ka'b el-Ahbār aydı: Eriñğ şıfatın okıdım kitāb içinde. [35] Çıtuk közlüğ, kışka boyluğ, uluğrak burunluğ, kaşında meñgi bolğay. Ol halklarğa baktılar. 'Abdu'llāh bin Kılābeni kördiler. [36] Ka'b el-Ahbār taķı baķtı. Bu bolğay tidi, añğa barmış bolğay. Mu'āviye aydı: Bu benim şākirdim turur. Mendin hergiz yırak barmışı yok turur tidi. [133a] Ka'b el-Ahbār aydı: Yā Emīrū'l-mu'minīn, Teñgri te'ālānıñ sözi yalğan ermez. Burun barmış turur yāhud imdi barasu turur. [2] Mu'āviye başını tepretti taķı aydı: Ey Ka'b el-Ahbār, Teñgri te'ālā tükel 'ilm sañğa bermiş turur tip aydı. Taķı aydı. Ka'b el-Ahbār aydı: [3] Yā emīrū'l-mu'minīn, hiç nerse yok kim Teñgri te'ālā Kur'ān içinde yād kılmaduk bola, ni kim bolmış taķı ni kim bolası turur; barçanı [yād] kılmış turur. [4] Mu'āviye, Ka'b el-Ahbārğa hil'atlar fermānladı. Üküş edgülükler kıldı. 'Abdu'llāhka aydı: Sen taķı kaytğıl. Ol ni kim sen [5] keltürüp-sen, seniñğ rüzinğ turur.

Sen anı ğarc kılğıl. Hiç kimerseniġ seniġ birle işi yok turur tip aydı. [6] Andın Şeddād oġlı atasın kōmdi. Altun taġta muni yazdı. Atasınıġ ġuri başında tikdi. *اعتبر ايها المغرور بالعمر*

[7] *المزيد اناشد ابن عاد صاحب الخصى العميد وملك الشرف*
والعرب سلطان شديد وبفضلك الملك [8] *العديد فانا هود وكنا في*
ضلال قيل هود فدعا لوقبلناه الى الامر شديد فعصيا وناريت
الاعل من مجيد فآتيننا [9] الصيحة من الافق البعيد توافينا
في كذرع وسط بيد الخطر

9. [10] Şemūd, ol kişiler kim kestiler taşnı ġol arasında. Tağı andın iwler etdiler. Andaġ kim Tengri te'ālā aytdı: *وتحتون الجبالى* Ol taġ teldiler ve taş kesdiler tağı yondılar. Miġ miġ yiti yüz menzil yir kıldılar taş yonup.

10. [11] Tağı Fir'avn, evtād idisi turur; ya'nı kazuklar. İbn 'Abbās aytur: Süsi üküş erdi, çādırları üküş erdi. Kazuklar tokır erdiler. Mücāhid aytur: Evtād tir; ol temür kazuklarġa aytur kim Fir'avn kimersege ġazab kılrsa ol temür kazuklarını elgine ayakına başına kazuk tokır erdi. Anıġ ġazınadarı bar erdi, ĖarbİL atlıġ. İmān yaşru ketürdi. Tağı ol ġazına [12] uraġutı Fir'avn kızıniġ başın tarar erdi. Künlerde bir kün Fir'avn kızınıġ başın tarar erken erklü tüşdi. Andın [13] aytdı: Tengri la'neti kelsün anġa kim kâfir erse tidi. Fir'avn kızı: Menim atamdın ayrık tağı Tengri bar mu tidi? Ol aytdı: Menim tağı [14] seniġ Tengriġ, ataġniġ Tengrisi bar tidi. Fir'avn kızı bardı, atasıġa aytdı. Fir'avn anı tutdı, temür kazuklar [15] tokup öltürüp yılan çayan anġa ıdı. Fir'avn Ėarbİli istetdi. Ol, taġka barıp namāz kılur erdi. Ne kim müsülmān bar erse [16] taġda anıġ birle namāz kılur erdi. Anı anda buldılar. ĖarbİL du'ā kıldı: *İlāhī, bār-ı Ėudāyā, kayu kişi meni saklasa İmān rüzü kılğıl [17] ana tidi. Ka-*

yu kiři ařkäre kılur erse ańğa belā, ‘uķūbat bērgil tidi. Bu körgen ikegü erdiler. Bularda birsi sandı Ğarbīl [18] hak turur, hak yolda ermiş tidi. Allāh te‘ālā ańğa Imān rūzı kıldı. Takı birsi, bardı Fir‘avnğa aytdı kim fülān yirde Ğarbīlni [19] kerdim tidi. Fir‘avn aytdı: Seniń birle kimse bar mu tidi? Andın anı aytdı. Anı takı ketürdi, sordı. Ol aytdı: Men mundın hiç [20] habarım yok tidi. Andın Fir‘avn, ol kerdim tigeńge bil‘at berdi, karmedim tigeni öltürdi. Takı Fir‘avn ğātūnı Ğsiye binti [21] Muzāhim, Benī İřrā‘il kavmindın almış erdi. Cihānda andın körklüg yok erdi. Ol, Fir‘avnğa aytdı: ما شطني Nişe öltürdüń [22] ey ğulkı, yüzi pelid tidi. Ol takı müsülmān erdi. Ğsiye aytdı: Tanıkluk berdim kim Tengri te‘ālā bir turur, ortak yok, hemmāz yok, yimez [23] içmez, yir kök, ‘arş-ı kürsi, Levh [u] kalem, kamuğ ğalklar Tengri turur tidi. Andın anı takı Fir‘avn, temür kazuklar birle tokup öltürdi. [24] Evtād tip ol kazukları aytur.

11. [25] Anlar kim řāġi boldılar, ğadīdin keçdiler şehrler içinde.
12. Üküş kıldılar ğalk içinde fesād işler.
13. Pes aytdı [26] anlar üze seniń Tengriń ‘azāb kamçısin, türlü ‘azāblar.
14. Ğod Tengri körer, eřtür; ayturlar: Anıń ma‘nisi [27] ol turur kim ğalklar kirü yanıřı Tengri te‘ālā ğikmet ve fermānına turur tidi. İbn ‘Abbās aytur: Tamuğ üstinde řirāť köprüsin kergeyler. [133b] Bendelerge yiti yirde sorġaylar. Avval: شهادة لا اله الا الله Eger cevāb bēse koyarlar, bir yirge tegin. İkińç, namāzdın sorġaylar. [2] Üçüńç zekātdın sorġaylar. Törtüńç, rüzedin sorġaylar. Biřüńç, ğacdin ‘umr[el]din sorġaylar. Altıńç, ata anadın,

gusl [3] cenābetdin sorgaylar. Yiting, küç kılmakdın sorgaylar.
Bu neñglerdin kurtulsa uçmaqka kirgeyler. Ferişteler Şirāt üzre
[4] bularıñg birle bolğay.

15. [5] Ammā ol kişileri kim kaçan Teñgri te'ālā sınar bularnı kiñg-
lik birle tawarlar birle ni'metler birle ni'met içinde. [6] Ay-
turlar kim benim Teñgrim meni kerāmī kıldı; şād bolurlar.

16. Ammā taķı kaçan anı sınasa yoksulluk birle ya'nī tarlık, ni'met
azlığı birle, ayturlar: [7] Menim Teñgrim meni ħor kıldı. Taķı
kılmaz şükr aña berdükine, ten-dürüstlikine ve 'āfiyatlığına.

كَلَّا ħakkā kim men anı kerāmetimdin yığmazım. Kimge yoksulluk
bersem ħor kılmadım kim benim ħor kılmadukım yā kerāmetim bu
dünyāda bilmegeyler. Bilgil kim kimni [8] kerāmeti kılsam tē'atı
birle kılgam taķı kimni ħor kılsam yazuķı birle kılgam.

17. [9] Bel kim kerāmeti kıлмаğay yetimlerge.

18. Taķı bërmegey ta'ām [10] miskinlerge.

19. Ve yirler mīrās, katıg yimeklik; ya'nī bir niçeler kendü tegerin
ve bir niçeler ayruķ tegerin yirler. Taķı ol aytur: Nā-resideler
ve 'avretler mīrāsın yimegeyler. [11] Herçi ne kim elgine kelge-

nin yirler. Sormazlar kim ħalāl mu yā ħarām mu tiyü

وآیت شان ابو جهل است لعنة الله عليه که کسی بیمار [12] شدی بیامدی و
سر بالینی بنشستی گفتی فلان اسب و فلان مار زن راده و فلان اسب

فلان عبارت راده و فلان کسی را [13] وصیت کن بفلان مال و بچین

وچین و یک فانه یتیمان و وی کالاه بردی کما دمه الله عز و جل

فی سورت ارایت التزی [14] یکذب بالذین فذلک الذی یدم الیتیم

ولا یحیی علی طعام المسکین صور من مال یتیمان و باز داستن حق

درویشان [15] و نماز ناکردن هر سه اذا وصاف ابو جهل است

لعنة الله بر صدر باش

20. [16] Taķı sewerler mālnı, sewmeklik üküş.

21. Haqqā kim dögseler yirni, dögmeklik soñında, taqı titretgeyler yirni. Ne kim yir üzre bar erse sığay.
22. [17] Taqı kelgey Tenğriniñ fermānı, kudratı; taqı ferishteler şaf şaf bolğaylar.
23. Ketürgeyler tamuğnı ol kün hāzır. Ebū Sa'īd aytur: [18] Kaçan ^{وَجِئْ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ} āyeti keldi erse Peyğāmbar 'a. meñgi tōndi. Erenler keldiler. 'Alīğa raziya'llāhu 'anhu aytdılar: Bu kün [19] Peyğāmbar 'a. meñgi tōnüp turur tidiler. 'Alī raziya'llāhu 'anhu bardı. Peyğāmbarıñ yüzün közin öpdı, aytdı: Yā Rasūla'l-lāh, ne boldı sañğa [20] meñgiñ tōndi? Peyğāmbar 'a. aytdı: Cebrā'il 'a. keldi. Bu āyetni keltürdi: ^{كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا وَجَا، رَبِّهَا} ^{وَالْمَلَأْتِهَا صَفَا [2 134] وَجِئْ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ} (LXXXIX: 21, 22, 23) 'Alī aytur: Tamuğnı niteg eltgey? Peyğāmbar 'a. aytdı: Yitmiş miñ ferishteler tamuğnı tartğaylar. [2] Eger tamuğnı koysalar tamuğ ehli cem'i köydürgey erdi. Taqı hiç kimerse kalmağay erdi. Kamuğları ^{نَفْسِي نَفْسِي} tigeş. Taqı Muhammed 'a. ^{امْتِي امْتِي} [3] tigeş. Tengri te'ālā aytur: Körüñ; kamuğ ^{نَفْسِي نَفْسِي} tir. Muhammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem, tir. [4] Ol kün yād kılsonlar ādamılar niteg bolur yād kılmak?
24. Ayturlar: Kāşki [5] ilgerü yangay erdüm ābırat tirlikin dünyā tirlikindin.
25. Ol kün 'azāb kılmağay hiç kimsege dünyāda anıñ 'azābı kibi 'azāb.
26. Yanmağay dünyāda hiç kim anıñ bağı kibi yansa. [6] Ol erge aytur kim anıñ atı Ümeyye bin Hulefā el-Cümcümī erdi. Hiç kimsege kıyāmat küni andağ katıg 'azāb kılmağay. Selāsıl ve ağılāl anğa urgay.
27. Ey sen kim ol-sen, ārām tutmış-sen Tengri va'dasına ve peygām-

barlarını kirtü tutmuş-sen. [7] Hasan Başrı aytur: Kamuğ mumin erin urağutın Teñgri te'älä va'dasına räzi bolur ve ayturlar ol kişiler kim bitigler sağ elgine kelür.

28. [8] Kirü yañıl kendü Teñgriñge hoşnüd, hoşnüd Teñgri te'älä sendin. Hoşnüd taķı bu dünyādın çıkar. Kıyāmat küni aytğay anga:

29-30. Kiring benim kamuğ bendelerim, benim [9] uşmahım içine. 'Abdu'llāh İbnü'l-'Amr İbnü'l-'Aşş tidiler: Kaçan mu'min bendege ecel tegse iki ferişte kelür. Anğa aytur: Teñgridin bir tuhfe ketürdük. İmdi çıkıñg. ايتها النفس المطمئنة [10] اربعى

(LXXXIX: 27, 28) الى ربك Ey cān ve reyhānğa kel. Teñgri te'älä sendin hoşnüd. Taķı sen çıkıñıl, biri biri birle. Kākdeki feriştelər anğa nezzāre kılurlar. [11] Taķı ayturlar ve anğa şalavāt berürler. Andın kākdeki feriştelər anğa şalavāt berürler. Andın kākdeki feriştelər Teñgrige sücüd kılurlar. [12] Aytğaylar: Yā Rab, bu seniñ bendeñg turur, fülān oğlı fülān. Ol, dünyāda sañğa tapuğ kılur erdi, şeksiz. Anğa buyurğıl [13] tā sücüd kıl-sunlar, mu'minler cānı sücüd. Mikā'ilge aytur: Munuñg cānın mu'minler cānı katinga eltgil. Kıyāmat küni [14] sendin tilegem. Yir anıñg gürin anğa kiñg kılur, yitmiş arşun. Eger Kur'ān bilür erse Kur'ān nürü anğa tap bolğay. Eger Kur'ān [15] bilmese bir kün kibi nür bergey. Kaçan kāfir cānı çıksa Teñgri te'älä anğa iki ferişte aytur. ايتها النفس الخبيثة Felid tendin [16] çıkıñıl.

'Azāb-ı elimge kirgil. اربعى ol bolur kim kıyāmat küni cānğa buyrur. Kelip nite kirür? Hasan el-Başrı aytur: اربعى الى ربك [17] kendü Teñgriñg sevābıñğa kirgil. Ve bi'llāhi't-tevfik.

[SÜRATU'L-BELED]

Bu Beled sūrası Mekki turur. Ayetleri yigirmi turur hılāfsız.

[18] Kelimeleri seksen iki turur. Hurūfları üç yüz ellig bir turur ve Ubeyy ibn Ka'b aytur: Peygāmbār 'a.dın eşitdim: Her kim bu Beled sūrasını [19] okısa Tengri te'ālā kıyamat kün İmīn kılğay.

[20] Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

1-2. [21] And yād kılğam bu şehir için ya'nī Mekke şehri; andın kim sen halāl erdiñg bu şehrga; Mekke fethi kim aldurdı, taķı halāl kıldıñg anı [kim] tilediñg ve harām [22] kıldıñg anı kim tilediñg. Taķı bu ol erdi kim Mekke fethi küni İbn Aḥṭılını Mekke halkasına yitmiş erken öltürdi ve niçe taķı Mekkege sığınmış[23] larnı öltürdi. Mekkege sığınmışnı öltürmek harām idi. Meger ol kün bir sâ'at içinde halāl boldı. Peygāmbār 'a. aytdı: Mundın [24] ilgerü, mundın sonğra muñga sığınmışları öltürmek halāl tegül tidi. Ol bir sâ'at Ebū Sufyān iwine sığınmışlarını [134b] harām kıldı. Taķı aytdı: Mundın ilgerü andağ tegül erdi. Meger bir sâ'at halāl boldı mañga kändin tidi.

3. And yād kılur aña kim [2] 'ıyāller bar; ya'nī Adam ve anıñg 'ıyālleri ve ayturlar İbrāhīm ve anıñg 'ıyālleri وما ولد takı aytur: And yād kılur aña kim 'ıyāl bar, şālih, muttakī وما ولد نظيره فانجى ما طاب لكم وقوله والسما وما بينها اى ومن بينها وما خلق الذكر والانثى اى ومن خلق وقد يكون ما بعد ما فى معنى المصلد والسما وما بينها ونفسه وتسويتها [3] ووالد وما ولد خلق الذكر والانثى وقيل ووالد وما ولد يعنى ابراهيم وذريته اقسام بمكة و ابراهيم باذنه واولادها [4] كانها قال النقال اقسام بادم وصلاح اولاده من التبيين والصديقين والشهداء والصالحين [5] وغيرهم كانوا باولاد آدم صلوات الله عليه

وكانهم مبهائم انهم الا كاهن تعاه بل صم اضل [6] ولهدا سماهم عميا
 وبكها وصفاً واللاق اسم العباد يقع على صالح العباد كما قال الله
 تعالى فادخلني في عبادي وادخلني [7] جنتي فقولك ولد آدم
 وقوله عبادي في المعنى سواء وانما خص القسم بولد آدم لاذعجب
 خلق الله عز وجل [8] نحي الصورة والنطق والعقل وقال ابن عباس
 رضارابه الخلق اجمع سوكندهر زاده مي وبهر زاینده می

4. [9] Çinuk yaratdımız ādamīları katıgılık içinde. Dünyā ve ābırat

بارغادیکر بارغادیکر. Kendü köngli katıgı za'iflik yürekli turur. عبارت کویم حسن بهر می رحمة الله کوید کید آدمی دو جز است الشکر علی السراء
 والصبر علی المضراء حال آدمی از این دو بیرون نیست با محبوب است جن توانگری
 و تن درستی و پامکوه است [10] جن درویشی و بیماری در نعمت فرمان است
 که شاکر باشی در محنت فرمان است که صابر باشی تو در نعمت و فرائضی همی
 [11] فتنه کو من کنی و در دویشی همی دزدی و هیانت کنی و عدانی کنی مصطفی را
 گفتند صلی الله علیه وسلم دنیا نوحاصی یا آفرت گفت بو عتین [12] و شعبه بده روز
 سرتا شکر کنیم دوروز کرسنه تا صبر کنیم تو چون کرسنه باشی از خداوند عزوجل یا کله
 باشی و چون با صبر [13] باش ما علو و عو و نعوه باشی

İndi bu āyet Kelede bin Usayd şānına. Peygāmbar 'a., bolğa-sen
 anı İslāmğa indedi. Kirmedi [14] Peygāmbar 'a. anğa tamuğ va'da-

سینه کلدی. كلدی گفت مصطفی را که یا محمد بزندانی می ترسانی مرا که
 موکلان وی نه زده اند من [15] نتهاهند را غلبه کنیم شما همه عرب دورا دین
 کلدی در قوت بدان محل اول بود که ادغی عطاظر لا بزیر قدم آوردی علی
 ما عرف [16] فدای عزوجل من کوید این کلدی قوی را من آفریده
 ام ایشان بدین ایشانرا و کلدی است و یکنی ابولاسد

5. [17] Ey, andağ sakınurlar ādamīlar kim kādır bolmağay bularğa

هجرة حمزة munda Teṅgri te'ālā turur; ya'nī
 شده است این کلدی بقوت خود بنمرد که من فدای بروی قادر
 نیستم بر هلاله وی و بعث وی جزای وی

6. [18] Ayturlar: Ey, helāk kıldım üküş māl kim sanur erdim. Mukā-

til aytur: Bu āyet Hāriş ibn ‘Amirğa aytdı kim ol bir yazuk kıl-
mış. Peygāmar ‘a. aytdı: Barğıl, yazukıñğa kefārat kılğıl. Ol
aytdı: Mālım kamuğ, Muḥammed dīnine harc boldı. Kefārat birle
nafakāt kılı tüketdi tidi. Bir niçeler [19] aytur: Velīd bin Mu-
ğire şānına aytdı.

7. [20] Ey, andağ sanurlar kim hiç kimerse kārmedi anı. Niçe kim
yalğan kılmış bolğay. Niçe kılmış nerse sızler. Sorarlar anga,
māl kandin aldınğ, niçe harç kıldınğ tiyü.
8. [21] Ey yaratdımız mu anga iki köz,
9. Takı til takı iki tudak? Tengri te‘ālā ni‘metlerin bendesine sa-
kışlar. Şükr kıl sun tir, til birle tesbīh ve eygü söz, köziñ
birle ‘ibret kör, harāmğa bakma, ‘ibretin sakın harāmdın.
10. [22] Takı yol kārterdüm anğa iki yolu; ya‘ni hayr şer takı hak
bātıl takı bitāb cevāb, küfr günāh yolındın korkğıl. وَأَنْ جَانِ كُنْ
كَمْ كَفْتِ اَنَا هَدِيَاةَ السَّبِيلِ رَا. نَحْوَهُ اَمِ رَا رَا شُكْرًا رَا كُنْ تَا شُكْرًا بَرَا يَا
كُنُورًا نَظِيرًا فَا لَهَا فُجُورًا وَتَقْوَاهَا فُجُورًا لِيَجْزِيَهَا وَتَقْوَاهَا لِيَفْعَلَهَا
11. [135a] معناه فلم يقسم العقبه يعني وادعوى قوت ومردى زسدر
[2] جنده من وراقوى آفزيده ام و زادعوى ترسدعوى برکس رارسده
بقوت طاعت عقبه ی قیامت بتواند کداستن وی هئین [3] نگراشت
دیده کرا کفت و ارعادت عرب است که هرچ بذاکر لا صبر دهد مکرر مردهد
كما قال الله تعالى فلا صدق ولا ضلتي فلا [4] فوف عليهم ولا هم
يخزنون فلا يحسن عنهم العذاب ولا ينصرون و اينجا یکی کفت
از انکه معنی لا سلس این هئین دیگر یار [5] کرده است
وهو قوله من الذين آمنوا انصار في التقدير كانه قال فلا اقمم العقبه ولا
فله الدقيه ولا آمن بن قوله دیگر ان فلا اقمم [6] العقبه اس هلا انفق
ماله فيما قيه اقمم العقبه چرا آن مال که در علوات مصطنی به نفقه کرد
در کداشت عقبه می قیامت بکار برد [7] و عقبه ی قیامت در کداشت
صراط و دوزخ است و احوال وی

12. Ve ne āgāh kıldı saṅga, ne turur ‘akaba? ‘Akaba ol turur
فرششی یونین اذ د نیره لیتدین
13. فله رقبه کذاشت عقبه آزاد کردن کردنی است از رق یعنی وعده است [8]
که بنده ی آزاد کنی بضرط، سلامت بگردی چنانکه غلامی است قیمت وی
هزار درم بها هذا گانه بجنه آوردی بعلام رسیدی کذلک ها هنا چن
این آیت بیامد یاران مصطفی ؑ و رضی الله عنهم گفتند یا رسول الله
صدای عزوجل خبر داد که کد راه کردن عقبه قیامت ازاد کردن
بنده می است و ما طاقت ازاد کردن [9] بنده نیست
اچگونه کنیم غمناک شدند این آیت بیامد قوله تعالی
14. [10] Yā ṭa‘ām berse ol kün içinde kim rüzısı kim açlık bolsa to-
yursa. Ibn ‘Abbās ve Katāde ve ‘Ikrima rızvāna‘ llāhu ‘aleyhim
ayturlar: ای ذی مسخبة ای ذی مجاعة والتاعة الجایع
ya‘nī ol vakt kim kahtlık tarlık bolsa, açlık halklarğa gālib
bolsa [11] ای ذی مسخبة ای ذی مجاعة والتاعة الجایع
bolsa, şadaka berse, uşbunıñ teg vaktıda hācat idileri üze, ye-
tımlerge.
15. [12] Yetimlernıñ hış kelse.
16. Yā yoksulğa kim toprakğa tüşmiş bolsa yoksullıkdın.
وهذا لقوله تعالی واتی المال علی صبه ذوی القربى والیتامى والمساکین
وابن السبیل وکما قال الله وطعمون الطعام علی صبه مکینا ویتیمان وایرا .
Ḥabar berdi bergüçi [13] bularğa avvalı turur. Aytur kim
tevbe kılsun tiyü ve bir niçeler aytur kim tamuğ içinde turur.
Andın kurtarsun tiyü tamuğluğ [14] larnı aṅga aḡduru, eli ayakı ol
taḡğa uru uru, erir aḡar anıñ kınayu turmaqındın.
17. [15] Andın, bolğay kim nafaka kılganlar ol kişiler kim İmān ke-
türmişler, birbirine vaşıyyat kılar, şabr kılıñ tiyür; taḡı

- birbirine vaşıyyat kılar kim [16] rahmat kılınğ müsülmānlarga.
18. Bular turur yemīn, sağ kol Һalkları.
19. Tağı ol kişiler kim tendiler [17] biziñ Āyetlerimizga, bular turur sol kol Һalkları.
20. Bular turur ot ya'ni bağlamış turur bu otı. [18] Ve bi' llāhi't-tevfik.

[SÜRATU' Ş-ŞEMS]

Bu Şems sūrası Mekki turur. Āyetleri on biş turur. Kelimeleri ellig tōrt turur. Hurūf[19]ları iki yüz kırk tokuz turur ve Ubeyy ibn Ka'b aytur Peygāmbardın: Kim bu sūranı okısa andađ bolur kim cihān mālin şadaka bermiş [20] teg bolur.

[21] Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rahim

1. [135b] And yād kılar; kamuđ kūdüz üçün aytur.
2. Tağı ay kim kağan toğar;
3. Andın soñ tūnin, kūdüz kim kađan kim āşkāre kılsa;
4. [2] Tađı tūn kim anı örter tūnge kirür;
5. Tağı kökni kim binā kıldı ve anıñ ne kim bināsını;
6. Tağı yirni kim anı [3] yaydı;
7. Tağı tenni, tağı ol kim anıñ Һalkın rast yaratdı;
8. Ve ilhām berdi aña ya'ni tevfiķ ve yazuk ve ma'şiyet ve Һızlān ve řā'at Tengri kazāsı turur:
9. Çınuk [4] necāt kıldı kim tenin arığ kıldı yazukdın. Cevāb bu turur:
10. Tağı çınuk nevmid kıldı kim anı yaşursa.
11. Yalğan kıldı Şemūd, kendü tuđyānı birle;
12. [5] Andın turdı bedbağtrağı.

13. Aytdı bularğa Teñgri yalawaçı ya'ni Şālib: Teñgri ervānesine, aniñg ülüşü suwdın yığmañg.
14. [6] Yalğan kıldılar anı, siñgirin kıydı ervāneniñg. Pes helāklik kıldı bular üze bulariñg idisi, bulariñg yazuķı birle. [7] Berāber kıldı buları helāklik içinde.
15. Taķı korkmadılar 'ākıbatın; 'ākıbat üçün kayğurmadıla[r] helāklikin ervāneniñg. Ve bi' llāhi' t-tevfik.

[SÜRATU' L-LEYL]

Ve' l-leyli sūrası Mekki turur. Ayetleri yigirmi bir [8] turur. Kelimeleri yitmiş turur. Hurūfları üç yüz on turur. Ubeyy ibn Ka'b aytur Peyğāmbar 'a.d.ın: Kim Ve' l-leyli sūrasın [9] okısa Teñgri te'ālā aña 'aṭā bergey kendü boşnūdluķın taķı tüşvārılıķın āsān kılğay. Taķı kim bu sūranı yüz sekiz [10] kata okısa mālı ziyāde bolğay.

[11] Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rahīm

1. [12] Taķı and yād kılur ol tün haķķı üçün, kaçan kelür karañg- kuluk;
2. Taķı kündüz haķķı üçün, kaçan kelür yarukluk;
3. Ve aniñg haķķı kim yaratdı erkek [13] ve tişi;
4. Çınuk siziñg sa'y yügürdüküñgüz kim hılāf turur. Biregü sa'y kılur yügrür helāklikine ve biregü yügrür kurtulmakına. Peyğāmbar 'a. aytdı: Erte tursalar haķķlar iki türlü bolurlar. Biri ol kim kendü özin satın alur, āzād kılur. Bir[i] ol kim [136a] kendü özin satar, helāk kılur özini. Bu sūra Ebū Bekr eṣ-Şiddik rażi-ya' llāhu 'anhu haķķında indi. Ümeyye bin Halef la'netu' llāhi

‘aleyhniñg [2] on iki kullı bar erdi. Bilāl-i Habeş raziya‘llāhu ‘anhu anıñg kullı erdi. Kamuğ kullarındın dostrak erdi ve bazine-sini ve but [3] hānasını aña tapşurmuş erdi ve Bilāl raziya‘l-lāhu ‘anhu kizli müsülmān bolmuş erdi. Bardı, butlar başın kes-di. Bir ‘avret anı kördi. [4] Ümeyyege habar berdi. Bilālın in-dedi. Aytdı: ‘ibādet-i kirāmı butğa mu kıılır-sen yā Muhammed Teñgrisine mü? Aytdı: Muhammed Teñgrisine tidi. [5] Artuk kör-dinğ mü Muhammed dīnini meniñg dīnimdin tidi? Men seni ‘azābda helāk kılayın. Ol kün tiken طابخش urdı. Batıtı [6] tiken tā süñgükiñge yetıtı. Dīnindin tenmedi. Kün ısığ boldı erse zerre köyürdiler. Küneşke koydılar, kızdırıp ‘azāb kıldı[7]lar. Ol hālda aytur erdi: اد اد اد tiyü. Tā ol kün Ebū Bekr eş-Şid-dik raziya‘llāhu ‘anhu ötip barur erdi. Ün eşitdi, zār zār [8] Ümeyye iwinde. Sordı: Bu ne ün turur? Aytdılar: Ümeyye kullı Bi-lālğa ‘azāb kılu turur. [Bilāl kim] Muhammed Teñgrisine bütip turur tidiler. İwiñg kapu[9]sınğa keldi. Bardı, kapu kaqdı. Ümeyye keldi, la‘netu‘llāhi ‘aleyh. Ebū Bekr raziya‘llāhu ‘anhu aydı: ويلك لم تعذب ولي الله Ni üçün ‘azāb kılursun [10] Teñgri dostınğa tidi? Ümeyye aytdı: فان كنت شفيعاً فانتده Aytdı: Eger şefā‘at kılsañg anı algıl tidi. Ebū Bekr aytdı: [11] Satar mu-sen? Aytdı: Satar-men tidi. Ebū Bekr aytdı, raziya‘llā-hu ‘anhu: Menim bir kulım [bar] Nustas atlığ, körklüg yüzlüg. Anı sañğa bereyin, [12] Bilālın mañğa bergil. Aytdı: نیز فوامم کنت جهل رفیه دم دیگر Yana bereyin tidi. Ebū Bekrğa satdı ve mālın kabz kıldı. جن صديق دست [13] بلال بکرفت بیرون آورد امیه بخندید صديق کنت برامی فندی کنت زانده این غلام در هواری بخشم من بوان محل بود که [14] لواشتریته

بنلبي لعنه منده ارسله لشئى بخيرى بفروفتس صديق كفت رضى
اين غلام در بندركسى در پشتى من بدان محل [15] بود كه لو
استه بجمع ما املك لا شتر بته اكر بها كرى بهمة ملكه من بخيرى من
آورد بلال را بر مصطفى صلى الله عليه وآله و ازاد كردش و اين [16] جنين
عادت صديق بود رساله عنه بندگان خويردى و ازاد كردى تاوى بمصطفى
آمد مى. خداوند عز و جل [17] اين سوره را فرستاده بود

5. [18] Ammā ol kişi māl berür Teᅅgri yolına taᅅı perhiz kılur ha-rāmdın;
6. Ve kir[ti]ju tutar aᅅga havz bergey tiyü. *سنى* Teᅅgri vaʿdası turur, şevāb bergey;
7. Āsān kılğam ol āsān başletler buyurduᅅın. Bu āyet hem Ebā Bekr eş-Şiddik uᅅün aytdı kim t̄āʿat içinde ᅅarc kıldı māl.
8. [19] Ammā ol kişi kim baᅅillik kılur, mālın ᅅayr işke kılmaz ta-ᅅı baylık körterür, Teᅅgri raᅅbat kılmas şevābını;
9. Taᅅı yalğan kılur Teᅅgriniᅅiᅅ vaʿdasını;
10. Rast kılğay anı tüşvarlıkda. Ol işni [20] işleᅅey kim tamuᅅ otı aᅅga vācib bolğay ve aᅅga tüşvarlık körterür. Tamuᅅ otıᅅa te-gürgey.
11. [21] Ve hiᅅ asıᅅ kılmaᅅay aᅅga anıᅅ mālı kaᅅan tamuᅅka tüşse.
12. Çınuk bizge turur beyān kılmaq ᅅaknı bātıldın yaʿnı ᅅayr şer yo-lını.
13. Çınuk bizge turur [22] ol cihān taᅅı bu cihān; yaʿnı bu dünyā maᅅga turur, bilᅅey-sen rastlık kılğay-sen; ol dünyā taᅅı maᅅga turur, şevāb cezā bergey-men. Bu dünyānı beyān kıldım. Be-tevhid ve t̄āʿata mutābaʿat bolğay-sen ve küfr ve maʿşiyetdin ᅅazer kıl-ğay-sen. Dünyā ve āᅅırat benim turur. Malik ve mutaşarrıf benim Yanar-siz benim bėrmekke.
14. Korkıtdım sizlerni [23] ot birle, kəydürür, bolğay ot.

15. Meger bed-bahtlarğa bolğay köydürmek.
16. Ol kişi kim yalğan kılur Teŋri Rasūlın, yüz ewrür anıŋ [fermānıdın].
- 17-18. [136b] Taķı sözler anıŋ fermānındın, perhiz kılur andın; ol kişi kim bérür kendü mālın ve arıdur kendü tenlerindin ve bérür mällarındın Teŋri üçün. Taķı rivāyet kılur Hişām bin ‘Urva, atası ‘Urvadın [2] kim Ebū Bekr eş-Şiddik yiti bende āzād kıldı. Ol bendeler kim bularğa Tengri dīnine kirdük üçün ‘azāb kılurlar erdi. Ebū Bekr eş-Şiddik [3] aytdı: Bularda birisini yüz rūfiyye altunğa satar erseler ħaridār-men tidi, dīn ħamiyyeti üçün. Andın Teŋri te‘ālā bu āyetni [4] ızdı: **وَيَجْنِبُهَا الَاتِقَى الذى يوتى** **ماله يتركى** tiyü. Ebū Bekr eş-Şiddik raż. müsülmān boldukda kırk miŋ kızıl [5] altun tutar erdi. Kamusını müsülmānlarğa nafaka kıldı. Ebū Bekr eş-Şiddik ħanda bir za‘if bende bar erse anı alup āzād kılur erdi. [6] Aytdılar: Yā Ebā Bekr, ne üçün ħavi bende almaz-sen kim sanga asıǵı tegse? Aytdı: **وَيَجْنِبُهَا الَاتِقَى الذى يوتى** **ماله يتركى** Anıŋ atı ‘Abdu‘llāh [7] bin ‘Osmān erdi. Ibn ‘Abās aytur: Kaçan Bilāl-i ħabeşī müsülmān boldı erse butlar başın kesdi. Kāfir Ümeyye ibn ħalefnıŋ kulu [8] erdi. Kāfırlar anğa taş kızdırıp ‘azāb kılur erdiler. Ebū Bekr eş-Şiddik raż. anğa ‘azāb kılduķın kördi erse aytdı: Munı [9] maŋa bėrgil. Saŋa buçuk batman altun bėreyin. Bular aytdılar: Bilālnı saŋa bėrelim; sen ħalıŋ Nustasını bizge bėrgil tidi. [10] Ol Nustas kārklüg oǵlan erdi. Miŋ altunı bar erdi ve kulu ħarabaş[1] bar erdi. Ebū Bekr eş-Şiddik anı ħamuǵ mālı tawarı [11] birle bularğa bėrdi. Bilālnı aldı. Anıŋ üçün, Nustas kāfir erdi. Müsülmān bolmaz erdi. Andın kāfırlar aytdılar: Bilālınıŋ [12] Ebū Bekr

katında mālī bar tidiler. Anıñg üçün Nustasını malı tawarı bardı tidiler. Andın Teñgri te'ālā bu āyetni ıddı:

19. [13] Yok turur hiç kimseniñg anıñg katında ni'meti kim cezā berse;
20. Ve likin ol iş etdüki [14] kendü Teñgrisi 'azze ve celleniñg tã'atı turur, uluğ Teñgri.
21. Terk bolğay kim rāzī bolğay Teñgridin ve ābırat şevābindin rızā. Ve bi'llāhi't-tevfik.

[SÜRATU'Z-ZUHĀ]

Ve'z-zuhā sūrası Mekki turur. Ayetleri on bir turur. Kelimeleri kırk turur. Hurūfları [15] yüz altmış bir turur. Ubeyy ibn Ka'b aytur Peyğambar 'a.[dın]: Her kim bu sūranı okısa ol kişilerdin bolğay; Teñgri te'ālā kabūl kılğan [16] kullardın bolğay. Peyğambar 'a. kıyāmat küni anğa şefā'at kılğay. Tegme yetim saķı-şınça on sevāb bergey. Kim munı miñg bir kata okısa [17] gāyib bolmış nerseleri hāzır bolğay. Va'llāhu a'lem. Sebeb-i nüzūl: Mufessirler aydılar kim cühūdlar Peyğambar 'a.dın sordılar Zū'l [18] karneyn ve Aşhābu'l-kehfdin. Der-vahydin soñg Peyğambar 'a. tã sizge cevāb bergey tidi. İnşā'a'llāhu te'ālā timedı. Vahy yığıldı [19] kim Peyğambar 'a. iwinde bir endek bar erdi. Kaçan Cebrā'il 'a. keldi erse Peyğambar 'a. suāl kıldı, aydı. Cebrā'il 'a. aydı: Yā Muhammed, bilmez mü-sen [20] kim men ol iwde kim şūret bolsa yā it bolsa kelmezüz tidi. Kırk kün vahy yığıldı. Ibn 'Abbās aytur: Yigirmi biş kün [21] yığıldı tidi. Ümm Humeyl Ebū Leheb 'avreti, aytdı: Yā Muhammed, ol şeytān seni untdı. Niçe kün boldı kelmedi tidi. Taķı cühūdlar [22] aytdılar: Yā Mu-

hammed, vahy neteg kesildi? Peygāmbar ‘a. aydı: Vahy niteg kel-sün kim siz tırnaķıñız uzun tutar-siz; bu barmak[23]larıñız arıģsız turur tidi. Anda, Teñgri ‘azze ve celle bu sūranı ıddı.

[24] Bismi’ llāhi’ r-rahmāni’ r-rahīm

1. [25] **وبحق وقت الضحى** ve kuşluk hakkı üçün. And yād kıldı anıñ üçün kim yay kış ol vaktın kün yoku aru aģar. Bir niçeler ayur: Körmez mü-siz tünni birle aytdı.
2. Takı tün, kaçan karañģku bolsa. [26] Ve ayturlar: Anıñ üçün yād kıldı kim Mūsāğa Teñgri te’ālā ol vaktın söz sözledi. Fir’avn cādūları kuşluk vaktın [27] sücüd kıldı. Andın kim aytdı: **ولن كشر** Anıñ üçün Teñgri te’ālā bu nerselerni yād kıldı kim münzeleti şerefi [28] uluģ turur. Bir niçeler ayturlar: Bu nerseler kim yād kıldı mużmer turur. **قرب الضحى ورب الليل ورب السماء**
[137a] **ذات البروج** Andaģ muqaddar kıldı bu taķdīr üzre, bu haķikat yol andaģ Tengri te’ālā bolur, ayruk nersege degül.
3. [2] Komadı seniñ idıñ ve seni dūşmān tutdı ne.
4. Ve āhırat yigrek sañģa bu dūnyādın köre.
5. [3] Ve terk bolģay kim bergey sanga seniñ idıñ şevāb; nuşrat, şefā‘at bulģay-sen. Andın Teñgri te’ālā ħabar berdi anıñ hālin ve kendü ni‘metlerin anga yād kıldı.
6. Ey bulmadı mu seni yetim ve berdi sañģa me’vā; ya‘nī ol vaktın kim atası anası öldi. [4] Ol oģlan erdi, tawarsız. Ebū Tālibni añģa mihrbān kıldı, atası anası. Anıñ üçün kim kimerse anıñ üze ħaķķı bolsun tiyü yetime. [5] Ya‘nī şerefi uluģ kim bir yetim edlü yingü bolur. Anıñ kıymatın kimse kılu bilmez.
7. [6] Ve buldı anı yavı bermiş; anga yol körterdik. Ayturlar kim

yolsuz bolduk ya'ni şeri'at yolını bilmez erdi, bildürdik. Andağ aytur kim *وان كنت من قبله لمن الغافلين* Ve takı aytur:

Peygāambar 'a. kiçig oğlan erken Halīme anıñ dāyalıqın etip kirü 'Abdu'l-Muṭṭalibğa kötürürde Halīme Mekke içine [7] kirdükte tonın kiyer erken Peygāambar[ın] yava kıldı ya'ni yitürdi. Kıya bakıp istep bulmadı. Yığlayu çağuru bardı. [8] 'Abdu'l-Muṭṭalibğa habar berdi. 'Abdu'l-Muṭṭalib kılıç alıp buşup isteyü çıkdı. Meğer Kureyşiler yaşurdı bolğay mu tiyü. [9] Andın Kureyşiler ayt-dılar: Biz takı seniñ birle istevüz. Kañça kim sen barsañ birle istevüz. Kañça kim sen barsañ birle baravuz tidiler. Andın 'Abdu'l-Muṭṭalib şavāf kıldı Beytu'l-harāmda. Andın bir hā-tif ün berdi. Aytı Muhammedni, Tehāme iwinde, ol yığaç [11] katında turur tidi. 'Abdu'l-Muṭṭalib biliñ kaytdı. Varaka bin Nevfel birle bardılar kim yığaç budakları birle oynayur erdi. 'Abdu'l-Muṭṭalib [12] *فديتك نفسي* Men seniñ ceddiñ-men tidi. Andın anı ketürdi. İleyine alıp Mekkege kötürdi. Sa'id ibn el-Müseyyeb aytur: [13] Munı anıñ için aytı: Hadice kārwanı meysere birle barur erdi. İblis keldi, uyur erken burundukın yetdi, kārwandın çıkardı: [14] Cebrā'il 'a. keldi. İblis 'aley-hu'l-la'neni kanatı birle urdı, yırak tüşürdi. Burundukın yetdi, kārvañğa kötürdi. Tengri te'ālā anga minnet [15] urdı:

ووجدك ضالاً فهدى tiyü.

8. [16] Takı buldı anı yoksuz, bay kıldı Hadice mālı birle. Andın soñ ğanımat berdi. Ve ayturlar kim aytı: Yā Muhammed, seni 'ilm, Kur'ān, hikmet, yārān birle bay kıldum tiyü minnet urdı.
9. Yetimlerni ğor kılmañ. [17] 'Ömer bin el-Hattāb razıya'llāhu 'anhu aytur: Kağan yetim yığlasa 'arş titrer. Tengri te'ālā ay-

tur feriştelerge; sizni tanuk kılur [men]. Kim anı yığlatdı [18] erse kıyāmat küni men anı yığlatğam; kim anı hoşnūd kılsa men anı kıyāmat küni hoşnūd kılğam tiyür. ‘ömer Haţţāb raz. kaçan yetimni [19] körse başın sıgar erdi. Añğa nerse berür erdi.

10. [20] Ve ammā tilençilerini hor hacel kılmañg, yoksullık sanañg. Hasan Başrı aytur: Bu yirde ‘ilm isteyiçilerini aytur. Peyğāambar ‘a. aydı: Bèriñg tilençilerge niçeme tilençi elinde iki kol altun bolsa. İbrāhīm ibn Ādam aytdı: Nāgāh kom tilençiler azukımız ābıratğa eltür tir.

11. [21] Ve ammā kendü İdiñg ni‘metini sözlegil şükr birle. Bu ni‘meti, nübüvveti tiler. Peyğāambar aytdı kim [22] azğa şükr kılmasa üküşke takı kılmağay ve ni‘metke şükr kılmak yād kılmak bolur. Yād kılmasa kāfır bolur. *ومعامت رهة و فرقة مذاب*
[137b] Ve bi‘ llāhi‘ t-tevfik.

[SÜRATU‘ L-INŞİRAH]

Bu Neşrah sūrası Mekki turur. Āyetleri sekiz turur. Kelimeleri yigirmi iki turur. Hurūfları yüz ellig turur. [2] Peyğāambar ‘a. aytdı: Her kim bu sūra[nı] okısa ya‘nī kabūllık kılıp şād kılmak bolur kim muni şirā‘ [vel] bey‘ üçün okısa sınığı ezgü bolğay [3]

Takı bu Neşrah sūrasın yitmiş kata okısa kamuğ düşhār işleri āsān bolğay. Sa‘id bin Cübeyr rivāyet kılur İbn ‘Abbāsdın [4]

raziya‘ llāhu ‘anhu: *عن النبي عليه السلام انه قال سالت ربي*

*مستله و درث لم اكن سالت الله قالت ان من الانبياء من كبرت له
الرياح [5] ومنهم من يحبس الموتى ومنهم من كلمته بلا واسطه فنزل*

سوره والضحى والم نشرح جواباً له الم ابدله يتبعاً فأوتيتك ووجدتك

[6] ضالا فهديتك ووجدتك عايلاً فاغنيتك الم نشرح لك صدره الم

ارفع لك ذكره الى آخره فقال النبي ووددت [7] اني لم اكن سالت هركوره
بيان نعمت ومنت استبح مصطنع من تنبيه وتحريف ورا بر شکر تا سر کرد زيادت را .

[8] Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rahīm

1. [9] Ey Muhammed, sening könglüngi açdım, rahmat ve nübüvvet, vahy inme birle.
2. Taķı koydumız sańga işledüküńg yazukı ya'ni saķladım yazukdın.
3. Ol yazuk kim peygābarlıķdın aşnu kıldıńg, yazuk ketürdüńg. [10]
Ol ağır yüklüg kılmadı seni.
4. Ve kötürdimiz sening atıńgı; ya'ni her kim meni yād kılssa buķbe içinde ve pāk namāz içinde ve imān-ı şehādet içinde seni taķı birle yād kıldı feriştelere içinde.
5. Çınuk katıgılık sońgı āsānlık [11] bolur; ya'ni bu renc ve ceħd kim sańga teģer kāfırlardın, sońgı āsānlık bolğay. Bular Haķğa boyun bergeyler. Taķı sen bulardın yange emān bulğay-sen.
6. Çınuk duşbārlik sońgı āsānlık bolur. Munı iki kurla anıńg üçün aytdı kim ümid kavı bolsun tiyü. *يقلب عسر سيرا*
لن يعلنه kaytmağayl; bir āsānlık iki duşbārlikğa bir duşbārlik iki āsānlık birle [12] biri bu dünyāda taķı biri ābıratda; anıńg üçün aytdı:
اذا اشتد به العسر فذكر في الم نشرح ... بين بسرين اذا فذكرتها فافوج
7. [13] Kačan fāriğ bolsańg namāzdın, renc ketür, du'ā kıl; ve ayturlar kim aytdı: Kačan vahydın fāriğ bolsańg renc kılğıl.
8. Taķı Tengrińg tapa kılğıl raģbat ve herçi andın ayru erse ne kim kesgil *والضحي الم نشرح* birle peyveste turur. Ve bi' llāhi' t-tevfik.

[SORATU' T-TİN]

[14] Bismi'llāhi'r-rahmāni'r-rahīm

1. [15] Tīn, yincür turur ve and yād kıılır ol yincürler birlen ve ol zeytün üçün kim yağını alurlar. İbn 'Abbās aytur Ebū Zerr el-Ğıfārī birle Peyğāmbar 'a.dın: Bir şabak incir ketürdiler he-diyye, anı yārānları birle yir erdi. Aytı: Muñga uşmah yimişi tise-men, revā bolğay kim uşmah yimişiniñ çekürdeki kabuķı bolmaz kim incir uğuz igin kiderür nıkrısın kiderür]. Zeytün yığaķı misvāk üçün kim bular ağız yıdıgın kiderür] ve tiş saru-sın kiderür. [16] Misvāk benim bişem turur. Ka'b el-Abbār aytur: Tīn Dımışk meggidi turur. Zeytün Beytu'l-mukaddas meggidi turur. İbn 'Abbās aytur: Ol iki [17] mescid turur. Et-tīn Nūh şalavā-tu'llāhi 'aleyh mescidi turur, Cūdi tağı üze. Anıñ içinde incür yığaķı turur. Ve'z-zeytün, Beytu'l-mukaddas [18] mescidi turur. Anıñ içinde zeytün yığaķı turur. 'Abidleriñ be-'ibādetgāhı tu-rur. And yād, bu iki mescid haķķına tiyür.
2. [19] Taķı and yād kıılır, ol tağ turur, ağaç üküş yimişlü mübā-rek, Mūsā Peyğāmbar 'a. tağı.
3. Taķı bu şehr emīn turur ya'ni Mekke şehri.
4. Ğınuķ yaratdımız ādamīlarnı [138a] körklüg şüret, boyı tüz, zı-bā. Taķı bu Ubeyy aytur kim Tenğri, ādamīlar kibi boyı tüz, yüzi körklüg, 'akllıg, kerāmatlıg aşı elgi birle ağızına kütürür, yir-lerdin otlamaz ādamī kibi nesne yaratmadı.
5. [2] Andın kirü yandurdımız anı asraķı 'ömrine; ya'ni yawuzlıga za'ifliğa. 'Akl eksük bola, karısa kamuğ ādamīlar meger 'ālimle-riñ 'ilmi artar. Enes bin Mālik aytur: Nā-reside oğlan eygüli-

kin anasına atasına tiyürler, yawuzluğun tiyümezler. Hiç kimerse kaçan na-reside bolsa iki ferişte idar tã bularıñ yazuķın müzdin bitir. Kaçan kırk yaşar bolsa rüh hãd[id]in yolar, delülikdin alalükdin [3] semüzlükdin, cüzãm tirlar kaçan eligdin keçer yazuķı yükül bolur. Kaçan seksen yaşga tegse yarlıkar, yazuķın yazdurmaz. Andın Tengri te'älã istiğnã kıldı, aytdı:

6. [4] Meger ol kişiler imãn ketürmiş bolsa ve eygü iş işlese bularğa bolğay sevãb, eksü[emez]. [5] Ol vaktın kim 'ömrleri esfel-i säfilin bolsa, kutluğ erken eygü iş işlemez bolsa anğa karılıķda eygü tirlar, işle[6]medin kãfırğa tevbe yok yolında tidi.
7. [7] Kim yalğan kılur seni eyyühe'l-insãne, bu huccatlardıñ soñına kıyãmat küni?
8. Tegül mü Tengri hakimrek, ol kişiler kim hüküm kılur yã hüküm mü bolur? [8] Katãde aytur Peyğãmbar 'a.dın kim bu äyet[ni] okısa ayturlar erdi:

بىر وانادلك من الشاهدين

[SORATU' L-'ALAKI]

Bu İkrã' sũrası Mekki turur. Äyet[9]leri on tokuz turur. Kelimeleri toksan iki turur. Hurüflari iki yüz on tokuz turur. Ubeyy ibn Ka'b aytur Peyğãmbar 'a.dın: Kim İkrã' bismi [10] rabbike [tise] andağ bolur: Kamuğ kitãblarnı okımış bolur. Sũratu'l-'alaknı pãdşãhlarğa kirürde okısa murãdı hãşil bolğay.

[11] Bismi' llãhi' r-rahmãni' r-rahim

- 1-2. [12] Okı kendü Tengring atın, ol Tengri kim yaratdı ädamilar 'alakadın. [13] Imãmlar üküşi munuñ üzre turur kim peyğãmbar

‘a. ol sūra biş āyet kim ikrā’dın aytdı; ve ‘Āyşe raziya’ llāhu ‘anhā aytur: Peygāmbār [14] ‘a.ğa vahydın ilgerü tüş kōrer erdi ve tūnin fā‘at kılur erdi. Andın turdı, Cize taġına aġdı. Azuk kōtururdi [15] ve anda ħalvet ‘ibā[de]t kılur erdi. Kağan azukı tükense yana kelür erdi, azuk alur erdi. Andın nāġāh Cize taġı [16] kayası içinde bir ferişte keldi tir. Maḡa aytdı: Okıġıl. Men aytdum: Bilmez-men tidim. Meni tutdı, kısıdı. Men eyle sandum kim kamug [17] endāmlarım ıruldı tiyü. Yana koydı, aytdı: Okı. Men aytdum: Bilmez-men. Yana kısıdı yana koydı. Okı tidi. Yana bilmez-men tidim. [18] Aytur: Üçinçi kısıdı, silkti, aytdı: **اقراء**

باسم ربك الذي خلق tā lem ya‘lem’ğa tegin Peygāmbār ‘a.ğa okıdı. [19] Andın Ĥadice katına keldi, titreyü aytdı: Meni örtüñg. Anı örtü erse tā ol kōrku andın kitdi. Ĥadiceġa aydı: [20] Kōrkar-men tā delü bolġam tidi. Ĥadice aydı: Kōrkma, sanga beşāret turur kim Tengri sanga hiç kaġgu bermegey tidi, kim raġim [21] kōñgüllüg-sen taķı rast sözlüg-sen taķı za‘iflarġa yarıçı-sen ve taķvā-sen. Andın Ĥadice anı aldı; atası karındaşı [22] oġlı Varaka ibn Nevfel tirlur erdi, anıñ katına eltdi. Olturu bilmez erdi. Telim ‘Arabça kitāb yazmış erdi. Karı bolup [23] kōzi kōrer erdi. Ĥadice aydı: Yā ‘amm oġlı, munuñg sözini işitgil. Munda Paygāmbār ‘a. anga ħabar berdi ol kōrdükin. [138b] Varaka aytdı: Mūsāġa kelgen tā mürseller kibi turur tidi. Peygāmbār ‘a.ğa aytdı: Kāşki men tiri bolsa erdim; sanga [2] nuşrat bergey erdim tidi. Seni kavmıñg mundin çıkarġaylar. Niçe peygāmbār kim boldı erse kavmı anga bılāf kıldı ve anı çıkarıldılar [3] tidi. Ve andın songra üküş rüzġār bolmadı, Varaka öldi. Peygāmbār ‘a. anıñ üçün kayġurdı [kim] vahy kelse öġütler erdi; ve andın [4]

Peygamber 'a.ka vahy keldi erse tariqdi ve bardı özin kayadin bırakmaqğa. Cebrâ' il 'a. aytdı: Yâ Muhammed, sanga Tenğri; sen anıñ için [5] teskin bolğıl tidi. Mundağ telim kurla tağka ağıp kemişse erdi Cebrâ' il 'a. kelip, Yâ Muhammed tip kığır[lur] erdi. Cābir aytur: İlk [6] el-ḥamdulī' llāh aytdı, fātihatü' l-kitāb: Bismi' llāhi' r-raḥmāni' r-raḥīm, El-ḥamdulī' llāhi rabbi' l-'ālemin, ve lāzzālinga tigin. Aytğıl: ﷺ Muhammed [7] an-
dın Ebū Bekr eş-Şiddik birle Varakağa keldi, sordı. Aytdı: Sañga beşāret; Ol peygamber-sen kim 'Isā bin Meryem sanga [8] beşāret berdi. Kavmına aytdı: Mendin songra Muhammed kelgey tidi. Takı Mūsā aytdı: Muhammedge gāzilik kılğam buyurdı tidi. [9] Varaka aytdı: Tirig bolsam erdüm seniñ birle gāzilik kılğam erdi. An-
dın songra Peygamber 'a. aytdı: Men ol ḥocanı [10] mi'rāc tūni kōrdüm. Uştmahda harir ton kiyer erdi tidi. Mañga İmān ketürmiş erdi ve kirtünmiş erdi tidi.

3. [11] Okı kendü Tenğriñ kamuğlardın kerimrek, nihāyeti yok.
4. Ol kim ögredür hat yazamak kalem birle. 'Abdu' llāh ibn 'Amr el-'Aş aytur: Peygamberğa aytdım kim yazayın mu ol eşittüklerimizni? Aytdı: Yazğıl [12] tidi. Katāde aytur: Bu kalem uluğ ni'met turur. Bu kalem yok ermiş erse hiç kimerse bolmağay erdi kim tirlikin niteg maşlahat kılasın bula tidi.
5. [13] ögretti ādamılarğa anı kim bilmez erdi. Hidāyet beyān kıldı. Andağ kim Ādam peygamberğa atlar ögretti ve Muhammed Muştafāğa dīn ögretti.
- 6-7. Hakkā kim çınuk ādamılar [14] tēğī bolur ḥaddın taşra; kendülerin kōrerler mustağni bolmış.
8. Çınuk Tenğriğa barur ābıratğa.

- 9-10. [15] Ey, körmez mü-siz ol kişiler kim nehy kılur bendeğa kaçan namāz kılrsa. Bu āyet Ebū Cehl şānına indi kim Peygāmbarğa aytdı Ebū Cehl: Kaçan Muhammed sücūdğa barsa siziñ arañgızda ol Tengri hakki üçün; men anı añsıratayım tidi. Peygāmbar ‘a. namāz kılur erdi. Ebū Cehl-i la’in bardı [16] tepmekle tamām yakın keldi erse ve kaçdı ve eli birle işāret kıldı. Sordılar: Yā Ebā’l-Hakem, ne üçün kaçdıñgı tidiler? Aytdı: Menli anlı [17] aramızda bir bandak boldı, ot yanar. Tengri, Ebū Cehl şānına bu āyetni iddi.
- 11-12. [18] Ey, körmez mü-sen ol hidāyet [19] üze aymışsa erdi yā buyursa erdi takvā.
13. Ey, körmez mü-sen eger yalğan kılrsa ve kirü kelse.
14. Anı bilmez mü, Tengri kim körer?
- 15-16. Hakkā kim eger yığılmasa, tutamız alının anıñg, bor kılğamız [139a] alının, yalğançı kim hañalı. Ibn ‘Abbās ayur: Ebū Cehl Peygāmbar ‘a.ka nidā kıldı, namāzdın yığımadı. Ebū Cehl aytdı Peygāmbarğa: Manga tehdid mü kılur-sen? Eger tilesem bu yirin mü birle toldurıñgı-men Tengriñge.
- 17-18. [2] Okıgıl kendü kavmıñg; zebāniyelerni terk bulğay erdi āşkäre, tidi.
19. Hakkā, yok yā Muhammed tā’at aña; ol namāz, sücūd kılğıl yakınlık [3] Tengriğe. Ve bi’llāhi’t-tevfik.

SORATU’ L-KADR

Mekkī turur. Āyetleri biş turur. Ibn ‘Abbās ayur: Mekkī turur. Üküş müfessirler ayur: Medenī turur ve Ubeyy ibn Ka’b ayur Peygāmbar ‘a.dın: Her kim Kadr sūrasın okısa aña müzd bergey

kim [4] Ramazān ayı oruç tutdı ve Kadr tūni namāz etmişinçe şe-
vāb berge[ly]. [Kim] bu sūranı künde yigirmi bir kıta okısa köz
igindin emān bulğay tidi.

[5] Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rahīm

1. [6] Biz indürdimiz anı Kadr tūni içinde. Kamug Kur'ānnı Levhu' l-
mahfūzdın dünyā kökine iddimiz ve Beytu' l-izzet iwinde koydı-
mız. Cebra'il 'a. azın azın Peyğābarğa indürdi.
2. Ve ne āgāh kıldı saḅga, ne turur [7] Kadr tūni; ya'nı ne turur
anıñ uluğluķı ve 'azamatı ve 'ālimler ayturlar: Bu tünge Kadr
tūni tiyü anıñ için aytur [kim] bu tün key tün fazlı kılur. An-
dağ kim انا انزلناه في ليلة القدر مباركة انما كنا منذرين فيها ينزل كل امر فكيم
Taķı bu tünge kutluğ tün tidi. Taķı Kadr tūni bayr mağfırat öküs
bolur. İbn 'Abbās aytur: Ramazān ayı ortasında turur, on bişinç
tün. Zührı aytur: Kadr tidüki [8] şeref ve 'azamat bolur ve ay-
turlar kim tünle tāt kılrsa kadrı kıymatı uluğ bolur. Anıñ
üçün kim ne tāt kılrsa kılduķını [9] Teḅri te'ālā biyerler.
Feriştelər ança kim iner, yir tar bolur. Anıñ için ليلة القدر
tiyürler. Teḅri te'ālā aytdı ومن قدر عليه [10]Varaķa ve
Ebū Zerr aytur: Oruç ilk tūnini aytur. Ebū Hureyre aytur: Oruç
ayı içinde istenğ tidi. Aytdılar: Yigirmi üçünç [11] tün. Eyyüb
Nāfi', 'ömer oğlanlarındın aytur kim Peyğābar 'a. yigirmi yitiñ
tün ğusl kılur erdi ve eygü niyyeti özine kılur erdi. 'ömer bin
el-Haḥḥāb [12] raż. İbn 'Abbāsğa sordı, aytdı: Maḅga habar ber-
gil, sening Kadr tūniñge niteg turur? İbn 'Abbās aytur: Teḅri
te'ālā vitr turur, vitri [13] sewer. Kök yiti turur ve tavāf yi-
ti kılmak kerek ve cimār yiti, ādamılar endāmı yiti. Taķı andağ

kim aytdı. Taş atmak ولقد خلقنا الانسان من [14] سلاة من طين
ve andağ sanur-men, yiti tün aytdı. [Aytdı] ‘ömer: Menim taķı sa-
ķınçım seniñki turur ve Zeyd bin Sābit aytur: Yigirmi tørtüñç
[15] tün. ‘ömer oğlı aytur: Yigirmi yitiñç tün istenğ tidi ve
ayturlar: Yigirmi toķsıñç tün ve bu tün[i] Tenğri te‘ālā ħalk
içinde pūşide [16] kıldı tā cehd kılunlar, kamuğ ayı ‘ibādet
kılunlar tiyü. Andağ kim miñg bir at içinde bir atını pūşide
[17] kıldı tā kamuğ atlarım yād kılunlar tiyü. Taķı ādine küni
tutdı, bir sā‘atnı ādine sā‘atları içinde pūşide [18] kıldı. Ta-
ķı biyerleyesi t‘ā‘atlar içinde andağuk turur. Taķı bir, yazuklar
içinde Tenğri pūşiş [19] kıldı tā hiç yazukda yir bolmasun tir
tā bendeler kamuğ vaktın bu nerselerni istesün tiyü pūşide kıl-
dı. [20] Taķı bir ayturlar: Kadr tünı āyet uymaz turur hiç kim,
her kim aḫşām namāzın yatsu namāzın leyletu‘l-kadr tünı iste-
[se]. [21] Leyletu‘l-kadr tüninde bir niçe peygāmbarlarğa ‘arz
kıldılar. Peygāmbar ‘a.ķa ummatları ‘ömrin kışkarak kōrdi, kamuğ
[22] ‘ömrlerde kılmış bolur.

3. [23] Kadr tünı yigrek turur miñg ay t‘ā‘atındın; ve aytdılar: Bu
sūra sebab-i nuzūl[i] ol turur kim ummat ‘ömrin kışka aytdı. Bu
kışka ‘ömr bile ol [139b] aḫnukılar t‘ā‘atıñğa kanda tenğelgey ve
kanda bulğaylar benim ummatlarım tidi. Tenğri te‘ālā leyletu‘l-
kadr tünin berdi; yılda bir tün kim [2] ol, miñg ay t‘ā‘atındın
yigrek turur. Ol tün üküş derecātlar bolur. ‘Alī aytur, ‘Urva
oğlı kim Peygāmbar ‘a.ķa tōrt erini isrā‘il [3] kavmindin suāl
kıldılar kim bular tegmesi seksen yıl t‘ā‘at kıldılar. Bularda
hiç kimerse köz yumup açınça Tenğri te‘ālā[ğa] [4] ‘āşī bolma-
dılar. Biri Eyyüb, ikinç Zekerıyyā, üçinç Ħarķil bin el-‘Acüz,

törtinç Yūşā' ibn Nūn. Peygāmbar 'a. yārānları bularğa 'aceb kaldılar. [5] Cebrā'il 'a. aytdı: Yā Muhammed, seniñ ummatlarıñ 'aceb kalurlar bularıñğ tã'atların kim seksen yıl tidi kim men seniñ ummatlarıñğa [6] Teñgri te'ālā bir tün berdim tidi. Yigrek turur seksen yıl tã'at kılmaşlarındın bu bir tün tidi. Andın Cebrā'il 'a. bu sūranı indürdi. [7] Okıdı Peygāmbar 'a.ka. Reşād buldı. Vehb ibn Münebbih aytur: Peygāmbar bir er şıfatın kıldı. Benī Isrā'il kavmı içinde miñğ ay [8] peyveste gāzılık kıldı. Anıñ atı Şemsūn erdi. Rūm şehrleri arasında menzil kılmaş erdi. Ol şehrler, but [9] perestler şehrleri birle gāzılık kılur erdi. Ol ayruk silih birle tokuşmaz erdi. Tiwe eñgeki birle uruşur erdi. [10] Kaçan suwsasa ol eñgek telükindin suw çıkar erdi. Takı ol, iğer erdi. Takı ol şehrleri kamuğ 'āciz kıldı. Oğla[11]nlarındın yesir kıldı ve mälların telim aldı, alkdı. Teñgri te'ālā aña 'azım kuvvat bermiş erdi. Andağ kim kamuğ şehrler ehli [12] tirilip anı yeñge bilmez erdiler. 'Aciz, dermān-de boldılar. Tedbīr kıldılar, aytdılar: Biz anı yeñge bilmezüz, meger anıñ 'avreti [13] birle birleşevüz tidiler. Andın, anıñ 'avretine aytdılar: Biz sañğa üküş māl bereleñğ, altun kümüş, ağu barçın tidiler. [14] Urağutı aytdı: Bolur tidi. Andın, bir berk yip bērdiler kim sen anı bağlağıl, bize habar kılğıl tiyü. Biz kelelim anı tutalım [15] tidiler. Ol urağutı, uyur erken yip birle bağladı. Oyandı, anı üzdi, urağutına aytdı: [16] Nişe bağladıñğ? [Aytdı:] Seniñ küçüñğ bileyin tidim. Andın kāfırlarğa habar bērdi. Kāfırlar temür gül kıldılar. Bērip id-[17]ldılar. [17] Ol yana uyur erken temürni eline, ayakına, boynına urdı. Ol yana üzdi. Urağutına aytdı: Nişe böyle kıldıñğ tidi?

[18] Uragutı aytdı kim hiç kimersening küçi sańğa yetmez tidi. Men sening küçüńg sinadım tidi. Ol aytdı: Mańğa hiç [19] kimerse zafarı bulmağay ve küçi yetmegey. Illā meger kim bir nerse tidi. Andın, uragutı aytdı: Ol nerse ne turur kim sening kutluğ [20] küçüńg yeńger tidi. Men sańğa anı aytmayam tidi. Uragutı telim kurla anı sordı. Aǵırı aytdı: Menim saçım birle bağlasa. Andın [21] uragutı, uyur erken saçı birle bağladı. Üzemedi. Taķı kâfırlarǵa habar berdi. Taķı anıń saçı uzun erdi. Kâfırlar [22] keldiler, anı tutdılar. Burnın, kulakın kesdiler taķı közin oy-dılar taķı anı şehr içinde elitdiler. Andag azāb kıldılar. Ol [23] aytdı: Yā Rab, mańğa feryatıńg irgil ve beni bularıńg üze [erklig kılǵıl tidi. Andın] kavmın ve pādşāhın helāk kıldı. [24] Taķı ayturlar: Aşnuķı ummatlarǵa bütmezler erdi anıńça ay tã'at kılmağınça; seksen üç yıl tãrt ay mińg ay bolur. Teńgri [25] te'ālā Muhammed ummatıńǵa bir tün berdi. Mińg aydın yigrek tu-rur. Kim bular anda tã'at kılurlar. Ebū Bekr-i Verrāk aytur: Süleymān 'a. biş yüz [26] ay milket sürdi. Teńgri te'ālā bir tün berdi Muhammed ummat[ıńǵa], ol milketdin yigrek turur.

4. [27] Iner ferishteler taķı Rūh, ol tün içinde Teńgri fermānı bir-le, olarıńg kamuğ işdin. [28] Enes aytur Peygāmbar 'a.dın: Kadr tūni Cebra'il iner ferishteler birle taķı namāz kılurlar tã'at içindekilerge ve Teńgri atın yād kılǵan[29]larǵa kim Teńgrini yād kıldı erse olarnı tilerler ve du'ā kılurlar.

5. [30] Selām ve hayr bolğay ol tün tā erte bolğınça; Teńgri te'ālā hiç yawuz kılmaǵ taķı ol şeytānlar yawuzluk kılmaǵ. Ol tün, kün oyaksa yana tańg atınça, ferishteler kanda mezgit bar erse bularıńg balklarına selām du'ā kılurlar. Ve bi'llāhi't-tevfik.

[SÜRATU'L-BEYYİNE]

[31] Lemyukun sūrası Mekki turur. Ayetleri tokuz turur. Kelimeleri yitmiş turur. Hurūfları üç yüz toksan turur. Ebū Zerr [32] aytur Peygāmbār 'a.dın: Aytdı: Eger halklar bilse erdiler, yā Ubeyy aytur kim Lemyekun okısa kamuğ hayrlar anğa kelgey takı Enes aytur: [140a] Peygāmbār 'a. aytdı: Teñgri sañga buyurdı kim Lemyekun sañga, sendin okıgam yā Ubeyy. Ubeyy aytdı: Menim atım tidi mü *کنت* Ubeyy yıgladı.

[2] Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm.

1. [3] Tegül erdi ol kişiler kim kāfır turur, kitāb eyeleri ya'nī cühūd ve naşrānī; cühūd, naşrānī [4] ve butperestler yokalğay tā kelgey bularğa āşkäre huccat, anıñg beyānın aytdı.
2. Rasūl turur Teñgridin kim okır [5] suhuflar, arıç bolmış bātıllardı.
3. Anıñg içinde kitāblar bar Teñgridin, rast.
4. Ve mutafarriq kılıp erilmediler anıñg şun'ına, ol kişiler kim [6] bérmiş turur kitāb, Muhammed işine meger andın soñra kim keldi bularğa huccat ya'nī bularıñg kitāblarında bar erdi; anı peygāmbār tiyü. Bu beyyine tidüki kelesin aytur takı bular anğa, anğar kıldılar ol vaktın kim keldi ol.
- 5-6. Ve bermedi bularğa meger anı kim [7] kılğaylar tã'at Teñgri te'ālāğa, ḥāliş bolğaylar anğa.din içinde, tevḥid tã'at içinde ve tegme dīniñge tegizginmegeyler müsülmānlıkdın ayrukğa. Sa'id bin Müseyyeb aytur kim sañga hanif timeseler erdi hacc itmeyinçe ve batne kılmayınça. Takı yukım turğaylar [8] namāz içinde takı

bérgeyler zekât; ve ol turur dîn; rast millet.

7. Çınuk ol kişiler [9] kâfir bolmış turur kitâb eyelerindin takî müşrikler, tamuğ otı içinde; [10] menğü kalğaylar anıñ içinde. Bular, halk içinde olar yawuz gürühlardın turur.
8. Çınuk ol kişiler kim İmân ketürdiler [11] ve eygü ‘amel kıldılar, bular turur, olar eygü halklarından bolur.
9. Anlarıñ müzdleri Tengrisi katında [140b] uşmah turur: Makâm ol kim aqar anıñ altındın arıklar, cāvidāne menğü bolğay anıñ içinde hemişe. [2] Hoşnūd bolğay Teñgri anlardın, hoşnūd bolğay bular Teñgridin. Ol kişilerge bolğay kim korkar Teñgrisindin. [3] Teñgri rāzılıkı bendedin ol bolğay: anıñ kazāsına rāzi bolasıñın Tengridin niteg tiler-sen. Ve bi’ llāhi’ t-tevfik.

[SORATU’ Z-ZELZELE]

[4] Bu Zülzilet sūrası Mekki turur. Ayetleri tokuz turur. Kūfe sakışında ve sekiz turur. Özgeler hisābında kelimeleri otuz biş [5] turur. Hurūfları yüz toksan turur. ‘Ali raz. aytur Peyğāmbar ‘a.dın: Kim tört kata Zülzilet [sūrasın] okısa kamuğ Kur’ānı okımış fazlı bolur. [6] İbn ‘Abbās aytur: *إذا زلزلت* yarım Kur’ān fazlı turur. *قل هو الله احد* seyek Kur’ān fazlı turur, ve *قل يا ايها الذين آمنون* törtde bir [Kur’ān] [7] fazlı turur. Taķı Zülziletni kırk miñ kata okısa niçe kavī düşmānı bolsa makhūr bolğay.

[8] Bismi’ llāhi’ r-rahmāni’ r-rahīm

1. [9] Kaçan kopsa titremek yirge, titremeklikdin;
2. Çıkarğay kendü yükini yir, ne kim yir içinde bar erse, altın, kümüş, māl ve ölüglerin kamuğın yokuu çıkarğay.

3. [10] Ayturlar ādamīlar: Ne boldı bu yirge?
4. Ol kün habar bergey kendü habarın; mu'minlerge tanukluk bergey [11] tevhidine ve imānga ve oruçğa ve tē'atğa cehd kildükına tā mu'min ānga şād bolğay; ve kāfırlarğa tanukluk bergey fāsıklıkına [12] ve zinā kılmişına ve köngül içinde gill [u] gış ve küfr ve oğrılık ve nā-hak iş kılmişına halklarğa. Törtinç eytgey feristeler: Kendü [13] eli ayakı tanukluk bergey ne işledükini taķı tanukluk bergey. Andın, fazihat [u] rusvāy bolğay mu'minge. Taķı namāz, tē'at kildükı, bular taķı tanukluk bergeyler.
5. [14] Anı kim seniñ idinğ anga kim buyurdı, destūr berdi tā sözlesün tiyü.
6. Ol kün kim yangaylar ādamīlar hisābdın, bölük bölük mutafarrik bolup; [15] tā kılğaylar, bir niçesi sağ koldakı uşmahka bargay ve bir niçesi sol koldakı tamuğka bargaylar.
7. [16] Körtergey olarğa işledükı işlerin.
8. Her kim kılmiş bolsa mişkāl-i zerreçe hayr iş, körgey anı.
9. Taķı her kim [17] kılmiş bolsa mişkāl-i zerreçe yawuzluk, körgey anı. Bu dünyāda anıñ eygülikün körmeyinçe ölmegey. Tilindin mālindin, oğlanındın taķı bu dünyādın çıkkıdıkda Tengri katında hiç eygülik kalmadık bolğay. Kayu mu'min kim bu dünyāda şer yawuzlık kılmiş bolsa, anıñ yawuzlıkın bu dünyāda körinçe çıkkımay. [18] Tilindin mālindın oğlanlarındın tā kıyāmat küni hiç yawuzluk kalmadık bolğay Tengri katında. Ve bi'llāhi't-tevfik.

[SÜRATU'L-ĀDIYAT]

[141a] Ve Ubeyy ibn Ka'b aytur: Her kim bu Ādiyāt sūrasın okısa Tengri te'ālā niçe müzd leffe bolmişınça [şevāb bergey].

[2] Bismi'llāhi'r-rahmāni'r-rahīm

1. [3] And yād kılur gāzilarğa. Bu şıfat anlar şıfatı turur kim sigritürler atların dın yolu için taķı atlarınınıń şoludukı, furdurduķı yügürmekliki baķlāķlıkdın. Ibn 'Abbās aytur: Bu zabh atda bolur, tilküde bolur.
2. Kim dünyāda bularınıń, bular kim gāzı [4] turur, atları sigridükde kaķıg taşğa teģer, ot çıkar. Kaķāde aytur: Anları aytur kim tokuşur, tamām ot kibi yarkumlar çıkar. Taķı ayturlar: Ol turur [kim] gāzılar tuşda aş için urarlar.
3. Taķı bularnı gāret kılurlar şubh kopduķı vaktın. Taķı müfessirler, üküş atlığları aytur kim sigritürler gāret kılurlar düşmānların şubh vaktın.
4. [5] Taķı doz dirler, anda kim tozınıń arasında sigritürler.
5. Cem'inıń ortasına kirürler. Muħammed bin Ka'b aytur, ya'ni düşmān cem'i arasına kirürler. Tenđri te'ālā bu nerselerge and yād kılur. Andađ aytıtlıķ.
6. Çınuķ [6] ādamılar kendü idisine nūsipās turur. Anđa turur, ni'metine. Taķı ayturlar kim kendü ol bolur: Ni'met kendüdin körer. Tişı tükenür ni'met yiyü ağı bir küfür aytur.
7. Ve Tenđri kim anı bilür; anınđ üze [7] tanuķ turur. Ve ayturlar kim köz tanuķ turur. Kıyāmat küni endāmları tanuķluk bergey.
8. [Tercüme edilmemiştir.]
9. Ey bilmez kim nitgeyler [8] anlarını kim gürde turur;
10. Taķı çıkarğaylar anı kim köngülleri içinde bularınıń, hayr şer;
11. Çınuķ bularınđ Tenđrisi [9] bularğa ol künde bürür ya'ni bu gür kim ne cezā bergey bularğa, Ol. Ve bi'llāhi't-tevfik.

[SÜRATU'L-KĀRİ'AT]

El-Kāri'at sūrası Mekki turur. Āyetleri on bir turur. Kūfeligler aytur: Sekiz āyet turur. Kelimeleri otuz altı turur. Hurūfları [10] yüz ellig iki turur; ve Ubeyy ibn Ka'b aytur Peygāmbār 'a.- dın: Kim El-Kāri'at sūrasın okısa Teŋgri te'ālā kıyāmat kün, āmennā [11] ve şaddaknā, ol kimerseniŋ sevāb terāzūsını ağır kılı bergey.

[12] Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

- 1-2. [13] Kıyāmat şıfatı üçün aytur ya'nī tōger, tōgmeklik 'azīm.
3. Ve ne āgāh kıldı saŋga, ne turur kāri'a. Andın, şıfatın aytdı. Ol bolur: Kıyāmat kün ḥalāyıklarnıŋ işleri [14] tağılgay takı kanda barğusını bilmegeyler. Takı ayturlar: Kāri'a yıl esmek bolur ya'nī Teŋgri te'ālā ābır zamāne vaktında bir yıl [14b] çıkarğay. Yawlak 'azīm küçlüg bolğay, esgey. Tağlarnı sürüp taşlarnı biri birine urğay. Tamām [2] şarkdın ğarbğa tegin ğarbdın şarkğa tegin tağılmış yünŋ teg bolğay. Hiç kimerse yir yüzinde [3] tirig kalmağay. Barça ḥalāyıklar pāre pāre bolğaylar. Koli bir yana barğay, butı bir yana barğay, başı bir yana [4] barğay. Niteg kim kepelek olse gevdesi bir yana başı bir yana barur. Niteg kim Teŋgri te'ālā aytur Kur'ān içinde:
4. [5] Ol kün bolğay ādamılarnıŋ kim ferāş kibi; ya'nī perākende bolğay, kiçig çekürge kibi biri biri üze tüşgey. Ayturlar kim kepelek kibi bolur, niteg kim otğa tüşer.
5. Takı bolğay [6] tağlar, tamām renklü yünŋ kibi, anı atarlar; anıŋ için aytur kim renklü yünŋ çürük bolur.

6. Ve ammā ol kişiler kim ağır kelse [7] terāzūsi,
7. Anıñ, ol turur, 'iys içinde bolğay, andın rāzi bolur.
8. Ammā ol kişiler kim yūñgūl kelse [8] terāzūsında müzdi,
9. Pes yiri anıñ hāviye bolğay, tamuğda.
10. Ve ne āgāh kıldı sañga, ne turur hāviye?
11. Ol ot turur, isig bolmış. [9] Enes ibn Mālik aytur kim Teñgri te'ālā bir ferişteni terāzūge müvekkel kılmış turur. Kıyāmat kün kayu kişiniñ kim [10] terāzūsi ağır kelse müzdi anıñ, ferişte kığurur kim fülān oğlınıñ terāzūsi ağır keldi. Nikbaht boldı [11] kim ayruk bedbaht bolmağay. Mundın soñgra munı, kamuğ bālk-larğa aytur:
سعد سعادة لا شقاوة لها بعد ما [12] ابدأ
Kayu kişiniñ terāzūsi eksük kelse kığurur kim fülān oğlu fülān bedbaht boldı, hiç taķı nikbaht [13] bolmağay. Mundın soñgra fülān bin fülān
تقى شقاوة ولا سعادة بعد ما ابدأ نعوذ بالله من ذلك
[14] Ve bi' llāhi' t-tevfik.

[SÜRATU' T-TEKĀSÜR]

Tekāşür sūrası Mekki turur. Ayetleri sekiz turur. Kelimeleri yigirmi sekiz turur. Hurūfları [15] yüz yigirmi turur. Ubeyy ibn Ka'b aytur Peyğāmbar 'a.dın: Her kim Tekāşür sūrasın okısa Teñgri te'ālā anıñ [16] birle hisāb kılmağay. Kıyāmat künü ol ni'met kim bu dünyāda bėrmiş bularğa, taķı ança müzd bėrgey. Taķı Tekāşürni mālı [17] niyyeti üçün üç kata okısa kamuğ belā-lardın mālı emān bulğay tidi. Sebeb-i nüzūli: Katāde aytur kim [18] bu āyet cühūdlarğa indi tir kim bular birbirine faħr kılurlar erdi: Biz fülāndın yigreküz, fülāndın. Bizim atala[19]rımız fülān oğlu fülān turur tirlar erdi. Kelbi aytur: Kureyşilerde

iki kabîle, Benû 'Abd-i Menâf oğlu ve Benû Sehm [20] oğlanları biri birine ölmüşlerin fahr kılurlar erdi. Teñgri te'âlâ yarlı-kadı:

[21] Bismi'llāhi'r-rahmāni'r-rahīm

1. [22] Meşgūl kılur sizni fahr kılmaklık, birbirinġizge fahr kılmaklık üçün bor bolġay-siz Teñgri kahrındın.
2. Tā ol vaktın kim ölgey-siz, sizni kömgeyler. Gür içinde aydı: Fahr kılmaklık üçün bor bolġay-siz.
3. [142a] Hakkā kim terk bolġay, bilgey-siz kün içinde bu, va'id turur bularġa.
4. Yana hakkā kim terk bolġay kim bilgey-siz. Takı muni te'kid üçün aytdı, iki kurla. Zabbāk aytur rah.: ilkni kâfırlarġa aytdı, sonġı mu'minlerge aytdı.
5. [2] Hakkā kim eger bilseler yakīn 'ilm birle. Katāde aytur: 'ilm-i yakīn ol bolur kim bilgeyler kim Teñgri te'âlâ tırgüzür ölmişdin sonġra.
6. Çınuk körgeyler tamuġnı.
7. Yana [3] aytdı: Körgeyler anı āşkäre; ya'nî bilseler, yakīn bilgeyler tamuġda köñgli birle, andın közin körgeyler. Ayturlar kim üç kurla **آب** yād kıldı. Ma'nisi bu turur kim bir cān çıkdukda bilgeyler. İkinçi kıyāmat künü, üçinçi tamuġka kirdükde közin körgey. 'Ayne'l-yakīn bilgey, mu'âyene.
8. [4] Andın sorġaylar sizge ol kün ni'metlerindin. Ebū Hureyre raz. [aytur] kim Peyġāambar 'a. aytdı, tefsir içinde; ya'nî ol temlü suw kim iġer-siz. 'Alī raz. aytur: Na'im, yaş hurmā ve temlü suw Teñgri te'âlâ munda bendelarġa **اسماء بنت**

dürüst tutar erdim. Ey, sanğa temlü suw bêrdim erdi. Kamuğ [5] ni°metlerine kılmış, müsülmānlık, şerī°at Kur°ān kamuğ sorgay. Ve bi°llāhi°t-tevfik.

[SÜRATU°L-°AŞR]

°Aşr sūrası Mekki turur. Ayetleri [6] üç turur. Kelimeleri yiti turur. Hurūfları yitmiş bir turur. Ubeyy ibn Ka°b aytur Peygām-bar °a.dın: Kayu mu°min °Aşr sūrasın okısa [7] Teñgri te°ālā anıñ işin hayr kılğay. Hak yolların bulğay kıyāmat küni. Taķı °Aşrını yitmiş kata okısa şabrlıg bolğay. [8] Taķı bu sūranı bi-tip üç kün içse karın igi def° bolğay.

[9] Bismi°llāhi°r-rahmāni°r-rahīm

1. [10] Teñgri te°ālā and yād kılur, rüzgār ve ayturlar °aşr tün bolur ve kün bolur ve ayturlar [11] ol kün soñı bolur, ābır sā°at. Muķātil aytur: Bu, ikidü namāzın tirlen kim orta namāzı turur.
2. [12] Çınuk ādamılar zıyān içinde turur ya°nī zıyān iş işlemiş; kendü özün helāk kılur.
3. Meger onlar kim imān ketürmiş turur ve eygü iş işlemiş turur, [13] vaşıyyat kılmış tururlar birbirine şabr kılmak, farizalarga vācıblarga vaşıyyat kılurlar, ma°şıyatdın yıraķ bolmak ya°nī nokşānlıg; ve ayturlar kim ādamılar karısa kamuğ zıyānkār bolur. Meger mu°minler kim eygü işledi, bular körer eygü işlerin; ve ayturlar kim [14] ان الانسان لني نسر Ebū Cehl için indi.
ان الذين امنوا وعملوا الصالحات Ebū Bekr eş-Şiddik ve °ömer el-Fārūk için indi. [15] وتواصوا بالحق °Osmān ibn °Affān için indi.

وتواصوا بالصبر 'Ali ibn Ebi Tālib için indi. Rażiya'llāhu 'anhüm
ecma'in. [16] Ve bi'llāhi't-tevfik.

[SÜRATU'L-HÜMEZE]

Bu Hümeze sūrası Mekki turur. Ayetleri tokuz turur. Kelimeleri
otuz turur. Hurūfları yüz otuz üç [17] turur. Ubeyy ibn Ka'b ay-
tur Peygāmbar 'a.dın: Kim bu sūranı okısa kamuğlardın Muhammedge
'ilm safarın kılmış erse on ança [18] gevāb bergey. Bu sūranı
yigirmi bir kata okısa düşmānları tili bağlangay.

[19] Bismi'llāhi'r-rahmāni'r-rahīm

1. [142b] Veyl ol kişilerge kim ta'ne urur ve gıybat kılor müsül-
mānlarğa. Hümeze ol bolur kim yüzünde istihzā kılor ya'ni kelāb
kılor. Lūmeze ol bolur kim ardında gıybat kılor. Mukātil aytur:
'Aş bin Vā'il ve Velid bin Muğire, iki için indi. Mücāhid aytur:
Kamuğlarğa aytdı kim ol sıfatlu bolsa tidi.
2. [2] Ol kim cem' kılor māl ve anı sakışlar.
3. Tā bayr kılor, andağ sanur, anıñ mālı cāvidāne menğü kaldağı
turur dünyā içinde.
4. [3] Hakkā kim andağ tegül ol sanur, kemişgeyler anı tamuğ içine.
5. Ve ne āgāh kıldı sañğa kim ne turur Huṭame; ya'ni ot turur, ya-
kıçı.
- 6-7. [4] Tengri[ning] turur; yandurur ot. Ol kim tegeter kâfırlarğa
köngline; ya'ni bulardın, köydürür köngline siginçe.
- 8-9. Çınuk olarğa müdmec bolur, bağlanur; [5] 'amūdlar içinde ya'ni
tirikler tirerler ya'ni tamuğnı muhkem kılmış bolur tirikler
birle tā nevmid bolsun tiyü kurtulmaqđın. Takı bularğa yawlak

‘azāb kılurlar. **وزالكنز** Ve bi‘llāhi‘t-tevfik.

[SÜRATU‘L-FİL]

Bu Fil sūrası Mekki turur. Ayetleri biş turur. Kelimeleri yigirmi üç turur. Hurūfları toksan üç turur ve Ubeyy ibn Ka‘b aytur Peygāmbar ‘a.[dın]: Her kim Fil sūrasın okısa Tengri te‘ālā anı [6] saklağay dünyāda yalğan sözlerdin. Bu Sūra-i Filni iki yüz ellig kıta okısa ikindü ahşāmlı arasında kamuğ türlüğ āfātdın emān bulğay.

[7] Bismi‘llāhi‘r-rahmāni‘r-rahim

1. [8] Ey körmez mü-sen niteg kıldı sening Tengriñ fil idilerine? Sekiz fil erdi birli] atı Mahmūd.
2. Ey, ne kim kıldı [9] keyd bularğa, kıldı buları yolsız.
3. Tağı ızdı bularğa kuşlar [10] bälük bälük peräkende. Tağı bularıñ burnı kuş burnı kibi erdi ve ayakları it ayakı kibi erdi. ‘İkrime aytur: Başları azıqlık keyik başları kibi erdi tir. Ki-merse anıñ kibi körmedük erdi tir, andın ilgerü ve andın sonğra körmeyleyler. ‘Ayşe rażiyallāhu ‘anhā [aytur]: Yaşıl kuşlar ve sarığ burunluğ erdi.
4. [11] Atdı bularnı taş birle Siccīndin ve ol kuşlar çakrışurlar erdi. Ol taş birle bularnı atarlar erdi. Ol taşlar kuvvatlanur erdi ve kayu taş bularıñ başına tegse bulardın asra öter erdi. Eger eyegüsine tegse tağı bir eyegüsine öter erdi.
5. [12] Tağı kıldı bularnı uşaq taş, keyik yılkı yip tezeklemiş kibi. Bularıñ tenleri peräkende boldı ve Muhammed ibn Ishāk ibn Yesār aytur: Bir melik bar erdi. Zar‘a atlığ tağı Zünvās tirler

erdi. Cühüd bolmış erdi, kamuğ kavmı birle. Meger kim tersālar
Incil hükmin tutarlar erdi. Takı bularıñ bir, 'Abdu'llāh atlıg
bigi bar erdi. Andın melikni cühüd [13] dīnine da'vat kıldı. Ol
anıñ fermān bolmadı. Bular, 'Abdu'llāh kavmın öldürmek tiledi-
ler. Bir niçeleri öldürdiler, bir niçeleri köydürdiler [143a] ve
bir er bulardın kaçtı. Zevs ibn Sa'leb tirler erdi. Ol kaçtı.
Kayser katına bardı. Çağırdı ve andın çerig tiledi. Kayser ayt-
dı: [2] İliñ mundın ırak turur ve likin olarğa men bir iş kıla-
yın Habeş bigi Necāşīğa bitig ızayın kim ol bizimde turur. Andın
bitig [3] yazdı, bu er birle Necāşīğa ızdı. Necāşī takı bir Er-
bāt atlıg erge çerig berdi. Yemēñ ızdı: Üçde birin öldürgil
takı birin [4] koğıl. Takı birin sürip mañga ıgıl tidi. Erbāt
keldi. Bir niçesin öldürdi ve bir niçesi deñizge tuşdı, helāk
boldı. [5] Necāşī yana kişi ızdı. Ol ilde olurgıl tidi. Bir,
Ebreh atlıg big bar erdi. Bu işke buştı. Bir niçe çerigi bar er-
di. Ebreh [6] Erbātğa kişi ıdı kim kelgil tokışalım berāber kim
bu yaru Kayser çerigi helāk bolur tidi. Erbāt çıkdı. Erbātıñı öldürdi.
Kağan [7] habar Necāşīğa tegdi erse buştı. Necāşī ant içti
kim kirü kaytmayın Ebreh saçın yençmeyinçe ve anıñ şehrleri-
ning toprağın [8] basmayınça tidi. Ebreh anı eşitdi, başın yülü-
di. Saçın şehrler toprağı birle karıp ıdı takı aytdı: Erbāt ku-
luñ erse, men hem kuluñ. [9] Ol ant içdiñ, anıñ için başım
yülütdim. Sarıp ıdım şehrler toprağı birle. Bu toprağı saçgıl,
başgıl; bu saçnı [10] keşgil tã antiñ dürüst bolğay tidi. Bitig
yazdı, māl birle ıdı. Necāşī anı boş kördi. Ebreh bardı, kilise
kıldı, Necāşī [11] için. Andın, yana bitig yazıp ızdı: Men se-
niñ için bir kilise binā kıldum kim hiç pādşāhda anıñ kibi yok

tidi. [12] Men 'Arab haccın kamuğ manğa ketürgey-men tidi. Andın, Mekke içinde bir melik bar erdi, Kināne atlıg. Bir tün ol kilise içine kirdi. Hadağ [13] kıldı tezekin anga sıvadı. Andın bardı Ebreh kim anğa kireyüm tiyü, kördi hadağ sıvanmış turur. Buştı, aytdı: Muni kim kıldı tip? [14] Aytdılar: Mekkedin bir er keldi, munda ol kıldı tidiler. Andın, Ebreh buştı, çerig tartdı aytdı: Men barğam, Mekke hānasın yıkam tidi. [15] 'Arab anı eşitdi, aytdılar: Anıñ birle tokuşmağa keldim ve likin anıñ üçün keldüm, bu Ka'be hānasın yıkam, kirü kayıdam tidi. [16] Kişi keldi 'Abdu'l-Muttalibğa habar tegürdi. 'Abdu'l-Muttalib aytdı: Biz seniñ birle tokuşasımız yok ve likin Tengriniñ ol haremi [17] turur. İbrāhīm, Tengriniñ halili kılmiş turur. Anıñ eyesi bar. Ebreh çerig ıdı. Tört yüz tiwe Mekkedin eltdi. Andın, 'Abdu'l-Muttalib [18] bardı tiwe tilemekke. Anıñ bir dostı bar erdi. Çerigde Zūnefer tirlen erdi. 'Abdu'l-Muttalib dostı katına bardı, aytdı kim benim dört [19] yüz tiwem kätürdi. Pādşāhğa habar kılumasmen tidi. Ol dostı aytdı: Men niteg tigem kim men yesir-men ve likin bir dostum bar. [20] Uneys-i Pilvan atlıg, katına bargıl, mendin habar aytgıl. [Seni] pādşāh katına eltgey ve seniñ sıfatın aytgay tidi. 'Abdu'l-Muttalib, Uneys-i [21] Pilvan katına bardı, aytdı. Takı Uneys pādşāhğa bardı, aytdı: Kureyş ulusu turur. Mekke kārvanı başı turur ve konuqçı turur [22] ve tağlarda kuşlarğa ta'am berür. İki yüz tiwe muniñ kätürmiş turur. Kör kim kirü bërse tidi. Uneys bardı. Ebreh pādşāh katına [23] destür berdi 'Abdu'l-Muttalibğa kirsün tiyü. 'Abdu'l-Muttalib özi me tatlu, sözi tatlu körklüg er erdi. Kirdi, Ebreh kördi erse [24] sordı ve likin tahtğa ağdurmak tilemedi. Ayru turmaqğa

şevāb kōrmedi. Kendü özi tahtdın asra indi. Bisāṭ üze [25] ‘Abdu’l-Muṭṭalib birle olturdu. Sordı. Kelimeçige aytdı: Aytgıl ne hācatı bar tidi. ‘Abdu’l-Muṭṭalib aytdı: İki yüz tiwe benim kö-türdi. [26] Anı tiler-men tidi. Ebreh aytdı: Men seni kōrdim er-se uluğ tutdum, aytdum: Meger hācatı uluğ bolğay kim Ka’be hāna evin yıkma tiyü hācat [27] tiler sandım. Sen tiwege ni kıymatı bar kim Ka’be evin koyup tiwe tilegey[sen]? ‘Abdu’l-Muṭṭalib aytdı: ‘Avd eyle turur kim sen tir-sen [28] ve likin ol ev eyesi Tengri turur. Men tiwe eyesi-men tidi. Ol ev birle anıñ eyesi birle sen bilür-sen tidi. Ol, kendü evin saqlağay [29] tidi. Andın, Ebreh bērdi tiwelerin Mekkege bardı. ‘Abdu’l-Muṭṭalib Benü Kināne oğlanları birle üleşdi mälların. Ülüde birin bēreliñg [30] kirü yangıl tidi[ller]. Unamadı. Andın, Mekkeligler ylkılar mälların kötür[üp] tağka kitdi[ller] tā bu savaşdın bizge renc tegmesün tiyü. ‘Abdu’l-Muṭṭalib [31] keldi Mekke halkasın tutdı, aytdı:

يَا رَبِّ الْاِرْجُو الْحَمَّ سِوَاكَ يَا رَبِّ فَاصْنَعْ مِنْهُمْ حَمَاكَا

Andın halkanı koydı, bardı. Ebreh [32] andın, pılge bürükin urdı Mekke hānasın tıka tiyü; fıl kulağına Nufeyl aytdı kim Ebreh birle tokuşup yesir bolmış erdi. Aytdı: [33] Yā Muhammed, pıl kim kōr kim Ka’be haremhānasın buzmağay-sen tidi. Andın, ança cehd kıldılar. Bu pıl Ka’be hānasın ilge[rü] barmadı, kirü [34] kaytıtı. Yemen tapa yā Şām tapa yōnin kılsa barur erdi. Ka’be hāna tapa barmadı. Andın Tengri te’ālā kuşlar ıdı teñgizdin. Tegme kuşda [35] uç taş bar erdi. Biri ağızında; iki, elinde, no-būd kadarınça. Andın ol çerig üstinde turdılar. Ol taşnı ıdılar. Kayu [36] yirge taş tegse āter erdi, başından ayakına tegginçe. Andın, Nufeylni istediler kim kılavuzlık kılip bularnı Yemenge

eltmek[k]le. [37] Bulmadılar ve Nufeyl kaçıp tağka barmış erdi. Ol tükel helāk boldı kim barmaqları ölüp tüşer erdi. Andın, yizekine teg[g]linçe [143b] andağ ölüp tüşdi. İbn ‘Abbās [aytur]: Ol taşdın bir oranlıg Ömmühānī, Ebū Tālib kızını tutar erdi. Kızıl saru taşlar üzre [2] **يزوار** Andın, Ebreh nedimi bardı, atı Tegnün kaçdı. Kuşlar anıñg üzüre uça berdi. Necāşığa tegdi habar ıdı Habesh pādşā[3]hına. Andın Felūş bir taş ıdı. Tegnün başına tegdi, ayakına ötdi, cānı çıkdı. Necāşī anı kördi ‘aceben kaldı. Tubba‘ [4] pādşāh[1] tağı bu hāna[ğ]a kaşd kılmiş erdi. Andın tevbe kıldı. Bu hānağa töngey yörیدی. ‘Abdu‘l-Muttalib, Mes‘ūd Şakāfī birle bardılar [5] kim Ebreh çerigin körmek[k]ley, Kördiler: Kamuğları helāk bolup yatur erdi. Mālların aldılar. Kuyuğ toldurdılar. Tegme bir kapu [6] altun yinçü birle. Kalğanın Mekkeliglarğa hayr kıldılar, ol gānīmatnı berdiler. ‘Abdu‘l-Muttalib Mes‘ūd Şakāfī birle Mekkedın nāmī boldı[7]lar. Bu kışşa Peygāmbar ‘a. toğmazdın yigirmi üç yıl ilgerü erdi. Bu şüret fīl idileri şıfatı aytdı. Va‘llāhu a‘lem bi‘llāhi‘t-tevfik.

[SDRATU KUREYŞ]

[8] Bu Sūra-i Kureyşni miñg yiti kata okısa ni kim belālardın emān [bulğay]. Her künde yiti kata okısa hiç düşmān anıñg üze zafar bulmağay.

[9] Bismi‘llāhi‘r-raḥmāni‘r-raḥīm

1. [10] Ol ni‘metler kim Kureyşilarga yād kılur. Ol kim feriştelerge ni‘met turur tir; ve Ferr aytur: Bu sūra, iki birle ni‘met

turur Kureyşîlara. Bilgil kim **صلة الشاوالصين** yay kış ni'meti turur kim bulup berdi. **لا يلاق** lām munda ta'accüb turur.

Andağ kim aytur: 'Aceb tutarlar bular ol ni'met kim [11] kılduk bularğa; yana ayruğa tapuğ kılurlar.

2. [12] Ülfet berdi bularğa kış yay içinde. Ibn 'Abbās aytur: Bular, kış Mekkede bolurlar erdi, yay Tā'if ilinde ve ayturlar kim Şām ili bir niçesi issi ve bir niçesi temlü ve ayturlar: Bularınğ yay kış safarı bolur erdi. Anınğ için kim bularınğ yirinde yıgaç ekin [13] bolmaz erdi. Bular ayruk yirdin ta'ām kötürürler erdi. Teñgri te'ālā andağ kıldı kim bularğa Yemen halkı ketürür Necid[dlin ve Şām halkın [14] andağ kıldı, bularğa ta'ām kötürür aksātıñdın tā bular harāmda makām tutdılar ve taķı imīn kıldı buları gāret kılmakdın. Teñgri te'ālā [15] bularğa üç minnet yād kıldı. Buyurdı kim ta'at kılsalar. Teñgri te'ālā aytdı:

3. [16] Tā'at kılınğ bu Ka'be hāna Teñgrisine,

4. Kim Ol, ta'ām berdi bularğa açlıkdın [17] taķı imīn kıldı bularnı korkudın; ya'nī imīn kıldı gāretdin, cüzām igindin kim semiz ig bolur. Harem yirinde cüzām igi bolmaz. Ve bi'llāhi't-tevfik.

[SURATU'L-MA'ON]

Bu Ereeyte sūrası Mekki turur ve Ubeyy ibn Ka'b aytur Peygāmbar 'a.dın: Kim Ereeyte sūrasın okısa Teñgri te'ālā anınğ yazukın 'afv kılğay, yarlıkağay.

[18] Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

1. [19] Ey körmez mü-sen ol kişi kim yalğan kılur kıyāmat künini. Bu āyet 'Aş bin Vā'il ve Velid ibn Muğire için indı. Her iki

künde bir tiwe boğazlar erdi. Pes yetim keldi anğa, nerse tile-
yü. Ol, aşā birle anı urdı. Tengri te'ālā bu sūranı anıñ şānı-
na ızdı:

2. [20] Uşol turur kim zecr kıldı yetimi.
3. Taqı bermedi ta'am yoqsullarğa.
4. [144a] Veyl ol namāz kılğuçılarğa.
5. Ol kişiler kim bularğa namāzları içinde unutsanlık kılıp öz vak-
tın savsa. [2] ibn 'Abbās aytur: Bu āyet munāfıklarğa indi kim
bular namāzı teni cānı birle etmez. Kāngli sakinçi ayruk.
6. [3] Ol kişiler kim bular namāzı riyā birle kılurlar, başk yüzli-
ki üçün; Tengri te'ālā üçün bolmas.
7. Ve men' kılur neerse bermeyin; yığar 'āriyet nerseleri. Andāğ
körki kamuğ mundağ. Taqı ayturlar: ماعون suw bolur ya'nı 'ayn
iştikākı. 'Ayşe aytur raz.: Peygāmbar 'a.ğa sordım tir. Kişi-
lerge ne yığası tiyü. Aytdı: Suw taqı ot taqı ton. Ot berse an-
dağ [4] bolur kim ol ot bişgen aş bermişinçe bolur. Suw berse
bende āzād kılmışınça bolur. ölüğ tirgüzmişçe. Ve bi'llāhi't-
tevfik.

[SÜRATU'L-KEVŞER]

[5] Kevşer sūrası Mekki turur. Ayetleri üç turur. Kelimeleri on
turur. Hurūfları kırk iki turur ve Ubeyy ibn Ka'b aytur Peygāmb-
ar 'a.dın: Kim [6] Kevşer sūrasın okısa tegme kurbān kılğan ki-
şi sanınça anğa on sevāb bergey. Taqı kim Kevşer sūrasın miñg
kurla okısa idi 'azze ve celle [7] anğa Kevşer şerbetin rüzi kı-
lu bergey.

[8] Bismi'llāhi'r-rahmāni'r-rahīm

1. [9] Biz bērdimiz saḅga Kevşer. Takı Enes aytur: Peyğāmbar 'a. başın koyu kılıp oturlur] erdi. Başın kaldurdu küldi. Aytđı: Bilür mü-sen kim nişer küldüm? Aytđı: Teḅgri Rasūlı bilür. Aytđı maḅga: *انا عطيان الكوش* bir arık turur uçmah içinde. Teḅgri anı maḅga va'da kılmiş turur. Andın ol arıkıḅ bir köki anıḅ icādanlıkı yulduzlar sakışınça bolğay. Andın benim ummatım kıyāmat küni āmennā ve saddaknā andın suw içgey. Telimler [10] kelgey suw içmek[k]le. Andın, aḅga suw bērmegeyler. Anı kötürüp köydürgeyler. Men ayıdam: Yā Rab, ol benim ummatım turur. Teḅgri te'ālā aytğay: Bilmez-sen [11] Yā Muḅammed bolur, saḅga ne kıldılar; ve ayturlar: Anıḅ kırığı kızıl yākūt yaşıl zeberced[ı]dın turur. Takı yinçü lü'lüden bolur ve anıḅ otı za'ferān [12] bolur ve topraķı kāfūr turur. Ol, sütdin akırak, baldın tatlığırak kardın tamluğırak içi tolı inçü mercān turur. İni ve torı maşrıkdın [13] mağribğa teg[ı]lınçe turur. Kayu kişi anda suw içse hergiz suwsamağay. Kayu kişi anıḅ birle elin yusa hergiz ayrıuk kir bolmağay ve anıḅ kuşları [14] bar. Boy[ı] tiwe boy[ı] kibi uzun. Biriniḅ içinde Ebū Bekr eş-Şiddik takı birinde 'ömer el-Fārūk takı birinde 'Osḅmān ez-Zekı takı birinde 'Alı ibn [15] Ebı Tālib rażiya'llāhu 'anhum. Kayu kişi bularıḅ birin sevmese hergiz ol arıkdın aḅga suw bērmegey ve ayturlar Kevşer Kur'ān turur ve ayturlar Kevşer nübüvvet turur [16] ve ayturlar biş vakt namāz turur.

2. [17] Pes namāz etgil kendü Tengriḅge, kurbān kılğıl. Muḅammed ibn Ka'b aytur: Namāz kılğıl. Anıḅ için saḅga Kevşer bērdüm. Ayturlar kim ilgerü namāz kılğıl ve andın sonğra du'ā kılğıl.

Du'ā kıldukına elig kötürgil nahr berāberine ya'nī bu namāz be-
rāberine ve ayturlar: Du'ā kılsañg yokaru bağıl tã nahr yiri
körünsün.

3. Çınuk seniñ düşmāniñg, kesildi [18] kamuğ nersedin ya'nī kesil-
di uzun saķıñdın, sañga kelmegey. Anıñg cevābı turur kim 'Aş
ibn Vā'ilğa. Peyğāmbar 'a.nıñg Hadicedin üç oğlı boldı. Tayyib
ve Tāhir ve İbrāhīm. İbrāhīm dünyā safarın kıldı erse Peyğāmbar
'a. uzatdı kayd ve haremge kelür erdi. 'Aş ibn Vā'il السهمي لعنة الله
añga karşu keldi. 'Aşğa sordılar: Kimiñg birle kelecı aytar er-
diñg? Aytdı: Ebter birle tidi. Bularda 'ādet ol erdi: Kimiñg oğ-
lı bolmasa aña ebter tirlen erdi ya'nī kuyruķı kesük. Bu nāķış
habarnı [19] Peyğāmbar 'a. eşitdi erse gamnāk boldı. Teñgri
te'ālā bu sūranı ızdı. Muşafāniñg köngli boşlukı üçün kāfırla-
rıñg sakındukın kesdi. [20] Ve bi'llāhi't-tevfik.

[SÜRATU'L-KAFİRÜN]

Bu Kāfirün sūrası Mekkī turur. Ayetleri altı turur ve kelimeleri
yigirmi sekiz turur. Hurūfları toksan dört turur. [21] Peyğāmbar
'a. aytdı: Kayu kişi işinde yigrek bolmak kerek bolsa okısun:

قل يا أيها الكافرون Kamuğ Kur'āniñg üçde birin okımış bolğay. Takı
Şeytān[22]lar andın irak kaçar ve şekk [ü] şübhe anıñg köngliñg-
din kiter. Teñgri te'ālā anı uluğ korkulardın saklar. Takı hiç
İbliske bu Kur'āndın yavlak [23] yok. Kačan bu Kur'ān[ı] okısa
İblis 'aleyhü'l-la'ne buşar. Anıñg üçün kim tevhid turur ve be-
nāt turur. Peyğāmbar 'a. aytdı: Ögretiñg oğlanlarıñızge bu sū-
ranı. [24] Okısunlar yatdukta tã hiç tüşinde korkmağay. Takı her
künde üç kata okısa kamuğ āfātlardın emān bulğay.

[25] Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rahīm

1. [144b] Aytgıl yā Muhammed, ey sizler kim kâfırlar-siz. Bu sūra bir bölük kâfırlar üçün indi kim bular Hāris bin Kays ve 'Aş ibn Vā'il ve Velid bin Muğire ve Esved bin Yagūs ve Umeyye ibn Hālef. Bular keldiler, aytdılar: Yā Muhammed, biz seniñ dīniñge mutāba'at kılalım; yā sen bizim dīnimizge kelgil, şürū'at kılğıl sen bizim Tengrilerimizge bu yıl. Andın biz seniñ Tengriñge bütelim bir yıl. Eger seniñ Tengriñge [2] bütmeği yig erse sañga anda müzd bolğay. Peyğambar 'a. aytdı: Ma'āza' llāh, añga hiç ortak katmağay-men tidi. Aytdılar: Yā kelgil bizim butlarımız başın [3] sığagıl. Biz seniñ Tengriñge inanğay-mız. Peyğambar 'a. aytdı: Körem, tā vahy kelür Tengridin tidi. Pes Tengri te'ālā bu sūranı ızdı. [4] İkinçi kün bular, harem mevgitine keldiler, Peyğambar 'a. katına. Peyğambar 'a. örü turup bu sūranı bularğa okıdı. Bular nevmid boldılar. Andın [5] yārānları rence kılurlar erdi.
- 2-3. [6] Tapuğ kılmayam añga kim siz tapar-siz bu hālda ve ne tapuñg añga kim *طاعيد* men tapar-men bu hāl içinde.
4. [7] Ve tapmayam-men añga kim siz tapar-siz müstakbel üzre.
5. Ve ne siz tapuñg añga kim men tapar-men müstakbel üzre. Bu hitāb Tengri te'ālāniñg hükmine turur sâbıklar 'ilmi içinde bularıñg hālı üzre.
6. Sizge turur [8] dīniñgiz ve mañga turur dīnim islām. Bu āyet mensūb turur kılıç āyet[i] birle ve ehl-i ma'āni ayturlar kim tekrār üzre böyle aytmak 'Arab hitāb[i] içinde tevkid ma'nisi bolur. Tevkid muhkem bolur. Fehm artuklığına andağ tekrār kıldı

فباي الاء ربكنا نكذبان ويل يومئذ للمكذبين كلاسوف تعلمون ثم كلا اولى لك
فادى فان مع العرسا [9] ان العرسا وما ادرياه ما يوم الدين ثم ما ادرياه ما يوم الدين
Arab 'ādetinde ayturlar kim Takı ayturlar: ^{عجل عجل} Takı Peyğāmbar 'a. aytdı: Nikāh
[10] ثم كلما لكم
üçün Ve bi'llāhi' t-
tevfik.

[SÜRATU' N-NAŞR]

[11] Bismi'llāhi'r-rahmāni'r-rahim

1. [12] Kaçan kelse nuşrat Tengri te'ālādın düşmānlarınga taķı bol-
gay feth-i imān. Ayturlar: Şehrler hişārlar feth[i]. Üküş müfes-
sirlar tiyür Mekke feth[i] tiler kim Peyğāmbar 'a. Mekkege kirdi
taķı Mekkeni tutdı ve her kim Ibn Sufyān iwine kirdi erse zinhār
bardı ve taķı her kim iwinde kapuğ bağlap oturdı erse zinhār
bardı. Peyğāmbar 'a. Ka'be kapusına oturup ^{لااله الا الله و محمد لا شريك له}
Andın aytdı: Yā ^{صدقه بوعده ونصره} [13] و هزم الاشراب جنده
ma'şer-i Kureyş, Tengri sizdin kiderdi cāhiliyyet ve atalarınız
ögmek kim keçmiş turur. [14] Kişi kamuğ, Adamdın turur. Adam[ın]
toprakdın yaratdı. Andın, munı okıdı. ^{يا ايها الناس}
Hutbe tamām kıl-
dı. [15] Andın, aytdı: Mekkeligler, ne sanur-siz, men sizge ne
kılğam tidi. Bular aytdılar: ^{اخ كريم و اين اخ كريم}
Taķı bularınđ kamuğın āzād [16] kıldı. Andın, kamuğ tirildiler,
Peyğāmbar 'a. birle bey'at kıldılar. Peyğāmbar 'a. şafā oturur
erdi. 'ömer-i Haţţāb raz. ol meclis içinde [17] oturur erdi ve
bey'at kıldılar bularınđ tākatinga. Kaçan yaraķın közledi erse

urağutlar taķı bey'at kıldı ve Sufyān [bin] Umeyye [18] kaçtı, teŋgizğa bardı. Andın, 'ömer aytdı: Yā Rasūla'llāh, Sufyān sendin kaçıp teŋgizge bardı: anı İmīn kılğıl tidi. Peygāmbār 'a. destārın [19] nişāne berdi, keldi; ve Peygāmbār 'a. on biş kün Mekkede boldı, safar namāzın kıldı. Andın Şekif-i Hevāzın yolun çıkdı.

2. [20] Taķı körgey-sen halāyıklar kim kirgeyler Teŋgri te'ālā dīninge bölük bölük. Hasan Başri aytur: Kaçan Peygāmbār 'a. Mekkeni açtı erse 'Arab birbirine [21] aytdılar: İmdi kim Muhammed Mekkege zafar buldı erse hiç kimerseniŋ anga el yok tegmegey. Aniŋ için kim Teŋgri 'azze ve celle hürmeti turur. [22] Teŋgri te'ālā anı fīl eyesindin sakladı erdi. Bu, yana aŋga zafar buldı tidi. Bölük bölük kelip müsülmān boldılar erse andın taķı [23] Cābirka habar boldı: Bu yitmiş yol hılāfların ıgladı. Aytdı: Niteg kim dīninge bölük keldiler. Peygāmbār 'a. dın eşitdüm bu yitmiş iki yolğa kim [145a] egri turur bölük bölük bularğa.

3. Tesbih kılğıl ve öggil kendü Teŋgriŋiz; ve istiğfār kılğıl aŋga kim Ol kim Tevāb turur. [2] İbn 'Abbās aytur: Kaçan bu sūra indi erse Peygāmbār 'a. aytdı: Menim tenim maŋga tanıkluk berür kim ecelim yawuk boldı. Mukātil aytur: Kaçan [3] bu sūranı Peygāmbār 'a. yārānlarığa okıdı erse kamuğ yārānlar şād boldılar. İbn 'Abbās yığlayu kayguluk boldı. Peygāmbār 'a. aŋga aytdı: Yā 'amm [4] nişe yığlar-sen? İbn 'Abbās aytdı: Yā Rasūla'llāh, bu sūra seniŋ ni'metinge inmiş tidi. Peygāmbār 'a. bu sūra indükdin songra [5] iki yıl tirildi, hergiz külmedi. Bu sūrage tervi' diyürler. Kaçan bu sūra indi erse İbn 'Abbās aytdı: Yā Rasūla'llāh, maŋga sırrıŋ açğıl [6] vaşıyyat kılğıl. Sendin songra ki-

merse münāza'at kılmasun tidi. Peygāmbar 'a. aytdı: Teᅅgri te'ālā mendin songra Ebū Bekr eş-Şiddiknı [7] benim ᅅalifetim kıldı. Mendin soᅅgra anıᅅ fermānındın çıkmāᅅ, tā felāᅅ bulᅅay-siz tidi. Taᅅı 'Abdu'llāᅅ ibn 'Abbās aytur: اذا [8] جاء نصر الله والفتح

sūrası indi erse Peygāmbar 'a. Cebrā' ilge aytdı: Menim tenim maᅅga tanuᅅluk berür kim benim ecelim yakın keldi tiyü. Cebrā' il 'a. [9] aytdı: وللآخرة خير لك من الاولى وسون يعطيلد

(XDIII: 4, 5) Aytdı: Sanga āᅅırat yigrek dünyā-

dın ve terk bolᅅay kim [10] seniᅅ rızāᅅ bizge. Andın Peygāmbar 'a. Bilāᅅga buyurdi: Kıᅅırgıl kamuᅅ muᅅacir ve eᅅārileri.

Bilāᅅ münādı kıldı Muhācirin ve eᅅārı kamuᅅ القلوة [11] جامع۹ tirildiler Peygāmbar 'a. mezgatine. Bularᅅa imāmlık kıldı ve andın minberge aᅅdı. Teᅅgri te'ālāga ᅅamd u [12] ᅅenā kıldı. Andın ᅅuᅅbe okıdı kim kōᅅgülleri andın kōᅅdı ve kōzi ıᅅladı. Andın aytdı yārānlarına: Yā yārānlarım, men Peygāmbar 'a. [13] erdüᅅ sizge.

Yārānları aytdılar: Bizge جبرال الله من ينسى فيراً Mihrbān ata erdiᅅ, vefādār karındaᅅ erdiᅅ ve Teᅅgriniᅅ [14] vaᅅyın bizge yetgürdüᅅ ve kamuᅅ ᅅakları Teᅅgri yolına okıdıᅅ, eyᅅülük kārterdiᅅ. Peygāmbar 'a. aytdı: Sizler kim mu'min[15]-

ler-siz ol Teᅅgri ᅅakᅅı üᅅün, kimüᅅ munda vaᅅāmeti bar erse turıᅅ munda kıᅅāᅅ tilenᅅ tā bu cihānda kıᅅāᅅ bereyin. Üᅅ kurla [16] tip Teᅅgrige tuta and berdi. Hiᅅ kimerse tınmadı. Taᅅı üᅅinᅅ kurla aytdı erse Teᅅgri ᅅakᅅı üᅅün benim ᅅakᅅım tidi, 'Uk-

kāᅅe turdı [17] aytdı: Yā Rasūla'llāᅅ ata anam fidā bolsun üᅅ kurla ᅅatı and berdüᅅüᅅ üᅅün. Turdum kim fulān ᅅazātda bizge

Teᅅgri te'ālā feth [u] nuᅅrat [18] bermiᅅ erdi. Andın, tōnup

kelür erdüᅅ. Menim tiwem seniᅅ tiweᅅge yanaᅅtı. Tuᅅtüm kim se-

niñ ayakiñg öpeyin tiyü. Kamçı birle [19] meni urduñg. Bilmez-
men körmedi mü yā kaşd birle mü urduñg. Peyğāambar ‘a. aytdı:
Teñgri revā kılmasun kim Teñgri peyğāambarı kaşdın urañgız. [20]
Tiweni urar erken tegdi bolğay tidi. Rasūl ‘a. aytur: Yā Bilāl,
hele kopğıl, ol kamçıni iwdin alıp kelgil. ‘Ukkāşege anı suna
bērgil. [21] Andın kirü ne kim kılsa mürüvvet. Bilāl turdı, kam-
çı tapa bardı. Meñgzi ağıp mañga Tengri Rasūlı kamçı tiler. Fā-
tıma ražiya’llāhu ‘anhā kördi, aytur: [22] Yā Bilāl, ni hāl teg-
di, ayğıl mañga terkin, zīnhār. Fātıma aytur: Yā Bilāl, feryād
teg[il], Muştafā hakkı üçün bu hāl[ı] aytğıl. Bilāl aytdı: Yā
Fātıma [23] āğāh bolğıl. Haşmlıqlar kelip haşmın irder. Rasūl
bir kün çerigge çıkmış ermiş ve Duldül tapa kamçı çapmış ermiş,
ol kamçı [24] ‘Ukkāşege tegmiş, āzarlanmış köngli. Ol kündin
berü uşol tomluğ dīni birle kamuğ Medīnelü boynı birle evşāl;
emdi uşbu kamçı [25] birle Rasūlnı emdi urmak tiler. Fātıma
aytur: Kanı, muñçadan körgey erdi? Hasan Hüseyin bārı kañça
bardı erkin. Uşol ‘Alī, Ebū Bekr, ‘ömer [26] ‘Osman bular kanı?
Bilāl kamçı alıp terkin bardı. ‘Ukkāşege kamçı berdi. ‘Ukkāşe
kamçıni aldı urmaklıka. Emdi kerçeklediler Ebū Bekr: [27] Rahm
kılğıl, Muştafāni koyğıl meni urğıl. Bir urmakğa miñg kata ur-
ğıl. Men hoşnūd-men, murād seniñg turur ni kılsañg tidi. [28]
‘Ukkāşe unamadı. ‘ömer kopdı, ‘Ukkāşeni iki etüki üze öpdı.
Muştafāni koyğıl meni urğıl tidi. Tegme bir urmak ornına [29]
mañga miñger urğıl. ‘ömerni urmağa unamadı. ‘Osman taķı kopdı.
‘Alī, sağdın soldın iki oğlı birle feryād kılıu kopdılar. Fātı-
ma yalwaru: [30] Yā ‘Ukkāşe rahm kılğıl tiler. Ne tilesenğ
bizge itgil tiler. Muştafāni koyğıl, bizi urğıl. Zīnhār tegme

bir urġanına hezār. ‘Ukkāşe [31] aytur: Munda turur başım, sizde tegül anda turur. Şerī‘atda bu ‘ilm katında turur. Birdin ötrü yana birni niteġ kınar. Rasül meni ol kün urmış [32] erdi. Menim arkam yalıñ erdi. Yalıñ arkam üze kaççı tegdi. Ol kündin berü etim sızar. Rasül taķı ammā tonın çıkarsun [33] mencileyin ol taķı yalıñ bolsun. Keydükin suġulup eġnin açsun. Muştafā, mübārek eġnin açā berdi. İki eġni üze mühri erdi, [34] Peyġāambarlık mühri, toġmışdın bar ve anda kiġin ‘Ukkāşe terkin kopdı, Peyġāambar ‘a.nıñ mühirin öpdı. Telim vaktındın tileki uşol erdi. [145b] Kaççını yoķaru ata berdi. Ol künki kün yārānlar sewinüşdiler; sewinç kılıu tegre tegre yürüşdiler. Anlar yana barçaları [2] titreşdiler; bilmediler songra ni iş teġer. Andın kaç kün rüzġār keġdi. Ahır Yalawaçġa ecel keldi. İdisindın anga fermān [3] tegdi. Fermān kelmişde kiġin bolmaz rüzġār öz saķınçın unuttı Habīb. Ummatı saķınçınġa yetdi Habīb. ölüm [4] töşekinge yetdi Habīb. Kızı Fāţıma kelip başın yastar erdi. Yarlıġ Fāţıma bilmez ni bolġaylar, ni türlüġ hāl üzre [5] ewrülgeyler başındın; ol emdi ayrılġaylar; uķmaz sanmaz miskinning içi kaynar. Bir ‘Arabī kelip kapuġ tokır. Fāţıma [6] aytur: Babam yatur, kaçtıġ aġrır. Ey A‘rābī sañġa yol yoķ turur. Bir niçedin song kelip yana kapuġ tokır. Fāţıma yana olok cevāb [7] berdi. Uñgamaz hem kitmez. Yana kelip aytur: Yol mañġa bergil. Rasül ‘a. aytur: Yā kızım, uķtunġ mu erkin ayırġuķı keldi. Tuydınġ mu [8] erkin ey kızım, kapuġ aġġıl kirsün. Keldi atasındın oġlın ayırġuķı, anasındın kızın hem seġġuķı. Uşol Meleku’l [9] mevt anga tirlər. Keldi mendin seni ayırġuķı ey oġlanım. Fāţıma, aġġıl kapuġ; yaratġan Uġanıñġa kılġıl tapuġ. Yārānlar tegre [10] olturur erdi.

Fâtıma kopdı, kapuğnı açā berdi. Meleku'l-mevt kirip selām kıldı. Rasūl 'a. 'aleyk aldı aᅇga cevāb berdi. Keldüm-men [11] 'Azrā'il fermān üçün, fermānlıgı mülk-i Rahmān üçün, Rasūl cānı üze mihmān üçün. Kul fermānsız. İşni kaçān işler [12] Rasūl aytur: Vaktın bulsun, ol dostum Cebrā'il maᅇga kelsün. Ummatlarım hālın āgāh kılsun. Bileyüm bir ol niteg bolğay [13] hālları. Az vakt erdi. Cebrā'il ine keldi. Altı yüz miᅇg ferişte şafda tutar. Hürü'l-'iynlar bezenip cānga küyer. Rasūl [14] tiyür: Men munı tilemez-men. Bu yir kök hālın sendin irdemez-men. Ummatsız uştmānı tilemez-men. Ummatlarım kerek maᅇga, anda. [15] Cebrā'il aytur: Bereyim imdi yā Muhammed işin. Andağ kıldı bayak sendin şefā'at. Ol Rabb-i rahmat sābıqlarnı mu'lim [16] yarlıkadı, muᅇtedilerni kendü bezerledi. Zālımlarnı saᅇga bağışladı. Mundın yigrek sendin yigrek niteg murād bar. Muşafā şād [17] boldı sanma; şād bolğıl. 'Azrā'ilğa aytur: Emdi kelğil, benim cānım kerek erse emdi alğıl. Ummatım üçün erdi, bakār maᅇgar. Rasūl aytur: [18] Yā 'Azrā'il, benim cānım katıg alğıl, ummatlarım üze rahm kılğıl. Bularıᅇg katıgılkın mendin alğıl. Ummat üçün kul uş men sanga. [19] Fermān keldi Rabdin 'Azrā'ilğa: Agrıg yetgürme-gil habībümge. Ol yoğurulmuş yumşak, körklüg unga kıl tüşmişde kılı [20] tartar teg tartğıl āheste; kılmay āzār. Meleku'l-mevt kirdi. Tüzün tüzün Rasūl cānın tutar, azın azın elindin ter akar, ünün [21] ünün yinçü teg yoğlunıp yirge tamar. Cān açığın Rasūl 'a.ka ketürmedi. Andağ akru tartar erken hem umadı; ol Muşafā [22] açığınga toyamadı. Kayu kul küᅇg mungār tözer ay ayrıldı. Ol kötütüldi. Yarukluk yirdin pāk kötürüldi. Ummatın habīb terk ayrıldı. [23] Altmış üç yaş erdi. Aᅇir rüzgār ol kün-

ki çuğı angış kopmak: Fâtıma birdin uğunup anda yatmak ‘Ayşe
ussı kitip anda [24] turmak kamuğ türlüğ kişiler engşeşürler.
Ebū Bekr birdin yā Rab tiyü nevhā şalur, ‘ömer birdin yā Rab
veylā kıılır. Yā Rasūl, bizni kimge [25] kođding tiyür. ‘Osmān
birle ‘Alī birdin yığlar. Hasan Hüseyin aytur: Yā Rab, bizni bı-
rakdıñg mu berip anda, bizni yetim sen koıdıñg mu? Fâtıma[26]-
ning uzun ümidin üzdiñg mü? Ol umas sensiz ey baba kaçan sever.
Muştafā cānın ayırdılar, alıp nūr tabak üze kōtürdi[27]ler. ‘il-
liyyiñga ağıdurdılar. Altı yüz miñg uluğ feriştelər, peygāmbarlar
cānları karşu keldi. Aşnukı Adam cānı [28] yüz miñg yigirmi dört
miñg yalawaç cānı sücūd kııldı. Sewünüşdiler Rabge ol kün. Bular
kōk tehniyet tutdı. Cān [29] kirdi erse yir ta‘ziyat tutdı. Cān
çıkdı erse on sekiz miñg ‘ālem hālkı bu yir üze behişt buşup.
Üküş rüzgār [30] ölüm kendü rehnümāsı İmān ermiş. Kerek mürsel
nebī komas ermiş. Kimersege vefā kıılmaz ermiş. Hile ne erki. Em-
di muñgar hile ol [31] turur tevfiķ bulsa ölümün; aşnu azuk
bulsa andağ ol Muştafāğa tegse, andın adın hālk ne ol hıtār. An-
dın İbn ‘Abbās [32] suw koydı, ‘Alī yudı. Cembrā‘il ‘a. keldi. Ol
üç kefen sardılar, hānūt-ı uştmahdın ketürdiler. Üç pāre kefen
kıldılar ve andın [33] serir üzre koıdılar, mezgite kiwürdiler.
Teñgri te‘ālā anğa şalavāt berdi. Cembrā‘il ve Mikā‘il ve İsrāfil
feriştelər birle anğa namāz [34] kıldılar. Bir hatif ün keldi
ارضوايرهمك الله وصلوا على نبيكم Andın yārānları kirdiler,
şaf şaf turdılar. Cembrā‘il [35] ‘a. artınça namāz kıldılar. An-
dın, kōtürdiler. Ebū Bekr ve ‘Alī ve İbn ‘Abbās gūr içinde ki-
würdiler, defn kıldılar. Fâtıma aytdı [36] ‘Alīğa: Yā Ebā‘l-Has-
san babamı defn kıldıñgız mu eltip tidi. Yā ‘Alī, nite tuydı -

ñgız anıñ kibi Teñgri peygābarına toprak anıñ [37] üzre koyma-
ğa; hiç rahmat yok mu erdi sizing köñlüñgüz içinde? Yā ‘Alī,
Sizge hayr yol kārterür erdi. ‘Alī [146a] aytdı: Yā Fāṭıma, an-
dağ turur kim sen aytur-sen ve İkin [2] Teñgri fermānın özge
kılrsa bolmaz. Fāṭıma ‘Alī birle oturdı yığlaşdılar. Aytdı Ceb-
rā’il: özge inmegey, bizge vahy kelmegey [3] tidi. Bu turur Ra-
sūl vefātınıñ şıfatı. İlāhī, bār-ı Hudāyā, Muşafā ‘aleyhi’s-
selāmnı şefā’atçı kılğıl bizge kıyāmat [4] küninde, fazlıñ ke-
remiñ birle. Ve bi’llāhi’t-tevfik.

[SÜRATU TEBBET]

Bu Tebbet sūrası Mekki turur. Ayetleri biş turur. [5] Kelimeleri
yigirmi turur. Hurūfları yitmiş yiti turur ve Ubeyy ibn Ka’b ay-
tur Peygābar ‘aleyhi’s-selāmdın: Kim [6] Tebbet sūrasın okısa
ümīd tutar-men kim Ebū Leheb birle sarāyğa kirmegey. İbn ‘Abbās
aytur rażiya’llāhu: Kaçan Teñgri te’ālā [8] وانذر عشيرته الاقربين
āyet indi erse. Peygābar ‘a. ‘Alīğa yarlıkadı: Yā ‘Alī, bir aş
kılğıl. Kaşaşlarımın [8] okıgayın. İdim yarlıkın tegüreyin tip.
‘Alī rażiyallāhu ‘anhu bir kuzı boğazladı. Söklidi. Telim aş
etdi. Kaçan tükel etip [9] tükedi erse kaşaşlarını okıdı. Ebū
Tālib, ‘Abbās, Ebū Leheb, ‘Abdu’l-Muṭṭalib oğlanları barça
keldiler. ‘Alī, on [10] kişiğe tegüçe aş etmiş erdi. Yigirmi
sekiz kişi tirildi. Barça aşnı yip toydılar. Kalmışnı koğdılar.
Ol on kişi [11] yigü endāzeliğ aşnı yigirmi sekiz kişi yidiler,
toydılar. Bākī kalmışı öñdüngiden artukrak kaldı. Peygābar
‘a. koğdı [12] kim yarlığ tegürse, Ebū Leheb sözge aşundı. Tur-
dı, aytdı: Ey kişiler, sizler bilür mü-sizler kim Muhammed biz-

ni nelük okıdı [13] tip. Aytdılar: Bilmesmiz. Ebū Leheb aytdı: Muhammed öz yalğançılığını belgürtmek için okıdı tip. Kōrdü-
ngüzler mü kim [14] bu aş neteg erdi; hiç eksümedi tip. Ebū
Leheb bu sözi aytdı erse Peygāmbar ‘a. hiç söz sözlemedi. Aş yi-
diler, [15] yazıldılar. Yalawaç ‘a. yarını kün andağuk aş etdür-
di. Kaşaşların ewre okıdı. Ebū Lehebni okımadı. Andağuk aş [16]
yidiler. Aşdın fāriğ boldılar erse Yalawaç, kaşaşlarınga yarlıg
tegürdi. Andağ, İdi te‘ālā maŋga andağ yarlıkadı وانذر عشيرته

[17] الاقربين tip Peygāmbar ‘a. yarlıkadı: Sizler me-
nim kaşaşlarım-siz. Teŋgri te‘ālā maŋga va‘da kılı yarlıkadı:
Seniŋ dīniŋni [18] kün toğardın kün batarga tegi bekütdük. Aş-
käre kılıp seni bezütgey-men tip. Andağ kim Rasūl ‘a. yarlıka-
mıŋ: رويت في الارض [19] فارت مشارقها ومغاربها وسلع Menim ummatım
siz erse bu ajunda erklig kolmas mu-sizler? Bu va‘da kılmış pād-
şāh[20]lık sizlerge bolsun tip aydı. Peygāmbar ‘a. bu sözni tü-
ketdi erse Ebū Tālib aydı: Yā Muhammed, sen aytdiŋg, biz eşitdi-
miz. [21] İmdi biz keŋgeşelim, nigü şavāb kelür körelim tip. Kaç
kün keçti erse tiledi kim Mekke bodunınga müsülmānlık ‘arzā
[22] kılssa. Tağ tepesiŋge çıkdı. Büdrük ünin çağırdı. Aydı: Yā
ehl-i Mekke bodunı kamuğ yığılıŋglar tip. Tirildiler erse [ayt-
dı]: [23] Barça benim taparu çıkinglar. Barça tağ tepesiŋge çık-
dılar. Peygāmbar ‘a. agünde tirildiler erse yarlıkadı: يا ايها الناس
[24] اني رسول الله الذي له ملك السموات والارض لا اله الا هو يحيي
ويميت فآمنوا بالله ورسوله

[25] tip yarlıkadı: Ey kişiler men andağ ayur-men kim Teŋgri ya-
lawaçı-men. Sizler taparu andağ yarlıkar. Sizlerni yaratguçı
[26] törütguçı bir Teŋgri turur. Yir kak mülki anıŋ turur. An-

dın özge Teŋgri yok. Sizlerge tiriglik bergüçi ol turur. ölüm [27] bergüçi ol turur. Anıŋ birlikiŋge barlıkiŋğa tapunuŋlar. Men yalawaçı-men, bütüŋler tip aydı. Ebū Leheb ‘aleyhu’l-la‘ne kopa [28] keldi: Yā Muhammed, sen bizni bu işke mü okıduŋ tip? Yalawaç ‘a. yüziŋge tüwkürdi. Aydı: Tüwü saŋğa, seniŋ dīniŋge [29] taķı ol kişige [kim] seniŋ dīniŋge kirse tip aydı. Yandı bardı. Yalawaç ‘a. Ebū Leheb sözindin katıg kağguluk [30] boldı. Ol sâ‘atda Cebrā‘il ‘a. yarlıg keltürdi kim:

[31] Bismi‘llāhi‘r-rahmāni‘r-rahīm

1. [32] Tüwü, ziyānlik helāklik bolğay Ebū Lehebge, elinŋe, dīniŋge mālinŋa, kālesiŋge. Anı yalınlık otğa kiwürgeyler. Ebū Leheb atı ‘Abdu’l-‘Uzzā erdi. ‘Abdu’l-Muṭṭalib ođlı erdi. Andın ostrü aŋğa Ebū Leheb tidiler kim körklüg erdi. İki yüzi tamām ot yalını ki-bi erdi.
2. [33] Hiç kifāyet kılmadı aŋğa mālı anıŋ, ol ne kazandı. İbn Mes‘ūd aytur: Kaçan Peyğāmbar ‘a. kendü uyalarını Teŋgri te‘ālā-ğa okısa Ebū Leheb aytur erdi: Eger bu Muhammed haķ [146b] erdü-kin bilsem, men kendü özümni fidā kılğay erdüm taķı mālımnı ‘ıyāllarım birle. Teŋgri te‘ālā bu āyet indi. Aydı.
3. [2] Terk bolğay ot yalını. Taķı āyet aŋğa tehdid tururda bolur. Teŋgri te‘ālā bendega nişe buyrur kim ol Kādir bolğay. Anıŋ üçün mülki muṭlak turur. Ne kerek erse kılur. Körmez mü-sen kim Ebū Lehebğa buyurdı kim ol tamuğda bolğay taķı ol, Teŋgri te‘ālā fermānına [3] hılāf kılumağay. Taķı bu delil ne kim dünyā ‘āle-minde hayr ve şer kamuğ, Teŋgri te‘ālā tidüki birle turur. Anıŋ üçün aŋğa habar berdi kim [4] anı tamuğka kemişmekke ve eger ti-

lese İmān bergey erdi ve uştmahka kiwürgey erdi.

4. [5] Ve urağutı anıñg tamām erdi ya'ni gammāz erdi, otun kötürgü-
çi. Ve bilgil kim anıñg atı Humeyl erdi. Ebū Sufyān karındaşı
erdi. Arab kıızı erdi. Siñgir közli erdi. Hammālete'l-haṭab
anıñg üçün tidi kim yalğançı erdi. Sözge söz katıp kötürür erdi.
Bir yirdin bir yirge eltür erdi; andağ otun eltür kibi. Tamām
anı otuna [6] teşbih kılmış. Anıñg üçün kim otğa tağılmak sebebi
turur. Köydükdin songra siz tağı silse andağ tağılur. Bir niçe-
ler aytur: [7] Ümm Humeyl tiken ketürür erdi. Peygāmbar 'a. şa-
hābeleri yolına kemşer erdi. Tā bularğa sançsun tiyür erdi. Taş-
ğa soyanu oturur [8] erdi. Bir ferişte keldi otunun tartdı erdi;
tā bularğa tip anıñg boğazına tüşdi aldı.

5. [9] Anıñg boynınga ħurmā kabıķı yipi tüşdi. Tağı bu te'vıl ħaba-
rı anıñg şıfatı, ol ħālda otun ketürür erdi, ol yip birle. Teñg-
ri te'ālā ferişteni iddi. Yipin tutdı, helāk boldı. Tağı Ebū
Sa'İd ibnü'l-Müseyyeb aytur: Ol, bir altun kılāde anı Peygāmbar
düşmānlıkına nafaka kılgam tidi. [10] Teñgri te'ālā helāk kıldı.
İbn 'Abbās aytur: Bendege kıyāmat 'azābın tegrür. te-
mür ħulleler zincirler bolur kim kıyāmat küni [11] ağızındın al-
tındın ayakındın çıkarğay. Ol kınyay turğay. Andağ kim mundın
ilgerü yād kılduk. Ve bi'llāhi't-tevfik.

[SÜRATU'L-İHLAŞ]

[12] Bu İhlāş sūrası Mekki turur. Ayetleri dört turur. Kelimele-
ri on biş turur. ħurūfları kırk yiti turur. Ebū Derdā aytur Pey-
gāmbar 'a. [13]dın: Kayu kişi bolğay kim ħur'ānıñg üçde birin
tünde okığay tidi. Aytdı: Yā Rasūla'llāh, kimiñg bolğay kim teg-

me tünde Kurʼānning [14] gʻulugin oʻqigʻay? Andin Peygʻambar ʻa. aytdi: Kim **قل هو الله احد** bir kurla oʻqisa Kurʼān[ning] gʻulugin oʻkimiş bolur. Taʻki sarāyına iwine [15] kirdükde yoksullik ol iwdin kitgey taʻki koʻşılardın. Ebū Saʻid aytur: Bir er Peygʻambarğa keldi, yoksullıkdın gʻile kıldı. [16] Peygʻambar ʻa. aytdi: Kaçan iwinge barsaŋ selām kılğıl, kimse bolsa yā taʻki bolmasa. Maŋga selām kılğıl. Bir kurla **قل هو الله احد** [17] oʻkılğıl tidi. Ol er anı oʻkımaklıknı ʻādet kıldı. Bay boldı. Andağ koʻşılarına taʻki teger erdi. Taʻki bir er **قل هو الله احد** nı [18] üküş oʻkır erdi. Peygʻambar ʻa. aytdi: Ni işe üküş oʻkır-sen? Ol er aytdi: Peygʻambar-sen, bilür-sen tidi. Peygʻambar ʻa. aytdi: Bu Kurʼān [19] seni uştmahka kiwürgey. Ve Ubeyy ibn Kaʻb aytur Peygʻambar ʻa.dın: Kim bu sūranı oʻqisa ança faʻzlı bolğay: Bereketi başındın kökke [20] tegi tölek bolğay. Taʻki rahmat anıŋ tegresin kaplağay. Teŋgri teʻālā rahmatı birle aŋga bağğay. Taʻki **قل هو الله احد** okıp ne tilese [21] Teŋgri teʻālā aŋga bergey. Kamuğ belālardın anı saklağay. Bir oʻqisa bereket bergey, iki oʻqisa rahmat aŋga taʻki iwine barkına [22] teg[ğ]ley. Eger üç kerre oʻqisa uştmahda bir köşk anıŋ üçün kartergey yaʻnı binā kılğay. Eger yüz kerre oʻqisa yigirmi yilki [23] yazukın kitergey. Tört yüz kerre oʻqisa dört yilki yazukın kitergey ve eger miŋ kerre oʻqisa uştmahda yirin karmeyinçe [24] cānı çıkmāğay. Taʻki bu sūra faʻzlı telim turur, muhtaşar kılduk.

[25] Bismiʻllāhiʻr-rahmāniʻr-rahīm

1. [26] Aytğıl yā Muhammed , Ol turur bir Teŋgri celle celāluhu. Ibn ʻAbbās aytur: Erübek ibn Rebiʻa ve ʻAmir ibn Tufeyl ve Zeyd

bin Kays keldiler Peygāmbār katına, aytdılar: Yā Muhammed, bizni nege okır-sen? Aytdı: Teṅriğa okır-men. Bular aytdılar:

لَعْنَمُ اللَّهِ O! Teṅri ḥakkın bizge aytu bergil, altundın mu, yā kümüşdin mü, yā temürdin mü, yā ağaçdın mu? Teṅri te'ālā قُلْ هُوَ سŪRASIN ızdı. Şā'ika ızdı, köydürdi. [27] Ve 'Amir kaçmakı birle ta'ne kılıp helāk kıldı. Takı ayurlar: Bir bölük cühüdler sebebine ızdı tirlər kim aytdılar: Yā Muhammed ḥakkını [147a] Teṅriṅ yaraltdı, Teṅrini kim yaratdı? Peygāmbār buştı, kı-zardı. Buların içine kiriser erdi. Cebrā'il 'a. keldi Peygāmbār 'a.ğa ḥabar bērdi. [2] ..... Takı bu sŪranı keltürdi ve 'ālimler ayurlar: ..... ma'nisi bir turur. Aḥad elif birle, Vāhid vav elif birle ..... [3] ma'nisi timek bolur. Bir niçeler ayur: Vāhid, aḥad arasında fark turur.

الماء تنى منهر احد وجادنى منهر واحد Bu ma'nī ni ayur [4] Teṅri 'azze ve celle واحد ذر احد فى صفاته واحد delil turur birlikine, ikinci yok. delil kılur kendü şıfatına. Mübāyin turur ḥalk [5] hiç [kim] şıfātına naziri yok.

2. [6] Teṅri ..... yok ve yimeklik yok, içmeklik yok; uluğ turur. Hācat andın tilerler; O! hiç kimsege ḥācatı yok ve hiç kimge niyāzı yok.

3. Kimse andın toğmadı takı O!, kimsedin toğmadı. [7] Hergiz aṅga toğmak toğurmak revā yok ve ölüm ve fenālık revā yok ve

صوتى لا يموت

4. [8] [Takı] aṅga mengzeş, hemtāy yok. Bir turur.

ليس كمثل شئ وهو السميع البصير

Takı bilgey[sen], yaratmaklıkğa nokşānı yok. Bu ma'nī içinde delil turur kim حرکت و مکان و صورت و زوال و انتقال

aṅga revā yok. Taḳı Ol turur kim bilgey-sen, Şamed turur: [9]
[Kamuğ halklar]ıṅ aṅga hācatı bolur, anıṅ kimersege hācatı
yok. Ve bi'llāhi't-tevfik.

[SÜRATU'L-FELAK]

Bu Felak sūrası Mekkī turur. Ayetleri [10] [biş turur, kelimele-
ri] yigirmi üç turur, hurūfları seksen dört turur ve Ubeyy ibn
Ka'b aytur Peygāmbar 'a.[dın]: Kayu kişi ma'ūzeteyn okısa ya'nī
[11] قل اعوذ برب الفلق taḳı قل اعوذ برب الناس okısa, andağ
bolğay: Kamuğ kitāblar kim inmiş turur, okımış bolğay. İbn 'Ab-
bās aytur [12] ve 'Ayişe raziya'llāhu 'anhā ayturlar kim Peygām-
bar 'a.ning iwinde tapuğcı bir cühūd oğlanı bar erdi. Aytdılar:
Peygāmbar saçındın bizge alu ber tidiler. [13] Taḳı ol oğlan
bardı ketürü berdi. Andın anı cādūlık kıldılar. Kuyuğ suwin tar-
tıp anıṅ asra taş astında kömdiler [14] ..... säkel boldı. Sa-
cı kamuğ tüşdi. Bir kün uyur erdi. Biri başı katında biri ayakı
katında [15] [turur] erdi. Ayakı katındaki ferişte, başı katın-
daki feriştege sordı. Aytdı: Muṅga ne boldı? ..... aytdı: Muṅga
[16] cādūlık kılmışlar. Ol aytdı: Kim kılmış? Aytdı: .....
kıldı. Aytdı: Ne kılmış? Aytdı: Saçı [birle cādūlık kılmış].
Aytdı: Kanda turur? [17] Ol aytdı: Zārvān kapusu tüpinde taş al-
tında turur tidi. Oğandı. Taḳı Peygāmbar 'a. aytdı: Yā 'Ayişe
Tengri maṅga habar berdi. Menim [18] säkellikim üçün cühūdlar
meni cādū kılmış. Taḳı 'Alīni Zeydni 'ömerni ızdı. Ol kuyuğ su-
win arıtdılar, andın taşnı kopar[19]dılar. Ol şeytānı aldılar.
Anıṅ saçı birle ança taşları batırmış erdi. Andın küpe yaruk
pāresi birle anı kaplamış [20] erdi. Taḳı bir tügün tügmiş erdi.

Takı telim, aᅇga igneler sançmış erdi. Andın Teᅇgri te'ālā bu iki sūranı ızdı. On bir āyet turur. [21] .....

Aytdılar: Yā Rasūla' llāh, ol pelidni iltürelim tidiler. Peygāmbar 'a. aytdı: Teᅇgri te'ālā [23] maᅇga řifā berdi. [Andın, kerāhiyyet] tutar-men ᅇalkğa řer kılmakğa takı buyurmakğa. 'Ayışe aytur, raž.: Peygāmbar 'a. kendü özi üçün ᅇalkğa [24] buşmaz erdi. Teᅇgri te'ālāğa kim küfr ketürse aᅇga buşar erdi.

[25] Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rahīm

1. [26] Aytgıl yā Muhammed, sığınur-men felak Teᅇgrisine. İbn 'Abbās aytur: Felak řubᅇ bolur. Takı ayturlar: Tağ yarılır, andın suw akar; takı ayturlar: Felak dāne bolur. Andın yaş ot biter; ve yana İbn 'Abbās aytur: Felak bir kapuğ turur tamuğ içinde, örtülü. Tamām anı açsa, tamuğluklar çağrışurlar, anıᅇg ıssısındın. Takı ayturlar: Tamuğda bir yıgaç bolur.
2. [27] Takı ol řer kim karaᅇgkuluk kaçan kelse. 'Ayışe ražiya' llāhu 'anhā ayt[it]; Peygāmbar 'a.dın: Menim elim tutdı, maᅇga ..... kıldı. Aytdı: Sığınur-men uřbuniᅇg şerrindin Teᅇgriga. Ayturlar: Yıldız düşmekin ayur kim ..... ve aydılar: ēāsık tidüki, yolın temlü bolur. [147b] Takı aygıl sığınur-men Teᅇgriga cādüger ᅇātünlarıᅇg şerrindin kim okıp tügenlerğa [2] ..... takı aygıl: Fenāᅇ tutar-men Tengriğa ᅇased şerrindin.

[SORATU' N-NAS]

[3] Bismi' llāhi' r-rahmāni' r-rahīm

1-6. [Metin silinmiştir, okunmuyor.]

[8] Kaçan Teñgri atın yād kılsañg kider, kaçan Teñgri atın unutsa köñgline kirür, vesvese kıılır taķı ādamılar ..... [9]

Atın yād kılsa kitmez, vesvese kıılır. Şeytān şerridin ādam şerri yamanrak turur. Taķı habar turur. İsa peygāmbar [10] aytdı: Yā

Rab mañga körtergil kim şeytān ādamī köñglinde neteg vesvese kıılır tidi. Teñgri te'ālā ... [11] batdı, kördi. Bir yıl-

lan başı kibi ādamī yüreki üzre turur. Kaçan Teñgri te'ālā atın okısa kiter, kaçan unutsa [12] köñgöl kulakına urur; vesvese kıılır, yoldın çıkarur. Taķı şeytān cinnilerge ..... [13]

Kim Teñgri aytdı ..... رجال من الانس يفوذون برجال من الجن

[14] Vesvese şeytāndın bolur. .... andağ kim Teñgri te'ālā

aytur: كذلك جعلنا لكل شياطين

Teñgriñge sığınmış kerek. İsti'ānet tilemiş kerek ve isti'ānet yarı bolur ve yarı andın ..... [16] Ve bi'llāhi't-tevfik.

والعصاة من بلائ وبلية والحمد لله رب العالمين و

صلى الله على محمد .

SÖZLÜK

- acun : dünya, kâinat. 3a/2.
- aç- : açmak. 25a/7; 61a/11.
- aç- : acıkmak. 9b/5.
- açığ : acı, ekşi; aşırı eziyet. 18b/33; 131a/14.
- açıl- : açılmak; fetholunmak. 86a/6; 102a/1.
- açın- : açılmak. 18a/36; 122b/10.
- açı : acı. 63b/7.
- açuk : açık. 54b/8.
- açukluk : aşikâr, açık seçik. 19a/15.
- ağak : ayak. 24a/3; 28a/22.
- ağır : aygır. 1b/2.
- açın : başka, başkaca. 1b/2; 10b/1; 21b/4; 28b/19.
- ağır- : birbirinden ayırmak. 27b/31.
- ağrıl- : ayrılmak, birbirinden uzaklaşmak. 27a/18.
- ağrılmaklık : ayrılık, firak. 6b/6.
- ağrul- : 13b/10. bk. ağrıl-.
- ağ- : yükselmek, yukarıya çıkmak. 52a/14; 123b/7.
- ağaç : ağaç. 90b/1.
- ağar- : aklaşmak, beyazlaşmak. 114a/8.
- āğāz- : başlamak. 37a/9.
- ağdur- : yukarıya çıkartmak, yükseltmek. 58b/3; 143a/24; 145b/27.
- ağıl : ağıl, hayvan barınağı. 63a/4.
- ağır : hafif, kolay olmayan. 24a/9; 141b/6.
- ağırla- : ikramda bulunmak, (birini) hoşnut etmek. 125a/4.

ağırlan-	: nimet verilerek hoşnut edilmek. 107b/2.
ağırlık	: şeref, izzet. 15b/9.
ağırlık	: güçlük, zorluk. 5a/10.
ağırlık	: kez, defa (?). 17a/22.
ağız	: ağız. 30a/27; 143a/35.
ağrı	: ağrı. 18a/5.
ağrı-	: acı verdim, eziyet etmek. 128b/8.
ağsak	: ayağı sakat olan. 42b/4.
ağu	: zehir. 123a/1.
ağu	: (ağı?) ipek. 139b/13.
ağşam	: akşam vakti. 52a/16.
ajun	: dünya, kâinat. 22b/2; 146a/19.
ak	: beyaz. 122b/4.
ak-	: akmak. 55b/9; 62a/8; 92b/8.
akdur-	: akıtmak. 125a/13.
akır-	: anırmak. 37a/6.
akıt-	: akıtmak. 27b/11; 62a/8.
akru	: sessiz, yavaş. 9b/29; 25a/8; 145b/21.
al	: hile, aldatma. 21b/5, 10.
ala	: hasta, hastalık. 18b/22; 20a/2.
a'lâlan-	: yüceltilmek. 105b/16.
alalük	: hastalık. 138a/2.
alçab	: eğik, eğilmiş. 108a/3.
alda-	: hile yapmak, aldatmak. 129b/8.
aldaşmak	: aldanma, aldanış. 92b/7.
alkın-	: tükenmek, bilmek, mahvolmak. 8b/6; 25a/9.
alkış	: esenlik, selâmet. 18b/2.

- alp : cesur, gözü pek. 27b/4.
- alt : alt, aşağı taraf. 31b/18.
- altın : üstün karşıtı. 29a/12.
- altınç : altıncı. 9a/27; 10a/2.
- altun : altın. 31a/19; 132b/10.
- amrul- : yatışmak, teskin olmak; emniyette olmak. 17b/37; 40b/9.
- ança : o kadar, o derece. 37b/15.
- ançağın : o şekilde, o halde. 83a/5.
- ançak : kesin olarak; açık seçik. 22a/10.
- ançık : 12b/3. bk. ançak.
- and : ant, yemin. 141a/3.
- andağ : o şekilde, öylece. 101a/6.
- andağuk : 2a/7; 21b/3. bk. andağ.
- andar- : takip etmek, kovalamak. 27b/19.
- andavuk : 37a/3. bk. andağuk.
- andın : sonra, daha sonra. 46b/6.
- ant : ant, yemin. 90a/10, 11.
- anuk : hazır olan, hazırlanmış. 94a/4; 131b/2.
- anuklan- : hazırlanmak. 77a/10.
- ang- : zikretmek, öğüt almak. 54b/11; 114a/10.
- angdur- : öğüt vermek, öğütlemek. 57a/5.
- angru- : şikâyet etmek, haykırmak. 46b/3.
- angırat- : şaşirtmak, yanıltmak. 138b/15.
- anguz : fitne(?). 77a/9.
- ap : anlamı pekiştirme için kullanılır. 1a/10; 33b/10; 127b/10.
- apa : büyük kardeş. 3b/6.
- apa bülsegü : bir çeşit kuş. 18b/21.

- ap yeme : 23b/10; 24b/4; 25b/3. bk. ap.
- ar- : yorulmak, bitkin düşmek. 51b/8.
- ārāmla- : yatışmak, teskin olmak. 29b/17.
- ard : art, arka taraf. 123b/9; 142b/1.
- arı- : 21b/4. bk. ar-.
- arığ : saf, temiz. 131a/1; 136b/23.
- arığ esin : Cebrail (as.). 17b/22.
- arık : ırmak, akarsu. 22b/7.
- arınçu : günah(?). 22b/7.
- arıt- : günahlardan kurtarmak. 147a/18.
- arıtıl- : günahlardan arındırılmak. 19b/4.
- arkurı : çapraz, çaprazlama. 64b/2.
- arkuru : 129a/8. bk. arkurı.
- arpa : arpa. 49a/9.
- arsık : meyletmek, bağlanmak. 17a/2.
- arслан : arslan. 118b/7.
- arşun : eski bir uzunluk ölçüsü. 29a/12.
- art : art, arka taraf. 126a/5.
- arta- : helâk olmak. 32b/10.
- artğaru : arka taraf, geriye doğru. 90b/6.
- artıl- : çoğaltılmak, ziyade olmak. 41a/5.
- artkaru : 43a/4. bk. artğaru.
- artuk : ziyadece, pek çok. 73a/8.
- artuklık : çokluk, fazlalık. 144b/8.
- artukluk : haddini aşmak. 20b/9.
- artur- : arttırmak, çoğaltmak. 119b/9.
- arvak : asa, değnek. 22a/3; 30b/15.

- ārzula- : arzu etmek, istemek. 123b/1.
- as- : asmak. 22a/10; 129b/4.
- asıg : fayda, faydalı. 35a/6; 127a/2.
- asıgılıg : asılı olan, asılmış. 127b/8.
- asız : faydasız, boş. 24a/10.
- asra : aşağı, alt taraf. 48b/13.; 52b/9.
- assılı : faydalı. 136a/1.
- ast : alt, aşağı. 103a/12; 111b/5.
- ast- : asmak. 10b/4.
- asuk : asa, değnek. 30b/15.
- aş- : aşmak, geçmek. 69a/11.
- aşak : aşağı, aşağıya doğru. 68a/1; 107a/18; 126b/9.
- aşnu : önce, daha önce. 35b/5; 127b/2.
- aşnukı : daha önce olan, önceki. 5a/5; 129a/25.
- aşun- : birinin veya bir şeyin önüne geçmek. 33a/5; 146a/12.
- aşundur- : önceden yapıp ileri sürmek. 5a/9.
- aş : at. 24a/3; 123b/8.
- at : ad, isim. 143b/2.
- at- : atmak, fırlatmak. 38b/15, 19; 129b/4.
- ata : baba; cet, soy. 31b/25; 141b/18.
- atal- : tayin edilmek. 40a/10.
- atan- : ad verilmek; tayin edilmek. 16b/19; 108a/12.
- atdur- : attırmak. 103a/16.
- aşgar- : atlandırmak, süvari yapmak. 31a/25.
- atlandur- : süvari haline getirmek. 132b/4.
- atlıg : ... adı verilmiş; ... adlı. 30a/4; 107b/9.
- atlık : 109a/10. bk. atlıg.

- avınç : avuntu, avunulan şey. 74a/6.
- aw : av. 27b/16, 17.
- awınça : kocamış insan. 17b/6, 16.
- awuç : el içi, avuç. 24a/3.
- awun- : teskin olmak. 38b/32.
- awut- : oyalamak, teskin etmek. 38b/33.
- ay : bir yıldaki bölümler. 139a/10.
- ay : dünyanın uydusu. 61b/13.
- ay- : konuşmak, söz söylemek. 30b/32; 41b/10.
- aya : el içi, avuç. 4a/2; 88b/2.
- ayak : ayak. 58b/9; 85b/18.
- ayak : kadeh, bardak. 56b/10.
- ayblegen : yalan söyleyen. 99b/13.
- aydil- : birine hitap etmek. 104b/1.
- ayduş- : karşılıklı söyleşmek. 100b/15.
- ayır- : birbirinden ayırmak. 145b/7, 26.
- ayna- : benzi solmak. 56b/3.
- ayrıl- : ayrılmak. 46b/7.
- ayru : başka, başkaca. 126b/3.
- ayru : ayrılmış, uzakta. 143a/24.
- ayruğ : bk. ayruk
- ayruk : başka; farklı. 55a/3; 68b/15; 139b/9; 143b/11.
- ayt- : söylemek. 39a/4; 46b/4; 98b/19.
- aytıll- : söylenmek, anlatılmak. 122b/2.
- aytış- : karşılıklı söyleşmek. 29b/35.
- aytul- : 82b/11; 103a/4; 116b/14; 124a/2. bk. aytıl-.
- ayur- : 103a/19. bk. ayır-.

- ayut- : hitap etmek; konuşmak. 18a/24; 27b/22.
az : az. 26b/25.
az- : azmak, doğru yoldan çıkmak. 58b/1.
azdur- : yoldan çıkartmak, azdırmak. 109a/13.
azgına : azıcık, birazcık. 39a/10.
azgış- : kızışmak, (iş) karışmak. 10a/8.
azgın : yoldun çıkmış, azgın. 100b/19.
azgınlık : asilik, azgınlık. 116a/13.
azgınluk : 63b/10. bk. azgınlık.
azgur- : yoldan çıkartmak. 117b/13.
azıglık : dişleri olan. 142b/10.
azın : az olarak; yavaş. 145b/20.
azır- : 94a/1. bk. adır-.
azıt- : 4b/9. bk. az-.
azıtur- : yoldan çıkarmak. 23a/8.
azkına : 125a/11. bk. azgına.
azu : veya, veyahut. 1a/5; 29a/37.
azuk : azık, yiyecek. 138a/15.

- baçığ : and, sözleşme. 23a/10.
badıç : asma çardağı. 4a/3.
bağırsak : merhametli, Rahim. 19a/11; 31b/33; 40a/1; 42a/7.
bağırsaklık : Rahmet. 12a/6.
bağışla- : ihsan etmek; affetmek. 12b/2; 19a/11; 40a/1; 58a/6.
bağla- : bağlamak; men etmek. 17b/12; 100b/3.
bağlan- : çok fazla meyl etmek; men edilmek; bağlanmak. 18a/16;

- 128b/11; 142a/18; 142b/4.
- bak- : bakmak, gözlemek. 71a/18.
- bağdur- : göstermek, meydana çıkarmak. 126a/3.
- bakır : bakır adlı metal. 3a/5; 8a/1.
- bağır- : haykırmak, bağırarak. 132b/26.
- bal : bal. 132b/19.
- balçık : balçık, sulu toprak. 16b/21; 18b/21; 31a/34; 132b/16.
- balçıkçı : balçık sıvayan, sıvacı. 132b/12.
- balçuk : 100b/12. bk. balçık.
- baldız : zencenin kızkardeşi. 17b/17.
- balık : balık. 5b/7.
- balkı- : parlamak, parıldamak. 69a/1.
- balta : balta. 38b/6.
- bar : mevcut olmak; mevcut olan. 38a/13.
- bar- : gitmek; ulaşmak; yetişmek. 42a/8; 93b/1; 101a/19.
- bar- : elden çıkarmak. 9b/2.
- barça : bütün, tam; tamamıyla. 30b/28; 31b/19; 86a/2.
- barçın : ipekli kumaş. 67b/9.
- barışmak : ulaşılacak yer, mekân. 119a/12.
- barık : 39a/16; 146b/21. bk. iw.
- barmak : parmak. 143a/37.
- barun- : ulaşmak, varmak. 92a/13.
- baruş- : bir araya gelmek, dost edinmek. 78b/2.
- bas- : ezmek, helâk etmek. 43a/10; 143a/9.
- baskınlık : üstünlük, hakim olma. 79b/10.
- basut : yardım; arka (vermek). 4a/4.
- baş : kafa, baş; tepe, üst. 31b/14; 127a/14; 141b/3, 4.

- baş : adet, sayı. 9b/18; 10a/12; 129b/11.
- başbak : ayakkabı. 45a/10.
- başçıla- : yol göstermek; kılavuzluk etmek. 10b/33.
- başla- : (bir işe) başlamak. 9a/17, 19.
- başla- : kılavuzluk etmek. 18b/24; 31a/23.
- başlat- : kılavuz olarak öne almak. 9b/27.
- bat- : (güneş) batmak; gark olmak. 7a/8; 71a/2; 136a/5.
- batır- : batırmak; daldırmak. 147a/19.
- batur- : batırmak. 109a/17.
- bay : zengin; ihsan olunmuş. 47a/6; 61a/5; 125a/7.
- bayığı : önceki, daha önceki. 69a/14.
- bayak : önceden, önceki. 145b/15.
- Bayat : Tanrı, Rab. 22b/5.
- bayram : bayram, eğlence. 38a/20; 132a/5.
- bekçi : koruyan, gözetken. 55b/5.
- bekle- : beklemek; gözetlemek. 131a/10.
- bekle- : sağlamaştırmak; arıtmak. 81b/6; 93b/3.
- beküt- : sağlamaştırmak. 146a/18.
- belgü : açık, aşikâr; hüccet; Kur'ân ayetleri. 5a/7; 17b/12; 18a/2; 25b/6; 30a/21; 37b/6; 122b/12; 123a/1.
- belgülük : belli, aşikâr. 15a/9; 21a/7; 22b/1.
- belgür- : meydana çıkmak. 11a/2; 38b/30.
- belgürt- : açığa çıkartmak; tayin etmek; sağlamaştırmak. 17b/36; 24a/8; 30a/37.
- belgüsüz : habersiz; delil olmadan. 34b/3; 63a/9.
- ber- : vermek. 15b/9; 35b/14; 40a/3.
- beril- : verilmek. 20a/8; 81a/5.

- berin- : verilmek. 118a/9.
- berk : sağlam. 139b/14.
- berkit- : sağlamaştırma. 100a/17.
- berkle- : bağlamak; sağlam hale getirmek. 11a/14; 27a/13; 30a/32.
- berklet- : hapsetmek; bağlamak. 38b/11.
- berküt- : kapatmak; sağlamaştırma. 100b/9.
- berü : beri; tarafı; tarafına. 28b/31; 39a/28.
- beyük : büyük, ulu. 29a/13; 51a/13; 132a/13.
- beze- : bezemek; süslemek. 49a/6; 97a/2; 132b/24.
- bezek : bezek, süs. 4a/8; 34b/5; 74b/5.
- bezengü : süslenilecek zaman; bayram günü. 21a/4.
- bezerle- : kabul etmek. 29b/22, 35, 36; 127a/13.
- bezüt- : büyültmek; genişletmek. 146a/18.
- biç- : kesmek, biçmek. 30b/32.
- biçak : bıçak. 75a/8.
- biçkıla- : biçmek, kesmek. 129a/29.
- biçku : biçen, kesen alet. 129a/28.
- biçtur- : kestirmek. 31a/1.
- bıraç- : atmak, bırakmak. 138b/4.
- bi : kısrak. 31a/36, 37.
- big : hükümdar. 27b/16.
- bigi : gibi. 132a/9.
- bil : bel. 62b/2.
- bil- : bilmek, anlamak, idrak etmek. 41a/7; 54b/7; 93b/13.
- bildür- : haber vermek; tanıtmak. 10a/36; 64a/16; 109b/2.
- bilezük : bilezik. 3a/8.
- bilig : ilim, bilgi. 24a/7; 35b/3; 36a/7.

- biligsizlik : cahillik. 29b/4.
- bir ança : bir kısım, bazı. 27b/28.
- biregü : bir kişi, fert. 46b/5; 127a/2.
- bir niçe : 55a/4. bk. bir ança.
- bir yol : bir kez, bir defada. 24b/2.
- bir yolu : 17b/23; 20a/9; 21b/1. bk. bir yolu.
- bislen- : beslenmek; gıda almak. 100a/16.
- biş : (5) sayısı. 55a/9.
- bişegü : beş kişi. 10a/2.
- bişik : beşik. 13a/2; 18a/33.
- bit- : (yerden) önmek, yükselmek. 55b/11; 122b/9.
- biti : kitap; name. 125b/8.
- biti- : yazmak. 9a/30; 36b/10; 72a/6; 99a/11.
- bitig : kitap, name, yazı; kutsal kitaplar; levhu'l-mahfuz. 21a/5; 26a/7; 37a/9.
- bitigçi : kâtip, yazıcı. 37a/9.
- bitiglig : yazılı, yazılmış. 39b/18, 19, 20; 64a/2.
- bitil- : yazılmak. 40a/6; 123a/3.
- bitin- : yazılmak. 55b/1; 73b/10.
- bitir- : 70b/2. bk. bitür-.
- bitür- : yeşertmek; yetiştirmek. 49a/9; 70b/9; 125b/1.
- biyerle- : kabul etmek. 139a/9, 18.
- boğun : halk, kavim. 21a/5; 25b/9; 29b/27.
- boğazla- : öldürmek. 36b/10.
- bol- : olmak, meydana gelmek. 36b/10; 37a/4; 73b/1; 124b/6.
- borç : borç; zekât ve sadaka. 45a/9; 93b/4.
- borğu : sur. 8a/4; 10a/31; 24a/10; 124a/1.

- boy boz : boy. 69b/1; 126b/11; 132b/35.
- boynağı : asi, yoldan çıkmış. 20b/7.
- boynağılık : asilik. 23a/3.
- boynağıluk : 6b/10; 116/14. bk. boynağılık.
- boyunağı : 15a/6. bk. boynağı.
- boyun ber- : itaat etmek. 37b/2.
- boyun ker- : isyan etmek, asi olmak. 86a/1.
- boyun sun- : itaat etmek. 108a/1.
- boz : boy, iskelet. 126b/11. bk. boy.
- bozla- : anırmak, bağırmak. 132b/26.
- bozun : halk, kavim. 23a/6, 8; 26b/8. bk. bozun.
- bölük : kısım, bölük. 122b/10; 140b/14; 144b/1.
- böri : kurt. 9a/18.
- böyle : bu şekilde. 82b/1.
- buçak : kenar, bucağ. 23a/2; 34a/7; 67b/4.
- buçak : kenar, kıyı. 14a/5; 20b/1; 40b/9.
- buçuk : buçuk, yarım. 136b/9.
- budak : dal, budak. 29a/9; 137a/11.
- budaklan- : yeşermek, dal vermek. 29a/15.
- buğday : buğday. 4b/6; 49a/9.
- bukağı : kelepçe, bağ. 104b/5.
- bul- : bulmak. 56a/3; 100a/2.
- buldurçın : bildircin. 23a/3.
- bulğak : fitne, sıkıntı. 40b/9.
- bulğan- : bulanmak, karışmak. 27b/13.
- bulğaş- : bulaşmak, karışmak. 8a/4.
- bulğaştur- : birbirine karıştırmak. 17a/21.

- bulut : bulut. 57b/10.
- bulung : köşe, kenar. 39b/18.
- bulut : bulut. 70b/11; 122b/6.
- burtar- : (yüz) buruşturmak. 119b/16; 124b/12; 125a/3.
- burun : önce, daha önce. 19a/5; 26a/1; 37b/8; 81a/2.
- burun : nefes alma organı. 132b/35.
- burunduk : yular, tasma. 137a/13, 14.
- buş- : kızmak, öfkelenmek. 46b/5; 137a/8.
- buştı : muştı, müjde. 73b/11.
- buştıla- : müjdelemek. 79a/2.
- buştı : müjde. 41b/4; 87a/5.
- but : belden aşağı olan kaba et. 38a/27, 29.
- buyruk : emir, ferman. 62a/9; 77a/14; 80a/16; 93b/2.
- buyur- : buyurmak, emretmek. 86a/1; 138b/19.
- buz- : bozmak; yıkmak; telef etmek. 143a/33.
- buzagu : buzak. 24a/3; 29a/31.
- büdrük : büyük; ulu; yüksek. 11a/34; 17b/23; 28a/34; 146a/22.
- büdrüklük : büyüklük, yükseklik. 38b/15.
- bük : orman, ağaçlı bölge. 49b/1.
- bürçek : saç uçları. 66a/14.
- bürük : yular, tasma. 143a/32.
- büt- : inanmak. 13b/2; 26b/16.
- bütünlükün : doğrusu; hakikatde. 5a/2; 13a/7; 36b/8; 124a/1.
- büdrük : büyük, yüksek. 10b/22; 19a/15.

cezbelen- : heyecanlanmak. 106a/13.

- çadan : çayan. 126b/6.
- çağır- : haykırmak; bağırarak. 54a/2; 143a/1.
- çağırış- : beraberce ağlamak. 147a/26.
- çağur- : haykırmak. 91a/7; 137a/7.
- çakır : çakır (göz). 24b/1.
- çakır- : haykırmak. 125b/8.
- çaklık : sayha, inleme. 52b/4; 90b/2.
- çaklık kıl- : nida etmek. 100b/12.
- çakırış- : karşılıklı haykırmak. 142b/11.
- çakruş- : 125b/3. bk. çakırış-.
- çakur- : seslenmek, nida. 39a/1; 102b/9.
- çal- : (yere) çalmak. 35b/10; 38a/5.
- çal- : (müzik aleti) çalmak. 89b/12.
- çalab : efendi, sahip. 65b/6.
- çalpang : çamur; cıvık olan. 31a/34.
- çanak : kadeh. 68b/8.
- çandış- : karşılıklı tartışmak. 2a/8.
- çangda : çatı(?). 30a/28.
- çap- : vurmak. 145a/23.
- çap- : devretmek; gezinmek. 33b/4.
- çapal- : (yün) atılmak. 106a/15.
- çaptur- : üzerine sürmek, hücum. 80a/19.
- çat- : günah işlemek. 85b/17; 87a/7.
- çawsa- : fısıldamak. 25a/8.
- çawşaş- : gizli gizli konuşmak. 77a/12, 13; 77b/8.

- çawun- : yüz döndürmek. 93a/2.
- çayan : çayan. 133a/15. bk. çadan.
- çek- : çekmek; çıkarmak; örtmek. 9b/13; 100a/2; 112b/2.
- çekirdek : çekirdek. 68b/11.
- çekürdek : 65a/6; 137b/15. bk. çekirdek.
- çekürge : çekirge. 62a/4; 141b/5.
- çerig : asker, ordu. 41a/6; 50a/4; 71a/13.
- çewür- : çevirmek, mani olmak. 42b/6; 90b/4.
- çığay : yoksul. 6b/7; 11a/31; 31a/9.
- çık- : yerinden ayrılmak; gitmek, varmak. 4a/10; 9b/15; 82a/10.
- çıkâr- : yerinden uzaklaştırmak; ihraç etmek; meydana çıkarmak.
9b/12; 23b/4; 90b/18; 140b/9; 141a/8.
- çıkârıl- : çıkarılmak, uzaklaştırılmak. 15a/3; 82a/4.
- çıkârın- : 80b/14. bk. çıkârıl-.
- çıkıl- : ayrılmak. 123b/6.
- çıkmiş : (حرباً) vergi, ücret. 7b/7.
- çın : doğru, gerçek. 27a/8; 38a/23.
- çınuk : doğrusu, hakikatde. 63a/9; 73a/1; 131b/12.
- çıngra- : katılaştırmak, sertleşmek. 16b/20.
- çıra : ateş, ocak. 81b/8.
- çıtuk : çekik (göz) (?). 132b/35.
- çiçek : çiçek. 49a/10; 71b/11.
- çiçeklen- : yeşermek. 18a/12.
- çiçeklig : çiçekli, yeşermiş. 64b/8.
- çiş- : çözmek, açmak. 20a/4.
- çomur- : batırmak, gark etmek. 6a/7.
- çoru- : batmak(?). 61a/6.

- çörgen- : kat kat olup yığılmak. 57b/10.
çuğu : gürültü, hengâme. 69a/2; 145b/23.
çürü- : çürümek, yok olmak. 62b/3; 70a/2; 123b/13.
çürü- : 49a/4. bk. çürü-.
çürük : sağlam olmayan, çürük. 141b/6.
çürüt- : çürütmek, yok etmek. 128b/17.

- D -

- daban : ayağın altı. 111b/5.
dam : duvar, dam. 38b/12, 13; 90b/1.
damlaş- : toplanmak. 27b/10.
darıg : bağ, bahçe. 3b/2.
da'vileş- : tartışmak; birbirini şikâyet etmek. 39a/36.
degre : etraf, çevre. 100a/17.
degül : yok, değil. 59b/9; 70a/16; 107b/9.
delü : deli, akılsız. 54a/9; 54b/10; 126a/8.
delülik : deli olma hali. 138a/2.
den- : reddetmek, kabul etmemek. 84a/8.
dengiz : deniz. 143a/4.
dere : vadi. 123a/1.
deri : deri, ten. 123a/1.
deve : deve denilen hayvan. 110a/19.
di- : söylemek, demek. 141a/5.
dig : gibi anlamında edat. 104b/7.
dirilt- : diriltmek, hayat vermek. 119a/2.
doz : zerre, toz. 141a/5.
dostlan- : dost edinmek. 79a/15.

- dög- : sarsmak, titretmek. 133b/16.
döyül- : (yün) atılmak. 66a/10.
dün : dün, evvelki gün. 9b/15.
düp : dip, kök. 103a/19.
dürli : türlü, farklı. 122b/4.

- E, E -

- ebre : tekrar, yeniden. 7b/2; 41b/8; 42a/7; 62b/11.
edgü : iyi, salih (amel, insan). 10a/37; 54b/5; 101a/12.
edgülük : iyi, hayırlı iş. 18b/1; 23a/5; 36b/10; 94a/1.
edle- : ıslah etmek, düzenlemek. 39b/5.
edlet- : ıslah ettirmek; işlettiirmek. 29a/18.
edlü : değerli, kıymetli. 137a/5.
edük : elbise; kumaş. 31a/19.
edür- : tercih etmek, üstün tutmak. 22b/1.
egin : omuz, sırt. 38b/6; 104b/8; 145a/33.
eglen- : eylesmek, duraklamak. 10b/19.
egri : düz olmayan. 11a/24.
eke : büyük kız kardeş. 17b/17.
ekin : ekin, ürün. 44a/4; 64b/8; 70b/8; 143b/12.
eksü- : azalmak, eksilmek. 28a/22; 30b/26.
eksük : az, eksik. 20b/9; 52a/1; 141b/12.
eksüklik : eksiklik. 111a/5.
eksüksüz : sürekli, daimî; tam. 128b/8.
eksül- : eksilmek, azalmak. 125b/3; 138a/4.
eksüt- : azaltmak; kısaltmak. 3b/2; 49a/2; 64b/7.
ektile- : yetiştirmek, beslemek. 11a/31; 17b/16; 30a/9.

ektüle-	: 126b/2. bk. ektile-.
el	: el. 64b/13.
elig	: el. 17b/18; 30a/30; 80a/3.
eligleş-	: saf tutmak, el ele vermek. 31b/31.
elit-	: 110b/4. bk. elt-.
ellig	: (50) sayısı. 61b/8.
elt-	: iletmek, ulaştırmak. 9b/5; 30b/6; 79b/14.
em	: ilaç, em. 27b/14.
em-	: emmek. 18a/33.
emcek	: kadın göğsü. 123a/4; 130a/12.
emdi	: şimdi, şu anda.. 145a/26.
emeri	: bazı, bir kısım. 8a/4; 25b/2.
emgek	: sıkıntı, eziyet. 5b/8; 25a/7; 52a/4.
emgen-	: sıkıntı çekmek. 19a/12.
emget-	: eziyet etmek. 26b/27; 27a/17; 31a/12.
emle-	: tedavi etmek, sağılmak. 18b/22.
engek	: delik, ağız. 139b/10.
engşeş-	: ağlamak, inlemek. 145b/24.
er	: er, erkek. 68b/19; 80b/7.
er-	: olmak; yetişmek; -dır/-dir. 3a/3; 18b/1; 58b/11; 70a/14.
eren	: er, erkek. 99b/13; 129b/11; 132a/2.
ergür-	: erimek. 3a/5.
eri-	: erimek. 106a/14.
erk	: güç, kuvvet. 31a/25.
erkek	: er, erkek. 54b/7; 122b/4; 126b/11.
erki	: soru edatı. 9b/29; 18b/31.
erkin	: 145b/7, 8. bk. erki.

- erklig : hakim, güçlü. 36a/3; 43a/3; 72a/9; 72b/6; 88a/4.
- erte : sabah, sabahleyin. 17b/14; 86b/6; 100b/12.
- ertele- : erkence işe başlamak. 100a/3; 100b/13.
- erüklüg : meyvesi olan, yeşermiş. 3a/8.
- es- : esmek. 71a/15; 141b/1.
- esen : sağ salım, selam. 12a/7; 31b/26.
- esenlik : selâmet. 17b/17; 18b/2.
- esin : esinti, yel; ruh. 17b/22; 39a/26.
- esiz : ziyan. 13b/10.
- eskel- : yolunmak, dökülmek. 32b/4.
- eski : eski. 127b/10.
- eskü : 34b/5. bk. eski.
- esrük : sarhoş, dengesiz. 40a/4.
- eşek : eşek denilen hayvan, merkep. 37a/6.
- eşgek : 18b/11. bk. eşek.
- eşit- : işitmek, duymak. 2b/8; 31b/23; 69a/3.
- eşkürgü : Kur'ân-ı Kerim. 24a/9.
- eştür- : ulaştırmak, işittirmek. 13a/10; 17a/36; 17b/12.
- et : vücut, ten. 23a/3; 27a/18.
- et : et, (hayvan) eti. 47a/14.
- et- : düzenlemek; yapmak; meydana getirmek. 1a/3, 7; 18b/16, 21;
136b/13; 139a/4.
- etdür- : hazırlatmak. 146a/15.
- etöz : nefis, ruh. 2b/10; 6a/10; 19b/7; 20b/4; 34a/6.
- etük : etek, paça. 145a/28.
- evre : etraf, çevre. 132b/14.
- ewlük : zevce, eş. 17a/9.

- ewre : yine, dahi, tekrar. 6b/3; 9a/25; 18b/33; 27a/5; 30b/26.
ewrül- : geri dönmek, çevrilmek. 27b/18; 31a/36; 37b/2; 40b/9;
73b/15.
ewtür- : çabuklaştırmak. 5b/2.
ewür- : çevirmek, döndürmek. 30a/16; 31b/34; 63b/5; 75a/6.
eye : efendi, sahip; koruyucu. 3b/3; 55a/6; 64b/8; 105b/16.
eyegü : kaburga. 142b/11.
eygü : 55b/2; 60b/14; 129a/27; 140a/1. bk. edgü.
eygülik : sevab iş, hayır. 140b/17.
eygülük : 57a/3; 63b/10; 126b/5. bk. eygülik.
eyle : öyle, onun gibi. 60b/3; 90b/2; 143a/27.
eyle- : yapmak, etmek. 56a/11.
eyt- : söylemek, demek(?). 140b/12.
ezgü : 7a/3; 41a/4; 63b/3. bk. edgü.
ezgülük : 36b/6; 60a/5; 72b/11. bk. edgülük.

- ferište : melek. 55b/5; 59b/2, 10.
furkur- : hızlı hızlı solumak. 141a/3.

- gevde : gövde, vücut. 141b/4.
göyde : gövde, vücut. 103a/19.
gümārla- : tahsis ve tayin etmek. 10a/31, 34.

- hişārlan- : etrafı surla çevrilmek. 82a/18.

- borla- : alçaltmak; zelil kılmak. 15b/10.
borlan- : alçaltılmak, zelil olunmak. 76b/5.
bumârlan- : kendinde olmama, kendinden geçme. 108a/3.

- I -

- ı- : göndermek. 56b/9; 128a/2; 143a/9, 17, 35.
ıçgın- : ziyana uğratılmak. 16b/30.
ıđ- : göndermek; irsal etmek. 34b/4; 75a/10; 116a/10.
ığıl- : gönderilmek; irsal edilmek. 2b/9; 8b/7; 20a/10.
ığıt- : göndermek. 23a/2.
ığuk- : göndermek, irsal. 15b/8.
ığla- : ağlamak. 35b/10; 144b/23; 145a/12.
ıl- : inmek, nüzul. 39b/26.
ın- : inmek, nüzul. 104a/17.
ırak : uzak, uzakta. 49a/1; 51a/1; 64b/12.
ırğa- : sallamak, silkelemek. 18a/10.
ırğat- : silkelemek. 12b/7; 27a/17.
ırıl- : uzaklaşmak. 46b/7; 83b/19.
ırın- : uzaklaşmak, ayrılmak. 80b/15.
ırla- : türkü söylemek. 61b/2.
ısbarla- : havale etmek; tayin ve tahsis etmek. 18a/18; 39a/28; 39b/2.
ısığ : sıcak; ısı yayan. 29a/14; 136a/6.
ısmarla- : 47a/7. bk. ısbarla-.
ıssi : sıcak. 147a/26.
ıssiğ : 38b/28; 55b/10; 69b/14. bk. ısığ.
ıssılık : sıcaklık; ısı. 66a/18.
ıt- : göndermek, atmak. 38b/23, 37.

ıwıklık : doğruyu saptırmak. 99b/13.
ıwuk : geyik. 55b/1.
ız- : 9b/6; 31a/10; 61b/15; 115b/1; 136b/4. bk. ıd-.
ızıt- : 17a/26. bk. ıdıt-.

iber- : göndermek, yollamak. 81b/4; 83b/4, 10; 124a/4.
iberin- : gönderilmek, irsal edilmek. 88b/5.
iç- : (su v.s.) içmek. 56a/5; 131b/2.
içi : büyük kardeş. 27b/15; 28a/8.
içkerü : iç taraf, içeriye. 26b/22.
içkü : içilecek şey. 3a/6.
içre : içeri taraf; içeride, içinde. 69a/12.
içür- : içirmek, içirtmek. 122a/10.
ıd- : göndermek, iletmek. 108a/8. bk. ıd-.
ıder- : takip etmek, izlemek. 7b/2; 31a/26.
ıdı : sahip, eye. 28b/19.
ıdı : Tanrı, Rab. 60a/3; 140b/14; 141a/6.
ıg : hastalık, illet. 18a/13; 139a/4.
ıglig : hastalıklı, hasta; şiddetli, katı, elim. 38a/21; 54a/8;
76b/5; 82b/6; 98b/14.
ikegü : ikisi; iki kişi. 25a/10; 38b/36; 132a/26.
ikegün : ikisi birlikte. 10a/35; 10b/1; 20b/10; 29b/9.
iki : (2) sayısı. 55a/9.
ikigün : 3b/2. bk. ikegün.
ikiñç : ikinci. 10b/5; 17b/18; 38a/23.
ikiñçi : ikinci. 116a/7; 132a/3.

- ikindi : ikindi vakti. 122a/11.
- il : ülke, yurt. 39a/18; 129a/38.
- ilçi : Peygamber. 54a/5; 75a/10; 114a/2.
- ilçü : elçi. Peygamber. 73a/1.
- ilçülik : peygamberlik, nübüvvet. 111b/15.
- ilerü : ilerisi; öncesi. 57a/2; 61a/8; 82b/5.
- ilerüki : önceki, önceden. 56b/1; 61a/8.
- ileş- : (söz ile) kınamak. 14b/8.
- iley : ön, ön taraf. 1b/10; 68b/13; 137a/12.
- ilgerü : önce, daha önce; ileriye doğru. 72a/10; 81b/19; 143a/33.
- ilik : ilk, ilk olarak. 131a/6.
- ilk : ilk, önce. 139a/10; 142a/1.
- ilt- : götürmek, ulaştırmak. 9b/17; 15b/10; 17a/2; 31a/18.
- ilttür- : göndermek, göndertmek. 107b/9.
- ilük : alay. istihza. 33b/7.
- ilükle- : alay etmek, istihza. 34a/3.
- ilüklen- : alay edilmek, alaya maruz kalmak. 34a/2.
- imdi : şimdi, şu anda. 30a/32; 36a/6; 71a/15.
- imen- : rahatsız olmak, taciz olunmak. 30b/16.
- imgenlen- : zahmetli olmak; eziyet verici olmak. 116b/4.
- imle- : işaret etmek. 12a/5.
- imrül- : teskin olmak. 29a/26; 29b/18.
- in : en, genişlik. 48b/13.
- in- : inmek, nüzul olunmak; irsal olunmak. 25b/2; 58a/12; 61b/5.
- inan- : iman getirmek, inanmak. 73b/1; 86a/14; 92b/7; 94a/2.
- inç : rahat, sakin. 37b/5.
- inçlik : rahatlık, sakinlik. 34a/6.

- inde- : çağırarak, seslenmek. 36a/1; 65b/7; 73a/1; 76a/4; 81a/8.
- indür- : indirmek, nüzul etmek. 41a/5; 49a/8; 58b/10; 83a/4.
- indürül- : indirilmek, nüzul edilmek. 105a/10.
- inül- : indirilmek; nüzul; irsal. 10b/5.
- ingen : deve denilen hayvan. 63a/1; 132b/24.
- ingen : çok; pek çok. 38a/6; 105b/15.
- inde- : araştırmak; soruşturmak. 145a/23; 145b/14.
- irik : haşin, sert (huylu). 99b/13.
- iring : irin. 71b/15; 104b/19.
- irte- : araştırmak. 87b/19.
- isig : sıcak. 141b/8.
- issi : sıcak, sıcak olan. 143b/12.
- issig : sıcaklık, sıcak. 38b/16.
- issiglik : sıcaklık. 38b/16.
- iste- : aramak, araştırmak; istemek. 83b/9; 125a/8; 132a/14;
137a/9; 143a/36.
- isted- : 9a/34. bk. istet-.
- istet- : aratmak. 9a/34; 133a/15.
- isteyiçi : arayan, talip; öğrenci. 137a/20.
- iş : iş; amel. 27a/19; 72a/6.
- iş : eş, arkadaş. 21b/5; 141a/13.
- işçi : işçi, amele. 132b/12.
- işig : kapı eşiği. 35b/15.
- işit- : işitmek, duymak. 37a/7. bk. eşit-.
- işle- : yapmak, yerine getirmek, ifa etmek. 56a/5; 68b/17; 72b/1;
124a/7.
- işlen- : arkadaş olmak; dost kabul etmek. 6b/2; 34a/6.

- it : köpek de denilen hayvan. 2b/1.
- it- : süslemek; düzenlemek, hazırlamak. 18b/21; 24a/3; 39a/28; 145a/30.
- itdür- : hazırlattırmak. 28a/26.
- itingü : hazırlanacak, süslenilecek zaman. 21a/4.
- itüg : kural; şart; destur. 6a/2.
- iv- : ivmek, acele etmek. 55a/7.
- iw : ev, hane. 31a/2; 39a/4; 81b/4.
- iw- : acele etmek. 15b/9; 23a/7; 25a/2; 30a/26; 36b/6; 59a/8; 119b/2.
- iwek : acelecilik, acele. 33b/8.
- iwmeklik : acele etme hali, acelecilik. 52a/9.
- iwtür- : acele ettirmek, aceleye getirmek. 23a/6; 33b/8.
- *iylegü : bayram, eğlence. 38a/28.
- iz : iz. 1a/2; 23a/7; 75b/1.
- izer- : 7a/7. bk. ider-.

- kabık : kabuk. 68b/11; 146b/9.
- kabuk : kabuk. 137b/15.
- kaç- : kaçmak, uzaklaşmak. 82a/12; 86b/7.
- kaçan : cümle başlatıcı kelime; -diği zaman. 47a/5; 93b/10.
- kaçgın : kaçma, kaçış. 9a/14.
- kağaş : kardeş. 8b/12; 14a/7; 27b/29; 38a/26.
- kağgan- : kazanmak, kesbetmek. 5b/2; 56a/10; 118a/6.
- kaçgu : kaygı, elem. 20b/4; 35b/5; 94a/3.
- kağgılık : kaygılı, endişeli. 28b/4.

- kağguluğ : kaygılı, endişeli. 9b/34.
- kağguluk : kaygılı, endişeli. 146a/29.
- kağgur- : kaygılanmak. 18a/9; 28a/4; 77a/14.
- kadır : sert; katı; güç. 17a/26.
- kağra : geriye, geriye doğru. 5b/10.
- kal- : kalmak, bulunmak. 41a/3, 8.
- kaldur- : kaldırmak, yükseltmek. 49a/6; 144a/9.
- kalınlık : en, genişlik. 48b/13.
- kaling : çeyiz, mihir. 49a/10; 136b/9.
- kalkan : siperlik, kalkan. 90a/11.
- kamaş- : kamaşmak. 119a/6.
- kaıçı : kaıçı. 145b/8.
- kaıu : hep, hepsi. 136b/5.
- kaıuğ : hep, tamamen, bütünüyle. 39a/30; 58a/12.
- kaı : kan. 27b/13; 129b/17.
- kaıat : kanat. 29b/2; 137a/14.
- kaıça : nereye kadar, nasıl? 82a/5; 126a/9.
- kaıda : nereye? 141a/14.
- kaıdıı : nereden? 134b/20.
- kaıdur- : doyurmak, kanmasını sağlamak. 122a/10.
- kaıı : hani. 129a/32.
- kaıkara : çok siyah; çok koyu. 127a/14.
- kaı : kap kacak. 131b/2.
- kaıla- : kaplamak, tamamen bürümek. 146b/20; 147a/19.
- kaısa- : kapsamak, ihata etmek. 3b/1; 6a/4; 129b/13.
- kaıu : kapı. 105b/12; 143b/5; 144b/12.
- kaıuğ : kapı. 27a/4, 14; 100b/3.

- kar : kar. 68b/14.
- kar- : karıştırmak, bulaştırmak. 143a/8.
- kara : siyah, kara. 69a/19; 122b/4; 130b/9.
- karabaş : köle. 27b/22; 136b/10.
- karagu : kör, âmâ. 25b/5.
- karakul : köle. 65b/5.
- karalık : is, duman. 125b/10.
- karandaş : 81b/8. bk. karındaş.
- karangku : karanlık; gece. 28b/8; 100b/11; 117b/19.
- karangkuluk : karanlık; gece. 74a/3; 135b/12.
- karar- : (gün) kararmak. 28b/39.
- karart- : yakmak, kızartmak. 69b/15.
- kardaş : kardeş. 106b/3.
- karı : yaşlanmış, kocamış. 38b/13.
- karı : karış. 1b/10; 16b/18; 29a/12; 29a/13.
- karı- : yaşlanmak, kocamak. 138a/2; 142a/13.
- karıg : birbirine karışma noktası. 10b/28; 31a/31; 123a/1.
- karılık : yaşlılık. 128b/3.
- karın : mide, karın. 10b/29.
- karım : çukur, dehliz. 129b/9, 17.
- karınca : karınca. 95a/5.
- karındaş : kardeş. 106b/5; 125b/4.
- karışıqsız : saf, halis. 14a/5.
- kark- : 20b/8. bk. kork-.
- karşu : karşısına, karşısında. 56b/14; 145b/27.
- kaş : göz üzerindeki tüyler. 12a/5.
- kaş : dağ ve tepelerdeki çıkıntılar. 37a/2.

- kat : tabaka. 99a/6.
- kat : kat, huzur. 15b/4; 27a/5.
- kat- : katmak, karıştırmak. 57b/9.
- kata : kez, defa. 72a/6; 135b/10.
- katıg : sert; şiddetli; şiddetlice; kuvvetli. 27a/13, 17; 30b/36;
75a/8; 141a/4.
- katıgılan- : çabalamak, uğraşmak. 8a/10; 36b/10.
- katıgılık : kuvvet, güç; zorluk, eziyet. 36a/12; 37a/3; 75a/8; 125a/13.
- katıgsıgılı : çok sert, şiddetli. 36a/9.
- katıl- : birbirine karışmak. 126b/9.
- katıl- : müdahale etmek. 28a/1; 129b/16.
- katılış : birleşme noktası, mecma. 5b/5; 10b/24.
- kat kat bol- : artmak, ziyade olmak. 93b/5.
- katla- : kez, defa. 61b/11.
- katlan- : sabretmek, katlanmak. 87b/3.
- katlaşdur- : artırmak, sürdürmek. 114a/5.
- katlaştur- : artırmak. 87a/10.
- katul- : müdahale etmek. 27b/15.
- kavşur- : eşmek, (iki ucu) kavuşturmak. 58b/7.
- kaya : yamaç, tepe. 183a/16; 138b/4.
- kayda : nerede? 9a/19; 11b/2.
- kaydın : nereden? 129a/24.
- kaygu : kaygı. 65b/3.
- kayguluğ : kaygılı, endişeli. 65b/5.
- kayguluk : 145a/3. bk. kayguluğ.
- kaygur- : endişe etmek. 71b/13; 138b/3.
- kayık- : değişmek; başka bir hal almak. 42a/2; 118a/1.

- kaykan- : ögünmek. 75a/4.
- kayna- : kaynamak. 55b/9; 62b/2; 123a/1; 126a/2.
- kaynat- : kaynatmak. 126a/4.
- kayna : geri, geriye. 29a/25; 118a/5; 129a/36.
- kayrak : uzak, uzakta. 115b/19.
- kaysı : hangisi. 86b/5.
- kaysu : hangi, hangisi. 88b/1.
- kayt- : geri dönmek; vaz geçmek. 46a/11; 84a/12; 90b/13; 93a/2.
- kaytar- : geri dönmek, döndürmek. 36a/2; 110a/18; 130b/1.
- kayu : kim neresi, nerede? 22a/6; 30b/33; 39a/12; 61a/10; 77a/1.
- kazanç : ürün; kesbedilen şey. 56a/11.
- kazaş : 13a/1; 29b/12, 33. bk. kaşaş.
- kazdur- : kazdırmak. 129b/9.
- kazı : kazımak. 126a/4.
- kaznak : hazine dairesi. 28b/21.
- kazuk : kazık, direk. 122b/3; 133a/11, 24.
- kebüt : dükkan. 9b/12.
- keç- : geçmek; uzaklaşmak; bitmek. 21a/5; 30b/36; 37a/6; 41a/2.
- keçür- : (zaman) geçirmek; bağışlamak. 11a/17; 26b/27; 70b/4; 93a/11
- keç- : giymek, giyinmek. 3a/9; 69a/2.
- keçim : elbise. 3a/9.
- kedük : gedik, delik. 49a/6; 96b/16.
- kel- : gelmek; vuku bulmak. 38b/16; 55b/13; 73a/11; 97a/10;
131b/12.
- kelāb : alay, taciz, istihza. 34a/3; 119a/5.
- kelābla- : alaya almak. 5a/8; 8b/3.
- keliş- : birlekte, toplanarak gelmek. 23a/7.

- kelimeçi : tercüman. 143a/25.
- keltür- : getirmek; yapmak, işlemek; ortaya koymak. 6b/1; 10b/29;
38b/20; 59a/11; 105b/13.
- kemi : gemi. 31b/25; 103b/10.
- kemiş- : atmak, fırlatmak. 17b/19; 30b/23; 35a/5; 54a/10.
- kemüş- : 111a/14. bk. kemiş-.
- keñç : genç, gençlik. 18a/33; 18b/6; 30a/9.
- kend : şehir, kent. 2a/4; 9a/3; 29b/30; 37a/1; 39a/17.
- kendü : kendi, kendisi. 18b/5; 56a/9; 59b/3.
- kent : şehir, kent. 61a/9; 80b/4.
- kengeş : tedbir; tahkikat. 28a/33.
- kengeş- : danışıp konuşmak; tartışmak. 9a/13; 26b/4; 38b/9.
- kepelek : kelebek. 141b/4.
- ker- : germek. 133a/27.
- kerçikle- : tasdik etmek. 145a/26.
- kerek : gerek, gerekli. 17b/8; 28b/20; 29b/21; 76b/2.
- kerpiç : kerpiç. 132b/2, 13.
- kes- : kesmek; ayırmak. 63a/3; 101a/19.
- kesek : parça; bölük. 31b/6, 21; 34b/10.
- keslin- : kesilmek, koparılmak. 69a/14.
- kestir- : kestirmek. 49b/6.
- kesül- : uzatmak. 9a/32.
- kesül- : bitmek, sona ermek. 81b/13.
- keş keş kıl- : parçalamak. 36b/9.
- ketür- : getirmek, ulaştırmak. 81b/4; 138b/10.
- key- : giymek, giyinmek. 145a/33.
- keyik : geyik denilen hayvan. 27b/18, 26; 39a/14, 15; 126a/2.

- keyillen- : ölçekle ölçüp vermek. 127a/7.
- kez- : dolaşmak, gezmek. 126a/9.
- kezdür- : gezdirmek, dolaştırmak. 81b/4.
- kezke- : gezlemek, nişan almak. 27b/27.
- kığar- : haykırmak, çığlık atmak. 9a/14.
- kığır- : çağırmak, seslenmek. 138b/5; 145a/10.
- kığur- : seslenmek. 141b/10, 12.
- kıkır- : yüksek sesle bağışmak. 52b/1; 63a/3; 125a/1.
- kıl- : ifa etmek; yerine getirmek. 36b/5, 8; 59b/8; 101a/19.
- kılavuzluk : yol göstericilik. 143a/36.
- kılıç : kılıç. 26b/17; 27b/1; 62a/3.
- kılış- : (birlikte çalışarak) ifa etmek. 54b/11.
- kın : azap, işkence. 7b/1; 21b/7; 58a/1; 123a/3.
- kına- : azap etmek. 7b/1; 56b/1; 80a/6.
- kınan- : azap edilmek. 28b/12.
- kır- : kırmak, parçalamak; helâk etmek, öldürmek. 39a/29; 49b/7.
- kırnak : cariye. 123a/4.
- kıs- : sıkmak, sıkıştırmak. 138a/18.
- kıska : kısa. 64a/16; 115b/17; 122b/4; 139a/21.
- kış : kış mevsimi. 17a/29; 54b/6; 143b/12.
- kış- : uzaklaşmak, kaçmak. 50b/4.
- kışkı : kışın ortaya çıkan. 18a/14.
- kıştur- : (başka yöne) eğmek, eğdirmek; (doğru yoldan) çevirmek.
86b/18.
- kışuk : galiz, pek fena. 95b/6; 96a/3.
- kız : bakire, kız. 57b/5; 69a/17; 86a/19.
- kızar- : kızarmak. 147a/1.

- kızdur- : (ateşte) kızdırmak. 126a/4.
- kızgıya kıl- : azap etmek. 9a/9.
- kızıl : kırmızı renk. 69a/2; 122b/4; 132a/6; 143b/1.
- kibi : gibi edatı. 47b/13; 111b/5; 141b/5.
- kiç : geç, en sonra. 22b/1.
- kiçrek kal- : ebedî olmak. 22b/1.
- kiçig : boyutları küçük olan; (yaşı) küçük. 4b/4; 30a/9; 38a/20; 48b/9.
- kider- : arıtmak, temizlemek. 137b/15.
- kiğin : sonra, daha sonra. 9b/35; 27a/6; 39b/13; 132b/8.
- kilit : anahtar, kilit. 17a/25.
- kimi : gemi. 62b/1.
- kimer : kişi, şahıs. 26a/10.
- kimerse : kimse, kişi. 38a/8.
- kimse : kimse, kişi. 61a/8; 73b/1; 132a/17.
- king : geniş, ferah. 77b/1; 111a/13.
- kinglik : genişlik, ferahlık, rahatlık. 1b/7; 77b/2; 133b/5.
- kingüt- : genişletmek, ferahlatmak. 29a/29, 30.
- kir : kir, pislik. 144a/13.
- kir- : girmek. 72b/7; 79b/11; 87a/8.
- kirgöl- : girdirilmek. 14b/6.
- kirtgün- : inanmak, iman getirmek. 22b/6.
- kirtü : gerçek, doğru, hak. 57a/2; 130b/1; 134a/6.
- kirtülik : hak, doğru. 33a/3; 70a/11.
- kirtülüg : hak, doğru. 37a/3.
- kirtün- : inanmak, iman getirmek. 5a/4; 22a/7; 22b/3; 30b/30; 138b/10.
- kirtünün- : inanmak. 7b/1.

- kirü : geri, geriye doğru. 124a/1; 138b/19; 143a/30, 33.
- kişen : bağ, kelepçe. 38b/11.
- kişi : kişi, şahıs; eş, zevce. 29b/30; 37a/3; 62a/10.
- kişne- : (at) kişnemek. 132b/26.
- kit- : gitmek, uzaklaşmak, kaybolmak. 17b/14; 76a/7; 89b/12.
- kiter- : uzaklaştırmak; kaybolmasını sağlamak. 3a/1; 60b/5; 68b/11;
106a/19; 114b/7.
- kiwür- : girdirmek. 132b/2.
- kiwrül- : girdirilmek; atılmak. 107b/8.
- kiwür- : girdirmek; atmak, salmak. 11a/12; 17a/6; 35b/4; 62b/2;
126b/14.
- kizin : 33a/6. bk. kiğin.
- kizle- : gizlemek, saklamak. 9a/18; 18a/5; 22a/3.
- kizlençü : gizli, saklı. 11a/37; 11b/1.
- kizli : gizli, saklı. 108b/3.
- kizlin : gizlice, habersiz. 100b/9.
- kizlü : gizli, saklı. 97b/9.
- koğ- : bırakmak, terketmek. 14b/10; 18b/18; 21a/7.
- koğul- : koyulmak(?). 4b/2.
- kol : taraf, yön cihet. 14a/6; 133a/10.
- kol : vücuttaki organ. 9a/32; 69b/3.
- kol- : istemek. 30b/35; 47a/10.
- kolan : yaban eşeği. 118b/7.
- koldaş : arkadaş. 58b/1.
- koltuk : kollarla vücudun birleşme noktası. 20a/2.
- komi- : zuhur etmek, ortaya çıkmak. 29a/25.
- konşı : komşu. 146b/17.

- konuk : misafir, konuk. 6b/4; 29b/31.
- konukçı : misafirperver. 143a/21.
- konukla- : misafir etmek. 49b/7.
- kongur- : koparmak, sökmek. 24b/3.
- kop- : ayağa kalkmak, doğrulmak; dirilmek. 13a/6; 27a/15; 77b/2; 125b/15.
- kopar- : doğrulmak, yükseltmek, düzeltmek, kaldırmak. 6b/5; 62b/8; 76b/7; 78a/9; 115a/14; 147a/18.
- koparul- : kaldırılmak, diriltilmek. 12a/8.
- kork- : korkmak. 30a/11; 40a/2.
- korkıncı : dehşet, korku. 22a/4; 33a/7.
- korku : korku, korkma. 51a/3; 132b/26.
- korkuğ : korku. 80a/2; 82a/14.
- korkuncı : dehşet, korku. 61b/4; 132b/2.
- korkut- : korkutmak; ihtar etmek. 37b/12; 54b/8; 97a/10.
- korkutul- : ihtar edilmek, tenbih edilmek. 5a/8.
- korkuz- : kaygılanmak, kederlenmek. 75a/3.
- koş- : bir araya getirmek; tasnif etmek. 9a/31.
- kovak : kuru, bitkisiz; sert. 1a/4; 103a/18.
- kow- : kovalamak. 27b/18.
- koy : koyun. 29b/30.
- koy- : bırakmak, koymak. 60b/4; 61a/8; 139a/6.
- koyçı : çoban. 9a/16; 30a/6.
- koyçılık : hayvan gütmek, çobanlık. 28b/20.
- koyul- : bırakılmak, koyulmak. 104b/9.
- koyun : koyun. 63a/4. bk. koy.
- koz- : 19a/12; 28b/24; 40a/3; 62b/3. bk. kod-.

- köçmeklik : dönüş, dönme; ayrılma. 8b/5.
- kögüs : göğüs, sine. 119b/19; 130a/12.
- kök : gök, sema. 124a/13.
- kök : kök, dip, sap. 21b/7.
- kölege : gölge. 29a/15.
- kölge : gölge. 33b/2; 69a/10.
- köm- : gömmek, defn etmek. 10a/35; 92a/8.
- kön- : dönmek; doğrulmak. 60a/4; 111a/7.
- köndür- : doğrultmak; doğru yola getirmek. 1b/9; 41a/3; 75b/1.
- köndürül- : doğru yola getirilmek. 1b/8.
- köni : doğru, hak. 34b/4; 35b/1; 41a/4.
- könilik : doğruluk, hak. 37b/2; 59b/9.
- könilik : Kur'ân-ı Kerim. 111a/4.
- könülük : doğruluk. 111a/10.
- könger- : doğrultmak. 11a/26.
- köngre : köşe, bucak. 132a/19.
- köngül : gönül; zamir; iç dünya. 38b/4; 58b/12; 99b/13.
- köp : çok; ziyade. 39a/6; 75b/1; 116a/2.
- köplük : çok olma, ziyadelik. 111a/13.
- köprü : köprü. 133a/27.
- kör- : görmek. 38b/2; 56a/2; 58b/12.
- körk : güzellik. 10b/3; 73b/13; 76a/7.
- körket- : göstermek. 10b/17; 40b/2.
- körklü : iyi, haşmetli. 84a/3.
- körklüg : güzel, hoş; hüsnâ; fevkalade, harikulade; haşmetli. 17b/14;
19a/16; 28a/20; 38a/12; 93b/5; 133a/21; 143a/23.
- körklük : iyilik, iyi cevap. 7b/2.

- körküt- : göstermek. 8a/6; 10a/37; 18b/35; 38a/15.
- körküz- : göstermek. 8b/10; 10a/32.
- körter- : göstermek. 58b/6; 124a/9; 129a/28; 140b/16.
- körter- : yükseltmek, doğrultmak; inşa etmek. 146b/22.
- körük : körük. 8a/1.
- körün- : görünmek; görülmek. 18b/34.
- köse : köse, sakalsız. 69a/19.
- köter- : yükseltmek, yukarı çıkartmak. 124a/13.
- kötür- : kaldırmak, yükseltmek; götürmek. 24a/9; 27b/13; 29a/13;
29b/6; 62a/9.
- kötürül- : yükseltilmek. 55b/9; 125a/10; 131b/2.
- kötürt- : götürmek, taşıtmak. 103a/16.
- köy- : yanmak. 29b/4.
- köydür- : yakmak. 30b/10; 71b/15; 104b/5; 106b/9.
- köydürül- : yakılmak. 117a/15.
- köyün- : yanmak. 117a/13.
- köz : göz. 12a/5; 37b/19; 63a/9.
- közed- : beklemek. 57a/8; 63a/1.
- közer- : erimek, bitmek. 16b/28.
- közez- : korumak, muhafaza etmek. 11b/10; 17b/22; 24a/1; 31b/33.
- közezçi : muhafaza eden, koruyan (Tanrı). 38b/26.
- közezil- : muhafaza edilmek. 33b/2.
- közsiz : âmâ, kör. 25b/5.
- közsüz : âmâ, kör. 18b/22; 124b/12.
- kuduğ : kuyu. 29a/12; 38b/32; 66a/18.
- kul : köle, bende, abd. 38b/23; 40b/9; 62a/6; 143a/8.
- kulağ : 143a/32. bk. kulak.

- kulak : kulak. 98b/1.
- kulak tut- : dinlemek. 26b/18; 125a/7.
- kullık kıl- : ibadet etmek. 108a/10.
- kulup : kulp, tutacak yer. 68b/9.
- kum : (denizde) dalga. 129b/12.
- kumaçı : taş işleyen işçi (?). 39a/29.
- kur : kez, defa. 125a/2.
- kur- : kurmak, hazırlamak. 132b/21.
- kurı- : kurumak. 16b/21; 64b/13.
- kurıt- : kurutmak. 31a/34.
- kurla : kez, defa. 35b/13; 58b/6; 61b/10; 125a/5.
- kurt : kurt denilen vahşi hayvan. 52a/5.
- kurtar- : kurtarmak. 30a/30; 135a/13.
- kurtğa : yaşlı kadın. 17b/16; 35b/9.
- kurtğar- : kurtarmak. 98b/14.
- kurtğa : 17b/6. bk. kurtğa.
- kurtulmak : kurtuluş, necat. 142b/5.
- kuru- : kurumak. 47a/12.
- kuruğ : kuru. 11a/1; 22b/9; 130b/9.
- kuş : kuş. 52a/5; 143a/34.
- kuşluk : tan vakti. 21b/5; 136b/26.
- kuğar- : kurtarmak. 10b/5; 23a/1; 36a/6; 87a/19; 129a/31.
- kutul- : kurtulmak. 41a/9; 62b/1.
- kuyuğ : kuyu. 127a/14; 143b/5.
- kızı : koyunun yavrusu. 146a/18.
- küç : güç, kuvvet. 3b/4; 22b/3.
- küçe- : zorlamak. 6a/9.

- küçey : zor, güç. 62a/5; 112a/19; 116a/8.
küçeylik : zorluk, güçlük. 42a/1; 42b/2; 50b/3; 82a/19.
küçeyleş- : birbirine karşı sert davranmak. 94b/2.
küçlen- : güç kazanmak; sağlamlaşmak. 28a/13.
küçlig : güçlü, kuvvetli. 20a/6.
küçlüg : güçlü. 141b/1.
küdegü : güveyi, enişte. 26b/19; 27a/11.
küdegülig : evli, bekâr olmayan. 26b/11.
kül- : gülmek. 61a/2; 124b/9.
külüş- : gülüşmek, gülmek. 128a/3.
külütkü : oyun, eğlence. 74b/5.
kümiş : gümüş denilen metal. 45a/15; 132a/21.
kümişçi : kıymetli maden arayan. 132b/10.
kümüş : 55b/6. bk. kümiş.
kün : gün. 2a/8; 63b/7.
kün : güneş. 1b/6, 7.
küngük : koltuk altı. 29a/24; 29b/23; 30a/27.
kündüz : gündüz. 33b/3; 54b/6; 113a/12.
küneş : güneş. 29a/14; 68a/7; 126a/5.
küng : köle. 39b/35.
küwen- : öğünmek. 75a/4; 129a/22.
küwre- : zayıflamak; mecalsiz kalmak. 11b/12.
küzegü : 27a/1. bk. küdegü.

- mançınık : mancınık denilen savaş aleti. 38b/20.
melâmetle- : kınamak. 54b/11.

- melāmetleş- : birbirini kınamak. 101a/8.
mencileyün : benim gibi. 145a/32.
meng : yüzdeki ben. 132b/35.
mengiz : beniz. 56b/3.
mengizlig : ... şeklinde, ... şekilli. 18a/23; 18b/21; 21b/10; 29b/16.
mengü : ebedî. 8b/5; 82b/16.
mengülüg : ebedî olan. 11b/19; 25a/9.
mengzer- : benzemek. 68b/15.
mengzek : sıfat, biçim. 5a/3; 17b/32; 20a/1.
mengzer : benzeyen, benzer. 8b/7; 32a/2; 36a/13; 126b/11; 130a/13.
mengzeş : eş, akran. 147a/8.
meyānçılık : ara buluculuk. 27b/30.
mingar : pınar. 68b/9; 131a/14.
ming : (1000) sayısı. 55a/9; 116b/1.
monçuk : boncuk. 69a/2.
mōngre- : bōğürmek. 23b/4.
munça : bu kadar. 30b/23.
mundağ : bu derece. 17a/28.
mundağın : bu derece. 55a/14.
mundağuk : bu kadar, bu derece. 24a/3; 25b/6.
munduz : budala, aptal. 63a/1.
mungal- : bunalmak. 71a/14.
mungsuz kıl- : ele geçirmek; sarabilmek. 60a/1.
mün- : binmek. 68b/4; 69a/15; 105b/19.
mündür- : bindirmek. 129a/33.

ne	: ne? 60a/5.
neçük	: nasıl? 68b/1.
neerse	: nesne, şey. 126b/3.
nek	: soru edatı. 37b/2; 123b/2.
nelük	: niçin, nasıl? 1b/3; 38a/5.
neng	: nesne, şey. 5a/8; 22b/1.
nerse	: nesne, şey. 24a/7; 141a/5.
neteg	: nasıl? 6a/3; 28b/34; 72a/16.
ni	: ne? 71a/18; 132a/25.
niçe	: nasıl, ne kadar? 59b/10; 141a/1.
niçeme	: her ne kadar. 56a/8; 137a/20.
niçük	: nasıl, ne şekilde? 117a/11; 126b/12.
niçün	: niçin, neden? 118b/19.
nigü	: nasıl? 23a/6; 28a/33.
nime	: dahi. 3a/10; 9a/15; 18b/5; 40b/9; 54b/5.
nişe	: niçin, ne şekilde? 47a/2; 73a/9; 86b/3.
niteg	: nasıl, ne şekilde? 132a/8; 138b/12.

oğaq	: uyanık. 1b/9.
oğal-	: bitirilmek, tamamlanmak. 13b/2.
oğ	: kefalet, velâyet. 101b/17.
oğlan	: oğul; çocuk. 4a/8; 36a/1; 93a/13.
oğra-	: niyet etmek. 18b/9; 27b/8; 28b/27.
oğrı	: hırsız. 11a/34.
oğşa-	: benzetmek. 66a/10.

- oğul : oğul; çocuk. 17a/32; 36b/8.
- oğulçuk : kadın rahmi. 40a/10.
- oğulsuz : kısır (kadın). 12a/1.
- oğur : vakit, dönem, an. 22a/2; 33b/10; 36a/12; 129b/7.
- oğuş : topluluk, kabile. 11b/15; 31a/35.
- oğşa- : benzemek. 10b/3; 67a/3.
- ok : (yayla atılan) ok. 27b/18; 123b/7.
- ok : kuvvetlendirme görevi yapan kelime. 15a/5; 28b/24.
- okı- : çağırmaq, davet etmek. 4b/10; 5a/10; 18b/26; 30a/13.
- okı- : okumak. 52b/9, 10; 58a/8; 62b/5.
- okıgu : Kur'ân-ı Kerim. 5a/3; 19a/12.
- okul- : okunmak, hitap edilmek. 14b/3.
- okıguçı : okuyucu, karî. 17b/19.
- olok : bizzat o; kendisi. 96b/4; 117b/16.
- oltur- : oturmak. 30b/6; 38b/31; 138a/22; 143a/25.
- omça : dal, budak. 103a/18.
- on : (10) sayısı. 37b/7.
- ong : sağ taraf, sağ. 22a/5; 27a/16; 30b/31.
- ongaylık : kolaylık. 7b/2.
- oran : miktar, ölçü. 132a/12.
- oranlıg : miktarı, ölçüsü belli. 143b/1.
- orna- : yerleşmek. 9b/32; 129a/7.
- ornagu : durak, durulacak (yer). 32b/2.
- ornat- : yerleştirmek; bina etmek, inşa etmek. 7a/6; 17b/23; 51b/10;
132b/16.
- orta : orta, merkez. 31b/2; 139a/7.
- ortak : şerik, ortak. 54b/8; 57b/9.

- ortak koş- : şirk, eş koşmak. 110a/8.
- oruç : oruç, ruze, savm. 130a/13; 132a/3; 139a/4.
- orun : yer, mekân, mevki. 11a/12; 17b/14; 21b/4.
- orunluğ : iyi ve hayırlı iş işleyen. 36b/8.
- osanuk : vaz geçmiş, boş vermiş. 3a/2.
- osanukluk : gaflet, dalâlet. 13b/2.
- ot : ateş; kıvılcım. 9a/30; 141a/4.
- ot : bitki. 10b/37; 21a/8; 55b/11.
- otgar- : otlatmak. 21a/9.
- otla- : yerden kopartarak yemek, otlamak. 138a/1.
- otlağ : mera, otlak. 125b/2.
- otun : odun, yakılacak ağaç. 111a/10; 146b/5.
- otung : 37a/4. bk. otun.
- ovun- : ovunmak, oğuşturmak. 4a/2.
- oy- : oymak, delmek. 139b/22.
- oyağ : uyanık, ayık. 49a/8.
- oyağ- : uyanmak, ortaya çıkmak. 58a/12.
- oyak- : ortaya çıkmak; zuhur etmek; doğmak. 52a/14; 128b/2; 139b/30
- oyan- : (uykudan) uyanmak. 68a/7.
- oygan- : uyanmak. 29a/15; 113a/13.
- oyın : oyun, eğlence. 89b/13.
- oyna- : oynamak. 32b/5; 55b/15; 69a/1; 91a/2; 137a/11.
- oyun : oyun eğlence. 125a/3; 130b/2.
- ozak : uyanık, ayık. 26b/26.
- ozan- : uyanmak. 10b/27.
- ozıt- : söndürmek. 9a/29.

- öç : öç, kin. 27b/25.
- öçür- : söndürmek. 9a/29.
- öd : vade; zaman. 5b/2.
- öde- : ödemek; ifa etmek, yerine getirmek. 81b/12; 101a/5; 110a/4.
- ögdül : ögülmüş. 129b/19.
- ögret- : öğretmek. 38b/19; 72b/1; 125a/1.
- ögretil- : öğretilmek, talim edilmek. 6a/3.
- ögül- : ögülmek. 17b/35; 92b/4.
- ögür : gurup, topluluk. 68a/5; 79b/1; 110a/3.
- ögüt : pend, ögüt. 125a/7.
- ögütle- : pend vermek. 138b/3.
- ök : kuvvetlendirme görevindeki kelime. 6b/3; 34b/9; 37b/1.
- öksiz : cahil (?). 29b/16.
- öksüz : garip; öksüz. 27b/13.
- ökün- : pişman olmak. 129b/9.
- öküngü kün : kıyamet günü. 13b/1.
- öl- : ölmek. 38b/12; 56b/2; 141b/22.
- ölçü : ölçü, ölçek. 127a/6.
- öldür- : öldürmek. 27b/23; 38a/8; 90b/3.
- öldürül- : öldürülmek. 15a/3.
- öldürüş- : savaşmak. 73a/6; 82a/11.
- öltür- : öldürmek. 72a/9; 103a/10.
- ölüg : ölü. 18b/17; 126b/9.
- ölüm : ölüm. 33b/5; 109a/1.
- ölüş- : gazaya gitmek. 86b/13.

- ön- : (yerden) bitmek, yükselmek. 4a/6; 39a/18.
- öndür- : yetiştirmek. 49a/7; 51b/11.
- öneşlög : cimrilik, bahillik. 104b/16.
- öng : ön taraf; önce, önceden. 4b/7; 40b/8; 131a/3.
- öngin : farklı, başka. 21b/7; 22a/9.
- öngürd- : 77b/8. bk. öngürt-.
- öngürt- : (önceden) ortaya atmak. 89a/1; 115a/2; 119a/13.
- öp- : öpmek. 133b/19; 145a/28.
- ör- : yükselmek. 58a/3; 64b/2; 128b/1.
- örçineş- : tartışmak, huzursuzluk çıkarmak. 80a/10; 98a/13.
- örceş- : inatlaşmak, öceşmek. 80a/9.
- örklen- : bağlanmak, rapt olunmak. 16b/20.
- ört- : örtmek, kaplamak. 22b/10; 25a/10; 138a/19.
- örte- : yakmak, helak etmek. 129b/13.
- örtmen : dam, çardak. 4a/3.
- örtüg : perde. 7b/4.
- örtüglög : örtülü, kapalı. 19b/6.
- örtülü : 131b/3. bk. örtüglög.
- örtülög : 127a/14. bk. örtüglög.
- öt- : delmek, delip geçmek; geçmek; galip olmak. 2a/10; 34a/8;
107a/16; 142b/11; 143a/36; 143b/3.
- öte- : ödemek. 45a/11; 92a/5.
- ötel- : tamamlanmak. 25a/2.
- ötmek : ekmek. 9b/13; 29b/34.
- ötmekçi : fırıncı. 9b/12.
- ötrü : sonra, daha sonra; dolayı, dolayısıyla. 6a/9; 73a/10.
- ötüg : rica, dilek. 29a/30; 29b/7.

- ötün- : rica etmek, dilek sunmak. 9b/36; 16b/26; 17a/7; 29b/13.
ötür- : delmek, oymak. 6a/7; 8a/2; 11a/31.
öwke : hiddet, öfke. 23a/4; 27a/2; 97a/8; 129a/33.
öwkele- : hiddetlenmek. 18b/8.
öwkeli : hiddetli, kızgın. 91a/4.
öwkelig : hiddetli. 89b/9.
öz : öz, kendi. 12a/4; 38a/11; 90b/7.
öz : 4b/2; 8a/3, 4. bk. öd
özge : başka, farklı. 50b/11; 54b/9; 88b/1; 101a/13.

- P -

- pezirle- : kabul etmek; rıza göstermek. 17b/14. bk. bezerle-.

- R -

- rastlan- : doğrulanmak, tasdik edilmek. 87a/4.
rāzleş- : gizlice fısıldaşmak; sırrını açmak. 77a/9, 12.

- S -

- sa- : saymak, hesap etmek. 15b/9.
şabrlan- : dayanmak, sabretmek. 6a/3.
saç : baştaki tüyler. 18b/29.
saç- : saçmak, fırlatmak. 61b/5; 143a/9.
saçın- : dağılmak. 97a/8.
sağ : sağ taraf. 69b/2; 96a/1.
sağ : sağ, hasta olmayan. 65b/8.
şağır : şağır, duymayan. 34a/8.
şağrak : kadeh. 68b/9.

- sakal : sakal. 23b/10.
- sakçı : saklayıcı, koruyan, hıfz eden. 50b/3.
- sakın- : düşünmek, niyet etmek. 26b/18; 90b/2; 134b/17.
- sakınç : endişe; kaygı; düşünce. 37b/16; 61a/1; 139a/14; 144a/18.
- sakınuk : iyi amel sahibi. 14b/10; 15b/9; 25a/1.
- sakış : sayma, sayış; sayı. 16b/2; 37b/13; 72a/3; 104a/18; 140b/4.
- sakışla- : saymak, hesaplamak. 123a/3; 134b/21; 142b/2.
- sakla- : muhafaza etmek; hıfz etmek. 31b/27; 55a/11; 81a/16; 93b/11.
- saklan- : koruma altına alınmak. 71a/7.
- saktaş- : sataşmak, acıyla inlemek. 38b/21.
- salğum : salkım. 122b/11.
- salın- : sallanmak, salınmak. 129a/22.
- san : sayı, adet. 58a/94; 69a/9; 126b/5.
- san- : saymak. 76b/8.
- san- : düşünmek; fehm etmek; zannetmek. 59b/8; 125a/11; 143a/27.
- sañç- : sañçmak, batırmak. 147a/20.
- sar- : sarmak. 143a/9.
- sarığ : sarı renk. 142b/10.
- sarmaş- : sarılmak. 122b/9.
- sarsıglı : sarsıcı, sarsan. 36a/9.
- saru : sarı renk; sarılık. 137b/15; 143b/1.
- sat- : satmak. 136b/2.
- satalış- : sataştırılmak; (birbirine) ulaştırılmak. 97a/6.
- sataş- : ulaşmak, karşılaşmak. 104a/8.
- satğaş- : sataşmak, karşılaşmak. 50a/10; 89a/4; 122b/10.
- satgın al- : satın almak; alışveriş yapmak. 35b/9.
- satğaş- : karışmak; karşılaşmak. 62a/8; 107b/18.

- savıl- : savulmak, uzaklaşmak; kaçmak. 45b/12.
- savış- : dağılmak, savuşmak. 46a/10.
- sawçı : Peygamber. 14a/10; 110b/6.
- sawur- : savurmak, dağıtmak. 24a/6; 35b/10.
- segird- : segirtmek. 63b/6.
- segri- : sıçramak. 130a/12.
- sekiz : (8) sayısı. 55a/8.
- sekizingi : sekizinci sıra sayısı. 103a/16.
- seksen : (80) sayısı. 139b/5.
- sekü : seki. 132b/14.
- sem : ilâç. 27b/14.
- semirt : beslemek. 131a/15.
- semiz : ağır, zor. 143b/17.
- semüzlik : semirme hastalığı. 138a/3.
- sevgili : sevilen, sevgili. 69a/17.
- sew- : sevmek. 47a/16; 75a/4; 81a/3.
- sewin- : sevinmek. 129a/22.
- sewiñç : hayırlı (haber, iş); seviñç. 5a/6; 17b/13; 145b/1.
- sewinüş- : (hep birlikte) sevinmek. 145b/1.
- sewmeklik : sevgi. 133b/16.
- sewüg : sevilen, sevgili. 17a/1; 27a/27.
- sewüglük : sevgi, sevme duygusu. 18a/16; 20b/2.
- sewünüş- : (birlikte) sevinmek. 145b/28.
- sı- : kırmak; kabul etmemek. 12a/7; 25a/10; 73b/1.
- sığa- : (el ile) sığalamak. 76b/3; 137a/19; 144b/3.
- sıgın- : sığınmak. 81a/1.
- sıgındur- : sığınmasını sağlamak. 17b/13.

sıka-	: 54a/3. bk. sığa-
sın	: kemik. 16b/28.
sın-	: kırılmak, helâk olmak. 62b/3.
sına-	: denemek, sınamak. 11a/11; 20b/4; 33b/6.
sınağ	: deneme, sınav. 37b/5.
sınan-	: denemeye tabi tutulmak. 23b/6.
sındur-	: helâk etmek. 38a/27; 63b/4.
sınuk	: kırık; reddedilmiş. 49a/6.
sınukluk	: ufalanmış olan. 119b/17.
sıva-	: sıvamak, kapatmak. 143a/13.
sıvan-	: sıvanmak, kapanmak. 143a/13.
sıwağçı	: sıva işini yapan. 132b/12.
sız-	: sızmak, damlamak. 145a/32.
sızgur-	: erimek. 8a/1.
sig-	: sekme, atlamak. 142b/4.
sigri-	: sekme, sıçramak. 141a/4.
sigrit-	: seğırtmek. 141a/3.
silke-	: silkelemek. 27a/17; 138a/18.
silkin-	: silkinmek. 123a/8.
singil	: küçük kız kardeş. 26b/11; 27a/1.
singir	: sinir. 63a/3.
singitlik	: afiyetle; sindirerek. 104a/13.
singür-	: yutmak, hazmetmek. 22a/5; 30a/28; 30b/25.
sizik	: şüphe. 40a/8; 42a/4.
sizin-	: şüphe etmek. 42a/2; 110b/4.
soğul-	: (su) çekilmek, emilmek. 98b/19.
sok-	: sokmak. 9b/8; 30a/27.

- sol : sol taraf. 68a/11; 140b/15.
- solu- : hızlı hızlı nefes almak. 141a/3.
- song : son; sonra, daha sonra; arka. 59b/11; 92b/5; 112a/9.
- sor- : soru sormak. 56b/1, 14; 73a/9.
- soriçgan : (soru) soran, sorucu. 105b/14.
- sorıl- : sorulmak. 113a/1.
- soruğ : soru. 118a/10.
- soruk : soru. 103a/2.
- sorul- : sorulmak. 50b/5; 106a/16.
- soruş- : birbirine sormak. 118a/8.
- sowu- : sıcaklığı gitmek, soğumak. 38b/28, 30.
- sowuk : soğuk. 123a/1.
- soyurğa- : ihsanda bulunmak. 16b/26.
- sägül- : sägülmek, tahkir edilmek. 102b/12.
- säkel : hasta. 42b/5; 65b/8.
- säkellik : hastalık, hasta. 117b/11; 147a/18.
- säkli- : kebab yapmak, kızartmak. 10b/23.
- säklin- : kebab yapılmak. 10b/26.
- säklün- : 10b/25. bk. säklin-.
- säklünç : kebab. 28a/18.
- säklünçi : kebab. 28a/20.
- sändür- : sändürmek. 61b/5; 87a/11.
- söz : laf, söz. 93b/1.
- sözle- : konuşmak, hitap etmek. 18a/29; 27b/26; 38b/7.
- sözlen- : söylenmek. 127a/15; 127b/9.
- sözleş- : karşılıklı konuşmak; kararlaştırmak. 3b/3; 21b/4; 93a/8; 9.
- suçuğ : tatlı. 65a/3.

- suçul- : soyunmak; çıkarmak. 19b/3; 29a/19.
sufsa- : fısıldaşmak. 24b/5.
süg- : (yüz) buruşturmak. 117a/6.
sun- : uzatmak. 93b/2.
sunuş- : birbirine uzatmak. 56b/10; 63a/3.
suv : su. 62b/2.
suvar- : sulamak. 39b/1.
suw : su; deniz. 31b/4; 47a/12; 71a/14; 135b/5.
suwar- : su vermek, sulamak. 39b/5; 111a/11.
suwsa- : susamak, su istemek. 25a/7; 139b/10.
suwsızlık : kuraklık. 71a/14.
sü : asker, çeri. 22b/10; 31b/14; 133a/11.
süçüg : tatlı. 99a/2.
süd : süt. 28a/21.
süngük : 117a/12. bk. süngük.
süngük : kemik. 11b/12; 49a/1; 119a/1; 123b/13.
sür- : sürmek, sürüklemek; tard etmek. 10b/5; 22b/2; 141b/1.
sürçek : mesel; hikâye. 100a/9.
süren- : (yerde) sürünmek. 63b/8.
süreş- : birbirine sürtüşmek. 123b/10.
sürmelü : (kaşı gözü) boyalı olan. 69b/1.
sürük- : kovalanmak. 126a/9.
süt : süt. 18a/33; 40a/3; 132b/18.

şiş : şişmek. 26b/28.

- tağ : dağ. 23a/2; 28a/34.
- tağıl- : dağılmak; bir yana ayrılmak; parça parça olmak. 62a/4;
141a/14; 141b/2; 146b/6.
- tağul- : yayılmak, her bir yana gitmek. 90b/17.
- tağı : ve; dahi. 7b/7; 46b/5; 57b/9; 101a/19.
- tağıl- : yayılmak; parça parça olmak; kısım kısım olmak. 55a1/;
82b/2; 118b/8.
- tam : duvar, set, dam. 6b/5; 7b/10; 82a/18; 132b/15.
- tam- : damlamak. 10b/26; 67a/10; 145b/21.
- tamağ : damak. 18b/33.
- tamar : (vücutta) kan damarı; bir kökten etrafa dağılmış uzantılar.
48b/10; 50a/10; 105a/13.
- tamğalığ : damgalı, damga vurulmuş olan. 39b/16.
- tamım : damla. 10b/26.
- tamuğ : cehennem. 8a/5; 37a/4; 68a/11.
- tamuğlık : cehenneme girecek olan. 71b/17; 99a/10.
- tamuğluk : 56b/2, 5; 147a/26. bk. tamuğlık.
- tan- : 33b/7. bk. ten-.
- tanuk : tanık, şahit. 38b/2; 61b/14; 107a/19.
- tanuklık : şahadet, şahitlik; delâlet, delil. 35a/2.
- tanukluk : 48a/5; 82a/9; 133a/22; 140b/10. bk. tanuklık.
- tang : şaşılacak, acaip, tuhaf; mucizevi. 1a/6; 30b/24; 90a/18;
110a/6.
- tang : sabah, tan vakti. 5b/7; 10b/29; 30a/1.
- tangla- : taaccüb etmek, şaşırmak. 27b/20; 61b/1; 129a/15.
- tangsuk : tuhaf, şaşılacak şey. 4b/8; 6a/8.

- tap : yeterli, kâfi. 34b/28; 43b/9.
- tap- : bulmak; ele geçirmek. 9a/20; 11b/3.
- tapa : yan, taraf, cihet; -a/-e doğru. 7a/10; 15b/10; 36b/9;
85b/11.
- taparu : 10b/35; 28a/35. bk. tapa.
- tapın- : tapmak, ibadet etmek. 27a/9; 40b/9; 59b/6.
- tapla- : kabul etmek, razı olmak. 13b/8; 38b/11.
- tapşur- : emanet etmek, teslim etmek. 136a/3.
- tapuğ : hizmet, hürmet, perestiş. 17b/12; 30b/6; 61a/7.
- tapuğcı : hizmetkâr. 30a/29; 72b/1.
- tapuğsak : ibadeti seven, çok zikreden. 16b/33.
- tapukçı : 56b/12. bk. tapuğcı.
- tapun- : tapınmak, ibadet etmek. 8b/9; 15a/2; 36a/14; 36b/9.
- tapunğu : put. 38a/9.
- tar : dar, sıkışık, huzursuz. 25b/4; 81a/6; 139a/9.
- tar- : dağıtmak; huzursuz etmek. 24a/1.
- tara- : (saç v.s.) taramak. 133a/12.
- tarı- : tarla sürmek. 39b/5.
- tarığ : ürün, ekin. 39a/37; 39b/1.
- tarığçılık : çiftçilik. 39b/8.
- tarık- : kaygılanmak, endişeye düşmek. 138b/4.
- tarın- : (tarla) sürmek. 39a/37.
- tarlat- : kısaltmak, azaltmak. 1a/9.
- tarlık : darlık, kıtlık, sıkıntı. 39a/18; 81a/5; 133b/6.
- tart- : çekmek, çıkarmak. 31a/29; 56a/6.
- tart- : (terazi ile) tartmak. 61b/4.
- tartıl- : uzatılmak, çekilmek. 69a/10.

tartmak	: terazi; hesap. 8b/2.
taru	: ücret, karşılık. 30a/37.
taş	: taş, kaya. 9b/8; 31b/26.
taş	: dış, dış taraf. 11a/18; 32b/10; 129b/13.
taşkaru	: dışarı, dışarıya. 27a/16.
taşla-	: taş atmak, recm. 2a/6; 39a/4.
taşra	: dışarı, dış. 58a/2; 67b/3; 128a/11; 138b/14.
taşut-	: taşımak, taşınmasını sağlamak. 38b/13.
tat-	: tatmak, tadını almak; hissetmek. 63a/9, 10; 82b/4; 123a/1.
tatdur-	: tatdırmak, hissettirmek. 40b/7.
tatıg	: tat, lezzet. 127b/11.
tatlıg	: tatlı, lezzetli. 30a/25.
tatlu	: lezzetli; hoş. 18a/10; 143a/23.
tatluğ	: lezzetli, tatlı. 65a/2.
tawar	: mal, mülk. 4a/8; 88a/8; 136b/10.
tawarlıg	: mal sahibi. 3b/4.
tawrat-	: acele etmek. 27b/20.
tay-	: kaymak, düşmek. 131a/14.
tayak	: âsâ, değnek. 19b/8; 22a/3; 29a/21; 31a/32.
tayan-	: yaslanmak. 19b/9; 29a/8; 56a/6; 90b/1.
tayanğu	: dinlenme yeri, istirahatgâh. 3a/6, 10.
tayıg	: kaygan, sağlam olmayan. 4a/1.
teg	: gibi anlamında edat. 68b/16; 132a/9.
teg-	: değmek; ulaşmak; varmak. 5b/6; 12a/2; 136b/6; 144b/21.
tegdür-	: sardırmak, kuşatmak. 61a/10.
teger	: kıymet, paha. 133b/10.
tegi	: dek, değin. 64/6; 132b/22.

- tegil- : ulaştırılmak. 2a/5.
- tegin : dek, değin. 141b/2.
- teyizgin- : dolaşmak, devretmek. 140a/7.
- teyme : her bir (şey). 7a/7; 9b/37; 33b/5; 56a/11.
- tegre : çevre, şevresi, şevrede. 4a/2; 38b/16; 145b/9.
- tegrü : dek, değin. 5b/5; 18a/15.
- teğür- : değiştirmek; yerine başkasını koymak. 6b/10; 58b/10; 70a/17
- teğül : yok, hayır, değil. 131b/10; 138a/7; 140a/3.
- teğür- : ulaştırmak, iletmek. 18b/14; 30a/3; 111b/11.
- tek tur- : konuşmamak. 12b/9.
- tel- : delmek, oymak. 133a/10.
- telik : delik, gedik. 36a/5.
- telim : çok, ziyade; tamamen. 5b/1; 18b/22.
- telin- : delinmek, oyulmak. 36a/4; 56b/12.
- telük : delik, gedik. 11a/14; 139b/10.
- telwe : deli, divane. 30a/18; 38a/18; 102b/18.
- temür : demir denilen metal. 7b/10; 66a/15.
- ten- : inkâr etmek. 5a/7; 8a/6, 7, 8; 8b/1, 3; 37a/3; 55a/7;
135a/16.
- tenmeklik : küfür, inkâr. 6b/10.
- teng : denk, akran. 39b/29.
- teng : azlık, darlık. 90b/14.
- tengel- : yetişmek, denk olmak. 139b/1.
- tengiz : deniz. 5b/5; 36a/11; 65a/9.
- tenglig : kadar, (o) derece, (o) denli. 10b/7; 16b/24; 18b/36; 30b/23
- Tengri : Tanrı, Rab. 59b/9, 11; 90b/5.
- tep- : tepmek, vurmak. 138b/16.

- tepe : tepe, en üst nokta. 27b/6; 146a/22.
- tepre- : hareket etmek. 5b/5; 40a/2.
- tepren- : hareket etmek, kıvıldanmak. 113b/17; 123b/10.
- tepret- : kıvıldatmak, hareket ettirmek. 48b/10; 76a/10; 132b/23.
- tepse- : hiddetlenmek. 18b/8.
- tere : etraf, çevre. 100b/7.
- teri : deri, ten. 3a/5; 55b/1.
- tering : derin. 29a/11; 55b/11.
- tert : hemen, çabucak. 142a/1.
- terkin : hemen, çabucak. 20a/1; 26b/28; 52b/5.
- terle- : terlemek. 50a/3.
- tertlüg : acı, boğazı tırmalayan (içki). 113b/14.
- tezek : pislik, dışkı. 143a/13.
- tezekle- : pislemek. 142b/12.
- tezigin- : dolaşmak, devretmek. 10b/17; 41b/1; 51b/6; 66a/9.
- tezigündür- : dolaştırmak; döndürmek. 55b/13, 14.
- tezik : kaçıran; ürküntü ile kaçışma. 123b/8.
- tık- : tıkamak, doldurmak. 36a/4.
- tıka- : tıkamak, kapatmak. 143a/32.
- tın- : dinmek, durulmak. 129b/15.
- tingla- : dinlemek. 26b/19.
- tırnak : (parmak uçlarındaki) tırnaklar. 43b/7; 136b/22.
- ti- : demek, söylemek. 31b/23; 59b/6; 64b/15.
- tigiz : hakîm. 41b/3; 42b/9; 88a/4.
- tik- : saplamak; doğrultmak. 9b/34; 129b/4; 133a/6.
- tiken : diken. 28b/7; 69a/8; 136a/6; 146b/7.
- tikil- : dikilmek; dik durmak. 37a/3; 64b/2.

- til : dil; lisan. 41b/10; 110b/7; 140b/17; 142a/18.
- tile- : dilemek; meyletmek. 6b/5; 31b/23; 80a/5; 90b/10; 93a/4.
- tilek : dilek; arzu. 145a/34.
- tilen- : niyaz edilmek. 37b/6.
- tilençi : dilenen kişi. 137a/20.
- tilin- : delinmek; oyulmak. 68b/16.
- tilkü : tilki denilen hayvan. 141a/3.
- tir- : toplamak; bir araya getirmek. 8a/5; 15b/9; 21b/5.
- tire- : dayamak; direk dikmek. 142b/5.
- tirek : direk, dayak. 132a/13, 18; 142b/5.
- tirgiz- : diriltmek. 123b/13.
- tirgür- : diriltmek. 38a/8.
- tirgüz- : diriltmek. 9b/35; 18b/23; 40b/4; 52b/5; 96b/8.
- tiri : diri, canlı. 138b/1.
- tiri- : dirilmek. 18b/32.
- tirig : diri, canlı. 10b/1; 13a/4; 18b/1; 109b/16.
- tiriglik : hayat; canlılık. 18b/32; 22b/2; 24a/4.
- tiril- : dirilmek. 10b/32; 22b/5; 70a/4; 131a/1.
- tiril- : toplanmak, bir araya gelmek. 18b/24; 21b/5; 28a/35; 37b/13;
145a/11.
- tirilt- : diriltmek, canlandırmak. 119a/3.
- tirlik : hayat, dirlik. 17a/32.
- tirüg : diri, canlı. 96b/9.
- tirül- : dirilmek. 123b/11.
- tiş : diş. 86b/9.
- tişi : dişi, kadın. 20b/2; 41a/7; 126b/11.
- titre- : titremek; irkilmek. 138a/19; 140b/9.

- titreş- : titreşmek. 123b/10.
- tive : 131b/6. bk. tiwe.
- tiwe : deve denilen hayvan. 30b/12; 43a/8; 70a/9; 103a/10.
- tiyül- : söylenmek. 77b/1, 2.
- tiz : diz. 15a/5; 62b/2; 111b/5.
- tizgin : dizgin. 31a/38.
- toğ- : (güneş) doğmak; dünyaya gelmek. 7b/3; 9a/37; 26a/1; 61a/6;
68b/8; 143b/7; 147a/7.
- toğur- : doğurmak, dünyaya getirmek. 18a/8, 18; 147a/7.
- toğurul- : doğurulmak. 13a/5.
- tokı- : çalmak; hızlıca vurmak; ihtar etmek. 3a/10; 29b/31; 32b/6.
- tokın- : (para) darp edilmek. 9b/13.
- toksan : (90) sayısı. 144a/20.
- toksınç : dokuzuncu. 139a/15.
- tokun- : değmek, dokunmak. 18a/19.
- tokuş : savaş, harp. 79b/10.
- tokuş- : savaşmak. 75a/8; 141a/4; 143a/16, 32.
- tokuşğu : savaş. 37b/19, 20.
- tol- : dolmak. 38b/13; 51a/5.
- toldur- : doldurmak. 70a/7; 123a/4; 139a/1.
- toldurul- : doldurulmak. 110b/6.
- tolı : dolu, dolgun. 144a/12.
- tolu : dolu, dolmuş. 106b/18.
- toluğ : dolu, dolmuş. 132a/18.
- tolun ay : ayın on dördü. 61b/10.
- ton : elbise. 31a/19; 138b/10; 145a/32.
- tonluğ : hal, durum, vaziyet. 17a/29.

- tonguz : domuz denilen hayvan. 123b/1.
- toprak : toprak; yer yüzü. 24a/3; 70a/2; 123a/10.
- toy- : doymak, kanmak. 145b/22; 146a/10.
- toydur- : doyurmak, doymasını sağlamak. 76b/4; 106b/19.
- toz : toz, zerre. 141a/5.
- tög- : dögmek, sertçe vurmak. 141a/13.
- tökül- : dökülmek; düşmek. 18a/12; 126a/1; 126b/8; 130b/8.
- tölek : teskin olmuş, rahat. 146b/20.
- tölelik : sükûnet; rahatlık. 41a/5; 42b/8; 108b/9.
- tölen- : huzura kavuşmak. 3a/9; 119a/12.
- tön- : devretmek, dönme. 123b/8.
- tän- : geriye dönme. 133b/18; 143b/4; 145a/18.
- tängderül- : devrilmek, ters yüz edilmek. 38a/34.
- tängteril- : başka yöne çevrilmek. 23a/5.
- täpe : tepe, üst nokta. 37a/2; 132b/14.
- täre : âdet, görenek. 29a/20; 38a/20.
- tärt : (4) dört sayısı. 132a/6.
- tärtinç : dördüncü. 55b/4.
- tärtüng : dördüncü. 9a/27; 10a/1; 10b/4.
- tärüt- : yaratmak, törütmek. 16b/26; 17b/7; 28b/1; 30a/15; 126b/11.
- täşe- : bezemek, döşemek. 54b/5; 132b/13.
- täşek : döşek. 67b/9; 109a/3; 131b/3.
- täşen- : döşenmek, yayılmak. 131b/3.
- tuç : tunç denilen metal. 52a/5.
- tudak : dudak. 134b/21.
- tul : dul. 95b/4.
- tur- : ayağa kalkmak. 9b/27; 145a/16.

- tur- : kalkmak, bulunmak. 9b/4; 20b/5.
- tunġu : istirahatgâh. 8a/9; 8b/5; 41b/2; 71b/15.
- tunġuz- : yükseltmek; bina etmek. 10a/10.
- turuġlaġ : mekân, mevki. 10a/23.
- tuş- : görmek, karşılaşmak. 8b/8.
- tuştur- : kavuşturmak. 27b/18.
- tut- : (el ile) tutmak. 71a/8.
- tut- : ele geçirmek; ceza vermek; yakalanmak. 5b/2; 6a/9; 9b/13.
- tut- : kabul etmek, tasdik etmek. 6b/4; 9a/15; 125a/7.
- tutak : dudak. 76a/10.
- tutaşı : ebedî. 2a/7; 3b/5; 5b/1; 30a/3.
- tutul- : ele geçirilmek. 66a/14.
- tutçılık : pelteklik; dildeki tutukluk. 29a/29.
- tutşu : ebedî. 18b/1.
- tutuġ : duvar, set. 7b/8.
- tutuġ : rehin, tutu. 56a/10; 118a/6.
- tutun- : kabul etmek; tasdik etmek; 8a/7; 37b/1; 40a/6; 114a/10.
- tutuşdır- : (ateş) tutuşturmak. 38b/14.
- tuydusız : sessizce. 27b/8.
- tuydusuz : sessizce. 34a/1.
- tuy- : duymak, işitmek. 145b/7.
- tü : tüy. 114a/7.
- tüğ- : düğümlemek. 147a/20.
- tüğün : düğüm, bağ. 20a/5; 29a/6, 33; 147b/1.
- tüke- : bitmek, sona ermek. 39b/31.
- tükel : hep, hepsi; tamamen. 17b/19; 28a/22; 39a/24; 143a/37.
- tüken- : bitmek, sona ermek. 69a/14; 138a/15.

- tükenüksiz : sürekli, daimî. 99a/19.
- tüket- : bitirmek, sona erdirmek. 28b/27.
- tün : tûy. 17b/30.
- tün : gece. 9b/18; 28b/39; 32b/9; 38b/34; 52a/12.
- tüp : dip, kök. 29a/12; 30b/19; 59a/12; 61b/14; 62b/8.
- tür- : dürmek, durum haline getirmek. 126a/4.
- türlüg : türlü, çeşitli. 21a/8; 99a/4; 142b/6; 145b/4.
- türül- : dürlmek, durum haline getirilmek. 18b/34.
- türün- : dürmek. 37a/9.
- tüş- : duraklamak, inmek, düşmek. 11a/17; 80a/1; 141b/5; 143a/37;
145a/18; 147a/14.
- tüteş- : yanmak. 9a/28.
- tütün : duman. 64a/14; 69b/14.
- tütüş- : yanmak. 9a/28.
- tükür- : tükürmek. 28b/3; 146a/28.
- tüz : düz, doğru. 3b/7; 12a/10; 123b/1.
- tüz- : doldurmak, düzmek. 7b/10.
- tüzet- : doğrultmak; doğru yola iletmek. 11a/25; 75a/7.
- tüzlük : doğruluk; hak. 75a/7; 94a/1.
- tüzün : yavaşça, yumuşak bir biçimde. 145b/20.

- uç : en son nokta; hudut sınır. 48b/7; 123a/1; 129a/3.
- uç- : uçmak. 18b/22; 143b/2.
- uçmah : cennet. 8b/10; 123b/5; 144a/9.
- uçmahlık : cennete girecek olan. 51b/1.

- uçmak : cennet. 10b/20; 25a/6, 10; 31a/36.
- uçtmah : cennet. 133b/3.
- uçuz : hor, zelil. 24b/8.
- uçuzluk : horluk, zillet. 52b/10.
- uç- : uymak, izlemek. 21a/2; 22b/10.
- uçar- : seçmek, tayin etmek. 25b/10.
- uçı- : uyumak. 9a/34; 9b/19; 10b/37; 29a/15; 132b/28.
- uğu : arkası sıra, müteakip. 9b/33.
- uğu- : 1b/9. bk. uçı-.
- uğur- : seçmek, ayırmak. 20a/9; 25b/1; 81a/8.
- Uğan : Tanrı, Rab. 4a/8; 145b/9.
- uçun- : oğunmak, dövünmek. 145b/23.
- uğut : ferc; namus. 36b/7.
- uk- : anlamak, fehmetmek. 5a/10; 20a/5; 24b/8; 90a/17.
- uktur- : beyan eylemek; izah etmek. 6b/6; 37b/2, 9; 127a/15; 127b/9.
- ukuş : akıl, idrak. 21a/9; 25b/10.
- ulaş- : varmak, ulaşmak. 6a/1; 9a/6.
- ulaşu : daima, her zaman. 103a/15; 113a/17.
- ulaştur- : ulaştırmak. 68b/2.
- ulu : ulu, yüce. 6b/8.
- uluğ : (yaşça) büyük; tuhaf iş, şey. 9b/23; 18a/31; 22a/8; 30b/30; 31a/33; 101a/15.
- uluğluk : yaşlılık, ihtiyarlık. 12a/2.
- uluğla- : tekbir etmek, öğmek. 115b/13.
- uluğsın- : gururlanmak, büyüklük taslamak. 117a/8.
- uluğsun- : 90b/7. bk. uluğsın-.
- ulus : il, ülke, memleket. 11a/17; 37a/1; 39a/17.

- uman- : dilemek, niyaz etmek. 8b/8; 37b/20; 39a/34.
- umang : 37b/9. bk. umuᅇ.
- umuᅇ : umma, umut. 11b/13; 16b/28; 17a/30; 24b/9.
- un : un. 36a/3.
- una- : tasdik etmek, kabul etmek. 17b/18; 25a/5; 143a/30.
- unıt- : 11a/17. bk. unıt-.
- unut- : unutmak. 10b/32; 15a/1; 130b/9, 11.
- unutdur- : unutmasını sağlamak. 83a/1.
- ur- : vurmak; değmek; naksetmek, iyice yerleştirmek. 1a/7; 31a/32; 36b/7; 58b/9; 83a/6; 86a/5; 129a/37; 143a/32.
- urağut : kadın, zevce. 144b/17.
- urdır- : değdirmek. 86a/5.
- uręurluk : hırsızlık yapmak, çalmak. 85b/16.
- uruk : âdet; kural. 5a/5.
- uruk : ip, halat. 30b/12.
- urul- : vaz edilmek, tayin edilmek. 30b/6.
- uruş : kavga, savaş. 28a/1; 82a/7; 86b/13.
- uruş- : savaşmak. 46b/5; 139b/9.
- us : akıl, idrak. 145b/23.
- usbarla- : 17a/23. bk. ısbarla-.
- uşak : küçük, ufak; çocuk. 63a/4; 115b/1; 129b/11; 132b/25.
- uşat- : kırmak, ufalamak. 38a/30.
- uşbu : bu, işte bu. 83a/2; 115b/6; 116a/11; 147a/27.
- uşol : o, işte o. 63b/3.
- uşmah : cennet. 55a/10; 58b/10; 83a/3; 104a/10; 126b/13; 140b/1.
- uşmahlık : cennete girecek olan. 71b/17; 99a/10.
- ut- : üstün gelmek, galip olmak. 30b/2, 3.

- uta- : (ekin) budamak, biçmek. 39b/5.
- utgu : zafer. 30b/3.
- utru : karşı, karşı taraf. 6b/8; 14b/10; 18b/11; 35b/10; 37a/8.
- uw- : (^{سراعاً}) iwmek, acele etmek(?). 108a/1.
- uwtan- : utanmak. 50a/14.
- uwun- : ufalanmak. 4a/7.
- uwut : haya, ar; ferc. 25a/10; 39a/4.
- uy- : uymak; sabretmek, gücü yetmek. 6b/2, 7; 49b/3; 56a/7.
- uya : akraba, eş dost. 47a/17; 71a/19; 81b/16; 82a/2; 146a/33.
- uyku : uyku, uyuma. 122b/4; 123a/1.
- uyu- : 2a/3. bk. uçı-.
- uz- : uymak, izine gitmek. 3a/3; 13b/6; 60a/1; 74b/9; 75b/1;
81b/16.
- uza : eski, eskiden. 129a/2.
- uza- : uzamak. 34a/7; 49a/10.
- uzakı : önceki, eskiden olan. 21a/5; 29a/24.
- uzanlığ : (zaman) uzunluk. 122b/12.
- uzat- : sürdürmek, kalmak. 2b/6.
- uzı- : 9b/16. bk. uçı-.
- uzın : uzun (boy). 122b/4.
- uztur- : ayırmak, seçmek. 78a/6.
- uzu : 9b/29; 40a/6. bk. uğu.
- uzuk : uzun zaman. 74a/11.
- uzun : uzun (zaman, nesne). 16b/24; 17b/19; 64a/16; 69a/19;
122b/12.
- uzunluk : (boyca, zamanca) uzunluk. 124b/2; 132b/13.
- uzur- : seçmek, ayırmak. 14b/3; 19b/4.

- üç : (3) sayısı. 55a/9.
- üçegü : üçer, üç. 10a/1.
- üçegün : üçer, üç. 11a/11.
- üçinç : üçüncü. 139b/4.
- üçünç : üçüncü. 9a/26; 68a/13; 142a/3.
- üküş : çok, pek çok. 20a/7; 116a/2.
- üleş- : paylaşmak. 143a/29.
- üleştür- : paylaştırmak. 80b/13.
- ülgüsiz : nasipsiz, kısmetsiz. 17b/20; 18b/36.
- ülü : pay, parça. 143a/29.
- ülüş : pay, nasip. 59b/3; 75b/6.
- ün : ses, ün. 31b/23; 90b/2; 116b/15.
- ünde- : seslenmek, hitap etmek. 19b/3; 111b/9.
- ünden- : çağırılmak; seslenilmek. 42b/1; 89a/8.
- ünle- : seslenmek. 49b/4.
- üngür : mağara, in. 1a/5; 9b/19, 27.
- ür- : üfleme; haykırmak; (köpek) ürme. 8a/1; 9a/19; 70b/19;
122b/10.
- üril- : üflenmek. 8a/4; 50b/4.
- ürnger- : aklaşmak, beyazlamak. 18b/29.
- ürül- : üflenmek. 24a/10; 116a/7.
- ürüng : beyazlık, aklık. 11b/13; 20a/2; 114a/6.
- üşk : kat, yan, huzur. 7b/4; 9a/14; 30b/6.
- üst : üst taraf. 55b/4.
- üster- : tartışmak, iddialaşmak. 5a/4.

üsteriş-	: karşılıklı tartışmak. 2b/3.
üsteş-	: tartışmak, niza etmek. 5a/6; 40a/5.
üstün	: galip olma, hakim olma; üst. 19a/14; 22a/13; 29b/29.
üşkür-	: hatırlatmak; öğütlemek. 11b/11.
üyür-	: seçmek, tercih etmek. 101b/13.
üze	: üzerine, üzerinde. 1a/2; 101a/8.
üzele	: üzerine. 31b/18.
üzengü	: (koşum takımında) üzengi. 80b/1.
üzengü	: merdiven. 57b/4.
üzer	: ardınca. 119b/8.
üzre	: üzerine, üzerinde. 52b/13.
üzül-	: kesilmek, kopmak. 64b/2; 68b/11.
üzüm	: üzüm. 3b/1.

- Y -

ya	: yay. 123b/7.
yaban	: çöl, dağlık arazi. 54b/6; 70b/16.
yağ-	: yaymak, uzatmak. 1b/10.
yağ-	: yağmak. 71a/15; 130b/1.
yağı	: düşman. 9a/18; 20b/1; 25b/2; 132a/26.
yağmur	: yağmur. 39a/18; 71a/15; 130b/1.
yağşı	: daha güzel, daha iyi. 39b/3; 46b/4; 77b/10; 107b/15; 101a/13.
yahtu	: ışık, ışık kaynağı. 108b/14.
yahtulık	: aydınlık, ışık. 125b/15.
yak-	: yakmak, tutuşturmak. 80a/11; 142b/3.
yaka	: (elbisede) yaka. 27a/17; 29a/34.

- yakāt- : sarırmak, yerinden oynatmak. 33b/1.
- yakın : yakın, yakınında. 2b/6; 27a/16; 27b/29; 58b/7; 118b/3.
- yakınlık : yakın olma, yakınlık. 64a/4; 80b/5; 139a/2.
- yaktur- : yaktırmak. 129b/10.
- yak yawuk : hısım, akraba. 11b/14.
- yalawaç : peygamber. 6a/2; 39a/14; 42a/3.
- yalawaçlık : peygamberlik, nübüvvet. 29b/7.
- yaldıra- : parlamak. 68a/8; 130a/10.
- yalğan : yalan. 21b/1; 29b/27; 30b/10; 56a/1; 90b/4.
- yalğançı : çok yalan söyleyen kimse. 21b/8; 55b/14; 71b/15; 139a/1.
- yalğançılık : yalan söylemek. 21b/2; 82b/10; 90a/8.
- yalğançılık : 22a/6. bk. yalğançılık.
- yalğandır- : yalanlamak; inkâr etmek. 49a/5; 62a/6; 98a/2; 110a/14.
- yalğantur- : yalanlamak; inkâr etmek. 49b/2; 62b/9; 63a/5; 118b/2.
- yalğuz : yalnız, tek başına. 86b/9; 90b/17; 116a/11, 17.
- yalın : (ateş) yalını, alev. 38b/35; 64b/14.
- yalınlan- : alevlenmek, tutuşmak. 95b/5.
- yalıng : çıplak, yalın. 25a/7; 59b/5; 145a/33.
- yalınguz : 27b/6. bk. yalnguz.
- yalınguz : yalnız, tek başına. 9b/9; 129a/18.
- yalmur- : örtmek, gezinmek. 25a/10.
- yalwar- : yalvarmak. 145a/29.
- yaman : kötü; abes. 99b/10.
- yan- : dönmek, geri dönmek. 34b/9, 10; 36b/9; 129a/28; 138b/17;
140b/14.
- yana : yine, tekrar. 1b/8; 99b/6.
- yanakı : bir sonraki. 103a/15.

- yanış- : yakına gelmek, yanaşmak. 145a/18.
- yanışıl- : incinmek, ezilmek. 32b/4.
- yandak şekeri : kudret helvası. 23a/3.
- yandur- : döndürmek, geri çevirmek. 2a/6; 9a/20; 9b/3; 28b/31; 29b/3; 37a/10.
- yandur- : yakmak, alevlendirmek. 142b/4.
- yandurul- : (eski haline) döndürülmek. 3b/5; 13b/3; 33b/6.
- yanış : sığınılacak yer, dönülecek yer. 3b/6; 5a/2.
- yanut : karşılık, ivaz. 3a/10; 8b/2; 19b/6; 28a/4; 33a/8; 36a/13.
- yanğı : yeni. 11a/12.
- yanğıl- : yanılmak, şaşırarak. 14b/4; 29a/1.
- yanğılığ : biçiminde, şeklinde. 129a/23.
- yanğıla : tekrar, yeniden. 75b/3.
- yap- : yapmak, (iş) işlemek. 2a/9.
- yaprağ : 59a/11. bk. yaprak.
- yaprak : yaprak. 64b/8; 123b/10.
- yaptur- : yaptırmak, yapılmasını sağlamak. 38b/12.
- yapurđak : yaprak. 25a/10; 29a/10, 14.
- yar- : ikiye ayırmak, yarmak. 27b/11.
- yar- : nusret vermek, yardım etmek. 35b/6.
- yara- : yaraşmak, uygun gelmek. 130a/4.
- yarağ : tedarik, imkân, güç. 54b/2; 65b/18; 76b/3; 93b/1.
- yarağlığ : uygun, ünasip. 28b/21; 63b/2; 64a/4.
- yarak : 63b/6. bk. yarağ.
- yaraklık : 135b/12. bk. yarağlığ.
- yarasa : yarasa denilen hayvan. 18b/21.
- yaraş : doğru, hak. 1a/9.

- yarat- : yaratmak. 16b/26; 30b/36; 54b/8; 55b/6.
- yaratıl- : yaratılmak. 40a/9; 130a/4.
- yaratuğ : huy, ahlâk, hulk. 99a/19.
- yarı : yardım, fayda. 80b/15; 82a/13.
- yarıçı : yardım eden, arka veren. 20a/5; 38b/26; 54b/3; 95b/3.
- yarıl- : yarılmak, ikiye ayrılmak; parça parça olmak. 18b/26;
27b/13; 52b/5; 125b/15; 126b/8; 147a/26.
- yarın : bugünden sonraki gün. 18b/18; 30a/1; 125b/8.
- yarkum : kıvılcım. 141a/4.
- yarlıg : ferman, hüküm; vahiy. 2b/9; 25a/10; 29b/35; 30a/12; 37b/19.
- yarlık : 22b/8. bk. yarlıg.
- yarlıka- : bağışlamak, affetmek. 36a/12; 41a/1; 60a/; 75b/8; 90b/11;
128a/9.
- yarlıkatu kol : af istemek, affetmesini dilemek. 5a/5; 10b/1.
- yarmak : para. 2a/4.
- yarı : yan, taraf, yön. 9a/37.
- yarı : yarım, yarı. 39b/18; 112b/7.
- yarı : 34a/6; 38b/23; 75a/9. bk. yarı.
- yarı- : parlamak, ışımak. 20b/3.
- yaruk : parlak, aydınlık. 30a/27; 122a/11; 144a/19.
- yarukluk : nurlu, parlak. 127b/10.
- yası : yassı, yuvarlak. 67b/4.
- yasal- : yayılmak, döşenmek. 132a/21.
- yastuk : yastık. 67b/8; 131b/3.
- yaş : yaşanılmış zaman, yaş. 16b/28.
- yaş : taze, yaş. 142a/4.
- yaşar- : yeşermek, çiçeklenmek. 18a/12.

- yaşartdur- : yeşertmek. 18a/26.
yaşı- : parlamak, ışımak. 126a/5.
yaşıl : yeşil renk. 3a/9; 48b/8; 144a/11.
yaşın- : saklanmak, gizlenmek. 30a/29.
yaşna- : parıldamak. 29a/4; 29b/23; 119b/15.
yaşru : gizli; örtülü. 9a/9; 21b/8; 26b/4; 74a/1; 130b/14.
yaşur- : gizlemek, saklamak. 125a/6; 128b/7; 135b/4; 137a/8.
yat- : yatmak, uzanmak. 16b/21; 26b/26.
yat- : yatışmak, sakinleşmek. 123b/12.
yatıg : uyku vakti. 72a/4.
yaw- : yaklaştırmak. 13b/5.
yava kıl- : kaybetmek. 137a/7.
yavı : kaybolmuş. 137a/6.
yawlak : çok, pek çok. 10b/24; 66b/19; 144b/22.
yawu- : yaklaşmak. 31b/34; 61b/13; 71a/7.
yawuk : bk. yak yawuk.
yawuk : yakın. 42b/9; 51b/2; 76b/10.
yawukluk : yakınlık. 7a/1.
yawut- : yaklaştırmak. 102a/17.
yawuz : pek fena, kötü. 4b/8; 35b/6; 109b/19; 140a/10.
yawuzlık : fenalık, kötülük. 140b/17.
yawuzlik : 33b/5. bk. yawuzluk.
yawuzluk : 63b/12; 92b/8. bk. yawuzluk.
yay : yaz; bahar. 54b/6; 143b/12.
yay- : yaymak, döşemek. 49a/7.
yayı- : yayılmak. 131b/3.
yaykı : baharda ortaya çıkan. 17a/25.

- yaz- : çözmek. 9a/22.
- yaz- : (kalemle) yazmak. 50a/15; 123a/3; 138b/11.
- yaz- : karşı çıkmak, asi olmak. 6a/5; 23b/9.
- yazdur- : yazdırmak. 138a/3.
- yazı : ova, kır. 38a/20; 52b/13.
- yazıglıg : yazılı, yazılmış. 127a/14.
- yazıl- : (yazı) yazılmak. 55b/1; 64a/3; 127a/15.
- yazıl- : dağılmak, yayılmak. 146a/15.
- yazım : döşek. 21a/7.
- yazuk : günah. 5b/1; 31a/37; 77a/7; 143b/17.
- yazuklık : günahkâr. 63b/7.
- yazuklu : günahkâr. 73a/11.
- yazukluk : günahkâr. 10b/2; 22b/5; 24b/1; 119a/10.
- yek : şeytan. 25a/8; 36a/10.
- yeme : dahi. 2b/1; 9a/21; 18b/35; 41b/2.
- yemlik : yenilebilir, yemeklik. 2a/5.
- yeng- : koparmak, ezmek. 143a/7.
- yesir : esir, tutsak. 131b/11; 143a/19, 32.
- yet- : çözmek, yaymak. 137a/13, 14.
- yet- : ulaşmak, varmak, denk gelmek, yetişmek. 69a/12; 93b/14;
94a/9; 128a/12; 136a/6; 139b/18.
- yetger- : bulmak, ulaşmak. 6b/3.
- yetgür- : ulaştırmak, değdirmek. 16b/30; 145b/19.
- yetil- : yetişmek, büyüme. 17b/16.
- yeti : geniş, ferah, engin. 80a/18; 87a/12; 96a/1.
- yetliş- : 79b/10. bk. yetlüş-.
- yetlüş- : yetişmek, ulaşmak. 88b/1; 91a/10, 16; 101b/16; 107a/2, 3;

- 116a/15.
- yetür- : ulaştırmak. 109b/14.
- yıdıg : koku, kötü koku. 52b/13; 70a/13; 137b/15.
- yığlan- : koku yaymak, kokmak. 132b/18.
- yıg- : toplamak. 132a/25.
- yıg- : engellemek, mani olmak. 38a/5; 79b/16; 127a/8.
- yıgaç : ağaç. 9a/20; 30a/36; 66b/16; 100a/13.
- yıgıl- : toplanmak, bir araya gelmek. 9b/28; 38b/13; 77a/13.
- yıgıl- : terk etmek, uzaklaşmak. 10b/26; 13b/9; 80b/11; 115b/19.
- yıgla- : ağlamak. 27b/21; 47a/1; 55a/1; 69b/3.
- yıglağan : çok ağlayan, devamlı ağlayan. 127a/4.
- yıglaş- : (hep beraber) ağlamak. 61b/2; 71b/16, 17; 132b/26.
- yıglat- : ağlatmak. 137a/18.
- yıkıl- : yıkılmak, devrilmek. 6b/5; 11a/24.
- yılan : yılan denilen sürüngen. 28b/16; 29b/19; 30a/36; 126b/6.
- yılkı : evcil hayvanların genel adı. 21a/9; 28b/28; 57b/1; 130b/8.
- yıpar : misk. 50a/6; 127b/10; 132b/16.
- yırak : uzak, uzak olan. 9b/37; 27b/28; 37a/7; 132b/7.
- yıt- : helâk olmak, yok olmak. 24a/4.
- yi- : (yemek) yemek. 18a/10; 18b/18; 64a/8; 105a/1.
- yig : iyi, iyisi. 144b/2.
- yigirmi : (20) sayısı. 139a/4.
- yigit : genç; yaşlı olmayan. 31b/25; 38a/36; 76a/6.
- yigitlik : gençlik. 76a/7; 128b/3.
- yigrek : daha iyi, daha güzel. 7a/1; 29b/15; 31a/2; 72b/1.
- yigren- : iğrenmek, tiksirmek. 79a/16; 86b/11; 87a/13.
- yil : rüzgâr, yel. 24a/6; 35b/9; 71a/15; 103a/16.

- yimiş : yemiş, meyve. 17a/25.
- yinçü : inci. 52a/5; 67a/8; 68b/16.
- ying : (elbisede) yen. 71a/10.
- yingi : yeni. 25a/1; 93b/13.
- yipek : ipek. 67a/4.
- yir : yer, yer yüzü. 70a/5.
- yit- : yok olmak, boşa gitmek. 8a/9; 22b/9.
- yiti : (7) sayısı. 2b/2.
- yitiğ : kaybolmuş, yitik. 29a/16.
- yitiğ : yedinci. 139a/11.
- yitmiş : (70) sayısı. 55b/5.
- yitür- : kaybetmek, elden çıkarmak. 23a/1; 58b/1; 137a/7.
- yiği- : çürümek. 49a/4.
- yizek : önde giden grup, öncül. 143a/37.
- yoğlun- : yoğunlaşmak, birikmek. 145b/21.
- yoğun : kalın, yoğun. 39a/30; 132a/11.
- yoğunluk : kalınlık, yoğunluk .69b/1.
- yoğurul- : yoğrulmak. 132a/18; 145b/19.
- yok : yok; değil. 83a/11; 90b/9; 92b/4.
- yokal- : yok olmak, helâk olmak. 109a/6; 140a/4.
- yokarı : 126b/9. bk. yokaru.
- yokaru : yukarı, yukarıya doğru. 31b/15; 64b/5; 125a/10; 131b/3.
- yokat- : helâk etmek. 64a/1.
- yok boğun : hükümsüz, geçersiz. 5a/1.
- yok bozun : 3a/3. bk. yok boğun.
- yokla- : yükselmek, çıkmak. 27b/7; 37a/2; 38b/14.
- yoklat- : yükseltmek. 39a/28.

- yokluk : fena, fanilik. 72a/12.
- yöksul : fakir. 61a/6; 81b/2.
- yöksüllük : fakirlik, yoksulluk. 137a/20.
- yöksuzluk : çaresizlik, miskinlik. 127a/7.
- yol : yol. 60a/4; 80b/7; 130b/8.
- yola- : yolculamak, yola koymak. 10a/34.
- yolçıla- : yola koymak, kılavuzluk etmek. 10a/33; 11a/6; 20b/3; 25a/9.
- yolsuz kıl- : zayi etmek, ziyana uğratmak. 142b/9.
- yolsuz : asi, azgın. 29b/13; 71b/15; 128a/2.
- yon- : yontmak. 38a/7; 133a/10.
- yonğa : çivi. 62a/9.
- yonğuçı : heykel yontucu. 38a/4.
- yorınçğa : yonca. 125b/1.
- yoruğ : yorum, iç anlam. 11b/2.
- yölüt- : tıraş etmek, kesmek. 43b/7.
- yön : cihet, yön. 63b/4; 64b/10.
- yöre : çevre, yöre. 38b/16; 48b/9.
- yören- : çevrilmek, sarınmak. 48b/7.
- yöri- : yürümek, devretmek. 36a/4; 55b/14; 65a/9; 143b/4.
- yörit- : yürütmek. 122b/11.
- yörük : yorum, tefsir. 6b/6; 7a/5.
- yörüş- : (grup halinde) yürümek. 145b/1.
- yu- : yıkamak. 10a/35; 17b/29; 27b/14; 71a/10.
- yul : kaynak, menba. 7a/8; 10b/25.
- yulduz : yıldız. 51b/9; 71a/14; 88b/4.
- yum- : yummak, kapamak. 63b/9; 139b/3.
- yumdar- : dermek, toplamak. 4a/10.

- yumǵı : toplu, topluca. 25b/2.
- yumşaq- : yumuşamak. 38a/16.
- yumşak : yumuşak, nazik, hafif. 20b/8; 30a/25; 113b/19.
- yumşaklan- : dikkatli olmak, sessiz olmak. 2a/5.
- yumşaklık : nezaket, hafiflik. 1b/5; 99b/7.
- yunuǵ : abdest; gusül; yıkanmak. 71a/11.
- yuvlun- : yuvarlanmak. 28b/12.
- yuwun- : yuvarlanmak. 28b/12.
- yüce : yüce, ulu. 127b/8.
- yüdün : (bir) tutam, demet. 28b/10.
- yügür- : koşmak, seğırtmek. 19b/10; 39a/25; 141a/3.
- yügrük : koşucu, yörük. 123b/8.
- yük : yük; (hamile kadının) yükü. 24a/9; 126a/1; 140b/9.
- yükün- : ibadet etmek, tapmak. 4b/5, 6.
- yükle- : yük yüklemek. 126a/1.
- yüklüg : hamile, gebe. 18a/5; 49a/10; 128b/3.
- yüksek : yüksek, ulu. 22a/4.
- yülüş- : temizlenmek(?). 29a/18.
- yülü- : kesmek, tıraş etmek. 143a/8.
- yülüt- : kestirmek, tıraş ettirmek. 143a/9.
- yüng : (koyunda) yün. 66a/10.
- yüngül : hafif. 125b/8; 141b/7.
- yürek : yürek, gönül. 123b/12; 132b/27.
- yüt- : demet edip götürmek. 28b/6.
- yütür- : kaybetmek. 29a/1.
- yüzlen- : karşısına gelmek. 9a/25.
- yüzük : (parmağa takılan) yüzük. 39a/23.

ÖZEL ADLAR DİZİNİ

- ʿAbbās : 28a/19; 146a/9
 17, 20, 23, 27, 30; 143b/4, 6;
- ʿAbbās ibn ʿAbdi'l-Muṭṭalib :
 146a/9
- 124b/12
- ʿAbdu'l-ʿAzīz bin Yahyā : 130a/4
- ʿAbdu'llāh bin ʿAbbās : 61b/13;
 145a/7
- ʿAbdu'llāh bin ʿAmr : 81b/2, 3;
 134a/9; 138b/11
- ʿAbdu'llāh bin Ebī Sulūl : 82a/3
- ʿAbdu'llāh bin Kīlābe : 132a/14;
 132b/35; 133a/4
- ʿAbdu'llāh bin Mes'ūd : 61b/13;
 67b/14; 73b/3
- ʿAbdu'llāh bin Mubārek : 51a/8
- ʿAbdu'llāh bin ʿOsmān : 136b/6, 7
- ʿAbdu'llāh bin ʿÖmer : 108b/16
- ʿAbdu'llāh bin Revāha : 46b/3, 5
- ʿAbdu'llāh bin Selām : 117b/3
- ʿAbdu'llāh bin Ubeyy : 46b/3, 4, 7;
 90b/14, 16, 19; 91a/10, 11;
 91b/12
- ʿAbdu'llāh ibn Şureyh ibn Mālik :
 125a/1, 7
- ʿAbdu'l-Muṭṭalib : 137a/6; 143a/16,
 144b/14
- ʿAbdu'l-ʿUzzā : 146a/32
- ʿAbese : 124b/8
- ʿAcem : 47b/7; 88b/2
- ʿAcim ibn ʿAdiy : 44b/13; 45a/2
- ʿAd : 49b/1; 54a/10; 61a/8; 62b/6;
 103a/7, 12; 132a/9, 11, 23
- Adam : 4b/6; 14b/1; 16b/16, 19;
 25a/4, 5; 39a/34; 50a/9; 51a/11;
 51b/13; 55b/7; 64a/13; 64b/13;
 68a/6, 10; 134b/2; 138b/13;
- ʿAdī : 132a/11
- ʿAdīn : 132a/15
- ʿAdiyāt : 141a/1
- ʿAdn : 87b/9
- ʿAffār : 48a/2
- el-Ahkāf : 16b/5
- Ahmed : 87a/6
- Aḥnūh : 131a/6
- ʿAlī ibn Ebī Tālib : 11b/5; 26b/2;
 27a/14; 28a/17, 18; 39b/30;
 50a/12; 52b/13; 55b/10; 56b/1;

- 64a/6; 68a/16; 77b/13; 80a/6;
82b/13; 129a/2; 133b/18, 19;
134a/1; 139b/2; 140b/5; 142a/4,
15; 144a/14; 145a/25; 147a/18
Al-i 'Imrān : 17b/18; 18b/19, 36
'Amir ibn Tufeyl : 146b/26
'Ammār : 46b/11; 127b/12
'Arab : 27b/4; 42b/1; 45b/3; 47b/7,
15; 48a/10; 67b/9; 88a/8; 109a/11
110a/19; 126a/1; 126b/2; 131b/6;
143a/12, 15; 144b/8, 9, 20;
146b/5
'Arabī : 145b/5
A'rābī : 41b/9; 145b/6
'Arabistān : 55a/14
'Arabiyyet : 57a/12
A'rāf : 31b/21
Arḡur : 61a/6
Aron : 10b/23
'Aş bin Vā'il : 142b/1; 143b/19;
144a/18; 144b/1
Aşhābu'l-kehf : 8b/11; 9a/1, 2,
23, 25, 29; 9b/24; 10a/14;
136b/18
'Aşım : 45a/2
Asiye binti Muzāhim : 29a/33, 35;
96a/6, 7; 133a/20, 22
'Aşr : 142a/5, 7
'Aṭā bin Rebāh : 130a/13
'Atabe ibn Rubey'a : 39b/26, 29
'Attāb ibn Usayd : 47b/10
'Avc ibn 'Unūn : 62b/1
'Avf bin Mālik el-Eşca' : 93a/4
'Ayşe : 44b/6; 57a/3, 4; 60a/10;
61a/1; 84b/14; 113b/10; 124b/6;
128a/13; 138a/13; 142b/10;
144a/3; 145b/23; 147a/12, 27
Azer : 38a/3, 4, 11, 13, 14, 15,
38b/2, 4, 12
'Azrā'il : 10b/10, 15; 49a/5;
123b/9; 145b/11
el-Bakara : 31b/20
Başra : 55a/8; 64a/6; 67b/13
Baṭrus : 9a/27
Bedr : 11b/6; 39b/27; 57b/8; 63b/5,
7; 113b/10; 123a/10; 130b/3
Behrām : 126a/5
Beled : 134a/16, 18
Beni Ādam : 54b/6
Beni Bihrān : 129a/2
Beni Isrā'il : 10a/22; 11a/5;
31a/3, 11, 17, 18, 21, 22, 35;
31b/6, 14, 15, 16, 19; 87a/3;
87b/16; 133a/21; 139b/7

- Benî Kaynuka : 82b/5
Benî Kurayza : 82a/3, 10; 82b/4, 8
Benî Kurza : 82a/13
Benî Muştalîk : 45b/9, 12; 90b/13
Benî Nażîr : 79b/6, 7, 16; 80a/17;
80b/13; 81a/13; 82a/5; 82b/5
Benî Temîm : 45a/16; 45b/7; 46b/10
Benū 'Abd-i Menāf : 141b/19
Benū Kināne : 143a/29
Benū Sehm : 141b/19
Berūz 61a/6
Beytu¹ l-ḥarām : 137a/10
Beytu¹ l-'izzet : 139a/6
Beytu¹ l-ma'mūr : 55b/2, 8
Beytu¹ l-mukaddas : 16b/33; 17b/16;
39a/17, 21, 23, 24, 26, 34;
52b/2; 55a/15; 58b/4, 5; 74a/4;
124a/1; 137b/16, 17
Beytu² r-raḥmān : 74a/4
Bilāl-i Habeşî : 46b/11; 47b/9, 10,
13; 73b/2, 4; 127b/12; 136a/2,
3, 4, 8, 12; 136b/7, 9, 11;
145a/10, 20
Bintü Aḫṭab : 47a/1
Bişr bin Nu'mān : 46b/7, 8
Buḫāra : 9a/28
Burūc : 128b/10
Cābir : 44b/6; 144b/23
Cibril : 95b/2
Cu'c'āl : 90b/14
Cūdî : 137b/17
Cüneyd : 130b/10
Cebrā'îl : 12a/10; 26b/23; 28b/4;
29b/2; 30b/17; 31a/18, 31, 36,
37; 31b/6; 37b/9; 38b/22, 24, 31;
39b/15, 20; 47b/12; 48b/15;
54a/3; 58b/2, 3, 6, 7, 10; 59a/9;
60b/8; 61a/3; 73b/6; 103a/10;
118b/2; 119b/8; 123a/6; 123b/9;
130b/11, 14; 132b/28; 133b/20;
136b/19; 138b/4; 139a/6; 139b/28;
145a/8
Daqyanus : 9a/2, 5, 34; 9b/11; 10a/5
Dāru¹ l-ḥarb : 85a/8; 85b/1, 8
Dāru¹ l-iislām : 85a/6
Dāru² n-nedve : 26b/3; 27a/11
Dāvud : 35b/11, 12, 13, 14; 36a/1,
3; 39a/12, 15, 17, 18, 19, 20,
22, 23, 24, 35, 36, 37; 39b/10,
12, 14, 21, 23; 131a/7
Deccāl : 10b/5
Dıḫyetu¹ l-kehbî : 89b/2, 9
Dımışk : 137b/16
Düldül : 145a/23

Ebreh : 143a/5, 7, 10, 17, 22, 26,
32; 143b/2

Ebū Bekr eṣ-Ṣiddīk : 26b/2; 44b/7;
45a/9, 10, 11; 73a/8; 73b/2, 4;
136a/1, 7, 9, 10, 11, 12, 18;
136b/2, 4, 5, 6, 8, 10, 12;
138b/7; 142a/14; 144a/14; 145a/6,
25

Ebū Bekr-i Verrāk : 139b/25

Ebū Cehl ibn Hiṣām : 26b/5, 11;
27b/7, 22; 28a/4, 14; 124b/12;
125a/7; 126a/10; 127b/12;
138b/15; 139a/1; 142a/14

Ebū Derdā : 131a/4, 5; 146b/12

Ebū Duḥāna : 81b/1

Ebū Hureyre : 47b/1; 69a/18;
72a/17; 81b/7; 127b/3; 139a/10;
142a/4

Ebū Kılābe : 125a/13

Ebū Leheb : 28a/15, 19, 22; 115a/
18; 115b/2; 136b/21; 146a/6, 9,
27, 29, 32

Ebū Sa'īd el-Ḥuzrī : 68b/12; 131a/
1; 133b/17

Ebū Sa'īd ibnu'l-Müseyyeb : 146b/
9, 15

Ebū Sufyān : 134a/24; 146b/5

Ebū Tālib : 27b/16; 28a/19; 32;
81b/7; 137a/4; 143b/1; 146b/9

Ebū 'Ubeyde bin Cerrāh : 79a/1, 2,
3, 6, 10

Ebū Yūsuf : 129a/1

Ebū Zerr el-əifārī : 128b/16; 137b/
15; 139a/10; 139b/31

Ebū'l-hakem : 26b/7, 14; 138b/16

Efsos : 9a/1, 3

Efosos : 9b/10

Elyesa' : 10a/29

el-Enbiyā : 31b/28

Enes bin Mālik : 45a/7; 51a/5; 52a/
13; 59a/1; 61b/13; 70b/7; 138a/2;
139b/28, 32; 141b/9; 144a/9

Enṣārī : 39b/28; 46b/2; 70b/7; 81a/
1, 7, 8, 13, 16; 81b/1, 2, 7, 13,
17; 145a/11

Erbāt : 143a/3, 4, 6, 8

Ereeyte : 143b/17

Erübek ibn Rebi'a : 146b/26

Esed : 49b/9

Esved bin Yagūs : 144b/1

Eṣca' : 48a/2

Evs ibnū'ş-Şāmit : 76a/4, 6

Eyyüb Nāfi' : 11b/7; 36a/11; 37b/
16; 139a/11; 139b/4

Farağ : 132a/10

Fārsī : 88b/2, 4

Fātima ez-Zehrā : 72a/17; 72b/2;

145a/21, 29; 145b/ 4, 5, 6, 9,

10

Fātiha : 16b/24

Fecr : 131b/12

Felağ : 147a/9

Felūş : 143b/3

Ferr : 143b/10

Ferrā : 108b/16

Fil : 142b/5

Filistin : 10b/24

Fir'avn : 20b/7; 23a/1; 23b/3, 13;

29a/33; 30a/13, 14, 16, 23, 28,

29, 31, 35; 30b/1, 5, 12, 17, 19,

28, 29, 35; 31a/1, 2, 4, 5, 6,

12, 17, 22, 23, 24, 25, 26, 27,

29, 36, 37, 38; 31b/1, 2, 3, 4,

5, 7, 13, 14, 16, 21; 49b/1; 54a/

8, 9; 63b/1; 96a/6, 7; 114a/2;

124a/7; 130a/3; 133a/11, 12, 13,

14, 15, 18, 19, 20, 21, 23; 136a/

26

Furkân : 131a/7

ġāşiye : 131a/8, 9

ġabeş : 143a/2; 143b/2

Hābil : 125b/5

el-Ĥacc : 39b/25

Hācer : 38b/33

Ĥadice : 27b/13, 23; 28a/3; 56b/1,

3; 137a/13, 16; 138a/19, 20;

144a/18

Ĥadid : 72a/2, 5

Ĥālid bin Velid : 45a/9, 10; 45b/

14, 15; 59b/4, 5

Ĥalil bin Ahmed : 51a/8; 67b/10

Ĥalime : 137a/6

Hāmān : 31a/38; 31b/1

Ĥamza ibn 'Abdi'l-Muĥtalib : 27b/

14, 22; 39b/30

Ĥarbil : 133a/11, 15, 16, 17, 18

Hāriş bin Kays : 144b/1

Hāriş ibn 'Amir : 134b/18

Hāriş ibn Hişām : 47b/11

Ĥarkil bin el-'Acūz : 139b/4

Hārūn : 14a/7; 18a/21; 19a/2; 20a/

5; 22a/7; 23b/6; 29b/8; 30a/32,

35; 34b/2; 47a/2

Ĥasan Başri : 47a/3; 55b/7; 59a/2;

67a/10; 123a/3; 126b/2; 131b/5;

134a/7, 16; 137a/20; 144b/20

Ĥasan bin Sābit : 45b/2

Ĥassān : 46b/11

- Haşr : 79b/3
Hâtib ibn Ebî Belte'a : 83b/2
Havvâ : 25a/9; 39a/34; 51b/13
Hazle 76a/5, 7
Hazretü'l-kuds : 19a/7
Hemedân : 109a/12
Hizr : 6a/1, 2; 9a/1; 10a/15; 10b/
33; 11a/3, 30, 33; 11b/2
Hindüstân : 58b/5
Hişâm bin 'Urva : 136b/1
Hucurât : 44a/12
Hüd : 61a/8; 116a/14; 131a/5
Humeyl : 146b/5
Humkât bin Sa'd el-âifârî : 90b/14
Humyerâ : 49b/4, 15; 50a/3
Huzâ'a : 59b/6; 61a/7
Hüzeyfe : 61b/13
Hübel : 26b/16; 27a/3, 22
Hüdeyl : 59b/6
Hümeze : 142a/16
Hüseyn İbnü'l-fa'îl : 132a/6
İkterebe : 31b/29
İblîs : 5b/9; 13b/7; 17a/2; 25a/5;
38b/20; 49a/3; 52a/9; 58b/4;
110a/11; 137a/13; 144a/23; 144b/
22
İbn 'Abbâs : 44b/5; 47a/1; 48b/6;
52a/12; 58a/12; 59a/1, 13; 60a/7;
65a/11; 66b/12; 67a/14; 68a/6;
71a/18; 71b/16; 82b/10, 13; 89b/
8; 100b/5; 101a/16; 106a/6; 123a/
8; 123b/8; 124b/1; 126a/1; 127a/
7; 127b/8; 130a/5; 131b/3; 133a/
11, 27; 135a/10; 136b/7, 20;
137b/3, 15, 16; 139a/1, 3, 7, 12;
140b/6; 141a/3; 143b/1, 12; 144a/
2; 145a/2, 3, 4; 146a/6; 146b/10,
26; 147a/11, 26
İbn Abîl : 134a/22
İbn el-Cubeyr : 66a/6
İbn Cüreyh : 65a/5
İbn Dürebye : 58a/12
İbn Ka'b : 52b/8
İbn Mesrûk : 67b/15; 69a/9
İbn Mes'ûd : 131a/14; 146a/33
İbn 'ömer : 74a/4
İbn Sufyân : 144b/12
İbrâhîm : 9a/24; 13b/4, 9; 14b/2;
18b/31; 34b/4; 35a/1; 35b/3, 8;
37b/16; 38a/1, 3, 4, 9, 13, 14,
15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 24,
25, 28, 29, 32, 36; 38b/2, 4, 5,
7, 8, 9, 10, 11, 15, 17, 21, 22,
23, 24, 25, 27, 28, 30, 31, 32,

- 34, 35, 37; 39a/1, 3, 7, 9, 10;
54a/3; 59a/2; 60b/6, 7, 8, 9;
75a/10; 75b/2; 84a/3, 4, 6, 11,
14; 84b/2, 5; 109b/12; 130b/4;
131a/3, 7; 134b/2; 143a/17; 144a/
18
İbrāhīm bin Ādam : 137a/20
İdrīs : 10b/6; 14a/10; 37b/16;
131a/6
İhlās : 146b/12
İkrā' : 138a/8
'İkrime : 48b/7; 61b/2; 68a/15;
135a/10
İlyās : 10a/30, 34
'İmrān : 17a/4; 17b/9; 96a/8
İncİL : 9b/25; 10a/13; 13a/3; 18a/
36; 44a/4, 10; 75b/2; 103b/13;
129a/3; 131a/7; 142b/12
İrem : 132a/9, 22; 132b/22
'İsā : 9b/24; 10a/4, 7; 10b/2; 12b/
6; 13a/2; 18b/31; 58b/4; 75b/2;
87a/3, 4; 87b/13, 14; 100a/14;
129a/3; 131a/7; 138b/7; 147b/9
İshāk : 14a/3; 17b/1; 35a/10; 38a/1
İskenderiyye : 132a/10
İsmā'il : 14a/7; 36a/14; 37b/16;
38a/1; 38b/33
İsrāfil : 10a/31; 52b/1; 123b/9;
130a/5; 139b/2.
Ka'be : 10a/36; 27a/30, 32; 39b/36;
40a/1; 55b/4; 59b/6; 143a/15, 26,
27, 33; 144b/12
Ka'b el-Ahbār : 49b/9; 59a/3; 72a/
15; 74a/4; 127a/13; 127b/8; 132a/
21; 132b/20, 34, 36; 133a/1, 2,
4, 137b/16
Kābil : 125b/5
Kadr : 139a/3
Kaderī : 63b/10, 11
Kāf : 48b/2, 6, 7, 10, 12
Kāfirūn : 144a/20
Kamer : 61b/8, 9, 10
Karazā : 48b/6
el-Kāri'at : 141a/9, 10
Kāsım ibn Muhammed : 57a/3
Katāde : 39b/31; 48b/6; 61a/11;
62b/3; 99a/12; 108b/16; 125b/5;
126a/4; 132a/2, 10; 135a/10;
138a/7; 138b/12; 141a/4; 141b/17;
142a/2
Kelbī : 55b/1; 68b/3; 73a/8; 141b/
19
Kelede bin Usayd : 134b/13
Kellebin : 109a/12

Ken'ān : 125b/6

Kevşer : 144e/5, 6, 7, 9, 15, 17

Kıbtî : 29a/7; 31a/3, 18, 19, 21,
22, 25; 31b/2, 15, 18; 103b/2

Kılzum : 31b/22

Kırnaş : 9a/27

Kıtmîr : 9a/28

Kināne : 143a/12

Kinānet : 109a/12

Ḳuddār bin Sālîf : 103a/10

Kûfe : 55a/8; 58a/7; 64a/5; 72a/3;
140b/4

Ḳur'ān : 2b/9; 12a/8; 16a/11; 16b/
1; 24a/9; 26b/19, 31; 29a/26;
30a/15; 32a/1; 33a/2; 34b/3; 48b/
6; 52b/7; 59b/2; 62b/4, 5, 8;
63a/5; 63b/1; 64a/7, 11; 64b/4;
71a/2; 83a/4; 83b/6; 88a/15; 92b/
6; 93a/7; 94b/8; 99a/11; 102b/18;
105a/6; 113a/15; 118b/6; 119b/7;
128b/6; 133a/3; 134a/14; 137a/16;
139a/6; 140b/5, 6; 144a/21

Ḳureysî : 39b/28; 61b/14; 99b/17;
100a/3; 113b/10; 137a/8, 9; 141b/
19; 143a/21; 143b/10

Lāt : 27a/3, 21; 59b/2, 3

Lût : 35a/9; 35b/2; 49b/1; 58b/3;

63a/5, 6; 96a/4; 97b/19; 103b/3;
125b/6

Me'cûc : 7b/7; 10b/5; 37a/2

Medîne : 20b/5; 28b/27; 29b/7; 37b/
20; 39b/26, 31; 48a/2; 49b/5, 13;
55a/8, 15; 64a/5; 67b/13; 68a/15;
72a/2; 79b/7; 89b/1, 2; 90b/18;
91b/11; 93a/4, 7; 125a/5; 127a/2,
7

Mekke : 11b/4; 16a/10; 18b/37; 26a/
6; 26b/2; 27b/15; 31b/28; 37b/12,
13, 20; 39b/25, 32; 43a/6; 47b/9;
50a/5, 6; 52b/8; 55a/8; 55b/5, 7,
8; 57a/6; 58a/6; 59b/6; 61a/6;
61b/8; 64a/5; 67b/12; 68a/14;
80b/15; 81b/13; 84b/7; 85a/4;
86a/6; 88a/13; 93a/4, 7, 8; 110a/
3; 124b/8; 125b/11; 126b/4; 128a/
5; 128b/9; 130a/6; 130b/3; 131b/
12; 134a/21, 22, 23; 137a/6;
137b/19; 143a/12, 14, 21, 29;
143b/12; 144b/12

Meleku'l-mevt : 10b/8, 10; 145b/8,
10

Menāt : 59b/2, 5

Meryem : 11b/4, 6; 12a/8; 12b/10;
16a/10; 16b/34; 36b/7; 75b/2;

- 87a/2; 87b/14; 96a/8
Mescid-i harām : 43a/8
Mescid-i zirār : 90b/8
Mescidü'l-harām : 43b/6
Mes'ūd : 73b/12
Mes'ūd Sakafî : 143b/4, 6
Mısr : 10a/22; 28b/15, 27; 29b/7,
30; 30b/11; 31a/8, 36; 38a/24
Mikâ'il : 123b/9; 130b/5; 134a/13
Mikdād el-Esved : 73b/4
Mu'äviye : 132a/20; 132b/20, 30,
33, 36; 133a/4
Muhammed : 2b/9; 7a/5; 15a/4; 15b/
1; 16b/25; 26b/12; 27a/8; 27b/5;
31b/27; 32a/6; 33a/2; 34a/2, 8;
37b/2, 8, 10; 41a/2; 41b/4, 10;
42a/9; 42b/1; 43b/10; 45a/16;
45b/3; 47a/3; 47b/16; 48a/12;
49b/4, 11; 50b/12; 57a/5, 7, 8;
57b/6; 58a/9; 58b/1, 6, 8, 10,
12; 59a/3, 4, 5; 59b/1; 61a/10;
62b/5; 64a/12; 68b/1; 69b/3; 71a/
6; 71b/13; 82a/1; 82b/1; 83b/6;
87b/12; 88b/2, 13; 89a/3, 10;
89b/13; 90a/1, 14; 90b/17; 91a/
6; 91b/12; 92b/4; 97b/4; 98b/1,
3, 10, 12; 99a/16, 17; 99b/9;
100a/1, 2; 105a/1; 110a/2; 115b/
5; 119b/19; 130b/4; 131a/5; 134a/
2, 3; 134b/18; 136a/4, 5, 8;
136b/19; 137a/10, 16; 138b/6, 13;
139a/25; 139b/5; 142a/17; 143a/
33; 144b/1; 146b/26; 147a/26
Muhammed bin Ka'b : 141a/5; 144a/17
Muhammed ibn İshāk ibn Yesār :
142b/12
Muhliş : 90b/14
Muhlisa : 9a/26
Mukātil : 47b/9; 55a/15; 65a/19;
134b/18; 142a/11; 142b/1; 145a/2
Mūsā : 5b/4, 7; 8b/12; 10a/15, 21;
10b/21; 11a/5; 28; 14a/5; 17a/1;
19a/2; 23a/6; 28b/14; 29a/11;
30a/10, 11, 13, 14, 16, 29, 32,
34, 35; 30b/2, 3, 9, 13, 17, 20,
22, 25, 26, 28, 29, 30, 32; 31a/
3, 4, 6, 8, 9, 12, 14, 17, 18,
20, 21, 25, 26, 27, 29, 30, 31,
32; 31b/1, 14, 15, 16, 19, 20,
22, 23, 24; 34b/2; 37b/16; 47a/3;
54a/8, 9; 55a/14, 15; 59a/3, 4;
60b/6; 86b/15; 87a/4; 114a/2;
124a/1; 128b/4; 130b/4; 131a/4,
7; 136b/26; 138b/1, 8

Muṣṭafā : 71a/3; 72b/2; 145a/22,

27; 145b/16

el-Muṭaffifin : 127a/2

Mucāhid : 52a/15; 66a/6; 142b/1

Mudlic : 109a/12

Mümtehine : 83a/18

Münātede : 58b/11

Müşteri : 126a/5

Naşr bin Şumeyl : 51a/6

Nāzi'āt : 123b/3

Necāşī : 143a/2, 5, 7, 10; 143b/2,

3

Necid : 143b/13

Nemrūd : 38a/11, 16, 35; 38b/1, 2,

7, 8, 9, 10, 14, 17, 20, 22, 35,

37; 39a/3, 4, 10

Nesr : 109a/10

Neşrah : 137b/1, 3

Nevāsir : 129a/1

Nufeyl : 143a/32, 36, 37

Nūh : 10b/12; 14b/2; 18b/27; 31b/

25; 35b/5; 37b/16; 49a/11; 54b/

55b/7; 61a/8; 62a/6, 7, 10; 96a/

4; 103b/8; 108a/8; 109a/6; 116a/

13; 125b/6; 137b/17

Nustas : 136b/9, 10, 11, 12.

‘Osmān ez-Zekī : 144a/14

‘Osmān ibn ‘Affān : 26b/2; 142a/15;

145a/26

‘Ömer bin Zerrāt : 63b/10

‘Ömer el-Fārūk : 142a/15; 144a/14

‘Ömer ibnü'l-Haṭṭāb : 26b/5, 7, 8;

27a/8, 14; 63b/4; 69b/3; 72a/15;

73a/9; 73b/4; 91a/4, 6, 7; 118a/

9; 129b/13, 15; 137a/17, 18;

139a/11, 15; 144b/18; 145a/25;

147a/18

Rahmān : 64a/5, 7

Res : 49a/11

Rızvān : 10b/19, 20

Rūhu'llāh : 18b/28, 30

Rūm : 9b/2; 139b/8

Rūmī : 9b/2

Şa'be : 61b/13

Şābit bin Kays bin Şimās : 81a/10

Şābit bin Kıyās : 44b/11; 45b/2

Sa'd bin ‘Ubāde : 81a/15

Sa'd bin Mu'āz : 81b/2

Sa'īd bin Cübeyr : 51a/2; 58a/4;

62b/5; 100a/12; 111a/19; 137b/3

Sa'īd bin el-Museyyeb : 132a/9, 10;

137a/12; 140a/7

Şālih : 61a/8; 63a/1; 131a/5; 135b/

5

Sām ibn Nūh : 18b/23, 32

Sāmīrī : 23a/8; 23b/3; 24a/2; 29a/

31

Sāra 38a/24

Saris : 9a/27

Sebbeha : 72a/4

Sehl bin Huneyf : 81b/1

Şekif-i Hevāzīn : 144b/19

Sekina : 9a/26

Selem : 48a/2

Selmān : 46b/11; 47a/7, 8, 9, 12,

14; 88b/2

Semerķand : 9a/28

Şemūd : 49b/1; 54b/1; 58b/3; 61a/8;

62b/9; 103a/7; 130a/3; 133a/10;

135b/4

Şuffe : 61b/2

Sufyān bin Ḥarb : 84b/8

Sufyān bin Umeyye : 144b/17, 18

Şuheyb : 73b/4; 127b/12; 129a/1

Sūra-i A' lā : 130b/5

Sūra-i Burūc : 128b/9

Sūra-i Fīl : 142b/6

Sūra-i Kāf : 48b/1

Sūra-i Kureyş : 143b/8

Sūra-i Küvviret : 125b/11

Sūra-i Şaff : 86a/18

Sūra-i Tāhā : 19a/8

Sūra-i Vākı'a : 67b/12

Sūra-i Ünfetaret : 126b/4

Sūratu 'Abese : 124b/8

Sūratu Kureyş : 143b/7

Sūratu Meryem : 11b/3

Sūratu Muhammed : 59a/12

Sūratu Nūh : 108a/5

Sūratu Tāhā : 18b/37

Sūratu Tebbet : 146a/4

Sūratu' l-'Ādiyāt : 140b/18

Sūratu' l-A' lā : 130b/3

Sūratu' l-'Alak : 138a/10

Sūratu' l-'Aşr : 142a/5

Sūratu' l-Beled : 134a/16

Sūratu' l-Beyyine : 139b/30

Sūratu' l-Burūc : 128b/8

Sūratu' l-Cinn : 109b/18

Sūratu' l-Cum'a : 88a/1, 2

Sūratu' l-En'ām : 39a/10

Sūratu' l-Enbiyā : 31b/32; 37b/37

Sūratu' l-Fecr : 131b/12

Sūratu' l-Felaķ : 147a/9

Sūratu' l-Feţaret : 126b/6

Sūratu' l-Feth : 40b/9; 44a/7

Sūratu' l-Fīl : 142b/5

Sūratu' l-Āşīye : 131a/7

Sūratu³ l-Hacc : 39b/37

Sūratu³ l-Hadīd : 72a/2

Sūratu³ l-Hākka : 103a/1

Sūratu³ l-Haşr : 79b/2

Sūratu³ l-Hucurāt : 44a/18

Sūratu³ l-Hümeze : 142a/16

Sūratu³ l-İhlās : 146b/11

Sūratu³ l-İnfitār : 126b/4

Sūratu³ l-İnsān : 120a/6

Sūratu³ l-İnşikāk : 128a/4

Sūratu³ l-Kāfirūn : 144a/20

Sūratu³ l-Kamer : 61b/8

Sūratu³ l-Kāri'a : 141a/9

Sūratu³ l-Kehf : 1a/1

Sūratu³ l-Kevser : 144a/4

Sūratu³ l-Kiyāme : 118b/13

Sūratu³ l-Leyl : 135b/7

Sūratu³ l-Me'āric : 105b/4

Sūratu³ l-Mā'ūn : 143b/17

Sūratu³ l-Muṭaffifin : 127a/2

Sūratu³ l-Mücādele : 75b/10

Sūratu³ l-Müddeṣsir : 115a/6

Sūratu³ l-Mülk : 96a/10; 96b/1

Sūratu³ l-Mümteḥine : 83a/17

Sūratu³ l-Münāfikin : 89b/16, 17

Sūratu³ l-Mürselāt : 121a/9

Sūratu³ l-Müzzemmil : 112a/18

Sūratu³ n-Nās : 147b/2

Sūratu³ n-Naşr : 144b/10

Sūratu³ n-Nāzi'āt : 123b/2

Sūratu³ n-Nebe³ : 122a/8

Sūratu³ n-Necm : 58a/6, 9

Sūratu³ n-Nūn : 99a/2, 3

Sūratu³ r-Rahmān : 64a/4

Sūratu³ ş-Şaff : 86a/17

Sūratu³ ş-Şems : 135a/18

Sūratu³ t-Tahrīm : 95a/6

Sūratu³ t-Talāk : 93b/7, 8

Sūratu³ t-Tārik : 130a/5

Sūratu³ t-Tegābun : 92a/7

Sūratu³ t-Tekāşür : 141b/14

Sūratu³ t-Tekvīr : 125b/11

Sūratu³ t-Tūr : 55a/7

Sūratu³ z-Zāriyāt : 52b/7

Sūratu³ z-Zelzele : 140b/3

Suvā' : 109a/10, 12

Süddī : 48a/2

Süleymān : 35b/10, 11, 12, 14; 36a/

1, 2, 9; 39a/24, 25, 26, 35; 39b/

2, 9, 13, 23; 139b/25

Süreyyā : 58a/12

Şāfi'i : 71a/9

Şām : 18b/12; 89b/2; 132b/6; 143a/

34; 143b/12, 13

Şamrūl : 30a/4

Şeddād bin 'Ad : 132a/2, 23, 27;

132b/3, 8, 20, 21; 133a/6

Şedīd : 132a/24, 27

Şeliha : 9a/26

Şems : 135a/18

Şemsūn : 139b/8

Şeybe ibn Rubey'a : 39b/27

Şeytān : 4b/6; 45b/11; 71a/7; 77a/

13; 78b/10, 11; 82b/7, 8, 13, 15;

98a/11; 109b/11; 112a/10; 126a/9;

136b/21; 139b/30; 144a/21; 147a/

19; 147b/9, 12

Şit : 131a/6

Şu'ayb : 28b/14, 15; 131a/5

Şumeyye : 73b/4

Tāhā : 18b/37; 26b/2, 19, 21; 27a/

20

Tāhir : 144a/18

Tā'if : 16b/22; 110a/3; 143b/12

Tārık : 130a/6, 11

Tayyib : 144a/18

Tāzī : 131a/5

Tebbet : 146a/4, 6

Tebük : 71a/13

Teġābun : 92a/8

Tegsūn : 143b/2, 3

Tehāme : 137a/10

Tekāşūr : 141b/14, 15

Temriyye : 27b/21

Tevrīt : 12a/5; 16b/36; 17b/20;

32a/7; 44a/3, 10; 79b/9; 87a/3,

4; 88b/7, 8; 103b/13; 117b/4;

125a/13; 131a/7

Tīn : 137b/15, 16, 17

Tūba : 25a/9

Tubba' : 49b/2, 3, 4, 7, 11, 16;

50a/1; 143b/3

Tūr : 10a/18; 55a/14

Tūr-ı Sīnā : 28b/16; 29a/1; 31b/20;

55a/16; 122b/10

Tūr-ı Zeyt : 55a/16

Tuvā : 29a/6; 124a/5

'Ubeyde ibn Hāriş : 39b/29

Ubeyy ibn Ka'b : 44a/11; 48b/2;

55a/9; 58a/8; 61b/9; 64a/7; 122a/

9; 124b/8; 125b/11; 126b/5; 127a/

3; 128b/9; 130a/6; 130b/3; 131a/

18; 131b/13; 134a/18; 135a/19;

135b/8; 136b/15; 138a/1, 9; 139a/

3; 139b/32; 140a/1; 141a/1; 4, 10;

141b/15; 142a/6, 17; 142b/5;

143b/17; 144a/5; 146a/5; 146b/19;

147a/10

- Ubeyy ibn Ümeyye : 124b/12
Uhud : 51a/15; 79b/10; 86b/9
‘Ukkāşe : 145a/16, 20, 26, 30
Umāme : 73a/9
Uneys : 143a/20, 21, 22
‘Urvā : 136b/1; 139b/2
Usāme : 47a/9, 11, 12, 14
‘Uṭārid : 126a/5
‘Utbe bin Ebī Leheb : 125a/10
‘Utbe bin Rebī‘a : 124b/12
‘Utbe bin Şeybe : 28a/14
‘Uzzā : 27a/22; 59b/2, 4
Ülker : 130a/10
Ümm Gülgüm : 125a/1
Ümm Humeyl : 136b/21; 146b/7
Ümeyye bin Hulefā el-Cümcümī :
134a/6
Ümeyye ibn Halef : 136a/1, 4, 8, 9,
10; 136b/7; 144b/1
Ümmühānī : 143b/1
Ünşekkat : 128a/5
Varaka bin Nevfel : 137a/11; 138a/
22; 138b/1, 7, 9; 139a/10
Vedd : 109a/9, 12
Vehb ibn Münebbih : 48b/8; 51a/10;
126b/2; 139b/7
Velid bin Muğire : 28a/14; 99b/8,
13, 16; 100a/1; 115b/2, 3, 4;
116a/10; 117a/10; 127b/12; 134b/
19; 142b/1; 143b/19; 144b/1
el-Velid bin ‘Ukba : 39b/27; 45b/9;
46a/1
Ve’l-leyli : 135b/7, 8
Ve’n-necm : 61b/7
Ve’ṭ-ṭūr : 55a/8, 9, 10
Ve’z-zāriyāt : 52b/13
Ve’z-zeytūn : 137b/17
Ve’z-zuhā : 136b/14
Yağūs : 109a/10, 12
Yaḥyā : 11b/16; 12a/6; 16b/25; 36b/
5
Ya’kūb : 11b/15; 14a/3; 14b/2; 17a/
37; 21a/1; 35a/10
Yāsīn : 19a/4
Ya’ūk : 109a/10, 12
Ye’cūc : 7b/6; 10b/5; 37a/2
Yemāme : 45a/8
Yemen : 49b/3, 13, 15; 50a/4; 100a/
13; 129a/2; 129b/13; 143a/3, 34,
36; 143b/13
Yemliha : 9a/27; 9b/5
Yunānī : 9a/1; 9b/2; 10a/6
Yūnus : 102b/7
Yūsuf : 17b/25, 32; 38b/32, 33

Yuṣa' : 5b/4, 7; 8b/12; 10a/16;

10b/21; 11a/10; 139b/4

ḡahhāk : 69b/14; 127b/8; 142a/1

Ẓar'a : 142b/12

Ẓāriyāt : 52b/8, 9

Ẓarvān : 100a/13; 147a/17

Zebūr : 39a/12; 44a/10; 131a/7

Zekeriyyā : 11b/10, 12, 16; 16b/25;

176/16; 36b/4; 139b/4

Ẓevs ibn Ẓa'leb : 143a/1

Zeyd bin Erkam : 90b/18, 19; 91a/

2, 3, 4, 11, 14, 17, 19; 91b/1;

131a/13; 147a/18

Zeyd bin Kays : 146b/26

Zeyd bin Ẓābit : 139a/14

Zeyt : 55a/15

Zuhāl : 126a/5

ez-Zuḡruf : 10a/26

Ẓūnefer : 143a/18

Ẓūnūvās : 142b/12

Zühre : 126a/5

Zührī : 139a/7

Ẓūl-karneyn : 7a/9; 8b/12; 9a/2;

48b/8, 10, 14; 136b/17

Ẓūl-kifl : 36a/14

Zūlzilet : 140b/4, 5, 7